

B. P. HASDEU

ISTORIA CRITICA
A ROMANILORŪ

PAMENTULU ȚERREI-ROMANESCI

VOLUMULŪ I.

INTINDEREA TERRITORIALĂ. — NOMENCLATURA. — ACȚIUNEA NATRE

EDITIUNEA II

REVEDUTĂ ȘI FORTE ADAUSA

Alexandru Colbasiu

PREȚULŪ VOLUMULUI: 24 lei noui.

DepositŪ la autorŪ: **Calea Mogoșoia nr. 172.**

BUCURESCI
TYPOGRAPHIA THIEL & WEISS

STRADA LIPSCANI No. 11- 13.

1874.

H A S D E U

ISTORIA CRITICA A ROMANILORU

B. P. HASDEU

ISTORIA CRITICA A ROMANILORU

PAMENTULU TERREI-ROMANESCI

VOLUMULŪ I.

INTINDEREA TERRITORIALĂ. — NOMENCLATURA. — ACȚIUNEA NATUREI.

BUCURESCI
IMPRIMERIA STATULUI

No. 2. STRADA GERMANA, No. 2.

1875.

MEMORIEI
REPOSAȚULUI MEU PĂRINTE
SI
MAGISTRU
ÎN ȘTIINȚA ISTORICĂ
ALESSANDRU PETRICEȚICU-HASDEŪ,
ALLE SELLE DINTRE ALLE SELLE,
DEDICU
ACESTU ANTEIU VOLUMU

Copillulă se mișcă fără astâmpără din instinctiva pornire de a'și întări născânda vigóre prin gimnastică.

Giunele se încrede orbesce în totu ce'î esse înainte, căci altă-feliū n'arū căștiga recea ispită cu prețulū desamăgirii.

Sossesce apoi o vrêstă cândū omulū, maturū la corpū, la ânimă și la miute, se concentără în sine, devenindū ellū însnși o mică lume, basată în relațiunile selle cu lumea cea mare pe principiulū conservațiunii și desvoltării individuale.

Așa sunt și popórele.

Pruncia lorū se manifestă printr'o sgomotósă dinamică; tinerețea, prin velleități federative; bărbăția, prin naționalismū.

Secolulū XIV a fostū pentru Români demănêța acestei din urmă fase, a cării auroră resărise cu puținū înainte.

Pe ambiū țermi ai Dunării, differite mollecule alle ginții latine dintre Balcani și Carpați desnódă, una câte una, precipitatele căsătorie cu felii de felii de vițe străine.

În locū de amalgame româno-bulgare, româno-cumane, româno-rutene, româno-serbe, româno-maghiare, séu cellū puținū allături cu dênsele, apparū licărindū vr'o câte-vă staturi esclusivamente române.

Pênē la concepțiunea unității genetice mai este departe, dérū agiunge d'o-cam-dată că Românulū voesce a fi Românū.

Acéstă virilă epocă ăce pênē acumū în cellū mai adâncū întunerecū.

Cu facla criticei în mână, vomū cuteđa noi s'o străbattemū în tóte direcțiunile, studiând'o passū la passū într'o strinsă legătură cu periódele anterióre, căci biografia bărbatului nu trebui să uite cea-ce fusese giunele și copillulū.

Mai multū decâtū atăta, copillăria și giunia sunt singurele chiăie pentru deslegarea numeróselorū enigme alle bărbăției, fie într'unū individū, fie într'o națiune, fie în totalitatea umană.

Ni-amü înțellesü missiunea pe o scară colossală.

Ni place anticulü Erodotü cândü reuşesce a coprinde istoria lumii în narrațiunea unei scurte expedițiuni a Persului Daritü contra Sciților, și ni place și mai multü modernulü Buckle cândü resumă legile universale în cadrulü civilizațiunii anglese.

Luändü dreptü țintă secolulü XIV, opera nóstră va fi totuși pênă la unü gradü o prismă generală a Romănității și chiarü a Europei orientale, cătră istoria cărora vomü applica complessulü sciințelorü bio-sociologice.

Totü ce ne'ngrozesce, este ca nu cumü-va munca și voința să fie covârșite prin sărăcia puterii.

Nesicuri de ȕiua de mâni, ne-amü cređutü datori a da fie-căritü porțiunii mai substanțiale a vastului întregü atâtă obiectivă rötundăllă, încätü să pôta fi considerată ca o cămaruța gata de locuitü, pe cândü celle-l'alte se mai lucrăză încă și — cine scie decă Meșterulü Manole nu va cădé de pe schelle!

Offerimü de astă-data *Istoria territorială a Terrei-Romănesce*.

Ca parte, este abia unü capitolü; și totuși, prin fondü și prin formă, ellü constituă în același timpü unü corpü separatü și nedependinte, analisändü în doui volumi de câte patru-deci de cölle de tiparü unü lungü șirü de probleme omogene.

Nu numai volumii, dëru pênă și paragrafi acestei opere s'arü puté deslipi unulü de altulü, privindu-se ca o monografiă assupra unui punctü isolatü.

Ceia-ce légă inse într'o intimă unitate împraștiatele elemente alle acestei procedure analitice, sunt nesce sintese din ce în ce mai vaste, resumëndü successivamente fie-care episodü, fie-care studiü, fie-care secțiune.

Planulü nostru îmbrățișeză tôte ramificațiunile ambelorü Dacie, începëndü prin Muntenia, unde la Puntea-lui-Traianü fusese aruncată în brasdă prima fecundă semântă a Latinității în Oriinte.

Ori-ce fracțiune a némului romănescü va fi approfondată sub tôte rapporturile : territorială, etnografică, dinastică, nobilitară, ostășescă, religioasă, giuridică, economică, litterară și artistică.

Differitele bibliotece din străinătate, Parisü, Petersburgü, Viena etc., ni-au procuratü într'o mare parte massa materialului utilizatü în acéstă scriere.

Suntemü mai cu sémă simțitori pentru affabilulü concursü pe care l'amü întimpinatü dela d. bibliotecarü Föringer din Muniă, d. dr. Iancu Șafarik din Bielgradü, d. comite Mauriciü Dzieduszycki și d. archivistü Rasp din Lembergü, dd. professori Gustavü Wenzel și Franciscü Toldy din Pesta, d. predicatorü Fredericü Haupt din Brașovü etc.

Nu puțin înse ni-a servit chiar în București Biblioteca centrală, Biblioteca Archivului Statului, Biblioteca Seminariului, Biblioteca Ateneului, precum și bibliotecile particulare ale d-lor Alexandru Odobescu, Gr. N. Manu și Gr. Bengescu II, cătră cari vom mai adăuga și pe a d-lui d-r. V. Glodariu din Brașov.

Așa dero rare-ori ne vom plânge de lipsa materialului, grădită printr'o labore de doue-șeci de ani; înse limpederea acestei avuții de fontane fiind o muncă de titan, am fi fericiți decă ne ară agiuta din cându în cându și alții prin câte o critică luminată, completându lacunele se corregându errorile ce ni vor fi scapată din vedere.

Acei ce ar fi dispuși să facă sciinței acestu serviciu de asociațiune, să nu uite unu singuru momentu următoarele câte-va criterie cari ni-a condus pe noi în totu cursul operei de față :

1. Nu e permis istoricului a-și întemeia aserțiunile decatu numai pe date sincronice evenimentelor;

2. Chiaru o sorginte în înțelesul de mai susu, nu e sufficiinte decă este *una*, ne-susținută printr'o seriă de mai multe alte considerațiuni;

3. O mărturiă mai nouă atunci numai capeta caracterulu de fontana, decă se pôte demonstra că a fostu forte aprupe de locu și de timpu, se cellu puțin avusese la dispozițiune nesce adeverate sorginți în virtutea cărora se pronunță;

4. Să nu se citeze nici-o data cea-ce nu s'a citit, eru încasu de a fi împrumutată de aiuri vr'o citațiune să se pună modestulu *apud*, fără care nu se pôte sci pe a cui responsabilitate se vorbesce;

5. Affară de fontane, scuturate de ori-ce dubiu, nu essistă nici o autoritate în istoriă, și cu atât mai puțin nici o nefallibilitate;

6. O sorginte trebui studiată în testu și 'n contestu, cunnoscându-se într'unu modu filologicu limba originalului;

7. Nu este iertatu a sacrifica eterna veritate trecătorului interessu, fie acesta de ori-ce natura, căci falsificându-se o singură verigă nu vom mai poté înțellege totalitatea catenei;

8. Cine-va se nasce Transsilvanu, Moldovenu, Muntenu, Bessarabianu etc., deru istoriculu pôte fi numai Român prin simțimentu și trebui să fie numai om prin rațiune : provincialismulu și fanatismulu ucidu sciința;

9. Cea-ce'i comunu naturei umane întregi, formându o nestrămutată lege universală, se applică cătră tôte casurile concrete, suplenindă chiaru lipsa fontanelor propriu dise;

10. Istoria fiindu partea cea mai supra-ordinată în classificațiunea pozitivistă a științelor, nu este nici o ramură a cunoscințelor care să nu pōtă respāndi cate-o-datā o viuā luminā assupra unei cestiuni istorice.

Amū dori ca aceste puține criterie fundamentale să petrūnđā la noi în spiritulū a-cellora ce se asvērā cu pré-multā frivolitate în cea mai grea din tōte științele.

Acumū câte-va cuvinte assupra edițiunii de față.

Successulū operei a întrecutū așteptările autorului.

Publicāndū prima edițiune în fasciōre, înainte de a fi începutū volumulū II se cerea degia o a doua edițiune a volumulū I.

Parlamentulū, în ședința din 16 februarilū 1873, votā unū premiū «pentru continuarea Istoriei Critice a Romānilorū».

Suntemū datori în acēstā privință a mulțumi mai cu sēmā principelū Demetriū Ghica, d. B. Boerescu, d. C. Grădiștēnu, d. Gunā Vernescu, d. G. Chițu, d. T. L. Maiorescu, d. C. Aninoșianu etc.

Domnitorulū se prenumērā la mai multe esemplare, și a bine-voitū a ni esprime dorința de a vedē o edițiune francesā sub auspiciile Mariei Selle.

Affară de acēstā, printr'unū decretū din 3 februarilū 1874, Domnitorulū a decernutū autorului marea medallīā de aurū pentru «istoria națională.»

DD. E. Caligari, Dr. Davila, N. Cretzulescu, Augustū Pișacovū din Craiova, N. Mandrea, Dr. V. Vlădescu și alți au concursū multū la respāndirea operei, érū d. librarū Socecu s'a grăbitū din propria inițiativā a ni offeri chārtia în condițiunile celle mai înlesnitōre.

Suntemū recunoscētōri d-lui Ionū Brătianu de a fi conceputū ideia înființării unei societăți pentru susținerea întreprinderii nōstre, deși proverbiulū despre copillū cu doue mōșe ne făcuse, conservāndū simțimēntulū de grațitudine, a declina propunerea.

D. primū-ministru Lascarū Catargiu a încuviințatū a se tipāri a doua edițiune la Imprimeria Statulū, érū d. Generalū Tell, atunci ministru de Culte, luā prin prenumerațiune unū numărū însemnatū de esemplare pentru a fi distribuite la essamene scolastice.

In fine, cea-ce ne-a miscatū nu mai puținū, Consiliulū Permanente allū Instrucțiunii Publice admise ca obligatōriā în învățamēntulū primarū cartea de istoriā romānā a d-lui M. C. Florentiū, basatā pēnē la anulū 1400 pe rezultatele cercetărilor nōstre, pe cari le-amū vēđutū adoptate de asemenea în manualulū collegialū de geografīā a d-lui Angelū Demetrescu, în «L'annuaire général de la Roumanie» a d-lui Fredericū Damé, etc.

Totü pe atâtü de căldurósă a fost și approbațiunea pressei periodice de tóte culorile.⁽¹⁾

În acestü concertü de bună primire s'a gässitü înse o notă discordantă, represintată de unü G. Panu dela «Convorbiri Litterare», autorü allü ingenióselorü teorie că «granița nu e granița», că «Moldova se află d'a-stânga Moldovei», că «hotarele trebui să mérgă în linie drepte», că «Niebuhr traducea pe bizantini cu mai mulți anni și chiarü secolü înainte de a se fi născutü pe lume», etc. etc.⁽²⁾ în cari tótă absoluta nescire de carte și puținătatea de giudecată sănétósă serbézá o intimă căsătoriă cu cea mai despletită rea-credința, falsificändü pretutident demonstrațiunea nóstra, chiarü acollo unde pêné la unü punctü arü fi pututü s'o înțellégă.

Inchipuindu-și că póte fi cine-va istoricü în lipsă de ori-ce studiü preparatorü în sciințele biologice și sociologice; fără să cunnóscă măcarü o limbă dintre acelea ce deschidü fontânele trecutului nostru naționalü; fără să fi cititü unü singurü buchinü affară de Șincai, Magazinü Istoricü și unü calendarü de alle reposatului Assaki; fără să'și fi datü ostenéla de a resfoi, décă nu volumulü întregü, cellü puținü miđü-loculü și sférsitulü unei făscióre în momentulü cândü îi venja pofta de a vorbi despre începutulü ei; acestü domnú éccé allü douilea annü de cândü scrie, scrie, scrie despre «Istoria critică a Românilorü», ba în celle din urmă s'a apucatü a și zugrăvi nesce charte geografice imagine ce nu se sfiesce a ni le atribui noue.

O parodiă de critică de acéstă natură arü fi la loculü seü în belletristica creolă dela San-Domingo, unde înse arü trebui să se publice în fóie volante, căci nici chiarü în patria lui Mayaca nu credemü să se gässéscă o revistă seriósă care să petrécă a înșira în cursü de doui anni unü asemenea mixtum-compositum de fantasiă, nelealitate și ignoranța.

Ceta-ce'i mai comicü decâtü tóte, este aerulü castillanü allü acestui *deus-ex-machina* de a se erige la totü passulü în apërătorulü unorü drepturi istorice, în puterea carora Moldova arü fi posedatü hotarele selle actuale chiarü atunci cândü nu essista încă nici măcarü unü grăunte de domniă moldovenéscă, séu pe cândü ea abia se desbáttea în scutece în așteptarea unui capü ca Alessandru cellü Bunü și a unui brațü ca Stefanü cellü Mare.

Este o norocire pentru noi de a fi prin origine cellü puținü totü atâtü de Moldovenü ca și differiții X și Y dela «Convorbiri Litterare», căci altü-mintrea s'arü fi gässitü pêné acumü mulți alți de același calibru ca să ne accuse, cu vre-unü calendarü

(1) Românulü, 1872, 15 apr., maiü etc.; Transacțiunü Litterarie, 1872, 15 iuniü; Trompeta Carpațilorü, 1872, 23 apr.; Albina, 1872, 22 iun.; Journal de Bucarest, 1872, 18 apr.; Transilvania, 1872, 1 maiü; Pressa etc.

(2) Veđi studiulü d-lui Gr. G. Tocilescu, Cumü se scrie la noi istoria, în «Columna lui Traianü», 1873.

în mână, că amă sacrificatū «scumpa țerră și frumósă» pe altarulū unei vanități provinciale de Olténū séu de cine mai scie ce; pe cândt' în casulū de față, grația moldovenismulū nostru de nascere, noi suntemū acela ce'i putemū mostra pe d-lorū de a subordina, în modulū cellū mai puerilū, veritatea istorică unorū meschine pretensiuni de cătunū.

Décă'i facemū onóre ȓisului domnū de a'lū menționa în acéstă prefață, este numai și numai în considerațiunea unei reviste în care s'a cititū câte-o-dată unū Alessandri și a scrisū une-orī cu resunetū d. T. L. Maiorescu.

O adevărată critică, basată pe minte matură și pe cunnoscințe solide, arū fi descoperitū destulle neagiunsuri în prima edițiune a acestui volumū; fiindū înse că tocmai defectele reale nu le-a observatū nemiinī, amū fostū siliți noi înși-ne a ne face propriulū nostru criticū, îndreptându și completându cu stăruință totū ce ni s'a părutū a fi necorrectū séu nesufficiinte în urma unorū noue cercetări.

Trăsurrele principale aū remasū acellea-și, resistându verificării la care le-amū suppusū pentru a doua óră; dérū printr'o revisiune din punctū în punctū a totalității amū reușitū a constata unele errorī secundare în fondū, unele lacune séu prissosuri în distribuțiune, unele viciosități în formă.

Sub raportulū filologicū mai cu sémă, prima edițiune remâne de acumū înainte ca unū simplu specime, față cu bogatele miȓū-lóce de informațiune de cari amū pututū dispune mai în urmă.

Partea curatū polemică, care giuca unū rollū adesea disproportionatū în prima edițiune, amū creȓutū de cuviință a-o supprime cu totulū în celle mai multe casuri, reducēnd'o pe aiuri la marginile strictei necesități, acolo unde ea concurge întrū cătū-va la limpeȓirea vre-unei probleme.

Amū sub-divisū materia într'o mulțime de scurte paragrafuri, alle cărora titluri, reproduse într'unū singurū corpū, servă dreptū tablă analitică a coppriusului, pe cândū prima edițiune era împărțită numai în trei lungi rubrice fórte incommode.

Terminămū printr'o observațiune a naturalistulū Agassiz, pe care n'o vomū comenta :

«De câte ori sciința constată unū faptū noū, vulgulū strigă în primele momente «că nu este adevăratū; apoi mai târȓiū, că nu e conformū cu teologia; în fine, la urma «urmelorū, ca să'și împace consciința, ȓice că nu este ce-va noū.»

STUDIULU I.

INTINDEREA TERRITORIALA

§ I.

HOTARULU MUNTEŢESCU PÊNĒ LA MAREA-NÉGRA.

În secolul XIV, și chiar pênă la a doua jumătate a secolului XV, pământul Moldovei era mic și sărac în allăturare cu mărimea și avuția Munteniei.

Totul lungul Dunării, dela Pôrta-de-ferru pênă la Pontu, aparținea Bassarabilor.

Acestu faptu se probéză printr'o seriă de fontâne, în care primul locu ocupă doué tractate commerciale între Moldova și Polonia, conservate ambele în Archivul Municipaliu din Lemberg.

În actul din 8 octobru 1407, Alessandru cellu Bunu țice: «Lembergeni, mergendu la Braila după pesce, voru plăti vamă la *fruntariă în Bacău și în Berladu*»¹.

Astă-felitu Berladul spre sudu și Bacăul spre occidente erau ultimele orașe alle Moldovei în direcțiunea Țerei-Românesce.

Cellu-l'altu documentu, din 3 iuliu 1460, este și mai claru.

Stefanu cellu mare țice: «Lembergeni, mergendu la *Braila și la Kilia* după pesce, să plătescă vamă la *granița în Bacău și în Berladu*»².

Prin urmare, Bacăul și Berladul nu încetaseră a forma hotarul Moldovei despre Muntenia pênă pe la 1460.

În speciă despre vama dela Berladu și Bacău, ca doué orașe de margine, noi mai avem încă, pe lângă cele doué tractate commerciale, mai multe alte crisoave moldovene:

1. Din 20 augustu 1422;
2. Din 6 februaru 1431;
3. Din 8 septembri 1456;
4. Din 2 aprilu 1460, etc.³.

Bizantinul Calcocondila, alle căruia cuvinte vedescu totu-d'a-una o solidă și amănunțată cunoștință de ceia-ce se petrecea în România în secolii XIV și XV, ni offeră aceia-și stare de lucruri.

Vorbindu despre Mircea cellu Mare pe la anii 1396—1398, ellu țice:

1) A mea *Archivă Istorică a României*, t. I, București, 1865, in-4, p. 131.—Testul slavie în *Акты Западной России*, t. I, Petersb., 1846, in-4, p. 81: „A Lvovezane szo imut poiti do Brailova na ryby, na *kraivnee myto ili u Bakovie ili u Berladie*, tam imut dati...” — Cf. ZUBRZYCKI, *Kronika miastu Lwowa*, Lwów, 1844, in-8, p. 75—76, unde actul este resumat, dărú într'unu modu forte neessactú.

2) *Ordinatio Stephani Palatini Moldaviae de theloneis per*

iter Valachicum a Mercatoribus Leopoliensibus extorquendis, Anno Mundi 6968, Xti 1460, în *Archivul Municipaliu din Lemberg*, fascic. 517, nr. 16.—*Archivă Istorică*, t. 2, p. 174: „A Lvovezane sezo imut ehoditi do Braila ili do *Kelei* po ribu, na *kraivnych mta u Bakovie ili u Berlad* imaiut dati...” — Cf. ZUBRZYCKI, p. 113, unde actul este numai menționat.

3) *Archivă Istorică*, t. I, part. I, p. 122, 132, 154; part. 2, p. 6 etc.

«*Țerra Muntenilorū se întinde dela Transilvania pînă la Marea-Négră, d'a drépta avëndū Dunărea pînă la țermulū marinū și d'a stînga Moldova*»⁴.

Insu-și numele, pe care cronicarulū grecū illū dă Muntenieī, este «*țerra dela Dunăre*», pe cîndū Moldoveī īl dice «*țerra luī Bogdanū*»⁵.

Calcocondila, mai multū sētū mai puținū, a fostū cunnoscūtū tuturorū istoricilorū nostri. Ințellesu-l'a vre-unulū dintr'înșī?

Cantemirū illū traduce pe dostū :

«*A Dacilorū sētū a Vlachimilorū nēmū de vitezū vestitū este. Țerrele lorū începēndū dela muntele Orbalū și Peucinū, cariī din Pannonia începū și dela Ardélū pînă la Marea-Négră se întinde, din drépta pre lōngă Dunăre stă Dacia Pannonilorū, țerra muntenescă ințellege, éro din stînga este țerra, pre care o chîmă Bogdania*»⁶.

Mai āntēitū īn Calcocondila nu se află nīcāirī «*muntele Orbalū și Peucinū*», ci numai *ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιώνων Δακίας*, cātră care commentatorulū latinū modernū a adasū la margine, din propriulū seū capū, o absurditate fără nīcī o legătură cu īnsu-și testulū : «*A monte Orbalo ac Peucinis initium sumens*»⁷.

Allū douilea, din modulū de a se esprime allū luī Cantemirū e peste puțină a decide, decă «*țerrele Dacilorū*», sētū decă «*Pannonia*», sētū decă «*muntele Orbalū și Peucinū*», sētū īn fine decă «*Ardélulū*», care anume din acestea «*pînă la Marea-Négră se întinde*»?

Allū treilea, pe «*Dacia Pannonilorū, adecă Transilvania sētū Ardélū, Ἀρδελιον*, după cumū o numesce īnsu-și Calcocondila⁸, Cantemirū o confundă cu «*țerra muntenescă*».

Și totu-și ellū lesne s'arū fi putūtū dumeri assupra ințellesulū, de nu după testulū grescū, īncāī cu agūturalū traducerī latinē litterale, care este aci destulū de limurītă :

«*Extenditur eorum (Dacorum Myrxae ducis) regio, ab Pannonum Ardelio (hoc est) a Pannonum Dacia (quae et Transsylvania) initium sumens, usque ad Pontum. A dextra, qua vergit ad mare, Istro fluvio alluitur; a sinistra regionem Bogdaniam (Moldaviam) appellatam habet*»⁹.

Cantemirū a fostū mai fericitū cu cellū-l'altū passagiū geograficū din Calcocondila : *τὴν Βογδανίαν καὶ αὐτὴν παρ' Ἰστρου χώραν*, pe care 'lū traduce fōrte bine : *Bogdania și Istria sētū țerra de lōngă Dunăre, adecă țerra muntenescă*»¹⁰.

Engel este și mai puținū pētrunqđētorū.

Ellū esplică «*pînă la Marea-négră*» a luī Calcocondila prin rēsbōiele transdanubiane alle luī Mircea cellū Mare, carele cucerise littorarulū bulgarū allū Dunāriī pînă la Pontū¹¹.

Dérū cine óre nu vede, că scriitorulū bizantinū vorbesce exclusivamente despre malulū nordicū allū Istrulū : «*Muntenia se întinde pînă la Marea-négră, d'a-drépta avëndū Dunărea pînă la țermulū marinū și d'a-stînga Moldova*»?

Décă era īn cestiune Bulgaria, Calcocondila arū fi đistū : «*d'a-drépta avëndū munțīī «Balcanī și d'a-stînga Dunărea.*»

⁴) LAONICI CHALCOCONDYLAE, *Historiarum Libri decem*, rec. Bekker, Bonnae, 1843, in-8, p. 77, lib. II: «*δήκει δ'αὐτῶν ἡ χώρα, ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιώνων Δακίας ἀρχομένη, ἔστε ἐπὶ Εὐξείνιον πόντον, ἔχει δὲ ἐπὶ δεξιᾷ μὲν καθήκουσα ἐπὶ θάλασσαν τὸν Ἰστρον ποταμόν ἐπ' ἀριστερᾷ δὲ Βογδανίαν χώραν οὕτω καλουμένην.*» Veļī despre testulū luī Calcocondila o admirabilă analiză īn TOCILESCU, Cumū se serie la noi istoria, Bucure., 1873, in-8.

⁵) *Ib.* p. 78. — Cf. mai giosū nota 16.

⁶) *Chroniculū Romano-Moldo-Vlachilorū*, Iași, 1835, in-8, t. I, p. 126.

⁷) STRITTER, *Memoriae populorum ad Daubium incolectum*, Petropoli, 1774—80, in-4, t. 2, part. 2, Valachica, p. 903, nota m.—Este și mai ciudatū, că și acestū non-sensū

e desnaturatū īn traducerea luī Cantemirū, căcī *Peucini* este unū nume de poporū, nu de munte!

⁸) *Lib. V*, p. 253: «*ἐπὶ Παιονοδανίαν τὴν Ἀρδελιον χώραν καλουμένην.*»

⁹) *Rec. Bekker*, l. c. — STRITTER, l. c.

¹⁰) *Chroniculū*, I, 127.

¹¹) *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1804, in-4, t. I, p. 157: «*Scheint es, dass Myrxa in den Jahren 1383-1387 mit Sisman (Fürst der Bulgarey) Krieg geführt habe. Muss der Ausgang des Kriegs glücklich für ihn gewesen seyn, denn er war oder nannte sich wenigstens im J. 1390 einen Despoten von Dobrutsche und Herrn von Silistria. So kommt denn Chalcocondylas mit gutem Grund berichten, dass sich die Walachey zu Myrxa's Zeit bis ans schwarze Meer ausgedehnt habe.*»

Singurulă Șincaï precepuse cumă se cuvine relațiunea annalistului grecu.

După ce reproduce prețioasă definițiune a teritoriului munténu, ellu o resumă:

«Bassarabia mai 'nainte s'a ținutu de Valachia»¹².

Scriëndu pe la finea secolului trecutü, Șincaï înțellegea prin Bassarabiă întreaga parte de g'iosu a provinciei actuale de acestü nume, adecă regiunea de lîngă Kilia, Ismailü, Cetatea-albă și Tighinea¹³, care se đicea Bassarabiă pêně la 1812¹⁴.

Ei bine, observațiunea lui Șincaï, deși fórte apropiată de adevěrü, totuși nu este încă pe deplinü rigurosă.

Muntenia se întindea numaï pêně la gurile Dunării, nu pêně la Nistru.

Calcocondila în doue locuri numesce Kilia orașü muntenescü¹⁵, pe cândü totü dënsulü califică de urbe moldovenescă Cetatea-albă sėu Akkermanulü de astă-đi¹⁶.

Celle doue tractate comerciale din 1407 și din 1460, pe lîngă Cetatea-albă mai lassă Moldovei Tighinea sėu Benderulü actualü și orașellulü Lăpușna, arrėtândü astü-feliü cu destullă precisiune, cumă-că teritoriulü munténü coppindea peste Prutu numaï gurile Dunării și littoralulü marinü allü Kiliei.

În speciă despre Cetatea-albă și Tighinea, ca orașe curatü moldovene din vechime, se mai potü consulta, între mai multe alte fontâne:

1. Căllėtoria Russului Zosima din 1420¹⁷;
2. Căllėtoria Francesului Lannoy din 1421¹⁸.

Marea-nėgră appartinea Moldovei și Munteniei totü-d'o-dată.

Moldova o avea ce-va mai g'iosü de Cetatea-albă.

Muntenia o avea ce-va mai susü de Kilia.

Moldoveni și Munteni se mändriatü d'o potrivă cu acestă dominațiune maritimă.

Romanü-vodă, în crisovulü sėu din 1392, păstratü în originalü în Archivulü Statului dia Buccuresci, își dă titlulü: «stăpănü țerrei moldovenesci dela munte pêně la Mare»¹⁹.

Marele Mircea, într'unü actü din 1387, aflătorü de assemenea în originalü în Archivulü Statului dia Buccuresci, se intitulėză: «domnulü tótei țerre ungro-române, allü părțilorü de peste Carpați și allü țerrelorü tătăresci, ducele Amlășului și Făgărașului, stăpănulü, banatulü de Severinü și allü orașului Silistria, și pe ambele țermuri alle Dunării pretutindenü pêně la Marea cea mare»²⁰.

Mai pe scurtü, datulü istoricü decisivü este, că estrema limită a Munteniei despre oriinte se opră lîngă Kilia, dincollo de care mergea pêně la Nistru pămēntulü moldovenescü, în-tervallulü Mării-negre dela Dunăre pêně la Cetatea-albă fiindü suppusü parte Moldovei și parte Muntenilorü.

Să revenimü acumü assupra titlului princiarü, după cumü l'amü găssitü cu câte-va rînduri mai susü în diploma din 1387.

Marele Mircea đice: «stăpănü pe ambele țermuri alle Dunării pretutindenü pêně la Mare.»

Observăi bine: «ambele.»

¹²) Cronica, t. 1, p. 370, an. 1398.

¹³) Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien, 1781—82, in-8, t. I, p. 376, 456—64.

¹⁴) ZASCZUK, Etnografia Bessarabskoj Oblasti, în Zapiski Odeskago Obsczestva Istorii, t. 5, Odeasa, 1863, p. 492-3.

¹⁵) Lib. IX, p. 508: «τὸ Καλλόν πόλιν οὕτω καλουμένην τοῦ Βλάδου».—Cf. ib. p. 514.—În ambele passage traducerea latină sună: «Celiium urbem Bladii», adecă a lui Vladü-Țepeșü, principele munténü între 1456—62.

¹⁶) Lib. III, p. 134: «ἡ μέλαινα Πογγανία, ἣ ἐν τῇ Λευκοπολίτῃ καλουμένην τὰ βασίλεια ἔχουσα, ἀπὸ Λακῶν τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον ἐπὶ Αἰτουάνων καὶ Σαρμάτας διήκει.»—În acestü importantü passagiü Daciü de lîngă Dunăre sunt Munteni.

¹⁷) SACHAROV, Skazania Ruskago naroda, Peters., 1849, in-8. t. 2, cartea 8, p. 60.—Archiva Istorioă, t. 2, p. 49.

¹⁸) Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy en 1399-1450, Mons, 1840, in-8.—Archiva istorică, t. I, part. I, p. 130.

¹⁹) Arch. istorică, t. I, part. I, p. 18: «obladaia zemleiu moldav'skoiu ot planiny do moria.»

²⁰) Archivulü Statului, Documentele Cozlei, legătura 40: «obladayi i gospodstvuyi v'sei zemi ugrovlachii'skoj, i zaplaninskym eschezse i k tatarskym stranam, i Amlaszu i Fagraszu chertzeg, i sieverinskomur banstvu gospodin, i obu pol po v'semu po Dunaviu dassz i do velikaago moria i Dr'stru gradu vladalez.»

Prin urmare, amândouă mallurile fluviului, cellă bulgărescă ca și cellă moldovenescă, Silistria ca și Galațul, Dobrogea ca și ânghitul bassarabiană dintre Prut și Pont, erau atunci în aceeași măsură sub sceptrul voevodului munténu.

Acella-și titlu ne întâmpină într'o altă diplomă mirciană din 1393²¹.

De asemenea într'una din 1399²².

Idem din 1406²³.

Avemă dero patru daturî cronologice: 1387, 1393, 1399, 1406.

La 8 septembrie 1439, unul dintre fiii lui Mircea, celebrul Vladu-vodă, supranumit Dracul, acordă negușitorilor din Polonia și din Moldova un privilegiu doganiar, în care se intitulă: «stăpân și domn al tutei țere ungro-române pêne la Marea cea mare»²⁴.

El nu ȕice ca tată-seu: «pe ambele țermuri», căci littoralul danubian al Bulgariei căduse de-mult în mânele Ottomanilor²⁵.

Acest document ni arrătă tot-d'o-dată că Moldova nu disputa atunci Munteniei posesiunea Kiliei, căci copprinsul actului manifestă o relațiune amicală între curțile din Suceva și din Tergoviste.

Așa dero probele despre dominațiunea Bassarabilor pêne la Pont sunt în ordinea cronologică:

1. Crisovul mircian din 1387;
2. Idem din 1393;
3. Idem din 1399;
4. Idem din 1406;
5. Tractatul moldo-polon din 1407;
6. Crisovul moldovenă din 1422;
7. Idem din 1431;
8. Crisovul munténu din 1439;
9. Cellă moldovenă din 1456;
10. Idem din 1460;
11. Tractatul moldo-polon din acela-și annu;
12. Bizantinul Calcocondila, etc.

ȕicem «et caetera», căci în cursul operei de față vom mai înșira alte probe nu mai puțin decisive, dintre carî indicăm aci numai pe una, datorită eruditului nostru amic d. Alessandru Papadopolu-Callimahă: vechul sigillu municipală al urbi Berlădu pörtă pe *vultură cu crucea în ciocă*, eru partea sudică a orașului se chîmă pêne astă-ȕi *Munteni*, deși nu essistă acolo nici măcar o movilă, necum un munte.

D'o cam dată celle de mai susă agiungă.

Dela 1387 pêne la 1460, Alessandru cellă Bunu, Vladu Dracul, Calcocondila, Stefanu și Mircea ceț Mară, autoritățile autoritășilor în această materiă, descriu într'o voce hotarul orientă al țerei Bassarabilor.

Maă remănu înse de resolvită două cestiuni cronologice:

1. Fost'a partea moldovenescă a Dunării în posesiunea Muntenilor și pêne la 1387, adecă înainte de primul crisovă al marelui Mircea?
2. Cândă anume încetat'a această stare de lucruri în urma annului 1460, datul tractatului comercială și al unu crisovă din partea lui Stefanu cellă Mare?

²¹) FOTINO, *Ιστορία τής παλαις Δακίας*, Viena, 1819, in-8, t. 3, p. 370.

²²) VENELIN, *Vlacho-bolgarskita ili dako-slavianskita gramaty*, Petersb., 1840, in-8, p. 18.

²³) *Ibid.*, 22.

²⁴) Originalulă se află în *Archivul Municipală din Lem-*

berg, fascic. 519, de unde l'amă reproduș nă în *Archiva istorică*, t. I, p. 84: „v'sei zemli ugrovlachiiskoi dazse i do velikago mora.” — Cf. ZUBRZYCKI, p. 101: „Jan Wlad, panujacy jak sie tytulowal, az po samo morze.”

²⁵) ENGEL, *Geschichte der Bulgarey*, Halle, 1797, in-4, p. 463-66, § 85.

§ 2.

EPOCA LĂȚIRII MUNTENIEI PÊNE LA MAREA-NĂGRA.

Intre 1375—1390 domni în Moldova Petru Mușatū¹.

De nicăiri nu se vede, ca ellū să fi fostū vre-o dată în luptă cu Munteniī, încâtū aceștiya să-ī fi pututū răpi cea mai frumoasă parte a țerrei.

Cu Mircea cellū Mare, mai cu deosebire, Petru Mușatū trăia în cea mai bună vecinătate.

La 1389, numai cu două annī în urma diplomei muntene cu formula *pe ambele țermuri alle Dunării pretutindenti pêne la Mare*, amândouī trâmittū o singură ambasadă în Polonia pentru a închiiaia acolo unū tractatū solidarū cu regele Vladislavū Iagello.

În acea soliă boșerulū moldovenescū «Magnifici Principis Domini Petri Voievodae Moldanensis marschalcus» negoțiază și concludē, nu în numele propriului seū domnū Petru Mușatū, carele fusese legatū mai de 'nainte cu Curtea din Cracovia², încâtū nu mai avea nevoiă de o nouă alianțā, ci în numele lui Mircea cellū Mare: «nomine et pro parte Domini Miricii³».

Cu alte cuvinte, din prietenia pentru Munteniī Moldova lua assupră'și de a-ī încumetri cu regatulū polonū, ertū Munteniī la rōndulū lorū, din prietenia pentru Moldova, primīatū cu încredere acēstā miș-locire⁴.

Peste unū annū marele Mircea re'nouesce alianțā, trâmittēndū de astā dată o ambasadă curatū muntenescă, care înse nu merge dreptū în Polonia, ci se opresce în capitala Moldovei, unde convine cu mandatarii regelui Vladislavū Iagello, ca într'o localitate d'o potrivă simpatică și sigură pentru ambele părți contractante⁵.

Față cu acestea nu se pōte admite vre-o dușmăniă prōspētă, seū măcarū o suvenire de ostilitate între Moldova și Muntenia, cellū puținū pe cātū timpū domnise Petru Mușatū în cea de'nteitū din elle.

Scopulū triplei convențiunii internaționale din 1389 era de a combatte cu forțele commune Ungaria⁶.

Dēcā Țerra-Românescă arū fi smulsū mai de 'nainte o buccată de pământū din corpulū Moldovei, Petru Mușatū nu se putea uni cu Munteniī assupra Maghiarilorū, ci arū fi căutatū din contra a se înțelege cu Maghiarii assupra Muntenilorū, punēndū pe aceștiya între douē focuri, o armată moldovenă la Siretū și o armată ungară la Oltū, ceia-ce ī-arū fi înlesnitū redobēndirea înstrăinatului terrioriū.

În studiulū II noi ne vomū încredința că pêne și tronulū Moldovei Petru Mușatū illū datorīa lui Radu Bassarabū, tatălū marelui Mircea, ceia-ce întăresce celle dișe.

Astū-feliū déro se demonstră, cu faptele și cu logica în mână, cumū-că între 1375—1390 nu s'a pututū schimba raportulū geógraficū constatātū mai susū în crisóvele din 1387, 1393, 1399, 1406, 1422, 1431, 1439, 1456, 1460 etc., în cele douē tractate din 1407 și

¹) Ne apropiāmū aci de computulū cronologicū allū lui SINCAL, I, 357, differitū de allū lui ENGEL, *Gesch. d. Mold.*, II, 110, și mai cu sēmă de allū lui WOLF, *Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 214. — În *Istoria critică a Moldovei* vomū suppone unei noue analize acēstū punctū cronologicū.

²) DOGIEL, *Codex Diplomaticus Regni Poloniae*, t. I, Vilnae, 1758, in-f., p. 597, an. 1387. — *Archiva istorică*, I, 1, 177. — *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22.

³) DOGIEL, I, 597, an. 1389. — *Inventarium omnium privilegiorum, quaecunque in Archivo Regni continentur*, ed.

Rydzewski, Paris, 1862, in-8, resumă actulū în următorulū modū: „Mainus et Romanus Hericki comites Miricii woiwodae Transalpini, et Dugoyus Petri woiwodae Moldaviensis marschalcus, oratores, foedus nomine Miricii cum Vladislao rege Poloniae et societatem belli contra regem Hungariae sanciant.”

⁴) ENGEL, II, 110, înțelege totū așa.

⁵) DOGIEL, I, 598, an. 1390. — *Inventarium*. — Cf. observațiunea lui SINCAL, I, 359.

⁶) Veđī mai susū nota 3.

1460, și'n cronica bizantină a lui Calcocondila sub anii 1396—1398; adică: spațiul întregu dela Brăila pînă la Kilia, între Bacău și Berladu d'o parte și între Dunărea de cea-laltă, aparținea Bassarabilorū.

Așa a fostu dela 1375 încóce.

Să sgândărimū óre datulū cuceriri muntene într'o epocă anterioră?

Perdut'a Moldova țermulū dunărenū sub predecesorii lui Petru Mușatū?

Timpulū fundării principatului moldovenescū este cunoscutū cu o deplină certitudine.

Trei mărturie contimpurane, cronica Ungurului Ionu de Kükillo ⁷ și doue diplome dela regele maghiarū Ludovicū cellū Mare, una din 1360 ⁸ și cea-laltă din 1365 ⁹, afirmă într'unū glasū, cumū-că pe la 1355, ce-va mai multū sēu ce-va mai puținū, voevodulū Romānilorū din Maramurāșū, numitū Bōgdanū, se scóllă contra corónei Sântului Stefanū, adună o cētă, trece peste munte în țerra moldovenescă și înființēză acolo o nouă domniă.

Prima' aședare avusese locū, după însă-și firea lucrurilor, anume în cea parte a Moldovei care este mai apropiată de Maramurāșū, fiindū despărțite numai prin crescutul Carpaților, adică în Bucovina de astă-đi, unde ne întîmpină în adevērtū cea mai vechiă capitală a țerei: Sucēva.

Dela 1355 pînă la 1375, dela Bogdanū pînă la Petru Mușatū, avemū abia vr'o doue-đeci de anii.

În acēstă glumă de timpū Moldovenii, atātū de curēndū descăllecăți, erati coplesiți cu următórele trei bătāi de capū:

1. A prinde rădēcină într'unū cuibulețū restrînsū, a se organiza bine-reū, a se întări printr'unū sîmbure de administrațiune;

2. A cresce la numērū și la forță, înaintāndū cu încetulū totū mai g'ostū;

3. A reziste într'una, aprópe în fie-care anati, pretensiunilorū Ungariei, care nu înceta cu revendicarea prin arme a suveranității sēlle asupra Moldovei ¹⁰.

Cāndū óre mai puteati ei a-și lăși dominațiunea departe la Dunăre, perđēnd'o apoi în datā prin c'ocnire cu Muntenii?

Este o imposibilitate cronologică.

Așa dēră dela 1355 pînă la 1460 littoralulū danubianū dintre Braila și Kilia aparținea totū Țerei-Romānesci.

Înainte de 1270 acēstă porțiune a Dunării avusese duoi stăpāni: pînă la Prutu se întindea bellicósa republică a Berladului, értū dincollo de Prutu dominiulū Cumanilorū avēndū Kilia dreptū capitală ¹¹.

Prin urmare, epoca cuceriri muntene pe mallulū moldovenescū allū Danubiulū pînă la Marea-nēgră trebuī căutată între 1270-1350.

Ne vomū incerca a o face mai la valle.

Aci înregistrāmū numai că Țerra-Romānescă din secolulū XIV coprindea în sine, ca o parte integrantă a teritoriulū sēu, totū țermulū nordictū allū fluviulū rege.

⁷) THWROZ, *Chronica Hungarorum*, inserta simul *chronica Joannis Archidiaconi de Kikullew*, în SCHWANDTNER, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, t. I, Vindobonae, 1766, in-4, p. 245.—*Chronicon Budense*, ed. Podhradecky, Budae, 1838, in-8, p. 337.

⁸) FÉJER, *Codex Diplomaticus Regni Hungariae*, Budae, 1825-31, in-8, t. 9, vol. 2, p. 159.—Reprodusū întregū în LAURIANU, *Istoria Romānilorū*, ed. 2, Bucur., 1862, p. 263, nota.

⁹) Ap. SIMONCHICH, *Noctium Marmaticarum Vigiliae*, 1803, manuscriptū nr. 274 quart. lat. în Biblioteca Muzeului din Pesta, p. 165: „*profugi in Moldavia Bogdani Voivodae Marmati-*

rusiensis, una cum infidelibus filiis suis.”— Cf. WAGNER, *Disseratio de Comania* nr. 4, MS. ap. SINCAL, I, 326.

¹⁰) IOANNES DE KIKULLEW, p. 241: „(Rex Lodovicus) fere singulis annis, vel in quolibet anno, movit exercitum contra aemulos et rebelles et saepius contra *Ruchenos et Moldavos.*”—*Chronicon Budense*, p. 331: „*In quolibet tertio anno, saepius contra Racenses et Moldavos.*”—Regele Ludovicū celū Mare domni patru-đeci de anii dela 1342 pînă la 1382: fa-ceți dēro socotēlla învasiunilorū sēlle în Moldova!

¹¹) Veđi studiulū meū: *Diploma Berladēnă din 1184*, § 5, în *diarulū Traianū*, 1869, nr. 52.—Despre statulū berladēnū și Cumania între 1170—1270, noi vomū vorbi în mai speciă în *Istoria critică a Moldovei*.

§ 3.
EPOCA SCADERII HOTARULUI ORIENTALU ALLU MUNTENIEL

Dela 1400 încôce Kilia devine visul de aur al Moldovei, care începe a înțelege importanța strategică și comercială a gurelor Dunării.

Puțin după 1407 Alessandro cellu Bunu pune mâna pe Kilia ¹.

Vladu Draculu o iea înapoi ².

Sub Petru-vodă, fiulu lui Alessandro cellu Bunu, o vedem din nou în posesiunea Moldovenilor, cari o cedază pe un moment Ungariei ³, de unde înse ea se întorce la Munteni sub famosulu Tepeșu, fiulu lui Vladu Draculu ⁴.

Cu totă această perpetuă șovăire a Kiliei în prima jumătate a secolului XV, să se noteze bine că principi moldoveni, chiar când o apucau, profitându din timp în timp de vr'o resmeriță în Muntenia, totu încă o considera mai mult ca un ce precariu, încatu numai cronicile și documentele internaționale ni vorbesc despre faptul posesiunii moldovene, pe când nu se găsește din acea epocă nici un act civilu sêu administrativu, donațiune, vamă, etc., privitoru la pământurile de lîngă gurele Dunării, precum avem atâtea diplome despre Tighinea, Cetatea-albă, Berladu și Bacău ⁵.

Așa a fostu pênă la Stefanu cellu Mare.

În 1462 acestu principe re'nouesce periodica tentativă a predecessorilor sei de a coprinde Kilia, dèru nu reușește ⁶.

Cu trei ani în urmă armele moldovene sunt mai norocoșe.

Cronicarul dice:

«În anulul 1465, în luna lui genariu 23, adunându Stefanu-vodă multă oște de țerră, pogorîta cu totă puterea sea spre cetatea Kiliei, și sossindū mîercuri spre gîoia mēdi-nôpte, a încungîuratū cetatea, înse gîoia nu s'a apucatū de harțu, êru vineri de diminetă a începutū a batte cetatea, și așa totă ziua s'a hărățitū pênă'n sêră, êru sâmbeta se închinara ceî din cetate, și a întratū Stefanu-vodă în cetatea Kiliei» ⁷.

Căderea Kiliei sub dominațiunea lui Stefanu cellu Mare trase după sine suppunerea întregii regiuni limitrofe pe ambele maluri ale Prutului.

De aci înainte gurele Dunării încetază pentru totu d'a-una a mai fi alle Terrei-Romănesci.

Dela Moldoveni elle trecu la Turci, dela Turci la Tătari, dela Tătari la Muscali.

¹) În actul secretu de alianță între Polonia și Ungaria din 1412 Kilia figurază între orașele Moldovei.—Veđi DLUGOSI *Historia Polonica*, Francof., 1711, in-f., t. I, p. 324, lib. XI.—Cf. PRAY, *Annales Regum Hungariae*, Viennae, 1764, in-f., t. 2, p. 233-234.—Idem, *Dissertationes historico-criticae*, Vindob., 1775, in-f., p. 146.—KATONA, *Historia critica Hungariae*, t. 12, p. 91-93 etc.—În tractatul comercialu allu lui Mircea cellu Mare cu Lembergeni, lipsitū de datū cronologicū, dèru închiătatū anume în 1409, după cum se cunoșce din duplicatul latinu conservatū în Arhivul municipalu din Leopole, fasc. 518, nr. 4, arată că Muntenia posseda atunci Dunărea numai pênă la Braila. Veđi *Arhiva istorică*, I, 1, p. 3.

²) Mai sus § 1, nota 24.

³) URECHIA în *Letopisițele țerei Moldovei*, ed. Cogalniceanu, t. 1, Iași, 1852, in-4, p. 111: „Acestu Petru-vodă, dacā a pribegitū în țerra ungerescā la lételū 1449, n'a făcutū zăbavă multă, ci a datū cetatea *Chiliei Ungurilor*“.—*Cronica moldo-slavică din 1504*, ap. CARAMZIN, *Istoria Gosudarstva Rossiiskago*, ed. Einerling, Petersb., 1842, t. 4, nota 338, p. 157.—*Cronica moldovenescă cea vechiă*, în *Arhivă istorică*, III, 6, dice în traducere polonă: „*Dał Kilia królowi Węgierskiemu aby bronil ja od Turków*“.

⁴) Mai sus § 1, nota 15.

⁵) § 1, notele 3, 17, 18.

⁶) URECHIA, *Letop.*, I, 118.—*Cronica cea vechiă*, III, 6, dice că Stefanu cellu Mare asediase pe *Unguri*, înțelegându reu numele slavice allu Muntenilor: *Ungro-vlachi*.—Totu așa *Cronica moldo-slavică din CARAMZIN*, loco citato.—CHALCONDYLAS, *rec. Becker*, lib. IX, p. 514, ni spune în modulū cellu mai pozitivū, cumū-că marele Stefanu înconglurase Kilia, orașulū muntenescū allu lui Vladu Tepeșu, carele s'a și grăbitū pe datā a allerga în aglutorulū acestei cetăți: „*αὐτὸς μὲν (ὁ Βλάδος) ἐτάραπετο ἐπὶ τὸν Μελαινῆς Πορδανίας ἡγεμόνα, πολιορκούοντα, ὡς ἡγγέλλετο αὐτῷ, τὸ Κελλίον* etc“.—Cf. contemporenulū MIECHOWSKI, *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, in-f., p. 333.

⁷) URECHIA, I, 119.—*Cronica cea vechiă*, III, 7, și *Cronica moldo-slavică*, l. c., unde êrōși Munteni, adecā *Ungro-românii*, sunt numiți *Unguri*, ca și'n nota de mai sus. Urechia committe cu această ocasiune o enormă errōre, care nu assiste în celelalte doue cronice, și anume allături cu Kilia ellu vorbese despre luarea Cetății-albe, cea-ce constituă un non-sensū, căci termulū occidentalū allu Nistrulū nu încetase nici o datā pênă atunci de a fi allū Moldovei.

Cu toate acestea o viață adducere a-minte a primitivei situații și a sparturii cinci secolii și s'a conservat pînă astăzi în numele provincialului *Bassarabiă*, adică *țerra Bassarabilorū*, pe care partea de gîosă a Moldovei de peste Prut l'a purtat pînă la 1812, și care se părea tuturor a fi o enigmă, pe cîtă timp nimeni nu putea să ghicescă vechia dominație a Muntenilor, a lui Alexandru Bassarab, Vladislav Bassarab, Radu Bassarab, Dan Bassarab, Mircea Bassarab, Dracu-Bassarab, Tepeșu-Bassarab, spuma nemului bassarabesc, pe totă lungul Danubiului pînă la Marea-negă⁸.

Peste un deceniu după cucerirea Kiliei, care implica în sine împingerea hotarului moldovenesc dela Berlad pînă la Dunăre, Stefan cel Mare și-a întors de astă dată privirile în direcțiunea Bacăului, tinzîndu a strămuta marginea țerei dela Siret la Milcov.

Sub anul 1475 cronicarul sună:

«Și a luat Stefan-vodă cetatea Crăciuna cu ținut cu tot, ce se cheamă ținutul Putnei, și l'a lipit de Moldova»⁹.

Ecce dero trei datură rădicate mai pe sus de controversă:

1. Inainte de 1465 Muntenia stăpîna totă littoralul moldovenesc all Dunării pînă la Berlad și Kilia;
2. Inainte de 1475 Muntenia stăpîna totă laturea occidentală a Moldovei pînă la Bacău;
3. Intre 1350-1400 hotarul muntenesesc pînă la Berlad, Kilia și Bacău n'a fost nică măcar pus în dubiu de cătră Moldova, alle cări încercări de a-l surprinde se referă totă la epoca posterioară dintre 1407-1475.

Înălțarea Moldovei și scăderea Munteniei este opera lui Stefan cel Mare.

Scuturați de mîji și de oriinte, vomă specifica fruntaria Țerei-Romănesci despre crivăț în cursul secolului XIV.

§ 4.

DUCATUL FAGARASULUI.

Avîndu Sibîul la appus și Brașovul la resărit, rădemată spre sud de zăpețele Carpaților și spre nord de mallurile Oltului, se întinde așa numita țerră a Făgărașului, în privința cării cu greș se pôte dice, decă natura o légă mai multă cu Muntenia s'eu mai multă cu Ardellul, căci maistosul se fluviu o desparte de restul Transilvaniei, unind'o cu România, pe cîndu giganticele s'elle piscurî o despart de restul Romăniei, unind'o cu Transilvania.

O urbe și peste șesșe-deci de sate formeză acestă lungurică regiune, una din celle mai frumoșe prin varietatea siturilor, prin mulțimea peraelor, prin șes și plai, prin sănătate și vigore, prin suflare romănescă.

Intr'o diplomă din 25 noembrie 1369 domnul munteesc Vladislav Bassarab se intitulă: «voevodul Țerei-Romănesci, ban de Severin și ducele Făgărașului»¹.

Peste trei ani, anume la 14 iuliu 1372, ellu dărucesc unei ramure a nemului bassarabesc cinci sate «lôngă Oltu în țerra Făgărașului»².

Mircea cel Mare, atăt în actul din 1387³, precumă aprôpe în totă uricele s'elle,⁴

⁸ În studiul Il noi vomă reve: i pe largă assupră numelul topografic Bassarabiă, sub care se înțellegea de'nteu totalitatea Țerei-Romănesci.

⁹ URCHIA, I, 128.

¹ BATTYANYI, *Leges ecclesiasticæ Hungariæ*, Claudio-poli, 1827, in-f., t. 2, p. 217: „Wajwoda Transalpinus et Banus de Zewerino, nec non Dux de Fogaras”. — FÉJER, IX, nr. 118. — LAURIANU, 270.

² FRIDVALDSZKI DE FRIVALD, *Reges Ungariæ Mariani*, Viennae, 1775, in-4, p. 80-84: „in terra Fugaras prope Alt”. — FÉJER, IX, 4, nr. 270. — KATONA, an. 1372. — BENKÓ, *Milcovia sive episcopatus Milcoviensis explanatio*, Viennae, 1781, in-8, t. 2, p. 284. — SINCAL, etc.

³ Mai sus § 1, nota 20.

⁴ DOGIEL, I, 598, 599. — VENELIN, 22.

appare ca «duce allü țerrei de peste munți a *Țăgărașului*», și ceia-ce 'și mai remarcabilü, o face pêne și 'n transacțiunile diplomatice dintre Muntenia și Ungaria ⁵.

Vladü Draculü, printr'o diplomă din 20 genariü 1432, hărăzesce boiarilorü sei Stefanü și Romanü trei sate, unü delü și o apă *în țerra Țăgărașului* ⁶.

Ne poprimü aci, fără a ne pogorî mai gîostü în annalele secolului XV, carî ne interes-săză, în scrierea de față, numaî întru câtü elle potü arrunca vre-o lumină retrospectivă as-supra epocēi anteriore.

Intre 1369-1432 întręga țerră a Țăgărașului era a Bassarabilorü.

Cumü și de cândü ?

Eccē doue cestiuni a-nevoiă de limpeditü.

§ 5.

EPOCA CUPPRINDERII FAGARASULUI DE CATRA MUNTENI.

Cea mai vechiă mențiune despre Țăgărașü ne întîmpină într'o diplomă din 1231 ¹.

Primulü punctü, care ne isbesce într'insa, este că laturea Țăgărașenă se numîa totü-d'a-una, chîarü cu multü înainte de secolulü XIII, «țerra Românilorü»: *terra Blacorum* ².

Acestü datü, espressü în modulü cellü mai clarü, se cîocnesce cu o altă indicațiune de totü obscură, care nu pôte fi descurcată fără agîutorulü unei laboriöse critice.

Actulü povestescce, în ce chipü satulü Boja, deși primitivamente nu făcea parte din gîu-risdicțiunea Țăgărașului, totuși mai la urmă i s'a suppusü prin forță: «a temporibus jam, quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur».

Adecă:

«Numaî de cândü se țice c'au venitü *Bulgariü* în acestă țerră a *Românilorü*».

Bulgariü năvălîțî în Țăgărașü și annessändü cătră ellü unü sätulețü dela margine, carele ținuse mai 'nainte de unü altü scaunü, eccē o adevărată cimilitură!

Ș'apoî să se bage de sémă o împregîurare.

Intre anulü diplomei și între anulü acellei cucerirî bulgare cată să fi trecutü cellü puținü vr'o cincî-șecî de annî, de öră-ce narratorulü precisăză timpulü evenimentului numaî printr'unü *se țice*, ca nesce lucrurî depărtate, afflate dela bētrâni, nu vēđute și auđite.

Arü urma déro că Bulgariü vorü fi copprinsü Țăgărașulü pe la 1160—1180.

Inse tocmai atuncî ei zăceatü în sclavia Grecilorü, de unde s'au smulsü abia între 1190—1200.

Este învederatü că *Bulgari* din diplomă însemnăză altü ce-va.

Să arruncămü o cătătură assupra geografiei din evulü-mediü, și totulü se va împaca.

Bizantinulü Leone Grammaticü din secolulü XI, vorbindü despre transportarea unorü compatrioțî ai sei pe mallulü nordicü allü Dunării în Țerra-Românescă, țice: «în *Bulgariä* «de peste Istru» ³.

⁵) PRAY, Dissert., 144.

⁶) BENKÖ, II, 283.

¹) KÉMENY IN KURZ, *Magazin für Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 261.—TEUTSCH U. FIRNHABER, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien, 1857, in-8, t. 1, p. 50: „Capitulum ecclesie transilvanie. Ad omnium presentes inspecturorum notitiam volumus harum serie pervenire. Quod accedens nostri in presentiam Gallus filius Wydh de Bord, confessus est coram nobis, retulitque taliter, quod licet terram Boje, terre Zumbuthel conterminam, et de presenti in ipsa terra Blacorum existentem habitam propriis suis justisque impensis ab homine *Buzul filio Stoje* coemerit, juriq; suo subjectam reddiderit, considerans tamen et animo revolvens suo qualiter eadem terra a tempore humanam memoriam transeunte per majores, avos, atavosque ipsius Trulh filii

Choru possessa, et a temporibus jam quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur, ad terram Fugros tenta fuerit, qualiter id dictus Trulh filius Choru quamplurimorum hominum elogiis affirmare adnisis fuit, hinc ne jurgia temporum in processu enascerentur, fraterne mutueque charitatis, quam christiana eidem svadet religio, affectu ductus dictam terram Boje terre Zumbuthel conterminam eidem Trulh filio Choru, accepta ejus recompensa in pecuniarum solutione et refusione, remisit coram nobis presentium testimonio literarum. Anno millesimo ducentesimo tricesimo et primo».

²) Acestă o întrevēđuse degia EDER, *Observationes criticae ad historiam Transilvanie*, Cibinii, 1803, in-8, p. 52, inse cu obi 'nuita sea rea-voință.

³) AP. STRITTER, II, 558: „εις Βουλγαρίαν ἐκεισεν τοῦ Ἰστρου ποτάμος».—Cf. Ib., 553,

Carta catalană din 1375 dă României danubiane numele coruptă de *Burgaria*, pe când în Bulgaria propriu zise îi rezervă forma cea corectă: *Bulgaria* ⁴.

Cronicarul orientat Rașid, carele trăia în Persia între 1250—1300 și lucra după fontane oficiale, când descrie o invasiune mongolă din 1240, numește *Bulgariā*, بولغاريا, acea regiune unde se afla «țerra *Karavlachilor* și a lui *Bassarabū-hanū*» ⁵, și să se observe că în acea expedițiune Tătari nu trecuseră de loc pe Dunăre.

Acastă confuziune nominală avea în vedere mai ales banatul Severinului, despre care la 1237, numai șesze ani după datul documentului de mai sus, regele maghiar Bela IV scria către papa Gregoriu IX: «*terram Zemram circa partes Bulgariae*» ⁶, eră într'o diplomă din 1239: «*Circa partes Bulgariae in terra quae Zeuren nominatur*» ⁷.

Cu alte cuvinte, Oltenii pentru Transilvanii erau «Bulgari» prin vecinătate cu *Bulgaria*, în tocmă precum pentru Românii cis-carpatici sunt pînă astăzi «Ungurenii» frații nostri din Transilvania prin vecinătate cu *Ungaria*: «*circa partes Hungariae*».

Pînă în timpii mai noii Ardelenii ne botează pe noi câte o dată cu epitetul de Bulgari, încât suburbialul muntenesc delă Brașov, remarcabil prin biserica lui Négoia Bas-sarabū și unde nu veți auzi o singură vorbă bulgărescă, se poroclesce în limba maghiară «*Bolgárszék*» sētū scaunul *Bulgarilor* ⁸, eră românesc se dice «Șchei» ⁹, precum cronicile noastre cele vechi numiau pe *Bulgari* ¹⁰.

Sassul Reichersdorfer, scriind în prima jumătate a secolului XVI, se rostesc despre suburbiele Brașovului: «*unum incolunt Bulgari, alterum Hungari, Saxones agricolae tertium*» ¹¹.

Cine ore nu recunoște aci sintesa celor trei naționalități ale Ardelenii?

Cu câte-va rînduri mai gîos în suș Reichersdorfer pune în loc de *Bulgari* pe «*Valachi*» ¹².

Deră de ce să mai vorbim despre Brașov, când avem o mărturie totu atăt de pozitivă chiar în privința Făgărașului?

Un poet săsesc de pe la 1550 îl descrie în următorul mod:

„Arx iacet ad ripas piscosae dives Alutae,
„Cui Fogaras prisce nomen tribuere coloni,
„Undique cum fossis valido circumdata muro . . .
„Hanc habitant circum fodientes rura Triballi
„Innumeri, quibus arx leges et iura ministrat.“

Adecă:

«Pe mallurile pescosului Olt stă vestita cetate, căria vechii locuitorii îi împuseră numele de Făgăraș, încungurată de pretutindenii cu șanturi și cu puternicul zid, unde

⁴) Un atlas en langue catalane în *Notices et extraits des manuscrits*, t. 4, Paris, 1843, in-4, part. 2, p. 1—148, planche 4.—LELEWEL, *Géographie du moyen-âge*, Bruxelles, 1852, in-8, t. 3, p. 142, nota 55.—Idem, *Atlas*, Bruxelles, 1851, planche 29.

⁵) Ap. D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 7-8.

⁶) PRAY, *Annal.*, I, 218.

⁷) THEINER, *Monumenta historica Hungariae*, t. 1, Romae, 1859, in-f., p. 171.

⁸) ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*, 385, nota f.: „*Heissen die Walachen bey den neuern Siebenbürgern auch Bulgaren, weil die in neuern Zeiten dem Türkischen Joche entfliehenden Walachen aus der Bulgarey nach Siebenbürgen kamen*“. — Prima parte a frașei constată un fapt adevărat; cea a doua presupune o cauză, deră nu demonștră prin nemică re dogmaticul well.

⁹) GIPA, *Cronologia bisericeii din Schei ce se dice Bolgarsegū*, în *COGALNICĒNU, Dao'a litterară*, ed. 2, Iași, 1859,

in-8, p. 45-6.—Folia pentru minte, 1840, nr. 4.—Despre imaginara origine bulgară a Românilor din Schei nu există nici o probă. Totă istoria lor civilă și eclesiastică este curată românească. Patronii aloră au fost totu d'a-una Domnii din Muntenia.

¹⁰) Cronica universală în limba română de pe la începutul secolului XVII, descoperită de către profesorul rus Grigoriev în călătoria sa prin Turcia, ap. RAKOVSKI, *Niekolko riecei o Asieniu p'rvomu*, Bielgrad, 1860, in-4, p. 19: „*Calioanū, Domnulu Scheilorū*, trupul lui sveti Ioanū Rylskii l'au dusu la cetate în Těrnovū“.

¹¹) *Transsylvaniae ac Moldaviae descriptio*, Coloniae 1595, in-f., p. 37.

¹²) P. 38: „*Suburbia autem complent quicquid est extra muros vallium, ubi ipsi Saxones Ciculique mixtim habitant; reliquam loci istius partem intra ipsas usque montium angustias Valachi fere occupant, hic templum habent et ei praesidentem sacrificium*“.

«locuescî împregturî, dedaşt plugăricî, nenumeraştî Triballî, suppuşi legilorî şi dreptuluî dictate din acellî castellî.»

Celebrulî Sassî Eder, editândû poema lui Schesaeus, observă :

«Sub epitetuluî de Triballî, sinonimû cu Bulgarî, sînt înţelleştî Românî de lîngă Făgăraşul, precumû totî Bulgarî se numescî Românî dela Braşovî»¹³.

Aşa d'erû assupra numeluî *Bulgari* în înţellesû de «Românî danubianî» noi avemû mărturî :

1. Leone, scriitorû grecû de pe la anulû 1010;
2. Raşid, annalistû orientalû din secolulû XIII;
3. Mappa catalană din secolulû XIV;
4. Reichersdorfer, autorû transilvanû din secolulû XVI;
5. Schesaeus, compatriotû şi contimpurênu allû acestuîa din urmă;
6. Accepţiunea actuală a vorbeî «Bolgárszék» la Braşovû.

Primele trei mărturie sînt preţioşe prin epocă lorî dintre secolî XI—XIV; ultiemele trei sînt nu mai puţin importante prin aceîa că emană tocmai din nesce sorginî transilvane, êrû Schesaeus mai cu sêmă se referă anume la Făgăraşul.

În cursulû opereî de faţă noi vomû mai întimpina nu o dată pe Românî dela Dunăre, mai cu deosebire pe Oltenî, sub acella-şi nepropriû nume de «Bulgari», bună-ôră în famôsa cronică maghiară din secolulû XIII, scrisă de notarulû anonimû allû regeluî Bela şi pe care nu ne rădemâmû d'o cam dată, căci voimû a o suppone mai ânteîu analiseî¹⁴.

Ne resumâmû :

Braşovulû, ca şi Făgăraşulû, d'o potrivă aşedate la marginea Muntenieî, primiseră în cursulû evuluî mediû din porţiunea danubiană a Dacieî unî noi continginte de elementû românescû, pe care Saşî, Ungurî şi chiarû fraşî nostri de peste Carpaşî nu scieau cumû să-lû distingă decâtu numai atribuindu-î porecla de *Bulgari*, fiindû că veniau din regiunea «circa partes Bulgariae», pe cândû Românîlorî transcarpatinî li se reserva mai cu preferinşă, precumû vedemû în documentulû din 1231, epitetulû de *Blachi*.

Şi totuşi în puşine regiuni alle Provincieî Traiane vişa română e mai neamestecată cu elemente străine, mai pură ca în ţerra Făgăraşuluî.

Făgăraşeniî—dice d. Barişu—nu se încuscrescû nicî o dată cu ne-Românî¹⁵.

Essegesea unuî singurû cuvêntû, assupra căruîa noi nî-amû datû ostenella de a grămădi probe peste probe, împrăştiă tótă negura.

Termenulû «Bulgari» din actulû dela 1231 capêtă o deplină chîritate.

Eraû Românî dela Dunăre.

Epoca approssimativă a stabiliriî dominaşionî Bassarabilorû în ţerra Făgăraşuluî cade d'erû între anniî 1160—1180

Înse-cumû?

Prin cucerire?

Prin concessiune?

Pe callea păciî seû cu arme?

Eccê o nouă cestiune.

¹³) SCHESAEUS, *Ruinæ Pannoniæ*, în EDER, *Scriptores Rerum Transsylvanicarum*, t. 1, Cibinii, 1797, in-4, p. 34: „Triballi hodiernæ Rulgariae populi fuere. Atque hoc vocabulo saepe nostri scriptores, ut idem hoc loco Schesaeus, Valachos adpellant. Nec fortasse abs re Coronense suburbium, Valachis habitatum, hodieque Bolgarszék appellatur“.

¹⁴) Degia PODHRADCZKY, *Chronicon Budense*, Budae, in-8, p. 67, adnotéză pe Anonimulû notarû la anulû 1003: „Haec Bulgaria fuit, ubi nunc Valachia“. Să se observe în frecêtu, că acestû dată cronologieû coincideă essactamente cu epoca Bizantinuluî Leone Grammaticulû.

¹⁵) Fôla pentru minte, 1846, p. 61.

§ 6.

MODALITATEA COPPRINDERII FAGARASULUI DE CATRA BASSARABI.

Ionu Cinnamü, biografulu contimpurenü allü împëratuluï Manoilü Comnenü, cu care'lü lega o strînsă amiciă personală și pe care'lü însoșise mai în tôte întëmplările viueței ¹, narreză ca marturu ocularü o espedițiune bizantină contra regeluï maghiaru Stefanü dintre anniï 1161—1173.

Vomü începe prin a traduce întregulu passagiu.

După ce attinge cauzele ostilității între Ungaria și Bizanțiu, Cinnamü urmëză înainte :

«Pe Alessiu déro, căruia'ÿ logodise pe fiia-sea, împëratulu'ÿ a trâmîsü cu multă oștire spre Dunăre, prefăcându-se a attaca din noü pe Unguru din locurile celle obicînuite. Luÿ Leone, numitü Batatze, cu o oștire totü atätü de numërosă, êrü mai allesü cu o mare mulțime de Vlachi, cari se dicitü a fi fostü o coloniă italică, ÿ-a poruncitü să attace Ungaria într'o altă direcțiune, din locurile despre Marea-nëgră, de unde în veci nemini încă nu ÿ atacase. În conformitate cu acestü planü, Alessiu agîunse la Dunăre și totü speria pe Unguru prin aparința de a trece fluviulu, pe cândü Batatze, atacându-ÿ despre Marea-nëgră, a snopitü tôte în calle-ÿ, ucciðendü o mulțime de ómeni, robindü nu mai puținÿ, și cu turme de vite, de caÿ și de alte dobitoce întorcëndu-se înapoi. Împëratulu'ÿ înse meditândü a mai da Ungurilorü o a treia lovitură, a mai trâmîsü o nouă oștire, care să înainteze mai în susü, atacându-ÿ din direcțiunea Tauro-sciției și avëndü de capi pe Andronicü Lamparda și Niceforü Petralifa...» ².

Pentru ca să ni putemü forma o imagine geografică sigură despre tôte aceste mișcări strategice alle Grecilorü, primulü passü de făcutü este a constata, că întrëga forță armată a luï Manoilü Comnenü a lucrätü în trei corpuri separate, fie-care din elle avëndü alți generali: peste unulu Alessiu, peste cellü allü douilea Batatze, peste cellü allü treilea Lamparda și Petralifa.

Corpulu luï Alessiu occupa o margine; corpulu luï Lamparda și Petralifa cea-l'altă margine; la mișt-locü între ambele margini se affla corpulu luï Batatze, adecă allü *Vlachilorü*.

Este învederatü că definirea cellorü doue punturi extreme ni va permite a descoperi spațiulu intermediaru, în care se mișcaü Românii.

Să ne întrebămü dëru :

1. De unde lovia pe Unguru Alessiu?

Cinnamü respunde: din *locurile celle obicînuite*.

2. De unde loviaü pe Unguru Lamparda și Petralifa?

Cinnamü respunde: de lîngă *Tauro-sciția*.

3. Unde să fi fostü «locurile celle obicînuite», de pe unde Grecii atacati pe Unguru, și ce însemneză în autorulu bizantinü cuvëntulu «Tauro-sciția»?

Înainte de acëstă espedițiune a luï Manoilü Comnenü, Cinnamü descrie vr'o cincî-spredecî alte resbelle anteriore între Greci și Unguru.

Tôte fără excepțiune se petrecuseră la Dunăre în actuala Temeșiană și 'n Sirmia ³.

¹) CINNAMII Epitome, rec. Meineke, Bonnae, 1836, in-8, 1, 1, p. 5.

²) V, 4, p. 260: „ Ἀλέξιον μὲν, ὃ τὴν θυγατέρα ἠγγύα, στρατεύμασιν ἅμα πολλοῖς ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν ἐπεμπε δόκησιν ἐμπούησοντα Οὐννοῖς ὡς ἐκ τῶν συνήθων καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιτεθῆσεται χωρίων, Λέοντα δὲ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἐτέρωθεν στρατεύμα ἐπαρόμενον ἄλλο τε συγγόν καὶ Βλάχων πολὺν ὄ-

μιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικὴν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπίδραμε τούτοις, etc.“

³) P. 11, 12, 104, 114, 119, 131, 133, 213, 217, 222, 226, 239, 240, 257.

Prin urmare, «locurile cele obișnuite», de unde Grecii lovită pe Unguri, erău pe mallulă fluviului Temeșu.

Sub numele de Tauro-sciția, de altă parte, Cinnamă înțellege porțiunea de gîosă a Galliției, aședată între Moldova și Ungaria și unde este orașulă Halicū : «κατὰ Γαλιτζης χω-
ρας Ταυροσκυθικης»⁴.

Generalulă Alessiū attaca pe Unguri la appusū despre Temeșiana, érū generalii Lamparda și Petralifa la resăritū despre Moldova.

Territoriulă, prin care Ŷ-a atacatū generalulă Batatze avëndū cu dēnsulă «o mare mul-
time de Vlachī», se afla între cele-l'alte doue, adecă între Temeșiana și Moldova.

Este dērū Țerra-Romănescă.

O particularitate e fôrte interessantă.

«Marea mulțime a Vlachelorū», Βλαχων πολλὸν ἄμιλον a lui Cinnamă, este pe deplină identică
cu espressionea din trei bulle papale de pe la 1236—1239, adecă posterioare numai cu
vr'o gîumătate secolū, în carī se ȓice : «mulțimea poporului crescută peste mēsură în țerra
Severinului»⁵.

Arruncândū acumū o cătătură asupra mapei, noi ne încredințămū dela prima vedere
că invasiunea Vlachelorū, descrisă de autorulă bizantinū, a fostū operatā anume asupra
Ardelului între Făgărașū și Brașovū, căci spre oriinte de acēstă liniă crescutulă Carpa-
tilorū apucă susū spre Galliția, încătū pe acolo, ἐπιστελλας ἀνωθεν ποθεν ἐς τοὺς προσοικούντας τὴν Ταυ-
ροσκυθικὴν ἐμβαλεῖν Ὀδνους, fusese îndreptatā cea-l'altă oștire a Grecilorū sub povēța lui Lam-
parda și Petralifa.

Actulă maghiarū din 1231 ne înzestrăse cu anululă 1170 ca datulă approssimativū allū
stabiliriī dominațiunii Bassarabilorū în țerra Făgărașului.

Bizantinulă Cinnamă, confirmândū acellū datū cronologicū cu tōtă autoritatea contimpura-
nității selle, ni mai împărtășesce modalitatea evenimentului.

Certitudinea e perfectă⁶.

Pe la 1170 Olteniī dela Severinū, profitândū de dușmănia dintre imperiulă bizantinū și
regatulă maghiarū, se aliază cu cellū de'nteu, năvăllescū în Ardelū și coppindū ducatulă
Făgărașului.

§ 7.

FĂGĂRAȘULU ÎNTRE MUNTENI ȘI UNGURI.

Dela 1170 pēnē la 1360, precumū Kilia între 1400—1460 trecea din mână în mână,
cândū la Muntenī, cândū la Moldovenī, totū așa Făgărașulă se pare a fi șovăitū între Mun-
tenī și Maghiarī.

În 1231 ellū era allū Ungariei, dērū nu de-multū, căci actulū din acēstū annū îndreptă în
favórea unū Maghiarū o strămbătate comisă în intervullulă stăpăniriī muntene.

În 1291 ellū este din noū ungurescū, înse éroșī de pușinū timpū, precumū se vede din
famósa diplomă, mereū citată și nicī o dată esplicată, prin care regele maghiarū Andreū

⁴) Libr. III, c. 11, p. 115.—Cf. lib. V, c. 10, p. 232.

⁵) THEINER, op. cit., 150-51, din 1236: „multitudo gentium
terrae Ceurin.“—Ibid., 165, din 1238: „terram, quae Zemram
nominatur, in qua dudum desolata excrevit populi multitudo...“
—Ibid., 171, din 1239: „circa partes Bulgariae in terra, quae
Zeuren nominatur, quae dudum fuerat desolata, populi multi-
tudo supercreverit.“—Esplicațiunea statistică a acestorū trei
passage se va da în Studiulă III.

⁶) Să se vedă acumū modulū cu care ENGEL, Gesch. d. Bulg.,

391, și mai cu sēmă RÖSLER, Rom. Stud., 85, deslipindū din nar-
rațiunea lui Cinnamă numai passagiulă despre corpulă isolatū
allū lui Batatze și lăssândū contestulă cu totulă la o parte, se
sbuciumă a dovēdi, că Βλαγοι de lōngă Marea-nēgră eraū de
peste Dunăre! Nu mai pușinū retăcitū, dērū nu din rea voință,
este THUNMANN, Untersuchungen über die Geschichte der
östlichen Völker, Leipzig, 1774, in-8, p. 344, preiăcēndū pe
Romāniī lui Cinnamă în Moldovenī. Totū așa GEBHARDI, Gesch.
d. Wal., 268. Adevēratulă simțū, atātū de clarū, allū cuvinte-
lorū scriitorului bizantinū, nu-lū precepuse pēnē acumū nimenī.

III accórdă oraşul Făgăraş şi un sat din aceia-şi ţerră Ungurului numit Ugrin. fiind-că: «i s'au fost răpit pe nedrept»¹.

Ceia-ce caracteriză d'o potrivă ambele aceste documente, din 1231 şi din 1291, este tendinţa lor comună de a desfinţa pe ţerrêmul proprietăţii consecinţele successivelor ocupaţiuni muntene.

De câte ori Bassarabi apuca Făgăraşul, boiarii lor luă acollo prin donaţiuni prin ciare, precum vădurăm mai sus în diplomele din 1372 şi din 1432, pământuri, sate, munţi şi ape, confiscate cu dreptul său fără drept pe sêma fîscului dela possessorii ungurii, cari înse profită şi ei de cea de'nteiu ocaziune pentru a revindeca moşiele lor, din dată ce autoritatea maghiară reuşia a înlocui pe cea română.

Pe la 1300 Făgăraşul depindea încă de Ungaria, căci voevodul transilvană Ladislău îl fortifică atunci², negreşit contra vre-uneia din cele desse tentative din partea Munteniei.

Dela 1300 pêne la 1369 nici un act maghiar, întru cât ni adducem a-minte, nu menţionează ţerra Făgăraşului, deşi există sute de pergamene pentru aprôpe tôte localităţile Transilvaniei, ceia-ce probéză că noua cetate n'a putut rezista Bassarabilor, încâtă chiar de pe la începutul secolului XIV regiunea întrégă redeveni munténă.

Puţinătatea cea estraordinară a documentelor ungare despre Făgăraş a fost de-multă observată cu mirare³.

Nemini înse n'a voit să ghicescă adevărata sorginte a cîudatului fenomen.

Maghiarii nu puteau regula adesea affacerile unei provincie, carea li aparţinea din când în când numai în trecăt.

Totă astă-felă noi constatarăm mai sus, dintr'o causă analogă, lipsa actelor moldovene despre Kilia.

§ 8.

DUCATULU AMLAŞULU

În tot cursul secolului XIV, affară d'ora de vr'o câte-va întrerumperi momentane, Bassarabi au stăpănit cu titlul ducal regiunea Făgăraşului.

D'oru unde ore se va fi afflând cellu-l'altu ducatu transalpinu allu Munteniei, misteriosul Amlaş, carele figuréză mai totu-d'a-una allaturu cu Făgăraşul în titulatura princiară⁴.

Statistica Transilvaniei ni offeră peste trei-şeci de localităţi, preperate icu-collea în felu de felu de direcţiuni, purtând tôte acella-şi nume: *Amlaş*, *Almaş*, *Omlaş*, *Amnaş*, *Olmeş*, *Omnaş*, *Halmaş*, *Almăşellu* etc.⁵.

În ce modu eşi-vomu din labirintul unei nomenclature atâtu de confuse?

Benkô, commentând diploma lui Vladu Draculu din 1432, affirmă că Amlaşul din crisovele muntene se referă la un sat de lîngă Sibiu, numit săscesce *Hambesch*, ungresce *Omlas* şi romănesce *Amlaş* sêtu *Omnaş*⁶.

¹) FÉJÉR, VI, 1, 118. — TEUTSCH u. FIRNHABER, 167. — LAURIANU, 260: „a se indèbite alienatas“. — ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 147, şi EDER, 33, éru după dènşii toţi cel-l'alţi, dicu că Ugrin a fost Român: „ein geböhrrer Walach“, d'oru absolutamente fără probă. Un documentu din 1281, TEUTSCH, u. FIRNHABER, 122, constată din contra, în modul cellu mai positivu, ungrismul lui Ugrin. — Cf. RÖSLER, 289-90.

²) SZEGEDI, *Sinopsis vitæ Belæ*, IV, § 23, în *Decreta et vitæ regum Ungariæ*, Claudiop., 1873, in-8, p. 307. — BENKÔ,

II, 300. — WINDISCH, *Geographie des Fürstenthums Siebenbürgen*, Pressburg, 1790, in-8, p. 229. — EDER, etc.

³) RÖSLER, 273, înregistréză acésta, d'oru fără a precepe natura faptului.

a) Mai sus § 1 nota 20, etc.

b) TREUFELD, *Siebenbürgens geographisches Lexikon*, Wien, 1839, in-8, t. I, p. 20-24.

c) *Milcovia*, II, 283, 205.

Gebhardi preface acestu satu într'o provincia aşedată la marginea ţerrei Făgăraşului.¹

Engel bănuiesce că «dominiulu Omlaşului se affla în însuş interiorulu districtulu făgărăşenü.

Pe de altă parte, este forte certu că pêne în secolulu XVII Româniî din Muntenia numiat «ţinutu allu Amlaşului», o porţiune învecinată din Temeşiana.³

Faţă cu astă din urmă consideraţiune şi faţă totu-o-dată cu o lipsă absolută de probe în favorea poziţiunii ardelene a ducatului de Amlaşu, căci Benkö, Gebhardi şi Engel pe de o parte se contradicü unii cu alţii în amănunte, értu pe de alta nu ni offerü decätü o nudă afirmaţiune; mai avëndü în vedere depärtarea satulu Hamlesch de hotarele Munteniei, imposibilitatea 'i de a constitui unü «ducatu», diverse necompatibilităţi cronologice şi mai multe altele, noi inşi-ne, în prima ediţiune a operei de faţă, ne pronunţarămü contra părerii generalmente admise şi ne-amü încercatü a căuta deslegarea problemei affarä din Transilvania pe territoriulu Temeşianei.

Acéstă soluţiune era cea mai conformă cu următoarele trei criterie menite a înlesni descoperirea ducatului de Amlaşu :

- 1°. Trebuie să fie nu unü satü séu o urbe izolată, ci o ţerrä de o întindere óre-care;
- 2°. Trebuie să fie limitofü cu Muntenia;
- 3°. Trebuie să nu fi fostü într'o possessiune străină în acea epocă în care ni appare sub sceptrulu Bassarabilorü.

«Ţinutulü Amlaşului» din Temeşiana, ca unü districtü întregü la hotarulü Ţerrei-Romänesci, correspunde pe deplinü primelorü doue criterie, cu cariî din contra nu se potriveşte de locü Hamleschulü din Transilvania, unü simplu satü situatü de 'ncollo de Sibiü.

Cätü despre criteriulu allü treilea, ambele poziţiuni, acea transilvană ca şi acea temeşiană, presintă condiţiuni egale.

Aveamü déro pentru noi doue din trei.

Şi totuş rezultatulu nu ne satisfăcea.

Chiarü în prima ediţiune a acestei opere, turmentaţi mai cu sémă de diploma regelü Mateiü Corvinü din 1467, allü cariî înţellesü directü nu se împacă cu strămutarea ducatului de Amlaşu în Temeşiana, căci ea illü numesce alläturü cu Făgăraşulu şi cu Rodna, doue localităţi curatü transsilvane,⁴ noi ne grăbirămü a întroduce în appendicele dela finea volumulu unele modifiçaţiuni şi reserve.

Nemulţumiţi inşe cu atâta, amü agiunsü în celle din urmă a întreprinde o căllătoriă ad-hoc pentru a consulta archivele ardelene, şi amü fostü fericiţi de a strînge numeróse probe inedite că :

- 1°. Ducatulü de Amlaşu se affla în adevërtü în Transilvania, deşi nu în modulü cellü accreditatü;
- 2°. «Ţinutulü Amlaşului» din Temeşiana, mai correctü «vallea Almaşului», făcea o parte integrantă din așa numitulü *banatü de Severinü*;
- 3°. Realitatea remâne întocmai așa după cumü amü stabilit'o noi în prima ediţiune,

1) *Geschichte der Walachei, in Allgemeine Weltgeschichte*, Leipzig, 1782, in-8, t. 35, p. 294, nota: „Das Gebiet Omlas, jetzt Hamlesch, liegt bey Hermannstadt in Siebenbürgen, und stösst an den jetzigen siebenbürgischen Distrikt Fogarasch“.

2) *Gesch. d. Wal.*, 174 : „Die Herrschaft Omlas im Fogarascher Distrikt“.

3) *Istoria Ţerrei-Romänesci de la ann. 1689 încóce*, in *Magazinü Istoricü*, t. 5, p. 101: „Lugoşulü, Cavaranu-Sebeşü, Mehedia, Lipova ou *finutulü Amlaşului*“.

4) *Epistolae MATHIASI COEUVINI*, t. 3, p. 11, ap. *FRAT, Annales*, IV, 38. — *КАТОНА*, XV, 240.

adecă o parte învecinată a Temeșianei și o parte estra-făgărășenă a Transilvaniei aparținându Bassarabilorū, dertu se schimbă între aceste doue părți relațiunea nominală.

Să vedemū.

§ 9.

DUCATULU DE AMLASIU DIN PUNCTULU DE VEDERE CRONOLOGICU.

Orī-unde se va fi aflatū territoriulū amlășenū, pēnē la 1370. ellū nu purta în titulatura principilorū muntenī nicī unū nume separatū.

Lăssandū la o parte pēnē la paragrafulū următorū cestiunea geografică, să ne mărginimū aci a llimpeđi punctulū cronologicū.

Sub fratele lui Vladislavū Bassarabū și tatălū marelui Mircea, acellū Radu-Negru pe care letopisețele nōstre illū tērescū din vēcū in vēcū și din locū în locū sub aureola de fundatorū allū Munteniei, deși în realitate ellū a domnitū abīa în allū șeptelea decennitū din secolulū XIV, appare pentru prima oră *ducatulū de Amlășū*.

Astăđī nu se mai află, întru câtū scimū noi, nicī unū crisovū dela acestū principe; dertū scriptele și actele posterioare mențiōneză mai multe diplome emanate dela dēnsulū, conservate altă dată și actualmente perdute séu retăcite. ¹

Ellū se întitula:

«In Cristū Dumneđetū bine-credincīosulū și de Cristū Iubitorulū autocratū Io. Radu «Negrulū voevodū, din grația lui Dumneđetū domnulū tōteī țere ungro-romāne și «ducele țerrelorū trans-carpatine *Amlășū* și Făgărașū.» ²

Acēsta se petrecea pe la anulū 1375.

Sub Vladislavū Bassarabū, predecesorūlū lui Radu-Negru, noi găssimū primulū vestigiū allū acestui *ducatū amlășenū*, dertū îmbroboditū sub o formă atātū de bizarră, încātū nemini n'a fostū în stare de a'lū recunnōsce.

Pentru a constata faptulū, cată să enumerāmū mai āntētū diversele titlurī alle acestui principe.

Pe pētra commemorativă din 1362 a Bisericei Sārindartū din Buccurescī, citată într'o inscripțiune dela Mateiū Bassarabū, Vladislavū se intituleză: «banulū Severinulū și allū Făgărașulū.» ³

In actulū slavictū dela monăstirea Tismēna ⁴ și 'n inscripțiunea grēcă a unei icōne dela Muntele-Atone, ⁵ ambele fără datū, înse după tōtă probabilitatea anteriore anululū 1365: «voevodū și domnū allū Ungro-romāniei.»

La 1368: «voevodū allū Țerrei-Romānescī și banū de Severinū.» ⁶

1) Doue crisoave mirciaue din 1387 in VENELIN, 9,13. — Unū crisovū dela Danū-vodă din 1424 in *Arhiva istoricā*, I, I, 19. — Unū crisovū dela Alessandru-vodă din 1576 in *Columna lui Traianū*, 1871, nr. 35, p. 188 etc.

2) *Istoria Țerrei-Romānescī*, ed. Ioanidū, Bucur, 1859, in-8, t. 2, p. 2: «V Christa Boga blagoviar-nom blagoczeštivom i Christoliubivom samoderzsavnomu Io. Radul Negru voevod, bozziiu milostiiu gospodariu vsia zemlia ungro-vlachskiiia zaplanitskii i ot *Amlaszu* i Fagaraszu oherzsegu.» — Aprōpe tōte cuvintele sunt scrise într'unū modū greșitū, mai allestū în finalurī, ceia-ce arată că cronicarūlū nu pré-sciea să citēscă crisoavele slavōne, în carī generalmente ultimele sillabe sunt aruncate d'assupra rōndulū, cāte o dată presourtate, séū

chīarū une-orī ommise; dertū tocmai acēsta dovedesce, pe de altă parte, cumū-că ellū n'a inventatū ceia-ce spune, încātū însași errorea garantēză aci autenticitatea. — Cf. fragmentulū cronicelī in ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, I, 95: «Radu Negru Vojevoda, et *Princeps in Almasch* et *Fogaras*».

3) MUSCELĒNU, *Monumentele străbunilorū din Romānia*, Bucur., 1873, in-8, p. 35. — Deși cartea este fōrte necritică și deși însași monumentulū nu mai essistă, totuși inscripțiunea în fondū e autentică, precumū vomū arēta alurī cāndū va fi să desbatemū originile Bucurescilorū.

4) VENELIN, 6: «gospodin v'sei Vygrovlachii.»

5) *Collețiunea d-lui A. ODOBESCU*.

6) FĂRKA, IX, 4, nr. 75: «Ladislaus Wajwoda Transalpinus et Banus de Zeurino.»

La 1369: «voevodă allă Țerrei-Romănesci, banu de Severin și duce de Făgăraș».

În fine la 1372, către Țerra-Romănescă, către banatul de Severin și către ducatul de Făgăraș se mai adaugă pe neașteptate un atribut, pe care nu-l vom pute înțelege fără o scrupuloasă analiză.

Testul original s'a citit așa:

«Ladislav Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux *novae plantationis terrae Fogaras.*»

Toți istoricii nostri l'au tradus în următorul mod:

«Vladislav, voevodă allă Țerrei-Romănesci, banu de Severin și *duce allă nouet plantațiunii a țerrei de Făgăraș.*»

Dără ce înseamnă *nova plantațiune*?

Eccă basea desbaterii.

Atâtă generalmente în limba latină din evul mediu, precum în speciă în diploma ungară, *plantatio* este sinonim cu *fundatiune*, cu *edificare*, cu *coloniă*.⁸

Ducele maghiar Geisa și fiul său regele Sântu-Stefan, amândoi renumiți prin arderea cu care ademenă în Pannonia numeroase cărduri de Sași, de Italiani, de Biseni, ba pînă și de Saracini, erau «plantatores».⁹

S'ar pute induce la prima vedere că Vladislav Bassarab, *plantator* la rîndul său în același înțeles, ar fi colonizat cu Români țerra Făgărașului.

Scriitorii sași s'au și grăbit să profita de acest simț așa dîcîndu *tipărită* allă diplomei, afirmînd că pînă la 1372 regiunea transcarpatină a Oltului nu era romănescă.¹⁰

Actul maghiar din 1231 și Bizantinul Cinnamă nî-au demonstrat mai sus că stabilirea Românilor de la Severin în Făgăraș se întimplase pe la 1160—1180, adecă tocmai cu două secol înainte de Vladislav Bassarab, ertă cu multă mai de nainte, *a tempore humanam memoriam transeunte*, întręga regiune fusese curată română, *terra Blacorum*, deși nu muntenescă.¹¹

Prin urmare *nova plantatio* nu se potrivește în privința Făgărașului.

Față cu acestă imposibilitate avem dreptul de a bănui vr'o neînțelegere.

Autenticitatea documentului din 1372, după tôte prescripțiunile critice interne, nu pôte fi pusă la cea mai mică îndoelă.

Remâne dără a se cerceta, decă nu cumă-va testul, anume în passagiul «*novae plantationis terrae Fogaras*», a fost reu descifrat și reu editat.

Ună singur om, iesitul maghiar Fridvaldszkj, veduse originalul, pe care lă descrie cu destule amănunte.¹²

7) *Ibid.*, IX, nr. 118.

8) DUCANGÉ, V, 290: «*Plantatio, edificatio, erectio*. Charta Ludovici Ducis Brandenburg: Appropriavimus altari ecclesie parochialis in villa Borchagen *de novo plantanda* duos mausos... Stat. ord. Cartus. ann. 1261: *pro nova plantula construenda*.» — Cf. MAIGNE D'ARMS, *Lexicon ad scriptores mediae Latinitatis*, Paris, 1866, in-4, p. 1715.

9) FEJÉR, IV, 3, 108-5. — Cf. SIMON DE KRZA, *Gesta Hungarorum*, ap. ENDLICHER, 127: «Intraverunt quoque temporibus tam ducis Geichæ, quam aliorum regum, Poloni, Greci, Bessi, Armeni, et fere ex omni extera natione, que sub celo est...»

10) ERDER, 44: «Aetate regis Ludovici *novam Valachorum coloniam* in regionem Fagarasiensem commigravisse, satis aperte proditum est litteris anno 1372 editis.» —

ROESLER, 302. — BALMANN, în *Siebembürgische Quartalschrift*, t. 6, Heimannstadt, 1798, in-8, p. 333: «Sollte dieser Ausdruck (*nova plantatio*) nicht für eine Bekräftigung der *Auswanderung der Walachen* gelten können?»

11) Supra § 5, nota 1.

12) *Reges Marianæ*, 80: «Diploma hoc in membrana, caractere statim congruo, filo violacei coloris, e quo sigillum dependebat, munito, exaratum, ex authographo ingenue isthuc transfero.» — Despre viuța și operele lui Fridvaldszkj veđi HORANYI, *Memoria Hungarorum scriptis notorum*, Vienna, 1775, in-8, t. 1, p. 721. — DE LUCA, *Das gelehrte Österreich*, Wien, 1776, in-8, t. 1, part. 1, p. 132. — STONER, *Scriptores provincie austriacae S. L.*, Ratisbonæ, 1866, in-8, p. 88.

La castă de a fi copprinsă în desciffrare sėu în edițiune vre-o erróre, neminȳ nu putea s'o corrėgă prin vulgara procedură de collațiune. ¹³

Să propunemȳ ipotesa cã în testu artȳ fi fostȳ: «dux Novae Plantationis *et de Fogaras*», ertȳ nu: «dux novae plantationis *terrae Fogaras*», și să vedemȳ dēcã nu vomȳ putė gȳustifica acestã lecțiune pe callea demonstrativã, recurgėndȳ la metoda admisã în recensiuinea autorilorȳ classicȳ.

1. *Plantatio terrae* este unȳ pleonasmȳ, cãci ideya *plantatio* implicã în sine ideya *terra*, încãtȳ era fõrte de agȳnsȳ a đice: «dux novae *plantationis de Fogaras*», fãrã a mai vėri la miđȳ-locȳ pe tautologiculȳ «*terrae*».

2. In diploma din 1369, cu treȳ anni mai vechiã, Vladislavȳ Bassarabȳ se mãr-ginesce cu: «dux de Fogaras» fãrã *terra*, încãtȳ subita ȳntroducere a unei formule atãtȳ de anormale devine suspectã.

Pėnė aci amȳ dobãnditȳ probabilitatea, care ni spune cã dela 1369 pėnė la 1372, ȳnr'unȳ timpȳ mai multȳ decãtȳ scurtȳ, Vladislavȳ Bassarabȳ nu avea nicȳ o ra-điune de a modifica ȳnr'unȳ modȳ cȳdatȳ primitiva denumire a Fãgãrașului, încãtȳ *Nova-Plantatio* catã să se refere la altȳ ce-va.

Paleografia din evulȳ mediȳ ne va conduce mai departe la unȳ ȳnaltȳ gradȳ de certitudine.

Correcțiunea, pe care o azardãmȳ noi în diploma din 1372, se reduce unicamente la ȳnlocuirea cuvėntului *terrae* prin particulele: *et de*.

Sã ȳncepemȳ prin a constata cã în documentȳ nu putea fi *terrae*, ci *terre*, cãci *e* în locȳ de *ae* este una din proprietãțile cele mai caracteristice alle ortografiei la-tine din secolulȳ XIV ¹⁴, mai cu deosebire ȳn Ungaria. ¹⁵

Inse nicȳ *terre* nu se scriea pe atuncȳ în cursiva actelorȳ, ci numai *tre*, punėndu-se o codiđã d'assupra litterei *t*. ¹⁶

Èccė dero fađã 'n fãđa: *et de* și *t're*.

Et, scurtatȳ în monogrammã, de cele mai multe ori nu differã de *t'*, mai cu sėmã cãndȳ ni vomȳ adduce a-minte cã vorbele nu se prė separatȳ prin intercala-rea unui spađiȳ, încãtȳ *et de* se lega ȳmpreunã, ceȳa-ce se putea citi prin confu-siune: *tede* sėu *t'de*.

Mai remãne differinđa de o singurã litterã ȳntre *t'de* și *t're*.

Inse aci ėroșȳ, ca o ultimã instanđa, paleografia din evulȳ mediȳ ni arrėtã cã mi-nusculele *d* și *r* se asemenatȳ în scriere, mai allesȳ fiindȳ ȳnnodate cu alte littere. ¹⁷

In acestȳ chipȳ ȳnsã-șȳ firea lucrului permittea lui Fridvaldszkj a vedė: «Dux novae plantationis *terrae Fogaras*» acollo unde trebuȳa să citėscã: «Dux Novae Plan-tationis *et de Fogaras*».

Restaurãndȳ littera, să restabilimȳ și spiritulȳ testului.

Avemȳ formula cea correctã: /«ducele Nouei Plantađiunii și allȳ Fãgãrașului».

13) Dupã rugãmintea nãstrã, d. Dr. Gregoriȳ Silasi, profesorȳ la Universitatea din Clugȳ, dupã ce fãcuse ȳn lunea augustȳ-septembre 1873 o laboriãsã cercetare ȳn marele archivȳ transilvanȳ dela Clus-moanstra pentru a descoperi originalulȳ acestui documentȳ, ni scrie cã „nu-mai ȳn catalogȳ a datȳ de dȳnsulȳ, ȳnregistratȳ ȳntre donađionalele protestate, sub titlulȳ: **Ianus Meister de Doboka**, și a și essistatȳ ȳn realitate pėnė pe la 1825, dėrã de atuncȳ a despãrutȳ».

14) CHASSANT, **Paléographie des chartes**, Pa-ris, 1862, in-16, p. 76.

15) SCHWARTNER, **Introductio in artem diplo-maticam hungaricam**, Pesthini, 1790, in-8, p. 52.

16) DE WAILLY, **Eléments de Paléographie**, Paris, 1838, in-4, t. 1, p. 145.

17) DOM DE VAINES, **Dictionnaire de Diplo-matique**, Paris, 1863, in-8, t. 1, planche 15, t. 2, pl. 62.— Despre asemenarea lui *d* cu *r* ȳn paleografia tu-turorȳ popórelorȳ, veđȳ luminósele observađiuni alle lui GIBLER, **De literaturae phoneticae origine atque indole**, Berolini, 1858, in-4, p. 21.

Doce ducaturî deosebite, értu nu totû una, după cumû se credea pênê astăđî din cauza unuî *qui-pro-quo* paleograficû fôrte innocinte.

Acollo unde Vladislavû Bassarabû aşéđă „ducatulû Nouei Plantațiunii”, adecă înaintea Făgărașuluî, Radu-Negru și successorîi ambilorû frați punț: „ducatulû Amlășuluî”.

Intru câttû nicî unû allû treilea ducatu n'a figuratû vre-o dată în titulatura princiară din Muntenia, identitatea între *Nova-Plantatiune* și *Amlășu* e perfectă.

Străbuniî nostri, cândû fundatû vre-o comună rurală, îi dedeāt adessû numele de „Satû-noî”.¹⁸

In alte Staturî aceia-și origine avuseseră sute și miie de localități, cunnoscute sub denumirile de Neapolis, Neuburg, Neufchâtel, Nova-castra, Noviodunum, New-castle, Novigrad, New-forest, New-land, Novi-gentum etc.

In apropiarea României Serbiî aū orașulû Novi-sadû, numitû nemșesce Neusatz și latinesce *Neo-planta*, o formă nominală fôrte instructivă prin asemănarea sea cu „Nova-Plantatio”.

Unulû dintre vechile regaturî france din periodulû Merovingilorû se chiăma Neustria, adecă Neust-reich, pe romanesce: *Regati-noî*.

Aceste esemple s'arû puté îmulți pênê la infinitû.¹⁹

In titlulû lui Vladislavû Bassarabû termenulû „Nova plantatio” indică déro stabilirea pe la anulû 1370 a unei colonie oltene séu din Țerra-Românescă pe o porțiune ôre-care destulû de importantă din teritoriulû transilvanț, nu înse în regiunea Făgărașuluî.

Acésta era „ducatulû Amlășuluî.”

Dérû unde anume se affla ellû ?

§ 10.

DUCATULÛ DE AMLĂȘÛ DIN PUNTULÛ DE VEDERE GEOGRAFICÛ.

In primulû pătrartû allû secoluluî XIV unû întinsû teritoriû transilvanț, învecinatû spre sudû cu munțiî districtuluî actualû allû Vălcîi și spre resăritû cu țerra Făgărașuluî, appartînea unei puternice familie săsșescî ca și suverane, care la anulû 1322 a concesû o însemnată porțiune din ellû coronei ungare, printr'unû actû conservatû astăđî în Archivulû Cameralû din Buda și resumatû în următorulû modû în diplomatiulû săsșescû manuscriptû allû lui Trausch :

„Donatiunea regelui Carolu pentru magistrulû Nicolau fiulû lui Conradu de Talmesch și pentru mostenitoriî lui, decă vorû remâne neștrămutați în fidelitate, în puterea căriî donatiunî Nicolau de Talmesch, în considerațiunea differitelorû creștînșose servicie, maî alleștî contra rebelluluî Ladislaû și a frașilorû sei, fiî aî lui Ladislaû fostû voevodû allû Transilvaniei, precumû și dreptû resplată pentru că a restituitû regelui castellulû Salgo cu satele Zazekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafalu și alte cincî sate românesce, se primesce în grașia regelui, atătû dênșulû precumû și moștenitoriî lui, confirmându-se în tôte celle-l'alte bunurî și

18) *Indicele commnelorû*, 11, 43, 72, etc — Cf. o diplomă din 1487 ap. *EDER, Schesaeus*, 198: „Quosdam Valachos de alpbis in quemdam locum Transilvanie ad incolendum descendisse, quem *Novam Villam* dixere.”

19) *SALVERTE, Essai sur les noms d'hommes de peuples et de lieux*, Paris, 1824, in-8, I-I passim.

«drepturi alle lorü și alle fratelui seü Ionü, fie ereditare, fie de acuișiune, es-
«ceptându-se numai castellulü și satele de mai susü.»¹

Affară de castellulü Salgo, pe care noi nu scimü a'ltü precisa, celle-l'alte localități enumerate în acestü documentü essistă pêně în momentulü de față: Omlas, Zekeschdorf, Feketeviz și Varalya, romănesce Amlașü, Concea, Săcellü și Orlatü,² tóte spre ap-
«dusü de Sibiü, értü spre ost-sudü de acesta, lôngă Turnu-roșu, orășellulü Tălmacıu,
unde reședea însășü familia Konrad.»³

În aceia-și regiune cată să fi fostü și «celle cincü sate romănesci», pe carü re-
gele Carolü nu le specifică.

Maï pe scurtü, Bassarabiü puteatü stăpăni atuncü numai țerra fägărășenă, căci
de cea-l'altă parte a Oltulü se întindea dela Tălmacıu spre Amlașü și mai încollo
unü territorü aparținendü într'o mare parte de'nteü casei semi-suverane a Kon-
rađilorü pêně la 1322, értü dela 1322 încóce sceptrulü maghiartü.

În a doua giumentate a secolului XIV situațiunea se schimbă.

La 1366 regele Ludovicü, fiulü și successorulü luï Carolü, trămite vice-voevo-
dulü transilvanü următoarea ordine :

«Pêně a nute mișca spre a veni aice la noi, îți poruncimü cu tăriă să proceđi,
«de'naintea delegațiunii Capitolului Bisericescü din Alba-Iulia, pe care va avé s'o
«trămittă spre acestü scopü, a delimita după dreptate satele numite Echellew și
«Thyliche alle luï Ionü đisü Tompă, comitelü plașurilorü nóstre din părțile Tran-
«silvaniei, precumü și satele ce se chiamă Feketeviz și Varaliafalu alle luï Ionü
«fiulü luï Petru de Cisnădiă, rectificândü prin cercetare la fața locului hotarele
«acestorü sate de cătră pământulü ce aparține domnului Vladislavü, voevodulü
«nostru allü Muntenier.»⁴

Doü din cele patru sate le-amü văđutü degia menționate în actulü din 1322 : Să-
cellulü (Feketeviz) și Orlatulü (Varalya); értü Echellew și Thyliche sunt Ecsellö și
Teliska de astăđi, săscesce Tetschele și Tilisch, romănesce Icilău și Tilișcă, câte-
patru în vecinătate de Sibiü.

Vladislavü Bassarabü ni appare aci stăpănindü territorulü transilvanü estra-
fägărășentü pêně la Icilău, Tilișcă, Săcellü și Orlatü, adecă o vastă buccată din fô-
stele possessioni alle familiei Konrad.

Acestă stare de lucruri este inse fórte próspetă, de óră-ce ea provócă necessita-
tea unei delimitări.

1) TRAUSSCH, *Diplomatarium Saxonicum*, MS. in-4 în secțiunea trauschiană din Biblioteca Gimnasilulü Evangelicü din Brașovü, t. 1, ad ann. 1322: „Caroli Regis „donatio pro Magistro Nicolao filio Corradi de Talmáts, „ejusque heredibus, si in fidelitate constanter perstiterint, „elargita, vi cuius Nicolaus de Talmáts ob varia et fidelia „servitia, signanter contra rebelles Ladislaum ejusque „fratres, filios Ladislai condam Vayvodæ Transsilvani „exhibita, nec non ob restitutionem Castrü Salgo cum „villis Zaszekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafu, ac aliis „quinque villis Valachicis, Regl factam, in gratiam Regis „recipitur, tam ipse quam et haeredes ejus, ac in omni- „bus aliis bonis et juribus propriis et notati fratris sui „Ioannis tam haereditariis quam acquisitiis, excepto „dicto castro et villis, stabilitur etc.“

2) Assupra acestei nomenclature veđi MARIENBURG, *Zur Berichtigung einiger alturkundlichen Oertlichkeitsbenennungen*, im Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, N. F., t. 9, Kronstadt, 1871, in-8, p. 202 sqq., unde este și o mappă.

3) Cf. SCHULLER *Umriss sur Geschichte von Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1851, in-8, t. 2, p. 144.

4) TRAUSSCH, *loco cit.*, ad ann. 1366: „Nos Lodovicus „Del gratia Rex Hungarie, vobis Petro vicevoivode Trans- „silvano, firmiter precipiendo mandamus, quatenus coram „testimonio Capituli Ecclesie Albensis Transsilvane, quod „per ipsum Capitulum ad id transmittere iubemus, metas „possessionum Ioannis dicti Tompa comitis Alpium nos- „trarum de partibus Transsilvanis, Echellew et Thyliche „vocatarum, nec non possessionum Joannis filii Petri de „Dyznoio Feketeviz et Varaliafalu vocatarum a parte „terrorum sub Woyvodatu Domini Ladislai Woyvode „nostri Transalpini existentium mediante justitia ream- „bulando justificatis, priusquam iter vestrum arriperetis „post nos huc veniendum. Ipsosque tandem in dominio „dictarum possessionum et suarum metarum ac pertinen- „tiarum mediante justitia conservetis etc. Datum in Orsva „sabbato proximo ante quindenas Archangeli Michaelis „anno Domini 1366.“ — Cf. FEJÉR, XI, 474-5.

În momentul de a da ordinea în cestiune, regele Ludovicu era în bune relațiuni cu „domnulă Vladislavă voevodulă nostru allă Muntenie”, ceia-ce se mai confirmă prin împregiurarea că însuși actulă s'a scrisă în castellulă dela Orșova, pe care în timpă de ostilitate nici o dată Muntenii nu'lă lăssău, cellă puțină fără luptă, în mânele Ungurilor.

S'artă puté déro conchide că pământulă spre sudă de Sibiu pêne la Icilău, Tilișcă, Săcellă și Orlată ya fi fostă dăruită Bassarabiloră de cătră corónă Sântulă Stefană.

Ună altă actă totă atâtă de autentică probéză înse că faptulă nu s'a întemplantă tocmai așa.

La 1369, cu duoi anni în urma delimitățiunii de mai susă, autoritatea ecclesiastică din Alba-Iulia attestă că: „monastirea sântulă Nicolău din Tălmăciă fusesse arsă din temeliă de Domnulă Muntenescă Vladislavă, perindă în incendiă tôte documentele ce eră depuse acolo.”

Arsă cândă?

La 1366, după cumă veðurămă, regele Ludovică trăia fôrte bine cu Muntenii.

Între 1367—1368 pacea între dênșii nu s'a turburată cătu-și de puțină, precumă dovedesce tractatulă commercială închiăiată la 1368 în ziua sântei Agnete, adecă la 21 genariă, în care principele română se recunnosce de vassală allă regelă maghiară: „inclitus rex Hungariae, naturalis Dominus noster generosus.”⁶

Chiară în 1369 Vladislavă Bassarabă liberéză tocmai în favórea catoliciloră o diplomă, în care dice că este domnă *dan grațea lui Dumneșeu și a regelă Ungariei*: „Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Wayvoda Transalpinus.”⁷

Cândă déro se întemplase terribilulă atacă asupra monastirii din Tălmăciă?

Numai și numai înainte de 1366.

Cumă înse atunci, în locă de a pedepsi pe năvălitoră, regele Ludovică ară fi putută să'i mai dăruéscă de bună voiă ună fôrte importantă petecă din corpulă Transilvaniei?

Resultă că donațiunea s'a făcută cam în acellea-și condițiuni în cari se essercita în genere așa numita suzeranitate a Ungariei asupra Terrei-Romănesci: printr'o simplă ficțiune.

Copprîndă cu focă și cu sabiă totă spațiulă pêne la Icilău, Tilișcă, Săcellă și Orlată, mai-mai pêne la porțile Sibiiului, Vladislavă Bassarabă sciu să profite de cellă ânteu momentă oportuntă pentru a se împăca cu Maghiarii, reținendă cu dibăciă teritoriulă cellă cucerită, ca *donățune* „din partea strălucitulă rege allă Ungariei generosulă domnă allă nostru naturală.”

Inse asemeni „donațiuni”, smulse prin forță, éroși numai prin forță puteă fi mănținute: éccă déru de ce ellă se grăbesce a aședa pe locurile apucate mai multe colonie oltene, dându-și apoi titlulă de „dux *Novae Plantationis*”, după cumă ne-amă încredințată în paragrafulă precedentă.

Acésta este „ducatulă de Amlășă”, deși la 1366 localitatea Amlășă propriă dișă nu făcea parte dintr'însulă, ba chiară și mai în urmă remănea generalmente pe din affară, astă-felită că la 1383 noi vedemă pe regina maghiară Maria dăruindă lui Goblină, episcopulă catolică din Alba-Iulia, „ună sată regescă ce se chfămă Omășă în țerra Ardélului între scaunele Sibiiului și Miercurii.”

5) TRAUSCH, I. c., ad ann. 1369: „quod claustrum per Layk „Wayvodam Transalpinum omnino crematum extitisset, in quo claustro omnes literae et instrumenta combusta et cremata extitissent“. — Cf. FEJÉR, XI, 475.

6) FEJÉR, IX, 4, 148.

7) *Ibid.*, 210.

Sunt totuși probe documentale că și acestu satț Amlașu aparținuse câte o dată Bassarabilorū.

Actulū cellū mai esplicitū datéză din 1464.

Diplomatariulū manuscriptū allū luī Eder illū resumă așa :

„Plângēndu-se Sașii că ómenii luī Stefanū de Hederfaja nu permittū locuito-
rilorū din scaunulū Miercurii de a strīnge pentru porcī ghindă în districtulū Am-
lașuluī, Stefanū a respunsū că acestū districtū i-a fostū conferittū luī de cătră
maiestatea sea regele *cu acelleași drepturi cu cari illū avusese mai 'nainte unū*
altulū din partea magnificulū Vladū-vodă, cândū nicī atunci nu se îngăduia nicī o
dată Miercurenilorū setū altorū vecinī de a utiliza pădurile districtulū de Amlașu
fără vre-o autorisațiune prealabilă dela possessorū, ceia-ce se va urma și de
acumū înainte.”⁸

Acestū documentū, aflătorū în originalū în Archivulū Săssescū din Sibiiū sub nr. 236, probéză în modulū cellū mai irrecusabilū că 'ntre 1431—1445 Vladū Dracu, fiulū marelū Mircea, „magnificus Vlad vajvoda”, nu numai că stăpānia satulū Amlașu de lōngă Miercurea, dertū l'a și fostū concessū în usufructū unū omū allū setū.

Acestū omū allū luī Vladū Dracu putea să se fi bucuratū de Amlașu chīartū o buccatā de timpū dupā mórtea domnulū setū, căcī unū altū actū ineditū, ce se conservă în Archivulū din Alba-Iulia, ni aratā pe Stefanū de Hederfaja întrāndū în possessiune abia în agiunulū anululū 1464.⁹

Pentru ca territoriulū transilvanū estra-făgărășentū allū Terrei-Romānescī, pe care Vladislavū Bassarabū illū numā încă simplū „ducatū allū Nouei-Plantațiunii”, să fi căpētattū sub Radu-Negru, fratele și urmașulū acestuī principe, denumirea de „ducatū allū Amlașuluī”, catā să admittemū că între anliī 1372-1382, ca și între 1431-1445, satulū Amlașu a fostū allū Muntenilorū.

Nu essistă nicī o fontānă istorică care să ne contradică, căcī donațiunea acestuī satț episcopulū Goblinū de cătră regina Maria datéză din 1383, încātū tottū ce se pōte conchide de acollo este că mórtea luī Radu-Negru, dupā care n'a întārziatū a isbucni o crāncenā dissensiune între fiī setū Danū și Mircea cellū Mare, procurase guvernulū maghiarū ocasiunea de a apuca pe unū momentū satulū Amlașu, întocmai dupā cumū l'a apucatū mai tārziū și dupā mórtea luī Vladū Dracu.

Ca să fi datū numele setū întregulū ducatū transilvanū estra-făgărășentū allū Bassarabilorū, Amlașulū cellū de lōngă Miercurea catā să fi avutū o importanță óre-care.

În adevērtū, documentele din secolulū XV illū numescū câte o dată „orașū”.

8) EDER, *Exercitationes diplomaticae*, MS. in-4 sub nr. 26, b, în Biblioteca Gimnasiulū Evangelicū din Brașovū, p. 48 : „Legi autographum litterarum, quarum foris haec inscriptio: Prudentibus ac circumspectis viris Iudicibus et Juratis civibus Senioribus Consulibus, que Septem Sedium Saxonicalium harum partium Transilvanarum amicis nostris honorandis. Litterarum ipsarum summa haec est: Questi fuerunt Saxones Stephano de Hederfaja, incolae Sedis Zeredahel a familiaribus Stephani, arceri a glandinum usu pro porcis suis in districtu Omlas, respondet Stephanus, sibi pro suis servitiis hunc districtum a Regia Majestate cum iisdem iuribus collatum fuisse, cum quibus eundem decessor ipsius Stephani a Magnifico Vlad Vajvoda tenuerit, se vero ab hoc ipso priore possessore comperisse, id semper moris fuisse, ut incolae sedis Zeredahely et alii vicini non nisi obtentā ab officialibus districtus omlasiensis venia silvis usi possent. Idem deinceps etiam fieri vult Stephanus.

„Datum in Castello nostro Schanos vocato feria secunda proxima post festum beati Francisci Conf. Anno Domini 1464 praesentes vero propter absentiam sigilli nostri Capellani sigillo fecimus consignari. Stephanus de Hederfaja.”

9) EDER, *Adversaria ad historiam Transilvaniae e tabulariis publicis Cibiniensi, Coronensi etc.*, MS. in-4 sub nr. 26, b, în Biblioteca Gimnasiulū Evangelicū din Brașovū, t. 1, fasc. 5 : „Tomo secundo Fragmentorum Archivi Albensis, pag. 660 : „Mathiae mandatum ad Capitulum Albense, ut Michaellem Székely et Stephanum de Hederfaja donatarios statuat in Omlas, 1464.” — *Ibid.*, fasc. 7, se vede dintr'unū altū actū din 1462 că ambii acesti possessori ai Amlașulū erau personaje de cea mai înaltă demnitate : „Székely Michael de Szent-Ivány et Stephanus Hederfai Capitanei Castri Bistriciensis et Comites Cibinienses”.

Astü-feliü într'unü actü din 1486 noi citimü:

«... ad facies *oppidi regalis Omlas* vocati, nec non villarum seu possessionum „Szelsiztye, Viedenbach et Kriptzbach in comitatu Albensi existentium, ad præfatum *oppidum Omlas* pertinentium...»¹⁰.

De asemenea într'o inscripțiune dela Braşovü:

«1460. Dracula Voivoda *oppidum antesilvanum Omlasch* diripit, in festo Bartholomæi.»¹¹

O dată botezatü „de Amlaşü”, ducatulü estra-făgărăşenü allü Munteniei conserva acestü nume chîrarü în acelle intervallurî cândü Bassarabiü nu posedatü în realitate satulü Amlaşü, ci numai vre-unü territorü mai întinsü sétü mai restrînsü în gîost de Sibiiü,

Neavëndü o stavilă firéscă, după cumü era Oltulü pentru Făgăraşü, „ducatulü de Amlaşü” se măria sétü se micşura după împregîurărî.

În orî-ce casü, punctulü geograficü positivü este că sub acestü nume se înţelegéatü possessiunile Bassarabilorü spre nordü de Carpaşî în direcţiunea Sibiiului.

În „ducatulü de Amlaşü” se afla bună-óră, între celle-l'alte, marele satü românescü Roşinarü, carele înfloreşte pênë astă-đî şi unde noi vedemü pe Radu-Negru şi pe hîu-seü Mircea cellü Mare, adecă între 1372—1418, dăruindü bisericeii de acollo nesce bucăşî de pămëntü.¹²

Totü marele Mircea accórdă Saşilorü din tĕrguşorulü Heltau, românescé Cisnadiă, fórte apropiatü de acellü Roşinarü, déru destullü de departe de hotarulü nostru actualü, dreptulü de a pasce vitele lorü în munşî Terreî-Romănescî¹³, ceia-ce nu se póte referi decätü numai dóră la plaşurile de prin vecînetate.

Cândü mai mare, cândü mai micü, ducatulü de Amlaşü, „noua plantaţiune” a lui Vladislavü Bassarabü de pe la 1370, ä fostü în cursü de unü secolü o proprietate de faptü şi de dreptü a Munteniei, äi căriä principî illü puneatü în titlulü domnescü totü-d'a-una mai pe susü de „ducatulü Făgăraşului”, căci aveaü cuvëntü de a'lü considera ca o chiäiä spre însäşî änima Transilvaniei.

Chîrarü în relaşiunile lorü cu autorităşile ardelene Bassarabiü ni apparü ca „duci äi Amlaşului.»

10) TRAUSCH, *Diplomat. Sax. Ms.*, t. 3, adann 1486.

11) *Chronicon Fuchsio Lupino-Oltardi-* num, ed. Trausch, Coronae, 1857, in-4, part. 1, p. 40. — Cf. *Brassoviae ecclesiae parietibus notata*, ap. SCHWANDTNER, *Script. R. M.*, I, 886. — Cf. KATONA, XIV, 388.

12) Însemnarea pe documentulü din 1483 allü păstorilorü romänî din Roşinarü: „Patrona ecclesiae antiquae est beata Parasceva. Dos ecclesiae tres fundi sunt collati a principe Radul Negru Voda in inferiori campo ex via claustris superius pene in strimtu (usque in angustum). Medietas a silva est ecclesiae, alter fundus infra claustrum, qui collatus est a principe Mircea Voda Bassarabetc.” — SCHULLER, *Zwei Bistritzer Urkunden*, in *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, Kronstadt, 1853, in-8, p. 49, probézá falsitatea documentului roşinarénü din 1483; déru argumentaşiunea sea nu attinge întru nemiöü valörea notişei separate de mai susü, care trebni consideratä ca o simplä tradişiune despre nnü evenimentü adevératü.

13) *Diploma Michaëlis Voivodae*, ann. 1418, ap. KROCK, *Gesch. d. Wal.*, 164, nota: „Universis hospitibus in oppido Heltha commorantibus... literas privilegiales, quas de speciali gratia domini et patris nostri

Mirche Voivoda pias memorias habuerunt... ipsorum pecudibus aut ovibus in montibus nostris pascere etc.” — Cf. SEYBERT, *Siebenbürgische Briefe*, im *Ungarisches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, p. 970, unde descrie sigillulü lui Mihailü Bassarabü din 1418. — Engel bănnia autenticitatea actului, simplu numai pentru că nu credea că marele Mircea va fi avutü vre-unü fiü nunitü Michaiü. Acestü dubiü se distruge cu desevĕrsire prin crisövele celle mai sicure, în carî acellü Mihailü fignrézá în adevĕrü între fiüi lui Mircea cellü Mare. Veşî, între celle-l'alte, diploma mireciană din 1399 ap. VENEKIN, 19: „pri zsvotie gospodstvami i pri zsvotie syna gospodstvami Mihaila voevody”, de unde urmésä că Mihailü-vođä fusese nu numai fiü, ci chîrarü asociatü la domniä de căträ tatä-seü încä de pe la 1399. — Cf. orisovulü lui Mircea cellü Mare din 1415 în Archivulü Statulü din Bucureşci, *Documentele Costei*, rubrica netrebnicelorü, pachetulü nr. 171-215. — Pe cellü mai mare din celle patru clopote alle monastirii Cötména, făcutü la 1413, se citeşca nrmätörea inscripşiune, pe care ni-o comunicä d. ONOBASOV: „U imla sviatiä i zsvonacsiälnyä troitzä v dni velikago Iö Mircea voevodä i Michail voevodä s'tvorisia sie svono v let 6921” etc.

Arhivele Transilvaniei nă-au procuratū sub acestū rapportū unū remarcabilū specime.

La 1452 Vladū Ţepeşu, cerëndū estradarea unū Romānū din țerra sea a Făgăraşului, fugitū pe territorū săşescū, scrie municipalităţii din Braşovū :

«Wladislaus partium Transalpinarum Wayda et dominus terrarum de Omlas et «Fagaras, providis et honestis viris, Judici, Juratis civibus de Brassovia fraternitatem et amicitiae dilectionem...»¹⁴

E nu mai puţin instructivă diploma din 8 februaritū 1431 a lui Vladū Dracu, petrecëndū atunci în Nüremberg la curtea lui Sigismundū, imperatū germanū și rege allū Ungariei totū o dată, carele-și dă titlulū de : «Johannes Wlad, Dei gratia «Transalpinæ Dominus et terrarum de Omlasch et de Fogaras Dux.»¹⁵

Numai pe la finea secolului XV ducatulū de Amlaşū încetěză cu deseversire de a fi pentru Bassarabī o realitate territorială, încăpëndū pe mânele Saşilorū, deși chfarū cu vr'o două secolī după aceia ellū mai figurěză tradiționalmente în crisóve domnescī...

§ 11.

POSSESIUNILE BASSARABILORŪ IN TEMEȘIANA.

Celebrulū istoriografū transilvanū Kemény a găssitū în colecțiunea lui Huszti unū actū fórte importantū.

Eccē-lū: ¹

«Noī Stefanū Losonczy, banū de Severinū și pintre celle-l'alte demnități comitele Temeșianei, facemū cunoscutū pe viitorū prin actulū de față, cumū-că avëndū în vedere demnele de laudă merite alle credincióselorū servicie, pe cari Petru fiulū lui Deșū, knezū din districtulū numitū Almașū allū castellulū regescū Mehadia, precumū și frații sei uterinī Cristea și Mihaitū, espunēdu-și averea și viuēța în mai multe pericole și de mai multū timpū, le-au addusū maiestății regescī sub predecessoriī nostri banū al đisulū nostru banatū, și chiarū noue pe cândū lucramū pentru liberarea dómnei regine Maria, decī în resplata acellorū servicie, precumū și pentru a-ī mai îndemna la altele și de acumū înainte, li-amū conferitū în virtutea officulū nostru unū satū regescū numitū Patak în districtulū supra-scrisulū castellū Mehadia, cu tóte folósele și dependințele de orī-ce natură, lorū și moștenitorilorū lorū, ca să'lū aibe și să'lū țină sub condițiunile și dările de mai gřosū, adecă la

14) TRAUSSCH, *Diplomatarium Saxonicum MS.* t. 2, ad an. 1452.

15) KEMÉNY, *Ueber das Bisthum zu Bakov*, in *Kurz, Magazin*, II, 45, după originalulū păstratū in Archivulū Franciscanilorū din Clugiū.

1) *Ueber die Knesen und Knesitate der Walachen*, in *Kurz, Magazin*, II, 304-5: „Nos Stephanus de Losonos Banus Sevrinensis, et inter ceteros honores Comes Themesiensis Memoriae commendamus per praesentes. Quod consideratis laude dignis meritis fidelium servitiorum Petri filii Dees, Kenesi Districtus Castri Regalis Michald vocati Halmagy, ac Christophori et Michaelis fratrum suorum uterinorum, quibus iidem regiae Majestati, et per consequens praedecessoribus nostris, videlicet Banis dicti nostri Banatus, ac nobis a multis temporibus jam elapsis, signanter vero a tempore pristino, dum pro liberatione dominae Mariae reginae laborabamus, se multis casibus fortuitis, rebus et personis eorum non parcendo, submitiendo exhibere curaverunt. In compensa-

tionem eorundem servitiorum ipsorum, ut etiam antea, ad ipsa servitia eo magis animarentur, quandam villam regalem Patak vocatam, in Districtu praescripti castri Michald habitam, cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet praelibato Petro, et fratribus suis su- pradiotis, ac eorum haeredibus, haeredumque ipsorum successoribus, duximus conferendam sicut nostro incumbit officio, sub infrascriptis conditionibus, et solutionibus utendam, et tenendam videlicet: quod in festo beati Michaelis Archangeli singulis annis de qualibet sessione singulos tres grossos, et in festo beati Georgii martiris quinquagesimam Castellanis praescripti Castri Michald pro tunc constitutis solvere teneantur, prout de aliis liberis villis ipsorum Kenesialibus solvere sunt consueti. In ejus rei testimonium praesentes literas nostras sub impressione sigilli nostri, quo utimur, consignatas duximus annuendas. Datum in Jeneo, secundo die festi beati Alexii Confessoris, anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo septimo.

serbătorea sântului Arcangelu Michaiu să dea pe totu anulul *castellanului supra-scrisului castelli Mehadia*, cine va fi după timpu, câte trei groși de fie-care casă, precum și cinc-șecimea la serbătorea sântului martiru Georgiu, după cumu dat și pentru cele-l'alte sate alle loru libere kneziale. In mărturia acestora, li-amu accordatu actulu de față sub sigillulu nostru ordinaru. Datu în Inetu, a doua și după serbătorea sântului confessoru Alessiu (18 iuliu), anulul Domnulu 1387.»

Să se observe din capulu loculu că Losonczy, deși nu numai banu de Severinu, dertu și comite allu Temeșiane în acela-și timpu, totuși dăruiesce fraților Deșeni satulu din regiunea Almașulu anume în calitate de banu de Severinu și pentru nesce servicie făcute anume pe territoriulu banatulu de Severinu: «videlicet Banis dicti nostri Banatus.»

Almașulu, «districtus vocatus Halmagy», împreună cu castellulu Mehadia, «castrum Mihald», făcea dertu o parte integrantă nu din comitatulu Temeșianu, «comitatus Themesiensis», ci din banatulu de Severinu, «banatus Sewrinensis».

Satul Patak séu Potok, menționatu în donațiunea lu Losonczy, se află pene astă-șî între orașulu Oravița și riulu Nera, cea-ce arată că «banatus Sewrinensis» coprindea în Temeșiana și mai multu decâtu Almașulu propriu șisă.

Așa a fostu la 1387.

Peste șapte-șeci de anni, o diplomă a regelu Vladislavu din 1457 enumeră tôte; «districtele Românilor» din Temeșiana în următorulu modu: Lugoșu, Sebeșu, Mehadia, Almașu, Crașău, Berzava, Comiatu și Illadia. ²

Severinulu dertu nu se mai menționază, ci numai Almașulu allaturu cu Mehadia înse abia peste o giușetate secolu unu strănepotu allu marelu Mircea, catolicitt și agiunsu în Ungaria la înalta treptă de arhiepiscopu allu Strigoniei, famosulu Nicolau Oláh, ni spune că Mehadia era suppusă banatulu de Severinu: «*Severinum* arx infra Traiani pontem, cum tribus aliis, Orsova, Peth, *Mihald*, *illi subditis*. *Harum* praefectus *Banus*, magistratus inter nostros magni nominis.» ³

Legătura între Mehadia, mai romănesce «Mehedia», și între banatulu de Severinu a fostu atâtu de intimă și îndelungată, încatu nu numai porțiunea vest-sudică a Munteniei conservă pene astă-șî numele de *Mehedințu*, formatu din adiectivulu slavicu «Mehedinski», adecă «țerra Mehedie» ⁴, dertu usulu poporanu întinde câte o dată acestă denomiatiune chiaru asupra Olteniei întregi, bună-ora în doina :

Frunză verde magheranu,
Voinicellu Mehedințenu,
Sum născutu pe frunzi de fagu
Ca să fiu la lume dragu,
Și să scaldatu de miou în Oltu
Să mă facu vitozu de totu . . . ⁵

Conclusiunea este că :

Banatulu Severinulu și Mehadia cu «districtus vocatus Halmagy», adecă cu totă partea muntosă sudică a Temeșiane pene aproape de riulu Carașu, ni se presintă în documente și chiaru în gura poporulu, încependu dela a doua giușetate a secolulu XIV, ca o singură totalitate, între elementele constitutive alle căriya nu essista o demarcațiune destullu de precisă.

2) *Diploma Ladislai Regis*, ap. MANIU, *Disertațiune despre originea Românilor*, Timișoara, 1857, in-8, p. 541, nota: „Universorum Nobilium et Kineziorum, nec non aliorum Valachorum de Districtibus Lugos, Sebes, Mehadia, Almas, Krassoii etc.“ LAUBLANU, 311, nota: „Lugos, Sebes, Mihald, Halmas, Krassoii etc.“

3) *OLAHUS, Hungaria et Attila*, Vindobonae, 1763, in-8, p. 76. — Genealogia lui Oláh, făcută de ellu însuși, vezi în BRUGEL, *Gesch. d. Wal.*, I, 47.

4) IONU IONESCU, *Agricultura din Mehedințu*, Bucur., 1868, in-8, p. 1-39.

5) *Poesie poporale*, ed. Alexandri, p. 292. —

Acastă ambiguitate se esplică pêne la unu punctu și prin orografia regiunii, căci ramura occidentală a Carpaților se lassă spre Dunăre prin mai multe crengi, a cărora separațiune e puțină accentată și dintre cari una merge d'a-lungul Olteniei, pe cându o altă formeză ce-va mai spre apus așa numita «valle a Almașului.»⁶

Orî-cumă să fie, confusiunea administrativă și usuală este aci unu faptu istoricu despre care, pe lîngă celle-l'alte, éccă mai încă o probă:

Pe cându Losonczy, dându-și titlul de *banus Sewrinensis*, dăruia la 1387 unort Români din Almașu unu satu din acea lature, in acella-și annu noi vedemă pe Mircea cellu Mare întitulându-se de asemenea *banu de Severinū*.

Cumă ôre «banatus Sewrinensis» putea să li aparțină amëndurorū în acella-și momentu?

Nu cumă-va titulatura marelui Mircea va fi fostu numai de paradă?

Prin unu azardu fericittu, tocmai din acellu annu 1387 nî-au remasă doue diplome mirciane relative la Oltenia, din cari una pôrtă datulu de 21 iuniu, adecă este posteriôră abia cu o lună donațiunii lui Losonczy.

Acestu crisovu arată limpede, printr'unu șiru de localități, Tisména, Vodița etc.⁷, cumă-că Ungurii puteau stăpâni atuncî țermulū danubianu cellu multu pêne la Orșova, értu teritoriulū spre resăritu de rîulețulu Cerna era întregu alū Muntenilorū.

Mai pe scurtu, Losonczy se întitula *banus Sewrinensis*, înse posseda numai Mehadia și Almașulu.

Chiaru actulū seū e scrisu nu în Oltenia, și nicî în apropiare, ci la Inetu, actualmente Boroș-inetu, o localitate in părțile Aradului

Fiindu totuși că banatul Severinului coprindea în totalitatea sea Oltenia și o porțiune a Temeșianeî cuffundate într'unu singuru corpu, Losonczy se credea in dreptu a se dice *banus Sewrinensis* de ôră-ce posseda în faptu Mehadia și Almașulu, după cumu și Mircea se credea nu mai puținu în dreptu a se dice totu atuncî banu de Severinū de ôră-ce posseda in faptu Oltenia.

Intre actulū lui Losonczy și celle doue crisoave alle lui Mircea, câte-trelle din 1387 și câte-trelle pretindēndu aceia-și titulatură, nu essistă nicî o necompatibilitate, ci numai o confusiune nominală, giustificată prin nedeterminarea hotarelorū între Oltenia și Temeșiana, după cumu amū constatatu mai susu pe basea tradițiunii și a fontânelorū documentale.

Din dată ce o porțiune insemnată a Olteniei se chiamă *Mehedințiu*, din dată ce «*districtus vocatus Halmagy*» atërna de Mehadia, din dată ce dela Almașu pêne la Oltu șovăia o vagă nomenclatură generală, era ce-va fôrte consecinte ca fie-care possessoru fracționaru să usurpe numele nedefinitei totalități.

Chiaru decă Losonczy aru fi apucatu Severinulū seū vre-unu districtu din corpulū Olteniei propriu dise, după cumu Ungurii reușău câte o dată, totuși Mircea, intru câtu conserva restulū, n'aru fi contenittu de a-și da titlulū de «banu de Severinū»; și vice-versa, chiaru decă Mircea aru fi reluatū Mehadia, lăssându Ungurilorū numai Almașulu în înțellesulū strictu allū cuvēntulū, seū chiaru numai o parte din teritoriulū almașēntu, totuși Losonczy, intru câtu conserva vre-o fracțiune, n'aru fi contenittu de a-și da titlulū de «banus Sewrinensis.»

⁶) BOLLIAU, *Charta in reliefă a Românel.* — Și mai corectū in BŔEM, *Atlas sur Geschichte Temeser Banats*, Leipzig, 1861.

⁷) VERNELIN, 9-14. — După însuși originalulū, păstratū in Archivulū Statulū din București, noi amū reprodușu din nou acestu documentu in *Arch. Istorică*, III, 191-198.

Pray și Fejér au culesse din diplome maghiare următoarea seriă „banorum Severinensium” pînă la giumătatea secolului XIV :

1233. Leukus ;	1275. Miod, Ugrinus, Paulus ;
1249. Laurentius ;	1276. Miod ;
1263 Laurentius ;	1277. Paulus ;
1264. Laurentius ;	1279. Bela Dux ;
1268. Ugrinus ;	1291. Laurentius ;
1271. Laurentius, Paulus ;	1324 Paulus ;
1272 Laurentius, Paulus ;	1335 Dionysius ;
1273 Laurentius, Paulus ;	1342 Thomas ;
1274 Miod, Ugrinus	1350. Nicolaus de Zech.

Intemeiați pe cele demonstrate mai sus, noi constatăm că toți aceștia, deși se întitulează „bani de Severin”, *puteau* să nu fi stăpâniti în realitate, ca și Lo-sonczy la 1387, decât Mehadia sîu numai Almașul, fără să li fi aparținut măcar o fâșie de pămînt în Oltenia ; după cum negreșit și Bassarabi, deși se întitulează „bani ai Severinului”, *puteau* să nu fi stăpâniti în realitate decât Oltenia sîu numai o parte dintr'însa, și nici măcar o fâșie de pămînt în Temeșiana.

Acastă *posibilitate* este foarte importantă.

Pentru ca să fim siguri ca în anul hotărît Domni Terrei-Românești posedau în faptu partea orientală a Temeșiane, trebuie că *în acella-și annu* să nu fi avut Ungurii nici un „banus Sewrinensis.”

Astă-felul dîru în 1233, 1249, 1263, 1264, 1268, 1271-1277, 1279, 1291, 1324, 1335, 1342, 1350 etc., vallea Almașului *nu putea* să aparțină Bassarabilorî.

Dela giumătatea secolului XIV încôce Pray continuă șirul ungurescî allî banilor de Severin :

1351. Nicolaus de Zech,	1405	} Vacat,	1430) Vacat,	
1353. Idem,	1406		1432)	
1355 Idem,	1409		1435. Nicolaus de Radnich,	
1389 Ioannes,	1410.		1436. Vacat,	
1395 Myrche Vayvoda Valachiae,	1411.		} Vacat,	1440. Joannes de Hunyad,
1397.) Vacat,	1412			1455. Vacat,
1399)	1418.			
1401. Nicolaus de Peren,	1429			1456. Ladislaus de Hunyad etc.

Mai întîeu să scotem din acestu registru pe Mircea cellu Mare, „Myrche Vayvoda Valachiae”, pe care Pray illu bagă la 1395 gratuitamente printre nesce demnitarî unguiri.

Remănîndu cei-lalți, noi vedem că între 1355—1387 Maghiariî n'au nici un „banus Sewrinensis.”

Dela 1389 pînă la 1401 de asemenea.

Idem între 1401—1435.

Aceste intervalluri de câte două-șeci și trei-șeci de ani sunt cu atît mai elocinți, cu cît în prima gîumătate a secolului XIV ne întîpină din contra câte un „banus Sewrinensis” aprîpe în fie-care decenniu, êru în decenniu allu cîncea mai cu sîmă se gîsesce acella-și „banus Nicolaus” de patru ori.

În timpî anteriorî secolului XIV, Ungurii n'au nici un ban de Severin allu lorî, după Pray și Fejér, pînă la 1233, apoi dela 1279 pînă la 1291 și dela 1291 pînă la 1324 ; fără ca nemeționarea să se pîtă atribui aci lipsei documentelor maghiare, cari sunt foarte numeroase pentru acea epocă.

⁹⁾ *Dissert.*, 138-39. — *Revue*, VII, 2, p. 287-89 — Intr'unu altu locu, mulțămîta diplomelor maghiare des-

coverite mai în urmă, noi vom completa acestu registru, deși lipsele sunt puțnî esențiale.

Prin urmare :

Înainte de 1233, precum și între 1233—1249, 1279—1291, 1291—1324, 1355—1387 și 1401—1435, afară de intervalele mai scurte, Muntenii *puteau* posseda vallea Almașului.

Ne mărginim a indica *grosso modo* aceste perioade posibile ale dominațiunii reale a Bassarabilor în porțiunea resăritenă a Temeșiane, rezervându-ni a verifica așuri pe fie-care setu pe unele din elle . . .

§ 12.

DOBROGIA. — VIDINU. — HAȚEGU.

Afară de Amlașu și o parte din Temeșiana, Bassarabi, de-multu stăpâni ai Făgărașului, au mai coperinsu din cându în cându, mai allestu în secolu XIV, câte-va alte teritorie trans-carpatine setu trans-danubiane.

Mircea cellu Mare reușise într'unu timpu a cuceri nu numai Dobrogiă, dertu aprupe întręga Bulgariă, astu-feliu că unu crisivu din 1393, carele fusese ore-cându în posesiunea boșarilor Chițoreni, îi dă maiestosulu titlu : „stăpănituru allu ambelelor laturu alle Dunări pene la Marea-negră, domnu cetății Silistria și *allu tutu-rorū țerrelorū și orașelorū pene la hotarele Adrianopolū.*”¹

Cu vr'o doue-șeci de anni și mai 'nainte Vladislavu Bassarabu, unchiulu marelu Mircea, a fostu coperinsu pe unu momentu partea occidentală a Bulgariei, unde se afla atunci regatul separatu allu Vidinulu², și se încercase a mai apuca și partea orientală, unde era așa numitulu imperiu allu Ternovalu³.

Peste Carpați, pe de altă parte, vallea Hațegulu, renumită prin ruinele capitalei lui Decebalu și rădemată umertu la umertu de anghilulu nord-vesticu allu Munteniei, de asemenea nu o dată cată să fi fostu suppusă Țerei-Romănesci.

Anticele ballade serbe numescu pe Mircea cellu Mare : „craiu de Hațegu”⁴.

Unu cântecū bętrănescu din Transilvania mai conservă încă, sub o aparință cam desfigurată, tradițiunea stăpănirii muntene în acestă regiune.

Ellu este intitulatu : „Feta banulu din Hațegu”.

În „Istoria critică a litteraturei române” noi vomu analiza cuvęntu cu cuvęntu acestă frumósă remășiță din evulu mediu, păstrată prin vęrtegiulu a cincę secolu în gura poporulu român.

Acu ne mărginim d'o-cam-dată a constata în trecętu, că „banulu de Hațegu” în casulu de față, ca și „craiulu de Hațegu” de mai susu, este anume unu Bassarabu, pe allu căruia fiu cânteculu din Ardeltu illu numesce :

1) Apud FOTINOS, *Istoria tēs palai Anklas, Biōnēh*, 1819, in-8, t. 3, p. 370, nota : „ἐξουσιαστικῆς τῶν θύων μερῶν τοῦ Δουναβίου μέχρι τῆς μαύρης θαλάσσης, καὶ κύριος τοῦ κάστρου Δρύσις ἕως μέχρι τῶν ὄριων τῆς Ἀδριανουπόλεως ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων.”

2) ASSEMANI, *Calendaria Ecclesiae Universae*, t. 5, part 1, Romae, 1753, in-4, p. 61 : „Ex Pisano Waddingus in Annal. Minor. an. 1369 memorat, Bulgariam Ludovici (regis) jugum exo sisse, ac Bassarath (Ladislavum Bassarabam) Regem schismaticum Bodonio urbe regia potitum fuisse.” — Bodon unguresce, Budim serbesce și bulgăresce, Diu românescce și turcesce, este urbea Vidin.

3) *Diploma Ladislai Voivodae, an. 1372*, în FRIDVALDSZKY, l. c. : „nobiscum et cum exercitu nostro viriliter contra savissimos et infideles Thorcos et Imperatorem de Tirna, ipsosque invadendo” etc.

4) *Imacske narodne pesme o kraljevitlu Marku*, Novisad, 1857, in-8, p. 65 : „Kraljevitlu Marko u Azackoi tavnitzy.” — Explicațiunea în Bessonov, *Narodnyia byliny*, Moskva, 1862, in-8, p. CCCXXX. — Despre dușmănia între Mircea cellu Mare și eroniu eposulu serbu, veđi : KARADZICE, *Zivot i običaji naroda srpskoga*, Beč, 1867, in-8, p. 241 ; MAURO ORBINI, *Regno degli Slavi*, Pesaro, 1601, in-f., p. 279, etc.

„Unū feciorū *Bassarabescū*“,

ceia-ce numai o erróre de edițiune, séu póte últarea tradițiunii chYartú din partea poporului, a pututú preface în :

„Unū feciorū de omū *serbescū*“. ⁵

În adevêrú, poporulú românu nu ÷ice nici o datá : *omū nemŕescū, omū russescū, omū turcescū, omū serbescū*, ci numai Némŕú, Rusŕú, Turcú, Serbú; pe cândú *feciorū Bassarabescū*, adecá *fiú de Bassarabú*, este totú ce póte fi mai conformú spiritului limbei române, offerindu-ni o formá fórte archaicá, din care decurgú la noi tóte poreclele cu finalul *escu* : *Stefánescu, Bârcánescu, Cornescu* etc. etc., derivate directamente printr'o scurtare mai moderná din : *feciorū Stefánescú* (fiúlu luí Stefanú), *feciorū Bârcánescú* (fiúlu luí Bârcanú), *feciorū Cornescú* (fiúlu luí Cornea), întocmai precumú în Italia poreclele cele mai vechi erau *Gianfigliuzzi* (Joannes filius Azzi), *Filangeri* (filius Angeri) etc., de unde s'a suppresú apoi *filius*, conservându-se dreptú reminiscinŕá numai genitivulú patronimicú : *Galilei* (filius), *Concini* (filius), *Ferondi* (filius), *Ziani* (filius), ⁶ ceia-ce s'artú ÷ice românesce : *Galileescu* (feciorú), *Concinescu* (feciorú) ŕi altele.

De nu s'artú crede sufficiinte acéstá giustificare filologicá a correcțiunii *unú feciorú Bassarabescú* în locú de *unú feciorú de omū serbescú*, noi amú puté sá mai dâmu nesce probe documentale irrecusabile despre *Bassarabú din Haŕegú* în secolii XIV-XV, ŕi anume :

1. Unú actú din 1398 menŕionézá între nobilií români din țerra Haŕegului pe unú *Basaraba* din satulú Ríuŕorú : „honestos viros Ianustinum et fratres suos *Basarabe* et Custe, kinezius de Riusor“ ⁷;

2. Peste șesse-ŕeci de ani, unú actú din 1453 menŕionézá pe unú altú membru din aceia-ŕi familiá în acella-ŕi satú Ríuŕorú : „Ladislaus de Bakuth de Clopotiva, aut *Bazarab* vel Michael de Rusor“ ⁸.

Așa dérú, atátú prin filologiá precumú ŕi pe base curatú documentale, „unú *feciorú Bassarabescú*“ este o rectificare mai multú decátú admissibilá într'o balladá poporaná intitulatá : „Féta *banului din Haŕegú*“, deŕi nu urmézá cá acellú *Basarabú* va fi fostú unú voevodú allú Țerreí-Românescú, ci numai o ramurá domnescá, o rudá princiará, unú „honestus vir *Basaraba*“ dupá espressionea actului haŕegénú din 1398.

Sá se observe cá ŕi famosá diplomá a regelui maghiarú Bela din 1247, fórte instructivá în privinŕa topograficá ŕi assupra cãriia noi vomú reveni aŕur, arrétá Haŕegulú, „terra *Harsoc*“, ca pe o parte integrantá din Oltenia, „terra de *Zevrino*“ ⁹.

Adducându-ni a-minte celle desbãttute în paragrafulú precedent, noi ne încredinŕámú déro cá „banatulú de Severinú“, consideratú în totala'í întindere, așa dupá cumú rare-orí l'au pututú stãpani *Bassarabií* din cauza ne'ntERRUPTULUI conflictú cu Ungaria, coppingea în sine întréga Oltenia, partea sud-osticá a Temeșlanei ŕi Haŕegulú.

Dobrogiá ŕi Vidinulú ca ce-va de totú accessoriu, vallea Haŕegului într'unú modú mai durabilú, completézá, adause la nordú cu celle doue ducaturí trans-

5) Cãntecé poporane în ALEXANDRI, *Romania literarâ*, Iaŕi, 1855, in-4, p. XIV-XV.

6) SALVERTH, *Op. cit.*, I, 275-286. — FORT, *Die Personennamen*, Leipzig, 1859, in-8, p. 563. — FORT, *Etymologische Forschungen*, Lemgo, 1861, in-8, t. 2, part. 1, p. 170-71.

7) FEJÉR, X, 8, 447. •

8) BARITZU, *Transilvania*, VI, 127.

9) FAVIA, IV, 1, 417. — PRAY, *Itinerar.*, VII, 184-5.

carpatine de Amlașu și de Făgărașu, profilul teritorială allu Munteniei pêne pe la 1400, alle căriia hotare despre appusă și resărită înaintă d'a-lungulă Dunării pêne la rîulă Carășu de o parte, și de cea-l'altă pêne la Marea-négră...

În acestu vastu spațiu vomă avé a ne essercita noi în cursulă operii de față, pândindă din cândă în cândă ocasiunea de a precisa și mai multă sub diverse raporturi, fie cronologice sêu topografice, tôte câte s'au determinată aci prin nesce trăsore approssimative; cu alte cuvinte, decă ni este permisă a recurge la o imagine din tehnica picturei, vomă isprăvi cu penellulă ceia-ce amă schițată cu cărbunele.

§ 13.

O MAPPĂ A MUNTENIEI DIN SECOLULU XIV.

Înainte de a închiăia, suntemă datoră a îndica perderea unei vechi mape italiene.

Pe la începutulă secolului XV ea fusese în mânele celebrului istoric florentin Paolo Giovio, născută la 1483 și mortă la 1559, unulă dintre personagele celle mai marcante alle timpului seă, confidinte allu papiloră Leone X, Adriană VI și Clemente VII, amică cu regele Franciscă I.

Vorbindă sub anulă 1538 despre catastrofa domnului moldovenescă Petru Răreșu, ellu descrie în următorulă modă limitele Munteniei:

«Ea privesce spre sudă, terminată cu Danubiulă și attingendă a appusă hotărele Transilvaniei lîngă orașulă Severină, unde se vedă celle 34 minunate columne din podulă lui Traiană, căci nu sunt tôte accoperite cu undele Dunării. Despre resărită acestă regiune are ună lacă plină de pesci, provenită din fluviulă Hierasă, ce locuitorii illu numescă Prută și carele ce-va mai gîosă se vėrsă în Dunăre. Despre nordă hotarulă agîunge la rîulețulă Hoina, și apoi printr'o liniă strămbă pe uscată se lassă spre Dunăre în direcțiunea insulei formate prin fluviulă acollo unde ellu se divide în câte-va mari crenge, care insulă se numă în anticitate Peuce, ertă acuma se đice Barillana. Tôtă acestă regiune a Romăniei se chîamă Muntenia...»¹⁾

Dela cine luată Paolo Giovio interessanta și notiță geografică, care întinde Țerra Romănescă în totă lungulă Dunării dela Severină pêne la insula Peuce, unde valurile danubiane se cîocnescă cu talazurile Mării-negre?

La 1538 o asemenea descriere era degia de-multă ună anacronismă.

După 1407, precumă veduserămă mai susă, Kilia începe a se clătena între Moldova și Muntenia.

Prin urmare, fîntăna lui Paolo Giovio cată să fi fostă cam de prin secolulă XIV, pe cândă Italianii, coprinđendă Pontulă prin commerciu, simțiseră din ce în ce mai multă trebuință de a avé nesce notiuni mai positive despre tôte țerrelă littoralului, dândă astă-felău nascere unei mappografie illustrate prin lucrările lui Ascoli, Marino Sanudo, frații Pizigani etc.

Tôte amănuntele narrațiunii lui Paolo Giovio ne întărescă a crede că ellu va fi avută de'nainte vre-o cartă genovesă, venetiană sêu florentină de pe la 1350-1400, cu agîutorulă cării, uitândă diversitatea timpiloră, își făcea o ideiă fôrte retrospectivă despre Muntenia din 1538.

Marinarii italianii obicînuțai a boteza italianesce differite localități orientale, pre-

¹⁾ PAULUS JOVIUS, *Historia sui temporis*, Paris, 1553, in-f., în *Arhiva Istorică*, II. 80.

făcându Cetatea-albă în *Moncastro*, Kilia în *Licostomo*, Sucéva în *Canada*, Teodosia în *Caffa* și așa mai încollo.

Totu astü-felü insula Peuce pörtă în testulü luï Paolo Giovio numele de *Barillana*.

Acestü termenü este evidamente o corupțiune din *Brailana*, făcându-ne a bănuï essistința în evulü meditü a unü stabilimentü commercialü allü Braileï pe insula Peuce, atätü de apropiatä și totü-o-datä atätü de importantä prin pozițiunea sea la gurele Dunării.

Passagiulü despre celle 34 colonne dela Severintü, despre laculü de lîngă Prutü și celle-l'alte amênunte din relațiunea luï Paolo Giovio sunt de asemenea în spiritulü mappelorü italiene din véculü de miçü-locü, în carü mai totü-d'a-una pe lîngă numile localitățilorü gässimü nesce note marginale ca acestea :

- „In hoc mari est maxima copia alctiorum..“
- „Locaccessim, regio inhabitabilis propter calorem...“
- „Sera, hic nascuntur elefantés..“
- „Mecha, hic inveniuntur smaragdi..“²

De aceia-și naturä trebuï să fi fostü inscripțiunile de pe mappa cunnoscütä luï Paolo Giovio :

- „Severinum, hic Trajani pontis pilae XXXIV visuntur...“
- „Hierassus, ab accolis Pruthes vocatus...“
- „Peuce insula, hodie Barillana..“

Confusiunea pe care o observämü în descrierea rîulețului *Hoyna* sétü a laculü de lîngă Prutü, este éroși propriä cartografieï din evulü meditü, precumü și inessacitătäțile numerice de felülü cellorü XXXIV colonne în locü de XX.³

Affară de cea indicatä de Paolo Giovio, noi nu cunnöscemü nicü o mappä a Munteniei din secolulü XIV.

§ 14.

RESUMATU.

Amü căpëtätü pênë acumü, mergëndü passü la passü pe callea analiseï, o perfectä imaginé a Terreï-Romänesci.

Eccë-o :

La sudü, mallulü stângü allü Dunării dela Marea-négrä pênë la Orșova ;

La appusü, Carpațiï, formändü o curbä în pântecelä cäriïa, ca să ni fie permisü a numi astü-felü parteaï cea mai proeminente, se copprindea vallea Almașulü ;

La nordü, éroși Carpațiï, offerindü véçulü o figurä cam aseménatä cu spatele unü callü, d'assupra căruia Fägärașulü și Amlașulü păreäü aședate ca o șea ;

La resăritü o liniä pleca totü din Carpați în direcțiunea pëçișä cäträ Pontü, lässändü Moldoveï Bacăulü, Bërladulü, regiunea Lăpușnei și a Benderulü pênë la Akkermantü, értü în partea Munteniei remänëndü restulü, închisü între aceste puncturi mărginașe și între lungulü Danubiulü, precumü și o buccatä din țermulü marintü.

Décä vomü pune acumü celle doue ducaturü însträinate, Amlașulü și Fägärașulü, în loculü districtelorü de susü alle Moldoveï, mai adăögându-se vallea Hațegulü, o porțiune a Temeșianeï și possessiunile celle occasionale in Bulgaria, apoi Muntenia singurä, așa dupä cumü fusese în secolulü XVI, ni va appare mai mare decâtü întréga Romäniä-unitä de astä-çï.

2) LILJEWAL, *Géogr.*, II, pasim.

3) DEUSTER, ap. ASCHBACH, *Über die Trajans steinerne Donaubrücke*, Wien, 1858, in-8, p. 17, 28.

Fără acéastă întindere teritorială, mai însoțită negreșit de mai multe alte considerațiuni, pe cari le vom desfășura în scrierea de față, ar fi fost din partea Bassarabilor o nebuniă a înfrunta și un miracol a învinge pe nesce regi maghiari ca Ludovic cel Mare și împăratul Sigismund, cei mai puternici suverani ai Europei, suti pe un cuceritor de talia vestitului țar serbescu Stefan Dușan, gróza Bulgariei și a Bizanțului.

Muntenia din secolul XIV trebuia să fie forte, forte cu orice preț, căci altfel ar fi perit românismul de pretutindenți, de-multă subjugat peste Carpați și d'abia renăscut în Moldova.

Istoria creșterii teritoriale a Munteniei se poate preciza în câte-va cuvinte :

De'ntețu „banatul Severinului”, coperind în sine Oltenia, Hațegul și partea orientală a Temeșiane, câte-trelle constituind o lungă fâșă de pământ între Olt și Carpați, cuib primitiv al colonizării romane în Dacia, simburile întregii românități din evul mediu ;

Pe la 1160-1170 către Severin se lipesc ducatul transilvan al Făgărașului, și apoi ambele se măresc treptat prin tot mallul nordic al Danubiului până la Kilia ;

Pe la 1370 se mai adaugă „ducatul Amlășului.”

Ecc în ce mod, încetul cu încetul, Țerra-Românescă agiunge la suprema expresiune de virilitate, coperind câte o bucată din Moldova, din Transilvania și din Temeșiana, astu-felut că a face istoria Munteniei din acea epocă este mai multă sută mai puțin a desfășura annallele Daciei Traiane.

La sud, la apus și la nord fruntaria presinta un necurmat lanț de fortificațiuni naturale, combinate din Carpați și din Dunăre, ce-a-ce ni esplică până la un punct admirabila forță de resistință, pe care Bassarabi au sciut pururea s'opponă la sud, la apus și la nord tuturor încercărilor slavice și maghiare.

La resărit, din contra, nu era nici un hotar între Moldova și Muntenia, amândou espuse a se usurpa meret reciprocamente și manșinându-se astu-felut din secol în secol pomul de zizaniă și de ură.

Aci înse un cuvânt.

Bună era Dunărea, când ne apăra contra Serbilor și Bulgarilor ; dertu aceia-și Dunăre, atât de bună, ne-a făcut să perdem pe Români din Dacia lui Aurelian.

Bun erat Carpații, când ne mântuia de urgia maghiară ; dertu aceia-și Carpați, atât de bun, au împedat și mai împedă opera unității daco-romane.

Rea era lipsa de barieră între Moldova și Muntenia, imbrăncindu-le la o perpetuă controversă ; dertu aceia-și lipsă de barieră, atât de rea, a venit apoi să agiute la realizarea unirii moldo-muntene.

Totul fiind relativ, affară de Dumneț ; totul fiind bun și reu, affară de Unul carele singur reduce antagonismul la armonie ; istoria se silesce a-și da socotellă de rapporturile lucrurilor sub conducerea Provedinței, adecă de acțiunea legilor fisice și bio-sociologice concordate de către o supra-lege..

STUDIULU II.

N O M E N C L A T U R A

§ 1.

TERRA-ROMANESCA.

Nici o parte a Daciei nu s'a  is  vre-o dată cu mai mult  drept : «T rr -Rom nesc ». In lungul trilateru de mallur , cu Dunărea la sudu, cu Temeşul  la apusul  i cu Oltul  la resăritu,  nc p ndu g os  la Severin   i per ndu-se susu în acea valle a Haşegului, unde vulturul  romanu urmărise pînă'n ultimul  ad postu pe fug ndul  dracone allu Daciei; aci a fostu totu-d'a-una măduva rom nit  ii.

Dela Podul  lui Traianu, *Pons Traiani*, pînă la Urbea lui Traianu, *Ulpia Traiana*, intre celle doue C i Traiane, *Viae Traianae*, una l ng  Oltu  i cea-l'alt  apr pe de Temeşu ¹, totu petecul  de p m ntu mai conserv   nc  întipărită pretutinden  memoria patriarculu na ionalit  ii rom ne, allu c ru a nume ag unsese pentru str bunil  nostri a fi un  cu  nsu  numele Romei: «*Plebs et Ordo Traianensis*» ².

Pe la 1532 unu Italianu din Padova, Francesco dalla Valle, visit ndu în trec tu o monastire dela Târgoviste, a cercetat  din curiositate pe c lug rii de acollo asupra originilor  na ionale, căci  ll  surprinsese din capulu loculu întrebarea ce i se adresa la totu passul : «sci  rom nesce?»

I s'a respunsu:

«Imperatul  Traianu, cucerind  ac st  t rr   i  mp r ind'o veteranilor  sei, a făcut'o «coloni  roman ,  ru noi fiindu str nepo i ai acellor  osta i ai Romei, de aceia ne  i nu-«mimă Rom ni» ³.

Nicăiri suvenirea l g nulu  nu s'a pututu păstra mai correct   i mai viu .

Nu este d ero de mirare că, dintre t te ţerrelle rom ne, Muntenia a fostu pururea cea mai T rr -Rom nesc , pe c ndu celle-l'alte prefer u a- i da successivamente felu de felu de calific iuni, mai multu s u mai puţin eterogene.

Insi  str ini  i-au recunoscutu în unanimitate ac st  aureol  de prima fi  a Romei  n Oriinte, accord ndu-  numai ei pe ţermul  nordicu allu Dunării numele propriu de *Vala-*

¹) Vechia cartă a Munteniei  n ASCHBACH, op. cit.,  i în FR HNER, *La Colonne Trajanne*, Paris, 1865,  n-8.

²) NEUGEBAUER, *Dacien aus den  berresten des klassischen Alterthums*, Kronstadt, 1851,  n-8, nr. 4, p. 72.

³) *Narracione della infelice morte dell' Sigr Alovis Gritti*, reproduc  dup  unu manuscrisul  allu Bibliotecel  St. Marcu din Vene ia  n *Magyar T rt nelmi t r*, t. 3, p. 22: «La lingua loro e poeco diversa dalla nostra Italiana, si di-

mandono in lingua loro Romei perch  dicono esser venuti anticamente da Roma ad habitar in quel paese, et se alcuno dimanda se sano parlar in la loro lingua valacca, dicono a questo modo: sti Romineste, che vol dire: sai tu Romano?... Ne raccontano tutta l'istoria della venuta di quelli popoli ad habitar in quel paese, che fu questa: che havendo Trajano Impero debellato et acquistato quel paese, lo divise a suoi soldati, et la fece come Colonia de Romani, dove essendo questi discesi da quelli antichi, conservano il nome de Romani...»

chiă sėu *Vlachia*, pe ca re geografia europeană i-lă consacră pēnē 'n ăillele năstre: *Valachie*, *Walachei*, *Valacchia*.

ArdeleniŃ au mersŃ și mai departe în constatarea priorităăii naăionale a Munteniei, ăicēndu-Ń purŃ și simplu: *Terră*, întocmai precumŃ RomaniŃ cei vechi ăiceau RomeŃ purŃ și simplu: *Urbe*, sėu precumŃ IndianiŃ ăicŃ colossalului lorŃ GangŃ purŃ și simplu: *FluviŃ*.

§ 2.

ORIGINEA TERMENULUI VLACH.

Aci e loculŃ să aprofundămŃ una din cestiunile filologice cele mai controversate.

La SlavŃ și la GermanŃ, adecă la cele douē marŃ ginăi aședate de vécurŃ la căstele Latinităăii, termenulŃ *Vlach* se aplică într'unŃ modŃ genericŃ cătră tóte popórele eșite din tulpina romană, éru mai în speciă cătră ItalianŃ și RomâniŃ, posteritatea cea mai directă a RomeŃ.

Degia classiculŃ cronicarŃ moldovenescŃ MironŃ CostinŃ observă:

«Nemăii ItalianilorŃ le ăicŃ *Wälschen*, și nouē MoldovenilorŃ și MuntenilorŃ éru așa: «*Walachen*; Franăozii Italianului Ńi ăicŃ *Vallon*, și nouē MoldovenilorŃ și MuntenilorŃ: *Valaques*; Leșii Italianului Ńi ăicŃ *Wloch*, éru nouē MoldovenilorŃ și MuntenilorŃ: *Woloszyn*»¹.

EŃ bine, pe unŃ spiritulŃ de ostilitate contra RomânilorŃ, pe alăii nesciinăa, pe o sémă simetria între elementele unei sisteme artificialmente combinate, Ń-au împinsŃ a trece cu vederea sėu a nu înăellege acéstă universală acceăiune slavo-germană a termenului *Vlach* în privinăa tuturorŃ LatinilorŃ.

Nu vomŃ spune nemicŃ despre vechiăa poveste băbescă a «hatmanului FlacŃ»² dela care s'arŃ fi urăitŃ numele *Vlachiei*, nici despre o mulăime de alte derivaăiuniŃ, demne a fi-gura numai dăra în catalogulŃ doctelorŃ escentricăăii alle minăii umane³.

Nu putemŃ înse a lăssa la o parte cu indifăerinăa teoria ce-va mai seriăosă, în puterea căriăa termenulŃ *Vlach* n'arŃ specifica o origine naăională, ci numai și numai o profesiune, fiindŃ-că slavonesce acestŃ cuvēntŃ arŃ fi însemnăndŃ pe *ciobanŃ*⁴.

Ore nu s'arŃ putē pretinde cu aceăa-și aparinăa de dreptate, că SerbiŃ și chăarŃ Slavii în genere nu sunt o ginte, fiindŃ-că robii se număau lătinesce *servi* și *sclavi*?

Essistă o regulă elementară în studiulŃ numilorŃ proprie: neminiŃ, fie individŃ, fie poporŃ, nu-și dă și nu primesce de bună voiă o poreclă puăinŃ măgulitóre⁵.

PrincipiŃ muntenŃ în tóte crisóvele lorŃ slavice și grece se întituléză cu mândriă: «domniŃ ai *Vlachiei*».

Diplomatica din secolulŃ XIV ni procură nenumerate probe cumŃ-că *RomâniŃ* se fălăau a fi *VlachŃ*, purtândŃ ambele numŃ, cellŃ internŃ și cellŃ esternŃ, cu aceăa-și mulăumire de amorŃ propriŃ naăionalŃ⁶.

Ori-căttŃ de democratică arŃ fi o naăionalitate, totuși traulŃ de stână nici chăarŃ în Odissea lui OmerŃ nu constituă o distincăiune onorifică.

Ore numai la RomâniŃ să fie o esceăiune?

AdevărulŃ este că nici o limbă slavică, dăru nici una, nu numesce pe *ciobanŃ* *vlachŃ*.

1) *Letop.*, 1, 9.—Cf. MURGU, *Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind*, Ofen, 1830, in-8, p. 3 sqq.

2) URECHIA, *Letop.*, I, 97.

3) LAURIANU, *Tentamen criticum in originem linguae valachicae*, Viennae, 1840, in-8, p. XVIII, nota.

4) MAIKOV, *Istoria srbskoga naroda*, Beograd, 1858, in-8, p. 345.

5) SALVERTE, *op. cit.*, II, 135: «Jamais peuple ne s'est donné

à lui-même un nom peu honorable: tant d'humilité ou de sottise n'est pas dans la nature. Un nom offensant pour la nation qu' il désigne lui a été imposé par un autre peuple, et non accepté par elle; ou bien il ne nous est parvenue que traduit inexactement.»

6) Diploma din 1362, în FEJÉR, IX, 3, 502: «nostrum dilectum *Olachum*, comitem Ladislam...» — Diploma din 1291, în TEUTSCH u. FIRNHABER, 167: «Universis nobilibus Saxonibus, Siculis et *Olachis*...» etc.

De câte ori Românii cei neoși se întemplaă a fi totu-d'o-dată și păstorii, ceia-ce se vede și se vedea cam adessu mai cu sémă la cei de peste Dunăre, Slavii din vecinătate li dăceat totu Vlachi ca și mai 'nainte, căci prin păstoria nu-și perde cine-va naționalitatea.

Noi desfidemū pe ori-cine a ni arrēta unde-va unū singurū testulețu câtu de micu, în care vre-unū păstorū *serbū, boemū, russū, bulgarū* sētu *polonū*, avēndu-și caracterulū seū naționalū bine specificatū, să fie numitū *vlach*⁷.

Se mai pretindea că și la Arnăuți acestū terminū arū fi sinonimū cu *čobanū*.

O cunnoscință mai de aprōpe cu limba albanesă constată că s'a commisū și aci o errōre⁸.

Serbiū catolicū și mahometaniū din Bosnia satirēză une-ori cu epitetulū de Vlachi pe Serbiū cei ortodossi⁹; dēru cauza acesteī confusiuni este că numai între Romāni nu se găsescū peste Dunăre mahometani sētu catolicū, toți pēnē la unlū fiindū ortodossi, astū-feliū că numele de Vlachi s'a confundatū acollo cu ideia de ortodossiă.

În tōte fontānele istorice alle Slavilorū fără excepțiune, *Vlach* denōtă pururea o fință latină, chīarū acollo unde romānimea s'a desnaționalisatū cu timpulū, bună-ōră în Dalmația și 'n Moravia¹⁰.

Să trecemū la o altă seriă de adversari.

Luī Dobrowsky și luī Schaffarik nemini nu li pōte contesta sceptrulū de regi ai limbisticeī și archeologieī slavice.

Ambiū susținū că termenulū *Vlach* arū fi însemnāndū în felūrite dialecte slavo-germane pe Celți, dela cari, în considerațiunea șederii lorū primitive în Gallia și 'n Italia de susū, numele s'arū fi lățitū apoī într'unū modū abusivū asupra naționalităților romanice posteriōre de acollo.

Slavii și Germanii nu numescū pe Francesi și pe Italiani *Vlachi* din cauza latinității, ci din cauza celtismulū.

Acēsta'i pe scurtū teoria luī Dobrowsky și a luī Schaffarik¹¹.

Ea se distruge prin o singură întrebare.

De ce ōre Slavii și Germanii numai pe Celții cei latinisați i-au numitū *Vlachi*? —

De ce nici o dată n'au numitū astū-felū pe Celții cei nelatinisați?

Prin urmare, termenulū nu se referă la fondulū celticū, ci unicamente la actulū de *latinizare*.

Schaffarik și Dobrowsky afirmă, dēru nu probēză.

7) MİKLOSICH, *Lexicon Palaeslovenicum*, Vindob., 1865, in-8, p. 68, după multă băttaiă de capū reușese a adduce numai doue esemple în astă materiă, cari și acelea se referă ambele la „čobanii Romāni“ de peste Dunăre.

8) SALVERTE, op. cit., II, 107: „Vlach ou vlachi, en albanais signifie pasteurs; tel est, suivant M. Pouqueville, le nom national des Valaques nomades; les noms qu' ils reçoivent des Turcs et des Grecs ont la même signification (POUQUEVILLE, *Voyage dans la Grèce*, t. 2, p. 151, 206-11 sq.) M. Constantin Polychroniades, natif du canton de Zagori en Epire, que j'ai consulté sur ce sujet, nie que vlach ait jamais signifié pasteur en langue schip ou albanaise.“—De aceia-și natură este asserțiunea luī FRAAS, ap. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 119, cumū-că grecesce *Blázos* însemnă pe *Terraniū*. Terraniū romāni din Grecia sunt *Blázos*, da; inse numai *terraniū romāni*.

9) KARADZIT', *Lexicon Serbico-Germanico-Latinum*, Vindob., 1852, in-8, p. 68: „Srbi zakona Turškoga u Bosni i u Hertzegovini, a tako i oni zakona rimskoga, kako u Bosni i u Hertzegovini, tako i u zarstvu Austrijskome izvan Dalmatziie zovu i to kao za porugu Vlasima brat'u svoiu zakona grezkoga.“

10) JIRECZER, *Entstehen christlicher Reiche vom J. 500*

bis 1000, Wien, 1865, in-8, p. 22b: „Als die Slovenen im fünften Jahrhundert die östlichen Länder der thrakischen Halbinsel eroberten, wurden die Dako-Romanen des rechten Donau-ufers theils auf das linke gedrängt, theils nach Westen, Norden und Süden versprengt. Ein theil scheint nördlich von der Save, in die später als *kleine Walachei* bezeichnete Gegend Slavoniens, ein anderer gegen das adriatische Meer hingezogen zu sein, wo ein zwischen Dalmatien, Croatien und Bosnien gelegenes Gebiet ehemals *Wlachien* hieß. Beiderseits wurden die Dako-Romanen slavisiert. Insbesondere waren die *Morlachen*, welches Wort aus *Maurolach* (*schwarzer Wlache*) entstanden ist, ursprünglich solche Dako-Romanen; slavisch nennen sie sich noch jetzt *Vlach*, also mit jenem *Gemeinnamen, der bei den Slaven seit jeher für Römer oder deren Stammverwandte üblich war. Auch die nun ganz slavischen Walachen der mährischen Karpaten dürften ähnlichen Ursprungs sein.*“

11) SAFARJK, *Slowanské starozitnosti*, Praha, 1837, in-8, p. 196-201, 307-8.—DOBROWSKY, in MUELLER'S *Nestor*, Berlin, 1812, in-8, p. 183, și'n *Jahrbücher der Litteratur*, Wien, 1827, t. 37 p. 13-14, ap. SAFARJK, 199, nota 37.—Ōf. SCHAFFARIK, *Über die Abkunft der Slawen*, Ofen, 1828, in-8, p. 156-7.

Din contra, ei cadu în pccatulü de a cita unü anticü annalistü germanü, carele dëramä propria lorü asserþiune.

Intr'o cronicä anglo-sassonä din annulü 640 locuitorii din Gallia, de-multü latinisaþi, sunt numiþi: *Galwalas*, adecä *Gal-Walas* sëtü *Galli-Romanü*.

Cuvëntulü *Walas*, una din formele celle mai obicnuite alle termenulü *Vlach*, semnificä aci anume pe Latinii¹².

Cumü dëro concördä acësta cu doctrina luï Schaffarik și Dobrowsky?

Mai este ce-va.

Romänii dela Dunäre nu numai că nu sunt semi-Galli, ca Francesii sëtü Italianii dela nordü, dërtü nici mäcarü nu se învecinözä cu vre-una din poporaþiunile celtice.

Atuncü de ce öre Slavii și Germanii îi numescü *Vlachü*, ba încä mai cu preferinþä, ca și cândü tocmai în Carpaþi arü fi fostü täria celtismulü?

Sä analisämtü mai departe.

Cronica russä a cälugëruului Nestorü din secolulü XI coprinde în sine töte înþellesurile termenulü *Vlach*.

In doue locuri ea numesce astü-feliü pe locuitorii cei romanisaþi ai Galliei¹³.

In alte doue locuri, confundändü pe Slavi cu Dacii, ea dä numele de *Vlachü* cuceritörelorü legiunii romane alle împëratulü Traianü¹⁴.

In fine, totü ca *Vlachü* apparü într'insa, în legäturä cu Romanii luï Traianü, Romänii de astä-þii, povestindu-se allungarea lorü de cäträ invasiunea maghiarä¹⁵.

Aþa dërtü în limbagiulü nestorianü, ca și'n cronicä anglo-sassonä de mai susü, celle mai vechi documente în acëstä materiä, *Vlach* se applicä esplicitü la diferitele forme alle elementulü latinü, nici decumü la Celþi.

Francesii, în carü prototipulü celticü e cellü mai pronunþatü, rare-orü și numai prin escepþiune sunt numiþi *Vlachü*, pe cândü Romänii, în carü celtismulü e ca și nullü, și Italianii, în carü ellü este de totü parþialü și cu multü anteriorü primei apariþiunii a Slavo-germanilorü pe scena istoriei, sunt *vlachisaþi* apröpe totü-d'a-una.

Maghiarii, venii în Europa în secolulü IX și pe carü némurile limitrófe îi familiarisarä cu nomenclatura diverselorü popöre continentale, numescü *Vlachü*, adecä *Oláh* și *Olas*, numai pe Romänii și pe Italianii.

Polonii și Boemii de asemenea.

Muscalii, Serbii și Bulgarii numai pe Romänii.

In faþa acesteï statistice, ca sä ni fie ertatü a ne esprime astü-feliü, se spulberä ipotesa celticä.

Mai este încä o opiniune, patronatä de o sëmä de filologi de prima ordinae, dërtü care totuþi nu resistä la cea änteiä attingere a criticeï.

In antica litteraturä indianä, orü-cine nu sciea limba samscritä se chiäma *mlêcþha*, cuvëntü derivatü din verbulü *mlêcþh*, a vorbi într'unü modü îngäimatü¹⁶, adecä întocmai idefa pe care o esprimaþi Ellenii prin βάρβαρος¹⁷.

Ei bine, unii și-au închipuitü că *Vlach* arü putë fi o simplä modifiþiune din *Mlêcþha*, în-

¹²) MEIDINGER, *Die deutschen Volksstämme*, Frankfurt, 1833, in-8, p. 108: „Gal-Wealas, Gal-Walas, Gar-Walas, für Galli, *Gallsche Wälchen*, und Gal-Weala-rio, für Gallia.“

¹³) NESTOR, *textum russico-slovenicum*, ed. Miklosich, Vindob., 1860, in-8, p. 2: „do zemli aglian'sky i do *vlase'szky*... Agliane, Galicane, *Vlachove*...“

¹⁴) *Ib.*, p. 3: „*Vlachom* bo naz'd'szem na Slovieni na Dunaiskia...“—P. 12: „Siediachu bo tu priezde Slovieni, i *Vlachove* prilasza zemliu.“

¹⁵) *Ib.*, p. 12: „Ugri prognasza *Vlachy* i nasliedisza zemliu...“

¹⁶) Cellü mai bunü essemplü, împrumutatü din *Mimäusä*, vedü în COLEBROOKE, *Essais sur la philosophie des Hindous*, trad. Pauthier, Paris, 1833, in-8, p. 138, 307. — Cf. LASSEN, *Indische Alterthumskunde*, Bonn, 1843, in-8, t. 1, p. 855.

¹⁷) ARISTOPHAN., *Aves*, vers. 200. — HERODOT., II, 158. — OVID., *Trist.*, V, 10, etc.

semnându din punctul de vedere allu Germaniloru pe toți acei ce nu vorbiatu nemțesce¹⁸.

Acéstă ipotesă se cîocnesce cu următorele obiecțiunî:

1. Pentru a se puté admite probabilitatea unei transițiunî fonetice din *Mléc̃tha* în *Vlah* se ceru nesce forme intermediare, carî înse nu essistă nicî într'o limbă indo-europeă;

2. Verbulu samscritu *mléc̃th* s'a conservatu pêně astă-đi la Slavî, anume *ml'czati* în înțellesu de a tăcé, de unde la Românî *mulcomă*, ceia-ce probă că nicî substantivulu samscritu *mléc̃tha* n'arū fi perdutū sonulū *m*;

3. Limbele germanice nu ni offeră absolutamente nicî unū derivatū din verbulu *mléc̃th*, încătū chîarū de rețineatū elle substantivulu *mléc̃tha*, fie și sub forma de *vlah*, totū încă n'arū fi sciutū să-lū întrebuiățeze în simțulu cu care, đecimî de secolî înainte, illū întrebuiățatū Indianî.

4. Nu se pôte da nicî unū essemplu de *ml* samscritu trecëndū în *vl* germanū, încătū nu se affă în favórea etimologiei propuse nicî măcarū o semi-probă prin analogiă.

5. Din contra, de vreme ce Teutonî prefăcură pe boemulū *Vltawa* în *Moldau*¹⁹, propensiunea limbei germane se pare a fi de a schimba pe *vl* în *ml*, éru nu vice-versa.

Maî în sfērșitū, nicî unū argumentū *pentru* și maî multe obiecțiunî *contra*, este unū bilanțu destullū de elocinte.

Déru atuncî de unde óre se trage termenulū *Vlach*? ➤

Să stabilimū maî ánteitū, ca unū punctū preliminarū de prima importanță, că Germanî cunnoscuseră pe Romanî ceî vechî și apoi pe Neo-latinî înainte de a deveni acestiia cunnoscuți Slavilorū.

Cîocnirile Teutonilorū cu Italia eratū fórte desse și fórte crâncene, pe cândū nicî nu se plămădisse încă essistința nominală a Slavilorū.

Prin urmare, termenulū *V+l+h* în înțellesu de *Romanus* sétu *Latinus* Slavî l'atū luatū dela Germanî.

O dată așeđată acéstă basă, care offeră tótă certitudinea unei assiome istorice, încătū arū fi absurdū a pretinde contrariulū, trebuî să recurgemū acumū la limbele teutonice.

În tóte dialectele germane radicala *val*, devenitā *val+d* sétu *val+t* prin suffisū, însemnézā a stăpāni sétu a domni²⁰.

De acollo derivā, fără cea maî micā modificare foneticā a rădęcinei, diversele forme germane alle termenulū *Vlach*.

La Scandinavî, Italianulū sétu Francesulū se numesce *Val-r* și Italia sétu Francia *Val-land*; în limba germană mediā: *Val-hes* și *Val-holant*, de unde adiectivulū *Val-hesc*, din care s'a formatū modernulū *Welsch*; și așa maî încollo.

Maî pe scurtū, Roma domināndū lumea, «Romanos rerum dominos»²¹, pe cândū atū cunnoscut'ó Teutonî, acéstă trăssurā caracteristicā de stăpānire universalā s'a rēsfrāntū în numele germanicū allū tuturorū Latinilorū.

Totū așa Persî din anticitate numīatū pe Sciți *Saka*²², dela radicala *çaka*, stăpāntū, domnū, fórte, ceia-ce face pe Pictet să observe: «Rien de plus naturel que d'appeler *les puissants*, «*les forts*, des peuples redoutables par leur nombre, leur vaillance et leurs perpetuelles «agressions»²³.

¹⁸) KUHN, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, Berlin, 1852, in-8, t. 2, p. 252, 260.—MAX MUELLER, *La science du langage*, Paris, 1867, in-8, p. 103.

¹⁹) CURTIUS, *Griechische Etymologie*, Leipzig, 1869, in-8, p. 540.

²⁰) GAUGENIGL, *Älteste Denkmäler der deutschen Sprache erhalten in Ufflas*, Passau, 1849, in-8, t. I, p. XLVII.—GABLENTZ u. LOEBE, *Glossarium der gothischen Sprache*, Leipzig, 1843, in-4, p. 184.—BUTTMANN, *Lexicologus*, Berlin,

1818, in-16, t. 1, p. 190.—Maî cu sémă veđi: DIEFENBACH, *Wörterbuch der gothischen Sprache*, Frankfurt, 1851, in-8, t. 1, p. 175-7, unde adduce în comparațiune, între celle-l'alte, cuvântulū persicū: *vālá*, *magnus, excelsus*.—Pentru radicala samscritā, EICHOFF, *Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde*, Paris, 1836, in-4, p. 328.

²¹) VIRG., *Aeneid.*, I, 282.

²²) HERODOT., VII, 64.

²³) *Origines indo-européennes*, I, 87.

Primindŭ mai tãrđitŭ dela Teutonŭ termenulŭ *Vlach*, Slavŭ l'au aplicatŭ la rŭndulŭ lorŭ cãtrã Roma ŝi cãtrã fiŭ ei cei mai apropiatŭ de centrulŭ Europeŭ : Italianŭ, Francesŭ, Romãnŭ.

Dertŭ renumele cresce prin trecere din locŭ în locŭ.

La Germanŭ *Vlach* desemna numai regalitatea Romeŭ; la Slavŭ, pe lŭngã acestã noțiune de imperiŭ, s'a mai broditŭ acea de colossalitate.

Volot, care nu este decãtŭ o formã a numelui *Voloch*²⁴, însemnãzã în limba paleo-slavicã pe *gigante*²⁵.

La Slavŭ, pe carŭ pozițiunea geograficã îi ținea departe de sfera conflictelorŭ cu Romanŭ, *Vlach* n'a scãdutŭ nici o datã la o semnificațiune trivialã sãu îngŭsitorã.

Germanŭ, din contra, umilindŭ ŝi cucerindŭ pe la începutulŭ evului mediu mai tŭte țerrelorŭ latine din Occident, s'au vëdŭtŭ d'o-datã stãpãnŭ ai Romanilorŭ, adecã domnŭ actualŭ peste foștii domnŭ ai lumii; ŝi acestã schimbare radicalã în natura relațiunii internaționale n'a pututŭ a nu produce o modificare analogã în limbã : termenulŭ *Vlach* a cãpëtãtŭ în unele dialecte teutonice o însemnare diametralmente oppusã celeŭ vechŭ.

Walliscus, *Wealh*, *Wall*, desemna la Saxonŭ pe robŭ ŝi pe strãinŭ²⁶.

Inse totŭ așã de gŭsŭ, ba chŭarŭ ŝi mai gŭsŭ pŭte, descinse în acella-șŭ timpŭ la Francŭ sãu la Longobarđŭ cuvântulŭ *Romanus*²⁷.

Chŭarŭ la noi în Romãnia, pe datã ce boierŭ începuserã a crede cã sunt Slavŭ sãu Grecŭ din cauza culturŭ slavice ŝi grece, vorba « Rumãnŭ » agŭnse a se întrebuița pãnã adinorŭ mai cu sãmã în înțelesŭ de clãcașŭ, de slavŭ, de plebe.

În cãdere, ca ŝi 'n mãrire, ambele expresiuni mergeãtŭ brațŭ la brațŭ.

Vlachŭ fiindŭ sinonimŭ cu *Romanŭ*, așã dero Muntenia, *Țerrã-Romãnescã* prin escellințã, a fostŭ totŭ-d'o-datã prin escellințã *Vlachŭ* sãu *Valashŭ*.

E remarcabilŭ unŭ actŭ papalŭ din secolulŭ XIV, în care ne întimpinã amẽdoue aceste numŭ legate la unŭ locŭ.

La 1345 papa Clemente VI, îndemnãndŭ la catolicismŭ pe domnulŭ muntenescŭ Alesandru, tatãlŭ lui Vladislavŭ Bassarabŭ ŝi allŭ lui Radu-Negru, scriea între-celle-l'alte :

« In Ungaria, Transilvania, Muntenia ŝi Sirmia locuescŭ *Vlachŭ-Romanŭ* ».

Testulŭ latinŭ sunã :

« *Olachi Romani*, commorantes in partibus Ungariae, Transilvanis, Ultrapinis et Sirmis. »

Apoi mai gŭsŭ în acẽla-șŭ bullã nobilimea ŝi plẽbea Munteniei sunt numite eroșŭ : *Vlachŭ-Romanŭ*.

Lãtinesce :

« Aliis tam Nobilibus quam popularibus *Olachis Romanis* »²⁸

Arŭ urma dero cã în prima gŭmẽtate a secolului XIV pãnã ŝi Scaunulŭ Apostolicŭ va

²⁴) În cronica russã a lui Nestorŭ, dupã manuscriptele cele mai vechŭ, în locŭ de *Voloch* se pune *Volot*, precumŭ arrëtã SCHLÖZER, Nestor, Göttingen, 1805, in-8, t. 2, p. 81, ŝi TATISCZEW, Istoria Rosiiskaja, Moscva, 1768, in-4, t. I, p. 306. — În bullã papalã din 1234, ap. THEINER, Monum. Hung., I, 131, totŭ astŭ-felŭ se numescŭ Romãnŭ: „quidam populi qui *Walathi* vocantur... eum eisdem *Walathis*...“ — *Volot* se contrage slavonesce în *Vlat*, ca ŝi *Voloch* în *Vlach*: veđŭ MIKLOSICH, Lex., 66.

²⁵) CZULKOW, Abovega russkich sulevierŭ, Moscva, 1786, in-8, p. 69: „Woloty, sii straszilicoza byli velikany i znaezili u Slavian tozse czto u Grekov giganty.“ — Of. REIFF, Dictionnaire Russe-Français, Petersburg, 1835, t. I, p. 89: „*Welet* ou *Wolot*, géant.“

²⁶) DU CANGE, VI, 962: „*Waliscus*, *Wealh*, sax. mancipium...“ — Ibid., verbo *Wallus*: „Silvester Giraldus in descriptione Cambriae, cap. 7: *Saxones lingua sua extraneum quem-*

libet Wallum vocant.“ — Of. NEUMANN, Die Völker des südlichen Russlands, Leipzig, 1847, in-8, p. 149.

²⁷) GUIZOT, Essais sur l'histoire de France, 9-e éd., Paris, 1857, in-8, p. 173: „Le Barbare valait d'ordinaire plus que le Romain, le propriétaire plus que le simple colon, l'homme libre plus que l'esclave.“ D'o parte Germanulŭ, proprietarulŭ, omulŭ liberŭ; de cea-l'altã Romanulŭ, clãcașulŭ, sclavulŭ; doue scãre fŭrte caracteristice. — Of. LIUTHPRANDUS, scriitorŭ din secolulŭ X, apud DU CANGE, Glossarium mediae Graecitatis, Lugduni, 1688, in-f., p. 130, verbo *Ρωμαϊος*: „quos nos, Longobardi scilicet, Saxones, Franci, Lotharingi, Bajoarii, Suevoi, Burgundiones, tanto dedignamur, ut inimicos nostros commoti, nil aliud contumeliarum, nisi Romane, dicamus, hoc solo, id est Romanorum nomine, quidquid ignobilitatis, quidquid timiditatis, quidquid avaritiae, quidquid luxuriae, quidquid mendacii, imo quidquid vitiorum est, comprehendentes.“

¹) THEINER, Mon. Hung., I, 691.

fi aflatu degia prin missionarij sei amëndoue denumirile genetice alle Munteniej; noi înse bănuim că 'n bulla de mai susu cată să fie mai curându: «Olachi *Komani*», ceia-ce editorul a pututu citi «Olachi *Romani*» numai din cauza identităjii maiusculorū *R* și *K* în paleografia latină din evulu mediū.

Țerra-Românescă și *Vlachia* sunt doue forme nominale sub carj ni se presintă ideia Statulu Muntēnū: o formă indigenă, născută și conservată în propriulū graiū allū poporulu, și o formă essotică, dată noue de cătră nēmurile învecinate, dēru adoptată din parte-ne de bună-voia.

O comparațiune va face și mai lîmuriță diferența între ambele.

Vlachia pentru *Românj* este ca *Bohemia* pentru *Cechj* sēu *Hungaria* pentru *Maghiarj*, la carj papismulū întrodusesse officialitatea latinătăjii, întocmai precumū patriarchismulū furisase la noi slavitatea cea officială, érū o asemenea bifurcare limbistică nu putea să nu aducă naturalmente cu sine desfacerea numiriī naționale éroșj în doue: originală și tradusă.

Acumū înse, cândū nu mai essistă nicăirj cultulū ex-officio allū unū dialectū străinū în dauna vorbei pământene; acuma, cândū catolicismulū nu mai împune nimenuj pe «pater-noster» și ortodossia pe «otcze-nasz» saū *πάτερ-ἡμῶν*; acuma Cechulū, orj-unde dă peste *Bohemia*, o retraduce prin *Czechj*; orj-unde dă Românulū peste *Vlachia*, cată s'o retraducă prin *Țerra-Românescă*.

Aștū-felū aū și făcut' o păriņjii nostri în secolulū XVII, cândū limba română începu a revîndeca cu 'nctulū drepturile sēlle.

Diplomele celle slavice alle luī Matejū Bassarabū pōrtă totū-d'a-una *Vlachia*: «zemlia *uggrovlachiiiskaia*»²⁹.

În crisóvele române alle acelluia-șj principe ne întimpină pretutindenj înlocuirea acestūj cuvēntū prin *Țerra-Românescă*³⁰.

Pe mallulū sudicū allū fluviulū, acestūj epitetū se dedea în evulu mediū mai cu precădere territoriulū intermediarū dintre Epirū și Tessalia³¹, unde pēnē acumū, închisă ca într'o scoică de munți, palpită vivace și resistinte însă-șj ânima românimij tans-danubiane³².

Doue *Vlachie*.

Ceia-ce a fostū pentru Dacia luī Aurelianū-Vlachia dela Pindū, pentru Dacia luī Traianū a fostū Vlachia dela Severinū: unū cremene, din care la momente predestinate scăpēra cu putere scînteia românisimulū.

Acēstă analogiă între celle doue «Țerre-Românescj», ambele cărmace alle mișcărilor de redeșteptare națională pe câte o lature a Danubiulū, ne conduce pe nesimțite la cercetarea unei fase nominale fōrte importante, care se păruse unora a fi fostū întrodusă într'adinsū pentru a nu se confunda cumū-va Vlachia carpatină cu omonima sea din Hemū.

§ 3.

UNGRO-VLACHIA.

Incepēndū din secolulū XIII și pēnē pe la anulū 1700, Munteniī nu încetaū a adăuga pe unū misteriosū *Ungro* cătră numele cellū radicalū allū *Vlachicj*.

²⁹) VENELIN, 301-324.

³⁰) Sute de documente în Archivulū Statulu din Bucureșj.

³¹) *Χρόνια της Ρωμανίας*, în BUCHON, *Chronique de la conquête de Constantinople*, écrite dans les premières années du XIV siècle, Paris, 1826, in-8, p. 76:

„... αὐθέντης της Βλαχίας καὶ ὅλης της Ἑλλάδος,
„Τῆς Ἀρτας, τῶν Ἰωαννινῶν καὶ ὅλου τοῦ Δεσποτάτου...”

Despre hotarele acestei provincie veđi totū acolo p. 20, 209, 210.

³²) FALLMERAYER, *Fragmente aus dem Orient*, Stuttgart, 1845, in-8, t. 2, p. 240: „Die Wlachen Thessaliens nennen siech wie ihre Sprach- und Stammgenossen in den Donau-Fürsterthümern ebenfalls *Romanen*, sprechen ein verderbtes Italienisch und haben ihren Hauptsitz auf dem Kamm und den beiden Seitenabhängen des Pindus, in den Quellschluchten des Peneios und seiner Nebenflüsse, wo die byzantinische Geschichte des eilften Jahrhunderts ihrer zum erstenmal gedenkt.“ — Cf. PHILIPIDES, *Ἱστορία της Ρουμανίας, Λαυρία*, 1816, in-8, t. 1, part. 2, p. 30 sqq.

Scaunul metropolitan al Țerei-Românești, urmându unei arhaice datine pe care nemiș n' o mai precepe, persistă pînă astăzi a fi arhiepiscopat al Ungro-vlachiei.

Ce însemnăză oră această *Ungaro-Româniă*?

Mulți s' au ispitit a deslega cimilitura.

Nemiș înse nu- i dă de căpătîu.

Șincaș Țice :

« Valachia se numesce Ungro-vlachia ca să se osebească de cea din Tessalia »¹.

Reposatul Săulescu mai amplifică această afirmațiune :

« Muntenii sunt numiți Ungro-vlachii spre distingerea Vlachilor Mogleniți din Macedonia și Tessalia »².

Așa să fie ?

Nici o umbră de probabilitate.

Muntenia nu se temea a fi luată vre-o dată drept Vlachia dela Pindă, fiind despărțite una de alta nu numai prin Dunăre, dăr și prin Balcani.

Dacă era vorba de o asemenea temere, mai de grabă trebuia să se sperie Bassarabi de a da țerei lor un nume care o espunea meret a fi considerată ca un singur corp cu Ungaria.

Depart de a preveni vre-o confusiune în nomenclatură, *Ungro-vlachia* împinsese pînă și pe cronicarii moldoveni din secolul XV³ a amalgama adesea pe Munteni cu *Unguri*, eră biograful lui Négoiă Bassarab, scriendă pe la 1520, califică mai pretutinden Țerra-Românească : *Pannoniă*⁴.

A-și împune dăr un nume, mai allestă acela de *Ungro-vlachia*, numai și numai din gustul de a caracteriza astă-felă diferența pozițiunii lor teritoriale în raportă cătră depărtata și inofensiva *Mogleno-vlachia*, ară fi fostă pentru Munteni o metafisică.

Cantemir Țice :

« Grecii li-a Țisă Ungro-vlachii și țerei Ungro-vlachia »⁵.

Apoi mai ȝiosă :

« Gèle că unii din scriitori, în diplomatele Domnilor Munteni și 'n alte cărți, nesocotindă ce cinste coprinde numele Români, scriă numele de Grecii împrumutată Ungro-vlachă, adecă căci sunt mai aprăpe de hotarele unguresci, sėu căci Radu-vodă Negrulă « despre țerra unгурescă a venit »⁶.

Cantemiră mai adaugă, în sferșită, că numele turcesc al Munteniei, *Kara-Iflak*, măcară-că se traduce literalmente « Negrulă-Vlachă », dăr în realitate nu este decătă o desfigurare fonetică a cuvântului *Ουγγρο-βλαχία*, fiindă-că :

« Altmintrelea ară fi trebuită să fie altă nēmă carele să se chiăme *Alk-Iflak*, adecă « Vlachă-Albă, și împotriva aceluia acesta să se chiăme Vlachă-Negru, care nici a fostă, « nici este »⁷.

† Sorgintea espressionii *Kara-Iflak* o vomă desbatte mai la valle, ca și fantastica descălecăre a lui Radu-Negru din « țerra unгурescă ».

Aci ne mărginimă cu remășița asserțiunii : Ungro-vlachia de origine grecescă.

Pentru timpulă anterioră annulă 1400 Cantemiră cunoscea ună singură Bizantină, carele și acela întrebunțeză într' ună singură locă Țicerea *Ungro-vlachia*, anume împăratul Ionă Cantacuzenă pe la 1375⁸.

Oare din această unică mențiune izolată se putea înduce grecismulă cuvântulă ?

1) *Cronica*, II, 316.

2) *Căllătoră*, în *Buculmă*, 1863, nr. 66, p. 263.

3) Mai susă *Studiul* I, § 3, notele 6, 7.

4) *Archiva Istorică*, t. 1, part. 2, p. 144, 150.

5) *Croniculă*, II, 82, LXXXIX.

6) *Ibid.*, 83.

7) *Ib.*

8) Testuală ap. RÖSLER, *Rom. Studien*, 295, nota 2.

Prin înalta'î pozițiune autorulü grecü, din actele diplomatice dintre Muntenia și Constantinople, nu putea a nu sei titlulü pe care și'lü dedeaü Domniü Muntenü în secolulü XIV de câte orî ei scrieaü grecesce: αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας, precumü este bună-örä inscripțiunea icönei lui Vladislavü Bassarabü de pe la 1365, conservată în Lavra Sântului Atanasiü din Muntele Atone, de unde a desmormëntat'o d. A. Odobescu.

În urma lui Cantemirü s'aü mai scosü la lumină Protocólele Patriarcatului Constantinopolitanü dintre 1315—1402.

Muntenia este numită acolo pretutindenı: Οὐγγροβλαχία.

De ce înse ?

Pentru că așa se intitula «marele-voevodü» Alessandru, tatälü lui Vladislavü Bassarabü, în correspundința'ı bizantină din 1359: „Ο εὐγενέστατος μέγας βοιβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας“.

Scaunulü patriarcalü trebuia negreșitü să-ı respundă totü astü-feliu, căci de pe așuri nu putea afla cumü să-lü chiäme într'unü modü officialü: „Εὐγενέστατε, συνετώτατε, ἀνδρικώτατε, μέγας βοιβόδα καὶ αὐθέντα πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἀγίῳ πνεύματι γησιώτατε, ποθεινότετε οὐκ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ Ἀλέξανδρε“⁹.

Georgiü Codinü, scriëndü degia în secolulü XV, ni presintă la rëndulü seü ȕicerea *Ungro-vlachia*¹⁰; dëru ellü o cunnoscuse anume din archivulü Patriarcatului Constantinopolitanü, precumü o demonstră espressiunea luatä de acolo: μητροπολιτης μέρους Οὐγγροβλαχίας¹¹.

Affară de Cantacuzenü, de Protocóle și de Codinü, acestü cuvëntü nu se găsesce nicäiri în cei-l'alți scriitorı bizantini.

Pe la 1400 vulgulü din Ellada numia Țerra-Romänescă curatü numaı: Βλαχία¹², întocmai precumü îi ȕicea pe la 1300, cu unü secolü înainte, Bizantinulü Niceforü Gregora¹³.

Totü așa scrieaü Grecii cei stabiliți în Muntenia, din cari unii reușiaü a se urca la celle mai înalte demnități alle Statului¹⁴.

Ungro-vlachia era rezervată actelorü domnesci și metropolitane.

Din analiza lui Cantemirü, Șincai și Seulescu, noi amü dobânditü pënë aci doue convicțiuni:

1. Numele *Ungro-vlachia* nu s'a impusü Munteniei ca unü simplu mișü-locü de a o deosebi de *Mogleno-vlachia*;

2. Acestü nume ni appare ca o propriä creațiune a Muntenilorü, nu ca unü imprumutü.

Dëru care 'ı este înțellesulü ?

Ghicitu-l'a cine-va ?

Pray¹⁵, Gebhardi¹⁶ și Engel¹⁷ vëdü în *Ungro-vlachia* o probă despre antica suzeranitate a corönei Sântului Stefanü assupra Țerreı Romänesci.

Nemicü, în adevëru, nu se pare a fi mai probabilü la prima vedere.

D. Rösler éttä cumü resumă și completëzä teoria predecessorilorü sei:

«Cumü-că voevodatulü muntënu fusese dintru 'nteiü numaı o provinciä a regatului ungarü, rădicându-se apoi abia la trépta de domniä vassalä, dovëdä este însuși numele «țerreı, Ungro-vlachia, usitatü în propriiele diplome alle voevodilorü munteniı»¹⁸.

⁹) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, ed. Miklosich et Müller, Vindob., 1860, t. I, p. 383, 386, etc.—Töte actele relative la România sunt traduse de reposatulü SCARLATU ROSETTI în ȕiarulü *Ecclesia*, Bucureșci, 1868, in-4.

¹⁰) *De officiis ecclesiae et aulae Constantinopolitanae*, ed. Gretser, Paris, 1625, in-f., p. 129.

¹¹) *Ibid.*, 130.—*Acta Patriarchatus*, 535.

¹²) MAZARI, *Dialogi mortuorum*, în Biblioteca Națională din Paris, MS. grec. nr. 2991, lettre A de l'ancien fonds, p. 473 verso: „Τὸ αἰετὸν Πῶλον ἰδὼν ἐν Βλαχίας“ etc.

¹³) Ap. STRITTER, II, 205.

¹⁴) MONTFAUCON, *Palaeographia Graeca*, Paris, 1708, in-8, p. 80: „ταῦ ἐντιμοτάτου ἀρχοντος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σπα-

νοπούλου καὶ Ζουπάνου τοῦ ἀπὸ τῆς Βλαχίας...“ Datulü acestei inscripțiuni este de pe la 1450. — Cf. CHALCOCONDYLAS, lib. IX, p. 508.

¹⁵) *Dissert.*, 121, 139.

¹⁶) *Gesch. d. Wal.*, 283, nota f.

¹⁷) *Gesch. d. Wal.*, 148.—*Gesch. d. Bulg.*, 440, nota u.

¹⁸) *Rom. Studien*, 309: „Dass die walachische Wojwodenschaft zuerst als Provinz der ungarischen Krone Geltung gewann, dass die Herrscher sich nur in der Anlehnung an Ungarn erhoben, zeigt die Bezeichnung Ungrovlachia als Bezeichnung des Landes, *gebraucht in den eigenen Urkunden der walachischen Wojwoden*.“

Pray, Gebhardi și Engel nu demonstrează nimic.

Ei deduceau purt și simplu printr'unu gîoc de cuvinte, cumă-că *Ungro-vlachia*, de oră ce coppinde în sine numele *Ungariet* și numele *Vlachiet*, trebuî să fi semnificându domina-țiunea *Ungariet* în *Vlachia*.

D. Rösler face unu passu înainte.

Ellu constată usulă acestuî nume în crîsóvele domnesci din Muntenia.

Inse tocmai această împregiurare, atātu de ponderósă, este cea-ce dobóră la pămēntu întręga sistemă.

Și éttă cumă.

Se póte dice într'unu modu absolutu că nu essistă nicî o diplomă munténă princiară séu metropolitană, scrisă slavonesce séu chîarū grecesce, în care Țerra-Românescă să nu fie numită *Ungro-vlachia*.

Collectiunea lui Venelin ni procură vr'o cincî-șeci de documente de această natură dintre anni 1360 — 1700¹⁹.

Ungro-vlachia figuréză în tóte fără excepțiune²⁰.

Pé cātu înse de universală e *Ungro-vlachia* în diplomatica slavo-grecă a Țerreî-Românesci, totu pe atāta de neauđită este ea în cele-l'alte acte muntene, scrise în limba latină și cari sunt destullu de numeróse, mai allesu în secolulū XIV.

Bassarabiî arū fi pututu să se intituleze: *Vayvoda Ungro-vlachiae* séu *Ungro-valachiae* séu *Hungaro-blachiae*, totu așa de lesne precumū se intitulaū ei toți pēnē la Vladu Draculū: *Vayvoda Transalpinus* séu *Valachiae Transalpinæ*.

De ce óre n'au făcut'o?

Tóte referințele diplomatice între Ungaria și Muntenia se redegeau lătinesce.

Avemū la mână mai multe diplome internaționale în această limbă, mai cu sémă dela Vladislavu Bassarabu²¹ și dela Mircea cellu Mare²².

Décă termenulū *Ungro-vlachia* denota cātu-și de puținū raportulū de vassalitate allū. α Munteniei cătră regatulū ungarū, apoi necessarmente arū fi trebuitū ca Bassarabiî mai în speciă în correspundința lorū cu regiî maghiari să se serve de această espressionē.

Ei bine, ei nu făceau așa.

Coróna cea suzerană a Sântuluî Stefanu—căci noi recunnóscemū că era în adevēru suzerană—arū fi cerut'o cu orî-ce prețu ca o solemnă datoriă omagială.

Nicî o pretensiune de felulū acesta nu transpiră de nicăiri.

Regiî maghiari, tocmai pēnē pe la 1700, se parū a fi ignoratū cu totulū însă-și essistința vorbeî *Ungro-vlachia*!

Este comicū măcarū de a presupune că Bassarabiî s'arū fi lăudatū mereu cătră Slavī și cătră Greci cu pozițiunea lorū de domniă subalternă, ca și cândū era ce-va demnū de invidiă, pe cândū numai în fața stăpānuluî ei luaū d'o-dată unū aerū de egalitate, ascundēndū cu stăruință cea-ce manifesta suppunerea.

Este și mai comicū de a-și imagina pe unū suzeranū carele nu cunnósce numele omagialū allū vassaluluî!

Déca *Ungro-vlachia* avea înțellesulū pe care i-lū attribuescū Pray, Gebhardi, Engel și d. Rösler, consecințele faptuluî s'arū fi intervertitū vrēndū-nevrēndū în următorulū chipū: —

1-o. Bassarabiî arū fi murmuratū acestū cuvēntū, așa đicēndū cu d'a-sila, numai în relațiunile lorū directe séu indirecte cu Ungaria, adecă în diplome latine;

¹⁹) Cf. *Arhiva Istorică*, passim.— Pentru cele în limba grecă, MONTFAUCON, *Palæographia*, 441 sqq.

²⁰) Nu soimū, de unde va fi luatū d. LAURIANU, *Tentamen*,

p. XVIII, formele: *Νηροδανία*, *Νηροδανία* și *Νηροβλαχία*, cari nu se află absolutamente nicî într'o fontānă istoricā.

²¹) Mai susū studiulū I, § 1, nota 3, § 4, nota 1 etc.

²²) PRAY, *Dissert.*, 144.

2-o. Bassarabiî l'arŭ fi înlăturatŭ fără rezervă, ca o espressionē puținŭ măgulitōre pentru susceptibilitatea națională, din tōte relațiunile lorŭ directe sēu îndirecte cu Româniŭ, cu Slavîi și cu Greciŭ, adecă din diplome nelatine;

3-o. Curtea regescă a Ungariei n'arŭ fi lipsitŭ nici o dată de a numi Muntenia *Ungro-vlachia* și numai *Ungro-vlachia*.

Aceste efecte, necesitate de logică, sunt diametralmente oppuse realității.

Fotino, Venelin și d. Laurianŭ s'au apropiatŭ de veritate mai multŭ ca orŭ-cine altulŭ. Fotino ȃice:

«Muntenia se numesce *Ungro-vlachia* din cauza locuitorilorŭ seŭ, venițŭ aci din Transilvania»²³.

Intr'unŭ altŭ passagŭ ellŭ traduce *Ungro-vlachia* din titlulŭ luŭ Radu-Negru prin «Țerra-Romănescă din Ungaria», mai adăugându apoi în notă că prin «Ungaria» se înțellege Transsilvania²⁴.

Venelin vorbesce ce-va mai pe largŭ:

«Bassarabiŭ s'au ȃisŭ Domnŭ ai tōtei *Ungro-vlachie*, adecă ai Transsilvanieiŭ, anume de cândŭ apucară possessiunŭ în interiorulŭ acestei țerre, bună-ȃră așa numitele ducaturŭ de Almașŭ și de Făgărașŭ; fiindŭ înse că Ardélulŭ avea voevodŭ ai seŭ propriŭ, de acea «nicŭ titlulŭ în cestiune nu era în realitate decâtŭ o controversă»²⁵.

D. Laurianŭ, în fine, commentéză *Ungro-vlachia* prin: «Ungaria de peste Temeșŭ, pe care o desparte fluviulŭ Mureșŭ în Temeșiană și Crișiană»²⁶.

Ceŭa-ce 'ŭ comunŭ luŭ Fotino, Venelin și d-luŭ Laurianŭ se pōte resume în următorulŭ aforismŭ:

«*Ungro-vlachia* indică stăpânirea Muntenilorŭ peste o parte ȃre-care din pământulŭ politicŭ allŭ Ungariei».

Așa este, precumŭ ne vomŭ încerca a o demonstra cu căte-va rōndurŭ mai la valle.

Așa este, dēru fie-care din ceŭ trei autorŭ își întunecă fundamentala ideia prin căte o parțială retăcire.

Fotino crede că Radu-Negru arŭ fi addusŭ ȃicerea *Ungro-vlachia* din Transsilvania, pe cândŭ în faptŭ fratele acestuŭ principe, Vladislavŭ Bassarabŭ, și tatălŭ amēndurorŭ, Alesandru, precumŭ și metropolițŭ lorŭ, fără a mai vorbi de epoce anteriȃre, o purtaseră cu multŭ mai 'nainte în titulatura princiară și archierescă.

Acēsta 'ŭ greșēlla luŭ Fotino.

Venelin n'a sciutŭ că ducatulŭ Amlașuluŭ nu se afla în Ardélŭ, ci în Temeșiana, mai închipuindu-și pe d'assupra că întreaga Transilvania s'arŭ fi numitŭ *Ungro-vlachia*, ceŭa-ce nu'și găsescē gŭstificarea nicŭ într'o fontână istorică.

Acēsta 'ŭ greșēlla luŭ Venelin.

D. Laurianŭ strămută dominațiunea Bassarabilorŭ peste Temeșŭ, pēnē unde nu se întinsese nicŭ o dată teritoriulŭ Muntenieiŭ, cellŭ puținŭ în secolŭ XIII și XIV.

Acēsta 'ŭ greșēlla d-luŭ Laurianŭ, carele înse, cată s'o mărturimŭ, s'a correstŭ mai în urmă, adoptându o altă interpretare mai adecuată cu adevērulŭ decâtŭ chŭarŭ a luŭ Fotino și Venelin²⁷.

²³) 1, 292: Τότε καὶ ἡ Βλαχία ἀνομάσθη Οὐγγροβλαχία ἀπὸ τῶν ἐκ Τρανσιλβανίας εἰς ταύτην μετακρησάντων κατοίκων.

²⁴) II, 6: «ἡγεμὼν πάσης Ρουμάνιας τζάρας, ἐκ τῆς Οὐγγαρίας... Οὐγγαρίαν ἐννοεῖ τὴν Τρανσιλβανίαν.»

²⁵) Op. cit., 28: «K slovam Voevoda Basaraba prisovokupleno: i gospodin vsei zemli Ugrovlachiijskoi, to est Transilvanii, s tiech por, kak vladieľtzy Basaraba priobrieli vladieniia vnutri toi strany, kakovy byli tak nazyvaemyia Gertzogstva Almaszskoe i Fagaraszskoe. Transilvania imiela tozse svoich Voevod, mezsdú koimi i Basarabskimi proischođili sorevno-

vania; posemu titlo: i gospodin vsei zemli Ugrovlachiijskoi, bylo tolko prŭtiazatelno.»

²⁶) Tentamen, XVIII: «Οὐγγροβλαχία, Pannodacia, Trans-Tibiscana Hungaria, partem Hungarię Regni efficiens, divisa per Marisium fluvium in Temisianam et Chrysianam.»

²⁷) Magaz. Ist., III, 263: «Mitropolițŭ Transilvanieiŭ se chirotoniaŭ de Mitropolițŭ Țerrei-Romănesceŭ, carŭ se socotiaŭ dreptŭ *Essarchŭ* al *Episcopilorŭ* din țerrele supuse corōnei Ungariei, și de aceŭa se numiaŭ și *Mitropolițŭ* al *Ungro-vlachiei*.»

Scuturându pe câte-și trei de ceța-ce 'y de prisostu și completându-î prin ceța-ce li lipsece, noi amü venitü la următórea conclusiune :

Țerra-Romänescă devine *Ungro-vlachia* anume de cândü cu annessarea Fägäraşului.
Cu alte cuvinte :

În termenulü *Ungro-vlachia*, descompusü în ambele selle elemente constitutive, Muntenia correspunde cu *Vlachia*, értü porțiunea olténă a Transilvaniei cu *Ungaria*.

În cronicile și'n documentele române Transilvania mai cu sémă se numesce aprópe tottü d'a-una : *Țérră-Ungurésă*²⁸.

«Domnü allü Ungro-vlachiei» însémnä : *Dominus Hungariae et Valachiae*.

Era ce-va ca «roy d'Angleterre et de France» în diplomele regilorü normandü din secolü XIV.

Pe șermulü Danubiului ca și pe al Tamisei, de dincóce *domnia Ungariei*, de dincollo *regalitatea Franciei*, au fostü de'nteü formula unei realitãî essagerate, apoî în cursü de secolü o pretensiune tradițiională.

Este evidente că grandiósa titulatură *ungro-vlachă* nu putea surrîde corónei Sântului Ștefanü.

Tocmai de aceia, evitându cértă, în tóte diplomele latine, accesibile Ungurilorü, Basarabiü preferäta a da șerrei nesupërãciosulü nume de Muntenia : *Transalpina*, pe cândü în relațiunile lorü cu cele-l'alte Statuü limitrofe, cu Slavü și cu Grecü, precumü și'n affairile curatü interióre, ei se fălyau a fi Domniü alü *Ungro-vlachiei*.

Regiü maghiarü, la róndulü lorü, abia una singură dată au pronunțatü *Ungro-vlachia*, ș'a-poî cu o rezervă fórté semnificativă, anume într'o diplomă slavică a împëratului Sigismundü din 1420, hărăzită monastirii Tisména și 'n care se adaugă immediatü : «adecă a Bassarabilorü»²⁹, pentru a aréta astü-felü că nu territoriulü Ungariei se înțelege prin *Ungro*.

Tronulü munténü din evulü mediu recunoscea supremația tronului maghiarü, plătindu-î chfarü unü tributü; dérü natura acellei vassalitãî, precumü ne vomü convinge mai de parte, era altü-felü decumü și-o închipuescü Pray, Gebhardi, Engel și d. Rösler.

Este interessantü că și domniü Moldovei începuseră într'unü timpü a-și forma unü titlu analogü cu *Ungro-vlachia*.

În correspundința lui Alessandru cellü Bunü cu patriarcatulü constantinopolitanü, Moldova se chiamă *Russo-vlachia*, *РосооВлахиа*.³⁰

Din evulü mediu și pêné la împărțirea Poloniei, cuvântulü *Russia* se applica specialmente cătră actuala Galiția, *palatinatus Russiae* sétü *Ruskie wojewodztwo*, din care făcea parte Pocuția, o mică provincia la marginea nordică a Moldovei³¹.

Pe la 1388, ca depositü spre asigurarea unü împrumutü, Polonia cedase Moldovenilorü acea Pocuția, adecă o porțiune din corpulü *Rusiei*³².

Eccé de unde se ivesce d'o dată *Russo-vlachia*.

Domniü moldoveni, posedëndü unü fragmentü din Galiția, începură a se făli, cellü pușinü în relațiunile lorü cu Grecü, de a fi *domini Russiae et Vlachiae*, după cumü domniü munteni, posedëndü mai de-multü și într'unü modü mai durabilü unü fragmentü din Transilvania, se fălyau cătră Grecü și cătră Slavü de a fi *domini Ungriae et Vlachiae*.

²⁸) Cronica Munténă în *Magazinü Istoriciü*, IV, 231 : „Fiindü în *Țerra-ungurésă* unü voevodü, ce l'au chiămatü Radulü Negru-voevodü etc.“— *Ibid.*, p. 280 : „Batorü Sigmonü, erașulü *ungurescä*...“—Diploma din 1570 în VENELIN, 183 : „U *Ugr'ska zemle*... ot Iakobä Kozsokaria ot *Sibina*...“—*Coudicia Vieroșului*, ap. TOCILESCU, *Fóia Societãîi Romänismului*, t. I, Bucur., 1870, p. 153.—etc.

²⁹) VENELIN, 49 : „v ugrovlachiiskoi zemli, *sczo est Basarabska*.“

³⁰) *Acta Patriarch. Constantinop.*, ed. Miklosich, II, passim.

³¹) STAROWOLSKI, *Descriptio Poloniae*, în MIZLER, I, 451.

³²) *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22.

Nici cei ăntei înse nu-și dedeau titlul cu *Russia* cându vorbeau cu Poloniș, nici cei-l' alți nu se laudau cu *Ungria* cându aveau a face cu Maghiariș.

Tótă differința consistă în aceia că *Russo-vlachia* perise în fașă, pe cându *Ungro-vlachia* s'a perpetuată mai pêne 'n ăillele năstre; dérú în fondú ambele casurí sunt absolutamente de aceia-și natură.

Se va pretinde óre că Moldova se chiăma *Russo-vlachia* din cauza vassalității selle cătră Polonia?

Dérú atuncí s'arú fi ăisú : *Polono-vlachia*.

Nu mai insistămú asupra unuí punctú atátú de limpede.

Să abordămú unú altú nume típicú allú Țerreí-Romănescí.

§ 3.

TRANSALPINA.

Nemicú nu póte fi mai naturalú, decâtú a desemna o parte de locú după impressiunea cea mai elementară a aspectulú seú : déllú seú valle.

Originea unuí poporú este câte o dată obscură, în orí-ce casú cere o prealabilă cercetare; principele seú dinastia, după carí s'arú puté numi unú Statú, trecú și se uită; tăr-rémulú remâne singurú neclintítú în miđú-loculú tuturorú vicissitudinilorú, isbindu-ne dela cea de 'ntěitú ăocnire și nedesmințindu-se nici o dată.

Arú fi ofiosú din parte-ne a grămădiaci denumirí locale, datorite posițiunii muntóse seú văllene a territoriulú, deși nu e greú a offeri unú lungú registru, începěndú cu străbuna Romă, în fața căriș, dela prima 'i aparițiune pe scena istoriei, locuăat degia doue antice triburí italice : *Hernici* seú Munteniș și *Aequi* seú Vălleniș¹.

Să ne mărginimú în sfera Daciei.

Gotulú Iornande o zugrăvía în secolulú VI : *cunună de munți*².

Din tóte provinciile Daciei, Țerra-Romănescă și-a căstígatú mai în speciă numele de *Munteniă*, pe care înse l'arú fi pututú revindeca cu acela-și dreptú Moldova, Ardélulú, Crișiana, Temeșiana și chiarú România de peste Dunăre.

Originea acesteí numirí este eminentemente din evulú mediú.

În deșertú s'au încercatú unii a inventa pe socotéla anticității o Daciă Munténă, *Dacia Alpestris*, care în realitate nu se găsește nicăiri în inscripțiunii seú în autorí classicí³.

Cuceritorií Romaní privăatú actuala Țerră-Romănescă totú-d'a-una din direcțiunea Dunării, unde munții gíocă unú rollú secundarú.

Numai în véculú de miđú-locú acéstă porțiune a Daciei începe a fi mai bine cunoscută despre nordú, appusú și resăritú, de unde o atacatú meretú Germaniș, Slavíș, Unguriș și diferite hórde orientale, întimpinăndú toți în calle, mai multú seú mai puținú, stăncósa barricadă a Carpaților.

A merge spre Oltú, era pentru dēnșit a trece *peste munți*, «ultra Alpes», după cumú se rostía diplomatica latină a Maghiarilorú de prin secolulú XIII⁴.

Pe de altă parte însișí Romăniș, silișí necontenitú în fața năvallei a căuta refugiú în nebiruita cetate alpină, s'au deprinsú, printr'o procedură firéscă a spiritulú umanú, a identifica concepțiunea de *patriă* cu ideia de *munte*, întocmai precumú orășénulú seú săténulú simboliséză țerra prin casă, prin căminú, prin vétără.

1) SERVUS ÎN AENEID., VII, vers. 684 sq. — FESTUS, verbo: *Hernici*.

2) ED. CLOSS, Stuttgart, 1866, in-16, V, p. 26: „Dacia est ad coronam speciem arduis alpinibus emunita.”

3) ACKNER, *Die Colonien der Römer in Dacien*, Wien,

1857, in-4, p. 8-10.—GEBHARDI, ENGEL, etc.

4) Diploma regelú Ladislavú din 1285 ap. FEJÉR, V, 3, 274: „aliquam partem de regno nostro, *ultra alpes* existentem”, vorbindú despre resbellulú Ungurilorú cu voievozii munteniș Liténú și Bărbatú.—OF. KATONA, VI, 911.

În acestu mod s'a născut de sine-și numele de *Muntenia*, convenindu d'o potrivă strănilor și pământenilor, căci fie-care illu putea înțelege din propriul se punctu de vedere.

Unii au creșut că numai Moldovenii ar fi botezați astu-fel cu Țerra-Romănescă.

Este o erróre capitală.

Vom enumera mai înteu tóte casurile din secolul XIV, în cari cuvântul *Transalpina*, ca numele *Munteniei*, figură în actele Bassarabilor celle scrise în limba latină :

1-o. Monetele dela Vladislav Bassarabă dintre 1360—1372, intitulându-se : « Voivoda *Transalpinus* »⁵;

2. O diplomă dela acela-și principe din 1368⁶;

3. O alta din 1369⁷;

4. Idem din 1372⁸;

5. Ambassada în Polonia la 1389 din partea lui Mircea cellu Mare, « woiewodae *Transalpini* »⁹;

6. Totu așa din 1390¹⁰;

7. Idem din 1391¹¹;

8. Tractatul între acela-și principe și împăratul Sigismundă din 1395¹².

Dintre actele străine în limba latină totu din secolul XIV nu menționăm nici unu, fiindu-că mai tóte sunt unanime a traduce *Muntenia* prin *Transalpina* seú câte o dată *Ultrapina*¹³, affară numai dóra de doué bulle papale din 1370, una cătră Vladislav Bassarabă și cea-l'altă cătră veduva lui Alessandru Bassarabă, în cari amendoue, printr'o escepțiune remarcabilă, occurge numele *Vlachia*¹⁴.

Să ne mai întrebăm ore, decă *Transalpina*, adecă *țerră-de-peste-munți*, este seú nu totu una cu *Muntenia*?

Essistă unu modu indirectu de a respunde la acéstă cestiune.

Unu casu absolutamente identicu, o copiă așa ăicendă fotografică, ni se presintă peste Carpați.

Cuvântul *Ardéliu*, devenitu nume românescă allu Transsilvaniei, derivă din numele unguresc *Erdély*¹⁵, formându-se în graiul poporului întocmai după acela-și procedură eufonică, prin care grecescul *εργάτης* s'a prefăcut în *argatū* seú lătinescul *ericus* în *arictu*.

Erdély provine la rîndul seú din radicala maghiară *erdő*, care însemnează *codru*¹⁶.

Prin urmare, Ardélul este *Codrenia*.

Lătinescă : *Silvania*.

De ce déro s'a mai adăust la începutu unu *Trans*, combinându-se astu-fel cu *țerră de peste codri* în locu de *țerra codrilor*?

Pentru că latinitatea, fiindu în evul mediu limba officială a Europei întregi, căuta într'adinsu a se pleca după convenința generalității popórelor, eru nu a unu singur.

5) În prețioasă colecțiune a d-lui DEM. A. STURDZA.

6) Mai susu Studiul I, § 10, nota 6.

7) *Ibid.*, § 4, nota 1.

8) *Ib.*, § 10, nota 12.

9) *Ib.*, § 2, nota 3.

10) *Ib.*, nota 5.

11) DOGIEL, I, 599.

12) PRAY, Dissert., 144.

13) THEINER, Mon. Hung., I, 691.

14) *Magaz. Ist.*, III, 130-135. — RAYNALDUS, *Annales ecclesiastici post Baronium*, Romæ, 1646-77, in-f., t. 16, nr. 5: „Ladizlao Waydæ *Vlachia*...“ — „Alexandri Waydæ in *Vlachia* viduæ.“

15) Turcii: *Erdel-ban*, și Serbii: *Erdel*, conservă pênă astă-ăi acéstă formă primitivă. Veđi LEUNCLAVIUS, *Annales*

sultauorum Othmanidarum, Francof., 1596, in-f., p. 191, și KARADZIT, *Lexicon*, 153. — Cf. DU CANGE, *Glossarium mediæ græcitatatis*, Lugduni, 1688, in-f., p. 114, cuvintele *ἀργαλειον* etc.

16) Amatorii de curiosități potu citi în *Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum*, Budæ, 1825, in-8, p. 29, sublima etimologiă a Ardélului: „a civitate *Ardisu* vel *Argisu*, vel forte a Lat. *Ardelio*, id est homo inquietus.“ Și totuși autorii scieau unguresce! — Nu mai puțin escetrică este opiniunea unu Sassu, carele cunoșce și acela limba maghiară, dără îi convenia mai bine din originalitate a se pre-âmbra în lumea celtică. Veđi MÖCKESCH, *Die celtische Abstammung der Walachen*, Hermannstadt, 1867, in-8, p. 34: „Das Wort Ardeal ist eben so gut und celtisch als das Wort Ardennen oder Artgal, oder Artabinum, Ardee, Ardea, Ardala-Hög, Arda-ban, Ardagan, Artaxerxes, etc.“

Germană, Slavă, Ungură, Latină, nimeni nu putea intra în Ardélă fără a da *peste codri*, cari blăntău cu prisosă hotarele de gîră în gîră.

Pentru toți era *țerră-de-peste-codri*.

De aci *Trans-silvania*.

Pentru indigeni înse acestă *trans* sētu *peste* constituia o formă absurdă, căci patria loră nu se afla *peste codri*, ci erau chiară *codri*.

Cu tôte astea, de câte ori scieat lătesce, ei erau constrinși a întrebunța vrëndă-nevrëndă essoticulă nume de *Trans-silvania*, fiindă-că altă-feliă s'artă fi espusă a da locă confusiunii.

Devenise ună termentă tecnică.

Ardélă sētu *Erdély*, adecă *Silvania* sētu *Godreniă*, fără nici o ideeă de *trans*, remăneat pentru usulă locală.

În fondă înse, fie *Trans-silvania*, fie *Ardélă*, este totă una, offerindu-ni noțiunea essențială de *codru*.

Numile *Munteniă* și *Trans-alpina* trecă din punctă în punctă prin aceia-și desfășurare analitică.

Bassarabi admiseră în actele loră latine *Trans-alpina* în locă de *Alpina* număi spre a înlătura ori-ce ecuvocitate în relațiunile loră cu străinilă, pe cândă la dênșilă a-casă acestă termentă anormală se înlocuia totă-d'a-una prin forma'i cea corectă : *Țerră-Muntenescă*.

Este o cîudată coincidință că, precumă Vlachie dela Dunăre se numă *Trans-alpina*, totă astă-feliă Vlachie din Hemă se dicea *Za-goria*¹⁷, adecă *peste-munți*, o traducere slavică literală a cuvântulă latină : *za(trans)-gora(alpes)*.

În raportă cu pozițiunea geografică a Serbiei și a Bulgariei acea țerră se afla *peste munți*, anume Balcani, întocmai precumă banatulă Severinulă se afla *peste munți*, anume Carpați, în raportă cu pozițiunea geografică a Ungariei și a Poloniei.

§ 4.

ȚERRA-MUNTENESCĂ.

O dată demonstrându-se că nu număi Moldoveni, ci aprópe tôte celle-l'altă popóre, și mai cu sémă chiară indigeni diceat Țerre-Românesce *Munteniă*, cată să urmărimă după putință în celle mai vechi fontăne forma românescă a acestulă cuvântă, cea-ce este cu atătă mai a-nevoiă cu câtă noi nu posedemă pênă acumă nemică destullă de substanțială în limba noastră națională de prin secolilă XIII, XIV și XV.

Italianulă Bonfinio, născută la 1427 și reposată la 1502, trăită mai tótă viuéța sea în Ungaria, amică și istoriografă allă regelă Matefă Corvină, repetă de trei ori într'ună singură passagă că pământulă Bassarabiloră se chiamă *Munteniă* : « Montana »¹.

Tractatulă comercială din 1407 între Moldova și Polonia, deși numesce pretutindenă Țerra-Românescă *Bassarabiă*, precumă vomă vedé mai la valle, totăși mărfuriloră de acolo, și anume cerei, îi dă calificarea de *muntenesc* : « muntiansky »².

¹⁷ LEAKE, *Researches in Greece*, London, 1814, in-4, p. 103, 217, 372, 407. — FALLMERAYER, 286. — THEINER, *Monumenta Slavorum Meridionalium*, Romă, 1863, in-f., t. I, p. 17, an. 1202. — GODINUS, ap. STRITZER, II, 673. — Peste Dunăre erau în evulă-mediulă mai multe regiunilă curatě slavice, numite de assemenea *Zagoria*, precumă arătă SAFARIK, *Staroz.*, 619, nota 73. În unele casurilă singurulă modulă de a distinge cu siguranță pe cea românescă, este de a confrunta câte mai multe passage sētu mai multilă autorilă asupra unuia și acellulă și omă sētu evenimentă.

¹ *Rerum Ungaricarum libri XLV*, Viennă, 1744, in-f. p. 21 : „ad Tibiscum usque spatiat, quod *Montana Dacia* caput est, quam Ripensem plerique dixerunt, et nunc *Mon-*

tanam Valachiam appellant. Altera vero Valachia, cui Moldavia nomen est, inter Istrum et Tyram, ab Hierasso *montana Valachia* termino ad Euxinum usque Pontum extenditur.“

² *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 32. — *Archiva Istorică*, I, 1, 130 : „*A Muntianskyi vosk i Braszevskyi slobodno im est.*“ — Despre esportațiunea cerei muntenescă étă ce dice peste patru secolă PEYSSONEL, *Le commerce de la Mer-Noire*, Paris, 1787, in-8, t. 2, p. 185 : „*La cire est le plus considerable article du commerce de sortie de Walaquie ; elle est de très-belle qualite, et la quantite en est immense.*“ — Eccă o marfă, asupra căriă vicissitudinile vécuriloră n'au avută nici o influință!

Ambele aceste isvóre, atâtú Bonfinio, precumú și tractatulú moldo-polonú, unulú scriéndú pe la 1450 și cellú-l'altú scrisú pe la 1400, trebuí socóite în casulú de față ca făcéndú parte din secolulú XIV, căci înregistréză unú lucru deg'ya generalmente cunoscutú pe atuncí dela Lembergú pêne la Buda, adecă ce-va înrădęcinatú cu multú maí de 'nainte.

Peste unú secolú și maí bine, pe la 1520, numele de *Muntenia* era atâtú de respânditú în *Țerra-Románescă*, încátú biografulú lui Négoia Bassarabú illú întrebuintéză de vr'o dece orí, bună-órá :

1. «Nifonú, Patriarculú Țarigradulú, care a strălucitú în multe patime și ispite în Țarigradú și în *Țerra-Muntenescă*» ;

2. «De acésta încá márturisise sfântulú Nifonú maí 'nainte, ca și de *Țerra-Muntenescă*» ;

3. «Disese maí 'nainte de Radulú-vodá și de *Țerra-Muntenescă*» ;

4. «Alțí se rásipirá prin totá *Țerra-Muntenescă*» ;

5. «Maí vértostú în *Țerra-Muntenescă* marí și minunate monástirí a făcutú» ;

6. «Mutarea aceí sfinte icóne din Țarigradú în *Țerra-Muntenescă*» ;

7. «Toțí egumení din *Țerra-Muntenescă*» ;

8. «Tóte monástirile *Țerreí-Muntenescí*» etc. ³

Nu ne pogorímú în timpí maí dincóce.

Ni agúnge a fi probatú că în secolulú XIV, decă nu și maí încollo, numele de *Muntenia* era totú atâtú de comunú pe malurile Oltulú ca și acella de *Țerra-Románescă*, cădëndú treptatú în desuetudine cu multú maí târđitú, abia dupá 1700 ⁴.

§ 5.

HAVAS-ALFOLD.

¹ *Muntenia*, tradusá lătinesce în stilú diplomaticú prin *Transalpina*, servi totú în secolulú XIV vecinilorú nostri Ungurí pentru a împune Țerreí-Románescí o denomiñaune care s'a pástratú pêne astá-đí în grafulú maghiarú, anume *Havas-Alfold*, adecă «Muntenia-de-g'osú», deși acéstú termenú circulezá la dênșí, ca și la noí, în concurrința cu *Ólah-ország*, adecă «România» ¹.

Litteratura ungará pêne pe la 1500, maí cu sémá cea istoricá, a fostú eminentemente latiná, încátú ní-arú fi a-nevoia a verifica în ea essistința unei vorbe curatú maghiare ; dérú acésta nu ne împedecá de a puté dovedi prin probe îndirecte fórte ponderóse vechimea cuvêntulú *Havas-Alfold*.

Și étá cumú.

1. Tóte monumentele litterare alle Ungarieí din secolulú XVI, cândú se ivesce acolo o mișcare intelectualá într'unú înțellesú naționalú, numescú în unanimitate astú-felú *Țerra-Románescă*, ceia-ce arétá că însáși espressionea este cu multú maí bėtráná.

2. «Muntenia-de-g'osú» (*Havas-Alfold*) póte să implice că Moldova, cea-l'altá provinciá románá dela Dunăre, era consideratá în acella-și timpú de cătrá Ungurí ca «Muntenia-de-susú» (*Havas-Felsőfold*), dupá cumú o și desemnézá superioritatea í orograficá ;

³) Archiva Istoricá, I, 2, 133-150.

⁴) RADU POPESCU în Istoria Țerreí-Románescí, ed. Ioanidú, Bueur., 1859, in-8, t. 2, p. 344, este plinú la totú passulú de *Muntení* și *Țerra-Muntenescá*.

¹) Unú memoriú din secolulú XVII, in RUMY, Magyar emlékezetes írások, Pesten, 1816, in-8, t. 2, p. 18-19 : „Ezen Doctor Ferentz volt Batori Sigmondal, midőn *Havasalföldébe* ment haddal, és ott amaz hires Tyrannus Mihály Vajdával, ki egyéb aránt igen vitéz Fejedelem volt, mind két *Ólah Országokul'* birto etc.“ — Bassarabí, cândú sorieaú unguresce,

admitteaú ei-ínsíi numele *Havas-Alfold*, bună órá într'unú actú dela Constantinú-vodá Șerbanú în KEMÉNY, Notitia Archiví Capituli Albensis, Cibinii, 1836, in-8, t. 1, p. 18 : „My Constandyn Vayda, Isten Kegyelmeességéből *Havas Alfoldének* Ura etc.“ — Cf. cronica lui IANOS BORS în KEMÉNY ES KOVACS, Erdélyország' története í 'tara, Kolozsvárt, 1837, in-8, t. I, p. 179 etc. — TRAUSCHENFELS, Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens, Kronstadt, 1860, in-8, passim. — Cf. HELTAI, Historiás Euek, Kolozsvárt, 1877, in-4, pass., etc.

fiindă înse că o asemenea numire, pe care noi n'o aflăm nicăiri în vre-una din sorgințele secolului XVI, se pare a fi perită chiară din limba cea viuă a poporului maghiar înainte de 1500, este dertă probabilă că ea trebuia să-și fi făcută traful într'o epocă anterioară: pe la 1400 setu mai încollo.

3. Cătră 1450 ideia *Munteniei-de-giosu* era degia trecută dela Unguri la Poloni, cari au applicat'o în simțulu propriei loră pozițiunî geografice, adecă pe Moldova au numit'o *Moldovă-de-susu*, éru pe Muntenia *Moldovă-de-giosu*²: *susulit* și *giosulit* fiindă aci învederatū de provenință maghiară³, cu acea numai deosebire că Ungaria, ca mai apropiată de Munteni, îi lua pe dênșit de normă pentru ambele elemente alle antitesei, pe cândū Polonia preferia pe Moldoveni, fiindă limitrofă cu acestiia⁴.

4. In secolulū XIV Țerra-Românescă nică putea a nu fi avutū în limba maghiară vre-unū nume propriū, fiindă-că de pe timpulū împăratulū Sigismundū (1387—1437) Ungurii se apucară degia a boteza în felulū lorū pênē și localitățile celle mênunte din Muntenia, metamorfosândū bună-óră Câmpu-lungulū în *Hosszmezö*, după ortografia archaică *Hozzywmezow*, dela *hosszszü* — lungū și *mezö* — câmpū⁵.

Așa dero perpetuitatea cuvântulū *Havas-Alföld* în litteratura națională maghiară; probabila disparițiune limbistică a correlativei setu *Havas-Felsőfold* înainte de 1500; imprumutarea acesteî numiri de cătră Poloni de pe la 1450, și obiceiul ungurescū de a traduce nomenclatura română de pe la 1380; tôte acestea concurgū la unū locū a demonstra că fiul lui Arpadū numiatū Țerra-Românescă în grafulū lorū «Muntenia-de-giosu» în secolulū XIV, decă nu și mai de'nainte.

§ 6.

MULTANY.

Limba polonă înlocuesce generalmente nūmile țerrelorū prin nominativulū îmulțitū allū numilorū popórelorū: astū-felū ea dice *Italiani* în locū de *Italia* (Wlochy), *Germani* în locū de *Germania* (Niemcy), *Boemi* în locū de *Boemia* (Czechy), *Unguri* în locū de *Ungaria* (Wegry), *Români* în locū de *România* (Wolochy) etc.

Totū așa *Multany*, numirea polonă a Țerei-Românesci, nu e decătū nominativulū îmulțitū allū cuvântulū *Multan*, carele la rōndulū setu, luatū chiarū dela Români, este purtū și simplū allū nostru: *Muntēni*, schimbându-se *n* în *l* după o procedură ordinariă în fonetica tuturorū limbelorū indo-europee, precumū *alter* latinū s'a formatū din samscritulū *antaras*, *alma* italiană din latinésca *anima*, *child* anglesescū din germanulū *kind* etc.¹.

La începutulū secolulū XVI numele *Multany* era de-multū vulgarisatū în Polonia².

Originea 'i trebuia să fi fostū pe atuncī fôrte vechiă, de óră-ce i se perduse tradițiunea

²) Descrierea polonă contimporēnă a expedițiunîi ottomane din 1462 contra lui Vladū-vodă Țepeșū, în *Zbiór pisarzów polskich*, ed. Galenzowski, secțiunea 2, t. 5, Warszawa, 1828, in-16, p. 182-193: „O uojeuodzije woloskim Drakule ktorij zdzijerzal *dulna zjemije moldawska*...“

³) Secuii și Ungurii din Transilvania numescū Țerra-Românescă în limbă vorbită numai *Alföld*, adecă *Provincia-de-giosu*, ommittēndū *Havas* seū *Muntenia*, ceia-ce ne face a crede că Poloni vorū fi luatū dicerea anume dela Maghiari din Ardélū, cu cari se și învecinēză.

⁴) Cf. *MIECHOWSKI, Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, in-f., p. CCCXXXIII.

⁵) *KEMÉNY*, în *KURZ, Magaz. für Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 100. — *FEJÉR*, X, 6, 876,

878.— *NAGY, PAUR, RATH és VÉGHÉLY, Hazai Okmánytár*, Győrött, 1866, in-8, t. 3, p. 353, actū din 1428: „in Hozzywmezow dictarum pareium nostrarum Transalpinarum.“— Unū actū din 1395, ap. *ENGEL, Gesch. d. Wal.*, 160, etc.

¹) *CHAVÉE, Lexiologie indo-européenne*, Paris, 1849, in-8, p. 156.

²) *KROMER, De origine et rebus gestis Polonorum*, Rasilae, 1568, in-f., p. 213: „*Multani* a nostris, a caeteris vero *Transalpinenses* vocentur.“— *IDEM, Polonia sive de situ regni Polonici*, 1576, reproducū în *MIZLER, Historiarum Poloniae collectio magna*, Varsaviae, 1761, in-f., p. 118: „*Transalpinensis et Moldavicus*, quorum hic a nostratibus peculiariter Valachiae Palatinus dicitur, ille vero *Multanicus*.“

până într'atăta, încâtă celebrul enciclopedist polon Sarnicki nu se sfiea a o deduce: «à multitudinē gentium»³.

Prima cunoștință mai oficială a Polonilor cu Muntenia, de care'î despărțea teritoriul Moldovei, avusese loc sub Mircea celul Mare⁴.

Astăzi felul *Multany* cată să se fi format pe la finea secolului XIV.

Transalpina, *Havas-Alföld*, *Multany*, arată că aproape Europa întregă cunoștea pe atunci Țerra-Românească mai ales sub numele topic de *Muntentă*.

Engel ni spune, că Serbii o numeau *Blacho-zaplaninska*, dându păstrăză cea mai adâncă tăcere asupra fontanei din care va fi scosă această informație.

Ceia-ce 'î și mai originală decâtă tôte, este că, fălindu-se a fi consultat cronicile manuscrise serbe, ellu traduce *Blacho-zaplaninska* prin «România Văllénă», pe cândă *planina* însemneză serbesce ce-va diametralmente oppus: nu *valle*, ci *munte*⁵.

Engel confundase șicerea slavică *planina* cu locușinea latină: *planum*⁶.

Apoi pentru ca errorea să pară și mai cîudată, ellu mai adaugă că Țerra-Românească s'a dîșit *Văllénă* anume spre distingerea de cea *Muntentă* din Tessalia⁷.

Șinca și Seulescu căutau la Pindă contrastul *Ungro-vlachic*, Engel pe allu *Muntenic*!

În faptă *Blacho-zaplaninska* este o traducere din litteră în litteră a espressionii: *Valachia Transalpina*.

Fiindă inse că această din urmă occurge pentru ăntea dată în diplome d'abia în secolul XV⁸, ertă mai înainte noi vedem numai *Transalpina* fără *Valachia*⁹, urměză că *Blacho-zaplaninska* este unu termen modernu, cellu multu de pe la 1500¹⁰, încâtă nu ne pôte preocupă în casul de față.

§ 7.

VRANCEA.

Amă agîunstă acumă la ultima și cea mai necunoscută numire *muntentă* a Țerei-Romănesce: *Vrancea*.

Astăzi așa se chiamă tótă regiunea muntosă a districtul Putna, formândă unu colț de cîocnire între Moldova, Muntenia și Transilvania, peste totă vr'o optă-șeci de sate și cătune.

Tradișunea inse n'a uitată încă timpul, cândă această plassă era cu multă mai mare.

«Vrancea din vechime, — șice d. Ionu Ionescu, — se întindea din apa Milcovul până d'assupra Odobescilor, și apoi linia Măgurei pe drumul Vrancei prin satele Gârștea, Țifesci, Satul-noi, Crucea-de-sus, Moviliță, Marginea Păunescilor și a Ruginescilor până Trotuș, coppingendă mai tótă plassa Zăbrăușului, și din plassa Gârlele dela Odobesci pe Milcov în sus până la hotarul țerei, și satele din Răcăciuni dela Ruginesci în sus pe Trotuș până Cașin, coppingendă și Cașinul. Poporașunea din mai tôte aceste sate păstréză și până astăzi datinele, obiceiurile și portul Vrăncenilor»¹.

Prerogativele autonome alle Muntenilor Vrancei, acordate lor dreptă mângăiere de cătră Stefanu celul Mare în urma cuceririi, incomodândă lăcomia administrativă a Dom-

³) Ad calcem DLUGOSI, Lipsia, 1711, in-f, t. 2, p. 919: „Puto autem *Multanos* a multitudinē gentium, quæ eo conflexerant temporibus Romanorum, et varietate confusionēque linguarum sic appellari.“

⁴) Mai susă Studiul I, § 2, notele 2-5.

⁵) KARADZIT', Lex., 505: „Planina, der Bergwald, saltus, mons silvovus.“

⁶) Această observașune a făcut' o degia RÖSLER, Rom. Stud., 304: „Planina aber ist sl. Gebirge und unabhängig vom lat. adj. planus.“

⁷) Gesch. d. Wal., 148: „Die Serwier nannten die Wala-

chey Zemlia *Blachozaplaninskaia*, d. i. die ebene *Walachey*, im Gegensatz der gebirgigten am *Hämus*.“

⁸) BENKÖ, *Milcovia*, II, 283.

⁹) Mai susă Studiul I, § 2, notele 3, 5, etc.

¹⁰) Se întrebuinteză în diplomatică mai cu deosebire în secolul XVI și XVII — Veđi KEMÉNY, *Notitia Archivi*, passim. — În secolul XIV niel o dată. — În secolul XV foarte rar.

¹) Agricultura română diu gîudeșul Putna, Bucur., 1869, în-8, p. 19. — Cf. CODRESCU, *Vrancea*, în sutzu, *Notișe statistice asupra Moldovei*, Iași, 1852, în-8, p. 108.

nilorū posteriori, împinseră pe aceștia, pe calea unei împilări indirecte, a totu micșora treptatū territoriulū și gjurisdicțiunea turbulentei republice.

În timpulū lui Cantemirū, pe la 1700, Vrancea era degă mică².

În secolulū XVI înse, pe la 1518, curëndū după mórtea marelui Stefanū, ea trebuia să fi fostū relativamente fórte mare, de órá-ce pêne și catolicii aveatū acolo unū deosebitū decanatū : «*Decanatus Varanczensis*»³.

În secolulū XV întregulū crescutū allū Carpaților, începëndū mai gřosū de Brașovū spre resăritū în linia Focșanilorū și apoi cotindū în susū cătră Bacăū și mai 'nainte, se chiăma *Vrancea*.

Bizantinulū Calcocondila illū numesce Πρασόβος, đicëndū că «lungulū munte, numitū de cătră locuitorii *Prasovū*», desparte Moldova de Muntenia⁴.

Mai la valle ellū arrétă că Mircea cellū Mare, mergëndū la luptă, depunea spre sicuranță neveste și copii în «muntele *Prasovū*»⁵, carele făcea parte, prin urmare, din territoriulū Munteniei.

Intr'unū altū locū, dă acella-și nume orașului Brașovū⁶.

Forma Πρασόβος este foneticese intermediară între *Brașovū*, unğuresce Brassó, și între *Vrancea*, în care ultima sillabă fiindū inespimabilă în limba grécă, Calcocondila prōnunța cuvēntulū : Βρανσοβός, Πρανσοβός, Πρασόβος.

Sciēndū că *Vrancea* se întinde pêne la *Brașovū*, acéstă apropiare topografică illū autorisa cu atătū și mai multū a confunda ambele numi.

Cumū-că prin *muntele Prasovū* Calcocondila înțellege în doue passage anume regiunea muntósă a Vrancei, deși lungită în comparațiune cu actualitatea, acéstă resultă cu unū priosotū de evidință din contestulū scriitorului bizantinū, pe care în acestū punctū l'atū ghicitū fórte bine Cantemirū⁷ și Sincaș⁸.

Dela Brașovū déro și pêne mai susū de Bacăū tótă ramura carpatină era *Vrancea*.

Pentru a găssi etimologia vorbeii, vomū observa mai ānteitū că sonulū *n* nu este aci adiđionalū ca în mai multe alte điceri romāne de origine slavică și chřarū latină, bună-órá : poruncă (poruka), oglindă (ogledalo), muncă (muka), osāndă (osuda), rēndū (red), dēnsu (desso), mēruntū (minutus), pecingine (petigo), pētrēngellū (petroselinum), etc., căci atunci, după legea analogiei fonetice, nu l'artū precede unū *a* deschisū : *Vrance*, ci amū avé *Vrance* sétū *Vrance*.

Vomū mai adăuga că departe de Putna, tocmai în cuibulū anticului banatū allū Seș verinului, se află pêne acumū în plassa Blahniței o pădure numită de asemenea *Vrance*⁹.

Orī-unde dertū amū voi noi a căuța originea acestui cuvēntū, ellū trebuī să derive dia-

²) Beschreibung der Moldau, Leipzig, 1771, in-8, p. 280.

³) BENKŌ, Milcov., I, 228, actū din 6 martiū 1518 : «Michael Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Ecclesiae Milcoviensis Cathedralis Regni Moldaviensis, venerabilibus et egregiis Archi-Presbyteris, Decanis, nec non Plebanis, sub Comitatus et Archi-Presbyteriatus ac Decanatus Milcoviensis, Moldvabanensi, Barezensi, Cibiniensi, Varanczensi etc.»—Of. ibid. II, 42 : «*Varanczensis Decanatus, positum suum habuit in extremis, Moldviam versus, Valachiae Transalpinae finibus*». — Sonulū adiđionalū *a* în *Varanczensis*, în locū de *Varanczensis*, este eufonicū, ca și *Valachus* din *Vlachus*, *Ungaria* din *Ungria* etc.

⁴) L. II, p. 77 : «ὄρος ἐπὶ πολὺ διεῖκον, Πρασόβος καλούμενον.»

⁵) Ib., p. 79 : «τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐς τὸ ὄρος τὸ Πρασόβον καταστῆσατο περιπεριούμενος.»

⁶) Lib. VII, p. 338 : «διὰ τοῦ Πρασόβου ἐς τὸ Ἀρδέλιον etc.»

⁷) Cron., I, 126 : «Pre aceste doue țere le despartū *muntii ce se chiamă Vransovii* adecă a *Vrancei*».—În edițiunea lui Calcocondila, pe care o avea la mână Cantemirū, era scrisū nu Πρασόβος, ci Βρανσόβος, decă nu cumū-va tradueătorulū și-a permisū aci o licență ortografică, cea-ce noi nu garantămū.—Apoerifulū publicatū sub titlulū de Fragmentū istoricū din 1495, Iași, 1856, in-8, p. 8 etc., are naivitatea de a copia după Cantemirū forma *Vransovia*.

⁸) Cron., I, 370 : «*Muntele dela Focșani s'a numitū Vrance*».

⁹) FRUNDESCU, Dicționarū topograficū și statisticū allū Romāniei, Bucur., 1872, in-8, p. 531. — IONU IONESCU, Mehedini, p. 673.

tr'o radicală $v+r+n$, care să fie egalmente aplicabilă la noțiunea de delū și la cea de pădure.

În limba samscrită tema *var*, a accoperi, produce pe *varâha*, munte, pe *vâra*, grămadă, pe *varana*, zid și arbore¹⁰.

În dialectul tracic allū Dacilorū ȕicerea *vrana*, indicată prin numele *Vranciū*, să nu fi fostū ôre correlativă samscritului *varana*?

Pentru a verifica acestă ipotesă, ni vine în agyutorū o considerațiune fôrte ponderôsă.

Communele poporelorū primitive aședându-se generalmente pe locurī rădicate sētū în mițū—loculū codrilorū, se întēmplă adesea că *urbea* și *muntele* sētū *pădurea* pôrtă în limbele cele vechi nesce denomițațiunii omogeâe.

Așa la Germani urbea este *burg*, muntele *berg*; la Slavi urbea—*gorod*, muntele și pădurea—*gora*.

Strabone și Stefanū Bizantinulū ni spunū că traciesce urbea se ȕicea *vria*¹¹. †

Èccē *dērū* unū termenū istoricesce sigurū, prin care se verifică essistința la Daci a ȕicerei *vrana* în înțellesū de munte și de pădure, referindu-se la *vria* întocmai ca *berg* cătră *burg* sētū *gora* cătră *gorod* și restabilindu-se sub privința formei prin numele *Vranciū* și prin samscritulū *varana*.

Noi scimū înse că dominațiunea Dacilorū, concentrată peste Oltū și 'n partea occidentală a Transilvaniei, nu se întindea pēnē la hotarele Moldovei.

Urmēză dēro că *Vrancea* din Mehedinți pôte fi singură dacică propriū ȕisă, pe cândū acea din Putna se datoresce degia posterioarei respândiri a elementului românescū din Olțēnia spre resăritū.

D'o cam dată să revenimū la secolulū XIV.

Degia Calcocondila ni arēttă că munții *Vranciū* aparțineau Muntenilorū în ȕillele lui Mircea.

Cronicele moldovene constată într'unū modū și mai pozitivū, că Stefanū cellū Mare pe la 1475 a deslipitū cellū ânteiu *Vrancea* din corpulū Munteniei, annessând'o cătră Moldova de 'mpreună cu întregulū gūdețū allū Putnei¹². —

Faptulū este peremptoriū.

Astū-feliū pēnē pe la gūmētatea secolului XV Moldoveniī vedeau pe locuitoriī din interiorulū Terrei-Romānesci prin perspectiva *Vrancei*, încătū era totū ce pôte fi mai naturalū de a li fi ȕisū *Vrānceni*, căci ori-cine pleca din Moldova ca să mērgă în Muntenia se ducea vrēndū-nevrēndū : la *Vrancea*.

Unica rētăcită suvenirē a acesteī poetice numiriī, după patru secolī de desvēțū, agyūnse pēnē la noi într'una din cele mai antice și cele mai frumose ballade poporane alle Moldovei, numitā *Mteoră*.

Ca fondū, după cumū a demonstrat'o cu multă erudițiune d. Odobescu¹³, ea se urcă în anticitatea cea mai fabulosă; ca formă înse, cellū puținū în privința nomenclaturei, nu pôte fi compusă decătū numai și numai între 1350-1450, adecă degia după descăllecarea Moldovei de cătră Bogdanū-vodă și înainte de cucerirea *Vrancei* de cătră Stefanū cellū Mare.

1350 și 1450 sunt aci duoi termini delimitativi indispensabili, cari restrīngū datulū compozițiunii formale într'unū cercū rigurosū, căci pēnē la 1350 nu essista încă *Moldoveni*, érū după 1450 Munteniī nu mai sunt stăpâni ai *Vranciū*.

Acestă balladă se începe așa :

¹⁰) PICTET, *Origines*, I, 123, 194; II, 194.

¹¹) STRABO, VII, cap. 6, § 1: „τῆς δὲ πόλεως βριίας καλουμένης θρακιστί.”—Steph. Byz., v. *Μεσημβρία*.

¹²) Mai susū studiulū I, § 3, nota 9.

¹³) *Revista Romānă*, Bucur., 1860, in-4, t. 1, p. 43 sqq. — ALESSANDRI, *Poesie popolare*, Bucur., 1866, in-8, p. 1.

„Pe-ună pie'orū de plau,
 „Pe-o gură de ralu,
 „Eceă vinū în calle,
 „Se coborū la valle,
 „Trei turme de mîeș
 „Cu trei cîobăneș:
 „Unu'î *Moldovenū*,
 „Unu'î *Ungurēnū*
 „Și unu'î *Vrāncēnū*;
 „Erū cellū *Ungurēnū*
 „Și cu cellū *Vrāncēnū*
 „Mări se vorbiră
 „Și se sfătuiră:
 „Pe l'appusū de sóre
 „Ca să mîlū omóre
 „Pe cellū *Moldovenū*,
 „Că-î mai ortomanū etc.“

Românii din cele trei provincie ale Daciei lui Traianū sunt gruppați aci la unū locū.
Moldovenulū n'are nevoie de comentariū.
Ungurēnū, după cumū se dice la noi pēnē astă-đi, este Romānulū din Ardēlū.
 Pentru Muntēnū remāne dērtū epitetulū de *Vrāncēnū*.

§ 8.

VLACHIA-MARE.

Cāndū o singurā naționalitate formēzā doue sēu mai multe unități politice separate, sēu cāndū unū singurū Statū omogenū se sub-divide în doue sēu mai multe provincie distinse, vedemū adesea pe una din acelle unități sēu provincie assumēndū epitetulū de *Mare*.

Vomū da esemple dintre vecinī.

Elle ni vorū servi a înțelege rațiunea fenomenulū.

Ungaria-Mare, *Magna Hungaria* a Maghiarilorū, se află tocmai în Urali¹, allăturī cu o altă țerrā, cunoscutā în evulū-mediū sub numele de Bulgaria-Mare, *Magna Bulgaria*².

Ca întindere teritorială, ambele aceste regiuni nu întreceatū pe omonimele lorū dela Dunāre.

Ei bine, elle totuși se numīatū *marē*, fiindū-cā de acollo veniserā Bulgariī în Mesia și Ungurī în Pannonia.

Totū cu acella-și dreptū se dicea Croația-Mare, *Magna-Chrovia*, și Serbiā-Mare, *Magna-Serbia*, unū anticū teritoriū la nordū de Carpați, de unde, după mărturia scriitorilorū bizantinī din secolulū X, nāvāliserā pentru prima órā Serbo-croații asupra Peninsulei Balcanice³.

Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croația-Mare și Serbia-Mare ni probēzā, că mārimea semnifica aci nu vre-unū raportū geometricū, ci anume ideia de patriā primordialā a unei naționalități.

Dintre provinciile polone, una se chīamā pēnē astă-đi Poloniā-Mare, *Wielko-Polska*, și alta Poloniā-Mică, *Malo-Polska*.

În imperiulū rusșū gāssimū de asemenea: Russia-Mare, *Veliko-Russia*, și Russia-Mică, *Malo-Russia*.

¹) RICARDUS, *De Facto Ungariæ magnæ*, dintre 1220 — 1240, în ENDLICHER, *Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, în-8, p. 248—54.

²) *Ibid.*, p. 249 și 252, unde Bulgaria Danubiană se numēse *Bulgaria Asani*, érū cea asiaticā: *Magna Bulgaria*.— Cf. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 157.— ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*, etc.

³) Ap. SAFARJK, *Slow. Staroz.*, 638. — Constantinū Por-

irogenetū dice în acellași înțellesū: *η μεγάλη Χροβατία* și *ἡ ἄσπρη Χροβατία*, adecă Croația-mare și Croația-albă, fiindū, că slavonesce albulū este *bel*, érū marele *vel*, încātū Greculū, nepossedēndū sonulū *b*, le confunda pe ambele. Lecțiunea cea corectă este *Vel-Hrovia* și *Vel-Serbia*, deși însăși *albēta* se pōte lua figuramēnte la Slavi în simțū de mārime, încātū Muscalii numescū pe Imperatū: *Bielyi-tzar*, adecă tzarulū albū, cea-ce însemnēzā: *marele*.

«Polonia-Mare s'a numitü astü-felü, fiindü-că acolo se aşedase Lech, tatälü Polonilorü, «fundändü cetatea Gnezno, capitala ţerrei»⁴.

Pe aceia-şî basă o parte a Russiei s'a dîstü Mare, coppingëndü în sine însä-şî ânima Moscoviei⁵.

Cu Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croaţia-Mare, Serbia-Mare, Polonia-Mare şi Rusia-Mare în mână, să ne mai întrebămü öre ce însemneză Vlachia-Mare?

După cumü Lech, tatälü Polonilorü, descällecase în Polonia-Mare, totü aşa Trafanü, tatälü Românilorü, îşî pusese piciorulü în Muntenia: Vlachia-Mare.

După cumü Bulgaria-Mare, Ungaria-Mare, Croaţia-Mare şi Serbia-Mare atü fostü sorginşile de unde se reversară departe bulgarismulü, ungurismulü, croatismulü şi serbismulü, totü aşa Muntenia, Vlachia-Mare, a fostü isvorulü românismului pentru Temeşiana, Ardélü, Moldova, ba pênë şi pentru românimea trans-danubiană.

Precumü a fostü Gnezno în Polonia-Mare sétü Novgorodulü şi Moscva în Russia-Mare, totü aşa a fostü Severinulü în Muntenia sétü Vlachia-Mare.

Maî pe scurtü, mărimea în numele Ţerei-Romänescî caracterisă prioritatea acestei porşionî a Daciei assupra cellorü-l'alte surorî de dincöce şi de dincollo de Dunäre, confirmändü încä o datä în astä privinşä ceia-ce noi amü spusü degîa mai susü şi vomü mai desvolta în cursulü acestei scrieri: Muntenia este sîmburele vitei latine din Oriinte.

În casulü de faşä înse noşiuinea de paternitate coîncidä cu acea de volumu.

Pênë'n secolulü XV, agîungëndü d'o parte la Marea-Negrä, de alta îfundändu-se în Transilvania, unde posseda Fägäraşulü, Roşinarulü şi chîarü Haşegulü, apoi stäpänindü Almaşulü în Temeşiana şi câte-unü petecü din Bulgaria, Ţerra-Romänescä era de faptü şi de dreptü mai mare decätü öri-care altä provinciä de acella-şî sânge.

Ungurî, Turcî şi Stefanü cellü Mare de pe la 1400 încöce atü micşorat'o pênë într'a-täta cä străinî, ameşîşî prin schimbarea mappografică, atü începutü din cândü în cândü a accorda Moldovei numele de Vlachia-Mare, producëndü astü-felü în nomenclaturä o confusiune, pe care n'atü fostü în stare s'ö descurce istoricî nostri modernî⁶.

Nicî o fontänä din secolulü XIV şi chîarü XV nu numesce pe Moldova: Vlachia-Mare.

Dintre töte ţerrelle române de pe mallulü nordicü allü Dunării, acestü nume appartînea numai şi numai Munteniei, pe cândü sora'î trans-milcoviană se chîamä din contra: Vlachia-Mică.

Windeck, biografulü contimpurëntü allü împëratulü Sigismundü, Munteniei îşî dîce Vlachia-Mare: *Grosse-Vlachie*, értü Moldovei Vlachia-Mică: *Kleine-Vlachie*⁷.

De asemenea Bavaresulü Schiltberger, carele cercetase ellü-însuşî ţerrelle dunărene pe la 1390⁸.

Belgianulü Guillebert de Lannoy, petrecëtorü pe la 1420 la curtea domnului moldovenescü Alessandru cellü Buntü, traduce Moldova prin *Vallachie-la-petite*⁹.

⁴) STRYKOWSKI, în MIZLER, t. 1, p. 45: „Porro Polonia bipartita est, maior et minor. Maior ideo dicitur, quod in ea Lechus, auctor Polonorum, imprimis consederit, ibidemque Gneznam civitatem, regni sedem, fundaverit.“—Cuvëntulü Gnezno sétü *Gniazdo* vrea să dîcä polonesce: *cuibü*.

⁵) BOUILLET, *Dict. de Géogr.*, verbo: *Russie*.

⁶) PRAY, *Dissert.*, 139: „Moldavia, quam Majorem Valachiam reges nostri in publicis litteris vocabant.“ O gölä afirmaşiuene. Nu citëzä nicî o diplomä, şi nu putea cita, öşef nu essistä, cellü puşinü pentru intervallulü secolilorü XIV şi XV.—LAURIANU, *Tentamen*, XLI, nota, dîce din contra cä Ungurîl numşä Muntenia *Valachia-Major*, ceia-ce î essactü, dërü cä Polonîl îşî dîceaü *Valachia-Minor*, ceia-ce î imaginärü.

Carî Polonî? Din ce secolü? Nu spune.—GEBHARDI, *Gesch. d. Wal.*, notä, assicürä cä Nemşîl numşä Muntenia *Valachia-Mică*: „*Walachia minor sive occidentalis in teutscher Sprache*.“ O purä fantasmagoriä! Unulü dîce Ungurî, altulü Polonî, cellü de allü treilea Nemşî, şi nimenî n'a consultatü în acëstä cestiune nicî o singurä fontänä!

⁷) AP. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 166-167.

⁸) ED. PELZEL, p. 82, 205 e'c.—Edişiuinea *princeps* nu este paginatä.—Schiltberger dîce: „*der volck in der grossen und kleinen Walachey etc.*“; apoi vorbindü despre Sucëva: „*Sedhof ist die hauptstad in der kleinen Walachey*.“

⁹) În *Archiva Istoricä*, I, 1, 129.—Of. mai susü Studiulü I, § 1, nota 18.

Polonulū Mateiu Miechowski, sub annulū 1465, numesce Muntenia : *Maior*¹⁰.

Cea mai vechiă mappă cunoscută a României, publicată la Strassburg de Essler și Ubelin la 1513 după nescie materialuri cu multū mai bețrâne, cellū puținū de pe la 1450, pe Moldova o chiamă simplū : *Valachia*, ertū pe Muntenia : *Valachia-Magna*¹¹.

Diplomatulū Felice Petantzi, trăitorū în Ungaria pe la începutulū secolului XVI, numesce Moldova *Valachia-Minor*, Țerra-Romănescă *Valachia-Maior*, ertū poporulū muntēnū : *Walachi Montani*¹².

Totū atuncī Nicolaiū Oláh đicea: «*Valachia magna, quae et Transalpina nominatur*»¹³.

De unde dero Cantemirū luat'a dogmatica'i asserțiune că : «*Vlachia-Mare, din socotela «tuturilor geografilorū și istoricilorū, este Moldova»*»¹⁴?

Ceia-ce l'a indusū într'o errore nouă a fostū erroreă cea vechiă a lui Leunclavius, carele, întrū cātū scimū noi, spusese cellū ănteiu pe la finea secolului XVI că Muntenia este *Vlachia-Mică* și Moldova *Vlachia-Mare*, întervertindū adevērulū istoricū allū lucrulū¹⁵.

Pe cândū principii moldoveni se intitulaiū numai *voevodii*, domnii muntēni, mai allestū din secolii XIV și XV, eraū *marī-voevodii*, cea-ce arrētă că *mărimea* comparativă a Țerei-Romănesci, *marele-voevodatū* allū Ungro-vlachiei, se consacra chīarū prin titulatura princiară.

Alessandru Bassarabū de pe la 1359 era «*ὁ μέγας βοιβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας*»¹⁶.

Totū așa e fiulū seū Vladislavū Bassarabū în inscripțiunea iconei din Sântulū Munte.

Nepotulū de frate allū acestuia, nemuritorulū Mircea, este «*marele voevodū și domnū «autocratū allū tōtei țerre ungro-române»*»¹⁷.

În vechiă poesiă germană despre campania dela Varna din 1444, scrisă de cătră Beheim după arretările marturului ocularū Măgest, Vladū Draculū, fiulū lui Mircea, este numitū totū-d'a-una *mare-vodă allū Valachiei* :

„Trakle waz er genennet,
„der gross waida van Walachei,
„siben tausent man kam hyn pey
„da man dy stat auss prennet.“¹⁸

La domniū Moldovei titlulū de *mare-voevodū* ne întimpină peste totū numai de vr'o doue ori, apoi și atuncī ca o învederată imitațiune dela Munteni, precumū este, bună oră, în crisovulū lui Romanū-vodă din 1392¹⁹, ertū străiniū nu-ī numīaiū astū-feliū nicī o dată.

Vlachia-Mare se referia din tōte puntele de vedere, ca întindere territorială și precădere națională, ca usū internū și esternū, anume cătră Țerra-Romănescă²⁰.

Frații nostri de peste Dunăre îi đicū pēnē astă-đi *Vlachia-Mare*, căci și pentru dēnsiū ea fusese ca unū lēgēnū allū naționalității, de unde-ī transportase de'nteiu împēratulū Aurelianū și pe unde apoi, precumū o vomū demonstra mai departe, li-a resăritū sōrele renascerii prin cele trei odrasle alle Bassarabilorū : Asēnū, Petru și Ioniță.

¹⁰ *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, in-f., p. CCCXXXIII : „Radul autem germanus Wladi, Mahumet Thurcarum imperatori adherens, tributarium se illi prestitit, et praefatam maiorem Moldaviam ab illo regendam sub tributo accepit.“ — Despre obiceiulū polonū de a đice *Moldavia* în locū de *Valachia*, anume în secolulū XV, veđi mai susū § 5, nota 2.

¹¹ Ap. LELEWEL, *Géogr. du moyen-âge*, Atlas, nr. 102. — Titlulū originalulū este : *Tabula moderna Sarmatie sive Hungarie, Russiae, Prussiae et Valachiae*. — Face parte din PTOLEMAEI *geographiae opus*, Argentinae, 1513, in-f.

¹² În *De bello contra Turcas libri varii*, ed. Conringi, Helmestadi, 1664, in-4, p. 403, 6.

¹³ OLÁHI *Hungaria et Attila*, Vindob., 1763, in-8, p. 84.

¹⁴ *Cron.*, II, 245. — Cf. *ibid.* 79, 80, 84, 247. — Cantemirū nu citează nicăiri în astă materiă absolutamente nicī o sorginte istorică.

¹⁵ *Annales*, 146 : „Cingunt ambæ Valachiae Transsilvaniam, quarum una maioris nomen habet, altera minoris. Maior ad Euxinum mare se porrigit, et nostris Moldavia...“ — Cantemirū cunoscea fōrte bine cartea lui Leunclavius și o citează mereū.

¹⁶ Mai susū § 3, nota 9.

¹⁷ VENELIN, 18, 22 etc.

¹⁸ KARAJAN, *Zehn Gedichte Beheims*, în *Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte*, Wien, 1849, in-4, p. 35-46 : „Von dem kung Pladislav wy der mit den Türken strait“, vers. 327 etc.

¹⁹ *Archiva Istorică*, I, 1, 18.

²⁰ Pēnē pe la finea secolului XVI Italianulū GUAZZO, *Dialoghi piacevoli*, Venezia, 1586, in-4, p. 14, numesce pe vodă Petru Cercellū : „Principe della *Valachia maggiore*.“

§ 9.

CAUSA ANALOGIEI NOMINALE ÎNTE MUNTENIA ȘI ROMANIA TRANS-DANUBIANA.

Românii din Balcani aveau și ei o *Vlachia-Mare* proprie a lor.

Așa se numea cea Românie din Pindul¹, despre care noi constatarăm deja mai sus atâtea puncturi de coincidență cu Țerra-Românească: *Vlachia* una și alta, *Muntenia* de asemenea, *Mare-Vlachia* eroși ambele d'o potrivă.

Hemul era în adevăr *mare* pentru Români de peste Dunăre, în același înțeles în care era *mare* Muntenia pentru întreaga Românie.

De acolo, ca dintr'unu cuibă comunu, se răsipiră copiii lui Aurelian până la Adriatică și Bosfor.

Vlachia-Mică, adică cea mai prosperă prin datul născerii, un fel de Moldovă transdanubiană, se cheamă coloniile române din Acarnania și Etolia.

În fața acestor nouă coincidențe, noi vom repeți cea-ce am mai spus o dată: nu este azard.

Popoarele, ca și indivizii, perd cu anevoia deprinderile și suvenirile trecutului.

«O dulce illuziune—dice un autor francez, căruia literatura istorică îi datorează o monografie în două tomuri asupra numilor proprii—o du'ce illuziune împinge pe călătoru a regăsi la totu passul patria de care se depărtează, impunându regiunilor, unde nu fusese nică o dată, familiarele numi ale localităților, unde și petrecuse copilăria, unde lassă frați, soție, copii. În acestu modu fundatori colonielor, fidel impulsulu sirescu, durază neperitoare monumente de gloriă pentru patria lor primitivă în nesce țerre, din cară cu timpul va peri, pôte, oric-ce altă urmă de trecerea lor. Pe costa occidentală a Italiei promontoriulu Circei, *Monte-Circolo*, mai amintesc singur, după trei mii de ani, o coloniă venită de pe mallurile Fasulu. În Cantonulu Grigionilor din Elveția ne mai întimpină, cu nesce mică schimbări fonetice, numile *Lavin-ium*, *Falisc-i*, *Ardea* și o apă *Albula*, încât se crede cine-va transportat în mișu—loculu anticulu Lațiu. Preutul, eșind din țerre depărtate pentru a propaga în lume cultulu se, voesce de asemenea a re'nviua în callei sânta urbe de unde plecase. Astu-fel în Epiru, ca și 'n Tessalia, vomă avé câte o *Dodonă*, celebră prin oracoliu lu Gyoe. Totu așa emigranti, siliți a părăsi căminulu lor prin fomete, prin resbellu, prin persecutiuni, vor căuta a se amăgi pe sine și. Teuceru, fugarul din Salamina, va funda pe insula Cipru o altă *Salamina*. În timp modern assemeni esemple sunt pre-numerose pentru ca să le mai enumerăm. În acestu transportu allu unu nume vechu cătră o localitate nouă, pe lîngă mobilulu orgolliulu naționalu mai gîocă unu rollu impressiunea unei assemenări între locurile celle vechute pentru prima oră și între celle de-multu părăssite»².

Strămutați din Italia în Dacia lui Traian, Români căutară aci o oglindă a patriei, găsind cu fericire o copie a Alpilor în plaful Transilvaniei și imaginea Apenninilor în dunga cea muntosă despre Temeșiana.

Strămutați dela Dunăre în Dacia lui Aurelian, ei se siliră din nou a-și allege nesce situri mai multu se mai puțin înrudite prin aspectu cu pôlele Carpaților.

Eccă de ce: *Muntenia* și *Muntenia*.

[§ 1] CONIATE, PACHIMERE ȘI FRANTZE, citați testualmente în RÖSLER, Rom., Stud., 105, unde sunt resumați așa: „Und eben Thessalien ist es welches im 13 Jahrhundert die Walachen zu seinen zahlreichen Einwohnern rechnete. Da führte es den Namen Gross-Walachien, μεγάλη Βλαχία, so dass der alte Name Thessalien ausser gebrauch kam. Den notwendigen Gegensatz zu dieser Gross-Walachei bildete die kleine, μικρά

Βλαχία, in Aetolien und Acarnanien, wohin noch heute, nach Bolintinenu, wandernde Walachen ziehen.“ — Cf. De la conquête de Constantinople, par VILLEHARDOUIN et HENRI DE VALENCIENNES, ed. Paris, Par., 1838, in-8, p. 165: „et si vous ottroi avoec Blaquie la grant, dont je vous ferai seignor, sé Dieu plaist et je vis.“

²) SALVERTE, II, 247.

Parțea cea mai compactă, cea mai energică, cea mai putinte a emigrațiunii, și-a apropiat firesce teritoriul cel mai adecuat cu idealul aspirațiilor selle, devenit astfel, dincolo ca și dincoace de Dunăre, porțiunea cea mai națională a pământului național.

Eccē de ce Muntenia și Muntenia ni aparut totu-d'o-dată ca *Vlachiă* și *Vlachiă*, adecă doue regiuni mai eminamente latine.

Vigōrea fizică și psihică este simptomul cel mai certu allu răpedii îmulțirii a unei naționalități.

Românii dela Severinū, ca și acei dela Pindū, începură a împrōșca în tōte direcțiunile prisosulū poporațiunii, fundându în drēpta și 'n stānga stabilimente filiale, în tradițiunea cărorū ei conservău prestigiul de ascendență.

Eccē de ce Muntenia și Muntenia, România și România, sunt *Vlachiă-Mare* și *Vlachiă-Mare*.

Azardulū celū aparinte este totu-d'a-una în fondū o lege istorică.

Dintre numile celle pēne acumū analisate, *România* sēu *Vlachia* se pōte califica geneticū, *Ungro-vlachia* administrativū, *Muntenia* sēu *Transalpina* topicū, *Vlachia-Mare* ierarchicū.

Acēsta din urmă exprimă gradulū de importanță morală și materială a țerei în comparațiune cu celle-l'alte provincie alle Daciei lui Traianū și chiarū din ambele Dacie.

Totū ce ni mai rămāne de observatū în trecētū, este că despre *Vlachiă-Mică*, după cumū se chiamă astă-zi celle cincī districte de peste Oltū, nu se află nici unū vestigiū în literatură istorică din secolii XIV și XV, cândū elle se numīau purū și simplu : banatū allū Severinulū.

Totuși nici acēstă numire, deși mai modernă, nu este indiferente.

Ea probēză că pēne în țillele nōstre totalitatea Munteniei, adecă tōte celle optū-spredeci gūdețe, păstrēză ore-cumū implicitamente caracterulū primitivū de *Vlachiă-Mare*, căci altū-felū o parte din elle nu s'arū fi pututū boteza *Vlachiă-Mică*.

§ 10.

BASSARABIA DELA OLTU IN FONTANELE POLONE ȘI MOLDOVENE.

Engel, Gebhardi, Sulzer, Wolf, Șincai, Palauzov, Vaillant, Ubicini, Rösler, mai pe scurtū nu essistă aprōpe nimeni în litteratură istorică a Romāniei, care să nu fi cititū sēu celū puținū să nu fi avutū aparința de a cunnōsce pe Dlugosz.

Născutū la 1415, acēstū illustru cronicarū allū Poloniei face parte din secolulū XV prin activitate personală, dēru aparține mai multū secolulū XIV prin fontānele grandioșei selle opere.

Dlugosz numesce Țerra-Romānescă în trei feluri.

Ellū îi dice *Muntenia*: „Montania”¹, confirmându tōte observațiunile nōstre de mai susū, atātū assupra usulū acēstui nume în secolulū XIV, precumū și assupra legăturai selle cu forma polonă *Multany*.

Ellū cunnōsce nu mai puținū epitetulū de *Vlachiă-Mare*, întrebuițându-lū întocmai ca și contimpuranulū sēu Miechowski².

Dēru celle mai de multe ori Țerra-Romānescă apare în annalele lui Dlugosz sub numele de *Bessarabia*, poporulū *Bessarabi*, principele *Bessarabus*.

¹) Lib. XIII, t. 2, p. 516: „Anno 1474 Turcorum Cæsar omnes arcas et munitiones in Bessarabia et Montania, tradente sibi ultronee Bessarabie Voivoda Radulone occupans etc.”—Cf. mai susū § 6, notele 2, 3.

²) *Ibid.*, lib. XIII, t. 2, p. 345: „Germanus eiusdem Vladi, Ra-

dul nomine, ad Turcorum cæsarem Machumetem se conferens, feudalem et tributarium se illi præstitit, et præfatam maiorem Moldaviam ab illo regendam sub tributo suscepit.”—ȘINCAI, II, 45, traduce fōrte bine: „Moldova cea mai mare, adecă *Vlachia*.”—Cf. mai susū § 5, nota 2, § 8, nota 10.

Ca essemplulū cellū maī palpabilū, vomū reproduce aci unū passagīu din cronicarulū polonū fațā 'n fațā cu passagīulū correspondințe din letopisețulū Moldovei:

Dlugosz :

„Anno 1474 ad Casimirum regem Poloniae venerunt Stephani Voievodae Valachiae nuncii notabiles, sabbato post Epiphaniae octavas, Stephanus Turkula et alii, per quos denunciabat Voivodam Bessarabiae Radulonem, hostem suum, Turcorum etiam subsidiis auctum, se profligasse, uxoremque suam et duas filias et omnem thesaurum in castro Dabrovicza, in quo Radul confugerat, et inde clam effugerat, abstulisse, et maiorem partem suorum dominiorum possedis- se. In quorum omnium testificationem viginti octo banderia, hosti detracta, Casimiro regi die Solis sex a decima mensis Januarii praesentavit. Sed denunciationem tantae denunciationis et laeticiae superveniens post triduum nuncius alter foedavit, referens Casimiro regi Radulonem Bessarabiae Voievodam auxiliantibus sibi Turcis, et Bessarabiam recuperasse, et praefectos castrorum, quos Stephanus instituerat, castris conquistis trucidasse, et agrum Valachicum in magna parte igne populasse etc.“³.

Urechia :

„Și intrândū Stefanū-vodă în *Țerra-Muntenescă*, se găti să dea resboiū Radulū-vodă. Decī vedēndū Radulū-vodă că nu-ī va putē sta împotrivă, a datū dosū cu oștea sea și s'a dusū la scaunulū seū la Dîmbovițā. . . . Ero Stefanū-vodă s'a pornitū după dēnsulū cu totā oștea, și intr'acestă-și lună în 23 a încongīuratū cetatea Dîmbovița, și intr'acea nōpte a fugitū Radulū-vodă din cetate, lăssāndu-și pre Dōmna sea Maria și pre fiică- sea Voichița, și totū ce a avutū, și s'a dusū la Turci. Erū Stefanū-vodă în 24 acesteī lune a dobānditū cetatea Dîmbovițā, și a intratū intr'īnsa, și a luatū pre Dōmna Radulū-vodă, și pre fiică- sea Voichița o a luatū sie Dōmnă, și totā averea luī, și visteriele luī, și haīnele luī celle scumpe, și tōte stēgurile luī. . . . Erū pre Bassarabū Latotū l'a lăssatū Domnū în *Țerra-Muntenescă*. . . . Radulū-vodă, decă a luatū agīutorū dela Turci, a intratū în *Țerra-Romānescă* cu 15,000 de Turci etc.“⁴.

Orī-unde Urechia pune « Țerrā-Muntenescă » și « Țerrā-Romānescă », Dlugosz întrebujă: *Bessarabia*.

Totū așa face Mateiū Miechowski, compatriotulū și discipolulū mareluī annalistū polonū.

Vorbindū, spre essemplu, despre catastrofa luī Tepeșū, cădūtū de 'nteiū în sclavia maghiarā și apoi assassinatū de cătrā unū trădătorū românū, ellū dīce:

« Rex Mathias Hungariae *Wladislaum Draculam, Voievodam Bessarabiae*, annis prope duodecim in captivitate tentum, restituit et in *Bessarabiam remisit*, qui fraude servi sui, currendo in equis velocibus, decapitatus occubuit »⁵.

La începutulū secoluluī XV Munteniī amenințāndū meretū cu agīutorulū Turcilorū de a nāvāli în Transilvania⁶, regimele ungurescū ceru spriginulū regelū Vladislavū Iagello, carele s'a și grābitū a-ī trāmitte în doue rōndurī oștirī polone assupra Țerreī-Romānescī, scriēndū totū-d'o-datā împēratulū Sigismundū într'o epistolă din 1431:

« Vestra fraternitas non ignorat demum versus *Bessarabiam* similiter iterata vice cum magnis misimus aliam gentem impensis etc. »⁷.

Pēnē 'n secolulū XVI, deși cu multū maī rarū, Poloniī numīatū din cāndū în cāndū Muntenia *Bassarabiā*.

Astū-feliū diplomatulū Petru Tomicki consilia în 1510 regelū Sigismundū Iagello de a trāmitte unū ambassadorū la Pōrta Ottomanā nu pe drumulū cellū maī scurtū, ci prin Ungaria, Transsilvania și Țerra-Romānescă: « per Hungariam în Turciam proficisciretur non descendendo Budam, sed recto tramites per Transsilvaniam et *Bessarabiam* etc. »⁸.

³) Lib. XIII, t. 2, p. 508.

⁴) *Letop.*, I.

⁵) *Chronicon*, CCCXLII.—Totū așa în Dlugosz, lib. XIII, t. 2, p. 608.

⁶) ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 168.

⁷) RACZYNSKI, *Codex Diplomaticus Lithuaniae*, Wroclaw, 1845, in-4, p. 351.

⁸) *Acta Tomiciana*, ed. Dzialynski, Posnaniae, 1852, in-4, t. I, p. 67.

Veðurămü fontănele polone, pe Dlugosz, pe Miechowski, pe regele Vladislavü Iagello, pe Tomiçki, dândü Țerreĭ-Romănescĭ în modulü cellü maĭ necontroversatü numele de *Bassarabiä*.

Celebrulü Kromer ĩ resumă și 'ĭ completéză pe toĭ.

Chiămatü la 1551 a regula archivulü regescü allü Polonieĭ, ellü a găssitü acolo maĭ multe acte relative la unü *voevodatü allü Bessarabiet*, tóte fórtē vechĭ, anume dintre annĭ 1389—1411.

Citindu-le, ĩ-a fostü lesne a ĩnțelege că elle se referă d'a-dreptulü la Țerra-Romănescă.

Așa dérü ellü le-a trecutü ĩn inventariü sub rubrica: «*Muntēnia sēü Bessarabia*»⁹.

Prima cunnoscință ĩntre Polonĭ și Muntenĭ avusese locü pe la 1389 prin intermediulü Moldovenilorü.

Bassarabia, ca una din calificărele Țerreĭ-Romănescĭ, cată déro, să fi venitü la Polonĭ anume din Moldova.

ĩn adevėrū, noĭ găssimü acestü nume repeĭtū de treĭ orĭ ĩn preĭiosulü tractatü commercialü moldo-polonü din 1407.

Eccē passagiulü :

«Neguĭtorĭĭ din Lembergü sunt liberĭ a esporta postavü ĩn Ungaria și'n *Bessarabia*; ĩrū «cine 'lū va duce ĩn *Bessarabia*, să plătescă la vama principală ĩn Sucėva cāte treĭ denarĭ «de fie-care libru, și apoi la *fruntariä ĩn Bacău* cāte douĭ denarĭ de fie-care libru; ĩrū «pentru lucrurĭ de importü din *Bessarabiä*, fie pipertü, fie lână, fie alta, se va plăti ĩn Bacău «etc.»¹⁰.

Peste unü annü, la 1408, Mircea cellü Mare trāmitte ambassadorĭ la Lembergü pentru a ĩntra la rōndulü seü, după essemplulü domnului moldovenescü Alessandru cellü Bunü, ĩn relaĭiunĭ commerciale directe cu regatulü polonü.

Originalulü tractatului, ĩnchiăiatü cu acea ocasiune, se păstrėză pēnē astă-dĭ ĩn așa numitulü *Archivum antiquum* din capitala Galliĭeĭ.

Principele muntėnū se ĩntitulėză acolo :

«Eü Ionü Mircea, mare voevodü și domnū allü tóteĭ Țerre ungrovlachice și allü Țerre-lorü de peste munĭ»¹¹.

ĩn locü de *Ungro-vlachĭä* din acestü titlu, actulü polonü contimpurėnū, prin care se constată presința solilorü muntenĭ ĩn Lembergü, pune: *Bessarabiä*.

Eccē ĩnsu-șĭ testulü :

«1408, Sabbatho ante oculi dati sunt Steinhauser centum grossi pro octuale medonis «honorato nuntiis de *Bessarabia*»¹².

Tractatulü commercialü moldo-polonü din 1460 re'nnoesce aprópe din cuvėntü ĩn cuvėntü după acella din 1407 ĩmportantulü passagiü pe care l'amü reprodușü maĭ susü, cu acea numaĭ deosebire că 'n locü de *Bes-sarabiä* ne ĩntĭmpină *Bas-sarabia*, adecă ĩntocmaĭ după cumü s'a numitü totü-d'a-una antica dinastiä princiară din Muntenia¹³.

⁹) CROMER *Inventarium publicarum literarum Regni Polonię MDLI*, autografü ĩn Archivulü principalü allü *Affacerilorü Esterne* din Moscva, in-f., p. 222: «*Transalpina sive Bessarabia*,» ap. OBOLENSKIĭ DANĪLOWICZ, *Metrika velikago kniazsestva litovskago (1545-72)*, Moskva, 1843, in-4, p. 436, 453.

¹⁰) *Archiva istoricā*, I, 1, 131.—*Akty Zapadnoi Rossii*, I, 31: «A do Ugor i do *Basarab* svodobno im vyvoziti sukna, a kto povezet sukno do *Basarab*, dati imet na golovnoe myto u Sozavie ot grivnu po tri groszi, a na kraj u Bakovie ot grivnu dva groszi; a szto privezet iz *Basarab*, ili peretz, ili bavalnu, ili bud szto etc.»

¹¹) Archivulü municipalü din Lembergü, fascic. 517, nr. 8.—Reprodusü ĩn *Archiva istoricā*, I, I, 3: «Az jő Mircea velikyi voivoda i gospodin v'sei zemi ugrovlaçhiiskoi i zapaninskym stranam.»

¹²) *Archiv. munic. din Lembergü*, MS. lib. 1178, p. 232.—Cf. ZUBRZYCKI, *Kronika miasta Lwowa*, 75.

¹³) *Archiva istoricā*, II, 173: «A do Ugor i do *Basarab* i do Keliu i do Turkov volno im vyvesti sukna, a kto povezet sukno do *Basarab* dati imet na golovnom mytie u Sozavie ot grivnu tri groszi etc., a sezo privezut ot *Basarab* ill ot Turkoeh, ili bavalnu, ili bud sezo, u Bakovie i Romanov t'rg i u tych kraisznyh t'rgov ot voza po dva zlaty turskych.»

§ 11.

BASSARABIA IN FONTANELE SERBE SI MAGHIARE.

La 1349 celebrulă țzară serbescă Stefană Dușană încheie un tractat comercial cu Ragusa, în care citim între celelalte:

«Oricine poate trece în libertate și fără nici o pedecă prin țerra noastră, ducându marfă pentru alte țerre, affară numai de arme, cari să nu se esperte nici în Bulgaria, nici în Țerra-Bassarabescă, nici în Ungaria, nici în Bosnia, nici în Grecia»¹.

Eccă déro Muntenia purtându numele de *Bassarabiă* în totă florea vécului XIV!

Cronica serbescă a monastirii Tronoșă, cunoscută după un manuscript din secolul XVI, înse compilată după nesce sorginți cu multă mai vechi, ȳice între anii 1320—1330:

«Impăratul bulgar Mihailă adună o formidabilă armată, pe lîngă care mai căpătându «agîtore dela Români Bessarabeni, năvăli în Serbia»².

Vorbindu despre acella-și personagi, Bizantinul Cantacuzenă, scriitorul contimpurénă, numesce Ungro-vlachii pe aliații Bulgarilor, Români ce Bessarabeni ai cronicarului serbă³.

Acéstă așa ȳicéndă ecuațiune între *Ungro-vlachii* și *Bessarabiă* ne conduce d'a-dreptulă la o diplomă a împăratului Sigismundă, carele confirmă la 1420, în calitatea de rege allă Ungariei, immunitățile și privilegiete monastirii Tisména:

«Tutorul locuitorulă Țerrei ungrovlachice, adecă ai Bessarabiei»⁴.

În acella-și modă annalistii maghiari, Thurocz⁵ și anonimul Chronicon Posoniense⁶, povestindu catastrofa regelui Carolă-Robertă pe la 1330 în codrii Severinului, numesce Țerra-Romănescă «a Bassarabului», sétu simplu numai «Bassarabă».

Dela Poloni, Moldoveni, Serbi și Unguri, căroră Muntenia li era d'o potrivă cunoscută sub termenulă dinastică de *Bassarabiă*, să trecem la sorginți occidentale.

§ 12.

BASSARABIA IN FONTANELE ITALIANE.

Pe la 1570 s'a véduť în Spira, la curtea împăratului germană Massimiliană II, ună pretendinte romănu espatriată, despre care Leunclavius ȳice:

«Ellă se numă Nicolaă și era fiu allă *principelui Bessarabiei*, demonstrându acéstă origine prin documente, prin mărturie și mai cu sémă prin *bulle plumbate alle Venetiei*»⁷.

Bulle plumbate alle Venetiei—din ce epocă?

Leunclavius și după densusul Cantemiră⁸ credeau că *Bessarabia* însemna aci provincia romănu de peste Prută.

Din fericire pentru lumina istorică, individulă în cestiune nu e de totă obscură.

¹) KARANO - TVRTKOVIT', Srbskii spomenitzzy, Bieograd, 1840, in-8, p. 52: „kto lubi iti u inu zemliu str'gom, s kuplom da grede priez zemliu tzarstvami svobodno bez vsake zabave, t'kmo oruzsija da ne nosit ni u Bugare, ni u Basarabinu zemliu, ni na Ugre, ni u Bosnu, ni u Gr'ke.“ — Datulă este 6858 dela Creațiune, indictionă 2, septembrie 20, adecă 1349, éru nu 1350, precumă pune în parentes editorulă din necunnoscerea reguleloră cronologice.

²) Rodoslovie serbskoe, în Glasnik druzstva srbske slovesnosti, t. 5, Bieograd, 1853, in-8, p. 64: „Michail zse silnieisze voinstvo sobrav i vzia pomosezi u Basarabovych Volchov.“ — În edițiunea tipărită stă: Besarabov i Volchov. După limbă, cronica se pare a fi fostă scrisă, cellă puțină parțialmente, în secolulă XV.

³) *Historiarum L. IV*, rec. Schopen, Bonnæ, 1828, in-8, I,

175: „ὅ δὲ τὴν τε ἰδίαν στρατιὴν συναγαγὼν καὶ ἐξ Οὐγγροβλάχων κατὰ συμμαχίαν οὐκ ὀλίγην etc.“

⁴) VENELIN, 49: „Vsiem koi v ungrovlachii skoi zemli sczo est Basarabska.“ — Originalulă acestulă documentă se află în Archivulă Statulă din Bucuresci.

⁵) Ed. Schwandtner, 208: „Transtulit se in terram Bazarad Wayvoda Vlachorum.“

⁶) Ap. PODHRADZKY, în Chronicon Budense, 250: „Anno Domini MCCCXXX, feria sexta ante festum beati Martini, in terra Bazarad Carolus rex fraudulenter est devictus.“

⁷) Annales, 182: „Novi aliquando in aula Maximiliani II Augusti, Spirae comitia celebrantis, Nicolaum, patre Bessarabiae principe natum, uti quidem credebatur: documentis quibusdam ac testimoniis, praesertim Venetorum plumbeis bullis, hanc eius originem adprobantibus.“

⁸) Cron., II, 373.

Pe la 1569, cu unu annü înainte de a face solemna'ı aparițiune la curtea imperială a Habsburgilorü, ellü petrecea la Segovia în Spania, de unde 'lū vedemü scriendü unü felü de crisovü, în care 'și dă numele de : «Nicolaü, fiülü lui Barbu Bassaraba, domnü allü Munteniei»³.

Astü-felü se esplică pe deplinü titlulü seü : «princeps Bessarabiae».

Cu multü înse înainte de bulle venețiane alle acestui aventuraru, Țerra-Romănescă se numia degia Bassarabiă în bulle papale.

Să nu uitămü că ceia-ce ne preocupă specialmente în opera de față, este secolulü XIV.

Eı bine, într'o scrisore cătră regele maghiarü Ludovicü din 1372, adecă de pe la finea domnirii lui Vladislavü Bassarabü, papa Gregoriü XI illü îndemăă la edificarea templurilor catolice în țerlele învecinate cu Ungaria, ȳicându-ı :

«In Bosnia, Serbia, *Bassarabia* și 'n celle-l'alte părți limitrofe locuescū multı schismaticı și ȳeticı.»⁴.

§ 18.

RECAPITULAREA DESPRE BASSARABIA.

Fontănele de mai susü, în cari vedemü Țerra-Romănescă figurändü sub numele de *Bassarabiă*, potü fi classificate în următorulü modü :

SECOLULU XIV:

1. Tzarulü serbescü Stefanü Dușanü (1300—1356);
2. Papa Gregoriü XI (1300—1378);
3. Impăratulü germano-maghiarü Sigismundü (1366—1437);
4. Regele polonü Vladislavü Jagello (1350—1434);
5. Domnulü moldovenescü Alessandru cellü Bunu (1380—1432);
6. Actele dintre 1389—1411, inventariate de cătră Kromer în archivulü regescü din Cracovia;
7. Notița din 1408 în archivulü municipalü din Lembergü;
8. Cronica latino-ungară dela Posonü

SECOLULU XV:

9. Annalistulü polonü Dlugosz (1415—1480);
10. Confratele acestuia Miechowski (1450—1523);
11. Domnulü moldovenescü Stefanü cellü Mare (1430—1504);
12. Annalistulü maghiarü Thurocz (1450—1490);
13. Cronica anonimă serbă dela Tronoșa (XV—XVI);
14. Bulle plumbate venețiane alle pretendintelü muntenescü Nicolaü Bassarabü (XV—XVI);
15. Diplomatulü polonü Tomiçki (1470—1535).

Aceste diferite sorginți din secolii XIV și XV, d'o potrivă autentice, stablescū pêne la cellü mai înaltü gradü de evidință atätü faptulü cuvântului *Bassarabiă* ca o denumire pe

³) SEIVERT, *Von dem walachischen Wappen, in Ungri-sches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, part. 3, p. 366, dă acestü actü numaı în traducere. Nicolaü, *princeps Bessarabie* allü lui Leunculavius, își numesce patria: „unser Fuerstenthum Transalpina.“—Articolulü lui Seivert este publicatü de asemenea în *Anzeigen allergnädigst privilegirte*,

Wien, 1771-76, in-8, t. 6, p. 180-8.

⁴) RAYNALDUS, an. 1372, num. 82, ap. ASSEMANI, *Kalendaria*, V, 1, 61: „Quod in eisdem, Bosnia scilicet, Rascia ac *Bassarath*, et aliis partibus eis vicinis multi schismatici et hæretici commorantur, et quod ibidem convertendorum messis est multa, operarii vero pauci.“

atunci foarte răspândită a Munteniei, precum și nu mai puțin originea acestui nume dela dinastia princiară : *Țerra-Bassarabului*.

Pentru Muntenia *Bassarabia* corespunde cu *Bogdania* pentru Moldova, ținându-se totuși seamă de două puncturi de diferență :

1. Moldovenii ei-înșiși nici o dată nu-și numărau țerra *Bogdaniă*, pe cândți Muntenii din contra, precum vom vedea mai la valle, nu respingeați numele de *Bassarabiă* ;

2. *Bogdania* se referă la persoana unui singur principie, întemeiatoru allu domniei moldovene, pe cândtu *Bassarabia* reflectă în sine o dinastiă întregă, tare și mare în cursu de mai multe vécuri.

Acestu modtu de a individualisa o țerră sétu o națiune prin numele gentilițitu allu principelui sétu allu dinastiei, nu este isolatú.

Salverte, studiândtu fenomenulu în istoria universală, éttă cumtu resumă cercetările sélle :

«Unu captu puternicu și celebru póte da poporulu propriulu seú nume. Așa la începutu secolulu XIV o ramură tătara adoptă numele suveranulu seú Usbek, allu șesselea descendinte allu luí Genghis-hanú. O altă ramură purta degia mai de 'nainte numele luí Noga, sub conducerea căruí ea reușise a deveni nedependinte. Hordele turce, carí năpădiseră imperiulu bizantinú pe la finea secolulu XIII, ni se presintă de asemenea sub numele differițiloru căpitaní : Salan-baștu, Amir-amanú, Atmanú etc. Goșii, Vandalii, Alanii, Gepiđii, formaú una și aceia-și naționalitate, alle cărița fracțiuní, după mărturia luí Procopiú, se distingeau una de alta prin numele principelui respectivú. Dintre popórele gallice, năvállite în Asia, ciací își atribuiră numile capiloru ce le duceau la gloriă. Totú așa în anticitate Mirmidonii se numărau Tessalii după numele luí Tessalú »¹.

Illustrulú Iacobu Grimm reduce denumirile tuturoru națiuniloru la trei rubriche generale :

1. Sétu după vr'o calitate mai caracteristică a poporulu ;
2. Ori după aspectulu territoriulu ;
3. Sétu, în fine, după numele fundatorulu statulu naționalu².

În astă din urmă speciă întră numele Țerei-Romănesci : *Bassarabiă*.

Ellu este pentru noi totú ce póte fi mai importantu, demonstrândtu profunda vechime a dinastiei Bassarabiloru pe țermii Oltulu și distrugéndtu totú-d'odată aserțiunea d-luí Rösler că d'abia pe la 1330 arú fi appărutu pentru prima órá unu obscuru Bassarabu pe scena istoriei³.

Pentru ca o țerră să adopte numele unei dinastie, trebuiú să fi trecutú mai ántéitú unu intervallu destullu de lungú de consolidarea dinastiei ; pentru ca acestu nou nume dinasticu, lășindu-se cu incetulu affară din hotare, să devină familiaru în străinătate, se necesitéză éroșii unu altu intervallu destullu de lungú ; mai pe scurtu, pentru ca *Bassarabia* să fi străbătutu pe la 1372 péné la curtea papală sétu pe la 1349 péné la Ragusa, logica istorică cea mai elementară ne face a precepe că însă-și dinastia Bassarabiloru a fostú la Munteni fără comparațiune mai vechiă.

¹) Op. cit., II, 121-3.

²) *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, n-8, t. 2, p. 774 : „Betrachtet man nun den Grund der Namen, so ergeben sich drei Arten, indem sie sich entweder auf einen Stammherrn, oder auf eine vorstehende Eigenschaft des Volks selbst, oder endlich auf die Gegend beziehen, in der es wohnt.“

³) *Rom. Stud.*, 296 : „Die ununterbrochene Folge der Dynastie Bassaraba ist ein Glaubenssatz der romanischen Historiker. Aber für einen modernen Leser des westlichen Europa gehört es doch zu den starken Zumutungen, Vertrauen

in die Behauptung zu verlangen, dass diese Familie seit Aureliar berühmt gewesen sei. Ich finde den Namen Bazarad als den eines Wojwoden der Walachei zum ersten Mal in der berührten Stelle Thwrócizis zum J. 1330 genannt. Eine Urkunde von 1345 nennt uns den Edlen Alexander Bassarat. Eine andere vom J. 1359 stellt den Alexander Bazarad Vajvoda Transalpinus noch sicherer. Der Mangel fernerer Aufzeichnungen hindert uns diese Benennung zu verfolgen, erst 1475 erscheint ein Bozarabus Valachia Vajvoda von neuem.“ — D. Rösler citează pe THEINER, și totuși nu vrea să știe că péné și acolo, *Mon. Hung.*, I, 513, se găsește „Bazaras Vajvoda Transalpinus“ degia în anulú 1327.

§ 14.

BASSARABENII INTR'O CRONICA POLONA DIN 1259.

Ce va dice d. Rösler, cându noi vomü arrëta nu la 1349 sëu 1372, ci de pe la 1259, cu unü secolü înainte de urcarea pe tronü a lui Vladislavü Bassarabü și cu doue vécuri înainte de Țepeșü, termenulü *Bassarabiä* nu numai applicatü cãtrã teritoriulü și cãtrã poporulü Țerrei-Romãnesci, dérü cunoscutü degia pënë 'n fundulü Poloniei?

Maï repeșimü o datã ciffra : 1259

Ni vomü permite maï 'nainte de tôte o rãpede digressiune despre prețioasa fontãna, de unde vomü trage acëstã neașteptatã indicațiune.

Silesianulü Sommersberg a divulgatü în 1730 o cronicã polono-latinã, pe care a botezat'o : *Anonymi Archidiaconi Gneznensis brevior chronica Cracoviae*.

O datã atrãgëndu-se asupra acestui monumentü atențiunea archeologilorü, s'aü începutü cercetãri prin felü de felü de bibliotece, dândü dreptü resultatü descoperirea maï multorü differite manuscripte, care de care maï complete sëu maï perfecte, unulü la Breslau, altulü în Vaticanü, allü treilea la Königsberg, allü patrulea în possessiunea renumitulü bibliomanü Czaçki, și așa maï departe ¹.

Studiãndu-le, Germanulü Semler a surprinsü cellü de 'ntefu pe Sommersberg de a fi publicatü la unü locü sub acella-și titlu vr'o șepte cronice cu totulü deosebite, pe cari unü archidiaconü de Gnesno le-a fostü legatü pe tôte într'o ordine cronologicã, luãndü astü-felü aerulü de a fi autorü allü totalitãți ².

Celebrulü Lelewel, gãssindü vr'o doue noue manuscripte, s'a cređutü în stare a da o classificațiune și maï precisã, despãrțindü întrëga publicațiune sommersbergianã anume în urmãtorele optü buccãți separate :

1. *Brevis Chronica Cracoviae*, pënë la 1248;
2. *Annales Polonorum vetustiores*, dela 1248 pënë la 1282;
3. *Annalista Cracoviensis*, dela 1282 pënë la 1312;
4. *Annalista Cujaviensis*, dela 1312 pënë la 1340;
5. *Annalista Monachus*, dela 1340 pënë la 1366;
6. *Ephemerides*, dela 1366 pënë la 1376;
7. *Annalista Gneznensis*, dela 1376 pënë la 1385 ³.

Așa dérü între annii 1248—1282 unü anonimü scrisese *Annales Polonorum vetustiores*.

Dintre ceï optü cronicari de maï susü, ellü singurü ne interessã în casulü de față.

Autenticitatea lui n'a fostü pënë acumü suppusã cellei maï micï bãnuelle.

Acestü contimpurënu allü evenimentelorü éccë ce dice sub anulü 1259 :

«MCCLIX. Thartari, subiugatis *Bessarebenis*, Lithvanis, Ruthenis et aliis gentibus, Sandomirzs Castrum capiunt» ⁴.

Adecã :

«1259. Tãtariï, dupã ce sub-gügarã pe *Bessarebeni*, pe Litvani, pe Ruteni și alte nãmuri, aü luatü cetatea Sandomirü».

¹) WISZNIEWSKI, *Historia litteratury polskiëj*, t. 2, Krakow, 1840, in-8, p. 152-153.

²) *Animadversiones ad antiquiores scriptores Poloniæ*, p. 52, § 13, ap. OSSOLINSKI, Vincent Kadlubek, übers. v. Linde, Warschau, 1822, in-8, p. 284-286.

³) LELEWELS *handschriftliche Mittheilungen*, ap. OSSOLINSKI, 622. — Lelewel avea intențiunea de a publica pe toți acesti cronicari într'o nouã edițiune cu variante, acea a lui Sommersberg fiindü förte defectösã.

⁴) SOMMERSBERG, *Silesicarum rerum scriptores*, Lipsiæ,

1730, in-f., t. 2, p. 82. — Memoria luãrii Sandomirulü de cãtrã Tãtariï în 1259 s'a conservatü pënë în secolulü XVII. CEL-LARIUS, *Poloniæ descriptio*, 1659, în MIZLER, I, 544, dice : „Anno 1259, a Russis adiuti, Tartari Sandomiria potiti sunt — in cujus rei memoriam adhuc hodierno tempore quotannis ultimo Maii festus dies hujus cãdis, quasi Martyrum Christi, celebratur magno hominum concursu, quibus, ex Papæ Alexandri IV concessione, magnæ indulgentiæ donantur.” Papa Alessandru IV a domnitü între 1254-1261. Prin urmare, însãși cronologia confirmã veracitatea narrațiunii.

Dintre toți istoricii Românilor, numai Gebhardi observase în trecutul într-o notiță acestu pasajit din așa numitul Archidiaconu de Gnesno.

Illu observase, dertu nu-lu putea înțelege, căci nu cunoscea antica nomenclatură a Munteniei.

Peste Prutu, în Bessarabia de astă-đi, pe la 1259 nu locuiau Români, ci hórde orientale de Comani.

Cine déro să fi fostu pentru Gebhardi acei *Bessarabeni*?

Nesciendú încotro s'apuce, ellu se decise vréndu-nevréndu a crede că *Bassarabeni* cronicarului polonú vorú fi fostu vre-o seminiă de Comani ⁵.

Eccé unde póte conduce pêne și pe unú istoricu de tallia luí Gebhardi, cu multú mai pe susú de Engel și chiarú de Șincai în privința criticismului, lipsa de o analiză monografică!

Bassarabeni, cunoscuți de pe la 1259 departe în Polonia, ni probéză că dinastia Bassarabilorú era pe atuncú în Țerra-Romănescă înrădăcinată, întărită. agiunsă în tótă flórea.

Dertu acésta se póte óre demonstra documentalmente?

Să vedemú.

§ 15.

BASSARABŪ-BANŪ INTR'O CRONICA PERSIANA SUB ANNULŪ 1240.

Fazel-ullah-Rasid, scriendú în Persia la 1300 după rapporturile oficiale alle autorităților mongole, astú-ielú că narrațiunea'y offeră tótă ponderositatea unei mărturie oculare ¹, éccé ce spune într'unú pasajitú, asupra căruia mî-a fostú attrasú atențiunea reposatulu meu părinte și neuitatulu magistru în sciința istorică :

„In primă-véra annuluí 1240 — ȕice ellú — principií mongolú trecură munții Galiției «*در اقصای آن*» pentru a intra în țerra Bulgarilor *بگ* și Ungurilor. Ordă, carele mergea spre drepta, după ce a trecutú țerra *Aluta* «*آلوتا*» îi esse înainte *Bazarabam* «*بازرابام*» cu o armată, dertu e bătutú. Cadan și Burí au mersú asupra Sașilorú și i-au învinsú în treí bătălie. Bugek din țerra Sașilorú trecu peste munți, intrándú la *Karaulagh*, și a bătutú «popórele *ulaghice*...» ².

Acestú importantissimú testú are nevoiă de urmátóarele limuriri topografice prealabile :

1. De vreme ce Ordă mergea spre drepta în privința regiunii Sașilorú, urméză necessarmente că sub «țerra Aluta», pe unde trecuse ellú înainte de a se lovi cu *Bassarabú-banulú*, Rasid înțelege anume Făgărașulú, carele se află în adevérú spre drepta de Brașovú și a căruia provincia se chiamă pêne astă-đi de cătră Ardeleni «țerra Oltuluí» ³, în stilulú officialú latinú «terra Alutensis», nemșesce «Altland» ⁴.

⁵ *Gesch. d. Mold.*, 512: „1259 würden einige Komaner, die im heutigen Bessarabien wohnten, schon in polnischen Geschichtsbüchern Bessarabeni genannt“.—Este curioasă ușurința, cu care celebrul MALTE-BRUN, *Géographie*, Paris, ed. Malte-Brun fils, sine anno, in-8, t. 6, p. 347, utilizază erórea lui Gebhardi: „La Bessarabie doit son nom à un chef des Comans, appelé Bessarab.“

¹ D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 1, p. XXXV: „Il existait dans les archives du khan mongol de la Perse des fragments historiques d'une authenticité reconnue, écrits en langue et en caractères mongols, mais peu de personnes avaient la faculté de les lire. Pour mettre ces matériaux à la portée du public, le sultan Mahmoud Gazan khan voulut qu'il fussent rédigés en corps d'histoire, et confia ce travail, en 702 (1303), au plus humble de ses serviteurs Fazel-oullah, fils d'Abou-l-Khair, surnommé Raschid le Médecin, de Hémédan, qui reçut l'ordre de consulter, pour compléter ces matériaux, les savants chinois, indiens, ouigours,

kiptchaes, et autres, qui se trouvaient à sa cour.“ — KLA-PROTH, *Asia Polyglotta*, Paris, 1831, in-4, p. 4, numesce cronica lui Rasid: „ein höchst schätzbares Werk, welches als die einzige Quelle angesehen werden kann, aus welcher alle späteren Mohammedanischen Schriftsteller dass geschöpft haben. was sie über die ältere Geschichte der Mongolischen und Türkischen Völker beibringen.“

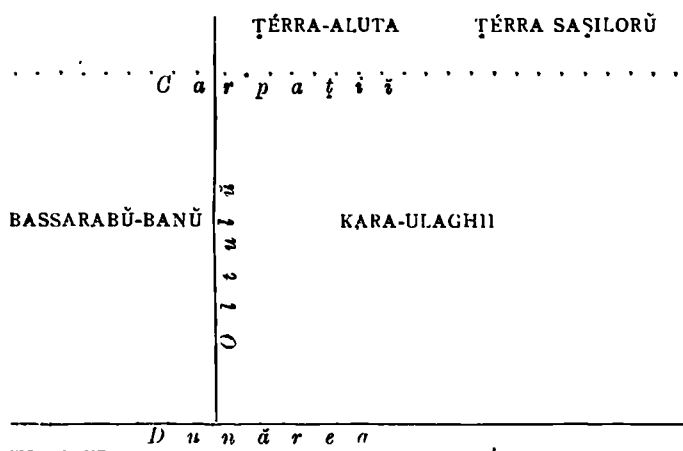
² D'OHSSON, II, 627-8.—Acéstă citațiune este unú nou respunsú la asserțiunea d-lui RÖSLER, *Rom. Stud.*, 296, cumú-că prima mențiune istorică despre Bassarabí arú fi din annulú 1330.

³ CODRU DRAGUSIANU, op. cit., 1: „Inaintea mea era Țerra Oltuluí, ca o grădină măreță, întinsă, țermurită de Carpații Făgărașului, de culmea Persianilorú și de malulú ardelenú formándú rîpa dréptă a Oltuluí etc.“

⁴ Charta Transilvaniei în REICHERSDORFER, *Transsylvania ad Moldaviæ descriptio*, Coloniae, 1595, in-f.

2. De vreme ce contra *Kara-ulaghilor*, adică a «Negrilor-vlachii», Bugek mergea prin regiunea Saşilor fără a se abate pe la Făgăraşu, urmază necessarmente că sub «popóarele kara-ulaghice» Raşid înţellege anume pe locuitorii din Muntenia orientală, adică în direcţiunea Buzăului şi a Brăilei.

Correlaţiunea termenilor întrebuinţate de cătră Raşid se resumă în următoarea schiţă :

Noi dobândim astă-feliu o încredinţare de cea mai perfectă certitudine că :

1. Nu numai la 1240 domnia în Oltenia unu banu din némulu Bassarabilorū, dăru încă 'y aparţinea atunci şi Făgăraşulu, căci altă-minte ellu nu avea trebuinţă de a eşi întru întâmpinarea Mongolilor pe dată ce aceştia năvăliseră în «terra Aluta» ;

2. Punându pe Raşid faţă 'n faţă cu testimoniulu lui Cinnamū şi cu actulu maghtarū din 1231, ambele analisate în Studiulu I, noi constatăm că Bassarabiū, după ce cuceriseră Făgăraşulu de cătră Ungurii între 1160—1180, illu perdură apoi pe la 1230 şi l'au cuprinsu din nou înainte de 1240 ;

3. Confruntându pe Raşid cu annalistulu polonū din 1259, reprodustu în paragrafulu precedente, noi vedem că între 1240—1260 Mongolii făcuseră doue invasiuni successive la *Bassarabeni* sėu în statulu lui *Bassarabū-banū*.

§ 16.

TRECEREA NUMELUI BASSARABIA CATRA ROMANIA DE PESTE PRUTŪ

În *Istoria ierarhică a Munteniei*, care formeză tomulu III din opera de faţă, noi vomu desfăşura pe largu primordiala origine şi secolarele vicissitudini alle illustrei familie a Bassarabilorū, sėu mai bine dicendū a acestei caste, a cărei essistenţă a fostu totu-d'a-una în cea mai strinsă legătură cu mărirea şi puterea naţionalităţii române.

D'o cam dată vomu trece la epoca şi modalitatea transmissiunii numelui *Bassarabiū* cătră acea porţiune de peste Prutu a territoriulu românū, unde ellu s'a păstratū pենă astă-đi, pe cândū în Muntenia, adică în propriu đisa Bassarabiă, de vr'o trei sėu patru sute de anni nu i se mai găsesce nici unu vestigiū.

Acestă cestiune s'a desbătutu degya în cea mai mare parte în Studiulu I cu ocasiunea întinderii Ţerei-Romănesci în secolulu XIV.

Amū văđutū acollo pe Mircea cellu Mare şi pe fiulū seū Vladu Draculu domnindū pe ambii ţermi ai Dunării pենă la Pontu.

Amū văđutū acollo pe Alessandru cellu Bunū trăgendū pentru hotarele Moldovei de-

spre Muntenia o modestă liniă, care se începea la Bacău, mergea prin Berladu și se oprea la Cetatea-albă.

Amu văduțu acolo, în fine, pe Stefanu cellu Mare răpindu cellu ântețu Țerrei-Romănesci între 1465—1475 totă laturea dunărenă dintre Braila și Kilia.

Făcându parte din voevodatulu Bassarabilorū înainte de gîmătatea secolulu XV, acéstă buccată de pămêntu a conservatū multū timpū o próspectă amintire a primitivulu seū muntenismū.

Astū-felțu Alessandru Lăpușnêntulū îșī da pomposulū titlu de «Palatinus terrarum Moldaviae et Valachiae», înțelegêndū prin Moldaviă districtele de susū și prin Valachiă pe celle de gîosū alle țerrei¹.

Astū-felțu Polonulū Martinū Broniowski, scriêndū pe la 1579, numesce porțiunea danubiană a Moldovei pêne la Marea-nêgră: «Valachia de gîosū, care ôre-cândū se ficea Bessarabiă»².

Astū-felțu cronicarulū Mironū Costinū, carele în calitate de mare-logofêțu veçuse miie de vechi crisôve domnesci, băgândū de sêmă cu mirare că nu i se presintă nici o urmă de essistința parcălăbiei în Kilia înainte de Stefanu cellu Mare, măcarū-că găsșia o mulțime de diplome despre Cetatea-albă, agîunse pe la 1684 la următorea conclusiune:

«Gîurgulū și Braila sunt eterne suvenirī alle acellorū domni muntencesi Bassarabi, cari «stăpâniseră o parte a Bulgariei și acellū țermū allū Mărit unde s'a lățitū numele Bassarabiei, «deși câmpia Cetății-albe pêne la Eussinū a fostū totū-d'a-una moldovenescă, precumū «dovedescū maī multe urice alle parcălăbiei de acollo»³.

Mironū Costinū sciea că Bassarabi nu-șī întinseseră nici o dată stăpânirea pêne la Nistru; sciea că gurele Dunării aparținuseră Munteniei; sciea că numele Bassarabiă, datū provinciei de peste Prutu, se datoresce Bassarabilorū dela Gîurgu și Brăila; numaī unū omū de genū putea întrevedé atătū de clarū, sunt acumū doue sute de ani, fără să fi avutū la dispozițiune grămada cunnoscințelorū istorice actuale, într'o cestiune atătū de complicată!

Dela 1812 încóce întregulū territorū românū de peste Prutu, dela Cetatea-albă pêne la Hotinū, a fostū botezatū cu nepropriulū nume de Bessarabiă, pe care pêne atunci illū purta abia partea de gîosū a provinciei.

Dela finea secolulu XV și pêne la începutulū secolulu de față, ori-unde găsșimū cuvêntulū «Bessarabiă», putemū fi sicuri că ellū se referă esclusivamente la regiunea gurelorū Dunării: «Bassarabia, sêtu precumū noi acumū cu nume tătărescū îi đicemū Bugiaculū», după espressionea lui Cantemirū⁴.

În susū acéstă buccată de pămêntū se întindea cellū multū pêne la tîrgușorulū Lăpușna⁵.

Răpindu gîmătatea trans-prutiană a Moldovei, guvernulū rusescū a găsșitū cu calle a

1) DOGIEL, I, 618.

2) Tartariae descriptio, Coloniae Agrippinae, 1596, in-f., p. 2: «Moldavia seu Valachiae inferioris pars, quae olim Bessarabia dicta fuit.»— De assemenea pe mappa, care însoțesce opera lui Broniowski, citimū: Bessarabiae seu Valachiae inferioris pars.

3) Opisanie Moldawskiej i Multanskiej ziemi, în DUNIN-BORKOWSKI, Pisma, Lwów, 1866, in-8, t. 1, p. 249:

„Dziurziów, także Braila z Moltan, gospodarów
„Sa pamiatki wieczyste onych Bassarabow,
„Ođ nich Bassarabia stronom tym wsniecia
„Imie, mappom, pisarzom daremnie wslawila;
„Oprócz ze Bassarabi czesc Missyi trzymali,
„Va krotki czas kat moreki, ze ja tak nazwali;
„Ale co ma do tego Białogrodzkie pole?
„Moldawia prawdziwa wszystkie te podole

„Po sam Euzin, przywilej nie jeden to powie
„Burkulabstw Białogrodzkich...“

4) Cron., II, 371. — Cf. SINCAI, I, 388: «Bassarabia, care apol s'a numitū și pêne astă-đi se numesce Bugiaculū.»—Cronicarulū sciea în agîunulū lui 1812.

5) PEYSSONEL, op. cit., I, 304: «La Bessarabie, aujourd'hui le Budjak.» — D'HERBELOT, Bibliothèque Orientale, Paris, 1697, in-f., p. 203: «Bessarabie, partie de la Moldavie vers la mer noire.» — SULZER, Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien, 1781-2, t. I, p. 376: «Bessarabien, und zwar: a, das türkische enthält die Landschaften Ismail, Kilia und Akirman oder Tschetatie alba, Weissenburg; b, das tatarische aber das ganze innere Land unter dem Namen Budschak.» — Cf. ibid., p. 456-64. — Mappa în KANTEMIR, Beschr. d. Moldau, etc.

lăși peste totu numele de *Bassarabiă*, care aparține în faptu numai părtecellei sudice din acéstă vastă întregime.

Totu așa Austria, usurpându la 1777 nordul Moldovei, cređu de cuvîntă a'lu porocli Bucovină, deși în realitate acéstă denomiñațiune se aplica mai 'nainte numai cătră codrulü de fagi dela Cozminü, polonesce *Bukowina*, dela *buk-fagü*.

Printr'o procedură de generalizare analögă, Moldovenii din timpü lui Stefanü cellü Mare, după ce apucaseră dela Munteni totü littoralulü danubianü pêně la Kilia, au împinsü apoi *Bassarabia* pêně la Cetatea-albă, măcarü-că Nistrulü nu fuisse altminte nicü o dată allü Bassarabilorü.

§ 17.

ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIA DELA BESSI.

După gloriösa dinastiă, din care eșiseră Alessandrii, Vladislavii și Mircii, degia între anii 1200—1300 totă Muntenia, dela Pórta-de-ferrü pêně la Marea-negră, era cunoscută în întru și 'n affară ca *Bassarabiă*, éru poporulü munténü ca *Bassarabenü*.

Acéstă stare de lucruri a duratü pêně pe la 1500, cândü numele de *Bassarabiă* începe a fi acordatü mai în speciă numai termului marinü de peste Prutü, întratü în mânele Moldovenilorü, dérü conservändü încă pe atunci suvenirea domiñațiunii muntene.

Nescirea acesteï particularități de nomenclatură pe d'o parte a datü nascere unei mulțimi de divagațiuni istorice dintre cele mai cüdate, éru pe de altă parte a împedecatü pentru multü timpü de a puté înțelege o grămadă de cestiuni de prima importanță.

Apröpe toți căutaü o fantastică legătură între *Bessarabiă* și anticulü poporü tragicü *Bessi*.

Unii diceau că este *Besso-Thracia*¹.

Alții, că 'n limba gotică *Bess-arb* arü fi însemnändü moștenirea Bessilorü².

Alții éroși că *Bassarabia* semnifică pe *Bessi* așețatü longă movila Răbie³.

Bessi în susü, Bessi în gîosü, Bessi în drépta, Bessi în stânga⁴.

Ceta-ce 'i și mai curiosü, este că tocmai națiunea, căriia precipitarea filologică îi atribuia cu atăta bună-voință paternitatea *Bassarabiei*, nu se vede de nicăiri a fi locuitü vre-o dată pe mallulü nordicü allü Istrulü.

Bessi, deveniți famoși în vechime prin cea mai selbatecă ferocitate, trăiau în munții Balcani, de unde 'și întindeau din cândü în cândü excursiunile de hojiă pêně la Dunăre, dérü nu mai încöce.

Sub Augustü năvălirile lorü supërau multü pe Ovidiu, essilatü în Dobrogea de astă-đi, espusă atunci la préda Sarmațilorü despre gurile Dunării, a Geșilorü din regiunile nöstre și a Bessilorü despre sudü :

„Si quis adhuc istie meminit Nasonis adempti,
„Et superest sine me nomen in Urbe meum,
„Suppositum stellis nunquam tangentibus aequor,

¹) SZEGEDI, op. cit., 260: „Extremam Cumaniae seu Moldaviae partem quidam recentiores, praesertim Geographi, Bessarabiam, quasi Besso-Thraciam (Ungaris: Bucsak-Orszag), nescio qua ratione inducti, nominare maluerunt.“—Of. TIMON, *Imago novae Hungariae, Cassovia*, 1734, in-16, p. 148.

²) VELTMAN, *Vospominania o Bessarabii*, în diarulü *So vremennik*, Petersburg, t. 7, 1837, in-8, nr. 3, p. 234: „Nazvanie svoe Bessarabia poluczila viereiatno ot Gotov v znamenii Bess-arf ili arb, Erde—zemlia, Erbe—nasledie, t. e. zemlia Bessov.“

³) VAILLANT, *La Romanie, ou histoire des peuples de la langue d'Of*, Paris, 1844, in-8, t. I, 76: „La Bessarabie sem-

ble tirer son nom des anciens Bessi ou Bassi, qui, maîtres un instant de la rive droite du Prut, s'y seraient fortifiés au mont Răbie; Bessarabie signifierait alors Bassi de Răbie.“

⁴) Este mai cu sémă comieü ceta-ce face pctulü bessarianü reposatulü *Stamati*, carele gässindü în Cantemirü versulü lui Ovidiu: „Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque“ și nesciëndü latinesce, ne asigură că numele *Bessarabiei* derivă dela poporulü *Bessosqui*! Veđi *Zapiski Odeskago Obsczestva Istorii*, II, 805: „Bastarny ili Bessy, narod thrakiiskago plemeni, so vremen imperatora Augusta Kesaria zsilü po obieim storonam Dniestra i pri beregach Czernago moria v nizsnei czasti Bessarabii, a ne v Misii, i nazvany Ovidiem Bessoskvy.“

„Me sciat in media vivere barbarie :
 „Sauromatae cingunt fera gens, Bessique Getaeque,
 „Quam non ingenio nomina digna meo!“⁵.

Peste patru secolî ei locuiau totu în Dacia lui Aurelianu, unde a reușitu pe la 400 a-î. creștina celebrul episcopu Niceta, fundându acolo câte-va templuri, dintre carî într'unul officeiatu Gréciu în limba grécă, în altul Românii în limba română, în cellu altu treilea Bessi în limba bessică⁶.

Intr'unu cuvântu, numaî în Bessarabia ei n'au fostu în vecii veciloru.

Prin urmare, chiartu Bassarabiî să nu fi domnitu la Kilia, și totu încă Bessi n'aveau ce căuta în Bugiacu.

Șincaî dice într'unu locu :

„*Pôte fi* că Bessi din Tracia, unde locuiau mai nainte, au trecut în partea Daciei vechi, ce se chiamă acuma Bugiacu, și că dela dênșii s'a numitu acesta Bessarabiă. Bissenii, carî se punu împreună cu Românii în diplomatulu lui Andrea II, craulungariei, „se vedu a fi fostu remășițe de a Bessiloru“⁷.

Pôte fi că Bessi au trecut, dertu Bissenii se vedu a fi Bessi,—o admirabilă contradicțiune între terminii : unu lucru *evidente* consecința unei simple *posibilități!*

Pôte fi, — de ce?

Se vede, — de unde?

Bissenii, pe carî actulu din 1224, citatu de Șincaî, îi menționază în adevertu aședăși anume în Transilvania la unu locu cu Românii : „silva Blacorum et Bissenorum“⁸, era unu tribu orientaltu altu Pecenegiloru, pe care totu acolo și totu allaturu cu Românii, adecă într'o pozițiune identică din punctu în punctu, illu aședă la 1158 cronicarul germanu Ottone de Frisingen : „Pecenatorum et Falonum campania“⁹.

Ore acestiia, veniți în evulu mediu din fundulu Asiei abia pe la anul 900, să fi fostu posteritatea acelloru Bessi, pe carî toți classicii ni-i aréttă stabiliți din cea mai depărtată anticitate pe crescutulu Hemulu?

Décă Șincaî aru fi cunoscutu intima correlațiune între *Bassarabi* și *Bassarabiă*, ellu nu committea o asemenea enormitate!

Dertu să lăssăm la o parte pe Bessi.

Vomă analiza o altă încurcătura nu mai puțin originală, în care totu *Bassarabia* a aruncatu pe istoricii nostri.

§ 18.

VLADŪ VOEVODULŪ BASSARABIEI DIN 1396.

Scoțendū la lumină actele dintre Polonia și țerrelor române, Dogiel a publicatu o diplomă, care se părea tuturor a fi o cimilitură.

⁵ *Tristinum* l. III, el. 10. — Cf. STRABO, l. VII, c. V, § 12. — Despre tote poporele, câte au fostu stabilite vre-o dată lângă Dunărea de giosu, veđi KATANCSICH, *De Istro ejusque adcolis*, Budæ, 1798, in-4.

⁶ *Vita S. Theodosii*, în PAGIUS, t. 2, p. 9, ap. SCHAFFARIK, *Abkunft d. Slaven*, 71: „In primo templo laudes Dei græca lingua personabant, in altero Bessi sermone suo præconia canebant, in ter io Armenii numini supplicabant.“ — In acestu prețiosu passagiū, pe care nimeni încă nu l'a înțelesu péné acumu, *Armenii* nu sunt Armenii, carî n'au locuitu nici o dată în Tracia, ci anume Macedo-Românii, carî péné astă-đi pronunță *Armanii* în locu de *Românii*, după cumu veđi în HAHN, *Albanesische Studien*, Jera, 1854, in-8, p. 33: „Die Pinduswachsen nennen sich nicht, gleich ihren im Lande zerstreuten Brüdern, Rum, sondern *Armeng*.“ — Cf. *ibid.*, 231, unde însuși Hahn se miră de assemenarea acestel forme cu namele Armeniloru.—Passagiulu de mai susu din *Vita S. The-*

odosii este prima mențiune pozitivă despre Macedo-românii.

⁷ *Cron.*, I, 70.

⁸ ENDLICHER, *Monum.*, 422.

⁹ MURATORI, *Scriptores Berum Italicarum*, t. 6, p. 665 sq., ap. SCHLÖZER, *Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Göttingen, 1795, in-8, p. 231. — Differitele numi, sub carî ne întimpină *Pecenegii* în scriitorii evulu mediū, sunt : *Πατζεναίται*, *Πατζεναίται*, Pincenates, Petinci, Petinegi, Pincinati, Pincenarii, Pecenaci, Pedenei, Pezineigi, Pinzinaci, Pezenaci, Pecinei, Pezenati, Pesnaer, Pizenati. Veđi SUHM, *Om Patzinakerne*, în *Skrifter som udi det Kiöbenhavnske Selskab etc.*, Kiöbenhavn, 1770, in-4, t. 10, p. 260-310. — Diplomele maghiare îi numescu : Bissenii, ceia-ce se pronunța „Bitzeni,“ precum și Bessi — „Betzi.“ Veđi PRAY, *Diss.*, 168-70; și DANKOVSKY, *Anonymus, Keza et Thurutz recensiti*, Posonii, 1826, in-8, p. 18.—Scriitorii orientali li ăicū : Badginak. Veđi d'HERBELOT, ad vocem.

O dămă aci întrégă după traducerea lui Șincaș, o traducere naivă, dertu forte fidelă :

« In numele Domnului aminu. Vladu, *Voievodulu Bassarabiei* și Comitele Severinului, ș. c. l. « Insciințămă pre toșș, carș voru auș aceșta și li se cuvine, că luându în minte mulțumitóre cu ânimă neuitătóre darurile celle multe și mergerea nóștră înainte, carș ni le-au arëtatu noue și domnielorú nóștre pré-serinașș principș și domniș nostri, domniș Vladislavú, crașulu Polonieiș, archi-principele Litvanieiș și moștenulu Russieiș ș. c., și mușerea lui Edviga, crăiesă Polonieiș și moștēna crăimilorú Ungarieiș, fēta care trăesce a lui Ludovicu repositulu crașulu Ungarieiș, și mai allesu cumu nș-au dăruitu noue aceșta-șș domniș, crașulu și crăesă, mai de-ună-șș *voievodatulú Bassarabieiș*, și domniele carș le avemú în crăimea Ungarieiș, și prin cărșile sēlle ni le-au datú și întăritu d'a-pururea ; gřudecămă a fi cu vrednicia și cu dreptate, ca cu atăta mai întinsă statornicia să fimu ascultătorș de dēșșș, cu câtu mai multu ne afflămú mângăiașș prin înălșarea nóștră cea de dēșșș făcută la vērșulu domnieiș ; și pentru că amú gășitu, că crăimea Ungarieiș de-multu a venitú la numita dómna Edviga, crăiesă Polonieiș, ca la o singură moștēnă a crăimș Ungurescș ce trăesce acuma, și dreptu aceșta și la numitulú domnulu Vladislavú, crașulu Polonieiș, soșulu eș cellu de căsătoriă, cu cădinș de moștenire, precumu amú înșellesu că se coppinde în cărșile carș s'au făcutu despre acēșta prin însu-șș crașulu Ludovicu și prin locuitorș crăimilorú ceș Ungurescș și ceș Polonescș ; așș și noi cu domniele nóștre ne legămú a remănē suppușș numișilorú domnielorú Vladislavú, crașulu Polonieiș, și crăiesē Edvigeiș, și crăimș lorú a Polonieiș și Ungarieiș. Pentru aceșta din adevērată sciinșă, cu bună credinșă, fără de înșelăcșune, prin rōndulu acestora de aci înainte ne facemú, suppunemú și mărturimú, că vomú fi pururea credincșoșș domnielorú Vladislavú crașulu și Edvigeiș crăiesē, pruncilorú și moștenilorú lorú, crailorú și crăieselorú Polonieiș și Ungarieiș, și crăimilorú acestora, cu tóte domniele și suppușș nostri ; făgăduindú și acēșta cu aceșta-șș bună credinșă, că domnielorú crașulu Vladislavú și crăiesē Edvigeiș, pruncilorú și moștenilorú lorú cellorú mai susu đșșș, noi, domniele și suppușș nostri ceș đșșș, pururea li vomú fi ascultătorș, și vomú sta lōngă dēșșș cu s'atulú, agșutorulú și buna voinșă împotriva tuturorú inamicilorú lorú, și de vomú auș ce-va de reu, noi cu tótă puterea nóștră vomú pune împedecare. Protivnicilorú lorú nu li vomú priinde parte ; în contra crăimilorú și țerrelorú lorú nu ne vomú rădica, nicș le vomú cupprinde ; și tóte pricinele și împrotivirile, ce s'au făcutu sētu se vorú face asupra lorú prin orș-carș inamicș, cu cuvēntulú sētu cu șapta, le vomú împedeca ; și vālva și cinștea lorú o vomú înălșta cu tótă puterea nóștră. Prin mărturireș cărșilorú acestora, carș le-amú întăritu cu peceteș nóștră. Datú în orașulu Argeșu, în serbătórea pré-sāntēi nedespărșitei Treimș, din anulú Domnulu 1396 » ¹

In acestu actú *Bessarabia* se repetă de doue ori :

1. « Vlad *Wajwoda Bessarabiae* nec non Comes de Severino » ;
2. « *Voiewodatum Bessarabiae* et Dominia, quae in Regno Ungariae obtinemus » .

Cine-ș Vladu ?

Ce-ș Bassarabia ?

Să aușimú pe Engel.

Ellu đice :

« După unú actú din 1396 ședea în Argeșu unú Vladu, dāndu-șș numele de *Vajwoda Bessarabiae* și *Comes Severini*. Sub espressiunea de *Vajwoda Bessarabiae* eu înșlegtu banatulú Crașovei, căcș munșș Crașovei se chiamă și 'n Thurocz *alpes Bazarath*, eru sub espressiunea *Comes Severini* pe commandantulú cetățșș ungare mărginene Severinú » ².

¹) DOGIEL, I, 623.

²) *Gesch. d. Wal.*, I, 161 : „Unter dem Ausdruck : Vajwoda Bessarabiae, verstehe ich hier den Ban von Crajova, denn

„die Crajovaer Gebirge heissen auch bey Thurotz : alpes Bazarath, und unter jenem Comes Severini, den commandanten der ungr. Gränzfestung Szörény und ihres Gebiets.“

De'nteiu, *alpes Bazarath* nu se găssescă în cronică lu' Thurocz, ci într'o diplomă a împăratului Sigismundü din 1408, unde nicî acolo nu sunt *alpes Bazarath*, ci *alpes Pazara*³, adecă muntele *Paserea* din Mehedințü⁴.

Allü douilea, banatulü Craïovei pe la 1396 se đicea tocmai allü Severinulu', încăttü este cîudată distincțiunea pe care o stabilește Engel între *Bessarabia* și *Severinum*, hărăzindü primulü din aceștî douî terminî numai Craïovei.

Șincaï, voindü să îndrepte pe predecessorulü seü, a cădütü în nesce errorî și mai grave.

Ellü đice :

«Bassarabia, allü cărița vovodatü l'a dobăndittü Vladü dela Vladislavü și Edviga, n'a fostü munțîi lu' Bassarabü ceî din banatulü Craïovei, precumü se înșellă pré-vestitulü Engel, pentru că banatulü Craïovei era sub Mircea-vodă, nicî illü putea dăruî Edviga cu bărbatulü ei Vladislavü, ci a fostü Bugïaculü de acuma, cumü arétă crisovulü. Nicî te mira că Vladü se scrie pre sine comitele Severinulu' și dă crisovulü din Argeșü, pen-tru-că deși n'a fostü fiulü lu' Mircea-vodă, dertü a trebuitü să fie dintr'unü némü cu dên-sulü și a pututü să-și țină titlulü Severinulu' și să locuěscă în Argeșü, mai 'nainte de a merge în Bassarabia»⁵.

Ca și Engel, Șincaï crede în essistința «munțilorü Bassarabi».

Ca și Engel, ellü nu observă că Severinulü și Craïova formatü unü singurü și acella-și banatü allü Oltulu'.

Mai pe d'assupra, ellü afirmă că Bassarabia a fostü Bugiaculü cumü *arrată crisovulü*, pe cândü crisovulü, orî-cumü s'artü citi și orî-cumü s'artü traduce, n'o arrată absolutamente nicăirü!

A trecutü vr'o șapte-đecî de annî, și vine d. Rösler.

Să fie óre mai norocittü decăttü Engel și Șincaï?

Ellü đice :

«In 1396 appare pentru prima óră peste Prutü așa numitulü vovodatü allü Bassarabiē, fundatü de cătră cine-va din familia Bassarabilorü»⁶.

Tottü ceța-ce spunea Șincaï, numai dóră mai pe scurtü!

Gebhardi, mai vechü dintre toțî, dertü și mai criticü tottü-d'o-dată, înțellesese singurü actulü din 1396.

Eccē propriiele selle cuvinte :

«Pe cândü Mircea s'a alliatü cu Sigismundü, plecândü împreunăla Nicopole contra Turcilorü, unü óre-care Vladü a usurpatü tronulü muntenescü, prestândü omagiü de vassalitate reginei polone Edviga, ca și cândü ea artü fi fostü regină a Ungariei. Vladü își dă titlulü de *Voivoda Bessarabiae nec non Comes de Severino*, sub-scrie diploma *in oppido Argisch* și accepe dela suzerantü *Voievodatum Bessarabiae et Dominia in regno Ungariae*. Aceste *Dominia* sunt Făgărașulü și Amlașulü, și fiindü-că possessiunea Argeșulu' și a Severinulu' probéză că Muntenia appartînea lu' Vladü, apoî nu póte fi nicî o îndouélă că numele *Bessarabia* nu se referă la depărtata provinciă de peste Prutü, ci anume la aceța-ce în diplomele lu' Mircea se chiamă *Transalpina*»

Pêně aci Gebhardi este admirabilü.

Ellü mai adaugă înse din nenorocire :

³) PRAY, *Annal.*, II, 191 nota.—Totü *Alpes Pazara* ne mai întîmî înă într'o diplomă a regelü Albertü din 1438 în PRAY, *Diss.*, 144.—*Alpes Bazarath* i icăirü!

⁴) FRUNDESCU, *Dict. top.*, verbo *Paserea*.—Of. LAURIANU, *Ist.*, 279.

⁵) *Cron.*, I, 369.

⁶) *Rom. Stud.*, 297 : „Die 1396 zuerst genannte Wojvodenschaft Bessarabien östlich des Prut empfing wol von ihren den Namen, als Mitglieder ihres Hauses ein Fürstenthum dasselbst errichtet hatten.“

« Probabilmente în originalu va fi fostu *Bassrath* séu *Pazara*, értu traducătorulu a băgatu « *Bessarabia*; pe care o cunoscea mai bine »⁷.

1. Originalulu e scrisu lătinése, értu nu s'a tradusú dintr'o altă limbă, după cumú crede Gebhardi;

2. *Bassrath* este totu *Bassarabiă*, numai sub o formă treptatu desfigurată de cătră cronicarií maghiarí și imitatorií lorú din occidente: *Bassarad*, *Bassarat*, *Bassrath*, *Bassarab*⁸;

3. Despre *Pazara*, adecă muntele Passere de peste Oltú, fără nici unú legământú cu numele Bassarabilorú și allú Bassarabiei, noi amú respunsú mai susú.

Pray, scriéndu la 1787, patronă o ipotesă analogă cu a lui Gebhardi și espusă la acelea-și obiecțiuni⁹.

Cu trei secolí înainte de Șincai, de Engel, de Gebhardi, de Pray și de d. Rösler, actulu în cestiune fusese în mânele lui Kromer, carele éttă cumú illú resumă:

« În annulu 1396, pe cândú Sigismundú, regele Ungariei, se lupta fără succesú la Nicopole și unii illú credeau peritú acollo, *Vladú, domnulú Munteniei și banú allú Severinului*, a întratú sub suzeranitatea regelui polonú Vladislavú și a reginei Edviga, considerându-í « de moștenitorií ai Ungariei »¹⁰.

Cătră relațiunea lui Kromer să mai adăogămú că acestú Vladú n'a fostú o rudă a marelui Mircea, precumú afirmă Șincai, ci chýarú fiulú seú, devenitú mai în urmă celebru sub numele de Vladú Draculú.

Epizodulu din 1396 este o lungă și interesantă dramă de familiă.

Mircea plecândú cu óstea maghiară a imperatuluí Sigismundú la bătălia dela Nicopole contra terribiluluí padișahú ottomanú Baezidú Fulgerulú, unde a gýucatú prin viteziă unulu din rollurile celle mai frumoșe¹¹, tronulu princiarú a încăputú unú momentú în mânele lui Vladú, unulu dintre numeroșii bastardí domnesci¹², hotărítú cu orí-ce prețú a resturna pe tată-seú

Tocmai atunci Polonia se afla în dușmăniă cu Ungaria, căci în ambele țerre domnia prin dreptú de căsătoriă câte unú ginere: Sigismundú allú Ungariei ținea pe Maria, fiya reposatuluí rege Ludovicú, értu pe sora acesteia Edviga o ținea Vladislavú allú Poloniei, încătú murindú cea de'nteú, coróna trecea legalmente la cea-l'altă, adecă Vladislavú prețindea prin Edviga a fi ellú rege legitimú allú Ungariei, contestândú după mórtea Mariei validitatea lui Sigismundú¹³.

Fiindú-că Mircea ținea cu Ungurií, Vladú se unesce naturalmente cu Polonií.

Astú-feliu se închiăia tractatulú din Argeșú în ziua santei Trinități, adecă la 18 octobre 1396¹⁴, pe cândú bătălia dela Nicopole, în care au fostú bătúți Ungurií și Mircea, dându-se lui Vladú speranța de a'și puté mănține domnia, se întemplase la 28 septembrie¹⁵, cu fórte puține zile înainte.

7) *Gesch. d. Wal.*, 299: „Vermuthlich stehet im Original Bassrath oder Pazara, und der Uebersetzer schob dafür das ihm bekanntere Bessarabien unter.“

8) Veđi mai susú passim.

9) *Commentarii historici de Valachia cum regno Hungariae nexu*, ed. Fejér, Budă, 1837, in-8, p. 122: „Originale valachico sermone exaratum fuit, sed traductor polonus egregie hallucinatus est, dum pro Bazarabo, quod cognomen pluribus Valachia Vajvodis commune erat, substituit Bessarabiam, cum inter utramque provinciam tota Moldavia interposita alteri principi paruit“

10) *De rebus Polonorum*, lib. XV, p. 251: „Hoc ipso anno, nempe 1396, Sigismundus, rex Ungarorum,—infeliciter pugnavit apud Nicopolim—cumque periisse putaretur, *Wladus Transalpinæ palatinus* et comes Severinensis sive Zwerinensis cum ditione sua in fidem et clientelam Vladislai re-

gis Hedvisque reginae Polonorum, uti haereditis Ungariae ultro concessit.“

11) SCHILTBERGER. —MADAME DE LUSSAN, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 180.—etc.

12) DUCAS, ap. STRITTER, II, 911.

13) THUROCZ, 275: „Regina Maria, gravi praeventa aegritudine, Regnum passiter et vitam liquit. Nec illius obitus Regi Sigismundo parum curae peperit. Nam rex Polonorum Ladislaus defunctae Reginae sororem uterinam, Advigam denominatam, matrimonialis foederis grato in contubernio habebat. Ipsam igitur conjugem suam, sceptro mortuae sororis potiri ratus, contra Regem Sigismundum exercitum copiosum movit.“

14) Socotindu-se ca *Festum Trinitatis* ultima duminică după Rusalie. Veđi *L'art de vérifier les dates*, Paris, 1818, in-8, t. 2, glossaire des dates, p. 17,

15) KATONA, XI, 406,

Cronologia concurge aci într'unu modu vigurosu la limpedirea adevărulu.

Eroulă dela Nicopole se întorce în capulu armatei muntene, apucă pe usurpatorulu fiu și, dreptu pedepsă, illu trămite la Buda, ca să-lu pădăscă acolo, sub chipu de educațiune la curtea regescă, tocmai aceia contra căroră conspirase.

Vladu se încercă a fugi din Ungaria în complicea Poloniă : e urmăritu, resistă cu o bărbăția omerică care uimesce chiaru pe inamicii sei, dăru este prinsu și addusă înapoi¹⁶.

Peste cătu-va timpu ellu reușese totuși a scăpa din Buda și allergă la Constantinopole, intrându în serviciulu bizantin¹⁷.

Sôrtea ulterioară a acestu principe, urcarea'i pe tronu în urma lui Mircea, glorioasă'i domniă de patru-spre-șeci ani și mórtea'i prin trădare, nu ne interessă în casulu de față¹⁸.

Eccă cine a fostu «waywoda Bessarabiae», pe care Șincai și d. Rösler illu gonescu în Bugiacu, éru Engel illu închide în Craiova..

§ 19.

ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIĂ DELA BASTARNI

Teoria lui Cantemiru despre cuvântulu *Bassarabiă* este împrăștiată pe ici pe collea în cele trei principale opere ale ilustrulu autoru : *Descrierea Moldovei*, *Istoria Imperiulu Otomanu* și *Croniculu Romano-moldo-vlachiloru*.

In cea de'nteu ellu dice :

«Numele Bessarabiei derivă, pôte, dela poporul Bessi. După Ptolemeu, d'assupra Daciei locuiau Peucini și Bastarni. Mateu Praetor vorbesce, între ce'i-l'alți, despre identitatea Bastarniloru cu Bessi¹».

Cantemiru se întemeiază pe Ptolemeu și pe Mateu Praetor.

Ptolemeu, trăindu în Egiptu pe la 160—180 după Cristu, adică puținu în urma cuceriirii Daciei, aședă în adevăru pe așa dișii Bastarni la nordu de Carpați : «καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκίνοι τε καὶ Βαστάρνοι.»²

Acea-și pozițiune, într'o epocă ce-va mai vechiă, li accórdă Pliniu, mai spunându-ni că erau anume din seminția germană.³

Cam totu pe atunci îi menționă Titu-Liviu, făcându-i Celți⁴.

Appianu nu specifică vița lor, fie ea germană séu celtică, dăru îi pune pe acella-și teritoriu cu Daci⁵.

¹⁶) Diploma din 1430 în KATONA, XII, 539 : „Laykone filio olim spectabilis et magnifici Merche, voivodæ partium nostrarum Transalpinarum, in curia nostra educato, sinistro uso consilio, de ipsa curia nostra et de hoc regno nostro Hungariæ furtim et clandestine effugiente, et versus alienas partes se reducere volente, tamquam fugitive cum tota sua comitiva usque ad alpes partium nostrarum Scepusiensium, quæ vicinæ ac prope metas Regni Poloniæ situatæ sunt, perveniente, iidem Martinus et Georgius (Turzo de Bethlehemfalva)—prædictum Laykonem insequentes—cum vaivodis ac cunctis suis eo tunc sequacibus, licet viriliter resistentibus et se per maxima bellorum præjudicia defendentibus, captos maiestati nostri adduxerunt et assignarunt.“

¹⁷) STRITTER, loco cit.—Cf. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 161.—ȘINCAI, I, 386.—LAURIANU, 289.

¹⁸) Vomă aduce totuși cuvintele lui DLUGOSZ, II, 34, despre catastrofa lui Vladu Draculu în 1447, fiindu-că'lu numesce éroși, ca și diploma din 1396, voevodu allu *Bessarabië*: „Ioannes de Huniád, Gubernator Regni Hungariæ, collecto non mediocri exercitu, simulans se contra Turcas iturum, in Bessarabiam, cum Stanculone, præfecturus illum Bessara-

bis in Voievodam, Vlad Voievoda expulso, descendit. Subintrans autem clandestine terram Bessarabiae, et Vlad Voievodam, nullam hostilitatem hujusmodi suspicatum, incautum et securum reperiens, una cum filio interfecit etc.—ȘINCAI, II, 14, esclamá cu multă naïvitate : „Câte dice aci DLUGOSZ, „töte sunt adevérate, numai cătu amestecă Bessarabia cu Valachia“ !!

¹) Beschr. d. Mold., 70, nota : „Ptolemaeus schreibt : Oberhalb Dacien wohnen die Peucini und Bastarnæ. Dass die Bastarnæ einerley mit den Bessis seyn, meynt unter andern Matthæus Praetor“.

²) Geogr., III, 5 : Σαρματίας ἐν Εὐρώπῃ θείας

³) Hist. Nat., IV, 14. „Germanorum genera quinque... quinta pars Peucini Bastarnæ, contermini Dacis“.—Cf. TACITUS, Germ., 46 : „Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis, ut Germani agunt“.

⁴) Annal., XL, 57 : „Facile Bastarnis Scordiscos iter daturus, nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere“.

⁵) De reb. Illyr., XXII : „ὁ Καίσαρ, ὡς ταμίῳ χρησόμενον ἐς τὸν Δακῶν καὶ Βασταρνῶν πόλεμον, οὐ πέραν εἰς τὸν Ἰστρου“ etc.

Critica istorică modernă, nedecisă între germanismul și celtismul Bastarnilor, preferă a concilia controversa, numindu-î « Celți germanisați »⁶.

Numai cu Bessi nu i-a amestecat nicî o dată nemini!

În Ovidiu, în Strabone, în Iornande, în Dione Cassiu, în toți classicii fără osebire, Bastarnii și Bessi, unii dincóce, cei-l'alți dincollo de Dunăre, sunt doue popóre d'o potrivă antice, dérú absolutamente diferite prin locașu și prin tulpină.

Onórea de a-î amalgama aparține lui Praetor, unú archeologú prussianú de pe la finea secolului XVII, carele nicî densusú nu afirmă, ci d'abia allunecă în trecétu vorba că : « după opiniunea unora Bessi și Bastarnii arú puté fi una și aceia-și națiune »⁷.

Eccé la ce se reduce bastarno-bessismulú lui Cantemirú.

Bunú e Ptolemeú, dérú pécattú numai că Bastarnii n'au a face cu Bessi, éru Bessi au a face și mai puținú cu Bassarabia.

Nicî chîarú Cantemirú nu înșiră aceste trei lucruri atâtú de disparate decátú ca pe unú dubiosú « se póte ».

§ 20.

IPOTESA DESPRE VENIREA BASSARABILORÚ DE PESTE PRUTÚ.

În « Cronicú » Cantemirú lassă la o parte pe Bessi și pe Bastarnii, mărginindu-se a căuta o explicațiune pentru surprindétórea legătură între Bassarabia dela Prutú și numele familiei domnesci din Oltenia.

Ellú díce :

« Bassarabia, ai căriya locuitorii pe vremea năpădei lui Batie prin cetăți neîncăpéndú, s'au trasú spre Severinú și peste Oltú, unde și la stăpăniă bănescă unii dintr'înșii au agînsú, dela cari și astă-đi familia Băssărăbescilorú în Țerra-Románescă se trage, luândú adecă stăpănitorulú séu banulú lorú de atuncea numele de pe numele norodului. . . »¹

Așa dérú invasiunea lui Batu-hanú allungase o sémă de Románi dela gurile Dunării mai spre appusú peste Oltú, unde s'a ivitú astú-felú dinastia princiară a Bassarabilorú.

Acéstă combinațiune a lui Cantemirú se risipește prin doue cuvinte.

Pêně la capétulú secolului XV nicî o dată Bugiaculú nu se dícea *Bassarabiă*, pe cândú totă Muntenia, precumú amú demonstrat'o mai susú, purtase documentalmente acestú nume cu duoi secolii mai de'nainte.

Cantemirú uită totú-d'o-dată că pe la 1240, cândú năválliseră Tătarii cătră Dunăre, în regiunea de peste Prutú nu locuiau Románii, ci Cumanii.

Chîarú Románi să fi fostú, și totú încă logica și istoria ni spunú că'n fața unei irrupțiunii inamice popórele nu-și caută scăparea pe șessú, ci în munți, cea-ce au și făcutú atuncî Cumanii de frica Tătarilorú, fugindú în Transilvania². pe cândú arú fi fostú absurdú din parte-le a allerga dușă refugiú la Severinú pe lungul șermú descoperitú allú Danubiului.

Décă era pré-departe dela Kilia pêně la Carpați, totuși nemicú nu putea fi mai lesne decátú a trece Dunărea, adăpostindu-se în Balcani, precumú o și obicînuiau în secolulú XIII Cumanii cei mărginași, de câte ori îi ammenința mai de aprópe vr'o urgiă tătărăscă³.

⁶) NIEBUHR, *Kleine historische Schriften*, Bonn, 1828, in-8, t. 1, p. 386.—DIEFENBACH, *Celtica I, Sprachliche Documente*; Stut gart, 1839, in-8, p. 220—22.—SAFARJK, *Slow. Staroz.*, 319—22.—ete.

⁷) PRAETOR, *Orbis Gothicus*, Olivae, t. 2, 1689, in-f., p. 219: „Sunt qui Bastarnas putant esse illos ipsos populos, qui olim Bessi, hodie Bessarabi dicuntur“.—Altmintrea lectura cărții lui Praetor nu este fără óre-care interesú pentru unú istoricú allú Románilorú,

¹) Cron., II, 372, 375.

²) ROGERIUS, *Carmen miserabile*, ap. ENDLICHER, 257: „Igitur anno 1242 — ie evenit, ut Kuthen Comanorum rex ad dictum regem (Belam) solennes nuncios destinaverit asserens—quod si vellet ipsum suscipere ac in libertate tenere, se et suos paratus esset ei subdere ac — in Hungariam intrare etc.“

³) NICEPHOR. GREGOR., ap. STRITTER, III, 985, *Comanița*.

Séu peste Carpați, orî peste Dunăre, una din doue, acésta era callea cea stereotipă a Cumanilor⁴.

Nică într'unu castu nu fugia nemiă, găfăindü pe baraganuri, dela Prutu spre Oltü.

Nu maî amintimü că tocmaî invasiunea tatară dela 1240, precumü ne-amü încredințatü maî susü dintr'o fontână contimpurană, găsise degia pe unü *Bassarabü-bană* în Oltenia.

Nu putemü pretinde dela Cantemirü de a fi cunnoscütü cronica persiană înedită a lui Rașid, pe care noi înși-ne eramü cătü p'aci să n'o cunnoscemü; inse și fără acéstă prețiosă sorginte, totuși ipotesa lui e nu numai nereală, dertü și neprobabilă.

Ellü simția fórte că bine termenulü topicü *Bassarabiä* nu póte a nu fi în cea maî strînsă înru-dire cu numele gentilițü allü *Bassarabilorü*; din nenorocire, puținătatea isvórelorü selle l'a împinsü la o erróre de procedură, adducendü pe Bassarabi din Bassarabiä, în locü de a deduce Bassarabia dela Bassarabi.

In «Istoria Ottomană» Cantemirü maî adaugă unü noü elementü de complicațiune.

Ellü nu se mulțumesc a imagina pentru dinastia bassarabescă unü légënu pe mallurile Ialpuhului, ci o maî postesc a se pre-âmbles de acollo in Serbia, și abia-abia după acéstă ingeniósă căllëtoriă pe apă și pe uscatü îi permite a sossi la Severinü.

In privința bastarno-bessismulü Bassarabiei Cantemirü cita cellü puținü pe Mateiu Praetor.

Assupra escursiuni Bassarabilorü dela Nistru în Serbia și din Serbia la Oltü, ellü nu adduce nicü o mărturiă fie cătü de fictivă; și totuși acésta este tocmaî porțiunea cea maî instructivă a teoriei selle.

O vomü essamina de aprópe.

§ 21.

BANULÛ BARBU BASSARABÛ.

Ettă cuvintele lui Cantemirü :

«Bassarabü este numele unü némü fórte vechü și nobilü în Muntenia, carele în linia bărbătescă de-multü s'a stinsü. Barbu, cellü änteü Bassarabü cunnoscütü, de'naintea invasiuni turce fugise din Bassarabia în Serbia și de acollo în Țerra-Romănescă la Negru-vodă, carele l'a primitü pré-bine, rădicându-lü la demnitatea de banü, cea maî înaltă în țerră. Fiulü seü Lajotă dobändi tronulü muntënu după mórtea lui Negru-vodă, devenindü primulü Domnü din famillia Bassarabilorü. Ellü lăssä unü fiü, numittü Négoiä Bassarabü, agfunsü de assemenea la domniä, nu se scie decä îndatä după tatä-seü orî după vre-unü altü principe. Lui îi urmä fiulü seü Șerbanü Bassarabü etc.»¹.

Se spariä cine-va, auđindü nesce fabule de acestü calibru în gura unü bărbatü ce posedä atâtea titluri la aureola de patriarcü allü criticeï și maî allestü allü erudițiunii istorice în România!

Acésta ni adduce a-miate unü portretü dela monastirea Snégovü, d'assupra căruia pos-

⁴) In FESSLER, *Geschichte von Ungarn*, ed. Klein, Leipzig, 1867, in-8, t. 1, p. 360, sunt resumate fórte bine în astä privință testurile contimpurane bizantine și maghiare: „Auch die Kumanen wurden von Batu 1238 gänzlich besiegt. Um der mongolischen Herrschaft zur entgehen, floh ein Theil derselben über die Donau und suchte Rettung in Bulgarien und Macedonien; ein anderer zog mit dem König Kuthen zu ihren Brüdern in die Gebirge der Moldau“.

¹) *Geschichte des osmanischen Reichs*, Hamburg, 1745, in-4, p. 608: „Bassaraba, welches der Name eines sehr alten und edlen Geschlechts in der Walachey, aber in der männli-

chen Linie längst erloschen ist. Denn Barbul, der erste, der unter diesem Namen bekannt ist, flohe zu der Zeit, als die Türken in Bassarabien einfielen, aus diesem Lande in Servien, und von da in die Walachey zu dem Fürsten Heglul, der ihn sehr liebreich aufnahm, und ihn stufenweise zu dem Amte d-s Bans, als der höchsten Stelle in diesem Lande, erhob. Sein Sohn, Lajota, gelangte nach Hegluls Tode zu dem Fürstenthume, und war der erste, der seinen väterlichen Namen mit der fürstlichen Würde zierete. Er hinterliess einen Sohn, mit Namen Niagoe, der gleichfals in der Walachey zur Regierung kam etc.“ — *Heglul* este o invederatä erróre de copistă seü de țiparü în locü de *Negrul*.

naşulŭ egumentŭ a scrisŭ gallimatia : «*Jonŭ-Mihailŭ-Ţepeşŭ-Bassarabŭ allŭ patrulea voevodŭ*»².

Căţŭ ore la noŭ nu sciŭ totŭ aşa de bine istoria naţională!

Cantemirŭ cunoscea annalele Munteniei mai cu sémă prin intermediulŭ familieŭ cantacuzinescŭ : «*avut'amŭ noŭ, încă la Ţarigradŭ fiindŭ, croniculŭ muntenescŭ cu singurŭ mâna lui Şerbanŭ logofetŭlŭ pre prŭstŭ limba grecescŭ scrisŭ.*»³.

Să nu se uite că acestŭ Şerbanŭ Cantacuzinŭ, de 'nteŭ logofetŭ şi apoi vodă, a fostŭ socrulŭ lui Cantemirŭ, şi că némulŭ cantacuzinescŭ se distinge totŭ-d'a-una prin ardŭrea'ŭ de a strînge cronice şi alte monumente litterarie alle trecutuluiŭ naţionalŭ.⁴

De acollo trebuŭ să fi luatŭ Cantemirŭ povestea despre originea Bassarabilorŭ, fără să'şŭ mai dea băttaia de capŭ de a o suppone unŭ controlŭ analiticŭ.

Deşi *Croniculŭ lui Şerbanŭ Cantacuzinŭ* se pare că a peritŭ, totuşi illŭ suplescesc pênă la unŭ punctŭ *Genealogia Cantacuzinilorŭ*, publicatŭ după unŭ vechiŭ manuscrisŭ de cătră d. Bolliacŭ şi 'n care găssimŭ între altele următorulŭ passagŭ :

«*Ţicu unŭ, cumŭ-că némulŭ Bassarabilorŭ se trage din banulŭ Barbu Bassarabŭ, carele din Bassarabia a trecutŭ la Serbia şi de acollo a venitŭ în Valachia la Radu Negrulŭ vodă, carele a fostŭ cellŭ înainteŭ descălecătorŭ domnieŭ Ţerei-Romănescŭ la anulŭ 1200, şi cumŭ-că acestŭ Domnŭ a făcutŭ pe numitulŭ Barbu banŭ Craŭoveŭ şi stăpănitŭ peste cincŭ gŭdeşe. Acestŭ banŭ Barbu a ziditŭ monastirea Bistriţa*»⁵.

Eccē déro sorgintea lui Cantemirŭ, cătră care ellŭ a mai adaosŭ unŭ altŭ manuscrisŭ. póte totŭ de proveninţă cantacuzinescŭ, cunoscutŭ încă în secolulŭ trecutŭ unŭ secretarŭ allŭ lui Constantinŭ Mavrocordatŭ şi unde figura unulŭ lŭngă altulŭ pretinsa posteritate a banuluiŭ Barbu Bassarabŭ în următoarea ordine :

„1460. Laiota Bazaraba.—1512. Negoi Bazaraba.—1610. Serbanus Baza abc.“⁶

Cantemirŭ a făcutŭ pe Laiotă fiŭ allŭ lui Barbu, pe Négoiă fiŭ allŭ lui Laiotă, pe Şerbanŭ fiŭ allŭ lui Négoiă, şi astŭ-felŭ totulŭ a mersŭ de minune!

Să cernemŭ înse elementele cronologice şi biografice alle unei teorie atătŭ de cŭdate. Barbu Bassarabŭ vine în Muntenia la 1200.

Fiŭ-seŭ este Laiotă Bassarabŭ.

Nepotu-seŭ este Şerbanŭ Bassarabŭ, urmaşulŭ lui Mihaŭ cellŭ Vitezŭ la 1600.

În patru secolŭ patru generaŭni!

Bassarabiŭ lui Cantemirŭ trăiaŭ fie-care câte o sută de annŭ şi mai bine.

Şi nicŭ că aŭ fostŭ ei mai mulŭ decâtŭ patru peste totŭ : Barbu, Laiotă, Négoiă şi Şerbanŭ.

Acesta din urmă — ŭice Cantemirŭ — avuse numaŭ doue fete : Ancuţa, măritatŭ după Petraşcu, fiŭlulŭ vitezuluiŭ Mihaŭ ; Ilinca, măritatŭ după boŭerulŭ Constantinŭ Cantacuzinŭ : ş'apoi unŭ bastardŭ, făcutŭ cu o preutésă⁷.

Asta'ŭ totŭ!

Ce 'ŭ pessaŭ lui Cantemirŭ de Alessandru Bassarabŭ, de Vladislavŭ Bassarabŭ, de Radu Bassarabŭ, de Mircea Bassarabŭ, de lunga seriă a Bassarabilorŭ de prin secolŭ XIII, XIV şi XV!

Dela cronologiă să trecemŭ la unele detalie biografice.

²) *Revista Română*, II, 361.

³) *Cron.*, II, 361.

⁴) Cf. nota noastră, comunicatŭ d-lui Sionŭ şi publicatŭ în *TOMUSUL*, *Istoria Ţerei-Romănescŭ*, Bucur., 1863, în-8, p. II; o notă, pe care regretămŭ că d. Sionŭ se pare a n'o fi

înţelesŭ.—Cf. *Archiva Istorică*, I, 2, 112.

⁵) În *Buciumulŭ*, 1863, nr. 27, p. 108.

⁶) *Series Principum utriusque Valachiae*, ap. PRAY, *Diss.*, 140.

⁷) *Op. cit.*, 608-9.

Banul Barbu Bassarabă, cărui i se accórdă paternitatea némului bassarabescă, appäre totă-d'o-dată ca fundatoră allă monastirii Bistrița.

Prin urmare, acestă sântă locașă cată să fie și ellă de pe la 1200.

Din norocire, epoca și modalitatea fundațiunii lui ni sunt astă-đi fôrte bine cunnoscute.

D. A. Odobescu le-a studiată cu tótă scrupulositatea ună adevărattă archeologă.

D-sea constată prin inscripțiunii autentice, cumă-că primulă ctitoră bistrițană a fostă în realitate banul Barbu Bassarabă, înse nu pe la 1200, ci pe la 1500.

Cu multă înainte de d. Odobescu, celebrul căllătoră russă Kowalewski visitase Bistrița, strîngendă acollo totă felălulă de date despre începuturile monastirii.

Vomă da aci întrégă în traducere interessantaŷ relațiune :

«Monăstirea Bistrița este fundată de cătră banul Barbu pe la 1490. Pêne atuncă era «numai o capellă în numele sântului Procopiă. Despre causa fundării, tradițiunea locală, «conformă în astă privință cu vechă icónă a sântului Procopiă, aflătore în biserică, po- «vestesce următorele. Banul Barbu fusese prinsă în tinerețe de cătră Turcă și arruncată «în temniță. Peste puțină i se anunță sentința de môrte, care era să se essecute a doua đi. «Se face nópte, o nópte terribilă și solemnă, o nópte pe care osânditulă a petrecută tótă «în rugăciunii cătră patronulă seă sântulă Procopiă, implorându-lă pentru scăpare, căci avea «d'abia 18 annă șiŷ plăcea viuéta. Demăneța callăi se coboră în temniță și nu găsescă pe «nemină: închisóra era deșértă. In aceăa-șă đi, întrândă în capella dela Bistrița, preutulă «vede îngenuchiată de 'naintea icónei sântului Procopiă pe gŷunele Barbu, ferreată în o- «bedă la gătă și la pictóre. Tênerulă nu sciea ellă singură, cumă și cine l'a addusă din tem- «niță în biserică. In semnulă acestui miracolă ellă clădi o monăstire pe loculă capellei. Maŷ «târđiă, după ce Turcă luaseră Constantinopolea, banul Barbu, fiindă dustă după cererea «sultanului la Stambulă din partea Munteniei, a rescumpărată mōștele sântului Gregoriă «Decapolitulă și le-a depusă în monăstirea sea Bistrița, unde elle se conservă pêne astă-đi «într'ună scumpă sicriă, accoperite de prinosele credincșiloră. E remarcabilă marea pândă, «de 'nteă păstrată în biserică și apoi transportată în chilia stareșului. Ea este restaurată, în- «se întocmai după desemnulă primitivă. Acestă tabellă represintă abdicarea betrânului Barbu, «carele se lassă de băniă și de viuéta lumescă totă-d'o-dată. E investmētātă călugăresce, «fiindă gata a pleca la monăstire. Illă însoțescă boieră Oltenă, toŷ tristă, ună chfară lacri- «mândă. După Barbu, carele n'a avută copiă, pășesce de 'naintea celloră-l'alŷ boieră nepotulă «seă, îmbrăcată într'o lungă haŷnă superioră fără mânece, roșiă și blănită, de sub care se «vede o altă maŷ strimtă. E naltă și frumosă, cu mică mustețe și fără barbă. Boieră sunt «toŷ bărboșă. Monăstirea Bistrița are apparința unei cetăți».⁸

Romantica legendă, cullésă de cătră Kowalewski de la călugăriă bistrițană și-care offeră poetului stoffa unei admirabile ballade, este importantă din acestă punctă de vedere, că ea ni esplică pe Turcă din relațiunea lui Cantemiră.

După tradițiune, banul Barbu Bassarabă scapă dintr'o temniță turcescă.

După Cantemiră, ellă fuge de peste Prută de 'naintea unei invasiunii otomane.

Fondulă este acellă-șă.

Cumă înse de nu și-a amintită tocmai Cantemiră, și tocmai într'o «Istoriă a Turciei», cumă-că Osmanlăi abăa după 1450 aă începută a cutreera Bugiaculă?

Turcă năvăllescă pentru prima óră peste Prută pe la gŷumătatea secolului XV, și totușă cu două-sute cincă-đeci de annă înainte banul Barbu Bassarabă, printr'o spaŷmă maŷ multă decătă profetică, se carră de acollo de frica Turciloră!

Monăstirea Bistrița este fundată din temelliă pe la 1490, și totușă banul Barbu Bassarabă o clădesce, o isprăvesce și o zugrăvesce ca prin farmecă încă de pe la 1200!

⁸) *Stranstvovaniă po suszie i moriam: Karpaty, Petersburg, 1845, in-16, p. 195-198.*

Banulū Barbu Bassarabū, scăpatū în tinerețe din robia turcă și fundatorū la bătrânețe allū monăstirii Bistrița, ni este cunoscutū documentalmente între anii 1490-1510⁹, și totuși cu sutimī de anii înainte ellū e favoritū allū unui Negru-vodă!

De pe la 1250 Muntenia se numesce Bassarabiă, și totuși cellū ânteitū Bassarabū peste Oltū este banulū Barbu, carele trăesce cu doue vécuri mai în urmă!...

In litteratura noastră poporană acēsta se chiamă *basmă cu minciunile*: o hergheliă de cař retăcindū într'unū pepene sétu o albină îngjugată la plugū.

Inainte de a ne despărți de simpaticulū personagiū allū banulū Barbu Bassarabū, vomū mai adăoga în trecētū o observațiune.

Ellū se pare a fi fostū cellū ânteitū banū allū Crațovei, ceța-ce i-a și procuratū caracteristiculū epitetū de *Crațovesculū*.

In prima gîmētate a secolului XV reședința banatului oltēnū nu se afla încă la Crațova, ci la Severinū, precumū o demonstră crisóvele successive dela Vladislavū Bassarabū, dela Mircea cellū Mare și dela Vladū Draculū...

§ 22

CONSECINȚELE ASSONANȚEI ÎNTRU BASSARABIA ȘI SERBIA.

Croniculū Cantacuzinescū și Cantemirū conducū d'o potrivă pe Bassarabi de'nteitū din Bugiacū în Serbia și apoi din Serbia la Oltū.

Serbia sétu *Sorabia*, după cumū se scrie adesea în evulū medit¹, forméză materialmente mai multū decâtū doue treimi din cuvētulū *Bas-sarabiă*.

Assonanța este atātū de simțită, încātū noi vedurămū degia în Studiulū I pēne și poporulū de gîostū, căruia nu i se pôte imputa nicī o pretensiune pedantică, confundândū ambī termenī în antica balladă despre «Fēta banulū de Hațegū», unde variantulū modernū pune:

„Unū feciorū de omū serbescū“

în locū de primitivulū :

„Unū feciorū băssărăbescū“.

Printr'o assemēnare curatū fonetică, fără nicī o umbră de argumentațiune, Bassarabi eratū espuș a fi *serbisaș* din cândū în cândū de cătră nesciінță, și mai cu sēmă de cătră semi-sciінță.

Pretinsulū actū allū magistratului sasuș-bebeșianū dela 1396, o grossolană mistificațiune din secolulū trecutū, țice :

«După ce aū primitū Bulgarii credința creștinescă, apoi aū începutū Romāniī de atunci a se împrieteni cu nēmūlū serbescū, pēne cândū mai pe urmă *dobândit'au și Domnū din nēmūlū serbescū pe marcele prințū Negru-vodă Bassaraba...*»².

Unū fragmentū de cronică muntēnă din secolulū XVII, descoperitū de cătră d. Crețescu în biblioteca monastirii Cozia și allū căruī autorū ni se pare a fi celebrulū aventurariū moldovenescū Nicolaiū Milescu-Spatariū, este în acēstă privință nu mai puținū explicitū, vorbindū în genere despre boțerimea romānă :

«Unii sunt din Serbi, alții din Greci, alții din Albānași, alții din Frānci, alții dintr'alte limbe, că și Domnū încă mai mulți din străinī aū stātutū, cumū și *Băssărăbescit se tragū din nēmū serbescū*»³.

⁹) VENELIN, 134 sq.—Of. EPISCOPU MELCHISEDECU, *Oratoriū*, București, 1869, in-16, Synaxarū, p. 71.—ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 189.—etc.

¹) ENGEL, *Gesch. v. Serv.*, 180.—SAFARIK, *Slow. Star.*, 148, enumeră următorele forme ale numelui Serbū: Serbi, Sorbi, Surbi, Sorabi, Soravi, Sarbi, Zerivani, Zirbi, Serebi, Srbi, Srpi, etc.

²) *Magaz. Ist.*, II, 275.—FOTINO, II, 28-36.—BARITZ, *Fóia*

pentru minte și animă, Brașovū, 1846, in-4, p. 57, unde redactorulū pune în notă: „Redacția împărțasesce acestū documentū fără a putē respunde cātū mai puținū de autenticitatea lui.“

³) *Istoria Moldo-Romāniei*, ed. Ionidū, Buc., 1858, in-8, t. I, p. 347.—La asserțiunea d-lui COGALNICĒNU, *Cronicele Romāniei*, Bucure., 1872, in-8, t. I, p. XIX, cumū-că Milescu nu pôte fi autorū allū acestui fragmentū, veđi respunsulū nostru în *Columna lui Traianū*, 1872, nr. 31.

În unele manuscrise d'alle lui Calcocondila, domnului muntenească Danu, nepotul de frate al lui marele Mircea, este numit *Saraba*, Σαράβα, în loc de Bassaraba, Μπασαράβα⁴.

În fine, lista anonimă a domnilor Terrey-Romănesci, care se compuse în secolul XVIII pentru Ungurul Peterfy după diferite cronicile locale de către Constantin Scarlatti, ni spune că nămul lui Mircea cellu Mare « se dice a fi fostu nepotul al regelui serbescu Lazaru »⁵.

Genealogia mirciană se poate reconstitui astă-zi după documente contimpurane, ertu nu după nesce fabule sacramentale, precum se făcea pene a-diniory.

Însuși Mircea declară în crisovele selle că tată-seu Radu fusese frate cu Vladislav Bassarab⁶.

Prin urmare, Mircea era nepotul (nepos ex fratre) al lui Vladislav Bassarab.

Regele maghiar Ludovic și papa Urban V ni spun, pe de altă parte, cum-că Vladislav, unchiul lui Mircea, era fiu al lui Alessandru Bassarab⁷.

Prin urmare, Mircea era nepotul (nepos ex filio) al lui Alessandru Bassarab.

Maș pe scurtu, era nepotul al lui Vladislav și nepotul al lui Alessandru, toți Bassarabi unli ca și altul, și numai Bassarabi.

Prin ce minune dero putea fi ellu nepotul al lui Lazaru, principe nu maș vechu, ci chyaru contimpuren cu densusu, urcatu pe tronul Serbiei abia pe la 1371?

Fatalele sillabe din coda numelui Bassarabilor, ecce cea-ce incurca totă treba!

Cantemiru, Cronicul Cantacuzinescu, falsarul actului din 1396, ballada din Hașegü, fragmentistul din secolul XVII, scriba lui Calcocondila, fontana lui Scarlatti, toți se împedacă, fie-care pe rându, de scabrosul sunetu *s+r+b*!

§ 23.

ETIMOLOGIA POPORANA.

Ilustrul Vico analizase astronomia, fiziologia, metafisica, cronologia poporane, în comparașune cu astronomia, fiziologia, metafisica, cronologia culte.

Totu astu-felü s'aru puté pune în paralela etimologia rudimentară și etimologia sciintifică.

Similitudinea vorbelor surprinde și împinge la deducșunü pe înșelleginșele celle maș rude, ca și pe celle maș erudite.

Totă diferenșă consistă în procedură și'n ponderositatea rezultatului.

Unü sântu din evul mediu se numia Renatu, cea-ce însemneză renăscutu: acestu simplu gïocu de cuvinte era de agșunsu pentru ca poporulü să plăsmuescă o legendă întrégă despre imaginarulü faptu alü *renascit sântulü Renatu*¹.

Cam analógă este superștișunea cea etimologică a terranului românü de a se pădi de focu în ziua sântului Foca², deși Φωκας alü Grecilorü are a face maș currëndü cu elementulü oppus alü apei, și deși fericitulü de acestu nume, martirizatü în timpulü lui Diocleșianü, n'a fostü nicü ferraru, nicü cărbunarü, ci unü bietü grădinaru de longă Sinopa, adecă eroșü ce-va maș dedatu cu ploș și cu pușurü decätü cu flacăre.

În Elveșia se așlä unü munte numitü *Pilatü*: sătenii din vecinătate sunt încredinșai pene la fanatismü că acolo, addusü de peste noue țerre și noue mări, dace famosulü *Pilatü*, din mollecșunea căruia fusese restignitü în Palestina Mântuitorulü³.

⁴) Ap. STRITTER, II, 918, nota e.—În edișiunea din Bonna acestu variantü nu este indicatü.

⁵) PRAY, Diss., 140: „Pater nescitur, sed dicuntur esse nepotes Lazari regis Serviae“.

⁶) VENELIN, 9-14, unü actü din 1387, cu care confruntéză actulü din 1424 în a mea Archivă Iștorică, I, 1, 19, ambele afflätore în originalü în Archivulü Statulü din Bucurășel.

⁷) Actü din 1365 în ȘINCAI, I, 380;—FÉJER, IX, 3, 470;—WENZEL, *Okmányi kalászat*, t. 1, Pesten, 1856, in-8, p. 18.—

Bulla din 1370 în *Magaz. istor.*, III, 130-35;—RAYNALDUS, XVI, nr. 5, etc.

¹) SAINTE-MARTHE, *Gallia Christiana*, Paris, 1716-86, in-f., t. 2, p. 113.

²) CANTEMIRU, *Kniga Systema ili sostoianno much medanskia religii*, Petersburg, 1722, in-f., p. 142-3.

³) FLEURIEU DE LA TOURETTE, *Voyage au mont Pilat*, Avignon, 1770, in-8, p. 76-9.

Totü astü-felü cronicariî din evulü mediu inventatü pe Turcî în Finlandia fiindü-că se găsesce acollo unü oraşü numitü Turku, sétu pe Troadenî în Francia de órá-ce fitulü luî Primü se numÿa Paris^a!

Absolutamente de aceÿa-şÿ natură este şi serbismulü Bassarabilorü.

Dérü causa errorii fiindü o dată constatată, să nu ne oprimü la o gÿumătate de calle.

Lista domnescă a luî Scarlatti, în care marele Mircea se confundă cu familia regescă din Serbia, ni mai spune încă ce-va, unde originea greşellei nu póte a nu fi aceÿa-şÿ.

Vorbindü despre domnulü moldovenescü Petru Muşatü, contimpurénü şi amicü allü luî Mircea, ea ÷ice că tată-seü era: «Costea Muşatü, carele nu se scie unde va fi domnitü, dérü se crede a fi fostü din némulü despoianü allü regilorü Serbiei^b».

Mircea cellü Mare din dinastia serbescă; Petru Muşatü totü din dinastia serbescă; dinastia serbescă confundată cu Bassarabiî; careÿ conclusiunea?

Éccé unü punctü, demnü pe deplinü a fi examinatü cu o extremă serioşitate, căcÿ ellü ni va permite a demonstra că Vladislavü şi Alessandru cellü Bunü, Mircea şi marele Stefanü, Négoiă şi Petru Rareşü, superbü zidarü aî naţionalităţÿ române de dincóce şi de dincollo de Milcovü, aü fostü toÿî din aceÿa-şÿ nesecatä în genü tulpină a Bassarabilorü!

§ 24

MUNTEŢISMULU DINASTIEI MUŞATU DIN MOLDOVA.

Muntenia fusese în secolü XIII şi XIV în dese şi intime relaţiuni cu puterniculü pe atunci imperiü serbü.

Douÿ Bassarabi, unulü pe la 1270, altulü pe la 1355, aü fostü socrü sétu cuscri aî cellorü mai celebri cuceritorü dintre căÿÿ aü eşitü vre-o dată nu numaî din dinastia luî Nemanja, ci chÿarü din întregulü némü illiricü.

Stefanü Milutinü, fundatorulü mărimii serbe, ţinuse în primaÿ căsătoriă pe féta luî Liténü Bassarabü¹.

Stefanü Duşanü, gróza oriinteluÿ pe la gÿumătatea secoluluî XIV, însurase pe uniculü seü fiü cu féta luî Alessandru Bassarabü².

Mircea cellü Mare, tată-seü Radu-Negru, unchÿu-seü Vladislavü şi frate-seü Danü figuréză pênë astă-đÿ, ca o maÿestósă pleiadă de eroi, în balladele poporane alle Serbiei³.

Ne reţinemü într'adinsü de a îmmulţi aceste esemple prin ce-va din Fotino, căcÿ este de o falsitate îngrozitoare totü ce afirmă ellü pe icÿ pe collea de a fi luatü *ex tÿs serbickÿs chronologia*⁴.

Ţerra-Romănescă şi Serbia fiindü învecinate şi adesea în strînsă alianţă, lista domnescă a luî Scarlatti avea în spriginü măcarü o umbră de probabilitate cândü serbisa pe Bassarabi.

Cumü inse puteau fi Serbi domniî moldoveni, cândü între Moldova şi Serbia se întrepune unü întinsü spaţiu territorialü, şi nicÿ că essistă cea mai slabă urmă de vr'o legătură internaţională între ambele în totü cursulü secoluluî XIV?

a) O seriă de citaţiuni în BUCKLE, *Histoire de la civilisation en Angleterre*, trad. Baillot, Paris, 1865, in-8, t. 1, p. 338 sqq.

b) PRAY, l. c.: „Koste Musatin, non scitur ubi principaverit; dicitur, quod ejus genus sit ex familia despotiana regum Serviae“.

1) NICEPHORUS GREGORAS, scriitorü bizantinü contimpurénü, VI, 9, ÷ice numaî: „a domnulü Vlachiei“, carele inso nu póte fi decătü domnulü muntenescü de pe atupci „Lithen voyvoda“, uccisü într'o băttăliă de cătră Ungurî pe la anulü 1272, cumü arătă o diplomă din 1285 în FÉJER, V, 5, 274, şi în KATONA, VI, 911.

2) Vechia cronică serbă în *Glasnik*, V, 69: „zaruezil dsezer voevodizaplanskago Basarabi za sina iunago Urosza.“ — Cf. RAYNALDU, 1370, nr. 5.

3) KARADZIT', *Srpske narodne pjesme*, t. 3, Beoz, 1846, in-8, p. 54:

„Na Vidinu gradu bijelome,
„Ond'e bjesze staritz Vladisave;
„A na ravnoj zemli Karavlaszkoj,
„Ond'e bjesze Karavlah Radule;
„Na Bukreszu gradu bijelome,
„Ond'e bjesze bego Radul-bego,
„S'vojom bratom Mirkom vojevodom“.

Despre Danü-vodă essistă o admirabilă balladă bulgară, publicată în *Periodicesko spisanie na b'lgarskoto knizovno druzestvo*, Braila, 1870, t. 1, p. 106.

4) FOTINO, II, 23. — Tóte croniciele serbesei sunt astă-đÿ cunoscuté, mai cu semă mulţumită repositululü ŞAFARIK, *Gesch. d. serb. Schriftthums*, Prag, 1856, in-8, p. 227-47, şi absolutamente nicÿ uha din elle nu se potrivescé cătu-şÿ de puţinü cu imaginara *ÿ serbickÿs chronologia* a luî Fotino.

Nu cumă-va voră fi fostă Serbî totă ca și Bassarabiî?
Să vedemă.

Lista lui Scarlatti serbisază anume pe Petru *Mușatū*, pe frate-seu Romanū *Mușatū* și pe tatălū lorū Costea *Mușatū*.

Cuvântulū *mușatū*, dispărutū acumū din limba română cis-danubiană, dertū conservatū la fraiî nostri de peste Dunăre⁵, însemnăză *frumosū*, fiindū o simplă scurtare din adiectivulū *infrumușatū* seū *frumușatū*.

Macedo-românulū cântă pêne astă-đî:

Aide cu mene, sétă *mușatā!*

sétū:

Veđî în susū cerulū? Nu e *mușatū*?⁶

La Muntenî numele propriū *Mușatū* ne întâmpină în acte pêne pe la finea secolului XVII⁷, ca și o formă femeiescă *Mușă*⁸, corespunđetore cu *Bella* a Italianilorū.

Celebrulū papa *Formosus*, sub care se întâmplase definitivă schismă religiōsă între Occidente și Oriinte, se traduce romănesce *Mușatū*.

Serbîi n'au avutū nicî o dată și nu puteau avé acestū nume curatū romănescū, și ceia-ceî și mai remarcabilū, este că pêne și'n limba lorū ideia de *frumusețe* e respinsă radicalmente din formațiunea nominală bărbătescă, ci se aplică numai la femeie și la vite: Liepava, Liepota, Liepotitza, Lieposzeta⁹.

Maî pe scurtū, nicî prin depărtarea locurilor, nicî prin lipsă de comunicațiune, nicî prin nomenclatură, domniî moldovenescî Petru Mușatū și Romanū Mușatū, de'mpreună cu tatălū lorū Costea Mușatū, n'au pututū fi Serbî.

Careî dero rațiunea serbisării lorū în lista lui Scarlatti?

Din cele desfășurate în paragrafulū precedentē urmēză că Mușatescîi trebuiaū să fi fostū Serbî în calitate de Bassarabiî, adecă simplu numai prin effectulū foneticū allū sunetului *s+r+b*.

Degia Cantemirū emisese ideia că ambele dinastie domnescî din cele douē provincie dunărene alle Daciei se parū a fi descinsū dintr'o singură viță¹⁰.

Acestă asserțiune a repețit'o apoi Samuilū Miculū¹¹.

Amendouî inse au retăcitū în fantastica încercare de a înfrăți pe nu scimū care Negru cu nu scimū care Dragoșū.

Fundatoriî Moldovei n'au fostū din aceia-și familiă cu fundatoriî Terreî-Romănescî; dertū tocmai aci stă cestiunea că nu din sângele fundatorilorū Moldovei se trageau Petru Mușatū, frate-seu Romanū Mușatū și tatălū lorū Costea Mușatū.

§ 25.

BOGDANESCI SI MUSIATESCII.

Maramurășenulū Bogdanū, căruî i se cade cu totū dreptulū paternitatea voevodatului moldovenescū, avusese fiu pe Teodorū, đisū altū-felū Lațcu.

5) Ne surprinde că d. CIHAC, în esecillentele seū *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Mayence, 1870, in-8, p. 98, a scăpatū din vedere acestū cuvântū. Este inse și mai surprindetore etimologia, pe care i-o dă WOLF, *Beschreibung der Moldau*, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 9: „*Musch*, ein Galanterie-Pflasterchen, und wer diese auf dem Gesichte häufig trägt, wird Muschat gerannt“. Vrea să đică—dela *mouche* a perrucheriel franceze, unū termenū modernū de cochettăria, întredusū la Români în timpul Fanarioților!!!

6) MASSIMU, *Grammatica macedono-română*, Bucuresei, 1862, in-8, p. 149.

7) *Archiva Istorică*, I, 1, 139, actū din 1620.—Of. VENELIN, 291, 299, etc.

8) *Arch. Ist.*, I, 1, 24, actū din 1640.

9) KARADZIT', *Lexic.*, 337.

10) *Cron.*, II, 385: „Radu-vodă Negrulū, seū frate, seū vērū lui Dragoșū-vodă“.

11) *Origines Daco-Romanae*, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 92: „Doctissimus Princeps Cantemir agnovisse videtur, ubi ait, tam Radum Negrum, quam Bogdanum Vayvodam, genitorem Drăgosii primi Moldaviae Principis, ejusdem familiae esse“.

Nemuritorul metropolită Dositeu încă în secolul XVII veduse în anticulă diptică allu scaunului metropolitănu, tesauru de-multu perduto, căci nu mai exista pe la 1790¹, următorea liniă genealogică :

1. Bogdanu-vodă și Dómna Maria ;
 2. Fiulú lorú Teodorú Lațcu și Dómna Anna.
- Ellu o resumă în versuri :

„Cu dómna-sea . . . Bogdanu-vodă,
 „Cu dómna-sea Maria lăssându bună rodă :
 „Pre Fedorú Bogdanovicú, Lațcu se numése,
 „Cu dómna-sea cu Anna de se pomenése“².

Espressiunea «se pomenése» însemnéză că eraú înscrișú în *pomenicú*.

O remarcámú acésta pentru a da tótă autoritatea de sorginte istorică cuvintelorú metropolitulu Dositeu.

În Studiulú I, basându-ne pe fontâne contimpurane, noi amú cercuscrișú epoca fundațiunii Moldovei approssimativú între anni 1350—1360.

Lațcu a domnitú după documente autentice pe tra 1370³.

Bogdanu-vodă și acéstú fiu allú seú, éccé déro doui principú pozitivú, carú implu fórte naturalmente scurtulú intervallú de cellú multú doue decennie între 1350—1370.

Cronica cea vechiă a Moldovei, scrisă în monăstirea Putna sub Stefanu cellú Mare, adecă d'abia unú secolú în urma evenimentelorú, confirmă acéstă seriă, đicéndú că după Bogdanu a domnitú siú-seú Lațcu, értú luí Lațcu i-a succesú «Petru fiulú luí Mușatú»⁴.

Să se noteze aci cu atențiune că Petru nu este în cronica cea vechiă a Moldovei siú allú luí Lațcu, nici siú allú luí Bogdanu, ci *fiu allú luí Mușatú*.

Unú nou némú s'a furișatú prin încuscire în dinastia maramurășenă.

Romanú Mușatú, siú allú luí Costea Mușatú și frate allú luí Petru Mușatú,⁵ se însóră cu domnița Anastasia, fiya luí Lațcu-vodă și nepóta primulu Bogdanu.

Acéstú faptú de o extremă însemnetate illú scie lista luí Scarlatti, în care citimú : «Romanus habuit uxorem Anastasiam filiam Principis Laczko, et peperit sex filios, ex quibus Alexander Senex est ultimus filius ejus»⁶.

Illú sciea nu mai pușinú metropolitú Dositeu totú din preșiosulú dipticú metropolitănu .

„Petru-vodă pre urmă purcase, cu viță
 „Carole 'i đicú Mușatinú; în bună priință
 „Stătut'a dupăcesta luminată rodă
 „Stăpănu țerrei Moldovei domnulú Romanu-vodă;
 „Acésta, ce se scie ntr'a țerrei urice
 „Mare samoderzavețú, și 'n bună ferice,
 „C'a stăpănitú-și țerra din plău péné 'n mare,
 „Lăssatu-și-a în scaunú puternicú mai tare
 „Ce-a născutu-și din dómna din Anastasia
 „Pre Alexandru cellú Bunú...“⁷

1) Dovédă lista princiară a metropolitulu IACOBU STAMATE în *Geografia*, Iași, 1795, in-4, reproducă în WOLF, II, X—XIV.

2) Cronica rimată, în CIPARIU, *Crestomatia seú analecte*, Blasiú, 1858, in-8, p. 234.—E đă mirare cumú de n'a băgatú de sémă eruditulú editorú importantissimulú faptú, că versurile dositefane nu sunt aci decâtú o parafrașă a vechilulu dipticú metropolitănu allú Moldovei.

3) Bulle papale în *Magazinú istoricú*, III, 136-141. — THEINER, *Monum. Poloniae*, I, 664.—RAYNALDUS etc.

4) În *Archiva Istorică*, III, 5, unde inse cronicarulú, ea parte fabulosă a istoriei, pune înainte de acéșú principú mitulú despre Dragoșú și unú fiu allú acéstuia, în privința cărúia mărturesce cu naivitate că nu scie nici măcarú cumú i-a fostú numele. Metropolitulú Dositeu de asemenea menți-

onéză pe Dragoșú și pe Sassú, dérú fără neveste, ceta-ce probeză că n'a luatú numile lorú din diptice, unde se inscriea totú-d'a-una întreaga familiă.

5) Petru Mușatú ellú însuși numése pe Romanu frate allú seú în corresponsința'ú cu regele polonú Vladislavú din 1388, în *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22, tradusă în *Arch. Ist.*, I, 1, 177.

6) PRAY, l. c.

7) L. c.—SINCAI, *Cron.*, I, 362; ENGEL, *Gesch. d. Mold.*, 112; WOLF, *Beschr. d. Mold.*, 13; și alții, închipuindu-și pe Mușatescu a fi fostú din némulú luí Bogdanu, își battú capulú în deșertú a ghici pe Lațcu-vodă, tatálú dómnei Anastasia. Șincai illú crede Vladislavú Bassarabú din Muntenia, Engel preferă pe Ungurulú Stefanú Latzkofy din Ardelú, Wolf nu scie ce să mai đică!

Aci o observațiune.

Metropolitul Dositei arată foarte limurit că Petru și Romanu n'au fostu din sângele lui Bogdanu și Lațcu, ci din «vița carele' dicitu *Mușatinu*».

Totu așa amu vădutu mai susu în cronică cea vechiă a Moldovei.

Lista lui Scarlati face pe acesti Mușatesci din nămu princiaru, *ex familia regum*, ceia-ce se gjustifică nu numai prin căsătoria lui Romanu Mușatu cu fiya lui vodă Lațcu, dertu încă și mai multu prin însurătorea lui Petru Mușatu cu feta putintelui rege polonu Vladislavu Iagello,⁸ carele—să se noteze bine—cu nici unu prețu nu s'arū fi aliatiu cu unu omu de vr'o origine puținu ilustră.

Prin urmare, ei nu eratu din dinastia moldovenescă a Maramurășenului Bogdanu, în care s'au introdusu unicamente prin încuscrire, dertu totuși eratu dintr'o dinastiă romănescă óre-care.

Opriți-vē unu momentu și cugetați.

Nefindū din familia domnescă dela Sucēva, Mușatesci trebuțati să fi fostu vrēndū-nevrēndū din familia domnescă dela Severintu.

Adecă : Bassarabi.

Acēstă dilemmă este dictatā de logica lucrurilor.

O mai întărescū înse mai multe alte considerațiuni.

§ 26.

NUMELE PROPRIU MUSIATU.

Unu nume propriu este câte o dată o biografie.

Să presupunemū, bună-óră, cumū-că istoria Moldovei n'arū fi lăssatu în catalogulu principiloru țerrei unu singuru cuvēntu despre vodă Radu, poroclitu cellu Mare, fără să arrete totu-d'o-dată originea: ei bine, considerāndū raritatea numelu *Radu* la Moldoveni și frecuența' la Munteni, nemicū mai multu decātu atātu, unu istoricu arū fi pututu ghici, fără vr'o altă indicațiune, muntenismulu acestu principu.¹

Cam astu-felū este și cu *Mușati*.

În Moldova acestu nume a fostu totu-d'a-una fórte insolitu², pe cându în Muntenia, din contra, ellu se întrebuintēzā la sătenī pēnē 'n țiuva de astă-đi, și cată să fi fostu fără comparațiune mai respānditu cu cățva-va secolū înainte.

Acēsta se póte demonstra.

Unu nume propriu cându se generalisēzā peste măsură într'o țerră, încātu la totu pasulu întēlnesci omonimī, agține în celle din urmă a deveni ridicolu prin trivialitate, și de atunci încóce, ferindu-se pārinții alū mai împune copiilorū, începe a fi din ce în ce mai raru.

Unu essemplu.

Guillaume este actualmente în Franca unulu din numile celle mai puținu favorite, fiindu consideratu ca pré-mitocănescu: «trop roturier».

Acēstă disgratiă provine dintr'unu prisosu de grațiă de care ellu se bucurase tocmai la aristocrațiă francesă în cursulu evulu mediū.

În secolulū XII unu duce de Normandia, învitāndū o mulțime de nobilī la o mare festivitate, îi împărți din glumă în bande separate, compuse fie-care din toți căți purtati acella-și nume de botezū.

⁸) Acestu rege numerece ellu însuși pe Petru Mușatu; „amicu și ginere allū nostru“ în actulu diu 1388, *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22: „Petr voivoda moldavskii ziat i priatel nasz.“ — Cf. *Arhiva Istorică*, I, 1, 177.

¹) Totuși pe unu *Radu* Ganguru illu găssimū între voierii

lui Stefanu cellu Mare. Veđi actulu din 1481 în a mea *Arhivă Istorică*, I, 1, 75. Putea înse a fi fostu Muntēnu.

²) Unu ambasadoru allū lui Stefanu cellu Mare la Moscova se numia *Mușati*. Veđi KARAMZIN, t. 6, nota 629, ediț. Einingling, p. 99. I se aplică înse și lui observațiunea din nota noastră precēdinte.— Cf. *Arch. Ist.*, I, 1, 156.

Divisiunea *Guillomilor* era cea mai numerosă: o sută de ce cavalleri, affară de simpli scutarî³.

Nu este dertu de mirare că desgustul și satira au succesu modei.

La Români din Muntenia mai multe numi proprie bărbătesci au avut o sorte analogă de a se vedé îmbrăncite treptat în straturile cele mai de gîosu alle societății, după ce figuraseră altă dată mai cu preferință pe tronul și'n divanul.

Maî înainte este *Vladu*.

Etimologicesce, acestu cuvêntu însemnăză *domnu*.

În secolii XIV și XV cei mai illustri pîncipi ai Munteniei au fosti Vladu Bassarabul, Vladu Dracul, Vladu Tepeșu.

Între boierii și'n burgesiă erau Vlađi peste Vlađi.

Trebuia firesce să vină o reacțiune.

Trivialisându-se prin abusu, gloriosul ore-cându Vladu s'a făcutu cu încetul sinonimul allu *nerodulu*.

În secolul XVII Vlađii începă a se rări, căci pe semne se născuse degia proverbiul: «după ce e prostu, îllu chiama și Vladu».⁴

Totă așa au pățit'o *Udrea* și *Nanu*, doue dintre cele mai usate numi din primii secolii ai istoriei muntene, despre cari astă-đi poporul đice :

„Care cumu venia,
„Totu Udrea 'lu chiama“⁵

séu : «caută Nanu épa, și ellu căllare pe ea.»⁶

Éccé în ce modu căderea unui nume propriu în derisiune este o probă istorică despre esagerata popularitate într'o epocă anterioară.

Acestă ursită isbise și pe *Mușat*.

D. Gr. G. Tocilescu ni spune că pîntre țerranii munteni *nea-Mușat*, ca și *nea-Vladu*, ca și *nea-Udrea*, ca și *nea-Nanu*, însemnăză astă-đi pe unu prostolanu.

Aci își are locul exclamațiunea betrânului Orații :

Non semper idem floribus est honor !

Poporul și copilul cu atătă mai iute se satură de unu lucru și'lu aruncă stricatul sub pióre, cu cătă mai multu li plăcuse.

În Moldova *nea-Mușat* n'are nicu unu înțellesu.

Muntenismul acestu nume se mai póte verifică pe o altă calle.

Nomenclatura chorografică a României e forte ponderosă în casul de față, fiindu-că aproape tóte localitățile sunt botezate la noi după vre-unu nume propriu bărbătescu.

Astă-felul cele derivate dela *Vladu*: Vlădae, Vlădeni, Vlădășesci, Vlădesci, Vlădilă, Vladislava, Vladnicu, Vladu, Vlădulenii, Vlăduța, sunt cele mai multe în Muntenia, dertu nu lipsescu vr'o câte-va nicu în Moldova⁷, ceia-ce dovedesce că Vladu avusese trecere pe ambii țermii ai Milcovului.⁸

³) LEGRAND D'AUSSY, *Fabliaux du XII et XIII siècle*, Paris, 1829, în-8, t. 2, p. 315: „Ce nom de Guillaume, qui aujourd'hui est si roturier, était alors très commun chez les gens de qualité, et surtout dans certaines provinces. On raconte que Henri, duc de Normandie et fils de Henri II, roi d'Angleterre, ayant donné dans son duché un grand festin auquel il invita beaucoup de noblesse, les convives, par plaisanterie, s'avisèrent de se partager par bandes, selon leurs noms. La bande des Guillaume se trouva de 110 chevaliers, sans compter les simples gentilshommes.“

⁴) ANTONU PANNU, *Proverburî, Bueuresci*, 1853, în-8, t. 2, p. 139.—Cf. observațiunea d-lui ODOBESCU, *Revista Română*, II, 364, unde mai adduce unu a'tu proverbii : „vorbi și nenea Vladu, că'i și ellu din sat.“

⁵) PANNU, III, 25.

⁶) *Ibid.*, I, 85.

⁷) FRUNDESCU, *Diet. topogr.*, 527-28.

⁸) Actul din 1410 în *Archiva Istorică*, I, 2, 12, ni offeră doui Vlađi numai în consiliul domnescu din Moldova: *Vlađ Sîriatski* și *Vlađ Dȃornik*.

Localitățile cu radicala *Vdrea*: Udrescî, Udrisce, Udricanî, sunt tóte în Muntenia și absolutamente nici una în Moldova ⁹.

Dela *Nanû* s'aû formatû peste totû vr'o cincî-spre-șecî numirî topografice: Nănacî, Nandra, Nănesca, Nănescî, Nani, Nanovenî, Nanovû, Nanû, dintre carî unû-spre-șecî în Muntenia și numai patru în Moldova. ¹⁰

Să vedemû acumû pe *Musatû*.

În Țerra-Romănescă sunt:

Mușatescî, satû în Gorgiû;

Mușatescî, satû în Argeșû;

Mușatescî, sêlisce totû acollo;

Parte-din-*Mușatescî*, munte în Muscellû;

Mușatescû, altû munte totû acollo;

Mușaterca, moșiă nelocuită în Braila;

Mușatoiu, munte în Gorgiû. ¹¹

În Moldova avemû numai și numai o singură localitate de acéstă formațiune: satulû *Mușata* în Fălciû, despre care înse nu se uîte că întréga regiune a Prutului de gîosû pênê la Marea-négră, precumû amû demonstrat'o în Studiulû I, făcea parte în secolulû XIV din teritoriulû Țerei-Romănescî.

În Transilvania se găsesc e roșî abia muntele *Mușatû*, carele și acesta se află nu departe de hotarele muntene despre Hașegû ¹², și totû acollo, érû nu în restulû Ardélului, noi dâmû de urmele numelû propriû bărbătescû *Mușatû* în documente din secolulû XIV. ¹³

Prin urmare, limba geografică vine la rîndulû seû a se pronunța pentru muntenismulû *Mușatescilorû*.

Aci înse nu se mărginesce în cestiunea nôstră misiunea filologiei.

Frașî Petru Mușatû și Romanû Mușatû, ca și tatălû lorû Costea Mușatû, ni apparû în celle mai vechî fontâne istorice sub o formă nominală fôrte curioasă.

Amû vêdutû degîa că anticulû dipticû allû metropoliei moldovene, o sorginte contimpunenă de prima ordine, pune: «vișă ce'î đicû *Mușatinû*.»

Lista lui Scarlatti, a căriîa conformitate cu dipticulû îî dâ multă greutate, se exprimă de asemenea: «Koste *Mușatinû*».

În cronică putnénă, începută a se scri pe la gîumêtatea secolului XV, vedemû nu mai puținû: «fiulû lui *Mușatinû*» ¹⁴.

În fine o altă cronică moldovenescă, pe care o consultase Ragusanulû Luccari pe la 1600, încâtû în orî-ce casû ea este anterioră lui Urechîă, đice: «*Musatin*» ¹⁵.

Ce'î ôre acestû *Mușatinû* în locû de *Mușatû*?

Munteniî, și mai cu sémă acei de peste Oltû, adaugă unû *inû* cătră numile proprie personale, mai allesû celle finite prin *r* seû *t*.

Acéstă particularitate n'a observat'o încă nemiî.

Lui Țudorû Vladimirescu Olteniî îî đicû *Tudorinû*.

Urbea lui Severû este pentru dênșî Severinû.

Din *Florû* ei facû *Florinû*.

⁹) FRUND. 497-98.

¹⁰) *Ib.*, 308-9.

¹¹) *Ib.*, 306-7.

¹²) TREUENFELD, *Siebenb. geogr. Lex.*, III, 127.

¹³) Veđî despre „Ladislavus filius *Musath*“, Românû din „Districtus Castrî Deva“, trei acte din 1362-63, în BARITZ, *Transilvania*, t. 4, Brașovû, 1871, in-4, p. 238-40. — Cf.

FEJÉR, IX, 3, 380, 505.—KEMÉNY, *Über die Knesen*, în *KURZ, Magazin*, II, 300-302. — PUSCARU, *Despre împărțirea politică a Ardélului, Sibîu*, 1864, in-8, p. 15.—etc.

¹⁴) *Archiva istorică*, III, 5: „Piotr syn *Muszatynow*.“

¹⁵) *Bistretti di Ragusa, Veneția, 1605*, in-4, p. 104: „Morto Bogdan, venne Lazko, *Musatin*, Român, Stefano...“

Unu munte în Gorgiü și altulü în Muscellü se numescü *Carpatinü*, naturalmente în locü de *Carpatü*¹⁶.

Doze sate în Oltü se chîmă *Dobrotinü*¹⁷, după numele bărbătescū *Dobrotă* seü *Dobrotü*, dela care derivă mai multe localități Dobrotesci.

În dreptulü Mehedințului avemü insula *Florentinü* și alta *Florentina*¹⁸, provenite din *Florentic*.

Unu satü și o insulă în Ilfovü se numescü *Tatina*¹⁹ dela *Tatu*.

O sêlisce în Dolgiü, nesce ruine în Vlașca și doze sate în Romanașü se çicü *Marotinü*, după vechiulü nume *Marotü*.²⁰

Unu satü în Gorgü și unü altü în Argeșü se çicü *Sămbotinü*²¹, dela numele personalü *Sămbetă* (*Sabbatius*).

În Dolgiü avemü: «Vallea Robotineî.»²²

Forma *Mușatinü* în locü de *Mușatü* ni appare déro și ea ca o particularitate filologică în favórea bassarabismului dinastiei *Mușatescilorü* din Moldova.

Nu çicemü că d'a-stânga *Milcovului* nu se află vr'o doze-trei localități ca *Hotinü*, *Bohotinü*, *Zeletinü*, cari indică o formațiune nominală analógă; elle totuși sunt nu numai fórt rare, dérü încă cea mai istorică din elle, anume *Hotinulü*, se datoresce unei imigrațiunii oltenene, precumü vomü demonstra cu o altă ocasiune pe basea unu documentü din secolulü XIV.

Încă o probă, și vomü închide apoi epizodulü, căruia nu i-amü pututü da nesce proporțiunii mai restrînse, cestiunea fiindü nouă, din celle mai interesante și mai grele totü-d'o-dată.

§ 27.

DOMNIA LUI IUGA KORIATOVICIÜ ÎN MOLDOVA.

Urcarea pe tronü a lui *Petru Mușatü* nu urmase îndată după vodă *Lațcu*.

A fostü unü intervallü cândü reușise a copprinde domnia moldovenă unü duce străinü, dela care s'a conservatü următorulü unicü crisovü :

«Cu mila lui *Dumneșeu*, noi principe litvanü *Iurga Koriatoviciü* voevodü, domnulü țerei «Moldovei, și cu toți boiarii domniei melle, facemü cunoscutü prin acéstă carte a noastră «orî-căruü omü bunü, ce o va vedé seü o va auzi citindu-se, cumü-că acéstă adevărată «slugă a noastră, credinciosulü panü *Iacșa Litavorü*, locușinătorü dela *Cetatea-albă*, ni-a «servitü cu dreptate și credință, încätü noi, vedëndü a sea dréptă și credinciosă slusbă că- «tră noi, și mai allesü vitezia sea în lupta cu *Tătarii* la satulü *Vlădicü* pe *Nistru*, amü mi- «luitü pe acéstă slugă a noastră susü-scrisă cu unulü din satele noastre, numitü *Zubroușü*, «pentru cari tóte este credința domniei melle și a boiarilorü moldoveni, éru spre mai mare «tăriă a acesteï cărți a noastre amü poruncitü credinciosulü *Ivanü*... Scris'a *Iațcu*, în *Ber-* «ladü, anulü 1374, iuniü în 3».¹

16) FRUNDESCU, 98.—Munții *Carpați*, seü mai bino muntele *Carpatü*, ó *Καρπάτης ὄρος*, ne întimpină degia în *PTOLEMEU*, III, 3: «ὑπὲρ τῆς Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους», de unde se pare a se fi inspiratü *MARCIANU ERACLEOTULU*, geografü grecü din secolulü IV, în *Périples*, éd. Miller, Paris, 1839, in-8, p. 98.

17) FRUNĐ., 164.—Cf. *VENELIN*, 344.

18) *Ib.*, 192.

19) *Ib.*, 476.

20) *Ib.*, 285.—Ducii Românilorü din *Biharü* în epoca invaziunii ungare obiceiuaü acestü nume *Marotü* seü *Marutü*, *ENDLICHER*, *Mon. Arp.*, 13, pe care numai pedantismul superficialü illü póte preface în *Mariü* și 'n *Mariotü*, pe cândü ellü nu este decâtü *Mare*, de unde *Marutü*, ca și oppusulü *Micutü* din *Micü*, întocmai ca lätinesee: *minus-minutus* seü *canus-canutus*. Dela *Marotü*, fără oltenesculü *inü*, avemü satulü *Morotesci* în *Brăila*, *FRUNĐ.*, 301.

21) *Ib.*, 417.

22) *Ibid.*, 401.

1) S'a produsü pentru prima órá în a mea *Foiță de istoriă și litteratură*, Iași, 1860, în-16, nr. 2, p. 41, după originalulü din biblioteca comitelui *Swidzinski* din *Kiev*. Ecce testulü slavieü: «Milostiiu bozsieiu. my. kniaz *litov'skyi iurg koriatovicz* vovoda. gospodar zemli moldavskoi. i s ouși boiarove gospodstva mi. sviedomo ezinim is sim listom naszim. vsiakomu dobromu nan v'zriuseziu ili ego ouslysiuseziu eztezi. ózse tot istii sluga nasz viernoü pan iakszia litavor. namiesnik bielograd'skyi. sluzsil nam pravoi vierno. tiem bo my vidievsze pravoiu i viernoü sluzsbu ego do nas. a naipaczsz chr'blüi pod'vizi is tatory ou sela zovomoe v'ldiczi na d'niestr. zsalovali esmy togo is'nogo slngu nasze viszpisanogo is edno ót naszieh sel. na imia zubrov'tzi. ou... na toe v'se viera gva mi i boiar moldav'skyeh. a na bolszoü tvrđost semu listu naszemu. velieli esmy viernomu ivan... pisal iatzko. u br'lad v' lieto 6882, iun 3.»

Cronicele litvane cele vechi cunoscă foarte bine această introducere a lui Iuga Koriatovicu în șirul domnesc din Moldova.

Cea mai vechiă din ele ȳice :

«L'au poŃitŃ MoldoveniŃ sŃ li fie vodŃ Ńi l'au dusŃ acolo». ² —

Gebhardi ³ Ńi dupŃ dŃnsulŃ Wolf ⁴ au spusŃ ceŃ Ńntei Ńi singurŃ dintre istoricŃi nostri cŃ obscurulŃ Iuga-vodŃ din cronica moldovenŃ pŃte fi anume acellŃ Iurga Koriatovicu.

AcŃstŃ asserŃiune Ńnse e adevŃratŃ numai pe gŃumŃtate.

Ńn Moldova au fostŃ Ńn secolulŃ XIV douŃ principŃi d'o potrivŃ efemerŃ cu numele de Iurga sŃu Iuga : unulŃ pe la 1374, dela care vine actulŃ de mai susŃ, Ńi altulŃ precedŃndŃ la domniŃ pe Alessandru cellŃ BunŃ pe la 1399, dela care noi posedŃmŃ de asemenea o diplomŃ foarte autenticŃ. ⁵

CeŃa-ce a fŃcutŃ cronica moldovenŃcŃ, este de a-Ń fi confundatŃ pe amŃndouŃ Ńntr'unŃ singurŃ personagŃu, deŃi Ń despŃrŃŃa Ńn realitate unŃ spaŃiu intermediarŃ de vr'o treŃ-deŃci de anŃi.

TestulŃ lui UrechŃa sunŃ Ńn agŃunulŃ anululŃ 1400 :

«Iuga-vodŃ ŃntrecuŃa pre domniŃ ceŃ trecuŃ de mai 'nainte de dŃnsŃ ; cŃ a trŃmisŃ la «patriarchia de Ochrida, Ńi a luatŃ blagosloveniŃ, Ńi a pusŃ mitropolitŃ pre TeocistŃ ; Ńi a «descŃllecatuŃ oraŃe prin ŃerrŃ totŃ la locurŃ bune, Ńi allesŃ sate, Ńi le-a fŃcutŃ ocŃle pe 'n-«pregŃurŃ ; Ńi a ŃnceputŃ a dŃruire ocine prin ŃerrŃ la voŃnicŃ ce fŃceau vitezie la oŃŃi ; Ńi «a domnitŃ douŃ anŃi, Ńi l'a luatŃ Mircea-vodŃ domnulŃ muntenescŃ la sine.» ⁶

CeŃa-ce aparŃine Ńn acŃstŃ relaŃiune lui Iuga II, pŃte fi, affarŃ de datulŃ cronologicŃ, numai dŃrŃ vr'o correspundinŃŃ cu patriarculŃ bulgarŃ din Ochrida, cŃci tocmai Ńntre anŃi 1395-1400 Moldova era cam certatŃ cu patriarcatulŃ grecŃ dela Constantinopole. ⁷

RestulŃ privesce din punctŃ Ńn punctŃ pe Iuga Koriatovicu.

Ńn adevŃrŃ :

1. «DŃruirea ocinelorŃ prin ŃerrŃ la voŃnicŃ ce fŃceau vitezie la oŃŃi—Ńi sŃ se observe cŃ sub Iuga II n'a fostŃ nicŃ unŃ resbellŃ—se verificŃ prin ŃnsuŃ crisovalŃ din 1374, unde boiarulŃ IacobŃ LitavorŃ capŃtŃ satulŃ ZubrŃuŃŃ Ńn urma unei bŃttŃlie cu TŃtariŃ lŃngŃ Nistru ;

2. «DescŃllecarea oraŃelorŃ prin ŃerrŃ totŃ la locurŃ bune, Ńi allesŃ sate, Ńi facerea ocŃlelorŃ pe 'npregŃurŃ», este o caracteristicŃ distinctivŃ a ŃntregeŃ familiei Koriatovicu, ŃncŃtŃ lorŃ li se attribue re'noirea aprŃpe a tuturorŃ urbilorŃ din Podolia : Bakota, Smotricz, KamienieŃ, BraŃlaw, WinniŃa, etc. ⁸, ŃrŃ unulŃ dintr'ŃnŃiŃ, principele TeodorŃ, fratele mai micŃ allŃ lui Iurga, emigrŃndŃ Ńn Ungaria, a strŃmutatŃ acŃstŃ ereditarŃ pasiune de edificare pŃnŃ 'n fundulŃ MaramurŃșului. ⁹

²) Latopislec Litwy, ed. Danilowicz, Wilno, 1827, in-8, p. 50 : «Kniazia Iuria Wolochove vziali ego sobie vcevedciu, i tamo ego okormiŃ.» — Cf. mai gŃosu nota 13.

³) Gesch. d. Mold., 566 : «In dem Verzeichnisse bey dem Herrn Pray, Diss. p. 140, sind Stejhanus III, 1391-1398, Jugas I, 1399-1401, und Alexander I, 1401-1433, als BrŃder und Romani I Sohne, Petrus III, 1398, als Stejhan III, und Stejhanus IV als Petri III SŃhne argegeben ; allein des F. Kautemirs Angabe, daŃ Stejhan IV und Peter III des Stejhanus SŃhne gewesen sind, Jurga aber nicht zu dem Geschlechte gehŃre, ist den Urkunden nach richtiger. In des Alb. Wujek Koialowicz Hist. Lithuanæ (Dantisci, 1850), t. 1, p. 290, findet sich ein gewisser Jurgas, Jurjew oder Georg KŃriatowicz, ein lithauischer Prinz, den die Moldauer aus Podolien geholt und Ńber sich zum FŃrsten gesetzt, einige Burger zu Sutschava aber gleich durch Gift getŃdlet haben sollen...»

⁴) Beschr. d. Mold., II, 18.

⁵) In COGALNICŃNU, Arhiva RomŃnescŃ, ed. 2, IaŃ, 1860, in-8, t. 1, p. 14. — OriginalulŃ slavice se aflŃ la familia Ca-

ruzo din BotoŃani. DeŃi noi cunŃscemŃ numai traducerea Ńi deŃi crisovalŃ este farŃ datŃ, ba ŃncŃ Ńi cu numŃ proprie desfigurata, bunŃ ŃrŃ BŃrlin Ńn locŃ de BŃrlŃcu etc., totuŃ criteriile interne ŃlŃ punŃ mai pe susŃ de bŃnuelŃ.

⁶) Letop., I, 102.

⁷) Acta Patriarchatus Constantinopolitani, II, 241-245, 528 etc. Totu de acollo Ńnse appare cŃ Ńntre anŃi 1395-1400 au fostŃ metropolitŃi Ńn Moldova de'nteŃi Ieremia Ńi apoŃ IosilŃ. Dela acestŃ din urmŃ s'a publicatŃ unŃ documentŃ din 1407 Ńn Arch. Ist., I, 1, 140. MetropolitulŃ TeocistŃ aparŃine e-roceŃ cu multŃ mai Ńncee a lui StefanŃ cellŃ Mare. VeŃi eroŃŃ Arch. Ist., I, 1, 115. EcŃ Ńn ce modŃ Urechia confundŃ la unŃ locu nu numai pe amŃndouŃ Iuga, dŃrŃ jŃnŃ Ńi pe marele StefanŃ, carele Ńn adevŃru la 1456 a rugatu pe patriarculŃ ochridŃnŃ Doroteu a da Moldevei unŃ metropolitŃ. VeŃi doue acte Ńn Magaz. Ist., I, 277-8.

⁸) KARAMZIN, V, nota 12, ed. Einerling, p. 7.

⁹) BASILOVITS, Notitia fundationis Theodori Koriatovits, olim ducis de Muncacs, Cassoviæ, 1799, in-4, passim.

Maî remâne d'erü unü singurü punctü de lîmuritü : « a domnitü douï annï și l'a luatü Mircea-vodă domnulü muntenescü la sine. »

Maî änteü, ce póte fi óre : « l'a luatü la sine ? »

Unü Domnü nu se Yeá de bună voiă.

Este evidente că Urechya trebuia să fi înțellesü reü seü desfiguratü din negrigire cuvintele unei fontâne maî vechi, pe care o va fi avutü la dispozițiune.

Cunnoscința limbei slavice, în care scieau pe atuncî Românii, descurcă acéstă enigmă.

Uziati seü *uziati* înseamnă a lua; *vezati* seü *uzati* înseamnă a lega; *uznik* seü *uzien*, polonesce *wiezen*, înseamnă *captivü*; tóte aceste espressioni omofone confundându-se una cu alta, cronicarulü a tradusü đisa slavică a sorginții selle prin a luatü în locü de a prinsü în resboiu.

E și maî ușorü a înlătura o nedomerire cronologică.

La 1374 nu domnia în Muntenia Mircea cellü Mare, ci tată-seü Radu-Negru, frate și urmașü allü lui Vladislavü Bassarabü.

Cu tóte astea se scie că :

1. Fiiü domnesci în România purtau titlulü de *voevođi*¹⁰ ;

2. Cândü suveranulü era împedecatü de a eși ellü-însuși la luptă, trämíttea generalmente în locu-ï pe cine-va din familiä¹¹.

Astü-fellü se înțellege în ce modü marele Mircea, commandându óstea părintelü seü Radu-Negru, fără a fi încă ellü-însuși « domnü muntenescü » după cumü illü califică Urechya, învinge și chyarü omórá pe usurpatorulü principe allü Moldovei, Litvanulü Iuga Koriatovicü.

În martiü 1375 acesta din urmă nu maî trăia, precumü dovedesce unü actü de atuncî din partea fratelü seü Alessandru Koriatovicü, carele ÿ succese pe tronü în miculü principatü rutenü trans-nistriänü allü Podoliei la marginea orientälă a Moldovei.¹²

Prin urmare, resbellulü lui Iuga Koriatovicü cu marele Mircea și peirea ducelü litvanü s'au întemplatü documentalmente între iuniü 1374, datulü crisovalü seü, și între martiü 1375, datulü diplomei fratelü seü Alessandru Koriatovicü.

Actulü din 1374 se dá în Berladü; totü în apropiare, negreșitü cu puține đille maî în urmă, cade în luptă cu Munteniü Iuga Koriatovicü, de órá-ce totü acollo se vedea încă mormëntulü seü peste douï secolï.

Polonulü Martinü Strykowski đice :

« Iuga Koriatovicü a fostü înmormëntatü într'o monastire de petró ca o gümětate de đï maî gïostü de Berladü, unde amü fostü cü-însuși la 1575. »¹³

¹⁰ Veđi bună órá în VENELIN, 19, actulü mircianü din 1399: „syna gospodstvami Michaila voevoda.“ — Ibid., 61, unü crisovalü moldovenescü din 1420 dela Alessandru cellü Bunü : „syna gospodstvami Iliasza voevody.“ — Cf. observațiunea lui SINCAL, I, 330, despre *Nicolae-vodă* din 1366. — etc.

¹¹ La 1330, în resbellulü dintre Bulgarï și Serbi, Alessandru Bassarabü trämítte în agïutorü cellorü äntei pe *socru-seü*. Veđi actulü serbescü din 1348 în MAIKOV, *Ist. serb. naroda*, 43. — În resbellulü acelluia-și Alessandru Bassarabü contra Ungurilorü, *fii seü* gïueau rollulü principalü : „Bazarab Olacum et filios ejus“, đice actulü maghiarü din 1335 în FEJÉR, VII, 4, 58.

¹² După originalulü din biblioteca comitelü Przedziecki publicatü în *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 21. — Despre Alessandru Koriatovicü maî veđi o bullă papälă din 1378 în THEINER, *Monum. Poloniæ*, I, 784. — În BALTHAZAR BEHEM, *Codex pietoratus urbis Cracoviæ*, 1505, in-f., MS. allü Bibliotecei Universitãții din Cracovia. p. 26 și 142, se află dela acestü Alessandru Koriatovicü o diplomă în limba germană din 1375, și o altă latină din 1385 dela fratele seü Constantinü Koriatovicü, despre carü veđi articolulü lui Dr. HEYZMANN, în *Archiv für Kunde österreicherischer Geschichts-Quellen*, Wien, 1865, in-8, t. 33, p. 194, 209. — Koriatovicii erau din

aceia-și familiä ducalä allü Litvaniei, din care eșise și dinastia polonă a Iagellonilorü.

¹³ *Kronika Polska, Litewska, etc.*, Königsberg, 1582, in-f., p. 418: „Swiadcza potym *Latopisce Litewskie y Ruskie*, iz Juria Koriatowicza Woloszy na gospodarstwo albo wolewodztwo Woloskie i Moldawskie dla tego dzielnosci ryccerskich wzieni, y w Soczawie na stolice wedlug swego zwyczaü podniesli, wszakze iako u nich iest wrodzona niestatecznosc czestego odmieniania panow, Iuria Koriatowicza otruli w Soczawie, *pochowan u Wasziulach monasterze murowanem za Berladem, gdziem sum byl 1575, pol dnia iazdy*.“

— Otrăvirea lui Iuga Koriatovicü în Sucéva este partea legendară a cronicelorü litvane, care se află în contradicțiune cu loculü înmormëntării selle și cu actulü nostru din 1374. Ellü fusese *dusü* la Sucéva, nu *otrăvitü*. Cea maî vechiä cronică litvană, despre care veđi maî susü nota 2, întrebuintează đicerea *okormiti*, care înseamnă nu numai a otrăvi, ci înca : a ducü *unde-va*. Veđi dicționarulü Academiei Russe : *Slovar Tzerkovno-slavianskago iazyka*, t. 3, Petersb., 1847, in-8, p. 60. Strykowski și urmașii seü n'au înțellesü espressionea și au tradus'o prin *otrăvire*. Câte fabule nu s'au furisatü astü-fellü în istoriä din cauza ambiguității vorbelorü !

Éccē unū testū pe câtū se póte de clarū din partea unū marturū ocularū!

În Studiulū I noi ne-amū încredințatū că Berladulū forma în secolulū XVI unū punctū de hotarū între Moldova și Muntenia.

Bătălia avusese déro locū chYarū la fruntariă.

EY bine, marele Mircea destronéză și uccide pe Iuga Koriatovicū.

De ce înse?

Pentru a așeđa în domnia moldovenă némulū Mușatescilorū, despre muntenismulū căruya noi amū offeritū mai susū atătea differite probe.

Resbellulū între Țerra-Romănescă și nenorocitulū Iuga Koriatovicū avea în vedere purū și simplu stabilirea dinastiei Bassarabilorū în Moldova, unde ramura Mușatescilorū a fostū admisă de cătră poporū cu atătū mai lesne, cu câtū unulū dintr'înșiy se căsătorise mai de 'nainte cu o fiă a luY Lațcu-vodă din dinastia maramurășenă a Bogdanescilorū.

Printr'o consecință de origine și de gratitudine, Petru Mușatū în totū cursulū lungei selle domnie dintre anniy 1374—1399 îndura pēnē la unū punctū suzeranitatea Țerei-Romănesci assupra Moldovei.

În 1389 ambassadorulū seū la curtea polonă nu se sfiesce a numi pe marele Mircea; «domnū allū seū», ceța-ce arū fi fostū ne'nțellesū fără unū gradū de vassalitate seū cellū puținū de subordinațiune.¹⁴

Essistă urme documentale, pe de altă parte, cumū-că însușiy scaunulū metropolitanū allū Moldovei era suppusū pēnē la unū punctū supremației metropolitanulū muntēnū.¹⁵

Intr'unū cuvēntū, bassarabismulū Mușatescilorū esplică printr'o singură trăsșură de lumină tôte misterele semi-secolarei istorie primitive a Moldovei între 1350—1400,

Unū momentū de recapitulare.

§ 28.

RESUMATŪ DESPRE MUȘATESCI.

Amū probatū că:

1. Din dinastia fundamentală maramurășenă domniseră în Moldova numai tată și fiū; Bogdanū și Lațcu;

2. Urmașiy lorū Petru și Romanū aū fostū din familia Mușatescilorū, cu totulū străinā cellei d'ânteyū;

3. Numele Mușatū, și mai allesū forma Mușatinū, sub care ellū ni se presintă în fontânele celle mai vechi, indică o origine muntenescă;

4. Deși Mușatesciy nu erau cătu-șiy de puținū din prima dinastiă moldovenă, totușiy descindeaū și ei dintr'unū némū românū princiarū, încătū nu puteaū fi decătū numai dōră din dinastia oltēnă a Bassarabilorū;

5. Acella carey adduce șiy așeđă în puterea sabiei pe tronulū voevodalū din Sucēva, este anume lucéfērulū Bassarabilorū: Mircea cellū Mare;

6. În câtū timpū aū trāitū primiy Mușatesci, Petru și Romanū, legătorele de sânge și de recunoscință y mănțineau fără șovăire într'unū felū de vassalitate cătră Țerra-Romănescă.

Aceste șesse puncturī concurgū a constitui o certitudine istorică despre derivațiunea secundei dinastie moldovene a Mușatescilorū din ilustra tulpinā muntēnă a Bassarabilorū¹.

¹⁴) DOGIEL, I, 587: „Nos Magnus et Romanus Hericzski Comites Illustris Principis Domini Miricii Woievcdæ Transalpini etc., nec non Dugoyus Magnifici Principis Petri Woievodæ Muldanensis Marschalcus, Ambasiatores. Recogno-scimus tenore præsentium — nomine et pro parte præsati Domini Miricii Domini nostri.“ — Să se observe că în acestū

actu Mircea este *Illustris*, erū Petru Mușatū numai *Magnificus*.

¹⁵) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, 494.

¹) Cu puținū mai la valle se va mai adăoga o puternică probă eraldică, assupra căriia n'amū pututū antecipa în des-voltările de mai susū: marca nobilitară a Mușatescilorū și a Bassarabilorū este acela-șiy.

Éccé de ce uniř credeať pe Petru Muřatŭ ři pe frate-seŭ Romanŭ Muřatŭ a fi fostŭ Serbŭ, totŭ ařa precumŭ Cantemirŭ, Genealogia Cantacuzinescă, Nicolaŭ Milescu, copistulŭ luŭ Calcocondila, pretinsulŭ actŭ din 1396, ballada despre banulŭ de Hařegŭ, lista princiară a luŭ Scarlatti ři alřii serbisaŭ care maŭ de care pe Bassarabŭ, fără vre-unŭ altŭ cuvântŭ decâtŭ numai ři numai asemănarea fonetică între *Sorabŭ* ři *Bas-sarabŭ*.

Astă-đi, cândŭ unirea principalelorŭ doue fițe alle Dacieŭ Traŭane a devenitŭ unŭ faptŭ împlinitŭ, este o mângăiare de a puté constaťa că una din misterioșele căi, prin carŭ Provedința se apucase de secolŭ a prepara treptatŭ-treptatŭ neisprăvita încă unitate română, a fostŭ înălțarea unei singure familie pe îngemănatele tronuri din Moldova ři Muntenia.

§ 29.

SULZER ȘI HELIADE DESPRE ARABISMULŬ BASSARABILORŬ.

Nomenclatura Țerrei-Romănescŭ în secolulŭ XIV ni-a procuratŭ degia maŭ multe prețioșe conclusiuni. •

S'o urmărimŭ înse pêně'n fine.

Celebrulŭ Sulzer ăice într'unŭ locŭ că Pecenegii, numiți altŭ-felŭ Bissenŭ, vorŭ fi avutŭ nesce sclavi Arabi, de unde apoi însă-șŭ țerra, în care locuiau împreună stăpâniŭ ři robii, se va fi ăisŭ *Biss-Arabiă* seŭ *Bess-Arabiă*¹.

Nemuritorulŭ nostru Heliade a ăăssitŭ ři ellŭ unŭ miđŭ-locŭ nu maŭ puținŭ escentricŭ de a *arabisa* pe Bassarabŭ, ba încă în versuri:

« Toți Bassarabi d'a-rondulŭ, în susŭ din fiŭ în tată
 « Pêně la căpitanulŭ legăunilorŭ romane,
 « Cariŭ se stabiliră în Țerra Macedonă
 « D'Aurelianŭ-Aăgustulŭ; ři loculŭ, ce s'adapă
 « De Istru ři Morava, d'atuncea illŭ numiră
 « Bassarabița Romeŭ, ca să se scie'n secolŭ
 « Că Bassarabŭ fu capulŭ acesteŭ colonie;
 « Acestŭ Bassarabŭ fost'a unulŭ din Prinții Romeŭ
 « Și căpitanŭ celebru, ce pentru mari succese,
 « Victoriŭ lăudate ce'n arme reputase
 « In *Bassa-Arabiă*, astŭ nume i se dede!»².

De unde luat'a Sulzer pe sclavi Arabi ai Bissenilorŭ?

De unde dedus'a Heliade triumfurile unuŭ ore-care căpitanŭ romanŭ în Arabia de ăosŭ?

O simplă allucinațiune!

Și totuși, decă ăumětatea cea *arabică* din numele *Bass-arabiei* a pututŭ impressiona atâtŭ de tare pe unŭ Sulzer ři pe unŭ Heliade, cu câtŭ maŭ multŭ acéstă simfoniă trebuia să isbescă nesce spirite maŭ puținŭ culte?

Maŭ ântětu de tóte, cată s'o fi observatŭ însiși Bassarabiŭ.

§ 30.

NATURA REBUSULUI ERALDICU.

In evulŭ mediŭ elementele semnificative alle unuŭ nume propriŭ ăiucă unŭ rollŭ fórte importantŭ.

Elle dederă nascere în eraldică ařa numitelorŭ *rebusuri*.

¹) *Gesch. d. transalp. Daciens*, I, 443: „Bessarabien, mit diesem Namen von den *arabischen* Slaven, welche die Petschenegen, da sie in Mittelalter dieses Land bewohnten, von den Komaren an sich erkaufften, vorher aber von seinen ersten Bewohnern, den Bissenern oder Bessen, glattweg *Bessen* genannt“ — Unŭ adeptŭ allŭ luŭ Sulzer, MEIER, *Opisa-*

nie Oczakovskia Zemli, Petersb., 1794, in-8, p. 42, merge cu estravaganța ři maŭ departe, assicrândŭ că Sciții, încă înainte de Cristŭ, arŭ fi adăsuș pe sclavi Arabi la Dunăre!

²) *Currierulŭ de ambe-sexe*, 1847, p. 62, ap. ARICESCU, *Ist. Cămpulungului*, I, 41.

În momentul de față cea mai aristocratică țară, unde sunt încă departe de a se stinge urmele tradițiilor feudale, este Anglia.

Să ascultăm dero pe cellă mai modernă blasonistă britanică.

«*Rebus*—d. Boutell—este o compoziție eraldică făcându allusiune la numele purtătorului stemmei, seú la profesiunea acestuia, ori la calitățile sêlle personale, carî sunt descrise figuratú: non verbis, sed *rebus*. Bună óră: trei somi, anglesesce *salmon*, sunt marca familiei *Salmon*; o lance plecată, *shake-spear*, specifică pe *Shakspeare*, etc. În evulú—mediú rebusurile erau forma cea favorită a limbajului eraldicú, din care nî-aú mai ramasú mulți eleganți și curioși speciminî. Așa pe monumentulú abbatelulú *Ramrydge* la St.-Albans sunt sculptați o mulțime de berbeci, *ram*, purtându fie-care pe gâtú câte unú collanú cu inscripțiunea: *rydge*. Unú frassinú, *ash*, eșindú dintr'unú butoiu, *tun*, ne întempină la St.-John's în Cambridge pe monumentulú unuí *Ashton*. Asemeni allusiunii, asemeni rebusurî sunt, mai multú seú mai puținú, chiarú esențiale în ori-ce eraldică, căci altú-felú ea n'arú îndeplini scopulú seú de a fi o limbă simbolică»¹.

Originea așa dîcîndú instinctivă a acestei *limbe simbolice* se póte constata pêné astă-dî la selbategi din America.

Pe vechile monumente messicane regele Itzcoatl e represintatú printr'unú șérpe cu nesce cuțite pe spate, fiindú-că cuvîntulú *itz-coatl* în limba Aztekilorú însemna «cuțitú-șérpe»².

Unú Irochestú, pe care lú chiamă *zmeú* seú *ursú*, zugrăvesce în trăsurre grossolane chipulú animalulú omonimú, și acestú *rebus* îi servesce dreptú subscriere³.

Ceța-ce face cannibalulú în lumea nouă, o făcea întocmai așa în lumea vechiă nobilimea din evulú mediú.

Vomú adduce câte-va din numerósele esemple, pe carî ni le procură d. Boutell:

Famillia *Tremain*, marcă *trei-mână*;

Famillia *De Ferrers*, marcă *potcove* (*fers*);

Famillia *De Hertley*, marcă *ânimă* (*hart*);

Famillia *Fitz-Urse*, marcă *ursú*;

Famillia *De Merley*, marcă *merlă*;

Famillia *Corbett*, marcă *trei-corbî*;

Famillia *De Lucies*, marcă *trei-braț* (*lucy*);

Famillia *Bannerman*, marcă *stégú* (*banner*);

Famillia *Bell*, marcă *clopotú* (*bell*);

Famillia *Trumpingdon*, marcă *trămbiță* (*trumpet*); etc.

Pêné și dinastia regală a *Flantageneșilorú* își luase dreptú însemne unú vegetalú fórte modestú, din care se facú numai mêturre: *planta-genista*⁴.

Să ne 'ntrebămú acuma: care putea fi óre anticulú rebusú allú *Bass-arabilorú*?

1) *Heraldry historical and popular*, London, 1864, in-8, p. 123 sqq.: „Rebus, a charge, or any heraldic composition which has an allusion to the name of the bearer, or to his profession, or his personal characteristics, and thus may be said to speak to the beholder: non verbis, sed rebus. For example, three salmons for the name Salmon; a spear on a bend for Shakspeare, etc. In the Middle Ages the Rebus was a favourite form of heraldic expression, and many quaint and curious examples remain of such devices: for instance, the monument of Abbot Ramrydge, at St. Alban's, abounds in figures of Rams, each of which has, on a collar about its neck, the letters: rydge. An Ash-tree growing out of a Cask or Tun, for the name Ashton, at St. John's, Cambridge, is another example of a numerous series... It is of the very essence of

all Heraldry, that in some respect or degree it should be allusive, should have in it something of the Rebus; otherwise it would not fulfil its aim and purpose of being a symbolical language“.

2) TYLOR, *The early history of mankind*, London, 1870, in-8, p. 95. — LENORMAND, *Sur la propagation de l'alphabet phénicien*, Paris, 1872, in-8, t. I, p. 25.

3) WELD, *Voyage au Canada*, cap. 35, și LAFFITEAU, *Moens des sauvages américains*, t. 2, p. 40-41, ap. SALVERTE, *op. cit.*, I, 238.—Cf. detaliurî fórte interesante în LUBBOCK, *Origines de la civilisation*, trad. Barbier, Paris, 1873, in-8, p. 45-53 și 129.

4) BOUTELL, 74.—Cf. *ib.*, 40, 42, 45, 47, 51, 54, 66 etc.

§ 31.

REBUSULU ERALDICU ALLU BASSARABILORU.

Ollandesul Levinu Hulsius a publicatü în timpulü lui Mihaïu cellü Vitözü stemmele turturorü țerrelorü dintre Carpați și Balcanü.

Muntenia figurözä acollo în următorulü modü :

Valachia.

Amü veđutü mai susü că dinastia moldovenescä a Mușatescilorü a fostü din tulpina Bassarabilorü.

Eÿ bine, marca Moldovei în Levinu Hulsius se compune éroși din *capete negre*, înse nu treï, ci numai doue, puse în vërfurü a doue crengé încrucișate.

Crengéle séü ramurele în grafulü simbolicü allü eraldiceï denözä *derivațiune*...

In simțulü sciințificü allü espressiuniï, Arabiï nu sunt *negri*.

Cu tóte astea in evulü mediü și pënë astă-đi usulü vulgarü a confundatü și confundä numele lorü aprópe pretutindenü cu ideia de negrețä.

Maurü, Morü, Arabü, Arapü, Negru, sunt sinonime în generalitatea limbelorü europeë².

La Români mai în speciä litteratura poporanä ni represintä sub numele de *Arabü* tipulü cellü mai perfectü allü *Negriténulü*, după cumü s'arü puté gässi în realitate numai dörä în centrulü Africeï :

- «Unü Arapü bogatü,
- «Negru și buzatü,
- «Cu solđi marü pe capü
- «Ca solđi de crapü,
- «Și cu buze late,
- «Late și înflate,
- «Și cu ochi holbași,
- «Și cu dinți smaltași»³.

De aceia în tótä Europa unü *capü negru* serviä în epoca feudalä ca rebusulü eraldicü cellü

¹) *Chronologia, das ist ein kurze beschreibung was sich in den Ländern, so in dieser hiezugehörigen Landtafel begriiden, biss auß dieses 1597 Jahr gedonckwürdiges verlauffen; sine-loco, typis Christ. Lochneri, 1597, in-4, feste totü 76 pagine nenumerotate. — Acella-și HULSIUS a scrisü latinesce *Descriptio Transylvaniæ, Moldaviæ et Valachiaë*, Francof., 1594, in-4, pe care niÿ înse n'o cunnóscemü și pe care ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 69, o citözä de as-sãmenea fără s'o fi cunoscutü.—Despre Hulsius în genere veđi: BRUNET, *Manuel du libraire*, t. 3, part. I, Paris, 1862, in-8,*

p. 370, și ASHER, *Bibliographical essay on Levinus Hulsius*, London, 1839, in-4.

²) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, IV, 329, 547, verbis *Mauri, Maurellus, Moreta* etc. — Cf. KARADZIT, *Lex.*, 6, v. *Arapin, Arapincze*, etc.—Degia în anticitate STRABO, XVI, 4, 27, combatte pe aceia cari pe Arabi îi făceaü negri: *ερεμνους, των γαρ Αιθιοπων μαλλον ιδιον.*

³) ALEX., *Poesie pop.*, ed. 2, 116.—Cf. ISPIRESCU, *Basme*, Bucur., 1872, in-16, p. 128 sq.

mai potrivită pentru acele familie și localități, în numele cărora se putea observa ce-va arabesc și moresc.

Așa de exemplu :

Provincia spaniolă Alg-arbia poartă în stemă un cap negru.⁴

Orașul belgian Mor-in întrebunțază aceiași emblemă.⁵

Casa engleză Murp-son, întocmai ca icóna din cartea lui Levin Hulsius, are în marcaș nobilitară trei capete negre.⁶

Amă dobândit astă-feliu un punct, în privința căruia nu poate persiste cea mai mică îndouélă.

Cuvântul Bass-arabii are mai multe drepturi la un cap negru, decâtă chiar Alg-arbia, Mor-in și Murp-son.

Rebusul eraldic este aci evidente.

Eleganta stemă, pe care Levin Hulsius o atribue Munteniei și Moldovei⁷, nu aparține nici de cumă acestor țerre, ci exclusivamente nemului Bassarabilor, din care Mușatescii formați o simplă ramură, transplantată din Severin la Suceva.

Geograful olandez nu sciea înse nimic nu numai despre Mușatesc, dăru nici măcar despre Bassarabi.

Pentru ellu, ca și pentru universalitatea scriitorilor de pe la finea secolului XVI, sub numele de Bessarabiă se înțelegea într'unu mod riguros colțșorul trans-prutianu altă Moldovei de gîosu⁸.

Așa dero, nesciendă nimic despre Bassarabi, despre Mușatesc și despre antica origine muntenescă a Bassarabiei, Levin Hulsius n'a putut inventa din crieri se pentru ambele țerre române dela Dunăre rebusul eraldic al capetelor negre, ci trebuia, fără să precăpă ellu-însuși însemnătatea lucrului, să le fi descoperit în nesce fontăne istorice cu multă mai vechi.

În adevăr, noi illu surprindemă essistândă documentalmente degia pe la gîumătatea secolului XIV.

Cândă Vladislav Bassarabă recunoscă pe la 1368 suzeranitatea coronei Sântului Ștefan⁹, regele Ludovic s'a grăbit de bucuria a batte o monetă cu effigia puternicului și temutului se vassală.

Acea effigiă este un cap negru, ba încă încinsă cu o legătură, adecă din punct în punct așa precum vedemă în Levin Hulsius.

Essemplare din acea interesantă monetă a regelui Ludovic essistă pene astă-șî; noi înșine posedămă unulu, pe care ni l'a offerit d. Dem. A. Sturdza; totuși numismașii maghiari, necunoscendă anticitățile române, prin car singure ea se esplică, o consideră ca enigmă¹⁰.

⁴) NIESIECKI, *Herbarz Polski*, ed. Bobrowicz, Lipsk, 1841, în-8, t. 6, p. 458, 494.

⁵) *Ibid.*

⁶) *Ib.* — Cf. PAPROCKI, *Herby Rycerstwa polskiego*, ed. Turowski, Kraków, 1858, în-4, p. 725, verbo: *Mora*.

⁷) După Hulsius o reproduce de asemenea o cărtică anonimă forte rară, din care un esemplar se află în Biblioteca Arhivului Statului din București: *Die Donau, der Fürst aller Europäischen Flüsse*, Nürnberg, 1688, în-16, tabellu B. 9.

⁸) *Op. cit.*, cap. XXXIII: „Moldaw erstreckt sich gegen Morgen an Bassarabiam so indem Ponto Euxino ligt.“ — *Ib.*, cap. XXXII: „Kilia in Bassarabia...“

⁹) Actulă din 1369 în FEJÉR, IX, 4, 210. — BATTYANYI, *op. cit.*, III, 217: „Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Waywoda Transalpinus...“ — Cf. a mea *Istoria toleranței religiose în România*, ed. 2, Buc., 1868, în-8, p. 36. — O altă di-

plomă totă dela Vladislav Bassarabă din 1372 în FRIEDVALDSZKI, *op. cit.*, 80-84: „semper fidelis et subjectus serenissimo Principi Ludovico Illustri Regi Hungariae, Domino nostro naturali.“ — O a treia diplomă totă dela Vladislav Bassarabă din 1368 în FEJÉR, IX, 4, 148: „Ladislaus, Dei et regie Majestatis gratia Waywoda Transalpinus.“ — Așa dero datulă cronologică ală monetei maghiare cu capulă negru se stabilescă pe basea documenteloră contimpurane între anii 1368-1372.

¹⁰) SCHÖNVISNER, *Notitia Hungariae rei numariae*, Budae, 1801, în-4, p. 206, tabellu III, nr. 97. Autorulu dice: „Sigillum ergo parvi hujus caejitis in Ludovici I monetis occurrens, ad huc aenigma est. Quod resolvere volentes, nonnulli suspicantur caput illud esse Caroli Principis Dyrrhacheni, quem Rex Ludovicus anno 1348 fraternam Andreae Regis Neapolitani necem vindicaturus, cum esset Neapoli, in custodiam adreptum securi percusi jussit. Alii heraldicum hoc esse Mauri caput, eoq̄ue subjectionem Valachiae notari autumant.“

D. Cesarü Bolliacü publică între cele-l'alte, ca primitivă marcă a Munteniei, nu *trci capete negre*, ci *două Arabi întregi*, goi, fără legătură, întorși cu spatele unulă cătră altul, brațul stângü allü fie-căruia fiindü rădicatü în susü, astü-felü că ambele se unescü încru-cișându-se în nivellulü capetelorü, értü brațele drepte sunt lăssate în g'rosü și piclórele aü aerulü de a danța¹¹.

Meritosulü archeologü nu indică sorgintea din care va fi împrumutatü acéstă complicată variațiune a rebusulü eraldicü allü Bassarabilorü; noi înse credemü că a luat'o anume din Paulü Ritter, unü genealogü serbü din secolulü trecutü, carele nicü acella nu citéză fontă-nele selle în casulü de față¹².

Aiurü, în colecțiunü eraldice mai vechi, noi-unü n'amü putut'o găssi.

Totü în Ritter și 'n d. Bolliacü, sub numele de *stemma a imperiulü româno-bulgarü allü Assanilorü*, se vedü celle doue capete negre aședate în vârfulü crengelorü, pe carü Levinü Hulsius le accórdă Moldovei.

Assaniü, ca și Mușatesciü, derivatü din tulpina Bassarabilorü.

În tomulü III vomü reveni mai pe largü asupra acesteï importante particularitășü.

Acumü ne resumămü.

Ceșă-ceș comunü tuturorü variantelorü rebusulü eraldicü allü Bassarabilorü, consti-tuindü sîmburele lorü, partea cea fundamentală, este *negrêta de Arabi*.

Ceșă-ce nu e mai pușinü caracteristicü, este că străiniü, confundându familiä princiară cu însä-șü țerra, puneatü acelle *arabitășü*, proprie némului bas-arabescü, în loculü Vulturulü munténü și allü Zimbrulü moldovenü.

Vomü vedé îndată, cumü din aceșă-șü causă unü dintre veciniü nostri numiaü în evulü mediü *Arabi* pe toș Româniü, și mai alleșü pe Munteni; dérü mai înainte să ne oprimü o clipă asupra unei coincidințe destullü de originale.

§ 32.

FLAVII ȘI BASSARABII.

În limba ebraică Romaniü ceș vechi se numiaü *Edom*, în limba arabă *Alasfar*; Edom și Alasfar, ambiü terminü însemnându: *galbenü, roșcatü, alamiü*.

De unde óre venia fiilorü lui Romulü acéstă poreclă de *bronzü*, totü așa de ciudată ca și *negrêta* Românilorü?

Scrüitorulü arabü Firuzahadi pretinde că Romaniü s'arü fi născutü din înșofirea femeielorü italiene cu bărbașü din Etiopia, încätü acestü amestecü de pelle albă cu pellea négră i-arü fi înzestratü pe dênșü cu o pelle roșietică.

Celebrulü orientalistü Silvestre de Sacy a găssitü o chiăă mai seriósă.

Pe tronulü imperialü se afla familiä *Flavia*, de nteü Vespasianü și apoi fiü-seü Titü, cândü Evreiü și Arabiü făcuseră cea änteä cunșoscință mai apropiată cu Roma.

Éccé de ce toș Romaniü fără distincțiune eraü pentru Evreiü și pentru Arabiü *Flaviü*, adecă ómeniü ai *Flaviilorü*, după obiceiulü orientalü de a caracteriza popórele prin numile suve-ranilorü.

Informându-se apoi despre înțellesulü cuvântulü, li s'a respunsü că *flavus* vrea să đică lätinesce: *galbenü, roșcatü, alamiü*.

Atäta li trebuia pentru ca ori-ce Romanü să devinä în ochiü Evreilorü și Arabilorü: *Edom, Alasfar, galbenü, roșcatü, alamiü!*¹

¹¹) BOLLIACU, *Daco-romane*, nr. XXII.

¹²) *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio*, s. l. et anno, in-4, 81 pagine.—Essistă și o edițiune serbă: *Stematografija, iazse gg. Arseniu posviasezena Christ. Zsefuroviczem*, Vienna, 1741, in-4. — Cf. IVANFI, A

magyar birodalom vagy Magyarország s részeinek címei, Pest, 1869, in-4, pl. F. nr. 2, 4, unde marcele sunt coloriate.

¹) SILVESTRE DE SACY, *Fables de Bidpai en hébreu*, în *Notices et extraits*, t. 9, Paris, 1813, in-4, p. 437-438, nota.

Lăsându la o parte nuanța de culóre, Românii au pățit'o din cauza Bass-arabilorü în-tocmai ce-a-ce pățiseră altă dată Romanii din cauza Flaviilorü.

Procedura este identică.

Décă împerații Vespasianü și Titü nu erau din casa Flavia, Românii n'arü fi fostü galbeni pentru Evrei și Arabi; décă dinastia princiară din Muntenia și ch'arü din Moldova nu se numya Bass-arabi, Românii din acéstă regiune n'arü fi fostü negri pentru Bulgari, pentru Serbi, pentru Germani, pentru Turci, pentru Mongoli, după cumü ne vomü încredința îndată.

§ 83.

ARABISAREA ROMANILORU IN POESIA POPORANA SUD-SLAVICA.

Sunt acumü câți-va anii, d. A. Odobescu ni atrăsese a atențiunea asupra unui interesantü volumü de legende russe, commentate de câtră archeologü moscovitü d. Bessonov.

Amü găssitü acolo multe opiniü paradossale, multă ușurință în argumentațiune, multü dogmatismü, dérü n'amü pututü în acela-și timpü a nu constata în autorü o profundă cunoscință comparativă a poesiëi poporane la toți Slaviü din Oriente: Russi, Serbi și Bulgari.

Printr'o simplă intuițiune d. Bessonov a descoperitü, între celle-l'alte, neașteptata conclu-siune la care amü agünstü noi după o laboriösă grămădire de probe în privința epitetului arabicü allü Munteniei.

D-sea nu scie nemicü despre Bass-arabi, nici despre natura rebusului în eraldica evului mediu, nici despre capete-negre, nici despre moneta regelü Ludovicü; mai pe scurtü, îi este cu totulü străinü terryemulü sciunțificü allü cestiunii.

Ei bine, deși lipsitü de aceste nedispensabile căläuze, d. Bessonov nu se sfiesce a risca următórea afirmațiune:

«Totü ce se numesce din vechime, înse într'o epocă degia istorică, Kara-Vlachü în înțel-lesulü cellü mai largü allü cuvântului, pórtă în poesia poporană a Bulgarilorü numele de Arabü, éru poesia poporană a Serbilorü este și mai explicită.»¹

D. Bessonov citéză mai multe legende serbe și bulgare, prin cari își întăresce asserțiunea.

Bună óră.

Intr'o balladă famosulü crăisorü Marcu, eroulü favoritü allü eposului bulgaro-serbü și inamicü înverșunatü allü marelü Mircea², este descrisü «răpindü dela Arabi tóte orașele pêne la Pontü», pe cândü într'o altă balladă acela-și crăisorü Marcu «închide Terra-Romănescă, înșirândü șapte-đeci de orașe d'a-lungulü Pontului».

Intr'o balladă despre cei șapte frați Iacșici se povesteste, cumü pe sora lorü o fură din actualulü Bielgradü nesce negri vojnici, ducënd'o «dreptü pe Dunăre în giosü la țerra Arăbescă».

Aceste doue esemple despre arabisarea Munteniei în poesia poporană bulgaro-serbă sunt suficiinți d'o-cam-dată.

D. Bessonov mai observă ce-va nu mai puținü remarcabilü.

Litteratura poporană serbă numesce negri și pe Bulgari: «tzrn Bugarin.»

D-sea nu scie înse cumü să esplice acestü datü, nefindu-ï cunoscută originea Assanilorü totü din tulpina muntenescă a Bass-arabilorü.

Eraldica n'ă-a arrëtatü mai susü că rebusulü captelorü negre figura d'o potrivă în marca nobilitară a Mușatescilorü din Moldova, a Assanilorü din Bulgaria și a Bassarabilorü propriü đışı dela Severinü, celle trei illustre ramure dintr'unü singurü trunchü.

1) РYБНИКОВ, Народныя быliny, Москва, 1862, in-8, p. 000XXX sqq.: «Vse, chto v drevniuiu poru, v epochu uzse vproczem iasnoi istorii, nazyvalos v obszirnom smysle Czerno-Voloszkim, v tvorczestvie Bolgarskom nosit imia Arapska-

go, a sami Czernye Volochi imia Arapov.— Vzgljanem teper na Serbov, kotorye esce bolice uiasniat nam dielo.»

2) Ibid., —Cf. MAURO ORBINI, 279.

Bulgarij cej *negri* din poesia poporană serbă se mai adaugă aci ca unū nou argumentū despre *bass-arabismulū* Assanilorū.

Resultatulū cercetărilorū d-luī Bessonov este în casulū de față de o însemnătate cu a-tătū mai mare, cu cătū însăși d-sea nu putea să prevédă importanța curatū istorică a cestiuniī.

Nicī măcarū fontânele serbe, affară de litteratura poporană în simțulū cellū mai āngustū allū espressioniī, nu ī-au fostū familiare.

Ce arū fi đisū ore d. Bessonov, afflāndū că elementele legendare alle afirmațiuniī sēlle se potū corrobora prin celle mai solide elemente diplomatice?

Tzarulū serbescū Stefanū Dušanū, într'unū actū de pe la 1350, numesce fōrte limpede pe domnulū muntenescū Alessandru Bassarabū: «rege allū vecinilorū nostri *Negri-Tătarī*».

Eccē însuși testulū slaviciū allū acestuī decisivū passagiū: «Alexendra tzara sumeg zsvivscich *Czrných Tatar*».³

Ammesteculū politicū allū Romānilorū de atunci cu bellicōsele triburī de Cumanī, cărorā li appartīnea întrēga porțiune superiōră și orientālă a Moldovei actuale, ne prefăcea ore-cumū în *Tătarī* pe noi īnși-ne; numele dinastiei Bass-arabilorū, pe de altă parte, arunca assupră-ne așa đicēndū unū coloritū de negri; și astū-feliū într'o bună demānēță unulū din cej mai illustri principī ai Munteniei s'a veđutū *tatarisatū* și *arabisatū* totū-d'odată de cătră limitrofulū monarcū allū Serbiei, cu care s'a īncuscritū apoī peste căi-va annī, dāndu-ī pe fiā-sea de noră⁴.

Dēcā d. Bessonov arū fi cunnoscutū crisovulū luī Stefanū Dušanū, i se lumina cu multū mai bine vederea pēnē și assupra poesiei poporane serbo-bulgare, pe care d-sea, lipsitū de acestū datū, a pututū s'o īntellēgā numai pe gīumētate.

Astū-feliū, de essemplu, în ballada sud-slavică Stoīanū și Grozdana «trei-sute *Arabi-Tătarī* răpescū turma unū Bulgarū *de lōngă Dunăre* :

„Na son me mene naid'oa
 „Do trista duszi *Arape*,
 „*Arape, sestro, Tatare...*
 „*Krai taia biela Duneva*“⁵

Eccē dērū *Arabi-Tătarū* īnlocuindū în poesia poporană pe *Negru-Tătarū* din limba oficială !

Diploma luī Stefanū Dušanū e fōrte instructivă din mai multe punturī de vedere.

Pe cāndū Romāniī se metamorfosaū în *Tătarī negri*, *Tătarī* cej orientālī, deși în realitate eraū mai brunī decătū noi, trebuīau vrēndū-nevrēndū să devinā *albi*, căci altū-feliū s'arū fi confundatū la unū locū noīiunea ambelorū popōre.

În adevērū, *Comani albi* și *Comani nigri* ne īntīmpinā în acestū īntellesū degia în cronica maghiară a luī Simonū Kézai, scriitorū cu unū secolū anteriorū luī Stefanū Dušanū⁶.

Acumū se nasce o întrebare.

Dela Serbi și dela Bulgarī *arabisarea* Terreī-Romānescī ore să nu fi trecutū în aceia-și epocă mai departe spre Occidente?

Ni va respunde renumita epopeă germană din secolulū XIII : *Cāntulū Nibelungilorū*.

³) Ap. MAIKOV, op. cit., 43.

⁴) *Glasnik*, V, 69.—RAYNALDUS, 1370, nr. 5.—etc.

⁵) MILADINOVITZI, *Bilgarski narodni piesni*, Zagreb, 1861, in-8, p. 323.—*Ibid.*, 101 : o Romāncă trans-danubiană, *Rad: Vlachinia*, devine nevastă a domnului Negrilorū-Tătarī, *Czerni Tatare*, adecă a vre-unūj principe romānū carpatīnū.

⁶) Ap. ENDLICHER, 90 : „*Comanorum alborum terras transirent, de inde Sodaliam, Rutheniam, et nigrorum Comanorum terras ingressi usque Tize flumen...*”—Cf. HORVAT, *Commentatio de initis Jazygum et Comanorum*, Pestini, 1801, in-8, p. 41, nota.—*Chronicon Budense*, 14 : „*Cumanos Albos, deinde Susdalos, Ruthenos, terramque Nigrorum Comanorum intravere, abinde egressi usque ad Thysciam pervenerunt etc.*“

§ 34.

ARABISAREA ROMANILORU IN NIBELUNGENLIED.

S'arü puté face o bibliotecă întrégă din mulțimea de comentare mari și mici, cărora li dede nascere așa ȕisulü *Nibelungenlied* în cursü abia de o gümétate de secolü ¹.

După multă bättaiă de capü, critica modernă a reușitü a stabili într'unü modü decisivü, ca unulü dia punturile cele mai fundamentale, provenința austriacă a ultimei redacțiunii sub care s'a conservatü pênë la noi acéstă admirabilă epepeă, deși materialurile ei datéză din diverse epoce și din diverse regiuni, fiindü împrăștiate pe icı pe collea pe tótă întinderea pământuluı teutonü pênë 'n ghiășurile Islandei ².

Scrisü în vecinătatea Dunării de gösü, lesne se esplică în Cântulü Nibelungilorü nu numai incidintele episcopuluı Peregrinü dela Passau, nu numai sublima figură a marche-suluı Rudigerü de Bechlarén, nu numai atâtea alte amênunte curatü sud-germane, dérü mai cu sémă precisele selle cunnoscințe despre tóte popórele de pe țermii Pontuluı, Greci, Ruși, Poloni, Pecenegi, Români :

„Von *Riuzen* und von *Kriechen* reit dâ manic man,
„Den *Poelân* und den *Vlâchen* sach man swinde gân..
„Von dem lande ze *Kiwen* reit dâ manic degen,
„Und die wilden *Pesnaere*...“ ³

Venimü acumü d'a-dreptulü la cestiune.

După Nibelungenlied, a căruı origine austriacă ne interesséză fórté multü, cele mai prețioșe țesséture de metassă sossescü din *Arabia*.

Regina Krimhilda, cândü prepară haïne serbătoreșci pentru plecarea frateluı seü, «împodobescé cu gıuvaere *metässurile arabe, albe ca zăpada*» :

„Die 'Arâbischen siden wiz alsô der snê“ ⁴

Intr'unü altü passagiu vedemü o cingétóre «reținëndü *elegantele îndouiture alle stoffelorü de Arabia*» :

„Uf edel rôke ferrans von pfelle üz 'Arâbi“ ⁵.

Apoi ne mai întimpină patru-ȕeci și trei fete dela Rinü, «îmbrăcate în *strălucite materie țessute în Arabia*» :

„Die truogen liehte pfelle, geworht in Arâbin“ ⁶.

Avemü de 'naintea noastră unü monumentü francesü fórté minușiosü, aprópe de aceia-șı vréstă cu Nibelungenlied și'n care sunt enumerate tóte țerrele de unde veniaü felturite mărfuri la nundine din Bruges în Belgia, unulü din cele mai active centruri comerciale în evulü mediü, mai allesü în privința Germaniei.

¹) Vomü indica aci numai pe acelea, cari ni sunt cunnoscute noue: GÖTTLING, *Über das Geschichtliche im Nibelungenliede*, Rudolstadt, 1814, in-8; MONE, *Einleitung in das Nibelungenlied*, Heidelberg, 1818, in-4; HAAS, *Die Nibelungen in ihren Beziehungen zur Geschichte des Mittelalters*, Erlangen, 1860, in-8; KRLEGER, *Der Ursprung des Nibelungenliedes*, Landsberg, 1841, in-8; ROSENKRANZ, *Das Heldenbuch und die Nibelungen*, Halle, 1829, in-8; HOLZMANN, *Untersuchungen über das Nibelungenlied*, Stuttgart, 1854, in-4; MOSER (Gebrüder), *Der Nibelunge-Noth*, Leipzig, 1864, in-8; REVILLE, *L'Epopée des Nibelungen, Les origines du Nibelunge-Not*, in *Les Nibelungen*, traduction nouvelle, Paris, 1861, in-8, p. 1X-LXXIX; etc.—Unü

vechü fragmentu din Nibelungenlied, descoperitü în Transilvania, s'a publicatü în VON DER HAGEN, *Germania, Neues Jahrbuch d. berl. Gesell. f. deut. Spr.*, Berlin, 1836, in-8, t. 1, p. 337-38.

²) Veđi în astă privința, între cei-Palți. observațiunile luı THIERRY, *Histoire d'Attila*, Paris, 1864, in-8, t. 2, p. 332-41, și alle luı BEAUVOIS, *Histoire légendaire des Francs et des Burgondes*, Paris, 1867, in-8, p. 279-291.

³) *Der Nibelunge Noth und die Klage*, ed. Lachmann, Berlin, 1851, in-8, p. 173-4.

⁴) *Ibid.*, 48. — In unele manuscrite: *Arabischen, ib.*, Anmerkungen, 50.

⁵) *Ib.*, 74. — In variante: *uz Arabin, ib.*, Anm., 77.

⁶) *Ib.*, 108. — Variantü: *Araby, ib.*, Anm., 107.

Acastă instructivă listă nu ni indică absolutamente nici o importățiune din propriu Țisa *Arabia*.

Fabricatele cele grele și scumpe de metassă, de natura cellorū describe în Nibelungenlied, se aduceau atuncî dintr'o țerră pe care lista dela Bruges o numesce *Țătariă*.

Eccē testulū :

«Thartarie, draps d'or et de soie de moult de menieres, et pelles, et vairs, et gris.»⁷ —

După Cântulū Nibelungilorū, affară de metăssăriă, *Arabia* mai avea la dispozițiunea commerciului germanū unū altū productū și mai căutatū : aurū.

Pe hañele soșilorū regelū Gunterū «petrele străluciau în aurū de Arabia :

„Uz 'Arabischem golde vil gesteines sehein.“⁸

După lista dela Bruges aurulū se aducea la Germanī din Polonia, din Ungaria și din Boemia.⁹

Astū-felū, în privința aurului în speciă, *Arabia* din Nibelungenlied se confundă forțe poșivū cu vre-una din țerrele carpatine sēu danubiane.

Acēsta se confirmă prin alte fontāne istorice posteriōre totū de provenință austriacă.

Enricū de Muglein, cronicarū sud-germanū din secolulū XIV, Țice că primulū duce maghțarū Arpad a trāmisū în darū principelū Pannoniei, pe care voia să'lū înșelle ca să'ī coppriñdă țerra, o șea poleitā cu aurū de *Arabia* : «verguld mit golde von arabia», și unū frēū totū de aurū de *Arabia* : «dezselden goldes von arabia»¹⁰.

Cronicarulū anonimū dela Buda din secolulū XV, vorbindū despre acelaș evenimentū, întrebuintēzā espressionea : «sella deaurata auro arabie»¹¹.

Negreșitū că acellū aurū *Arabescū* allū luī Arpad provenia mai curēndū din învecinata regiune Bass-arabescă decâtū din imaginarele mine dela Marea-roșă.

Acēsta ne cōduce a urmări *Arabia* totū pe aci și'n respectulū metăssăriei, încercāndu-ne a limpeđi semnificațiunea termenului *Thartarie* în lista dela Bruges, unde așa se numesce acea parte de locū căriia Cântulū Nibelungilorū īȚice *Araby*.

În actulū tzarului Stefanū Dușanū de pe la 1350 noi veđurāmū degia Muntenia figurāndū sub numele de *Țătariă*, ērū în balladele poporane bulgaro-serbe sub epitetulū de *Arabo-tătariă*.

Intr'o bullă papală din 1374, relativă la propaganda catolică între RomāniȚ din Transilvania, ei sunt numiȚ vecinī cu *Țătaria*, înțelegēndu-se sub acestū termenū Romānia danubiană : «certa pars multitudinis nationis Walachorum, qui circa metas Regni Hungariae versus Tartaros commorantur.»¹²

Acella-șī înțellesū catā să fi avēndū și *Thartarie* în lista dela Bruges.

Probele sunt numerōse și categorice.

După lista dela Bruges, acea *Țătariă* înzestra lussulū germanū nu numai cu metăssurī, dērū încă și cu mărgăritarū : «soie de moult de menieres et pelles.»¹³

Ei bine, callea cea mai scurtă, pe care mergea mărgăritarulū în Austria și restulū Germaniei, era Dunărea.

La gurele acestui fluvii illū aducea navigațiunea mercantilă a MăriȚ-negre, respāndindu-lū apoi în susū pe ambele țermurī.

7) MS. din Biblioteca Națională din Paris, ap. LEGRAND D'AUSSY, op. cit., IV, 8-10.

8) Ed. cit., 49.

9) Op. cit., 8 : «Hongrie, cire, or et argent en plate; Bahaigne, cire, argent et estain; Polane, or et argent en plate etc.»

10) MUGLEIN, Chronik der Hunnen, în KOVACHICH, Sam-

mlung kleiner noch ungedruckter Stücke, Ofen, 1805, in-8, t. 1, p. 20.

11) Chronicon Budense, ed. Podhradezky, Budă, 1838, in-8, p. 38.

12) FEJÉR, IX, 4, 589.

13) DU CANGE, VII, 257: «pelle, perle.»

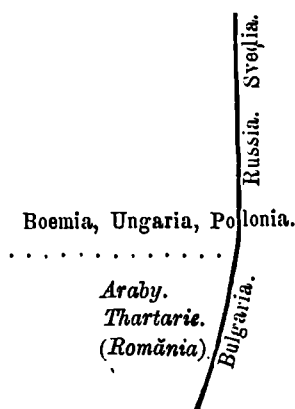
La 1387 Genovesii reușiră chiară a obține, ca depositul lor de mărgăritar în Dobrogea să fie scutit de orî-ce vamă : « non tamen intelligentur in ipsis rebus navigia, aurum, argentum, *perlae veraces* » ¹⁴

Prin urmare, sub raportul mărgăritarului *Țătaria* listei dela Bruges coincide cu România.

Pe lîngă metăsurî și mărgăritarî, această regiune mai procura Germaniei, după pasajul reproduș mai sus testualmente : « *vairs et gris* », adecă diferite varietăți de blănurî. ¹⁵

Totă astă marfă și totu după lista dela Bruges se aducea numai din Polonia, din Bulgaria, din Russia și din Svedia. ¹⁶

Să luăm acum o mappă și să însemnăm prin câte-va puncturi linia țerrelor de unde venia aurul, adecă Boemia, Ungaria și Polonia, erî printr'o trăssură linia de unde veniau blănurile, adecă Svedia, Russia, Polonia și Bulgaria, căutându astu-feliu *ângħiul de ciocnire între aur și blănurî* :

Amă dobânditū o demonstrațiune geometrică.

Este matematicesce evidente, că acea *Arabiă* din care după Cântul Nibelungilor venia aurul, ca și din Boemia, Ungaria și Polonia; acea *Țătariă* din care după lista dela Bruges veniau blănurile, ca și din Bulgaria, Polonia, Russia și Svedia; acea *Arabiă*, adecă *Bassarabiă*, și acea *Țătariă*, adecă *Cumania*, nu putea fi decătū *România*, aședată la mișu-locū într'unū colșū între Ungaria, Polonia și Bulgaria, încătū participa firesce de genul productivității și transacțiunilor tuturoră acestorū regiuni.

Este unul din acelle casuri, fôrte rare în istoriă, cândū concurge la descoperirea adevărului procedura sciințelorū essacte! —

În Studiul III noi vom vorbi pe largū despre immemoriala anticitate a esportării aurului oltenu din Muntenia, de unde ellū se respândia mai cu preferință în laturea Austriei actuale; d'o cam dată ne vom opri asupra punctului metăssăriei, prevenindū o obișșuie destullū de seriôsă.

§ 35.

TRANSIFULU COMMERCIALU PRIN ROMANIA.

Ne va întreba orî-cine cu o legitimă îndouélă : România din véculū de mișu-locū fost'a ea o țerră sericolă, după cumū ni appare *Arabia* în Cântulū Nibelungilor?

¹⁴ *SII VESTRE DE SACY, Archives de la république de Gènes in Notices et extraits, t. II, Paris, 1827, in-4, p. 69.*

¹⁵ *DU CANGE, VII, 194: „Gris, sorte de fourrure“; ib., 823: „Vaire, vair, sorte de pelleterie“.*

¹⁶ *Op. cit., 8-10: „Suedelen, vairs et gris, oint, sui, etc. — Polane, or et argent en plate, eire, vairs et gris, etc. — Rossie, eire, vair et gris. — Bougerie, vairs et gris, hermine, etc“.*

Nu, n'a fostü, precumü nu producea nici mărgăritarü, și cu tóte astea Germania se ap-provisiona atunci cu perle și cu cele mai allese stoffe de metassă anume din Muntenia, căci le căpeta dela gurile Dunării, de unde elle se urcaü pe crescetulü fluviulü departe la Ratisbona în fundulü Bavariei.

Pênë astă-çi unü splendidü tabellü în pinacoteca dela Municü, schițatü după datele is-toriei commerciale a Bavariei, ni offeră cu viuele culorü alle artei moderne spectacolulü descărcării mărfurilor orientale pe șermulü Danubiulü.

Servindü dreptü mișü-locitóre între Appusü și Resăritü, Muntenia primia la rëndulü seü metăssurü, perle și alte scumpeturü de'nteü dela Grecü, de unde avemü chïarü cuvinte-le μέτασσα¹, σίρμα² etc.; apoi dela differiți dictatorü italianü ai comerçiuilü ponticü : Amalfi-tanü, Pisanü, Venețianü, Genovesü, Florentinü, și'n parte dela industrioșü Slavü din Ragusa și dela aventurariü Catalanü din Barcelona.

Cronicarulü russü Nestorü, vorbindü în secolulü XII despre Dunărea de gïosü, ÷ice că superbele stoffe aurite de metassă veniaü acolo din Grecia, mai adăugëndü cu admira-țiune : « aci se întrunescü tóte bunurile pământulü! »³

În secolü XIII și XIV Italianü au înlocuitü pe Grecü⁴, stabilindü într'adinsü unü însem-natü factoriü la Kilia⁵, de unde își întindeaü apoi o dominațiune fluvială aprópe exclusivă pênë la Gïurgü și chïarü pênë la Calafatü.⁶

Este dëru învederatü că acea avută *Arabia*, din care se commissionaü în evulü mediü pentru Germania, și mai cu deosebire pentru Austria, minunatele produsurü alle Oriente-lü, se afla între Carpatü și Istru, în Bass-arabia, érü nu peste noue țerre și noue mări lóngă Golfulü Persicü.

Acumü o lîmurire.

§ 36.

CONFUSIUNEA ÎNTRE ARABIA DANUBIANA ȘI ARABIA ASIATICĂ.

D. Bessonov surprinsese cu multă petrundere românismulü *Arabiei* în poesia poporană bulgaro-serbă, dëru a commisü errórea, comună novicilorü în critica istorică, de a da asserțiunii sêlle unü caracterü pré-absolutü.

Atătu rapsodicele ballade serbe și bulgare din véculü de mișü-locü, precumü și mă-rêța poemă epică a Germaniei, basându-se d'ó potrivă pe amăgitorulü sunetü allü nume-lü Bass-arabü, confundă într'o singură concepțiune pe Românü și pe Arabü; înseü confundă, nu'ü identifică, să se observe bine acéstă distincțiune, și tocmai de aceia fie-care din cele doue elemente, elementulü românü și elementulü arabü, fiindü numai confuse, nu identice,

¹) Italianü ÷icü de assemenea *matassa*, Spaniolü *madeira*, Portugesü *madeira*, Ungurü *matasz*, etc., totü din cauza primi-tivei importațiunii a metassei la dênșii de cătră Grecü, seü mai bine din Grecia.

²) În limba albanesă acestü cuvëntü, *sirme*, a trecutü chïarü în înțelesulü de metassă. — Cf. articolulü nostru Ellenü și barbarü, în ÷iarulü Traianü, 1870, nr. 5, p. 19.

³) *Chronica Nestoris*, ed. Miklosich, Vindobonae, 1860, in-8, p. 15 : „tu vsia blagaia schođatsia, et Grek zlaty pavoloky“ etc. Noi credemü mai preferabilă lecțiunea *zlaty pavoloky* în locü de „zlato, pavoloky“, precumü se citește în generalitatea edițiunilorü lui Nestorü, căci stoffele orientale cele mai scum-pe din evulü mediü erau aurite. Acéstă corecțiune nu schimbă întru nimicü essentialulü simțü allü cuvintelorü cronicarulü rusü în respectulü metăssurilorü. — Cf. tractatulü principelü berladenü Ivancu cu Mesembria din 1134, împreună cu com-mentarele nôstre, în ÷iarulü Traianü, 1869, nr. 55, p. 220.

⁴) DE LA PRIMAUDAIE, *Études sur le commerce au moyen âge*, Paris, 1848, in-8, p. 213 : „Varna était l'entrepôt du riche commerce de la Valachie. Toutes les marchandises de cette province, destinées pour Constantinople, y étaient con-duites. Un grand nombre de marchands grecs et latins la visi-taient continuellement ; mais les principales affaires étaient faites par les Vénitiens et les Génois. Ces deux peuples avai-ent des traités de commerce avec les princes du Dobroutze, et les autres négociants ne pouvaient trafiquer en Bulgarie que sous leur patronage. On portait à Varna du sel, de la quincaille, du poivre, des épiceries de toute sorte, qui se vendaient avec un grand bénéfice ; des toiles des draps d'Europe, des tissus de soie, des camelots etc.“

⁵) *Archivio storico italiano*, serie III, t. 3, part. 1, Fi-renze, 1866, in-8, articolulü lui BELGRANO, *Le cambiali ap-pó i Genovesi*, p. 109.

⁶) Studiulü nostru *San-Giorgio și Calafato*, în ÷iarulü *Columna lui Traianü*, 1870, nr. 57, p. 3.

conservă pînă la unu gradú propria individualitate, lăssând'o să transpire din cândú în cândú maî multú sêtu maî puținú.

Numindú pe Românî *Arabi*, 'Bulgaro-serbiî scieatú fórte bine, maî allestú dupá invasiunea ottomaná în Europa, despre essistința unorú alți Arabî în oriinte, precumú o scieatú și maî bine Germanî, maî cu sémá în urma Cruciatelorú.

Confundându-se ambele noțiunî din cauza omonimitățiî, muza slavică de peste Dunăre strămutá adesea assupra Românilorú tóte trăsurrele unuí Beduinú sêtu chiarú alle unuí Negriténú, értú câte o datá, printr'unú procedimentú diametralmente oppusú, cãrpesce cãtrá Beduinî și Negritenî câte ce-va romănescú.

Cândú o balladă bulgaro-serbá descrie o «térá arabéscá» dela Dunăre, ca în esemplele citate maî susú din d. Bessonov, e maî multú decâtú sicurú că vorbesce despre «térá bass-arabéscá»; este înse nu maî puținú certú că are în vedere nu pe Românî, ci pe Orientalî, cândú povesteste rãpirea unei fete de popá de cãtrá douî-spre-đece *Arabi*, «carî o ductú la *Ali-pașa din Ianina*» :

„ . . . tie *tzirni Arapi*
 „Mene ke mlada popleniat,
 „Ke me odnesiat v Ianino,
 „V Ianino pri *Ali-paşa*,
 „Basz-robinezitza da bidam,
 „Szerbet i cafe da sluzsam...“¹

Este dérú o gravă retăcire de a generalisa fără nicî o mărginire, precumú o face d. Bessonov.

Tottú așa în *Nibelungenlied* aurulú și metássurile *arabe* indicá adducerea lorú pe Dunăre din regiunea romăná a *Bass-arabiéi*; înse nu ni póte fi permistú de a atribui poetulú germanú o intențiune geografică precisá și exclusivá.

Pe lóngá Arabia romănescá dela gurele Danubiulú, ne maî întimpiná în Cântulú *Nibelungilorú* câte o allusiune la Arabia cea resăriténá.

Bună-órá :

„*Von Ninnivé der siden si den borten truoc...*“²

Sétu :

„*Von Marroch dem lande und ouch von Libiân*
 „*Die aller besten siden die ie mër gevan*
 „*Deheines küneges künne, der heten si genuoc...*“³

Ninive nu maî essista de secolî în epoca lui *Nibelungenlied*; la Marocco, și cu atătú maî puținú în Libia, nu se făcea în realitate metassá; înse cãntărețului îî era de agîunsú a fi auđitú vr'o obscurá poveste despre relatiulú arabismú allú acestorú localitățiî, pentru ca ellú pe datá să le înavuțescá cu nativitatea splendidelorú stoffe, pe carî Austria le cunoscea prin intermediulú țerrei *Bass-arabilorú*.

Intr'unú locú poesia epicá germaná merge pînă a inventa o regiune de totú imaginará, unú *Zazamanc* sétu *Zazamant*, de unde adduce mētassá verde :

„*Unde von Zazamanc der grüenen (siden) sô der klê...*“⁴

Ninive, Marocco, Libia, *Zazamanc*, probézá că poetulú *Nibelungilorú* nu avea nicî o ideia despre adevăratele fabrici arabe de metassá, fórte înflorite pe atuncî în Siria și în Spania

¹⁾ MILADINOVITZI, *Bilgarski narodni pjesni*, Zagreb, 1861, în-8, p. 407.

²⁾ Ed. cit., 110.

³⁾ Ibid., 48.

⁴⁾ Ib., 48.—Variante: *Zazamanch, Zazamant*, ib., Anm., 50, unde Lachmann adaogá: „*Seiden von Zazamanc kommen sonst nirgend vor.*“

de gîosû⁵, dertu alle cărora superbe produse erau de totu necunoscute pe teritoriulu austriacu.

În secolii XII, XIII, XIV, stăpânii absoluți ai Pontulu fiindu Grecii și Italianii, cari posedau ei-înșii speciile cele mai superioare de metassă, fabricate mai cu sémă în Constantinopole sétu la Palermo și susținute prin protecționismulu cellu mai rigurosû⁶, țesăturile propriu țise arabe nu puteau străbatte la gurile Dunării și 'n lungulu acestu fluviu.

Chiaru în Occidente, ba tocmai într'o țerră pe atunci semi-arabă, în patria lui Rodrigu Cid-Campeador, stoffele italiene se bucurau de cea mai întinsă reputațiune:

«Mantos è pelles è *buenos cendales d'Adria*»⁷.

Așa dero prețioase materie, pe cari le admiră epopeia austriacă, eștat din manufacture grece și mai allesu italiene; înse locul loru de oprire între puștulu de plecare și puștulu de destinațiune aflându-se în Muntenia, adecă în *Bass-arabia* sétu mai bine în acea regiune în care, după espressionea călugerulu Nestoru dintre anii 1150—1200, «se întrunescu tôte bunurile pământulu», elle agîungeau la Nemți sub numele de metassuri *arabe*.

Totu astu-feluu în Franca mărfurile indiane și chineze purtau epitetulu de alessandrine, nu pentru că se confecționau în Alessandria, ci din cauza depositulu loru în acéstă metropolă comercială a Egiptulu⁸.

Acelea-și mărfuri, cându petrundeau în Europa prin callea Rusiei, deveniau în Apus: *cendal de Russie*⁹; cându se depunea în Ungaria: *point de Hongrie*¹⁰; cându treceau Mediterraneana: *cendal de Candie*¹¹.

În regulă generală s'arū pute dice că poporele botéză nu numai lucrurile, dertu pênă și ființele străine, decă elle vinu de departe, nu după adevărata loru patriă, ci după unu puștu intermediaru mai cunoscutu.

Essemplulu cellu mai isbitoru sunt Țigani, pe cari nemiin nu i-a consideratu ca Indiani, ci unii i-au făcutu Egipteni, Γύπτοι, *Gitanos, Faraoni, Gypsies*, eru altora, vedându-i că immigréză în Franca din direcțiunea Boemiei, li-a plăcutu, fără nici o umbră de rațiune etnografică, să-i numescă: *Bohémiens*.

Acuma, după ce amu discernutu casurile de excepțiune, analiza fiindu terminată, să ne oprimū unu momentu asupra semnificațiunii sintetice a numelu *Arabia* în privința Munteniei.

§ 87.

ARABIA CA NUMELE EPICŪ ALLŪ ROMANIEL

Una din frumusețele cele mai caracteristice alle genulu poeticu consistă în a imagina raporturi între diversități.

Assemnarea nominală între *Bass-arabia* și *Arabia* a fostu motivulu unei creațiuni de acéstă natură.

În diplome, în cronice, în proza véculu de mișu-locu, noi nu găssimū nicăiri și nici o dată *arabisarea* Țerrei-Romănesci.

⁵) Veđi în astă privință: BEZON, *Dictionnaire des tissus anciens et modernes*, Lyon, 1854, in-8, t. 2, p. 210, 219, etc. — LINAS, *Anciens vêtements sacerdotaux*, Paris, 1860, in-8, p. 123 sqq. — CONDE, *Historia de la dominacion de los Arabes en Espana*, Madrid, 1820, in-8, t. 1, p. 442 etc. — Lista din Bruges, op. cit., 9, seie numai despre Grenada, menționând'o înse forte în trecătū: „Grenate, cire, soie, raisins et amandres.“

⁶) CIBRARIO, *Economia politica del medio evo*, Torino, 1861, in-8, t. 2, p. 231-232. — BEZON, op. cit., II, 214, 265; III, 271.

⁷) *Poema del Cid*, ap. BEZON, II, 174.

⁸) BEZON, II, 205: „En voyant ces étoffes désignées par le nom de la ville d'Alexandrie, on pourrait en induire qu'elles y étaient fabriquées; cependant il est probable qu'on tomberait ici dans l'erreur. *Alexandrie n'était que l'entrepôt des marchandises de l'Orient et de l'Occident, le marché principal où venaient s'approvisionner les grands négociants du moyen-âge.*“

⁹) *Ibid.*, II, 173.

¹⁰) *Ib.*, I, 67.

¹¹) *Ib.*, II, 173.

Ea ne întâmpină unicamente în operele fantasiei, și d'o cam dată anume :

1-o. Ballade bulgaro-serbe ;

2-o. Cântul Nibelungilor ;

3-o. Rebusul capetelor negre, carele în fapt, ca și eraldica întrégă, nu este decât o poezie zugrăvită.

Acastă revistă a fontânelor ni permite a privi «Arabia» ca *numele epică* al Muntenei în evlă-mediu.

În adevăr, în dată ce aceia-și ideea se încerca a eși din sfera imaginațiunii pentru a intra în limbajul vulgar, o vedem mănținându-se numai pe giumătate.

Așa în crîsovul serbesc al țarului Ștefan Dușan de pe la 1350, s'eu în crînica maghiară a lui Simon Kézai din secolul XIII, Muntenii rămân *negri*, înse ei nu mai sunt Arabi, ci Tătari s'eu Cumanii, adecă dispăre ceia-ce constituia prin escellință poezia numelui : *Bass-arabiă*

O tranziție și mai prozaică, și mai puțin imitativă, și mai apropiată de realitate, ni se presintă în *Kara-İflak*, după cum ne numesc Ottomani, s'eu în *Kara-Ulag*, după cum ne chiamă Mongolii.

Aci nu mai sunt nu numai Arabii, fără car *Bass-arabia* încetază de a mai așta prin consonanță avântul închipuirii, d'eu nu mai sunt nici măcar Negri-Tătari s'eu Negri-Cumanii, ci curată și simplu : *Negri-Români*.

Este aceia-și apă, lipsită înse, după o îndelungată curgere, de accesorele pittoresce ale isvorului.

§ 88.

NUMILE KARA-İFLAK, KARA-BOGDAN ȘI MAURO-VLACHIA.

În secolul XIV, stabilindu-se pentru prima oră în Europa, Turcii s'au ciocnit între Dunăre și Balcani cu puternicul și bellicosul voevod al Bassarabilor

Deia de pe la 1370 istoria cea mai pozitivă, un crîsov domnesc și o bullă papală, ni arată pe vulturul munténu învingându într' o luptă peptă la peptă pe semi-luna otomană.

Murad I, gróza Grecilor, Slavilor și Maghiarilor, fusese bătut atăt de cumplit de cătră Vladislav Bassarab, încăt merse vestea pênă la Roma. ¹

Cea ántea cestiune, care trebuia să misce pe Turci în fața acestor îndrăciți Munteni, a fost firesce : cine sunt și cum se chiamă ?

O asemenea întrebare nu se putea adresa din parte-le decât numai d'ora vecinilor nostri Serbi și Bulgari, car ne cunosceat mai d'aprobe și cu car înșii Ottomani, prin consecința pozițiunii geografice respective, aveat o cunoștință anterioară.

Respunsul Bulgaro-serbilor, imperiosamente dictat prin propriul lor punct de vedere, a fost :

Acești ómeni sunt *Vlachii*, adecă dintr' o viță cu celle-l'alte némuri romane; éru cătă despre nume, îi chiamă *Čzerni-Črapi*, *Čzerni-Čatari*, *Črapi-Čatari*, «Negri-Arabi», «Negri-Tătari», «Arabi-Tătari».

Serbi și Bulgari, în calitatea lor de Serbi și Bulgari, nu puteat responde altminte, căci ar fi desmînțit modul de a ne numi chiar dênșii în crînice, în diplome, în ballade, în tóte monumentele litteraturei sud-slavice din evlă-mediu.

O dată recomandat ca *Vlachii*, ca *Negri-Arabi*, ca *Negri-Tătari*, ca *Arabi-Tătari*, re-

¹) Diploma Ladislav Valvodă, an. 1372 în FRIDVALDSZKI, 83, și FEJÉR, IX, 4, 477: „cum exercitu nostro viriliter contra savissimos et infideles Thorcos — ipsosque invadendo etc.“ In BARTZ, Transilvania, V, 67, printr' o erróre a editorului, a-

ceșt act este publicat în doué extracte, ca și când ar fi doué documente diferite.— Bulla Urbani în Magaz. Ist., III, 131: „impios Turcos catholicæ fidei hostes pro Dei et præsatis sedis reverentia persequeris, et tuos reputas inimicos.“

mănea acumu Ottomaniloru, usându în voiă bună de aceste noțiunî, să ni făurască pe baa loru vre-unu nume turcescu.

Încă din Asia ei cunosceau pré-bine pe adevărații Arabi și pe adevărații Tătari, încatu era peste puțină să ne confunde cu dênșii, precumu a fostu permisu a ne confunda Serbilorü și Bulgarilorü, alle cărorü informațiunî despre depărtatulu Oriente erau în genere vage și mai tottu-d'a-una fabuloase.

Pentru Turci, noi nu puteamü fi nici Arabi, nici Tătari.

Eccë dertü escludându-se dela sine doue din celle patru epitete.

Nemicü înse nu împedeca pe Ottomanii a admite restulu: *Vlachii* și *Negri*.

Munteni sunt *Vlachii*; Munteni sunt *Negri*; prin urmare, Munteni sunt *Negri-Vlachii*: «Kara-Iflak».

Kara însemnă turcesce *negru*; *Iflak* este unu orientalismü în locu de *Vlachii*, precumu *Jbrailii* din *Braila*, *Izmailii* din *Smilü*, *Iskenderie* din *Scutari*, *Istifan* din *Stefanü*, etc.

În acestu chipu se traduce logicü și facticu misterioasa origine a vechiulu nume turcu allu Munteniei, pe care Leunclavius illu commenta prin *negreța* grăulu romănescu², értu nemuritorulu Cantemiru, dorindu cu ori-ce prețu a-și facilita o forțată soluțiune, nu s'a sfiitu a committe pêne și o falsitate³!

Pe la finea secolulu XIV Turci observă essistința unu allu douilea statü romănu danubianü, fundatü atuncü de curëndü de cătră Maramurășenulu Bogdanü.

Aceia-și limbă, acellea-și datine, acella-și aspectü, Ottomanii nu scieau cumü să deosebască Moldova de Munteniă, decatu prin numele personalü allu fundatorulu.

Astu-felü allaturü cu «Negri-Romăni», *Kara-Iflak*, se ivescu în limba turcă «Negri-Bogdanü», *Kara-Bogdan*.

Și nu numai în limba turcă!

Între anni 1390-1400 patriarcatulu constantinopolitanü, înträndü în primele sêlle relațiunî cu Moldova, de tottu prospetă încă pe scena politică, o numesce *Μαυροβλαχία*⁴, adecă *Negră-Vlachii*, sétu chîrarü *Arabo-Vlachii*, decă vomü considera ecuivocitatea dicerii *μαύρος*, *maurus*.

Mai pe scurtü, tôte căte veșuserămü mai susü *arabisate* în poesia poporană bulgaro-serbă, fără a mai vorbi aci de Cântulu Nibelungilorü, se transformă successivamente prin traducțiunî turce și grece de pe slavonesce, mai allestü pe la începutulu secolulu XV, în *Kara-Iflak*, *Kara-Bogdan*, *Μαυροβλαχία*.

²) *Annales Sultanorum*, Francof., 1596, in-f., Pandectæ, p. 46: „a frumento nigro, cujus est ager ille feracissimus.“

³) În *Chronicon*, II, 83, ellü recunoscce că Turci nu numescu Moldova *Ak-Iflak*, adecă Alba-Vlachii; în *Beschreibung* înse, p. 36, uită prima'i afirmațiune și ne assicură cu totulu din contra, că Moldovenii se chiamă turcesce: „*Ak-Iflak*, dass ist weisse Walachen, im Gegensatz von Kara Iflak, den schwarzen Walachen, welche die Einwohner der Walachey sind.“ În originalulu latinü allü lu Cantemiru, *Descriptio Moldaviæ*, ed. Papiü, Bucur., 1872, in-8, p. 2: „Turcæ enim, cum propter finitimas in Europa occupatas provincias sæpius in Moldaviam castra moverent, *Moldavis primo Ak Ulach nomen indiderunt*.“ O pură invențiune în favoera unei antitese! *Ak-Iflak* nu essistă și n'a essistatü nici o dată în nomenclatura turcă a Romăniei. În *Geschichte d. osm. Reichs*, p. 67, Cantemiru merge și mai departe, susținëndü enormitatea cronologică, cumü-că Turci numiau Moldova *Ak-Iflak* înainte de a o fi numitü *Kara-Bogdan*! Despre essistința acestu din urmă degia pe la giunetatea secolulu XV, veđi mai giostü în

nota următoare testulu lu *CHALCOCONDYLAS*. Trebuie dero să eșutămü pe *Ak-Iflak* tocmă în secolulu XIV, sétu și mai susü. Eccë o minune, pe care Cantemiru n'o preveduse!

⁴) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, nr. 404, 435, 444, 454, 461, 465, 468, 472, 487, 495, 514, 516, 660.— Cf. CODINUS, *De officiis magna ecclesie*, ed. Gretser, Paris, 1625, in-f., p. 130: „καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχία.“— Cf. *CHALCOCONDYLAS*, ed. cit., lib. IX, p. 514: „ἐπὶ τὸν Μελαίνης Πονδωνίας ἡγεμόνα“, unde appare o traducere litterală din *Kara-Bogdan* turcescu, pe cândü *Μαυροβλαχία*, o formă mai vechiă, se vede a fi fostu luat de cătră Greci nu dela Ottomanii, ei d'a dreptulu dela Serbi și Bulgari.— GEBHARDI, *Dalmatien in Allgemeiner Weltgeschichte*, t. 35, Leipzig, 1781, in-8, p. 469, dice: „*Maurovlachia ward durch den Prachova-strom von Ungrovlachia getrennt*, und war also das östlichste Stück der heitigen Walachey etc.“ O comedie întrégă, basată pe neînțelegerea cuvintelorü lu *Chalcocondylas* despre *muntii Franței*, *Πρασοβός*, pe cari Gebhardi îi preface în *apa Prachova*: „Prachova-strom!“

§ 39.

MORLACHII DIN DALMAȚIA.

Cuvântul *Μαυροβλαχία* ni aduce a-minte de a rectifica în trecăt o secolară erróre.

Românii din Dalmația, de-multă slavisați, dără mai conservându încă óre-carí urme etnografice de străbuna loră tulpină, se numescă pênă astă-đi eî-înșii *Vlachî*, értú veciniî li đictú *Morlachî*.

Pedantismul etimologicú n'a lăssatú în pace pe acestú *Mor*—.

În timpulú nostru devinú din ce în ce mai rarí filologii de felulú acellora ce tragú *Ar-délulú* din *ardere* sétú *visforulú* din *vis-fors*¹; înse în epoca obscurantismulú sciințificú assemení derivațiunii limbistice formatú pentru semi-erudițiune o petrecere de tóte đillele.

Pe cândú cronicarulú francesú Turpin din secolulú XI susțineá cu gravitate că numele celticú *Fergus* nu este decătú lătinesculú *ferrum acutum*², cronicarulú dalmatinú din Dioclea nu avea de ce se teme în secolulú XII, afirmându la rōndulú sétú, cumú-că slaviculú *Morlach* vine din grecesculú *Μαυροβλαχός*, Negru-Vlachú³.

Par'că auđy pe Figaro: «A pédant, pédant et demi; vous parlez latin, je parle grec!»⁴.

Dintre scriitorii bizantinii anteriorii Presbiterulú Diocleatú, acella carele vorbesce mai multú despre Dalmația este ímperatulú Constantinú Porfirogenetú.

Pe Latinií de acollo ellú îi chýamă pretutindenii *Romanii*, Ρωμαίνοι⁵.

Vorba *Morlachú* nu este și nu póte fi grécă, ci-í curatú slavică.

N'are cine-va decătú a lua în mână cellú ánteđu dicțiōnarú geograficú, ș'ó să se convingă că țerra Morlachilorú se întinde d'a-lungulú Adriaticeii, răđematá de țermulú *mărit*⁶.

Este ceá-ce se đicea grecesce *Παραθαλασσία*, latinesce *Civitates maritimae*, slavonesce *Romoríe*⁷.

Marea se chýamă în tóte đialectele slavice: *more*⁸.

Mor-vlachii însemneză: *Vlachii Maritimii*.

Ei bine, paradossulú Presbiterulú din Dioclea a găssitú totuși partisanii chýarú între frunțașii criticeii istorice, precumú a fostú Gebhardi⁹, sétú între corifeii filologieii slavice, după cumú este Jireczek¹⁰.

Atătú de a-nevoiă se smulgú din mințile umane errorile pré-învechite!

Făcēndú acéstă digressiune despre Morlachii, noi avurămú în vedere a preveni din partea

1) SELAGIANU, *Manualú de geografii*, Viena, 1871, in-8, p. 13, 67.—În prefața autorulu numesce istoria: „elementulú nostru propriú”, și promitte: „una istoriă națiōnală!” Să ne ferescă Dumneđu!

2) *De vita Caroli Magni et Rolandi*, ap. SALVERTE, I, 377.

3) ANONYMUS PRESBYTER DIOCLEAS, ÎN SCHWANDTNER, III, 478.

4) Citatú într'ó ocasiune analogă de FALLMERAYER, *Fragm.*, II, 462.

5) *De administr. imperio*, passim.

6) BOUILLET, verbo *Morlaquie*: „Petit pays d'Europe, sur l'Adriatique, entre la Dalmatie et la Croatie etc.”

7) SAFARJIK, *Slow. Star.*, 667.

8) Degia FORTIS, *Viaggio in Dalmatia, Venetia*, 1774, in-8, t. 1, p. 67, observă că *mor* în numele Morlachilorú nu este decătú slaviculú *more*, dărú se arruncă apoi, p. 70, 71, într'ó ipotesă escentrică assupra semnificațiunii cuvēntulú *Vlachii*.—Este mai correctú LEVASSEUR, *La Dalmatie ancienne et moderne*, Par., 1861, in-8, p. 8: „Le nom Morlaque vient des mots slaves *more* ou *mor*, qui signifient la mer, et *Vlach*, qui

signifie Italien; c'est comme si l'on disait: *les Italiens maritimes*.”

9) *Gesch. der Reiche Dalmatien*, p. 468: „Ursprung der Morlachen. Auf dem Gebirge breitete sich ein fremder illyrischer Volksstamm aus, vermischte sich mit den bisherigen kroatischen Eigenthümern, und machte sich gewissermassen unabhängig. Dieser, welcher *wahrscheinlich aus der schwarzen oder kleinen (!) Walachey, Maurovlachia, gekommen war, und daher von den Venetianern und Deutschen das Volk der Morlachen genannt ward etc.*” apoi mai departe, p. 469: „Ist es sehr wahrscheinlich, dass sie aus jener schwarzen Walachey hierher gekommen sind, entweder im zehnten Jahrhundert, da die Kumaner ihr Vaterland eroberten, oder auch 1065, da viele moldauische Kumaner in Thracien fielen etc.” —Cludată procedură, nu de a scrie, ci de a inventa istoria, mulțumită unor repetite *wahrscheinlich, entweder, oder și alte!* —Nu mai vorbimú despre ENGEL, *Gesch. v. Serw.*, 330; DU CANGE, *Illyrienn*, 145, etc.

10) *Entstehen christlicher Reiche*, Wien, 1865, in-8, p. 225: „Morlachen, welches Wort aus Maurovlach, schwarzer Wlache, entstanden ist.”

orî-cuî și a curma din capul locului vr'o velleitate de a pune într'o închipuită legătură nominală pe *Românii-Maritimi* din Dalmația cu *Negrii-Români* dela Olt¹¹.

Istoricul este datoru nu numai a căuta adevărul, ci încă după puțință a împedeca nascerea retăcirii.

Să fie dertu bine constatatu, că *Mor-vlachii* dela Adriatică și-au dobânditu acestu nume absolutamente pe o altă calle decâtu *Μαυροβλαχία*, *Kara-İflak*, *Kara-Boğdan*, *Négra-İtariâ*, *Négra-Gomaniâ*, *Négra-Arabiâ*, *Arabia* sétu *Bass-arabia* dela Dunăre.

Maî este ce-va.

§ 40.

CUVÈNTULU BLACK IN LIMBELE NORD-GERMANE.

S'arû putè gâssi erudiți, căroru să li surrîdă o apropiare între *negrêta* Munteniei și unu cuvèntu teutonicu.

In limbele scandinave, de unde a trecutû apoi la Anglesi, vorba *blak*, *blac*, *blackr*, *blakket*, *blak*, *bla*, vrea să dîcă *negru*¹.

Pe Arabi, în înțellesu de negri, Scandinaviî îi chiamă *Blakr* sétu *Blak-manr*².

Arû fi déro commodu a'și imagina că Germaniî, numindû România Dunărenă *Araby*, se întemeiașu nu numai pe rebusul dinastiei *Bass-arabilorû*, dertu totu-d'o-dată și pe rebusul nașuniî române, cu atâtû maî multû că cronicile și diplomele din evul mediu celle maî de multe orî preferă forma *Blacki* în locu de *Vlachi*³.

Acestu artisticu edificiu se distruge printr'o considerațiune forte massivă.

Cuvèntulû *blak* în înțellesu de negru e scandinavu, este chyarû anglesu, dertu n'a fostu nici o dată cunoscutu Germaniloru propriu dîși, maî cu deosebire celloru sudici, la carî ideia de *negrêta* s'a tradusu totu-d'a-una prin *schwarz*.⁴

Éccè déro că *blak* allû Scandinaviloru remâne cu totulû pe din affarâ în materia nomenclaturei române.

Adepti aî positivismulû istoricu, noî respingemû orî-ce datû, carele nu se întemează pe o mărturiă precisă a fontanelorû, nu decurge din logica unu șirû de fapte, nu se offeră spîritulû cu o plastică claritate.

Revenimû la numele ottomanu allû Românilorû.

11) Degia în secolulû XV o face TUBERO, De rebus quæ temporibus ejus in Pannonia gestæ sunt, Francof., 1603, in-4, unde dîce, vorbindû despre originea muntenescă a lui Huniade: „quum paterno genere Geta esset, quam gentem, ab eorum asperiore cultu (?), commodiore ad componenda verba græca voce Morovlachos, *nostrates* nuncupant.“ Autorulû era din Dalmația. Ceî de acolo n'au numitu nici o dată pe Româniî Danubianiî *Morovlachii*. Se confundă dertu aci ideia Munteniei cu ideia Morlachiei.

1) IHRE, Glossarium Svio-Gothicum, Upsalæ, 1769, in-f., t. 1, p. 197, voce *Blak*.

2) GEFFROY, Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède, Paris, 1856, in-8, p. 33: „*Blaamen*, pour les *Sarrasins*.“

3) Anonymus Belæ, în ENDLICHER. 11: „*Blachii* ac pastores Romanorum...“—Ibid., 24-25: „Gelou quidam *Blacus* . . . Gelou ducem *Blacorum*...“ — Ibid., 40: „*Bulgarorum* atque *Blacorum*“. — SIMON DE KEZA, ib., 96: „*Blackis*, qui ipsorum fuere pastores...“ Ibid., 100: „cum *Blackis* in montibus confinii sortem habuerunt, unde *Blackis* commixti...“ — ANDREAS REX, ib., 422: „*silvam Blacorum* et *Bissenorum* etc.“—VILLEHARDOUIN, De la conquête de Constantinople, Paris, 1838, in-8, p. 64, 116, 127: „*Johannis* li rois de *Blaque* et de Bor-

gherie etc.“—Ibid., 117, 137, 142: „*Johannis* le *Blak*...“—Ib., 157: „Li Comain et li *Blac* etc.“—*Albericus Monachus, Chronicon*, ed. Leibnitz, Lipsiæ, 1698, in-4, t. 2, p. 439: „*Johannicus* *Bulgarie* et *Blackarie* Dominus“; și altele nenumărate.

4) E interesantă următorea observațiune a lui WYLLOR, The early history of the mankind, London, 1870, in-8, p. 59: „It makes no practical difference to the world at large, that our word to „rise“ belongs to the same root as Old German *rîsan*, to fall, French *arriser*, to let fall, whichever of the two meanings may have come first, nor that *black*, *blanc*, *bleich*, to *bleach*, to *blacken*, Anglo-Saxon *blæc*, *blac* = *black*, *blâc* = *pale*, white, come so nearly together in sound. It has been plausibly conjectured that the reversal of the meaning of to „rise“ may have happened through a preposition being prefixed to change the sense, and dropping off again, leaving the word with its altered meaning, while if *black* is related to German *blacken*, to burn, and has the sense of „charred, burnt to a coal“, and *blanc* has that of shining, a common origin may possibly be forthcoming for both sets among the family of words which includes *blaze*, *fulgeo*, *flagro*, *φλέγω*, *φλέξ*, Sanskrit *bhrâg*, and so forth. But explanations of this kind have no bearing on the practical use of such words by mankind at large, who take what is given them and ask no question.“

§ 41.

NUMELE KARA-VLACH LA SLAVI.

Amă veđută mai susă, în ce modă *Kara-İflak* și *Kara-Bogdan* au provenită printr'o procedură necesară din diverse epitete de *negreță*, pe cară treptat ni le-a attrastă din partea Serbiloră și Bulgariloră, în secolă XII, XIII, XIV, *bass-arabismulă* dinastiei princiare dela Oltă.

Cu alte cuvinte, acestă *Kara* nu este decătă o edițiune turcă a unu slavismă.

Ei bine, în filologiă se întemplă câte-o-dată ună lucru curiosă: împrumutulă se întorce creditorulu, modificată înse printr'o dobândă din partea debitorulu.

Ună essemplu.

Anglesi apucă de vécură vorba francesă *bougette* care însemnéză săculeță, o prefactă la dênșă în *budget*, și apoi abia pe la 1790 o înapoescă Franciei, mulțumite a o primi din litteră în litteră sub forma cea anglesă.

Cam totă așa Bulgaro-serbiă au reluată cu timpulă dela Ottomană, fără consciință de origine, mai multe din câte li luaseră mai de 'nainte Ottomană.

De pe la începutulă secolulu XV, căduț sub dominațiunea etaganulu turcă, Slavi de peste Dunăre și-au încercată limba care mai de care cu sute și miă de cuvinte și chără frase întregă din vocabularulă stăpâniloră.

Ună Rusă, ună Polonă, ună Boemă, sunt în imposibilitate de a se înțellege cu ună Serbă sétă Bulgară mai allestă din cauza desseloră orientalisme.

În dicționarulă illirică allă luă Karadzit', bună-óră, dintre 900 pagine nu este mai nică una, pe care să nu ne isbescă cincă-șesă vorbe turce.

Între celle-l'alte avemă pe *Kara-İflak*, revenită la *Kara-vlach* sétă *Kara-vlă*, și pe *Kara-bogdan*.

Serbulă cântă:

„Dmitar uze zemliu *Karavlaszku*
„*Karavlaszku i Karabogdansku...*“¹

Bulgarulă de assemenea:

„Da szetame zemia po kraina;
„Da szetame zemia *Karablaszka* etc.“²

Sub ună vestmântă atătă de turcică, nică Serbulă, nică Bulgarulă nu mai recunoscă astă-đă derivațiunea slavică a prozaiculu *Kara*, prin care cântăreșă loră au înlocuită adessă în balladele poporane celle antice pe *İzrni-İrapi*, *Gzerni-İatare*, *zemia arapinska* etc., poetice restură dintr'o epocă primordială.

Pentru noi înse e fórte importantă a nu perde din vedere în litteratura bulgaro-serbă acestă essențială distincțiune cronologică: *İrabia* pênă la 1400 și *Kara-vlachia* sétă *Kara-bogdania* dela 1400 încóce.

§ 42.

NUMELE MONGOLICU KARA-ULAG.

Cu două secolă înainte de Turcă, pe la anulă 1240, locuitoră Muntenieiă au fostă degia cunoscuță Mongoliloră sub numele de *Kara-ulag*, după cumă ni-o spune celebrulă cronicară orientălă Rașid, care trăia ellă însușă între 1250—1300 și a descrisă o invasiune a hanulu *Ordă* din Transilvania în *Țerra-Românescă*.¹

¹) KARATZIT', *Lex.*, 264.
²) MILADINOVZI, 203.

¹) D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 628.

În Ardélă nu erău Slavī ca să communice eī Mongoliloră că Romāniī se chīamă *Vlachī* și se chīamă și *Negri*, după cumă ai comunicat'ō maī târđitū Turciloră Serbī și Bulgarī. Informațiunea cată să fi venitū dintr'unū altū isvortū: dela Sași sētū dela Maghiarī.

Săssesce înse Romānia și Romāniī se numescū *Bloch*, *Blesche*, *Bleschland*, *Blöchslandt*, *Ble-chisland*, etc.², adecă nesce forme fōrte depărtate de *Ulag*, de óră-ce după legile fonetice sonulū *b* nu trece directamente în *u*.

Să căutāmū prin urmare la Ungurī, unde găssimū în adevērtū *Oláh*, o formațiune de tott apropiatā de cea mongolică, sētū chīartū identică pe basea ecuațiunii între *o=ū* și *g=h*.

Notāmū déro că acēstă interesantă manifestațiune a *negreșel* Bass-arabilorū e cu totultū nedependinte prin sorginteaī de turculū *Kara-Iflak*.

Fīindū înse că la Ungurī noi nu scimū să fi essistatū vre-o dată forma concretă *Fekete-Oláh*, adecă *Negru-Vlachū*, de unde să fi provenitū printr'ō simplă traducere mongoliculū *Kara-Ulag*, cată să admittemū că și aci va fi occurșū unū fenomenū analogū cu acella de peste Dunăre, și anume Maghiarī comunicāndū Tătariloră doue calificațiunī separate alle Romāniloră, numele geneticū de *Vlachī* și epitetulū dinasticū de *Negri* în înțellestū de Bass-arabi, cei-l'alți le-au legatū apoī la unū locū, întocmai ca și Turcī.

Să trecemū acumū la punctulū cellū maī scabrosū în istoria Țerrei-Romānescī.

§ 48.

DOUÏ NEGRI-VOEVOĐI.

Dintre toți istoricī nostri d. Lauriantū a fostū uniculū, căruia i s'a părutū a fi dubiósă pēnē la unū punctū așa numita descăllecure a așa numitulū Negru-vodă.

Sub anululū 1291 d-sea đice:

«Pre timpurile acestea spuntū cronicelē Țerrei-Romānescī, că trecu *Radu-Negru*, ducele «*Făgărașului* și allū *Amlășului*, peste munți în Dacia australă, și-și aședă scaunulū la «*Câmpu-lungū* etc. *La Făgărașū pre la anululū 1291 domnia Magistrulū Ugrinū*, precumū se «vede dintr'ō diplomă fōrte însemnată dela regele Andreiū III, în care se face cea de'nteīu «memorare despre o adunare generală a țerrei, compusă din nobilī, Romāni, Săcuī și Sași. «Din cauza însemnătății noi o putemū aici din vorbă în vorbă.»¹

Apoī d. Lauriantū reproduce întregulū documentū, combătēndū tacitamente cronica prin diplomă, narrațiunea suspectă prin fontānă sigură, pe Negru prin Ugrinū.

Cantemirtū, Șincaī, Engel, Gebhardi, toți cei-l'alți maī mēnunți fără escepțiune, pēnē și d. Rösler, admittū în unanimitate pe unū fantasticū fundatorū allū Statulū Muntēntū, venitū din Făgărașū și botezatū Negru-vodă, divergindū numaī assupra punctulū cronologicū, căci unī illū punctū la 1290, alțiī la 1240, alțiī éroși la 1220, și așa maī încollo.

În tomulū III, desfășurāndū pe largū istoria tuturorū Domnilorū Țerrei-Romānescī, noi vomū cāntări cu o minușiositate chemică tōte aceste opiniunī, carī în faptū, decă ni-artū fi ȳrtatū a ne esprime într'unū stilū parlamentarū, nu sunt decātū amendamente și sub-amendamente la una singură ipotesă.

Aci, lăssāndū-la o parte litteratura modernă a cestiunii, ne vomū mărgini în cerculū strictū allū obiectulū în sine, întru cātū va fi necesarū pentru a dobāndi o convicțiune intrensecă assupra essistinței și neessistinței lui Negru-vodă.

Đicemū *essistinței* și *neessistinței*, căci analiza descopere în Muntenia douī *Negri*: unulū concretū și cellū-l'altū abstractū.

²) TRUSCHENFELD, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1860, in-8, p. 55, 59, 120, 249, 251 etc.—SEYVERT, *Proben der siebenbürgischsächsischen*

Sprache, în *Ungrisches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, p. 264.

¹) *Ist.*, 249-50.

Personagiulă reală, istorică, documentală, este *Radu-Negru Bassarabă*, domnindă între anii 1372—1382, fiu ală lui Alessandru Bassarabă, frate ală lui Vladislavă Bassarabă, tată ală lui Mircea Bassarabă.

Personagiulă ideală, mitică, tradițională, este pură și simplă *Negru-vodă*. Să începemă cu acestă din urmă.

§ 44.

PERSONIFICAREA ORIGINILORŪ NAȚIONALE ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ.

Nu se află mai nică o națiune pe scărța pământului, care să nu-și fi inventată căte ună patriarcă omonimă, sėu care să nu fi personificată totă astă-felă primitiva origine a celloră-lalte popore.

Antică Ebreă croiseră o genealogică pentru lumea întregă, derivândă pe Assiriană dintr'ună *Assură*, pe Meșă dintr'ună *Madiamă*, pe Kimri dintr'ună *Gomeră*, pe Traciă dintr'ună *Tirasă*, și așa mai departe¹.

Grecă, împărțită în cele patru triburi, Doriană, Eoliană, Ioniană și Acheiană, întrunite sub calificăciunea comună de Ellenă, n'au întâmpinată cea mai mică dificultate de a fabrică pe ună *Ellenă*, silindu-lă apoi vrëndă-nevrëndă să nască sibi și nepoșă : *Doră*, *Eolă*, *Ionă* și *Acheă*, fără a mai vorbi de ună *Lacedemonă* pentru Lacedemonia, ună *Etolă* pentru Etolia, ună *Macedonă* pentru Macedonia, și ală o sută².

Nēmfulă, *All-mann*, degia în vremea lui Tacită relata minună despre strămoșulă sėu *Mann*, ertă fie-care sub-divisiune națională teutonică își găsă căte ună sub-părinte propriă : Svevă pe *Suap*, Vandală pe *Vandal*, Sașă pe *Saxneat*, Vestfală pe *Westerfalen*, Herminonă pe *Hermin* etc.³

La Slavă aceă-și operațiune : Boemă ne asigură că primulă loră duce se numă *Bohemus*⁴ ; Croașă povestăă imperatului Constantină Porfirogenetă despre vechulă loră căpitană *Χρόβατος*⁵ ; Leșă celebrăă pe fabulosulă rege *Lechus*⁶ ; Rușă nu s'au putută stăpăni de a nu scote și ei la lumină pe principele *Russ*⁷.

Intrebașă cronicelă maghiare, ș'o să vė respundă : «gens illa a *Magog* rege vocata est *Moger*»⁸.

Orientală au merșă cu fantasia pēnă a imagina ună moșă *Andalus* pentru Andalusia⁹.

Pe acellă-și tonă voră glăsu cronicelă scandinave despre numelă Danesiloră : «Rex *Dan* —communi omnium decreto regnum suum *Daniam* et incolas *Danos* a se, qui *Dan* dicebatur, appellavit»¹⁰.

Ne-ară copprinde obosela, deca ne-amă încerca să înșirămă aici numai a deca parte din tôte esemplele analoge cunnoscute!

Mulțimea, sėu mai bine universalitatea loră ni permite a le formulă într'ună felă de lege

1) NIC. COSTINU, *Letop.*, I, 49-56, plină de reminiscențe biblice, reproduce cu deplina bună credință acestă „fmmulțire a multe norode din trei fecloră ai lui Noe.”—JOSEPHUS FLAVIUS, *Antiquitates Judaicæ*, lib. I, cap. VI, ed. Dindorf.

2) STRABO și PAUSANIAS, *passim*. —

3) SAFARJK, *Slow. star.*, 767.—GRIMM, *Gesch. d. deut. Spr.*, II, 776 : „Dass solche Stammhelden ungeschichtlich und mythisch waren, verschlägt nichts; es lag nur am Glauben der Völker, von ihnen die Reihe der historischen Könige abzuleiten. Nach einem *Έλλην*, Sohn des Deukalion und Enkel des Prometheus, die nie gelebt hatten, nach einem *Γραικος* oder *Αρεδαμων*, Sohn des Zeus, nannten sich Hellenen, Griechen und Spartanen. Warum nicht die Gauts nach Gauts, einem Sohne des Vödas?—Sichtbar sind viele Stammhelden erst durch die Sage aus Ländernamen entsprungen. Von Noregr, das doch nach der Himmelsgegend hiess, leitete sie einen Norr etc.“

4) COSMAS, *Chron. Bohem.*, în PELZEL et DOBROWSKY, *Scriptores rerum bohemicarum*, Pragæ, 1783, in-8, p. 6-7.

5) De administr. imp., cap. XXX.

6) DLUGOSZ etc.—Veđă nota ce urmăză.

7) KARAMZIN, t. 1, nota 70.—Vechă cronică ap. SZAJNOCHA, *Lechicki poczatek Polski*, Lwów, 1858, in-8, p. 88 : „Slavorum principes plures erant, qui propter angustam et strictam habitationis penuriam et sortem inter se elegerunt, quis eorum ex patria hoc est ex antiqua Croatia recedere deberet. Sorsque ipsa venit super *Bohemum seu Czech, Lech Polonium, et Rus Ruthenum*.”

8) ANONYMUS BELE, în ENDLICHER, 3. —

9) D'HERBELOT, *Bibl. Orientale*, verbo : *Andalous*.

10) *Chronicon Erici* în LANGEBEK, *Scriptores rerum danicarum*, Kopenhagæ, 1792, in-4, t. 1, p. 147.

istorică constantă, astü-felü încätü departe de a ne mira în fața unü *Romulü* la *Romanü* séü a unü *Negru* în țerra *Bass-arabilorü*, noi arü trebui din contra să restaurämü aceste miturü prin divinațiune, decă se întempla cumü-va să le fi neglesü cronicile și legendele.

Popórele aü unele fabule alle lorü *necessare*.

Aceia-și prin viță, prin tipü, prin vorbă, prin datine, prin territoriü, prin tendințe, orü-ce naționalitate, simțindu-se a fi o singură familiă, își închipuesce a le fi moștenitü pe tóte acestea, de'mpreună cu numele comunü, dela unü singurü tată, perdutü în întunereculü timpilorü, dérü ai căruia fiü și nepoți, unü mai norocoși aü întemeiatü dinastia princiară, cei-l'alți mai de rëndü aü formatü poporü.

Așa credeaü Ebreiü, Greciü, Germaniü, Slaviü, Scandinaviü, Romaniü, tóte némurile din tóte părțile lumii, basându-și ficțiunile respective pe acella-și mobilü psihicü, înfiptü în natura umană generală.

§ 45.

PERSONIFICAREA ORIGINILORÜ NAȚIONALE LA ROMANI.

Una din celle mai vechi cronice române, scrisă slavonesce pe la finea domniei lui Stefanü cellü Mare, ȕice că Romaniü veniseră din Italia într'o epocă immemorială sub conducerea a duoi frați: *Romanü-vodă* și *Vlachitü-vodă*¹.

Cine óre să fi fostü acellü vodă-*Romanü* ?

Inainte de Romanü Mușatü, urcatü pe tronulü Moldovei pe la 1390, istoria cea pozitivă nu ni arrătă la Romaniü nici unü principe cu acestü nume.

Cine óre să fi fostü acellü vodă-*Vlachitü* ?

Nu numai o născocire în fondü, dérü pêne și'n formă, căci nici o dată unü asemenea nume n'a figuratü în annalele séü în diplomele române.

Vodă-*Romanü* este *Romanus*.

Vodă-*Vlachitü* este *Vlachus*.

Vodă-*Romanü* și vodă-*Vlachitü* sunt pentru Romaniü ceia-ce aü fostü *Bohemü* pentru Boemi, *Lechü* pentru Leși, *Chrovatiü* pentru Croați, *Magogü* pentru Maghari, *Saxneatiü* pentru Sași, *Suapü* pentru Suevi, *Wandalü* pentru Vandali, *Daniü* pentru Daneși, *Ellenü* pentru Elleni, *Romulü* pentru Romani, etc.

Inse precumü toți Romaniü își dedeaü numele genericü de *Romanü* și precumü tuturorü Romaniilorü străiniü li ȕiceaü *Vlachü*, totü așa Muntenia mai în speciă, țerra *Bass-arabilorü*, era cunoscută de gürü în gürü, Serbilorü, Bulgarilorü, Ungurilorü, Austriacilorü, Turcilorü, Mongolilorü, Grecilorü, sub epitetulü de *Negrü*.

Óre acestü *negrismü* nu trebuia la rëndulü séü idealisatü, precumü fuseseră idealisate *romanismulü* și *vlachismulü* ?

Romanü-vodă personifică numele romaniü allü coloniei danubiane a lui Traianü ; *Vlachitü-vodă* personifică numele séü *vlachicü* ; *Negru-vodă*, cellü mai celebrü dintre toți, personifică numele *bass-arabicü* allü Munteniei, din cauza căruia resarü celle trei capete-*negre* în rebusulü dinasticü dela Oltü, din cauza căruia balladele sud-slavice și Cântulü Nibelungilorü ne facü *Arabiü*, din cauza căruia tzarulü Stefanü Dușanü ne chîamă *Negri-Tătarü*, din cauza căruia Maghariü ne botéză *Negri-Comanü*, din cauza căruia Ottomanü ne numescü *Negri-Vlachü* séü *Negri-Bogdanü* etc.

Vodă-*Romanü*, vodă-*Vlachitü* și voda-*Negru* sunt trei idealurü concordante.

¹) Skazanie vkrattze o moldavskich gosudarech, pe care ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 32, a cunoscut'o după SCHLÖZER, *Allgemeine Weltgeschichte*, t. 50, Halle, 1785, in-4, inse a cunoscut'o fără s'o fi înțelesü séü utilizatü.— S'a publicatü

întregă testualmente în *Listopis Russkaja Voskresenskago spiska*, Petersburg, 1793, in-4. — Unü extractü pe largü în KARAMZIN, t. 4, nota 388. — Despre originea acestei cronice veđi studiulü nostru *Domnița Elena*, în țiarulü Traianü, 1869, nr. 75, p. 302.

Décă celle ânteie doue s'aũ perdutũ din memoriã, pe cândũ cellũ allũ treilea se mai conservã încã, acẽsta se esplicã prin comparativa tenacitate a elementului poeticũ fațã cu elementulũ prozaicũ.

Romanũ, Vlachũ, noțiunĩ istorice sãu filologice, nu vorbescũ nemicũ imaginațiunii, și poporulũ a trebuitũ, sãu cellũ puținũ a pututũ sã le dea uĩtãriũ.

Negru, noțiune pittorẽscã, a reușitũ din contra a se imprime tocmai prin culore în închipuirea poporului.

Ca ființã plasticã, ellũ n'a essistatũ nicĩ o datã.

Ca mitũ înse, unũ mitũ fõrte *necessariũ*, precumũ amũ mai spus'o, cãci derivã în essențã dintr'o lege istoricã universalã, ellũ represintã începuturile Statului Muntẽnũ sub impulsulũ dinastiei Bass-*arabilorũ*.

Totũ ce'ĩ prẽ-vechĩu, totũ ce'ĩ ruinã din moșĩ-strãmoșĩ, totũ ce nu se scie de cãtrã cine sã se fi fãcutũ, dẽrũ se bãnuiesce cã dõrã nu fãrã inițiativa sãu participarea vre-unui Bass-*arabũ*, aparține lui vodã-*Negru*.

Fie-care Bass-*arabũ*, din datã ce trecea în tradițiune, ștergẽndu-i-se trãssurele celle distinse alle individualitãții, devenia *Negru*.

Dupã ballada poporanã pẽnẽ și monastirea dela Curtea-de-Argeșũ, grandioasa creațiune a lui Nẽgoiã Bassarabũ, despre originea cãriia nu se põte rãdica cea mai slabã umbrã de îndouelã, se attribue lui *Negru-vodã*:

«Pe Argeșũ în glosũ,
«Pe unũ maltũ frumostũ,
«*Negru-vodã trece*
«Cu tovarășĩ dece...?»

Èccẽ dẽro unũ vodã-*Negru* pe la 1520!

Dupã Cronica Cantacuzinẽscã³, din care se inspirase Cantemirũ⁴, Barbu Craiovesculũ, ctitorulũ bistrețenũ, este banũ allũ Oltului sub *Negru-vodã*; dupã inscripțiunii și diplome irrisistibile⁵ acestũ faptũ s'a petrecutũ în ultimulũ deceniũ allũ secolului XV.

Èccẽ dẽro unũ vodã-*Negru* pe la 1490!

Cea mai vechiã cronicã muntẽnã, pe care o avusese în mãnã Ragusanulũ Luccari pe la 1600, numesce *Negro-Voevoda* pe tatãlũ lui Vladislavũ Bassarabũ⁶, adecã nu altũ cine-va decãtũ Alessandru Bassarabũ, dupã cumũ se scie din documente sincronice⁷.

Èccẽ dẽrũ unũ vodã-*Negru* pe la 1340!

La finea secolului XII, precumũ demonstrãrãmũ în Studiul I prin diploma maghiarã din 1231 și prin scriitorulũ bizantinũ contimpurẽnũ Cinnamũ, fãrã a mai vorbi despre cronicãrulũ mongolũ Rașid, Olteniũ dela Severinũ nãvãllescũ în Ardãlũ și cucerescũ țerra Fãgãrașului.

In fruntea lorũ se afla naturalmente unũ Bass-*arabũ*.

Eĩ bine, familia romãnã fãgãrãșenã Monea pãstrẽzã pẽnẽ astã-đĩ o suvenire lapidarã, cumũ-cã anume pe la finea secolului XII li dãruise acollo nesce moșie—vodã *Negru*:

«Vixit Gri. I Venetus anno D. 1185. Genealogia Authentica Monestica. Gregorius Venetus *Thesaurarius Wajvodae Nigri*, a quo donatus IV. vallibus cum Sylvis et Campis. Gen. «Gregorium secundum 1216», etc.⁸

²) ALEX., *Poesie populare*, 186.—D. Alexandri, într'o noțiĩã la p. 192, crede cumũ-cã în adevãru unũ *Negru-vodã* arũ fi ziditũ monastirea dela Curtea de Argeșũ, ba încã invocã autoritatea *cronicelorũ*, fãrã sã le citeze!—Veđĩ REISENBERGER, *L'eglise de Curtea d'Argis*, Vienne, 1867, in-8, p. 26.

³) BOLLICU, *Buculumũ*, 1863, p. 108.

⁴) *Gesch. d. osm. Reichs*, 608.

⁵) VENELIN, 134, diplomã din 1499. — ODOBESCU, în *Bulle-*

tinulũ Instrucțiunii Publice, Bucureșci, 1866, in-4, t. 1, p. 137-141.

⁶) *Ristretto dell Annali di Rausa*, Venetia, 1605, p. 49: „*Negro Voevoda di natione Ungaro e padre di Vlaico, nel 1310.*“

⁷) SINCAI, I, 329.—WENZEL, *Okmányi kalászat*, I, 18, etc.

⁸) KLEIN, *Origines Daco-romanae*, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 92.

Éccë dérú unú vodă-*Negru* pe la 1185!

După differite cronice muntene, fie-care vorbindú altú-felú, mai tóte orașele din Țerra-Romănescă, Tergoviscea, Buccuresci, Câmpu-lungulú, Pitești, Gýurgýulú, Buzeułú, Floci, sunt zidite de vodă-*Negru*⁹.

Vr'o douí séú trei Bassarabi, decă nu și mai mulți, sunt îndessați aci într'o singură personalitate!

În secolulú XV, în secolulú XIV, în secolulú XIII, în secolulú XII și mai susú, ne isbimú la totú passulú de câte unú vodă-*Negru*.

«Copiit, —dice Vico, —transpórtă ideă și numele primelorú persóne și primelorú lucrurí, «pe carí le veđuse, asupra tuturorú persónelorú și tuturorú lucrurilorú în carí se póte «observa vr'o asemenare, vr'unú rapportú cu celle ántefe. Egiptianii atribufaú lui Ermete «Trismegistú tóte invențiunile practice. Atenianii puneau pe socotéla lui Solone tóte insti- «tuțiunile democratice, értú pe a lui Dracone totú ce era aristocraticú. Romanii derivatú dela «Romulú tóte legile ierarchice, dela Numa totú ce se refera la cultulú țeitățilorú, dela «Tullú Hostiliú tóte ordonnanțele militare, etc.»¹⁰.

Intocmai așa la Muntení orí-ce fundațiune, fie monastire, fie castellú, fie urbe, fie stâncă, se clocnía cu legenda lui *Negru-vodă*.

§ 46.

ORIGINEA FABULEI DESPRE VENIREA LUI NEGRU DIN FAGARAȘU.

Este de observatú o împregúrare topografică fórté semnificativă, prin care putemú reuși a precisa pêně la unú punctú însuși momentulú nacerii mitului lui vodă-*Negru*.

Amú enumeratú cu câte-va rónduři mai susú tóte urbile, a cărorá paternitate se accórdă în diverse cronice române pretinsului fundatorú allú Statului Munténú: Buccuresci, Tergoviscea, Câmpu-lungú, Buzu, Gýurgýu, Pitești, Floci, cătră carí s'arú mai puté adăuga așa dișele c e t ă ț i alle lui *Negru-vodă* de prin Muscellú séú din Argeșú¹.

Nici una din aceste localități nu se află în anticulú banatú allú Severinului, unde se găsescú pretutindení numai suvenirile Bassarabilorú, értú despre *Negru*, séú mai bine despre *Negri*, nicăiri nici o vorbă.

Oltulú desparte în acéstă privință întréga Munteniă în doué zone fórté determinate: «Bassarabú» spre appusú, «*Negru*» pe mallulú resăriténú allú fluviului.

În Muscellú séú în Făgărașú poporulú nu scie nemicú despre Bassarabi, în Vélcea séú în Mehedințú—nemicú despre *Negri*.

Mulțumită lungulú șirú allú desvoltărilorú nóstre precedinți, acestú fenomenú lesne se esplică.

Incuibați de secolí în Oltenia, Bassarabi numai din tréptă în tréptă și passú la passú reușiseră a-și întinde dominațiunea spre nordú și spre oriinte.

Pe la 1160—1180 noi îi vedemú începéndu-și carriera prin suppunerea ducatulú făgărășénú.

Este unú faptú, pe care'lú demonstră diploma maghiară din 1231, Bizantinulú contimpurénú Cinnamú și pétra genealogică a familiey Monea, trei fontâne separate, de totú ne-dependinți una de alta, dérú a cărorá concordanță e cu atătú mai decisivă.

⁹) GEBHARDI, *Gesch. d. Wal.*, 281: „Nach der Chronik die Filstich gebraucht hat, ist von ihm (Negru-voda) erbauet Tergovisto oder Tergowischte, Bukurescht, Kimpelungu, Pitest und S. Georg; nach dem Luccari aber Buseo und Floc.“ —Éccé passagiulú testualú din LUCCARI, 49: „fabrieò la città

in Campolongo, e tirò alcune cortine di matoni in Bueuriste, Targoviste, Floc, e Busa.“

¹⁰) *La scienza nuova*, lib. II, cap. 3, § 3.

¹) FRUNDESCU, *Dieț. top.*, 313.

Aşa dero voevodatul Bassarabilorü offera documentalmente pe la anulü 1180 următoarea figură geografică :

Studiați cu atențiune această grossolană mappă.

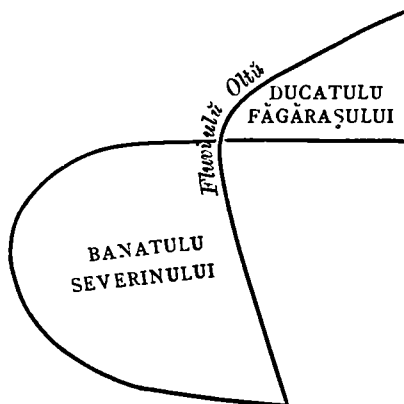
Intrundü sub unü singurü sceptru banatulü Severinului și ducatulü Făgărașului, carü se lovescü colțü în colțü unulü cu altulü, Bassarabiü strîngeaü între doue focurü mai în speciä acea regiune a Munteniei, unde se întindü astă-đi districtele Muscellü și Argeșü.

Possedemü dero trei puncturü :

1. Pênë la 1180 Bassarabiü stăpăniaü numai Oltenia ;
2. La 1180 ei dobăndescü Făgărașulü ;
3. După 1180 apucă regiunea Muscellului, fără care nu-ı chipü a mănține o legătură teritorială între Făgărașü și Severinü, dăndü astü-feliü statulü următoarea configurațiune :

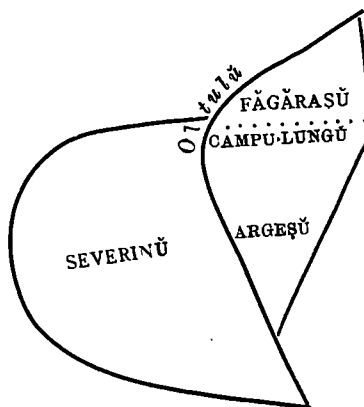
Nu se cere decâtü o noțiune elementară de strategiä pentru a ne convinge că invasiunea Bassarabilorü asupra Câmpu - lungului și Curții - de - Argeșü trebuia negreșitü să se fi operatü așa đicëndü vulturesce de pe munte în gıosü, adecä din diređiunea Făgărașului, éru nu din valle în susü, adecä din partea Olteniei.²

Datulü cronologicü allü evenimentului se nemesce cellü multü după vr'o doue-

Era peste puțință ca să n'o copprindă, căcï numai astü-feliü își mai rotundiaü teritoriulü, asigurându-și printr'unü necesarü părete de pămëntü possessiunea ducatulü făgărașenü.

Din datä ce amü constatätü irrupțiunea Bassarabilorü în Făgărașü pe la 1180, tóte consecințele decurgü și se desvoltă dela sine.

trei decennie în urma cuceirirü ducatulü făgărașenü, considerându-se timpulü materialmente necesarü pentru a prinde cine-va rădëcină pe unü terrë mü de currëndü annessatü.

În acestü modü între anii 1200-1210 unü Bass-arabiü, unü cavallerü cu celle trei capete *negre*, unü terribilü vodă-*Negru*, năvălesce anume din țerra Făgărașului în Muscellü și apoi gradatü asupra cellorü-l'alte gıudețe mai în șessü.

Eccë de unde'ı famósa descällecare din Făgărașü !

Oltenii dela Severinü nu aveatü nevoiä de a traduce numele Bass-arabilorü, căcï era o proprietate a lorü d'a-casă din secolii secolilorü.

De aceia în Oltenia sunt destui Bass-arabiü, și nu este nicı unü vodă-*Negru*.

Nu mai acella traduce, pentru cine lucrulü e atätü de nouü încätü nu'lü póte înțellege.

Sub anulü 1240, povestindü o invasiune a Mongolilorü prin Ardélü în România dunărenă, cronicarulü lorü Rașid stabilește degia o deoseb're clară între țerra luı *Bassarabiü-banü* și țerra *Negrilorü-Vlachü*.

Cea de'ntëiü este pentru dënsulü Oltenia ; cea din urmă îmbrățișezä porțiunea cis-oltënë a Țerei Romănesci.³

²) Degia la vechil Romanü VEGETIUS, l. III, c. 13, đicea: „In subjectos enim vehementius tela descendunt, et majore impe-

tu obnites pars alior pellit. Qui adverso nititur clivo, duplex subit et cum loco et cum hoste certamen.“

³) D'OHSSON, *Hist. d. Mongols*, II, 628.

Era unu singurū principe, căci Rașid nu menționează două séu mai mulți, d'érū acestū singurū principe se chiăma Bass-*arabū* la Olteni și se traducea prin *Negru-vodă* la Muscelleni.

Negru în locū de Bass-*arabū*, formulă de-multū cunoscută Serbilorū, Bulgarilorū, Germanilorū, s'a reproduș în România pentru prima óră de cătră Făgărășeni, precum ni-o arrétă lespedeā familiei Monea, pogorîndu-se de acollo la Câmpu-lungū, la Argeșū, și căllătorindū apoi totū mai în gîosū spre Tergovisce, Bucureșci, Gîrgū, Flocoi, Buzeu, d'érū la fie-care mișcare înainte devenindū naturalmente din ce în ce mai palidă și perđendū-se cu desevărșire la marginea resăritenă a Munteniei, încătū pe la Rômnicū-Săratū nu i se mai recunnosce nicī o urmă.⁴

În Studiulū I, definindū epocēle successivei formațiunī a teritoriulū munténū, noi amū concludū că d'abia pe la anulū 1270 Bassarabiī agîunseră pēnē la gurile Dunării și talarile Pontulū.

Mai la valle, făcēndū monografia Berladulū, noi vomū mai reveni assupra acestūi punctū. Ni se presintă aci ocasiunea de a confirma acea conclusiune, resumēnd'o și completând'o:

Pela 1160-1180 Bassarabiī, pēnē atuncī numai banī ai Severinulū, cōpprindū Făgărășulū;

Pe la 1200—1210 mai ieatū tērrēmūlū închisū la miđū-locū între hotarele țerei făgărășene și alle Severinulū: regiunea Câmpu-lungulū și a Curții-de-Argeșū;

De la 1210 pēnē pe la 1270—1280 se essecută cu 'ncetulū lățirea Bassarabilorū în direcțiunea Kiliei.

Acestū intervallū de șēpte-đeci de anni de amplificare politică correspunde cu gradata disparițiune teritorială a lui *Negru-vodă* în mesura depărtării selle dela Făgărășū, dela Muscellū și dela Argeșū, primitivele treī légēnurī alle mitulū.

§ 47

ORIGINEA FABULEI D'SPRE INCHINAREA BASSARABILORU LUI NEGRU.

Amū desfășuratū mai susū, în ce modū *Negru-vodă* s'a născutū la Munteni din numele Bass-*arabilorū* prin acella-și procedimētū, prin care *Romulū* provenise la străbunīi nostri din numele *Romei*.

Acéstă analogiă nu este unică.

Pe țermīi Tibrulū, ca și pe ai Dunării, primīi cronicariī naționali, adunândū fără controlū tradițiunile poporane despre începuturile Statulū, se isbiseră d'o potrivă de câte douē forme differite alle unūi singurū nume.

La Romanī: *Romus* și *Remus*¹.

La Munteni: Bass-*arabū* și vodă-*Negru*.

Cronicariī latinī nu și-au datū ostenēlla să vedă, că *Romus* și *Remus* sunt absolutamente totū una, de óră-ce vechīa limbă romană, confundândū mereū o și e, đicea: *amploti* și *ampecti*, *animadvorti* și *animadverti*, *compes* și *compos*, *voster* și *vester*, etc.².

Cronicariī munteni n'au voitū nu mai puținū să observe că vodă-*Negru*, ca și celle treī ca-

⁴) D. A. Odobescu, atătū de competente în materiă de topografia archeologică, ne assicură că *Negru-vodă* nu se aude nicī chiarū în Buzeu.

¹) Derpre forma *Romus*, séu mai grecesce *Rhomus*, în locū de *Romulus*, veđi FESTUS, v. Roma, unde se enumeră totū-d'o dată o mulțime de tradițiuni contradicētoare despre mitica personalitate a fundatorulū Romei.

²) PRISCIANUS, l. I: „Antiqui quoque *amploti* pro *ampecti* dicebant, et *animadvorti* pro *animadverti*.” — QUINTILIANUS, *Inst. Orat.*, l. I, cap. 7: „Quid dicam *vortices* et *vorsus*, *ceteraque ad eundem modum*, quae primo Scipio Africanus in e

literam secundam vertisse dicitur?”—Ambīi citați de MAIORU, *Orthographia romana*, cap. II, § 5, și 13, în *Lexicon Valachicum*, Budae, 1825, in-8.—Transițiunea din o în e și vice-versa lăssă în limba latină diftongulū *ae*: *femina* (ăntelū *fomina* séu *homina*, din *fomin*, *homtn*, *homo*, sanscr. *bludman*) etc. Forma transițoriă din *Romus-Remus* cată a fi fostū *Ramus*. — CORSEN, *Über Aussprache, Vocalismus und Betonung der lateinischen Sprache*, Leipzig, 1868, in-8, t. 1, p. 144, separândū pe *homo* de *femina*, ultă că forma primitivă din *homo* a fostū tocmai *fomin* și *femin*, precumū veđi BOFF, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 31.

pete *negre* din marca nobilitară a dinastiei oltene, nu este decât o idealizare din numele *Bass-arabilor*, trecut de gîta cu mult mai de'nainte dela dinastia asupra țerei: *Bass-arabiă*, *Arabiă*, *Négra-Tătariă*, *Négra-Comaniă* etc.

Inchipuindu-și o arbitrară bifurcațiune între *Romul* și *Rem*, între *Bass-arab* și vodă *Negru*, cronicarii latini și cronicarii munteni s'au găsitu siliți în aceia-și mesură a inventa cu orî-ce prețu câte un benevole epizod, prin care să tragă de pîră Roma și Muntenia din câte o fundațiune dualistă.

Cronicarii latini, ginte mai dură dintr'o epocă mai violentă, dicu că *Romul* a uccisu pe *Rem*, și uccidîndu-lu—éccé unitatea!

Cronicarii munteni, ginte mai mólle dintr'o epocă mai conciliatóre, spunu că *Bassarab* s'a închinatu lu *Negru*, și închinându-i-se—éccé éroși unitatea!

Ucciderea lu *Rem*, închinarea lu *Bassarab*, doue metode în vederea aceluia-și rezultat, erau pentru cronicarii latini și pentru cronicarii munteni, într'o sferă analógă, nesce stratageme nedispensabile spre a' scăpa din încurcătura în care 'i aruncase nepreceperea identității între *Romus* și *Remus*, între *Bass-arab* și vodă *Negru*.

Dicem: pentru cronicari, nu pentru popor.

Tradițiunea italică pronunța *Romus* într'o parte a urbi și *Remus* într'o altă parte, balanțîndu acela-și lucru dela *o* la *e* după diferențe dialectice între diverse elemente constitutive alle poporațiunii: într'unu felu la muntele Palatin și ce-va deosebitu la délulu Aventin.

Totu așa la Munteni *Bass-arab* în Oltenia, vodă *Negru* în Muscellu séu în Făgărașu, acela-și fondu botezatu în doue moduri prin trecere din locu în locu, nu ne întimpină nicî odată allături unulu cu altulu în tradițiunea propriu țisă.

Topografia archeologică a Munteniei probéză pênă astă-đi, precumtu amu mai spus'o, că orî-unde poporul vorbește despre *Negri*, tace despre *Bass-arabi*.

Prin urmare nu tradițiunea română, nu poporul muntenu póte fi accusatu de insipida închinare a lu *Bass-arab* de'naintea lu vodă *Negru*, căci aru fi trebuitu să rostéscă ambele numi totu-d'o-dată, ceia-ce ellu nu face.

§ 48.

TRADIȚIUNEA ȘI CRONICA.

A trunchia o singură individualitate și apoi a ciocni fărmiturele, a colige relațiunea poporană și a n'o lăssa nedesfigurată, a fostu tréba cronice.

Tradițiunea din Muscellu, decă o considerăm în trăsurrele selle esențiale, desbrăcând'o de orî-ce alliagiu străinu, nu minte.

Ea dice: sunt acumu mai multe sute de ani, coborise *Negru-vodă* din Făgărașu la Câmpu-lungu, și de acollo la Curtea-de-Argeșu.

Așa este.

Istoria cea pozitivă cercetéză, cumpenesce și confirmă vocea poporulu.

Unu *Bassarab*, banu de Severinu, copprinde pe la 1180 ducatul Făgărașulu; acela-și *Bassarab* séu successoru lu, căci nu aci este locul de a intra în amênunte, năvăllesce pe la 1210 din Făgărașu asupra Muscellulu; totulu se împacă, totulu se limpedesce; din Severinu la Făgărașu, din Făgărașu la Câmpu-lungu, din Câmpu-lungu la Argeșu, din Argeșu în gîostu spre Pontu, acésta' procedura successivei rotundiri a Statulu Muntenu, după cumu nî-o desvéllesce unu șiru de mărturie contimpurane.

Ce face déro tradițiunea?

Lăssă la o parte Severinulu, fiindu-că poporul, ca și copilulu, nu scrutéză nicî o dată causele prime séu mediate; lăssă la o parte Severinulu, și se mulțumescă a înregistra faptul mai recinte allu descăllecării imediate din Făgărașu.

Nemicu mai adevăratu !

Ce mai face tradițiunea ?

Negleze datulu cronologicu precisu, fie 1200, fie 1210, căci memoria colectivităților nu se pogorâ la cifre essacte ; negleze datulu cronologicu precisu, și se mărginesce a semnala epoca pe unu tonu approssimativu, astu-feliu înse că pênă și cronicariu, deși differindü assupra annulu, totuși au înțellesü cam secolulu XIII.

Éroși nemicu mai adevăratu !

In fine, capulu-*negru* fiindü antica emblemă a dinastiei oltene, fără a mai vorbi de celle-lalte derivate alle numelu *bass-arabescu*, *Arabiă*, *Négră-Tătariă*, *Négră-Comaniă* etc. și fără a mai reveni assupra numeróselorü esemple de personificări naționale: Ellenü—Ellada Danü—Dania, Lechü—Lechia, etc., *Bass-arabü* s'a tradusü prin vodă-*Negru*.

Pentru a treia óră, nemicu mai adevăratu !

In blocu, tradițiunea muscellénă are dreptate.

Ce factü înse cronicariu ?

Deosebescü pe vodă-*Negru* de *Bass-arabü*, și o dată acéstă deosebire fiindü întrodusă, ettă că imaginarulu fundatorü allü Munteniei, transformându-se într'o absolută ficțiune, pierce fără némü, fără familiă, fără posteritate, întocmai precumu perise imaginarulu fundatorü allü Romei.

După Romulu appare pe tronü o dinastiă sabină ; după vodă-Negru urméză Bassarabiü.

Ce a devenitü seminția cellu înainte ?

Unde s'au ascunsü eređi cellu-l'altü ?

Pace !

Să se noteze bine că noi suntemü departe de a bănui vr'unu gradü de înrudire latină între mitulu munténü allü lu Negru și acellü italicü allü lu Romulu ; nu ni place a essagera ; ambele s'au nascutü fie-care pe o calle propriă ; elle se asséménă într'unu chipu surprinđtorü, dérü acéstă nu derivă din romanismü, ci din identitatea naturei umane generale : unü principiu universalü se manifestă totü unü felü la Tibru și la Oltü, la Latinü și la Slavü, la Grecü și la Germanü, la Ebreü și la Iaponesü, la unü mai multü séu mai clarü, la alți mai puđinü séu mai vagü, la unü puténdü a fi urmăritü pênă 'n ultimele 'y consecințe, la alți—abia întrevêđutü.

Inse pentru că fenomenulu presintă unü caracterü antropologicü atâtü de întinsü, tocmai de acea, după cumü Romulu nı-a servitü pênă la unü punctü a desciffra pe vodă-Negru, cu același temeü vodă-Negru arü si pututu agüta unü Niebuhr la înțelegerea lu Romulu.

Precumu Statulu Munténü fiiñase înainte de pretinsulu descällecătorü din Făgărașü, de asemenea și Roma se înființase înainte de pretinsulu siü allü deulu Marte¹.

Precumu *Negru-vodă* este unü mitü, înse unü mitü suscitatu prin realitatea invasiunii unü Bassarabü de peste Carpași în Muscellü ; de asemenea și Romulu este unü mitü, înse unü mitü suscitatu éroși prin vr'o personalitate reală, prin vr'unu factü concretü, personalitate și factü poetisate cu schimbarea numelu și escluderea tuturorü indicațiunilorü prozaice.

'Unü vodă-Negru, unü Romulu, nu se ștergü cu buretele, nu se distrugü, ci se purifică.

Este totü atâtü de ușorü a nega fără rațiune, precumu și de a crede orbeșce, dérü în sciință nu se permite nici o virgulă fără demonstrațiune, și celle mai de multe ori analiza găscesce o mare dosă de adevëru într'o fabulă, séu în casulu cellü mai reü descoperă incai motivulu cellü adevăratü allü nascerü unei errorü.

¹) Degia unü vechü poetü romanü MARINUS, citatü în *SERVIVS, ad. Virg.*, V, 50, Ecl. I, dicea :
„Roma ante Romulum fuit,

„Et ab ea nomen Romulus adquisivit.“
Prin urmare, legendele din Titü-Liviü séu din Dionisiü Alicarnasseu nu erau dogme nici chlarü la cei betránü.

«Istoria fabuloasă—dicea celebrul ellenistă Larcher,— nu este decât o istorie veridică, «déră împetrișată cu fabule. Eă sum departe de a crede că Hercule, Cadmă etc. ară fi «nesce numă de totă fictive, simplu numă pentru că istoria acestoră eroi s'ăă încărcată cu «multe trăsșure fabuloșe. Ore nu s'ară puté contesta totă astă-felă biografia mai multoră «ómenă mară din timpă modernă, sub cuvântă că aă desfigurat'ó romanciari?»²

§ 40.

RESUMATĂ DESPRE MITULĂ LUI NEGRU-VODA.

Legenda lui vodă-Negru este într'ó intimă connessiune cu întreaga nomenclatură bass-arabică: *Arabă* la Slavă și la Germană, *Négră*-Comaniă la Ungură, *Négră*-Tătariă la Serbă, *Négră*-Romăniă la Turcă, la Mongolă și la Grecă, încătă prin legea istorică a personificării naționale urmă necessarmente, ca această țerră a *Negriloră* să-și fi dată de multă ea însăși și să-și fi dată popórele de 'mpregăură idealulă unuă patriarcă *Negru*.

Ună nodă și mai de aprópe ó légă cu rebusulă eraldică allă celloră treă capete *negre*, în virtutea căruă oră-ce Bassarabă, nu numă într'ó parte a Munteniei, nu numă în Romăniă, ci chărată în străinătate, putea fi luată dreptă ună vodă-Negru, de unde a și provenită în creașunile poporane ulterióre, precumă arrătarămă mai susă, identificarea tipiculă vodă-Negru cu Alessandru Bassarabă, cu Négoiă Bassarabă, cu felăurășă Bassarabă de prin secolă XIII, XIV, XV, precumă și *negreța* lui Vladislavă Bassarabă pe moneta commemorativă a regelă maghăară Ludovică.

Amendoue aceste împregăură, atătă de varie și cu multă mai vechă decâtă legenda în cestiune, aă essercitată ó acășune converginte assupra spiritulă Făgărășeniloră și Muscelleniloră la prima apariășune a unuă Bassarabă din Severină spre Făgărășă și apoi din Făgărășă în Muscellă.

Originea legendei, întru cătă ea este făgărășenă și muscellenă totă-ó-dată, se póte cercuscri între ană 1160—1210, offerindu-ni-se ca ună poemă istorică, ca ó epopeă despre începutulă mișcării expansive a némulă Bassarabiloră, vultură crescușă pe stâncă Severinulă, déră setoșă de a-și întinde vigurósele aripe de ambele cóste alle Carpașiloră și de ambele latură alle Oltulă, pe la finea secolulă XII și debutulă secolulă XIII.

N'a trebuită decâtă ó dată să se încuăbeze imaginea lui Negru-vodă la Făgărășenă și la Muscellenă ca ună tipă de fundatoră, căcă fundatoră a și fostă la dênșă; nu trebuia decâtă atăta, pentru ca din acellă-ășă momentă, cu calle séu fără calle, tradiășunea poporană de acolo să pună totă pe socotéla lui, printr'ó firéscă tendinăș de assimilare, oră-ce iniășiativă, oră-ce construcășune, oră-ce restă allă dălleloră betrâne, întocmai precumă prunculă, decâtă arrășă ună arbore dăcându-ă că se chăamă plopă, totă plopă ó să numéscă și bradulă, și fagulă, și stegiarulă.

În fine, reducândă conclusiunile de mai susă la ó prismă, critica istorică distinge în legenda lui vodă-Negru, séu mai bine în diversele redacășuni alle mitulă, treă nuanășe atătă de gradate, atătă de apropiate, încătă se contopescă una cu alta :

1. Personificarea nașionalităășă romăne ;
2. Personificarea dinastiei oltene ;
3. Personificarea începuturiloră Statulă Munténă...

²) Discours à l'Acad. des Insor. et Belles-Lettres, 1785,

ad. BEHR, Recherches sur les temps héroïques de la Grèce, Paris, 1856, in-8, p. 2.

§ 50.

CINE A FOSTŪ NEGRU-VODA CELLŪ ADEVERATŪ?

Pe lîngă Negru-vodă cellŭ fictivŭ, poeticulŭ Romulŭ allŭ Țerrei-Romănescŭ, a mai fostŭ unŭ altŭ Negru-vodă, personagŭu fôrte realŭ: tatălŭ luŭ Mircea cellŭ Mare.

Ammestecându-ŭ la unŭ locŭ, annalele nôstre au produsŭ o monstruoasă enigmă, semi-adevărŭ, semi-mincună, din cauza căriŭ a fostŭ peste putință a străbatte pênă astă-đŭ mistericulŭ primeŭ formațiunŭ a Statulŭ Bassarabescŭ.

În secolulŭ XV, din care datéză materialurile celeŭ mai vechŭ cronice muntene, cunoscute Ragusanulŭ Luccari, mitulŭ luŭ vodă-Negru se accăța de Alessandru Bassarabŭ, adecă își căuta unŭ refugiu de aplicațiune printre anii 1310—1360.

Acestŭ principe avusese trei fiŭ: Vladislavŭ Bassarabŭ, domnŭ între 1360—1370; Radu Bassarabŭ, domnŭ între 1370—1380¹, și Nicolau Bassarabŭ, repositŭ fără domniă pe la 1366².

Allŭ douilea dintre acești frați se numŭa nu numai Radu, ci încă și *Negru*.

Fragmentulŭ documentalŭ, remasŭ dela dînsulŭ în lipsa unŭ crisovŭ întregŭ, sună așa în traducere din slavonesce:

«Io. Radu Negru voevodŭ, din grația luŭ Dumneđeu domnulŭ tôteŭ țerre ungro-române și ducele țerrelorŭ trans-carpatine Amlașŭ și Făgărașŭ». ⁴

În Studiulŭ I noi ne încredințarămŭ degia că ducatulŭ Amlașului numai sub Vladislavŭ Bassarabŭ fusese annessatŭ pe la 1370 către Muntenia.

Așa déro, deși fragmentulŭ crisovului luŭ Radu-Negru nu ni offeră nici unŭ datŭ cronologicŭ, totuși este evidentă că s'a scrisŭ după 1370, căci altŭ-felulŭ n'arŭ puté figura acolo «ducele Amlașului».

Acéstă considerațiune e fôrte decisivă.

Mai este de făcutŭ o observațiune.

Cuvîntulŭ «Negru» nu e tradusŭ în slavonesce, ci se conservă intactŭ: «Io Radul-Negrul voevoda, bozsiu milostiiu etc».

Acumŭ o întrebare.

Negru fost'a unŭ simplu supra-nume allŭ acestuŭ principe?

Mai mulți dintre contimpuranii seŭ au purtatŭ asemenŭ *sobricheturŭ*.

Celebrulŭ erou anglesŭ dintre 1330—1376, gróza Franciei pe câmpia dela Poitiers, se đicea «Principele *Negru*», fiindŭ-că purta o armură de culoare închisă. ⁵

Pe Osmanŭ, fundatorulŭ monarchieŭ ottomane între 1290—1326, Turciŭ illŭ chiămatŭ *Negru* în înțellesŭ de frumusețe și vigóre bărbătescă. ⁶

Cellŭ ânteitŭ Hohenzollern de pe la 1350 se numŭa «Comitele *Negru*». ⁷

1) Punemŭ aci numai cifre rotunde, fiindŭ-că deplina precizare a cronologieŭ principiare va cere o analiză specială. Despre fraternitatea luŭ Vladislavŭ și Radu veŭ vedé mai glosŭ crisóvele originale ale mar-luŭ Mircea, în carŭ numesce pe cellŭ ânteitŭ «unchiu» și pe cellŭ allŭ douilea «tată». Despre filiațiunea luŭ Vladislavŭ, prin urmare și a luŭ Radu, din Alessandru Bassarabŭ, veŭŭ celle doue bulle papale din 1370, în *Magaz. Ist.*, III, 132, 133, urde se đice limpede că *Ladislavus Wayda Vlachia* era fiu din prima căsătoriă a repositului *Alexandri Wayda in Vlachia*. Astŭ-fellŭ întréga genealogiă se restabilește pe bazea a o mulțime de documente contimpurane, esterne și interne.

2) Inscricțiunea lapidară ap. ȘINCAI, I, 329.

3) *Istoria Țerrei-Romănescŭ*, ed. Ioanidŭ, II, 2.

5) SAINT-PROSPER, *Hist. d'Angleterre*, Paris, 1838, in-8,

p. 200, și portretulŭ pe tabella 18.

6) HAMMER, *Histoire de l'empire Ottoman*, trad. Hellert, Paris, 1835, in-8, t. 1, p. 107: «Ses cheveux, sa barbe et ses sourcils noirs lui avaient fait donner dès sa jeunesse le surnom de Kara, c'est-à-dire le noir. Cette épithète appliquée à une personne est l'éloge le plus significatif qu'on puisse faire de sa beauté. Hafiz exprime, dans un vers qui est devenu célèbre, son admiration pour le teint noir de son favori. Plusieurs princes turcomans sont connus dans l'histoire sous ce surnom; de ce nombre sont: Karasi etc.» — Amŭ reprodusŭ passagiulŭ întregŭ pentru acel, carŭ își închipuescŭ că *Negru-vlachul* arŭ avé în gura Turcilorŭ ce-va înghositorŭ pentru Românŭ, precumŭ credŭ ENGEL, *Gesch. d. Moldau*, 106, și alții.

7) SCHAEFER, *Histoire de Hohenzollern au moyen-âge*, Paris, 1859, in-4, p. 250.

În alte cazuri *Negru* este un nume de familie.

Maî marele grude allu Făgăraşului la 1413 se chiăma: «Comes Janusch *Niger*»⁸, despre care înse noi nu scim d'o-cam-dată decă a fostu Român, Sassu sétu Unguru, adecă *Negru*, *Schwarz* ori *Fekete*, dertu în ori-ce limbă ideia este aceia-şi.

Intr'unu actū transilvanū din 1383, între subscrierile maî multorū Românī de pe la marginile Munteniei, citimū douī porocliŝi Negri, dintre carī unulū Radu: «ex parte Castri «praesentibus Walachis infrascriptis, primo Fladimir, Schuba Petril, Schereban, Magnus «Neg, Schereb, Rodbanch, Thomas Oldamor, Straw, *Niger* Banch; ex parte Civitatis, Kende «Knez, Lud, Dives Neg, *Niger Radul* etc». ⁹.

Cu tôte astea unū scrutinū maî de aprôpe ni arrétă că Radu-vodă n'a fostu *Negru* nici prin supra-nume, căci atunci așa l'artū fi nimitū alŝi, dertu nu ellū-însuŝi în propriete selle crisove, nici prin nume de familie, de ôră-ce era Bassarabū.

Afară de acêta, decă *Negru* artū fi fostu epitetū, cuvêntulū lesne se traducea prin *Czern* în documentulū cellū slavici¹⁰, értu nu se lâssa neattinsū, precumū se cruŝă numai d'ôră numile personale.

Se căutămū aŝurī o altă soluŝiune.

În vécultū de miŝu-locū era unū usū fôrte respânditū în tótă Europa de a-ŝi schimba, sétu cellū puŝinū a-ŝi modifica numele de'mpreună cu schimbarea sétu modificarea condiŝiunī sociale; o interesantă datină, alle carī urme se găsescū din anticitatea cea maî depărtată maî la tôte popôrele lumī: cu multū înainte de Cristū, Persianulū Arsica devine pe tronū Artasserse, értu Ebreulū Matania se face Sedekia. ¹¹.

La Românī acestū allū douilea botezū, așa ŝicêndū prin corônă, a essistatū în tótă vīgorea pên'n secolulū XVI.

Cronica Moldovei ŝice sub anulū 1552: «ă rădicatū Domnū pe Petrea stolniculū ŝi 'z «schimbară numele de 'i ŝicea *Alessandru-vodă*, pre carele l'ai poreclitū *Lăpuŝnênilū*». ¹².

Acestū passagū este cu atâtū maî remarcabilū, cu câtū ellū semnaléză diferenŝa între numele primitivū, numele princiarū ŝi supra-numele individulū.

Nume primitivū: *Petre*;

Nume princiarū: *Alessandru*;

Supra-nume: *Lăpuŝnênilū*.

Supra-numele nu apare absolutamente nicăiri în actele oficiale, fiindū consideratū ca ce-va maî pe gîosū de demnitatea domnescă, pe cândū celle-l'altê doue numī ne întimpină une-ori chyarū în documente importante, precumū în tractatulū Lăpuŝnênilū cu Polonia citimū: «ego *Petrus Alexander*, palatinus terrarum Moldaviae». ¹³.

Totū așa resturnătorulū lui Despotū-vodă dela 1564, boerulū Tomŝa, numai la domniă a căpêtatū numele de Stefanū, devenindū astū-feliū «Stefanū Tomŝa», ca ŝi cumū s'artū ŝice lătinesce: *Stephanus Thomas*. ¹⁴.

În secolulū XIV—ca să revenimū la epoca ce ne preocupă maî în speciă—noi vedemū tocmaî pe contimpurênilū, aliatulū ŝi ruda lui Radu-Negru, domnulū moldovenescū Petru

⁸) Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, t. 2, Hermannstadt, 1845, in-8, p. 92.

⁹) FEJÉR, X, I, 132.

¹⁰) Du ŝi cumū în crisonulū moldovenescū din 1442, *Arhivele Istorică*, I, I, 123, boerulū Crăŝea *Negrulū* este: „Krysti Czornogo”; sétu în crisonulū muntênu din 1399, *VELE IN*, 19, boierulū Gostênu *Negrulū* este: „Gostian Czr'ni.”

¹¹) SALVERTE, op. cit., I, 337-341, paragrafulū întitulatū: „Le changement de nom, marque d'élévation et d'accroissement d'honneurs.”—Aurorulū înse nu este destulū de avutū în es-
simple. Astū-fellū ellū ultă cu deseversire schimbarea numi-

lorū la Papi, despre care vedī la totū passulū în ALBERIC 'S, *Chronicon*, ed. Leibnitz, Lipsiæ, 1698, in-8, bună ôră t. 2, p. 13: „Benedictus hujus nominis Quintus, qui et Octavianus. — Leo huius nominis Octavus, qui et Prothius”, etc. — Cf. DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, ed. Carpent., IV, 637, v. nomina mu'ari.

¹²) *Letopis.*, I, 176.

¹³) DOGIEL, I, 618.

¹⁴) GRATIANI, *De Ioanne Heraclide Despota, Varsaviæ*, 1759, in-16, p. 44: „Tomsam, quem Stephanum grato genti nomine appellaverunt etc.”

Muşată, întemeietorulă dinastiei Bassarabiloră pe tronulă dela Sucéva, punëndă pe monetele sélle: *Simon Petrus*.¹⁵

Ce' dreptă, eruditulă nostru num'smată d. Dēm. A. Sturdza bănuiesce că abbreviaţ.unea SIMON pe banii acestui principe ară puté fi: si(gnum) mon(etae).

Ipotesa e ingenioasă, dertă ară avé nevoiă de a fi demonstrată.

Pênă atunei casulă remăne ecuivocă.

Ce'ă-ce'ă pozitivă înse, este că pe unele monete alle lui Mircea cellă Mare totă din preţioşa colecţiune a d-lui Sturdza se citeşte fôrte clară: «Mircea-Rostislavă».

Éccă dero doue numă, din cară unulă, acela de Rostislavă, cu deseversire necunoscută din d'plome sétu din relaţiuni contimpurane, a putută să aparţină marelui Mircea numă d'ora înainte de urcarea' pe tronă, continuându-se apoi pe monete abia în primii ană ai domniei.

În acela-şă simţă cată să se esplice şi dupplulă nume: *Radu-Negru*.

Radu-vodă fusese «Negru» întocmai după cumă fiulă sétu Mircea a fostă «Rostislavă».

Negru a ocupată totă-d'a-una unulă din locurile celle mai favorite în calendarulă onomastică naţională nu numă allă Munteniloră, ci şi allă Româniloră în genere.

Degă pe la începutulă secolului XI, între anii 1000-1030, noi aflămă în Maramurăşă pe ună nobilă Negrilă, străbunulă familiei Tomaiağa, essistente acolo pênă 'n çiuva de astă-çî¹⁷.

La 1359 regele maghiară Ludovică face o donaţiune territorială în Temeşiana mai multoră Români, din cară unulă se chiamă Negre¹⁸.

Totă aşa se chiăma unulă dintre boierii moldovenescă ai lui Alessandru cellă Bună¹⁹.

La 1458 mare-vornică allă Munteniei era Stană fiulă lui Negre²⁰, értu mare-spătară în 1476 Manea Negrulă²¹.

Fără a mai spori de prisosă numărulă essempleloră, vomă constata numă mulţimea localităţilor Negrescă şi Negrilescă, provenite din numele personală bărbătescă Negru, Negre, Negrilă, şi împrăştiate în tôte provinciile Daciei, ca şi localităţ.ile Cernescă şi Cernătescă, derivate din forma slavică a acelluă-şă nume: Cernată şi Cerne²².

Precumă Radu slavonesce sétu Bucură românescă corespunde cu numele creştină Ilariă, totă aşa Negru românescă sétu Cernată slavonesce nu este éroşă decâtă numele creştină Mauriciă.

Radu-Negru se traduce pură şi simplu prin *Hilarius-Mauricius*.

Înainte de a fi agăunsă la domniă, se numă Negru; corónă l'a mai înzestrată cu Radu; astă-feliă a eşită Radu-Negru.

Cumă-că numele' princiară a fostă Radu, értu nu Negru, dovédă este că fiş şi nepoşii

¹⁵) OUVAROFF, *Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la Mer Noire*; Paris, 1860, in-f., p. 155, 157, tabella nr. 1, 2, 3.— Acéstă carte, pe care nă-o comunică d. A. Odobescu, coprinde sétu indică o mulţime de monumente fôrte preţioşe pentru istoria română, dertă coplesite tote de nescă erroră piramidale de câte ori autorulă voesce a commenta. Aşa între celle-lalte moneta domnului moldovenescă Istrată Dabigia d'ntre 1662-1666, despre care veđi *Letopiseţe*, II, 5, *Magaz Ist.*, III, 9, şi *PASEK, Reszty rekopismu*, wyd. Lachowicza, Wilno, 1843, in-8, p. 216, d. Uvarovă, p. 158, o attribue lui Stefană cellă Mare, din care face două Stefană.

¹⁷) SIMONCHICH, *Noctium Marmaticarum vigiliæ*, MS. 274 quart. lat. în Biblioteca Museului din Pesta, p. 19: „Hujus Urcund filii *Nagrile* et Radomer dicuntur esse progenitores familiiæ Tomay-aga, Nobilis Valachi in Borsâ. In ejus probam authenticam adducimus protocolarem Comitatus Marmaros extractum, qui sic est: Familiiæ Thomay-aga succes-

sores producent anno 1763 coram legitimatorio Comitatus foro Nobilitatis recognitionem Kenderes de Malomvize Comitatus ejusdem de anno 1445, in qua Petrus, Mandra, Han, Koszta, Sandrinus, Nicolaus Pap et Nicola de Viso specificatur, quod ipsorum primis parentibus *Nagrille* et Radomer vocatis *collatio adhuc a S. Stephano facta sit*, pro fidelibus servitiis, in Kenezatu de Viso.— Acéstă preţiosissimă indicaţiune despre kinezaturile române din secolulă XI a remasă pênă aci éu totulă necunoscută istoriciloră nostri.

¹⁸) FEJÉR, IX 3, 1: „Ludovicus Rex Hungariæ Karapath Stanislai, *Negre* Wlanyk, Nicolai et Ladislai, filiorum Ladislai, filii Zovna, Olachorum etc.“

¹⁹) Actă din 1420 în *VENE IN*, 62. — Cf. ALEXANDRI, *Dumbrava roşă*, Iaş, 187, in-8, p. 44.

²⁰) *VENELIN*, 92.

²¹) *Ibid.*, 118.

²²) FRUNDESCU, *Diet. top.*, 106, 812-13. — TREUBNFELD, *Lex. geogr. Siebenb.*, III, 173, etc.

seî, carî îllü menționeză numai ca pe Domnî, îllü numescü în crisóvele lorü tottî-d'a-una «Radu-voevodü», precumü ne vomü încredința mai la valle.

După cumü aü fostü rare casurile, cândü Läpušnénulü sétü primulü Mușatü sétü marele Mircea întrebuițatü întréga formulă Petru-Alessandru, Simontü-Petru sétü Mircea-Rostislavü în locü de numile lorü curatü princiare Alessandru, Petru și Mircea, tottî astü-felü cată să fi fostü puține ocasiunile, în carî tatältü acestuia din urmă să fi înșiratü ambele selle numî Radu-Negru, ci în generalitatea actelorü ellü se mulțumîa cu numeleÿ esclusivamente domnescü de Radu.

Tocmai din cauza acesteî excepționalitățî, cu atätü mai mare a fostü surprinderea annalistilorü români posteriori, cândü li s'a întemplatü a găssi pe neașteptate vr'o diplomă cu «Radu-Negru voevodü», precumü ne mirâmü și noi aflândü vr'o doue-trei monete cu inscripțiunea «Mircea-Rostislavü» sétü «Simonü-Petru» și o singură diplomă cu «Petru-Alessandru».

În secolulü XV, între 1450-1500, memoria annilorü 1370-1380 fiindü încă próspetă, cronicariî munteni de atunci, despre carî Ragusanulü Luccari ni dă unü specime, nu puteatü confunda o epocă atätü de apropiatä cu vagulü mitü anticü despre vodă-Negru cellü din Făgărașü, și de aceia ei îllü împingeatü ce-va mai departe pênë în ñillele lui Alessandru Bassarabü.

În secolulü XVI, între 1550-1600, timpulü ștergëndü din ce în ce mai multü suvenirea periodulü immediatü ante-mircianü, rollulü de fundatorü fabulosü allü Statulü Munténü a putütü trece cu 'nctulü dela Alessandru Bassarabü cătră fiu-setü Radu, și a trecutü cu atätü mai naturalmente, cu cätü acestü din urmă, pe lóngă celle-l'alte, se mai numîa și *Negru*.

În secolulü XVII nemini nu se mai îndoufa cătu-șî de puțintü despre minunata descällecure a lui Radu-vodă Negru din Făgărașü.

În secolulü XVIII, mai allestü în urma croniceî lui Grecenu, nici o sufflare omenescă nu mai cuteța să rădice o umbră cätü de supțire de bănuélă contra unei venerabile superstițiunî istorice, devenite de doue sute de anni ca o speciä de cultü religiosü, fiindü-că unü asemenea liberü-cugetätörü s'artü fi espustü a gusta pușcäria sétü cellü puțintü o casă de nebuni, precumü tottî pe atunci chîartü în luminata Franciä becürile dela Bastillia pedepstatü pe nemuritorulü Fréret pentru că îndrăsnise a demonstra germanismulü Francilorü²³.

În secolulü XIX înse, sciința istorică spulberă fără milă și fără frică orî-ce nu este istoriä.

Să analisämü déro pe scurtü tóte spusele croniceî muntene despre pretinsulü descällecătorulü Radu-Negru.

Mai änteü o vorbă asupra dificultăților ciffrice, de carî se lovesce în genere istoriculü în studiulü vechilorü documente și epigrafurî scrise cu cirillica.

§ 51.

ESSEMPLÉ DE ERREURÉ PALEOGRAPHIQUES.

Intr'unü criso-vü dela împeratulü româno-bulgarü Calimantü, douî slaviștî fórte ponderoșî, Russulü Barski în secolulü trecutü ¹ și Bulgarulü Aprilov în ñillele nóstre ², aü cititü d'o potrivă anulü dela Adamü 6700, adecä 1192 din era creștină.

Noi-înșine eramü cätü p'aci să ne allunecämü sub prestigiulü lorü într'o erróre atätü de grössă³; dertü suppunëndü actulü unei cercetäri critice, nu ni-a fostü greü a observa că :

²³) BOULLET, v. Fréret: „Ayant dans un Discours sur l'origine des Français, qui fut prononcé à l'Académie en séance publique, émis sur cette question toute historique une opinion qui déj lut au pouvoir, il fut mis pour quelque temps à la Bastille. Il rénonça dès lors à ses recherches sur l'histoire natio-

nale, et ne s'occupa plus que de l'antiquité.⁴

¹) Enteszestvie k sviatym miestam, Petersburg, 1778, in-f.

²) Bolgarskila gramoty, Odessa, 1845, in-8, p. 35.

³) Arhiva istorică, I. 1, 96.

1. Intre 1185—1195 domnia peste Dunăre fundatoriî imperiului româno-bulgaru, frații Assenü și Petru ⁴, încätü pentru unü Calimanü nu era locü ;

2. Actulü în cestiune specifică nu numai annullü, luna și ziua, dertü încä ce-va mai multü, anume indictionulü I, ceia-cei de prima importanță în casulü de față pentru descoperirea inessactei lecture, căci la 1192 era indictionulü X, nu I. ⁵.

Totuși criteriile interne nu ni permittü a bănuî autenticitatea diplomei, în care nemictü nu indică falsü sétü mistificațiune.

Impingëndü dertü analiza mai departe, noi amü constatätü că :

1. Indictionulü I cădea la anulü 1243 ⁶;

2. Intre 1241—1245 a domnitü în adevertü la Româno-bulgarü unü principe pe care cronicele bizantine și occidentale contimpurane illü numescü în unanimitate Calliman, Calaman, Coloman, Calman etc. ⁷.

Éccë déro în ce modü Barski și Aprilov au desciffrätü 6700 în locü de 6751, commit-tëndü o modestă greșellă de unü semi-secolü !

Să trecemü la o inscripțiune.

Essemplulü cellü mai curiosü este patrafirulü, pe care celebrulü campionü allü vitézului Mihaü, stolniculü Stroiă Buzescu, illü închinase în anulü 1600 la monăstirea Stănescü din districtulü Vâlcea.

Aci ne întimpină eroși doui slaviști, ba încä cei mai renumiți din epoca noastră, corifeii sciinței slavice moderne, dd. Kukulievich ⁸ și Miklosich ⁹, carü au cititü în bună credință pe inscripțiunea stoffei anulü 1114.

Unü eroicü saltü de cincü secolü ! ¹⁰.

Dcă unü Barski, unü Aprilov, unü Kukulievich, unü Miklosich puteau retăci într'unü modü atâtü de monstruosü asupra cronologiei diplomatice și epigrafice în limba lorü natală, apoi cu câtü mai tertätü era a orbeca pe dibuite unortü bteși grammaticü români de pe la finea secolului XVII !

Ei bine, întręga fantasmagoriă a lui vodă Radu-Negru, ca fundatorü allü Statulü Munténü, se basază unicamente pe nesce autoritățü de acestă ultimă natură.

Sunt acumü vr'o trei decennie, unü bărbatü luminatü și competente, crescutü pintre celle bisericescü alle țerrei, d. Alessandru Gianoglu-Lesvioudax, compusese unü catalogü allü metropoliilorü munteni, care se începe astü-felü :

«6870. 1362. Antimü I. In crisovulü lui Mircea din arätatulü létü, genariü 7, indictionü «15, se dice că a pusü domnia marturü pe Antimü mitropolitulü și pe mitropolitulü Atanasü «allü Severinulü și allü slăvitei cetăți egumenü. Veđi condica monăstirii Coziei». ¹¹

Prin urmare, anulü 1362 și—«veđi condica».

Amü veđut'o, după cumü o póte vedé orü-cine.

Ea se află între follianții Archivulü Statulü din Bucuresci sub titlulü de: «Condică a sfinței și dumneșeescei monastirii Coziei, scrisu-s'a dela înnouirea lumii 1778, decembre 4».

La foia 16 recto se găsesce acolo în realitate crisovulü pe care 'lü citéză d. Lesvioudax,

⁴) STRITTER, II, 672-689.

⁵) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 282.

⁶) *Ibid.*, I, 283.

⁷) ACROPOLITA, ap. STRITTER, II, 732-8: „Bulgarorum Asani filius Callimanus etc.“—ALBERICUS, II, 578, an. 1241: „Alsanus Rex mortuus est, qui reliquit de prima uxore, quæ fuerat soror Belæ Regis Hungariæ et soror sanctæ Elizabeth, filium unum nomine Colmannum.“

⁸) Izvjestie o putavanju în Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb, t. 4, 1857, in-8, p. 344.

⁹) *Monumenta Serbica*, Viennæ, 1858, in-8, p. 1.

¹⁰) Noi desbätturämü pe largü acestă cestiune în studiulü *Inscripțiunea dela Stănescü*, publicatü în diarulü Traianü, 1869, nr. 78, 82, 86 și 90.—În urmă însuși Miklosich a re-unosecutü în astă privință lui RÖSLER, *Rom. Stud.*, 92, cumü-că „ein paläographischer Irrtum leicht gewesen“!

¹¹) *Istoria bisericescă pre scurtü*, Bucuresci, 1845, in-8, p. 390.

cu indictionul 15 și din luna lui genarilă, înse 8 értu nu 7, și din anulă nu 6870 sétu 1362, ci 6902, adecă 1394.¹²

O differință abia de 34 ann! ¹³.

Décă le făcea allu-d'acestea d. Lesviodax pe la 1840, apoi cu câtă mai bôcăne le tro-
yañ vrëndü-nevrëndü predecessoriñ d-selle ceñ de pe la 1640!

§ 52. -

RADU-NEGRU ȘI RADU GRECENU.

Să ascultăm pe betrânilă Radu Grecenu.

Ellü dice :

«6723 (1215). Radulă voevodă Negrulă, care pisania monăstiriñ Câmpu-lunguluñ arată
«cumü-că o zid'se măria sea în domniă biserică de mirü, și surpându-se Mateiu-vodă o a
«prefăcutü, arătându și în crisovulă mărieñ selle, ce este acollo la monăstire dela létü 7155
«(1647) aprile 1, cumü-că a fostü zidire äntefu la létü 6723 (1215), care este de 75 annñ
«mai 'nainte zidirea monăstiriñ decätü velétulă ce scrie letopiseșele țerreñ de descällecarea
«țerreñ.

«6730 (1222). Radulă voevodă Negrulă, întru care arată într'unü pomelnectü de lemanü,
«care este făcutü ért de Radulă voevodă Negru, la sfânta monăstire Câmpu-lungü, pre
«cändü era biserică de mirü, și se află acollo, care illü avemü și acesta de mărturiă.

«6800 (1292). Mircea voevodă cellü de 'nteñ, sin-Raduluñ voevodă, dintr'unü crisovü
«allü monastiriñ Tismeneñ; și cumü-că și Radulă voevodă Negru a fostü Bäsărabü, dintru
«care l'amü adevëratü dintr'unü crisovü allü monăstiriñ Câmpu-lunguluñ de moșia Bădescñ;
«și a ziditü monăstirea Cotmëna în domniă la létü 6809 (1301), după cumü pisania monăs-
«tiriñ arată și adevëreză»¹.

Apoi mai departe Grecenu urmëză cu desfășurarea minunatelortü selle fontâne :

«Pisania din 6809 (1301) a monăstiriñ Nucetuluñ, ce acumü se chiamă Coziă, întru care
«se citește că este zidită de Mircea I la 6809 (1310) în domniă; crisovulă din 6810 (1302)
«totü allü luñ Mircea I, voevodă allü Amlășuluñ și laturiloră Tătărescñ și domnü allü bănieñ
«Severinuluñ și de amëndoue părțile de Dunăre pënë la Marea-Négră și cetățñ Dërstoruluñ
«stăpănitortü, în care crisovü acestü domnü dä monastiriñ Nucetulă să țină balta dela Să-
«patulă pënë la gura Ialomișeñ, poruncindü gñudeșuluñ din Dërstorü ca lă vamă să nu se
«ammestece; pisania din 6811 (1303) totü a luñ Mircea I voevodă, ce se găssi de ellü pe
«clopotulă monastiriñ Coziă și din care se dovedïa că acea monăstire a fostü făcută de Mir-
«cea I în domnia sea»².

Reproducëndü tôte acestea, strănepotulă cronicaruluñ, d. Stefanü Grecenu, esclamă cu
admirațiune :

«*Negreșitü că de 'naintea unorñ asemenñ probe puternice*» etc.³

Dec!

Să căntărimü.

Sorginșele luñ Radu Grecenu se împartü în patru serie :

¹²) „S'au scrisü acestü chrisovü la létü 6902, indictionü 15, luna luñ gen. 8 dn., și lată și mărturiile acestei scrisori *mitropolituluñ kir Antimü și mitropolituluñ Severinuluñ Atanasie și egumenulă Vladislavü* etc. — Nemulțumitü de a prefăce 6902 în 6870, d. Lesviodax a mai metamorfosatü mai 1 e d'as-supra pe „egumenulă Vladislavü“ în: „allü slăviteñ cetățñ egumenü“!!

¹³) A greșitü înse nu numai d. Lesviodax, ci și condicaruñ pe care'lü avusese în vedere, căci la 1394 era indictionulă 2, értü

indictionulă 15 cu trei annñ mai 'nainte lă 1392. In öriginalulă slavicuñ fiindü 6900 (1392), după care urmă: „v indiktion“, adecă: „în indictionü“, traducëtorulă română a luatü v dreptü cifra cirilică eivalintă cu 2, și astü-fellu a eșitü 6902 în loci de 6900.

¹) *Revista Romănuñ*, I, 577-78.

²) *Ibid.*, II, 251.

³) *Ib.*

1. Dela Tisména;
2. Dela Cozia;
3. Dela Cotména;
4. Dela Câmpu-lungü.

Le vomü deşcósse una câte una.

§ 58.

ORIGINEA MONASTIRII TISMÉNA.

Dela Tisména Grecénu citéză unü singurü crisovü, đisü din 6800, adecă 1292, şi emanatü dela Mircea-vodă fiulü luı Radu.

Acestü actü nu numai că se păstrează în originalü, ba chıartü în doue esemplare, în Archivulü Statulü din Buccurescï pintre legăturile Tismeneı, dertü încă a mai fostü şi publicatü de-multü de cătră reposatulü Venelin.

Pe unulü din celle doue esemplare datulü cronologicü lipsesce cu deseversire; pe cellü-l'altü înse este specificatü cu deplină claritate: «scrisü în Argeşü din ordinea domnului voevodü Io. Mircea în anulü 6895 (1387), luna luı iuniü în 27 đille»¹.

In testü se đice între celle-l'alte:

«Monastirea Tisména, pe care sântü-reposatulü *părinte allü domnieı melle Io. Radu-voevodü din temelliä a rădicat'o*, értü sântü-reposatulü frate allü domnieı melle Io. Danü-voevodü cu multe lucrurü a întărit'o»².

Apoi mai departe:

«Şi ı'mai întăresce domnia-mea tóte câte a fostü datü *unchitulü domnieı melle Vladislavü-voevodü* monastirü sântului Antonü dela Vodişa»³.

Aşa déro pêne la tatälü marelü Mircea, adecă pêne la Radu-Negru cellü adevérattü, n'a essistatü nicı măcarü temelia monastirü Tisména, ci numai Vodişa, fundată cu căşı-va annı mai 'nainte în apropiare de acollö mai în gıosü spre Dunăre.

Tóte acestea ni le spune de asemenea fratele şi predecessorulü luı Mircea cellü Mare, Danü Bassarabü «fiulü luı Radu-voevodü», într'unü crisovü din 3 octobře 1385, conservatü în Archivulü Statulü în condica monastirü Tisména şi asupra căruıa ne făcu attentü d. Ionü Brezoianu.

Acestü documentü fiindü pêne astă-đı uniculü conservatü dela Danü I, illü reproducemü aci întregü, după cumü se găsesce tradusü:

«Pentru că eü carele întru Christosü Dumneđeü bine-credincıosulü Ionü Danü voevodü, «din mila luı Dumneđeü domnü a tótă ı'erra Românescă, întru începutü dela Dumneđeü «dăruindu-ni-se domnia, amü aflatü în pământulü domnieı melle, la loculü ce se numesce Tisména, o «monastire cu tóte lucrurile neseverşită, pre carea reposatulü întru fericire blagocestivulü Radu voevodü, «părintele domnieı melle, din temeliä a înălşat'o, şi scurtându-i-se vişetă nu s'a severşitü; pre acésta bine «amü voitü domnia mea, precumü şi domnia luı, şi de acésta îndemnatu-m'amü a innoui dertü «pomenirea părintelü domnieı melle, şi dreptü sufletulü meü, cu hramulü pré-sfinteı stă-«pâneı nóstre născétoreı de Dumneđeü şi pururea fecforeı Marie, a zidi şi a întări cu tóte «adăogirile şi veniturile, nu numai acestea, ci şi câte a închinatü părintele meü monastirü, «tóte a le întemeıa şi a întări pentru mărirea Dumneđeului meü şi întru lauda şi cinstea

¹) VENELIN, 13: „Sia v'sia zapisaszese u Argiszu poveleniem gospodina voevodia Ió. Mirza, v lieto 6895 miesietza iunia 27 dni.“ — Actulü s'a publicatü mai correctü după originalü în a mea Arch. Ist., III, 191-193.

²) VENELIN, 9: „Tismena monastyr, egozse sviatopoczivszii roditel gospodstvami Ió. Radul voevoda ot osnovania v'zdvi-

zse i sviatopoczivszii brat gospodstvami Ió. Dan voevoda mnóziemi veschmi pokriei.“ — Cf. crisovulü dela vodă Danü fiulü luı Danü, adecă nepotü de frate allü marelü Mircea, din 1424, în Archiva Istorică, I, 1, 19.

³) VENELIN, 11: „elika sviatopoczivszii stritz gospodstvami Vladislav voevoda prilozsi sviatomu Antoniu na Voditzi.“

«pré-slăvitei stăpânei melle și pré-curatei născătoarei de Dumneșeu, ca pre acesta să o aslu
 «întru viueta domniei melle întărire și agiutătoare și întru înfricoșata și a giudecăței viueței
 «vecnice miđlocitoare; și mai înainte amă adăugatū acestei susū-đisei monastiri grăulū din
 «sud (giudefulū) Jaleșū patru sute de kile în totū anulū, și cine va fi căblari, de acesta
 «să nu întrebe domnia, ci să trămițū aceia așa la monastire; amă adăugatū și la rīulū Jale-
 «șului în Dubăcesci lemnele de nucī tôte, și din curtea domniei melle în totū anulū 10
 «foi de brânză și 10 cascavalle și 10 așternuturi și de ce postavuri de și de ce pos-
 «tavuri de miere și cêră, pe potriua pe câtū va adduce anulū; cătră acesta întărescū domnia
 «mea câte a închinatū reposatū întru fericire *părintele domniei melle Radu vovodū*, satulū Co-
 «manii și vadulū cu Topornă și balta Bistrefulū dela Toplița pêne 'n gârla răpede, mai susū
 «de Covăcița, cu satulū Chrisomuni, și Tismena de amendoue laturile, câte ai fostū ligă-
 «șescă și rușescă; cătră acesta întărescū și câte monastiri sântulū Antonie a închinatū și a
 «scrisū reposatū întru fericire *unchiulū domniei melle Vladislavū vovodū*: satulū Jidoștița cu
 «rīulū, și pe Dunăre virulū din miđ-locū totū, și venitulū dela optū vărșī, și Dunărea din
 «padina Oreavei pêne la podulū de susū, și Vodița mare de amendoue laturile cu nucī și cu
 «liveđile și cu siliștile Bahnei și mōra în Bistrița, și sâlașe de Ţiganī patru-đeci; acestea
 «tôte amă adăugatū și amă întăritū domnia mea cu tōtă porunca și întărirea, să fie neclin-
 «tite și nemișcate; așīđerea și satele să fie slobode de tôte slusbele și dasdiele și veniturile
 «domniei melle; cătră acesta poruncescū domnia mea ca să fie călugeriī inșiși stăpănitōri
 «întru amendoue monastirile, și după mōrtea ānteiului povēfuitōri allū lorū altū năstavniciū
 «neminī să nu pună, nicī eū insumī vovodū, dēru și nemini din cei după mine, nicī să se
 «strice orāndueā luī Nicodimū și porunca mea, și cine va îndrăzni dintr'acestea a strica ce-
 «va și a adăuga rēti, să fie proclētū de Domnulū Dumneșeu a-totū-șinētorulū și de pré-
 «sânta născătoare de Dumneșeu și de toți sântiī, și să fie părtașū cu cei carī s'au lăpedatū
 «de Domnulū și l'au vīndutū spre mōrte; acestea tôte s'au scrisū în Argeșū cu porunca
 «Domnulū Danū-vovodū. Octobre 3, anulū 6894 (1385), indictionulū 9.»

Unele micī errorī de traducere din slavonesce lesne se potū corree în acestū actū prin crisolulū omologū allū marelui Mircea din 1387, citatū mai susū și din care noi posedemū chīarū originalulū.

Astū-feliū, bună-ōră, în locū de «Comanī și vadulū cu Toporna» trebui să se citescă:
 «Vadulū Comanilorū cu Toporna».

Deși testulū slaviciū nu mai essistă, totuși deplina autenticitate a documentulū se verifică
 nu numai prin conformitateaī cu cellū mircianū, dēru și prin calcululū indictionulū, carele
 se începea în adevēru allū 9-lea dela 1 septembree 1385 încōce, adecă cu o lună înainte
 de 3 octobree.

Unū altū monumentū dela Danū I din același anulū, anteriorū înse luī septembree, este
 unū clopotū allū monastiriī Cotmēna, de pe inscripțiunea căruia d. A. Odobescu nī-a com-
 municatū unū admirabilū fac-simile în mărime naturală, unde se citește scrisū pe unū singurū
 rōndū circularū:

**ВЪДНИЕЛІГОВЪРІАГОГІАЦІАНАДІАІВОВЕОДАСЪТВОРИСИКАМВАНЪЖЪПАНЪДРАГО-
 МИРЪГНЪІГЪМЪНАДРАГОМИ. А. ВЪЛЪТЪСОЧГЕНДІКЦИОНИ**

Adecă :

«In đilele bine-credinciosulū domni Ioanū Danū vovodū a făcutū acestū clopotū giupă-
 «nulū Dragomirū sifulū egumenulū Dragomirū. In anulū 6893 (1385) indictionulū 8».

Astū-feliū în 1385 și chīarū pe la finea acestui anulū, dintre cei douī sī ai luī Radu-
 Negru domniā încă Danū, ērū nu fratele seū marele Mircea, după cumū s'a cređutū pêne
 acumū.

Să ne resumămū.

De 'nteŭ domnesce Vladislavü Bassarabü și întemează mica monăstire dela Vodița; apoi frate-seü Radu-Negru clădesce pe unü planü mai grandiosü Tisména, unind'o totü-d'o-dată cu Vodița; de aci fiŭlū mai mare allū luŭ Radu, Danü-vodă, face ambelorü locașurü întrunite mai multe donațiunü; în sfērșitü Mircea...

Dela Danü și dela Mircea, din 1385 și din 1387, s'au conservatü pêne astă-đi înseși actele de donațiune.

Ce se petrece déro cu maŭestosulü turnü babilonicü allū luŭ Grecénu?

Undeŭ anulü 1292?

Și cu atätü mai vęrtosü, lăssändü la o parte mai multe altele, undeŭ Negru-vodă cellü de pe la 1215?

Cronicarulü substituă nesce cifre imaginare în locü de anulü 1387, sperändü că o să se tręcă gluma în veciŭ vecilorü, și apoi fine-te!

Monastirea Tisména cu tóte alle selle ființeză cellü multü de pe la 1372, adecă de pe la începutulü domniriŭ adevęratulü Radu-Negru; monastirea Vodița, ce-va mai vechiă, datéză éroși cellü multü de pe la 1362, adecă de pe la începutulü domniriŭ luŭ Vladislavü Bassarabü; ambele se datoarescū mai cu sémă, precumü ne vomü assicura mai la valle, stăruințelorü fericitulü Nicodemü, devenitü în urmă ellü însuși o figură mitologică, dérü carele egumenise acollo în faptü, într'unü modü documentalü, sub patru principŭ successivŭ: Vladislavü Bassarabü, Radu-Negru, Danü-vodă și marele Mircea, de pe la 1362 pêne pe la 1406.

Éccě totulü!

Să vedemü acumü și Cozia.

§ 54.

ORIGINEA MONASTIRII COZIA.

Acéstă monastire procură luŭ Grecénu următórele isvóre:

1. O inscripțiune din 6809 séu 1301 dela Mircea-vodă;

2. Unü crisovü din 6810 séu 1302 dela acela-și, anume despre «balta dela Săpatulü pêne la gura Ialomiței»;

3. O inscripțiune totü dela vodă-Mircea din 6811 séu 1303.

1301, 1302, 1303, ce admirabilă potrivélă cronologică!

În Archivulü Statulü din Buccurescŭ se află ce-va mai multü decâtü atăta: însuși actulü de prima fundățiune a Cozieŭ.

D. Gr. G. Tocilescu l'a datü la lumină întregü, după cumü illü traduce vechŭa condică a acesteŭ monastiriŭ.

Éccě'lü:

«Eü cellü întru Christosü Dumneđeü bunü-credinciosulü și de Christosü iubitorulü Ionü Mircea, marele voevodü și domnü a tótă țerra Ungro-vlachiei, cătü din putință m'amü nevoitü a urma ca să proslăvescū pre Dumneđeü, cellü ce m'a proslăvitü și pre scaunulü părinților meŭ cu slavă m'a înălțatü; pentru aceŭa *bine amü voitü domnia mea a rădica din temelliă* monastirea întru numele sfinței și de viuéță începétórei și nedespărțiteŭ Troițe, nezidita dumneđeire, întru care imperațiŭ imperătescū și întru carea trăimü și ne mișcămü, la loculü ce se chŭamă Nucetü lōngă Oltü, ce se numesce Cozia etc.»

Apoi datulü:

«La anulü 6896 (1388), indictionü 11, luna luŭ maŭ 20». ¹.

Astü-felü Cozia, ca monastire, se rădică din temelliă de cătră marele Mircea cellü multü cu vr'o douŭ-trei annŭ înainte de 1388.

¹) Fóla Societății Romănișmulü, t. 2, 1871, p. 28-29.

Ce mai faci déro miraculoşele inscripţiuni şi crisóve coziane alle lui Grecénu din 1301, 1302 şi 1303?

Mircea cellú Mare a fostú în genere unú principe puţinú bisericostú; dérú numai cáttú despre Cozia, paternitatea acesteí monastirí nu i se póte contesta.

Tradiţiunea poporană de acolo povestese péné astă-đí, cumú nemuritorulú erotú, învinsú o datá de cátrá Ungurí, addormise obositú sub unú arbore, şi éttá appăréndu-í în vistú icóna sânteí Trinitáţí şi poruncindu-í a da inamicilorú ţereí o nouá návallá: se scólá, batte pe Magharí, şi acolo unde era bine-cuvéntatulú arbure înnalţá din recunnoscínţá altarulú monastirí.²

Legenda e poesiá, documentele sunt prozá, Grecénu nu este nici una nici alta!

Ce ı şi mai frumosú, crisovuitú cellú despre «balta dela Săpatulú péné la gura Ialomitşei», pe care cronicarulú nostru íllú pune sub anulú 1302, orı-cine ılú póte vedé în originalú în Archivulú Statulú din Bucurescí, decáşı va da ostenélla de a cere pachettulú 40 din alle Coziei.

Eı bine, în locú de létulú 6810 sétú 1302 se citeşte acolo fórte clarú anulú 6895 sétú 1387³.

O nevinovatá înghiţiturá de 75 vere şi ıerne!

Decá Grecénu era atátú de dibacítú a desciffra crisóvele, apoi ce să mai vorbimú despre lectura cea cu multú mai încurcatá a «pisanielorú» de pe clopote!...

Inainte de a se funda monastirea Cozia de cátrá marele Mircea între 1385—1387, esista cam totú pe acolo la satulú Căllimanescí o bisericá, pe care o clădise între 1372—1380 tatálú acestuí principe: vodá Radu-Negru.

Biserica şi monastirea, Căllimanescí şi Cozia, s'áu identificatú mai la urmă, annessându-li-se totú-d'o-datá unú altú locaşú de o origine analogá: Cotména.

Éccé unú preşiosú crisovú dela Mircea cellú Mare din 20 maitú 1388:

«Căţı áú duhulú lui D-đeţú de pórtá, acestıa sunt fiıí lui D-đeţú, precumú đice dumne-
«đeesculú Apostolú, cărorá ceı ıubitorı de dreptate urmándú şi cu nevoieńá buná nevoie-
«du-se, viuéţa cea doritá áú cástigatú; celle páméntescı pe páméntú lăssându-le, cátrá
«celle cerescı s'áu mutatú; fericitulú glastú de bucurıá auđindú, pre care şi pururea íllú vorú
«auđı: veniřı, blagosloviřı părintelú meu, de mosceniřı împéřáţia ce este gătıtá voué dela
«întemeıarea lumıı; cărorá şi etú, cellú întru Christosú D-đeţú bine credincıosulú şi de
«Christosú ıubitorulú Ionú Mircea, marele voevodú şi domnú a tótá Ungro-vlachia, cáttú
«mı-a fostú prin putinţá m'amú nevoitú a urma: a proslávi pre D-đeţú cellú ce m'a proslá-
«vitú şi pre scaunulú părinřilorú meı cu slavá m'a înălţatú; pentru acésta bine amú vrutú
«domnia-mea de *amú rădicatú din temelliá monastire* întru numele sfinteı de viuéţá începé-
«tórei şi nedespărţiteı Troiře, nezidita dumneđeire, întru careá împéřáři împéřáşescú şi
«domniı domnescú şi întru careá trăimú şi ne mişcámú şi suntemú, *în locú ce se chıamá Călli-*
«*mănescı la Oltú*, care mai 'nainte era satulú botarului domnieı melle lui Nantú Udobá, pre
«carele cu dragoste şi cu multá osérdıá cu voıa domnieı melle l'a închinatú monastirı ce
«s'a đistú mai susú; şi amú mai adausú domnia-mea câte sunt trebuincıóse călugérilorú ce
«vorú locui într'acestú locaşú, de hraná şi de îmbrăcáminte: satulú lóngá Oltú, care a fostú
«mai 'nainte allú lui Cazanú, ce se numesce Orlescı, şi altú satú la Cricovú, care a fostú
«mai 'nainte allú lui Standú Halgaşú; amú mai datú şi mórá la hotarulú Pitescilorú; încá şi
«la mórtea gıupánului Stancıu Turculú a mai datú satulú ce se numesce Cruşia, ca să fie

²) KO VALEVSKI, *Stranstvovatel po suszle i moriam, Karpaty*, Petersb., 1845, in-16, p. 151.

³) „V'sie blata poesiavaze ót Sypatul dori do ustie Ialovnitzi po Dunavu, glóba li sia szet uzinit po tiechzi blata,

duszegubinali, byd ót pastyrei, byd i ót koigo ezelovieka priedelika bolierina ili mala, vse da est monastirsko, eszezezs i ót pzel vare koliko se chtiat nachoditi po tiech blata etc. u liat 6895.“

«alltū monastiriū; a maī închinatū și altū boīarū alltū domniei melle Stancūlū Balcovū la Ar-
 «geșū moșiă, care a cumperat'o dela Stefanū Taco, și cu viīe, și aceīa cu voīa domniei-
 «melle; și altū locū érū acolo, care *l'a datū Duda din porunca lui Danū voevodū*; încă și altū
 «locū totū acolo s'a împreunatū cu loculū lui Duda din hotarulū Stancūlū Vranū, care
 «l'a datū frate-seū Vladulū, și viīe totū pe acea parte în 4 locuri, una în hotarulū Căline-
 «scilorū, și 2 locuri la hotarulū lui Voico, și altulū la hotarulū lui Stănilavū Oréova; și la
 «Rîmnicū móră, care *a dat'o Danū voevodū*; și viīe érū acolo a închinatū grupānulū Buda,
 «după voīa pārintelū domniei melle *Radu voevodū*; și metochū în loculū Hinatescilorū, care l'a
 «închinatū Tatulū la biserică; aceste tóte ce sunt maī sușū đise să fie slobode de tóte dās-
 «diele și lucrările domniei melle; și încă amū maī adausū domnia-mea și merticū dela cur-
 «tea domniei melle pe totū anulū: grātu găleți 220, și vinū đece buți, și đece burduși de
 «brânză, și 20 de cașcavalle, și 10 vedre de mīere, și 10 sloi de cēră, și 12 bucăți de abā,
 «și 300 sālășe de Țiganī; cātră acestea *bine amū voitū domnia-mea să fie monastirea Cotmēna*
 «*sub stăpānire cu tóte celle ce sunt alle et monastiriū ce s'a đisū maī susū*, și de acolo să se stăpā-
 «nēcă; érū pentru vīeșuirea acestui locașū într'acestū felū să fiă: după aședāmēntulū
 «popei lui Gavrilū, orī-cāte ellū va așeđa și va intemeīa, și neminea să nu fie slobodū a
 «scăde sēū a adauga măcarū cātū de puținū; încă și după mórtea popei lui Gavrilū să nu
 «aībă neminea voīă ca să pună egumentū, nicī eū Mircea voevodū, nicī altū domnū, carele
 «bine va voi D-đeū a fi după mine, nicī altū cine-va, numaī frațiī pe care 'lū vorū allege
 «dintre dēnșii după aședāmēntulū popei lui Gavrilū... (Urměză blăstemulū) Acestū cinstitū
 «chrisovū s'a scrisū după porunca marelui voevodū Mircea și domnū a tótă Ungro-vlachia,
 «la létū 6896, indictionū 11, luna lui maiū 20». ⁴.

Asa déro:

1. Radu-Negru, tatālū marelui Mircea, fundéză o biserică nu departe de Cozia la Căl-
 limănescī;

2. Acea biserică primesce apoi maī multe donațiuni successive dela Danū Bassarabū, fra-
 tele și predecessorulū lui Mircea cellū Mare;

3. Degia după Radu-Negru și după Danū Bassarabū se nasce «din temelă» propriū đisa
 monastire Cozia.

Éccē în trei cuvinte nu numaī singurulū actū de botezū autenticū, dérū pēnē și ca unū
 felū de *status ante partum* alltū acestui sântū locașū.

§ 55.

ORIGINEA MONASTIRII COTMÉNA.

Isprăvindū cu Cozia, să venimū la Cotmēna.

Documentulū de maī susū nī-o arrétă essistāndū în 1388.

După inscripțiunea de pe clopotulū dela Danū Bassarabū, reproducă în paragrafulū 53,
 ea avea pe la 1385 egumentū pe boiarulū Dragomirū.

De cândū înse?

Acīī cestiunea.

În cronologia lui Grecēnu, pe care noi amū addus'o testualmente, ni se spune că: «Mir-
 cea voevodū cellū de'ntefu a ziditū monastirea Cotmēna în domniă la létū 6809», adecă
 dela Cristū în anulū 1301.

De unde óre luat'a acēsta cronicarulū?

Ellū respunde cu gravitate:

«Pisania monastiriū aratā și adevereză.»

⁴ Fóia Societății Romānismulū, II, 30, dă acestū do-
 cumentū după Condica cea nouă a Coziei, t. 2, p. 2, unde înse

ellū este treentū numaī într'unū extractū, și încă fórte vițiosū.
 Noi illū reproducemū după Condica cea vechiă, fóia 17.

Éroşî o *pisană!*

Celle desfăşurate cu câte-va rînduri înainte despre monumentele mirciane alle Coziei şi din 1301, 1302, 1303, şi despre crisovul mircianu allu Tismenei pretinsu din 1292, cari tôte în realitate nu sunt decâtu de pe la 1387—1388, au probatu pênê la ultima evidinţă că «Mircea voevodu cellu de'nteŭ» allu luŭ Grecenu nu este altu cine-va decâtu puru şi simplu nemuritorul Mircea cellu Mare.

Urméză déro că şi în *pisania* dela Cotména, care astă-đi nu se mai găssesce, trebuia să fi fostu indicatu, ca şi'n celle dela Cozia şi Tisména, nu fantasticul annu 1301, ci unu altulu posterioru cellu puşinu cu vr'o optu decennie.

În adevêrŭ, noi avemu la mână în astă privinţă o diplomă, care ni permite a dobândi, ca şi pênê aci, o demonstraţiune dintre celle mai decisive.

Primulu crisovu în Condica cea vechiă a Cotmenei, conservată în Archivulu Statuluŭ din Bucuresci la unu locu cu vechile condice alle Tismenei, Coziei, Vieroşuluŭ şi mai multoru alte monastiri, este din 12 iuniu 6926, indictionu 11, adecă annulu 1418.

Michaiu Bassarabu, urmaşulu pe tronu şi fiu allu marelui Mircea, asociatu la domniă de cătră tată-seu încă de pe la 1392 ¹, începe acellu crisovu cu următorele cuvinte:

«Eu cellu întru Christosu Dumneđeu bine credinciosulu şi blagocestivulu şi de Christosu «iubitorulu şi însu-mi stăpănitorulu Iô. Michailu, voevodu şi domnu a tótă Ţerra Romănescă «a Ungro-vlachiei, dat'amu domnia-mea acéstă poruncă a domniei melle *amënduriloru monastiriloru, carile sunt zidite de moşulu domniei melle şi de părintele domniei melle: dela Cozia a sântei începătorei de viuéŭa Troiŭe, şi a sântei Bunel-vestiri carea este dela Cotména etc.*» ².

Cu patru anni mai înainte, pe cându trăia încă Mircea, s'a făcutu cellu mai mare din celle patru clopote essistinŭi pênê astă-đi alle Cotmenei, pe care d. A. Odobescu a cititu următorea inscripţiune:

ВЪ ИМА СТЫХЪ И ЖИВОНАЧАЛНЫХЪ ТРОИЦЪ ВЪ ДНИ ВЕЛИКАГО ІОУ МИРЧА ВОЕВОДЪ
 † МИХАИЛЪ ВОЕВОДЪ СЪТВОРИСА СЕБЕ СВОЕНО ВЛѢТЪ СЪКЪ ОНЪ 3 МЪЦА МЪИЯ. И ПРИ ИГОУ-
 МЕНЪ СОФРОНИ. ИЗВОЛЕНІЕМЪ СЪЦА И ПОСПѢШЕНІЕМЪ СНА. И СЪВРЪШЕНІЕМЪ СТАГО
 ДЪА. ХАНОШЪ МЪИСТОРЪ.

Adecă:

«În numele sântei şi de viuéŭa începătorei Treimi, în đillele marelui Io. Mircea voevodu «şi Mihaiu voevodu, s'a făcutu acestu clopotu în annulu 6921 indictionu 6 luna luŭ maiu, «sub egumenulu Sofroniu, cu voia Tatăluŭ şi agiutorulu Fiuluŭ şi îndeplinirea Sântuluŭ «Spiritu. Meşteru Hanoşu».

Clopotulu ni spune cine a fostu Mihaiu Bassarabu, éru Mihaiu Bassarabu ni povestesc originea monastirii Cotména.

Fiuu altu luŭ Mircea cellu Mare şi nepotu allu adevêratuluŭ Radu-Negru, ellu attestă forte limpede, ca unulu ce o sciea negreşitu mai bine decâtu ori-cine altulu, cumu-că ambele monastiri Cozia şi Cotména se formaseră absolutamente în acella-şi modu.

Reducêndu acumu inscripţiunea cea cotmeniană a luŭ Grecenu la marginile verităŭi fac-

¹) Diploma din 1418 în ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 164.—Diploma din 1399 în VENELIN, 19.—Diploma din 1415 în Archivulu Statuluŭ din Bucuresci, *Documentele Coziei*, rubrica netrebniciloru nr. 171-216 etc.—Diploma importantă din 1392, tradusă lătinesc după unu originalu slavieŭ ineditu, în BARITZ, *Transilvania*, t. 5, p. 151, etc.—Acestu principe, despre care cronicile muntene pădescu cea mai adâncă tăcere şi despre îrsă-şi essistinŭa cărua se cam îndoia Engel, este meşteru întru o mulŭime de crisoŭe, emanate dela ellu însuşi şi dela Mircea cellu Mare.

²) În *Condica Cotmenei*, p. 4, imediatu după acestu act u mai urméză unu altulu dela Michaiu Bassarabu, carele înse fiindu fără datu cronologicu, copistulu a pus dela sine în codă, fără legătură cu corpulu documentuluŭ, totu 22 iuniu 6926 indictionu 11, mulŭmindu-se a transcri cifrele ce le scrisese degia cu o pagină mai susu, deşi după testu astă diplomă nu este sincronică cu cea-laltă, ci anterioră, scrisă anume înainte de morŭea luŭ Mircea cellu Mare, pe cându Michaiu Bassarabu era încă numai asociatu la domniă.

tice, adecă la Mircea cellu Mare, éru nu la anulü 1301, și confruntând'o apoi cu crisovulü din 1418, noi lesne ne convingemü cá:

1. Radu-Negru, între 1372—1382, clădise unde-va lóngă Cotména o biserică întocmai precumü totü dënsulü făcuse o altă la Căllimănescü lóngă Cozia;

2. Pentru Cotména, ca și pentru Cozia, marele Mircea a fostü, între 1386—1388, fundatorulü cellü «din temelliă» allü monastirüi în locü de o simplă biserică.³

§ 56.

ORIGINEA MONASTIRII DELA CAMPULUNGÜ.

Să mai urmărimü pe Grecénu în ultimulü seü refugiü la Câmpu-lungü.

Aci m'ssiunea analisei critice devine gingașă.

Toți Câmpu-lungeni pënë la unulü sunt în stare din ambițiune locală a se face punte și luntre pentru a scăpa din sicura peire sacra umbră a semi-đeuluiü lorü Negru-vodă cellü de pe la 1215, mulțumită căruia li este datü a se fãli, în ocasiuni solemne, cumü-că urbea lorü va fi fostü óre-cândü, fără scirea lui Dumneđeü, capitala Munteniei.

Apoi chiarü dintre archeologii nostri cei mai cu vedă s'aü nemeritü unü, cari aü mersü cu intrepiditate pënë a cãntãri cu unü aerü seriosü: «în zestrea monastirüi Câmpu-lungulü cupa de argintü a lui Negru-vodă», numind'o cu energiã: «o cupă cavallescã de cincü litre»¹.

Ei bine, cu pericolulü de a supëra pe frații Muscelleni, noi vomü cuteđa a risipi mașetósa lorü aureolã.

Câmpu-lungulü înavușesce pe Grecénu cu urmãtorele trei argumente:

1. O inscripțiune despre descãllecarea lui Radu-Negru în 1215;
2. Unü dipticü séu așa numitulü «pomelnicü» cu datulü 1222;
3. Unü crisovü relativü la satulü Bădescü...

Le vomü analiza unulü câte unulü.

Maï ánteü, o «pisaniã» cu anulü 1215.

Ea amefise la noi tótã lumea fără escepțiune: nu numai pe d. Bolliacü, dérü pënë și pe unü istoricü de tallia reposatuluiü Iónü Maforescu, carele nu se temea să esclame: «*mă ținü tare de inscripția monastirüi din Câmpu-lungü!*»².

O singurã bagatellã a scãpatü ca prin munune din vederea tuturorã: nemini nu s'a întreatü cátu-și de pușinü despre epoca precisã a famósei «pisanie».

Datézã ea óre chiarü din anulü 1215?

Aș!

Déca nu de atunci, să fie încaï din secolulü XIII?

Nicï atãta!

Mãcarü din 1300, mãcarü din 1400, mãcarü din 1500....

Nu, nu și nu!

Miraculósa inscripțiune s'a sãpatü din ordinea lui Mateü Bassarabü pe la 1640.

Intre 1640 și 1215 aritmetica cea mai rudimentarã numerã pe degete unü intervallü de 425 anni.

Socotindu-se câte trei generațiunii la fie-care secolü, acestü spațiu de timpü ecivalézã cu nascerea și mórtea consecutivã a 13 némuri.

³) Așa dérü EPISCOPULU MELCHISEDECU, *Oratoriü*, Bucuresci, 1869, Sinaxarü, p. 64, este fórté corectü cândü dice: „Monastirea Cotména, gudeșulü Argeșü, ziditã de Mircea-vodã, carele a domnitü 1383-1419“.

1845, p. 344, unde se mai potü gãssi la p. 355: o „baiã a lui Negru-vodã“, apoi o „mésã a lui Negru-vodã“, și mai multe alte curiositãți. — Cf. ARICESCU, *Ist. Câmpu-lungulü*, I, passim.

²) Fóla pentru minte, 1842, nr. 42, ap. ARICESCU, *Ist. Câmpu-lungulü*, I, 58.—Cf. BOLLIACU, *loco cit.*, p. 342.

1) BOLLIACU, *Itinerariü*, în *diarulü Currierü Românescü*,

Annulü 1640 depunëndü b mărturiä despre anulü 1215, éccë o cïudatä fontänä istoricä. Insu-și Grecënu ni spune:

«Radulü voevodü Negrulü, care pisania monastirii Câmpu-lunguluï aratä cumü-cä o zi-
«dise märia sea în domniä bisericä de mirü, și *surpându-se, Mateïu-vodä o a prefăcutü, arä-
«tändü și in crisovulü märiei selle, ce este acollo la monăstire dela létü 7155 (1647), aprile 1, cumü-
«cä a fostü zidire änteïu la létü 6723 (1215) etc.».*

Inscripțiunea cea în litigiü, séu mai bine ñicëndü doue gemene, ambele dela Mateïu Bassarabü, s'au conservatü pënë astä-ñi.

«Pisania d'assupra uşelorü sfintei monastirii», dupä cumü ni-o comunicä într'o copiä es-
sactä d. C. D. Aricescu, sunä äşa:

«In ñillele dulceluï creștinü și de Dumneđeü iubitü creștinü Mateïu Bassarabü voevodü
«i gospozsda ego Elena (și dómna luï Elena), cu vrerea luï Dumneđeü pusü a fi domnü
«creștinü în Țerra Românescä și întru moșia luï, *careä este dintru Unguriä descällecatä*, ädecä
«început'amü a scrie de acéstä sfântä dumneđeescä bisericä, ce este hramulü vladyczitzie
«naszei bogoroditzie i prisno dievy Maria (templulü stäpânei nöstre näscëtorei de Dumneđeü
«și pururea-fecïórei Maria), *careä s'a începutü și s'a ziditü și s'a sëvërșitü de bëtränulü și pré-mi-
«lostivulü creștinü Radulü Negru voevodü, carele a fostü din începutü descällecătorü Țerei Romä-
«nescei și din începutü a fostü ziditü acéstä sfântä dumneđeescä bisericä, cândü a fostü cursulü an-
«nilorü dela Adamü 6723 (1215), și totü a stätutü cu bunä pace pënë în ñillele creștinuluï
«Alessandru voevodü Iliășü întru a doua domniä, cândü a fostü cursulü annilorü dela Adamü
«7136 (1628), atuncea întru acefa-și vreme s'a surpatü din voia luï Dumneđeü în ñioa de
«sfântulü Ilie proroculü la mëđi-nöpte, și nicü o firoselä nu s'a făcutü; întru acefa-și vreme
«deca a däruitü Domnulü Dumneđeü pre acestü domnü bunü și milostivü creștinü Mateïu
«Bassarabü voevodü i gospozsda ego Elena (și dómna luï Elena) cu domnia în Țerra-Ro-
«mänescä și întru moșia luï, și fiindü și märia-sea dintru acea rudä bunä și dintru acellü
«némü adevëratü, socotit'a ca unü domnü bunü și milostivü ca sä rădice și sä facä acéstä
«sfântä și dumneđeescä bisericä, sä nu përä pomana acellorü reposași domniï beträni, și
«acestuï domnü bunü și milostivü creștinü Mateïu Bassarabü voevodü i gospozsda ego Elena
«(și dómna luï Elena) încä sä le fie de pomana la sfântulü gertnicü întru veciä nesëvër-
«șitä și de mare agütörü înainteä feței luï Dumneđeü adevëratü; și ispravnicü a fostü dupä
«lucrulü acesteï sfinte și dumneđeesci biserici Socolü clucerü de Cornațeni, și a nevoitü și
«acestü boertü înțeleptü cu multä strădaniä și cu totä änima pentru slusba domniei și întru
«pomana domnu-seü, apoi și pentru sufletulü luï ca sä'ï fie de agütörü la înfricoșata gïu-
«decatä; și s'a începutü de ziditü acéstä dumneđeescä bisericä *din fașa temelliei* în luna luï
«iunie 22 de ñille, cândü a fostü létulü dela Adamü 7143 (1635), și s'a sëvërșitü în luna
«luï augustü în 20 de ñille, létulü 7144 (1636)».*

Éccë din punctü în punctü celebra *pisanii!*

Ea ni offerä o teoriä întrégä: nu numai împune luï Radu-Negru anulü 1215, dërtü încä,
pentru a fi consecinte cu idefa fissä a colonisärii din Fägärașü, mai traduce în titlulü prin-
ciarü «Ungro-vlachia» prin «din Unguriä descällecatä»³.

Totü în monastirea câmpu-lungenä, d'assupra uşei cellei marï din întru, se mai aflä ur-
mătórea inscripțiune analógä éroși dela Mateïu Bassarabü:

«U imia öttza i syna i sviatago ducha (în numele Tatäluï și Fiïuluï și Sântuluï Spiritü)
«amin, în ñillele dulceluï creștinü și de Dumneđeü iubitü creștinü Mateïu Bassarabü voe-

³) Acestü modü de a traduce pe *Ungro-vlachia*, mostenitü
dela gramaticii luï Mateïu Bassarabü, ne întimpinä adessea
în condicele române din secolulü trecutü. Veđi bunä örä unü
crisovü din Condica Vieroșuluï, reprodușü de GR. G. TOCILESCU

în *Fóia Societäții Românismulü*, I, 153: „Petrașeu voevodü
și domnü a totä Țerra Românescä *dintru Unguriä descälle-
catä...*“ — Mateïu Bassarabü, Petrașeu cellü Bunü, descälle-
cași din *Unguriä!*

«vođü și dómna luĭ Elena, cu vrerea luĭ Dumneđețü pusü a fi domnŭ creștinŭ în moșia luĭ, «adecă scris'amŭ de acéstă biserică ce este hramulŭ uspeniei presviatei vladycitzie naszei «bogoroditzie i prisno dievie Mariia (addormiriĭ pre-sânteĭ stăpâneĭ nóstre născetőrei de «Dumneđețü și pururea fecetőrei Maria), care o a ziditiĭ rēposatulŭ *Negru-voevodŭ cândŭ a fostŭ «velētulŭ dela Adamŭ 6723 (1215)*, și a stătutŭ cu bună pace pēnē în ȝillele luĭ Alexandru «voevodŭ Iliășŭ, fost'a létulŭ 7136 (1628), atuncea s'a surpatŭ, érŭ déca a dăruitŭ Dumneđețü pe creștinulŭ Bassarabŭ voevodŭ i gosposzda ego Elena (și dómna luĭ Elena) cu «domnia întru moșia luĭ, socotiĭ'a ca unŭ domnŭ milostivŭ ca să rădice acéstă biserică sfântă, «ca să nu péră pomana moșilorŭ, pentru că a fostŭ și măria-sea dintru acea rudă bună și «adeverată, și ca să fie și domnieĭ luĭ de pomană la sfântulŭ și de mare agŭtorŭ înaintea «feței luĭ Dumneđețü întru veciă aminŭ; după aceĭa și acesta ce se ȝice Dolgopolŭ (Câmpu-«lungŭ) să fie ȝertatŭ de vamă de pâne, să nu dea vamă domnescă; așisderea și orășeniĭ «să nu dea vamă de ce vorŭ vinde, *după cumŭ ȝertaĭ ai fostŭ de rēposatulŭ Radulŭ Negrulŭ «voevodŭ, și cumŭ scrie în cărțile celle bētrâne*, așisderea să fie ȝertaĭ și de domnia mea; érŭ cine «nu va întări, să fie proclētŭ și anatema; și s'a începutŭ acéstă sfântă biserică *din fața teme-«lieĭ* în luna luĭ iunie 23 de ȝille, dela Adamŭ trecuĭ annŭ 7143 (1635), și ispravnicŭ a «fostŭ după lucrulŭ acesteĭ sfinteĭ biserice gŭpânŭ Socolŭ cluciarulŭ de Cornățeni, și a «voitŭ și acestŭ boĭerŭ cu tótă ânima și cu tótă strădania, pentru slusba domnu-seŭ și pen-«tru suffletulŭ luĭ, ca să'ĭ fie de agŭtorŭ; și s'a sēvērșitŭ în luna luĭ augustŭ în 20 de ȝille, «cândŭ a fostŭ létulŭ 7144 (1636)».

Maĭ pe scurtŭ, clucerulŭ Socolŭ Cornățenu, însărcinatŭ din partea luĭ Mateĭu Bassarabŭ cu edificarea «din fața temelliei» a monastirii câmpu-lungene, căci din primitiva zidire se pare a nu maĭ fi remasŭ pétră pe pétră, s'a cređutŭ datorŭ, «pentru slusba domnu-seŭ și pentru suffletulŭ luĭ», a scri în drepta și 'n stânga anulŭ 1215.

Éccē, maĭ repeșimŭ încă o dată, renumita *pisaniă* în doue edițiuniĭ din acella-șĭ annŭ 1636.

Ca ce felŭ de basă științifică póte să pună unŭ istoricŭ pe nesce asemenŭ monumente? Trecemŭ la «pomelnicŭ».

Dipticele, allŭ cărorŭ usŭ este totŭ așa de vechŭ ca și însă-șĭ essistința religiuniĭ creștine, potŭ constitui, în casŭ de a fi autentice și sincrone, o fontână istorică dintre cele maĭ prețioșe⁴.

Décă noi amŭ avē în realitate unŭ «pomelnicŭ de lemnŭ făcutŭ chĭartŭ de Radulŭ voevodŭ Negru», după cumŭ pretinde Grecēnu, și decă amŭ găssi acollo scrisŭ cu o mână contimpurēnă anulŭ 1222, arŭ trebui cu voiă séŭ fără voiă să ni plecămŭ fruntea cu resemnașune.

Din nenorocire înse unŭ documentŭ de acéstă natură nu se vede nicăiri.

Prin intermediulŭ d-luĭ C. D. Aricescu, éccē ce ni scrie într'o epistolă din 14 maĭu 1872 înțelegintele institutorŭ câmpu-lungēnŭ d. G. Badescu :

«Pomelniculŭ de lemnŭ vechŭ fiindŭ șterșŭ, l'amŭ găssitŭ transcrișŭ pe o chărtiă pusă în «ramŭ; pe dēnsulŭ nu se afflă alte persōne carŭ aiŭ o importanță istorică, decâtŭ Radu-Negru, Ma-«tēu Bassarabŭ și Elena Dómna».

Dipticulŭ s'a făcutŭ la 1215, și totușĭ nu s'a înscrișŭ într'însulŭ nici unŭ Domnŭ pēnē la 1640!

Unŭ Vladislavŭ Bassarabŭ, unŭ Mircea, unŭ Négoiă, unŭ Mihaĭu, n'au căpētātŭ măcarŭ dēnșĭ onórea de a figura într'unŭ colșușorŭ allăturŭ cu «Dómna Elena».

Este evidente că unŭ asemenea «pomelnicŭ de lemnŭ» nu s'a pututŭ nasce, ca și «pisa-

⁴) HIRSCH, *Über Diptychen, Negrologien etc. im Mittelalter*, Graz, 1865, in-4. — MARTIGNY, *Dictionnaire des*

antiquités chrétiennes, Paris, 1865, in-8, verbo: diptiques etc.

nia» de mai sus, decât ă eroșii sub domnia lui Mateiu Bassarab, totu prin zelosa «stră-daniă» a vre-unui cluceru Socolu Cornățenu.

Să se noteze bine că anul 1222 nu se citește nici decum în acestu dipticu, fiindu o propriă născocire a lui Grecenu, silitu a potri o cifră care să nu fie tocmai 1215 din «pi-saniă», dertu cam aci pe aprópe.

Éccé și «pomelnicul»!

Ore ce mai remâne?

Grecenu mai menționează: «unū chrisovū allū monastiriī Cāmpu-lunguluī pe moșia Bă-desci».

De cându și dela cine?

Acésta se lămuresce dintr'unū altū passagiu, pe care de asemenea ni'lu împărtășese strănepotulū cronicarulū:

«Chrisovulū din 1352 (6860) allū lui Nicolae voevodu Bassarabū cellū de 'nteiu, sin «Alexandru voevodu Bassarabū, feciorulū Negruulū voevodu Bassarabū, prin care dă moșia «Bădesci să fie a monastiriī Cāmpu-lungu»⁵.

Nicolau Bassarab, frate cu Vladislavū Bassarab și cu adevăratulū Radu-Negru, adecă cu tatălū marelū Mircea, a fostu în realitate unulū dintre fiūi lui Alessandru Bassarab, precumū o demonstră lespedeā Ț mormentară din 1366⁶.

Grecenu înse nu se mulțumesc a constata acéstă veridicā filiațiune, ci merge și mai de parte, găsindū o altă imaginară pentru însu-și betrānulū Alessandru Bassarab: «feciorū Negruulū voevodu».

Aci cronicarulū s'a prinsū în cursă de bună voiă.

Décă Negru-vodă era tatălū lui Alessandru Bassarab, atunci cată să fi domnitū cellū multū pe la 1300.

Unde'ī déro locū pentru unū «Mircea voevodu cellū de 'nteiu» la 1301?

Unde'ī Negru-vodă cellū de pe la 1215?

Dela 1215 pēne la 1300, nu cumū-va acestū notū Matusaelū să fi ședutū pe tronū aprópe unū secolū?

Éccé în ce nămolū împinge pe Grecenu nenorocita'Ț teoromaniă!

Cine anume a fostū tatălū lui Alessandru Bassarab, acésta se constată într'unū modū nerecusabilū.

Regele maghiarū Carolū-Robertū, povestindū terribila băttaia pe care o pășise dela Ol-tenȚ, ni-o spune forțe categoricū într'o diplomă din 1332: «in terra transalpina per Baza-rab, filium Ț hocomerp»⁷.

Nemicū nu póte fi mai netedū!

Cumū-că *Bazarab* dela 1330 n'a fostū altulū decâtū Alessandru, acésta se scie cu o pre-cisiune matematică din cronică ungară contimpurēnă a lui Iónnū de Kikullew⁸, dintr'unū actū eroșii contimpurēnū dela împēratulū serbescū Stefanū Dușanū⁹, etc.

Așa dertū Alessandru Bassarabū a fostū fiū allū lui Tugomirū Bassarabū, despre care în annalele nóstre și'n toȚi istoricūi modernȚ ai Romāniei în deșertū veȚi căuta o singurā sillabă.

În calitate de *Bass-arabū*, precumū amū mai demonstrat'o, eȚ toȚi ai fostū *Negri*, întoc-mai ca și cele treȚ capete din rebusulū lorū eraldicū; dertū nici unuȚa dintr'înșii în speciă nu se póte atribui fundatiunea Statulū Muntēnū, a căruȚ essistință în banatulū Severinulū nu s'a întreruptū nici o dată dela însă-și colonizarea romană a DacieȚ.

⁵) Revista Română, II, 252.

⁶) Apud. ȘINCAI, I, 329.

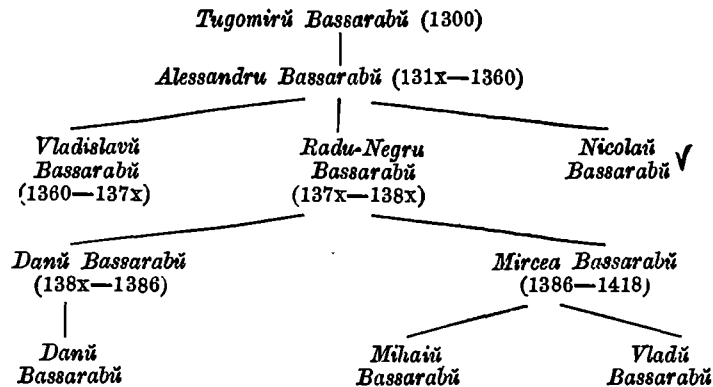
⁷) FEJÉR, VIII, 3, 625.

⁸) ED. SCHWANDTNER, I, 217: „Alexander Waiwoda Trans-

alpinus... qui tempore quodam Caroli Regis... rebellaverat et per multa tempora in rebellionem permanserat.»

⁹) Ap. МАЙКОВ, Истoria srbko ga naroda, Beograd, 1856 in-Ț, p. 43.

Profitându de amănuntele de mai sus, noi putem restabili aci următoarea genealogie *documentală* a Bassarabilor, începându dela tatălui lui Alessandru Bassarabü pênă la marele Mircea și însemnându în parentesî cu cifre provisore durata domniilor :

Dintre toți acestiia n'a domnitü numai Nicolai Bassarabü.

După ce amü allestü neghina din grätü, aruncându acumü la o parte ceia-ce aparține d'a-dreptulü lui Grecenu, lui Cornățenu sêu unorü călugerü și logofeșü din timpulü lui Mateiu Bassarabü, noi lesne vomü puté restitui pura veritate istorică în privința monastirii dela Câmpu-lungü:

1. Fundatorü allü ei a fostü Radu-Negru; tóte datele concurgü în unanimitate la recunoscerea acestui faptü; înse nu vre-unü Radu-Negru fictivü de pe la 1215, ci tatălü mare-lui Mircea, principe realü dintre 1372—1380, a căruia memoria s'a conservatü de asemenea, ca generosü donatorü de orü-ce templu, în originile cellorü-l'alte trei antice locașurü alle Munteniei: Tisména, Cozia și Cotména;

2. Pênă a nu avé o monastire în înțellesulü propriü allü cuvântului, adecă înainte de 1372, Câmpu-lungulü cată să fi avutü în locu-ü o simplă biserică, de óră-ce Nicolai Bassarabü, unulü dintre frașii lui Radu-Negru și unchü allü lui Mircea cellü Mare, îi dăruiesce moșia Bădescii între 1350—1366.

§ 57.

RESUMATÜ-DESPRE RADU GRECENU.

Inșirându într'o ordine cronologică vechimea monastirilorü muntene, după cumü o documentéază actele cele mai autentice, noi avemü :

1. Vodița sub Vladislavü, 1360-72;
2. Câmpu-lungü } sub Radu, 1372-80;
3. Tisména }
4. Cotména } sub Mircea, 1386-87.
5. Cozia }

Să nu se trecă cu vederea că mai tóte sunt peste Oltü sêu aprópe de Oltü, și totü pe acolo în aceia-și epocă vomü vedé mai departe o monastire la Prislopü, unü schittü la Motru, unü altulü la Giü, Strugalea sêu Strehafa etc.

Classiculü Polibü dicea că errorile unui scriitorü trebuü considerate totü-d'a-una dintr'unü duplu punctü de vedere: scusabile decă decurgü din nescire, și neșertate la castü de pre-cugetare. ¹.

¹) Lib. XII.

Cum ū ore sǎ gūdecǎmū pe Grecenu?

Pentru acreditarea fantasticului Negru-vodǎ de pe la 1215, ellū grǎmǎdesce cu profusiune vr'o đecǎ probe, ŝi tóte sunt false.

Errorile lui Grecenu întrunescū condiđiunile unei sisteme premeditate, a cărui prima inspirađiune ū va fi venitū dela vr'unū crisovū seū vr'o pisaniǎ *a-la-Gornăđenu*, înflorite apoi de cǎtrǎ dǎnsulū cu felū de felū de variađiuni.

Așa, de esemplu, însuș *«clucerulū Socolū»* s'arū fi speriatū de a atribui unū Negru-vodǎ de pe la 1215 fundađiunea Coziei, despre care pǎnǎ ŝi cǎlđetoriī arabī din timpulū lui Matei Bassarabū scieǎ fórte bine cǎ fusese clăditǎ de cǎtrǎ marele Mircea. *

Amū isprǎvitū cu Grecenu.

Vomū analiza așuri documentele municipale alle Cǎmpu-lungului, carī ni vorū procura ocasiunea de a constata în privința lui Radu-Negru o altǎ speciǎ de imposibilităđi istorice, unele mai posnașe decǎtū chīarū cele emanate dela Grecenu.

Bunǎ-órǎ crisovulū *«despre satulū Mǎđǎulū-de-gyosū ot sud-Muscellū»*, confecđionatū totū în epoca lui Matei Bassarabū, menđionǎ între cele-l'alte:

«Cartea reposatului Negru-vodǎ, care a fostū ǎnteu descǎllecătorū țereī, ŝi a fiū-seū «Vladū voevodū, ŝi cartea lui Vladislavū-voevodū, ŝi cartea strǎmoșu-seū Bassarabū voevodū, ŝi a ginere-seū Alexandru voevodū, ŝi a nepotu-seū Radului voevodū, ŝi cartea lui «Gavrilū voevodū, ŝi cartea betrǎnului Mircea voevodū, ŝi cartea lui Alexandru voevodū, ŝi a nepotu-seū Alexandru voevodū, ŝi a fiū-seū Alexandru voevodū Iliășū etc. etc. etc.» b.

Unū premiū pentru cine-va descifra acǎstǎ orróre, cu strǎmoșī peste nepoșī, cu ginerī peste fiī, cu Alexandri peste Alexandri!

Și totuș, precumū o vom demonstra mai la valle în monografia Cǎmpu-lungului, cam de aceia-șī naturǎ, cellū puđinū în cestiunea lui Negru-vodǎ, este întregulū archivū municipalū din capitala Muscellului.

Acī, pentru a completa epizodulū, nu ni mai remǎne de purificatū decǎtū personagīulū atǎtū de simpaticū allū primului egumentū din Tismǎna.

§ 58

LEGENDA ATDELĒNǎ DESPRE SANTULŪ NICODEMŪ

D. Bolliacū, alle căruiǎ desse excursiuni archeologice în tótǎ țerra ū-au permisū a vedǎ ŝi a auđi multe, đice într'una din operele selle:

«Affarǎ de sǎntulū Nicodemū, contimpurǎntū cu Radu-Negrulū, pe care tradiđiunile illū «vorū Romǎnū ŝi pǎrinte allū Bisericeī Romǎne, nu mai cunnóscemū nicī unū sǎntū Romǎnū ¹.

D. Bolliacū fiindū din numǎrulū acellora ce militaserǎ altǎ datǎ cu multū entuziasmū pentru unū Negru-vodǎ de pe la 1215, éccǎ déro fericitulū Nicodemū dela Tismǎna strǎmutatū cǎtrǎ începutulū secolului XIII, deși însă-șī monastirea s'a fundatū abia peste o sutǎ șesșe-đecǎ de anni mai în urmǎ! ²

Eruditulū episcopū Melchisedecū dela Izmailū, ce-va mai sobru în calculū cronologicī, ni spune la rōndulū seū: *«Monastirea Tismǎna, fundatǎ de sǎntulū cuviosulū pǎrintele nostru*

a) PAUL OF ALEPPO, *The travels of Macarius*, London, 1836, in-4, t. 2, p. 340: *„Mirtaja Voivoda, who built it together with its church.”*—Autorulū se informase chīarū dela cǎlugǎrii din Cozia, pe carī ūi visitase îndatǎ dupǎ mórtea lui Matei Bassarabū.

b) TEULESCU, *Documente istorice*, Búciureș, 1860, in-8, p. 84-90.

1) *Monastirile inchinate*, Búciureș, 1862, in-8, p. 10.

2) *A mea Istoria toleranței religioase*, Bucur., 1868, in-8,

p. 17: *„Se mai pretinde, cumū-cǎ arū fi fostū Romǎnū unū sǎntū Nicodemū, pe care d Bolliacū illū face contimporanū cu Radu-Negrulū; arū trebui înse a decide mai ǎnteu de tóte cellū puđinū epoca acestui problematicū principe, pe care cronologia nóstrǎ illū strǎmutǎ mereū din secolū în secolū, cela ce aruncǎ, negreșitū, o obscuritate ŝi mai mare asupra imaginariilor sfinđi romǎni din timpulū seū. Unū Nicodemū a fostū, în adevǎrū, egumentū allū monastirilorū unite Tismǎna ŝi Vodița din Romǎnia cea micǎ sub Vladislavū-vodǎ ŝi sub nepotulū seū Mircea cellū Mare.»*

Nicodemu la 1313», mai adăugându apoi într'unu altu passagiu, cumă-că totu acollo se păstrează «unū degetū» din perduțele mósce alle primuluī starețu³.

Să venimū la adevărulū istoricū.

O cronicuță rimată din secolulū trecutū, scrisă peste Carpați de cătră unū călugerū dela Prislopū din țerra Hațeguluī, atribuindū totū fericitulū Nicodemū fundațiunea acesteī monastirī, copprinde între altele :

« O Prîslopū !
 « Numite locū,
 « Cumū fuseși făr'de norocū !
 « — Ba eū bine amū fostū norocitū,
 « Căci sfântulū Nicodimū aici s'a sălășluitū,
 « Și ănteiū sfântulū Nicodimū mie
 « Mi-a pusū temellie,
 « Care stă de vecurī multe
 « Acumū de ómenī trecute :
 « „ Mai 'nainte cu mulți annī
 « De domnia luī Matiașū craīu ;
 « Că acestuī pré-cuviosū părinte și sfântū
 « Dela Dumneđeū Domnulū i s'a vestitū
 « Loculū pișătorelorū⁴ să'lū găsescă
 « Și acollo monastire să zidescă ;
 « Și în Țerra-Romănescă preste munte
 « A trecutū și a cercatū locurī multe,
 « De și-a tocitū toīagulū de ferrū
 « Privindū pe pământū și pe certū.
 « Loculū cellū allestū mai ănteiū
 « Este în Surtucū susū pe Giiū :
 « Acollo pesceră a găsitū
 « Și într'insa totū s'a sălășluitū,
 « Care pesceră și pēn'acumū se găsesce
 « Ș'a sfântulū Nicodimū se numesce.
 « Apoi s'a dusū în țerră și mai în întru
 « Pēnē la apa ce se đice Motru :
 « Acollo puținū a conăcitū
 « Și după vremī monastire s'a ziditū.
 « De acollo s'a dusū spre Vodița,
 « Unde'ī acumū șchitulū Topolnița ;
 « După acēsta pișătorele a găsitū,
 « Unde și sfânta lavră Tisména s'a ziditū,
 « Unde și móștele sfântulū se găsescū
 « Și minunile tóte i se vestescū.
 « Decī dela sfântulū Nicodimū s'a făcutū
 « Tuturorū de obsce începutū
 « În Țerra-Romănescă la munte zidirī,
 « Biserici, schiturī și monastirī.
 « A doua lavră Cozia Mircea o a ziditū,
 « Și sfântulū Nicodimū o a sfințitū. . . »⁵.

Orī de unde să fi luatū necunoscutulū versificatorū ardelénū isvórele selle, narrațiunea de mai susū, affară de errórea de a confunda Vodița cu Topolnița⁶, este de o remarcabilă essactitate.

³) Oratoriū, Synassarū, p. 47, 71.

⁴) Cataracte, salturī de apă de pe stânce, precumū sunt acellea dela Tisména.

⁵) Diarulū Buciumulū, 1863, nr. 3, p. 12.

⁶) Posițiunea ambelorū acestorū locașurī este indicată fórte

bine degia în Indice topografico allū luī CONSTANTINU CANTACUZINU, reprodușū în DEL CHIARO, *Istoria della Valachia*, Venezia, 1718, in-4; de assemenea pe mappa Olteniei în SCHENDO VANDERBECH, *Valachia cis-alutanæ descriptio*, 1720, în KÖLOSERI, *Auraria Romano-dacica*, ed. Seyvert, Posonii, 1783, in-8.

D. Bolliacū și episcopulū Melchisedecū, în ce se atinge de apostolica figură a fericitulū Nicodemū, nu aveatū decâtū să urmeze din litteră în litteră modestei cronicuțe din Prislopū, ceia-ce arū fi fostū cu atātū mai lesne cellū de'ntēitū, cu cātū tocmai d-sea este acella ce a scos'o la lumină.

Ea pune pe sēma neobositulū lucrătorū allū luī Cristū următórele creațiunī successive :

1. Prislopulū din Hațegū ;
2. O pesceră lōngă Giū ;
3. Unū schitū la Motru ;
4. Monastirea Vodița ;
5. Tismēna...

Despre ultimele doue noi avemū numeróse probe documentale.

Edificāndū Vodița între 1360—1370, Vladislavū Bassarabū își începe actulū de fundatiune, conservatū în originalū în Archivulū Statulū din Buccurescī, cu următórele cuvinte:

«Fiindū că eū, cellū în Cristū Dumneđeū bine-credinciosulū voevodū Vladislavū, din grația luī Dumneđeū domnū a tótā Ungro-vlachia, amū bine-voitū din inspirațiune divinā «a rădica o monastire la Vodița în numele marelū și de Dumneđeū purtătorulū Antoniu, «ascultāndū pe onestulū între monachū Nicodemū, încātū dela domnia-mea să fie pornire și do-națiune, éru munca luī kir Nicodemū și a călugērilorū seī etc.» ⁷.

Apoi închiāiā :

«După mórtea luī kir-Nicodemū, nicī Domnulū, nicī metropolitulū, nicī alțiī să nu fie li-berī a pune egumentū în acellū locașū, ci după cumū va đice și va regula însu-și kir-Nicodemū, «așa să fie etc.» ⁸.

Acēsta s'a întēmplatū, precumū amū mai spus'o, nu la 1215 sétū la 1313, ci între 1360—1370.

La 1406 fericitulū Nicodemū trăia încă, fiindū în capulū Tismenei, de-multū unificate cu Vodița.

Éccē ce đice unū crisovū de atuncī :

«Eū Io. Mircea, marele voevodū și autocratulū domnū allū tóteī țerre ungro-romāne și «de peste munți, încă și allū țerrelorū tātărescī, allū Amlașulū și allū Făgărașulū duce, și «allū banatulū de Severinū domnū, și pe ambele laturī pe tótā Dunărea pēnē la Marea cea «mare și peste orașulū Silistria autocratū, dā domnia-mea acēstā poruncā domnescā rugā-torulū domniei melle luī popū Nicodemū, ca nemini să nu cuteđe a pescui în apa Tismenei etc.» ⁹.

Inchiāierea sună :

«A fostū acēsta în anulū 6915 (1406), cândū mă duceamū domnia-mea la Severinū în-tru întēlnirea regelū, și amū agiunsū la monastire în 23 alle luī noembre cu toți egume-niī monastirescī și cu toți boeriī etc.» ¹⁰

O ultimā urmă despre «popū Nicodemū» ne întimpinā într'unū actū din 1410 ¹¹.

Puținū după acea ellū catā să fi muritū.

Intre 1360—1410, în cursū de cincī-đecī de aniī, în tóte actele Tismenei și Vodiței

⁷) VENELIN, 5: „Ponezse az izse v Christa Boga blagoviernyi voevoda Vladislav, milostii bozsiel gospodin v'sei Vigrovlachii, blagoizvolich po bozsiemu nastavleniu v'stavit monastyr na Voditzi v imia velikogo i bogonosnago Andonia, poslušav ezestnago v inotziech Nikodima, paczesse ot gospodstvami exod i prilozsenie, a s kyr Nikodimoviem trudom i togo bratii.“

⁸) Ibid., 6: „Po smr'ti kyr Nikodimovie da niest niky gospodar volen da postavi na miestie tom starieiszini, ni archierei, ni in kto, ni kako reczet kyr Nikodim i kako oustavit takozi da dr'zsit.“

⁹) Ib., 22: „Davat gospodstvomi sie držimo gospodstvami molebniku gospodstvami popu Nikodimu, iako nikto da se ne smieet pokusiti da lovit ribi po rietzie Tismienski.“

¹⁰) Ib., 23: „I se byst v lieto 6915... gradiscezu mi gospodstvomi k Sieverinu da se s'tanu s kraleem, ta doidoch v monastir miesietza noemvriia v 23 s v'siemi egumeni monastirskiia i s v'siemi bolieri gospodstvami.“

¹¹) Condița MS. a Coziei, t. I, p. 60-62, în Archivulū Statulū din Bucuresci.

figuréază în permanință fericitul Nicodemu, căruia Ț urmăzează apoi în această duplă egumeniă mai puțin renumitul Agatonu ¹².

Verificată documentalmente în privința cellor două monastiri întrunite, cronicuța din Hațegu se susține nu mai puțin în respectul Prislopului, allu pescerei de lîngă Giu și allu schitului dela Motru, decă nu prin testuri diplomatice, înca cu agătorul unor forte positive datură de topografiă.

Pe la monastirea Motru, deși edificată în starea Ț actuală cu multu mai târziu, essistă totuși pêne astă-đi o viă numită *a lui Nicodimū*, și totu acollo se păstrează din tată în fiu tradițiunea locului unde se afla chilia sântului ¹³.

„Pe Giu în susu, pe măneca Surtucului—dice editorul cronicuței năstre—se forméază „o insulă, în care se găsescu și astă-đi ruine, și tradițiunea spune că aci aru fi fostu o bi-
„serică mare, zidită înainte de Radu-Negru” ¹⁴; adecă, presupunându că în adevăru așa sună tradițiunea, căci chiaru în lipsă Ț nă-artu agăunge ruinele, acea „biserică mare” se zidise anume sub fratele și predecessorul lui Radu-Negru, Vladislavu Bassarabu, atunci cându fericitul Nicodemu venise în Muntenia.

In fine, o vorbă despre Hațegu.

După arrătarea vechilor menea serbe și a unei cronice bulgare, locul de nascere allu fericitului Nicodemu a fostu orașul trans-danubianu Prilipu séu Prilepu ¹⁵, aședatu nu de parte de Ochrida între Albania și Macedonia, și allu căruia nume se pôte pronunța romănesce Prislepu séu Prislopu prin intercalarea unu *s*, întocmai cumu din *lapis* se face *lespede*, din *acutus-acușitū*, séu precumu la vechi Latină se dicea *triresmos*, *dusmosus*, *cosmittere*, *poenīs* în locu de *triremos*, *dumosus* etc. ¹⁶.

E naturalu că fericitul Nicodemu va fi botezatu în căllătoriă cu numele patriei selle cellu așteiu petecu de pământu pe care a venit să se stabiléscă în străinătate.

Prislopul din Hațegu este o legitimă coloniă nicodemiană a Prilepului din Macedo-albania.

Cronicuța ardelénă mai menționează încă sântirea monastirii Cozia sub marele Mircea:

A doua lavră Cozia Mircea-vodă o a ziditu
și sântul Nicodimū o a sfințitu...”

Acestu faptu năre trebuința de confirmațiune: fundatorul Tismenei fiindu lucéfêrul clerului munténu dintre 1360—1410, participarea Ț la consacrarea unu locașu de importanța Coziei decurge ca o firéscă consecință.

Așa déro nu la 1215 după d. Bolliacu, și nici la 1313 după episcopul Melchisedecu, ci anume între anul 1360—1410, sub patru Bassarabi, dintre caru unul a fostu adevăratul Radu-Negru, tatălu marelui Mircea, trăia în Muntenia fericitul Nicodemu, edificându templu peste templu în totu lungul banatului olténu, dela Hațegu pêne la Dunăre.

¹²) **Condica MS. a Tismenei**, în Archivul Statului din Bucureșel.—VENELIN, 12 sqq., etc.

¹³) **Buciumulū**, l. cit., nota 4.

¹⁴) **Ibid.**, nota 3. — Noi ne îndouim că tradițiunea va fi menționându pe *Radu-Negru*, ci va fi dicându puru și simplu: „din moși din strămoși”, éru editorul va fi adausu apoi dela sine unu nume princiaru.

¹⁵) MARTINOV, **Annus ecclesiasticus græco-slavicus**, Bruxellis, 1863, in-f., p. 326: „Prilep seu Prilepia civitas est Serbiæ, olim celeberrima regumque Serborum sedes. Haec itaque urbs patria fuisse videtur Nicodemo, quem auctor anonymus Historiæ Bulgariæ inter sanctos recenset, ordine de-

cimum sextum, et insuper vocat Prilepiensem et myrobletam. Prilepiam in Vlachiam migrasse ibique ad mortem usque degisse testantur spelunca et sepulcrum sancti viri qui etiamnum supersunt in monasterio Tismana. Est autem hoc monasterium uon procul a limitibus Hungro-Transylvaniæ situm, quod anno 1366 absolvit Vlachie Voivoda Radu seu Rudolphus.”—De unde luat’a Martinov cifra 1366? Ea se depărtează de veritatea istorică numai dora cu vr’o patru-cinci ani.

¹⁶) PIEZ, **Grammatik der romanischen Sprachen**, Bonn, 1836, in-8, t. 1, p. 266-7. — FESTUS, **De significatione verborum**, ed. Dacierus, Amstelod., 1699, in-4, p. 125: „Dusmosq in loco apud Livium significat dumosum locum, antiqui enim interserebant s litteram.”

§ 59.

LEGENDA MUNTENEI DESPRE SANTUL NICODEMŪ.

Pentru a completa daturile documentale sincronice despre fondatorul Tismenei, ni pōte servi famōsa cālătōriă a lui Paulū de Aleppo, scrisă arabesce pe la 1657 și cunoscută d'o-cam-dată numai după o traducere an_lesă.

Ignorantū în culme, dērū observatorū fōrte scrupulosū și narratorū fōrte veridicū, acestū Sirianū visitase, în societatea patriarcului Macariū de Antiochia, aprōpe tōte monastirile muntene, essamināndū monumentele și cullegēndū tradițiunile.

În privința petrecerii fericitului Nicodemū la Motru, ellū se unesce cu relațiunea cronicutei ardelenē că :

« Apoi s'a dusū în țerră și mai în întru
« Pēnē la apa ce se țice Motru,
« Acollo puținū a conăcitiū
« Și după vremū monastire s'a ziditiū ».

Paulū de Aleppo țice :

« Monastirea Motru se consideră ca mai vechiă decătū Tismēna, căcī sântulū Nicodemū « fusese cellū āntefu omū ce venise a locui acollo într'o cuviōsă solitudine, apucāndu-se a « clădi o biserică, și numai cu multū timpū mai în urmă tottū dēnsulū s'a dusū de a ziditiū » Tismēna » ¹.

Dērū partea cea mai curiōsă și cea mai instructivă din narrațiunea lui Paulū de Aleppo, este viuēța fericitului Nicodemū, așa după cumū i-au povestit'o cālugērii.

Eccē :

« Nicodemū se născuse dintr'unū tată Grecū, originarū din orașulū Castoria, și dintr'o « mumă Serbă. Fugēndū din casa părinților, ellū veni aci prin inspirațiunea unui āngerū, « carele-i indică sub culmea muntelui loculū cellū mai bunū prin abunđința peraelorū ². At- « tacāndū stānca, ellū își sfredeli singurū o chiliă, în care astă-țī te poțī urca numai cu a- « gūtōrulū funilorū, și se vesti apoi prin minunī. Sossindū în orașulū Buda, reședința regē- « lui ungurescū, și predicāndu-i legea lui Cristū, principele îi respunse : o să te cređū, decă « veī trece intactū printr'unū mare focū, cu Evangeliulū și cu vestmintele telle. Aprindēndu- « se foculū, sântulū a trecutū prin ellū, de'mpreună cu diaconulū seū. Atuncī regele i-a datū « scumpe daruri, între carī trei-țeci de sate, și i-a mai acordatū marī agūtōre pentru con- « strucțiunea acesteī monastiri, la care Nicodemū cellū āntefu a lucratū și a rădicat'o. Nu « mai puținū și cnezulū serbescū Lazarū i-a dāruiitū unū mare țergū cu șesse-țeci de sate « āmpregfūrū, ērū domnulū muntenescū i-a conferitū tottū venitulū vamaļū dia cerculū mo- « nastiri, pe lōngă mai multe alte daruri. Regele ungurescū îi mai dede o grea cadelnijă « de argintū, care nī-a și fostū arētată, avēndū turnuri în forma castellului din Buda... » ³.

¹) The travels of Macarius, II, 359: „Motro runs close by the convent, and supplies it with water. This convent is reckoned be more ancient than that of Tetsimana: for St. Nicodemus was the first person who came to live here in holy retirement, and set about the erection of the church. A long time afterwards, he went to build the convent of Tetsimana.“

²) „Running waters“ din Paulu de Aleppo corespunde cu „ișătōrele“ din cronicuța dela Prislopū.

³) Loco cit., 352: „He ran away from his parents, and came to this place by the inspiration of an Angel, who pointed it out to him, under the summit of the mountain, as an eligible spot for the abundance of its running waters; and here, by scooping out the rock, he made himself a cell, to which you now ascend by the help of ropes, and performed great miracles. He went to the city of Bodom, the residence of the Crāl of Hungary, and preached to him the faith of Christ. The

Crāl answered him: I will light up a great fire, and if you pass through it, with your robes and gospel unhurt, I will believe you. The Saint did so: he passed through the fire, together with his Deacon, who all the while threw incense: and, for this, their belief in him was great. The Crāl gave him valuable gifts, among which were thirty villages; and he bestowed on him great means for the construction of this convent, which it was he who first laboured at and erected. The Kniaz Aazar, or Lazarus, at that time sovereign of the land of Servia, gave him a large city, with the sixty villages around it; and the Voivode of Wallachia made him a grant of all the customhouse dues within the circle of the convent, besides conferring on him many other benefits. The Crāl above mentioned presented to him also a heavy silver thurible, in the shape of the castle of Bodom, with its towers, which was shewn to us.“

În această frumoasă legendă monastică predominesce elementul curat istoric.

Castoria, de unde Paulu de Aleppo adduce pe tatăl sântului, se află puțin mai spre sud în aceia-și regiune cu urbea Prilepü, adevărata patriă a fericitului Nicodemü, încâtü nemicü nu pôte fi mai firescü decâtü unü Grecü Castoriottü venindü a se stabili în Prilepü și căsătorindu-se cu o Serbă de acolo.

Scena focului celui mare din Buda este negreșitü o fabulă, dëru acesta nu împedecă de a fi totuși förte documentală înalta protecțiune accordată monastirii Tisména din partea regelui de atunci allü Ungariei, împëratulü Sigismundü, dela care ea posedă mai multe crisöve de pe la anni 1418—1420 asupra differitelorü proprietăți teritoriale⁴.

Tzarulü serbescü Lazarü n'a datü fericitului Nicodemü «unü mare tërgü cu șesse-șeci de sate împregiurü», dëru ce-va cam pe apröpe, căci o diplomă dela despotulü Stefanü, fiulü acestui principe, aflätöre actualmente chiarü în originalü în Archivulü Statului din Bucurescü, cu datulü din 1391, indictionü 14, dice între altele:

«Amü eliberatü monastirile, dândü fie-cării după a sea demnitate, între carü monastiri amü gäsitü și pe acelle din Terra Românescă, zidite cu agiutorulü tatälui meu, anume templulü Pre-curatei de Dumneșeu născötörei la Tisména și allü marelui Antonii la Vodița. Și așa dëro metöșele lorü celle din provincia domniei melle fiindü agiunse, ca și altele, la o desevëșitü uitare și pustiire, m'amü milostivitü domnia-mea de a le innoui și, întärintü-le cu credința mea, a le înapoia șiselorü monastirii, și anume metöșele: Tribrodi, Hapovți, Dragevți, Crușevița cu Duhovți, Izvoreșu, Barici, Bichinü, Ponivca, Poporate; ëru acei ce au fostü ömeni bisericescü mai nainte de pustiire, ori-unde s'arü fi afländü ei, sëü în pämëntulü domniei melle, sëü la Unguri, să mërgä în libertate fie-și-care la loculü sëü, și nemini diș dregëtorii domniei melle să n'arbä a-ı bätui sëü a li lua ce-va, ci să fie scutiți de globași și de töte dările dregëtoreșcü; ëro decä cine-va va fi fugitü din pämëntulü domniei melle la țerra unгурescă sëü în Bulgaria, fie allü meu omü sëü allü vre-unui dregëtorü allü meu, și va fi petrecutü acolo trei anni, sëü duoi, sëü unulü, și va voi a se întörce în șisele sate bisericescü, acella să fie liberü a veni, affarä numai de ceı osändiți pentru crimele urmätöre: decä va fi lucrätü contra domniei melle, sëü va fi gefuitü pe dregëtorulü meu, sëü va fi uccișäșü, sëü furü de celle sacre, sëü este robü cumpëratü cu pämëntü, sëü räpitorü de fecörä, unora ca acestia nu li se accördä libertatea aci făgäduitä; ërü de va fi cine-va osänditü pentru o altü-felü de crimä, atunci să-mi raporteze despre ellü economulü șiselorü sate ca să-ı daü credința mea; acestea töte de mai susü se întärescü cu credința și cu porunca domniei melle, ca să fie neșträmutate și neclintite pentru câtü timpü va trăi popa kir-Nicodemü, precumü și după mörtea lui în toți anni viueșei domniei melle, ërü după repösarea domniei melle etc.»⁵.

Donäșiunea venitului unorü vâme de peste Oltü este ëroși unü faptü pe câtü se pôte de autenticü, constatätü prin'to lungä seriä de diplome d'alle Tismenei, de carü sunt pline pachettele Archivului Statului și vechia condică a acesteï monastirii⁶.

Cadelnița cea dăruiță de cătră împëratulü Sigismundü nu mai essistä, după cumü ne asigurä d. A. Odobescu.

Mai pe scurtü, affarä de miraculoșa trecere prin rugü și de essagerata cifră a moșielorü, töte celle-l'alte detașuri din legenda lui Nicodemü, așa precumü nı-o transmite Paulü de Aleppo, sunt de cea mai rigurosă veritate istorică.

O particularitate e förte remarcabilă.

Tisména n'a conservätü nici unü actü dela Radu-Negru, ci numai dela fiu-sëü Mircea

⁴) VENELIN, 20-30.

⁵) Veđi originalulü în a mea *Arhivă istorică*, I, 1, 71.

⁶) Unele s'au și publicätü în VENELIN, 121; în *Arhivă istorică*, I, 1, 19; I, 1, 30; etc.

cellă Mare; nici un act de la țarul serbesc Lazar, ci numai de la successorul său Ștefan; nici un act de la împăratul Sigismund până la 1410, ci numai dintr-o epocă de după moartea fericitului Nicodem.

Și totuși se probează documental, chiar prin diplomele cele în fință, cum că Tisména avusese crise de la Radu-Negru, de la țarul Lazar, de la împăratul Sigismund înainte de 1410.

Unde sunt ele și ce s'au făcut?

Unica explicație posibilă a acestei dispariții din România a mai tuturor actelor din secolul XIV, pe când cele din secolul XV tot mai există, sunt rebellele externe și luptele intestinale pe teritoriul muntănesc între 1380—1400.

Dacă nu le putea păstra în mijlocul turburării generale o quasi-cetate, un stâncos castel ca monastirea Tisména, apoi cum ore să nu le fi pierdut particularii!

Ecce de ce de la Radu-Negru nu ni rămâne mai nici un monument grafic și numai două de la primul său fiu Dan Bassarab, fratele și predecesorul marelui Mircea⁷, erau de la acesta din urmă decât mai avem câte ce-va, o bucată dintr-o sută, cauza este mulțimea actelor din îndelungata domnie de aproape patru-deci de ani.

Ne întorcem la fericitul Nicodem.

Mulțumită datelor de mai sus, cariera părintelui celor mai vechi monastiri muntene se reduce acum la următoarea schiță.

Născut pe la începutul secolului XIV dincolo de Balcani în urbea Prilepi, din tată Grec și mamă Serbă, el și-a părăsit părinții, îmbrăcându-și hațna monahală și venind pe la 1350 dincolo de Dunăre în Muntenia, căruia aparținea atunci, de împreună cu mai multe alte localități limitrofe din Ardeal, și o parte din țara Hațegului.

Aci înființează mica monastire din Prislop; apoi pogorându-se în munții Olteniei și căutându-și prin stânce și pescere un loc mai potrivit pentru selbăticia trafului monastic, clădește succesiv chilie, schituri, biserice, monastiri, pe Giu, pe Motru, pe Vodița, până ce se stabilește definitiv la Tisména.

Decis să înălțeze un locaș model, călătorește în dreapta și în stânga, peste Carpați și peste Istru, cerșind și obținând bogate ajutoare: în țara de la Bassarab, în străinătate de la împăratul Sigismund din Ungaria și de la țarul Lazar din Serbia.

În fine, reușind în toate, egumenesc în noua creație în curs de vreo cincisprezece ani, sub Vladislav Bassarab, sub Radu-Negru, sub Dan Bassarab, sub Mircea cel Mare, murind centenar după anul 1410, și rămânând ca apostolul al propagandei evanghelice nu numai în memoria Românilor, ci aproape în a întregii ortodossii.

§ 60.

UNU EVANGELIARU SLAVO-ROMANU DIN 1404.

Paul de Aleppo mai adaugă ce-va, pe care noi câtă p'aci eram să scăpăm din vedere.

Pe la 1650 se afla încă la Tisména un tezaur paleografic, a cărui posterioară pierdere este una din cele mai dureroase pentru cei de față ai cultului suvenirilor naționale.

Paul de Aleppo știe:

⁷) Amicul nostru d. Gr. N. Manu ne asigură într-o zi, cum că la Eforia Spitalelor din București s'ar fi aflat un crison slavon original de la Dan fratele lui Mircea cel Mare. Grație amabilității unuia dintre efori, d. Gr. Cantacuzino, am vădit actul în chestiune, pe al cărui dos a scris un anonim modern și a scris în adevăr următoarea comică notiță: „După cronologia țării (?) acesta trebuie să fie Dan II (?), predecesorul și frate mai mare al lui Mircea I, și a domniei de la 1376-1382 (?), erau după Aron (!) de la

1373-1398 (!!).⁴ Am citit crisonul. El nu are valoare. Totuși după caractere paleografice, și mai ales după numele boerilor din consiliul domnesc: Colea logofet, Bala paharnic, etc., el este de pe la 1425, nu de la Dan fiul lui Radu-Negru, ci de la Dan fiul lui Dan, adică nepot de fiu al lui Radu-Negru și nepot de frate al lui Mircea cel Mare; un principe, de la care în Arhivul Statului se găseseră în original două crise, unul din 1424 și altul din 1430, ambele reproduse în a mea Arhivă Istorică, I, 1, 19, 73.

«Amă vĕđutŭ acollo unŭ anticŭ evangeliarŭ, scrisŭ în Ungro-vlachia de propria mână a sântuluĭ Nicodemŭ, cu nesce caractere de o fineță admirabilă, în limba slavică, pe o frumósă membrană, împodobitŭ cu argintŭ, și la finea volumuluĭ avĕndŭ datulŭ: 6912»^a.

Adecă: anulŭ 1404.

Repeșimŭ încă o dată: 1404.

Preșiosulŭ autografŭ se va fi ascundĕndŭ astă-đi unde-va în Russia sétŭ în Austria, devenindŭ victimă a lacomilorŭ archeologŭ, de carŭ se însoșescŭ mai totŭ-d'a-una armatele de invasiune în interesulŭ așa numiteĭ spoliațiunii sciințifice....

§ 61.

LEGENDA SERBO-BULGARA DESPRE SÂNTULŬ NICODEMŬ.

D. Gr. G. Tocilescu ni atrage atențiunea asupra unei publicațiuni etnografice bulgare, apărute la lumină abia de câte-va ăille și în care, resfoind'o la prima vedere, ne întimpină o antică balladă relativă într'unŭ modŭ evidente totŭ la fericitulŭ Nicodemŭ, deși nu'lŭ numesce.

Ėccĕ subiectulŭ.

O cadână turcă, fĕta unuĭ puternicŭ emirŭ, iubindŭ pe unŭ vlădică bulgarŭ recurge la violiņă, illŭ răpescce, illŭ adduce într'o giamiă, illŭ forțeză a îmbrășișa mahometismulŭ; dĕrŭ sântulŭ, pusŭ la strîmtóre, invocă pe Dumneđeŭ, cerĕndŭ «să'lŭ scape ca să mĕrgă în *Țerra Romănescă*, să facă acollo minunĕ, să zidĕscă în fie-care satŭ câte o biserică, ĕrŭ în orașe monastiri»:

«Da si izlieznem ot tuka,
«Da si iotidem u Vlaszka,
„Da si s'tvorim cziudesa,
«Na 'sieko selo po tz'rkva,
«A u gradove manastyr».

Dumneđeŭ aude ruga; o terribilă furtună isbesce și culcă la pămĕntŭ giamia de'mpreună cu toș Turciĭ; vlădica fuge; affară'lŭ așteptă diaconii set și'lŭ conducŭ departe, «departe în *Țerra-Romănescă*, unde ellŭ clădesce în fie-care satŭ câte o biserică, ĕrŭ în orașe monastiri, și și face «o mare gloriă»:

«Ta go na daliek otveli,
«Ta ie napravil po tz'rkva
«U Vlaszka na sieko sielo,
«A u gradove manastyr, —
«Goliema slava stanalo»!¹.

Acĕstă frumósă balladă, care constituă partea așa ăicĕndŭ epică din biografia fericitulŭ Nicodemŭ, nu este fără legămĕntŭ cu «fuga dela părinți» din legenda luĭ Paulŭ de Aleppo: «he ran away from his parents».

Serbiĭ, ca și Bulgariĭ, conservă tradițiunii despre sântulŭ Nicodemŭ.

Una este mai cu sĕmă remarcabilă, căci illŭ pune într'o directă legătură cu Radu-Negru.

În districtulŭ serbescŭ allŭ Craineĭ, la distanță de vr'o doue-trei ore de tĕrgușorulŭ Cladova, se află o bisericuță numită Manastiritza, a căriĭa fundațiune poporulŭ de acollo o attribue «unuĭ sântŭ Nicodemŭ».

a) The travels, II, 353: „the ancient Gospel, which he wrote, with his own hand, in Hungary, in an admirable fine character, in the Russian language, on handsome parchment. It is embellished with silver, and at the end of the book is the

date, Six thousand nine hundred and twelve, so that it is now two hundred and fifty three years old.“

¹) CZOLAKOV, B'lgarskyi narodni sbornik, Bolgrad, 1872, in-8, p. 343.

D'assupra uşei altarului se află o vechiă inscripţiune, din care se mai putea citi pînă mai de-ună-şey cuvîntul: **PAΔOΒΟΔΑ**, adică: «Radu-vodă».

Arheologii serbi, vorbindu despre Manastiritza, constată d'o potrivă legenda poporană și acea murală, d'eru confessă totu-d'o-dată nescirea loră despre cine voru fi fostu acellu *sântu Nicodemu* și acellu *Radu-vodă*².

Incă o observațiune, și amu închiăiatu.

Noi numimă pe fundatorul Tismenei «sântu», precumă illu numesce Paulu de Aleppo, cronicuța din Hașegü, d. Bolliacu, episcopulu Melchisedecu etc.

Să se noteze înse că Romăni, națiunea cea mai pușinu bigotă din lumea întrégă, nu l'au canonisatu nici o dată, precumă n'au canonisatu absolutamente pe nemi, ci l'au primitu, degia cu multu mai tărđiu, sântitu gata dela Bulgarı și dela Serbi, poporele cele mai dar-nice în materia paradisulu.

În actele Tismenei din secolii XIV, XV, XVI, ellu este cunoscutu, fără nici o calificațiune de sanctitate, sub modestulu epitetu de «popu-Nicodemu», ca și successorulu seü «popu-Agatonu», luându-se cuvîntulu *popu* în înțellesulu primitivü de *părinte*, *πάππας*, fie pre-utu, fie călugeru.

Abia în cărțile nostre liturgice moderne illu găsimu menționatu cu calificațiunea de: «Nicodimu *cellu sântitu*», după cumu ne informeză d. Dr. Barbu Constantinescu.

În «Vieușele Sântiloru»³ — nici o vorbă!

Ne oprimu aci.

§ 62.

RESUMATU DESPRE SANTIULU NICODEMU.

Amu demonstratu epoca fericitulu Nicodemu prin acte contimpurane și prin tradițiunı topografice.

Prin acte contimpurane pe pr.ima liniă, și prin tradițiunı topografice numai pe unu planu secundaru, admittendu pe aceste din urmă unicamente în mesura conformitășii loră cu cele de'nteșu.

Actele contimpurane, adică valabile prin propria loră greutate, sunt:

1. Crisovulu lui Vladislavu Bassarabu dintre 1360—1370;
2. Crisovulu principelu serbescu Stefanu din 1391;
3. Crisovulu marelui Mircea din 1406;
4. Evangeliarulü slavicu allu Tismenei cu anulü 1404, etc.

Tradițiunile topografice, admissibile prin perfectulu loră accordu cu acte contimpurane, sunt:

1. Legenda despre fundațiunea Prislopulu;
2. Legenda dela Motru;
3. Legenda din Paulu de Aleppo;
4. Legenda dela Manastiritza;
5. Meneele serbe etc.

Resumatulu sinteticu este că «Negru-vodă», a căruia mână dréptă a fostu în adeveru fericitulu Nicodemu în organisarea monastică a Munteniei, și mai allesu în creațiunea clas-siculu locașu dela Tismena, e puru și simplu tatălu lui Mircea cellu Mare.

²) МІЛЕТ'ЕВИТ', *Manastiri u Srbii*, în *Glasnik*, XXI, 37.

³) MITROPOLITU DOSITEU, *A synaxarului carte*, Iași, 1683,

în-f., o operă rarissimă în 2 tomı, din carıunulu în Biblioteca Publică din Iași, altulu în Biblioteca Seminarulu din Bucu-resel, ambil defectoși.

§ 68.

RESUMATŪ DESPRE ADEVE ATU Ū RA U-NEGRŪ.

În istoriă, așa după cumți o scriți ceți mai mulți, s a v ăutți cãte o datã o bÿatã litterã prefãcându-se într'unũ importantũ personagiu; și adesea a trebuitt secolÿ pênã ce critica sã gonescã bolnavele nêluciri.

Unũ filologũ francesũ a povestitt nu demultũ în sînulũ Institutulũ o frumôsã metarmorfosã de acestã naturã.

Éccẽ-o.

Pe la 1034 împrãtulũ grãcescũ Mihailũ IV disgrãtiase pe unũ metropolitũ allũ Tessaloniceÿ, numindũ în locu-ÿ unũ curatoriũ ad-interim, carele sã administreze diocesea.

Relatãndũ acestũ evenimentũ, Bizantinulũ Cedrenũ calificã pe funcționarulũ imperialtũ προμηθεύς, cãci mai toți scriitorilũ grecilũ din evulũ mediu, Gregora, Efremũ, Frantze; etc., astũ-felũ chÿamã ceÿa-ce se țice lãtinesce *tutor*.

Prima edițiune a lui Cedrenũ în loculũ minusculeÿ π a pusũ din negrigire pe maÿuscula Π, ca și cãndũ arũ fi numele propriũ: Προμηθεύς.

Traducãtorulũ latinũ a mersũ și mai departe, conferindũ acestũ nouũ Prometeũ, negreșitt fãrã voia lui Giove, unũ splendidũ episcopatũ: «episcopatum Prometheo committit».

Lequien citește testulũ, consultã traducerea, și nu se sfiesce a vãrũ pe fabulosulũ Prometeũ în lista arhiepiscopilorũ Tessaloniceÿ, accordãndu-ÿ anume fotolliulũ treÿ-đecũ-și-șes-selea după ordinea cronologicã.

Vine Lebeau, apoi St.-Martin și ceÿ-l'altũ istoriografũ al Bizanțului, și fie-care pe rãndũ vorbesce despre «archiepiscopulũ Prometeũ».

Din buchi în episcopũ, din episcopũ în arhiepiscopũ, din arhiepiscopũ putea sã devinã patriarcã!

O litterã micã schimbãndu-se într'o litterã mare, nemicũ mai multũ decãtũ atãta, a fostũ în stare a zãpãci o grãmadã de magistrãle capete!¹

Orũ-cine se espune a brãsdui cãmpulũ istoricũ fãrã a putã cunnõscã înse-și testurile în limbele lorũ originale, fãrã a fi approfondatũ fontãne și eroși fontãne, fãrã a possede aptitudinea și rebãdarea de a le suppuñe una după alta cellũ mai minușiosũ scrutinũ. o sã gãssescã și ellũ la totũ passulũ «archiepiscopũ Prometeũ», întocmai precumũ la noÿ mostenitorilũ lui Grecenu aũ datũ meretũ de «Negru-vodã», pe la 1215, pe la 1240, pe la 1290 etc.

Illustrulũ criticũ maghiarũ Kemény a schișatũ cu o pãnã de maÿstru urmãtõrea geneze a greșellelorũ:

«Unulũ scõte o suppoșiune; unũ allũ douilea clãdesce pe ea o teoriã; unũ allũ treilea «o considerã degia ca pe o veritate recunoscutã, trage consecințe și mai aninã cãte ce-va «dela sine; unũ allũ patrulea mai adaugã cãtrã celle adause; și totũ progressãndũ astũ-felũ într'o spișã õre-cumũ genealogicã, istoria trece pe nesimțite în *longas errorum generationes*, pênã ce 'n fine se rãdicã unũ giganticũ arbure, allẽ cãruÿ întrepide ramure, în locũ «de a offeri obositulũ istoricũ unũ sigurũ adãpostũ și unũ vigurosũ spriginũ, ÿ storcũ în «turmente picãture de sudõre»².

1) BRUNET DE PRESLE, în *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions*, nouv. série, t. 1, Paris, 1865, p. 169.

2) Über das Bisthum zu Bacow, in kurz, Magazin, II, 1: „Der Eine stellt die Muthmassung auf, der Zweite baut Meinungen darauf, der Dritte betrachtet sie schon als Wahrheiten, macht Folgerungen daraus, und fügt noch ex propriis

etwas dazu, der Vierte fügt dem Gefügten wieder Etwas bei, und indem dieses in einer gewissen genealogischen Ordnung so fortgeht, übergeht endlich die Geschichte in longas errorum generationes, bis endlich ein Riesenbaum dasteht, dessen kühne Zweige, statt dem erschöpften Geschichtsforscher einen sichern Ruheplatz und festen Anhaltspunkt zu gönnen, ihm nur qualvolle Schweisstropfen erpressen.“

Amă assudatū și noī, după vorba lui Kemény; înse cellū puținū n'a mai remasū nicī o portișă deschisă pentru basmele scólei lui Grecenu!

Prin documente și numai prin documente, amă demonstratū că:

1. Tatălū mareluī Mircea se đicea Negru înainte de a fi agūnsū la domniă și chiarū după urcare pe tronū, deși numele Ț curatū princiarū este numai Radu, precumū illū chiamă totū-d'a-una în acte oficiale fiī și nepoțī seī;

2. Negru-vodă cellū cu titlulū de «duce allū Amlașuluī» este Radu tatălū mareluī Mircea, căcī înainte de 1370 teritoriulū amlașenū nu aparținea încă Munteniei;

3. Negru-vodă fundatorū allū Tismenei este Radu tatălū mareluī Mircea, precumū dovedescū tóte crisóvele essistințī alle acesteī monastirī;

4. Negru-vodă donatorū allū bisericeī din Callimanescei, devenită mai în urmă monastire dela Cozia, este Radu tatălū mareluī Mircea, după cumū attestă o diplomă dela acesta din 1388;

5. Negru-vodă ctitorū primitivū allū Cotmenei este Radu tatălū mareluī Mircea, precumū arrétă însu-șī nepotulū seī Michaīu Bassarabū într'unū actū din 1418;

6. Negru-vodă cellū cu monastirea dela Cămpu-lungū este Radu tatălū mareluī Mircea, fiindū-că înainte de 1350 nu era acolo decâtū o simplă biserică.

7. Negru-vodă, sub care se illustrase prin creațiunī monastice fericitulū Nicodemū, este Radu tatălū mareluī Mircea, de óră-ce acestū apostolū allū Munteniei a trăitū anume între 1360—1410.

Mai pe scurtū, orī-unde Negru-vodă apare ca o personalitate reală, plastică, concretă, pêne și 'n cupa cea cavallerescă de cincī litre descoperită de d. Bolliacū, ellū se identifică cu Radu tatălū mareluī Mircea, classându-se cronologicesce nu mai susū de intervallulū annilorū 1370—1380.

A'lū împinge cătră 1215 sēu 1290 sub apoteosa de părinte allū Statuluī Muntēnū, a fostū opera ignorantismuluī logofetescū și călugărescū din epoca lui Mateiū Bassarabū.

In secolulū XVI teoriă *à-la-Grecenu* nu essista încă în România, și éccē despre acesta o probă totū atâtū de documentală ca și lunga seriă a cellorū de mai susū.

Intre moșiele celle mai vechī alle monastirī Tisména se află satulū Cumanii, numitū dintru'nțeu Vadulū Cumanilorū, situatū lōngă Dunăre, actualmente în districtulū Dol-giuluī, pêne 'n secolulū XVIII făcēndū parte din teritoriulū pe atuncī cu multū mai vastū allū Mehedințilorū, numerāndū astă-đī vr'ó 400 case și 2 biserice.

Crisovulū lui Mircea cellū Mare din 1387 đice fórte limpede:

«Intārimū monastirī Tisména celle *date de cătră sântū-reposatulū parinte allū domniei melle Jónū Radu-voevodū, satulū Vadulū Cumanilorū* cu gūmētatea Topornei etc.»³.

Prin urmare, moșia Cumanii este o donațiune directă și exclusivă dela Radu tatălū mareluī Mircea.

Eī bine, unū crisovū din 28 aprile 1576 o recapituléză în următorulū modū:

«Din grația lui Dumneđeū Iō, Alessandru, vodă și domnū allū tótei țerre ungro-române etc. Dă domnia-mea acéstă poruncă a domniei melle santei monastirī numite Tisména, unde este tempulū Addormiriī pré-santei curatei și pré-binecuvēntatei stăpāne nāscetőrei de Dumneđeū pururea-fecțórei Maria, ca să'ī fie satulū numitū Cumanii, carele se află a-própe de Vidinū, cu totū hotarulū și cu balta, fiindū-că supra-menționatulū satū Cumanii este moșia monastirī, confirmată încă din *șillele reposatulū Negru-vodă*, érū acumū de curēndū a avutū sânta monastire gūdecată de'naintea domniei melle cu Pērvu, fiilū lui Cherbelețū, pentru susti-đisulū satū Cumanii, afirmāndū Pārvu cumū-că acestū satū este

³) Archiva istor., III, 192: „potvr'zsdam prilozsenaa ôt selo Koumanskyi brod s polovina Toporna etc.“ — VENELIN, sviotopoczivszago rōditelie gospōdstvami Io Radula voevodi, 10.

« moșia lui, remasă moștenire dela Cherbelețu, și decî domnia-mea amî căutatî procesulî
« după dreptate și după legea dumnezeescă, cu toți onorabilii consiliari ai domniei melle, și amî maî
« cititî domnia-mea și crisovalî de întărire dela reposatulî *Negru-vodă*, veđendî și convingen-
« du-mă că supra-menționatulî satî Cumanii etc. ⁴.

Așa déro Radu tatălî marelui Mircea era cunoscutî de vécurî sub numele seî antepri-
nciarî de *Negru*, înse pênă la grammaticei lui Matei Bassarabî nimenuî nu venî în minte de
a'lî face să colindeze cu extractulî matricularî allî țerrei din secolî în secolî.

Acéstă descoperire era rezervată istoricilorî allî-de stolniculî Socolî ot-Cornășeni.

La 1576: «*repositulî Negru-vodă*», nemicî maî multî decâtî atăta, după cumî vedemî
în crisovalî de maî susî; la 1636: «*bêtrânelulî și pré-milostivulî creștinî Radulî Negru voevodî,*
« *carele a fostî din începutî descăllecătorî Țerrei Românesce*», după cumî sună inscripțiunile dela
Câmpu-lungî.

Cătî de fecundî în floricele a fostî șesse-đecenarulî spațiî dintre 1575—1636!

Intru cătî *Negru-vodă* trece peste cadrulî strictamente istoricî allî lui Radu tatălî
marelui Mircea, ellî devine unî obscurî mitî, o personificare tradițională a întregului
némî allî *Bass-arabilorî*, o espressione lessică a rebusului eraldicî allî celorî trei capete
negre, unî eponimî allî Statului *Bass-arabescî*: *Arabiă*, *Négră-Cumania*, *Négră-Tătaria*,
Kara-İflak, *Μαυροβλαχία* etc., tóte astea amalgamate, maî allesî la Făgărășeni și la Musce-
leni, cu memoria cuceririi regiunii lorî de cătră unî banî allî Severinului, adecă unî *Bass-*
arabî seî vodă-Negru, între anii 1160—1210.

Numaî print'ro descompunere așa đicendî chimică calitativă și cantitativă, recurğendî
la totî felulî de *reactivî*, noi amî reușitî a separa elementulî facticî de elementulî ima-
ginarî, ambele din ce în ce maî fusionate în cursî de secolî.

§ 64.

ȚERRA NEGRILORÎ ÎN SAGELE SCANDINAVE.

Amî terminatî cestiunea legămêntului legendei lui *Negru-vodă* cu numele *bassarađicî* ;
înse n'amî conchisî încă asupra naturei acestuia din urmă și cellei maî interesante a selle
manifestațiunii: *Arabia*.

Semnalarâmî din capulî locului caracterulî eminentemente poeticî allî epitetului de *Négră*
în privința Munteniei; unî epitetî care nu numaî depinge o dinastiă, o națiune, o țerră
întregă printr' o culóre, adecă prin totî ce póte fi maî imaginativî, dérî merge cu fantasia,
pe bazele ademenitórei assonanțe, pênă a gruppa lucrurile celle maî disparate: *Bass-arabia*
și *Arabia*.

Principalele monumente, în carî ne întîmpină acéstă nomenclatură, sunt éroși poetice,
începêndî della ballade slavice pênă la Cântulî Nibelungilorî.

Reputațiunea Românilorî din véculî de miđî-locî de a fi *negri* și chiarî *Arabi* nu se
mărginîa înse numaî în sfera popórelorî învecinate, după cumî s'arî puté crede din câte
amî spusî pênă aci.

⁴) Archivalî Statului din Bucureșî, actele Tismenei Ie-
gătura nr. 14: „Milostiiu bozsieiu Ió Alixandru voevoda i
gospodin v'soi zemle ugrovlačiiskoe, syn velikago i prie-
dobrago Mirezev voevodi i anepseu Michnev voevoda, davat
gospodstvomi sie povelenie gospodstvami svietoe monastirev
zovemago Tismiena idezs est chram uspenie prie svietie ezi-
stie i prioblagoslovenie vladicizite i bogoroditze prisno dievi
Mariia, iakozs da mu est selo ezs se zovet Komani i ezs sut
bliz kod Iđin, v'si s's v'siem chotaróm i s's blatem, ponezs siiu
vizimenitag selo Komani bili sut za diedinó monastirev i

ukriepenie escezsze ót pii dni pokoinag *Negrul voevoda*, a
potom k'da est bil s'da a svietoe monastir óna est mal pre-
nie pried gospodstvami s's Pырvul syn Kerbeletzov radi vizre-
ozeno selo Komani, i sitze priesz Pырvul kako siiu selo Ko-
manii óni sut negov za diedinu, i est s'tvoren selo... basezinu
emu ót Kerbeletzu, i utem gospodstvomi gleda redú im po
pravdu i po zakonu bozsiiu, s v'siemi ezistitimi praviteliem
gospodstvami, i escezs procztach gospodstvomi i kniga po-
koinag *Negrul voevoda* za ukriepenie etc.— Cf. allî meî Co-
dice diplomaticú din 1570-1580, în Columna lui Traianî,
1871, nr. 35, p. 138.

Noi o găsim totu pe atunci tocmai în Islandia, și cea ce Ț nu mai puțin instructivă, o găsim totu într'o fontână poetică.

Famosul Snorre Sturlason, unul din părinții litteraturei scandinave, născut la 1178 și mort la 1241, în legenda Inglingasaga din Heimskringla n-ă lăsată o mențiune despre regiunile noastre, după ideele pe gîmătate mitologice ale călătorilor septentrionali din acea epocă.

Éccé passagîul în traducere:

«Spre nordu de Marea-negră se întinde Sciția cea mare sêu frigurosă, în care sunt o mulțime de țere vaste, o mulțime de națiuni minunate, o mulțime de feluri de limbe; sunt a-collo pitici, sunt uriași și sunt *omeni negri*.»

Éccé și testul islandes:

«En nordan at Svartahafi gengr Svidjót en mikla eda hin kalda. I Svidjót eru stórhærud morg, ok margskonar tjódir undarligar ok margar tungur; tar eru dvergar ok risar ok *blámen*»¹.

Să se noteze că acela-și cuvântu *blámen*, adică *omeni negri*, desemnă totu-d'a-una în opera lui Snorre Sturlason și pe *Arabii* din Asia.

În acestu modu o sagă scandinavă din Oceanul Înghițat, ca și Nibelungenlied all Germanilor dela sudu, ca și cântecele eroice trans-danubiane ale Serbilor și Bulgarilor, apoi totu în secolii XII-XIII, numesce pământul Bassarabilor: *Arabia*.

Precisarea țermului nordic all Pontulu: «en nordan at Svartahafi», nu permite nici o îndouelă.

Cu acestu datu în mână, putem enumera acum într'o listă completă tôte sorginile poetice din evul mediu, în caru occurge d'o potrivă *arabisarea* României din cauza Bass-arabilor:

1. Rebusul eraldic all capetelor negre;
2. Ballade serbe;
3. Ballade bulgare;
4. Cântul Nibelungilor;
5. Mitul lui Negru-vodă;
6. Heimskringla lui Snorre Sturlason.

Pentru ca negrismul Muntenilor să fi putut străbatte între anii 1170—1240 pêne în fundul Islandiei, la marginea crivețenă a lumii vechi în ciocnire cu marginea crivețenă a lumii noue, ellu cată să fi fostu foarte răspândit cu multu mai de 'nainte și cu multu mai în-collo de banatul propriu și al Severinului.

Cea-ce distinge or-țe creațiune poetică, fie ea cultă sêu poporană, este o semi-obscuritate: «poesia consistă în rațe de sôre printre aburi matinali», după sublima definițiune a lui Goethe:

„Aus Morgenduft gewebt und Sonnenklarheit“².

Epitetul de *Negră* sêu de *Arabia*, deși isvoritu din Oltenia, totuși nu se putea restrînge în îngustul cercu all țerei Bassarabilor, ci trebuia să îmbrățișeze cu 'ncetul în închipuirea popórelor o zonă óre-care, o întindere mai multu sêu mai puțin confusă, unu *κλίμα* lungitu în sus și 'n gîosă affară din sfera Munteniei.

¹) RASF, *Antiquités russes d'après les monuments des anciens Scandinaves*, Copenhagen, 1850, in-4, t. 1, p. 245, 246.

²) *Lieder*, dedicațiunea, în *Sämmtliche Werke*, Stuttg.,

1868, t. 1, p. 8. — D. XENOPOLU, *Ce-va despre litteratura poporană*, în *Columna lui Traianu*, 1872, p. 215, a espresu foarte bine acela-și idea.

§ 65.

NÉGRA BULGARIA, NÉGRA-UNGARIĂ ȘI MAREA-NÉGRA.

Amă urmărită pêne acum, în ce modă numele Bassarabiei, derivatū dela străvechia dinastiă oltenă, scurtându-se de'nteitū în *Arabia* și traducându-se apoi prin *Négra*, a datū successiva nascere unei variate nomenclature, sub care întréga Daciă dunărenă a devenitū cunoscută în cursulū evului mediū Slavilorū, Grecilorū, Maghiarilorū, Turcilorū, Germanilorū, Mongolilorū, Scandinavilorū : *Acaby*, *Ἰζνι-Ἀραβι*, *Nigra-Cumania*, *Ἰζνι-Ἰταρι*, *Kara-iflak*, *Μαυροβλαχια*, *Kara-bogdan* etc.

Acéstă *négra* planetă, ca să ni fie permisū a ne esprime ast-feliū, și-a creatū ca o speciă de atmosferă, împresurându câte unū brău de spațiū peste Carpați și peste Dunăre, ba chiarū și peste gurile grandiosului fluvitū : la nordū o *négra*-Ungariă, la sudū o *négra*-Bulgariă, la resăritū o Mare-*négra*.

Și să se observe bine unū punctū esențialū : nu tótă Ungaria era *négra*, ci numai Transilvania ; nu tótă Bulgaria era *négra*, ci numai acea danubiană ; nu totū Pontulū era *negru*, ci numai ținutul seū nordū-vesticū ; mai pe scurtū, nu era *negru* decâtū ceia-ce se apropiă mai multū seū mai puținū de *Négra-Romăniă*.

Impăratulū Constantinū Porfirogenetū, petrecutū o gîmătate de secolū pe tronulū constantinopolitanū, dela anulū 912 pêne la anulū 959, încătū nemini nu cunoscea mai afundū pe toți vecinii Imperiului Bizantinū, ni spune în doué locuri că o parte a Bulgariiei se chîama *négra* : *μαύρη*.

Cuvintele autorului imperialū sunt susceptibile de a fi interpretate în următoarele patru moduri :

1. Unii credū că *Μαυροβουλγαρια* coincidă cu antica Mesiă ¹, adecă o provincie care se limita la nordū cu Dunărea, la sudū cu Balcanii, la resăritū cu Pontulū și la apusū cu fluviile Drinū și Sava, ceia-ce îmbrățișeză nu numai Bulgaria, dēru încă și Serbia ².

2. Alții reducū *Μαυροβουλγαρια* la Bulgaria strictamente istriană³, adecă Dobrogia de astă-zi și teritoriulū mai spre apusū în direcțiunea Vidinului.

3. Du Cange identifică *Μαυροβουλγαρια* cu Moldova : « *Cara-bogdania*, vraisemblablement la «mesme province qui est nommée *Nigra Bulgaria* »⁴.

4. În fine Danesulū Suhm, luându-se după Du Cange, dēru mai puținū exclusivū, dice într'unū locū : «Nu se pôte contesta că împăratulū Constantinū înțelegea sub *Négra*-Bulgariă de nu pe Bulgaria de acumū, apoi Bugiaculū și Moldova, cu atătū mai multū «că acéstă din urmă pêne în momentulū de față se chîamă *Négra-Bogdania* »⁵.

Astū-feliū Suhm și Du Cange dibuțatū de pe atuncī o obscură înrudire între *Μαυροβουλγαρια* și *Μαυροβλαχια*, deși nu scieatū nemicū și într'o mare parte nu puteatū încă să scie despre *Bassarabiă*, *Négra*-Tătariă, *Négra* Cumanie etc.

Ceia-ce ū îndemna a căuta *Négra*-Bulgariă pe ambii ținți ai Dunării, nu numai spre sudū, dēru și spre nordū de gurile fluviului, este anume mărturia lui Porfirogenetū cumūcă astă regiune amenința hotarele Chazariiei, care aflându-se peste Nistru, cam totū pēncă acolo trebuia să se fi întinđendū și *Μαυροβουλγαρια*.

Orī-care din aceste interpretățiunī arū fi admisă, fondulū comunū este că *Négra*-Bulgariă a lui Porfirogenetū se învecina printr'o cōstă cu multipla *négră* a țerei *Bassarabilorū*.

¹) THUNMANN, *Untersuchungen*, 102: „das Mösische Bulgarien heisst das schwarze.“

²) FORBIGER, *Handbuch der alten Geographie*, Leipzig, 1848, in-8, t. 3, p. 1088: „so dass sie das heutigen Servien und Bulgarien umfasste.“

³) NEUMANN, *Die Völker des südlichen Russlands*, Leipzig, 1847, in-8, p. 106: „Die *Donau-Bulgaren* wurden die schwarzen genannt.“

⁴) *Histoire de l'empire de Constantinople*, Paris, 1657 in-f, p. 303.

Călugărul Nestor⁵ patriarcului cronicarilor slav, trăitorul între 1056—1116, prin urmare numai cu un secol posteriorul lui Porfirogenetă, reproduce în totalitate un act internațional între Ruși și Greci din anulul 945, prin care cei de 'nteiu se obligă a nu îngădui *Negrilorū-Bulgarū* de a face incursiuni în țerra Chersonului⁶, adică peste Nistru, cea-ce confirmă opiniunea că *Μαυροβουλγαρία* se întindea întru cătū-va și asupra mallului nordicū allū Dunării.

După combinațiunea cea mai sobră între testul lui Porfirogenetă și documentul din Nestor, ambele de pe la 950 și ambele specificându prossimitatea Negrei-Bulgarie anume de regiunile Rusiei meridionale, noi putem conchide că *Μαυροβουλγαρία* sētū *Οζερνο-βουλγαρία* cōpprindea în secolul X întregul littoralū marinū formatū prin intrunirea Dobrogii cu ce-va din Bugiactū, de unde, avēndū la dispozițiune Pontulū și gurile Dunării, îi era fōrte lesne a supēra Chazaria și Chersonulū nu numai pe uscatū, ci mai cu sēmă pe apă.

Conclușiunea nōstră devine cu atātū mai evidente, cu cătū Porfirogenetă ellū-însuși, descriēndū într'unū locū navigațiunea pontică a Rușilor, ni arrētă gurile Dunării intercluse în territoriulū bulgarū⁸, ērū într'unū altū passagiū, vorbindū despre așeđămintele Pecenegilorū mai susū de Bulgaria în direcțiunea Rusiei, mențiōneză Nistrulū, Niprulū și apele mai mēnunte, dērtū nicī unū cuvētū de Danubiū⁹; remāne totuși nu mai pușintū certū că pe mallulū nordicū allū fluvialū dominațiunea bulgară se confunda cu acea pecenegă, sētū cellū pușintū limitele lorū respective erāt fōrte retū determinate⁹, încātū într'unū modū decisivū se pōte pune pe sēma *Μαυροβλαχίας* numai Dobrogia, care singurā se desemneză limpede în relațiunile concordantī alle lui Porfirogenetă și Nestorū.

Suhm presupune că așa numiți Negri-Bulgarī arū fi fostū Romāni, basāndu-se pe dēssa identificare a Vlachimilor și Bulgarilorū în scriitorilū din evulū mediū¹⁰; noi înse n'ō putem afirma, neavēndū la mână nicī o probă solidă.

Din contra, însuși Porfirogenetă ni spune fōrte clarū că 'n secolulū X în totū spațiulū dintre Nistru și gurile Dunării nu mai essista decātū abia o vagă suvenire de a fi locuitū acolo ore-cāndū Romanī¹¹, cea-ce indică o completă retragere a elementulū latinū spre munți în fața barbarismulū reversatu pe câmpia, ērū mai allesū vechia disparițiune din latura de totū descoperitā a Bugiaculū.

În epoca imperatului Constantinū numai Oltenia, pāmētulū Bassarabilorū, regiunea începēndū dela *Pons Aluti* sētū chīartū dela Siretū și pēnē la *Pons Trajani* dela Severinū, remāsese în Dacia uniculū adăpostū curatū romānū, unde n'a pututū pētrunde potopulū glōtlorū slave și turanice.

Unguri, dice Porfirogenetă, domnescū din puntea lui Traianū spre occidēte, adică dela Temeșiana în susū¹²; Pecenegi, dice totū dēnsulū, domnescū din Siretū spre oriēte, adică

⁵) Noi cunnōsemū pe suhm după traducerea russă: *Istoričeskoje rassuzdenie o Chazarach*, Moskva, 1846, in-8, p. 46: „Dolzno soznatsia, czto imperator Konstantin ponimaet pod Czernoiu Bolgariiei ili nynieszniuiu Bolgariu, ili Bessarabiu i Moldaviu, iz koich posledniaia nazyvaetsia i teper esze Kara-Bogdan, to est Czernaia Bogdania.“

⁶) *Chronicon Nestoris*, ed. Miklosich, 28: „priebodiat *Czernii Bolgare* i vuiuut v strane Korsunstiei, velim kniazii Rus'skomu da ieh ne pusezaet pakostit strane toi.“ — Să punemū allăturī pe PORFIROGENETU, *De administrando Imperio*, ed. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 81, cap. 12: „Περὶ τῆς μαύρης Βουλγαρίας καὶ Χαζαρίας. Ὅτι καὶ ἡ μαύρη λεγομένη Βουλγαρία δίνεται τοῖς Χαζαροῖς πολεμῖν.“ — *Ib.*, p. 180, cap. 42: „ὁ Δάναπρις ποταμός, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ῥῶς διερχονται πρὸς τε τὴν μαύρην Βουλγαρίαν.“

⁷) *Op. cit.*, p. 79, cap. 9: „ἀλλὰ τὴν τῆς Βουλγαρίας γῆν ἐνδυσσάμενοι εἰς τὸ τοῦ Δανουβίου στόμιον ἔρχονται.“

⁸) *Ibid.*, p. 73, cap. 8: „ὅτι καὶ εἰς τὸ μέρος τῆς Βουλγα-

ρίας καθίσταται λαὸς τῶν Πατζιμανικῶν ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ Δάναπρι καὶ τοῦ Δάναστρι καὶ τῶν ἐτέρων τῶν ἐκείσε ὄντων ποταμῶν.“

⁹) *Ib.*, p. 166, cap. 37; p. 177, cap. 42 etc.

¹⁰) *Loco cit.*: „Bulgariieiu nazyvaet on (Konstantin) ee, vie-roiatno, potomu czto v nei zsilii Blachi, kotorych niekotorye pisateli smieszivali s Bolgarami.“

¹¹) *Op. cit.*, p. 167, cap. 37: „ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς τῶν παλαιάστρων κτίσμασιν εὐρίσκονται καὶ ἐκκλησιῶν γνωρίσματα τῶν καὶ σταυροὶ λαξευτοὶ εἰς λίθους πορίνους ὅθεν καὶ τινες παρὰδοσαν ἔχουσι ὡς Ῥωμαῖοὶ ποτε τὰς κατοικίας εἶχον ἐκείσε.“ — Aci prin *Ῥωμαῖοι* se înțelegū Romanī, nu Greci, pe cari Porfirogenetă îi numesce în passage etnice totū -d'a -una *Γραικοί*, bună-ōră p. 217, cap. 49 etc.

¹²) *Ib.*, p. 173, cap. 40: „ἡ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ γέφυρα κατὰ τὴν τῆς Τουρκίας ἀρχήν.“ — Despre *Τουρκία*, ca numele Ungariei în scriitorilū bizantinū, veđi STRUTTER, t. 3, Ungria.

dela Moldova în sus¹³; ce déro se mai face cu intermediul între Severin și Siret, unde nu ni se arată nici Unguri, nici Pecenegi?

Acollo, éru mai cu semă între Olt și munții Temeșiane, domniat în largul lor Român, și întreaga carte *De administrando Imperio*, atât de avută în detaliu, nu zăresce numai acolo nici o umbră de barbar.

Suhm fusese primul și pînă acum unicul care a surprins această caracteristică particularitate, deși nu sciea cum să și-o explice.

Intr'una din disertațiunile selle ellu observă:

«După împăratul Constantin țerra Pecenegilor se întindea în lungul Dunării pînă la apa Olt; apoi dela Olt pînă la hotarele Ungariei era un interval de patru zile de drum; ară urma dero că Oltenia va fi fostă pustie»¹⁴.

Suhm committe o erróre incidentală.

Frunteria appusenă a Pecenegiei după Porfirogenet nu este Oltul, ci Siretul, căci ellu dice: «fluviele din această țerră sunt înainte Baruch, allu douilea Cubu, allu treilea Trullu, allu patruea Brutu, allu cincilea Seretu»¹⁵.

Plecându din oriinte, aceste riuri sunt:

1. Baruch, Βορυσθένης, Nipru;
2. Cubu, Κουβος, mai correctu Βουχος, Bugu séu Bogu;
3. Trullu, Τύρας, turcesce Turla, în atlantele catalan din evul mediu Tuila, Nistru;
4. Brutu, Βρουτος, Prutu;
5. Seretu, Σέρετος, Siret.

Prin urmare, întregul spațiu dela Siret pînă la podul lui Traian, dero negreșit mai în speciă firésca cetate a Olteniei, era deșert, înse nu într'unu înțellesu absolutu, precum se părea lui Suhm, ci numai în privința barbarilor.

Nemicu nu póte fi mai prețios și mai elocinte ca această tacită mărturie a lui Porfirogenet despre nebarbarizarea Olteniei în secolul X.

Aci stăpănau Bassarabii.

Nu este trebuință de a face Români pe Negrii-Bulgari, fiindu de agiunsu că ei se află în vecinătate, séu mai bine dicendu gravitați în cercul atmosferic allu banatului de Severin, de unde li și venia nuanța de *negri*.

În secolul X numai Dobrogea și vr'unu petecă nedefinitu din Bugiac se chiama Négra-Bulgaria prin apropiere cu Négra-România; peste trei secol înse, după ce Mesia întreagă se *bass-arabizase* degia mai d'a-dreptul sub dinastia română a Assanilor, cei-l'alți Slavi trans-danubiani au început a numi *Negri* pe toți Bulgarii fără deosebire: «Tzrni-Bugari», precum am constat'o mai sus în balladele poporane serbe din Bessonov.

În interesul essactității este importantu a nu perde din vedere această distincțiune cronologică:

1. *Negréța* totală a Bulgariei datéza dela anulul 1200 încóce;
2. *Negréța* parțială a teritoriului de lóngă gurele Dunării precede cu mai mulți secol, cellu puțin de pe la anulul 950.

Călăgerul Nestor, pe care l'am vădit mergendu braț la braț cu imperatul Con-

¹³) Mai ghesu nota 15.

¹⁴) Om Patzinakerne, în *Skrifter, som udi det Klöbenhavnske Selskab etc.*, t. 10, §. 7. — Noi cunnoscemu numai traducerea russă: *Istoriczeskoe rassuzdenie o Patzinakach*, Moskva, 1846, in-8, p. 14-15: „Zemlia Patzinakov nacinalasi pri vpadenii Dunaia v Czernoie more, prostiralasi potom vdolj Dunaia do rieki Aluty, odnakož tak, ezto mezdu neiu i Dunaem nachodilosj prostranstvo na poldnia iezdy ili na tri mili pustym, dlia bezopasnosti zsitelei ot napadenia so

storony Bulgarov; potom prostiralasi zemlia ich na siever po tecezeniu rieki Aluty, a ot nei do Turtzii ili Vengrii bylo eze-tyre dnia iezdy ili 24 mili, po kakomu sezisleniu, ezasij Valachii ot Aluty do Vengrii i poczi vse Sedmigradie (?) dol-zsenstvovali lezati pustymi.“

¹⁵) Op. cit., p. 171, cap. 38: „ποταμός πρώτος ὁ καλούμενος Βαρουχ, ποταμός δεύτερος ὁ καλούμενος Κουβου, ποταμός τρίτος ὁ καλούμενος Τροῦλλος, ποταμός τέταρτος ὁ καλούμενος Βρουτος, ποταμός πέμπτος ὁ καλούμενος Σέρετος.“

stantinî Porfirogenetî în cestiunea *Negrei Bulgarie*, nî-a mai lăssatî totî dînsulî unî pasagiî despre *Negrii-Unguri*, dîcîndî cî pe la 950 eî trecurî lîngî Kiev, de unde aî pîşîtuî apoî mai departe spre Carpaşî.

Cuvintele cronicarului rusî aî remasî o enigmă, şî enigmă artî remăné pentru totî-d'una, decî nu nî-artî veni în agîtorî unî altî scriitorî contimpurîntî, şî chîartî ce-va mai vechîu, deşî fîrte puşînî cunnoscutî în genere, értî istoricilorî slavî nicî de cumî¹⁶.

Cîlugîrulî francesî Ademarî de Chabanne scriea pe la 1020¹⁷.

Aşa déro posteriorî luî Porfirogenetî, este totuşî anteriorî luî Nestorî.

Vorbîndî despre cucerirea Transilvaniei de cîtrî regele maghiarî Sîntulî Stefanî, ellî dîce :

«Pornîndî resbellî assupra *Negrei Ungarie*, a reuşîtuî atîtuî prin forşî, cumî şî prin fricî şî amortî, a o întîrce tîtuî la credînşa cea adevîratî».

Éccî şî testulî :

«Stephanus etiam rex Ungriae bello appetens *Ungriam Nigram*, tam vi, quam timore et amore, ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit»¹⁸

Istoricîi maghiarî vedeatî fîrte bine cî e vorba de Transilvania, dértî nu puteatî precepe cî de ce adecî sî fie *négrî*.

«Este vr'o errîre!» esclamî Pray¹⁹.

«Retî şî fîrî calle!» adaugî Katona²⁰.

Şî totuşî Ademarî nu numaî cî numesce Transilvania «*Négrî-Ungariî*», dértî încî se mai sîlesce ellî însuşî a motiva epitetulî : «de aceîa se chîfamî *Négrî-Ungariî*, *fiînd-cî poporulî de acollo este negru ca Etiopî*».

Testulî :

«Dicitur pro eo, quod populus est *colore fusco, velut Etiopes*».

Éccî déro ressîrişî pe faşî *capetele celle negre* din rebusulî eraldicî allî *Bass-arabilorî*, *Negri-Arabî* din balladele serbo-bîlgare, *Araby* din *Nibelungen-lied*, *Négrî-Tîtariî* din crisovulî tzarului Stefanî Duşanî etc., pe cîndî în realitate Ardelenî se deosebescî din contra prin albîta pellîşei, încîtuî Anglesulî Boner se mira de-unî-şî de a gîssi acollo : «figure gingaşe şî bîllane ca o copilişî din Albionî»²¹.

Transilvania la nordî şî Dobrogi la sudî reflectatî purî şî simplu *negreîa* cea poeticî a terrei *Bass-arabilorî*, pusî la mişî-locî între dînselle ca unî centru comunî de colorîşîune.

Ademarî îşî terminî cronica cu vr'o patru-decî de annî înainte de a se fi nîscutî Nestorî.

Din tîte provinciele suppusse corînei maghiare *Ardélulî* este cea mai apropiatî de Rusia, încîtuî trebuîa sî î fi fostî orî-şî-cîndî cea mai cunnoscutî.

Pe la 1100, şî chîartî ce-va mai târşîu, cîndî scriea Nestorî, principalîi locuitorî ai Transilvaniei erî indigenîi Romîni şî invalorîi Pecenegîi : «*Pecenatorum et Falonum campania*», dupî espressionea unî scriitorî germanî din secolulî XII²².

În acestî modî, povestîndî trecerea anteriorî prin Russia pe la anulî 900 a unei glîte

¹⁶) KARAMZIN, t. 1, nota 302.

¹⁷) Veşî despre ellî FABRICIUS, *Bibliotheca Latina*, ed. Mansi, Florentiæ, 1858, in-8, t. 1, p. 14, şî POTTHAST, *Bibliotheca historica medii ævi*, Berolini, 1862, p. 102, art. Ademarî Chabannensis.

¹⁸) In PERTZ, *Scriptores Rerum Germanicarum*, Hannoveræ, 1840-56, in-8, t. 4, p. 129-130.

¹⁹) *Annales Regum Hungariae*, Vindobonae, 1764, in-f., p. 17, nota h : «*Ungariam nigram—ita per errorem vocat Transilvaniam*».

²⁰) *Hist. critica*, I, 104 : «*Transilvaniam male sic appellat*».

²¹) *Transylvania, its products and its people*, London, 1865, in-8, p. 439 : «*fair as a young English girl, and with features, too, characteristic of England*».—Autorulî vorbesce despre Maghiarî, dértî observaşîunea î se applicî şî cîtrî celelalte naşîonalitîşî ale Transilvaniei.

²²) OTTO FRISINGENSIS, an. 1158, în *MURATORI Scriptores Rerum Italicarum*, t. 6, p. 685 sqq., ap. SCHLÆGER *Gesch. d. Deutschen in Siebenb.*, 231.

de Pecenegi, annalistul rusu l-a numitu forte bine Negri-Unguri, desi asemenea calificatiune nu li se convena rigurosamente decatu dupa asecharea loru in Transilvania, pe care amu vedut'o a se fi chiamatu astu-fel'u cu multu mai de'nainte.

O data nemerindu urma adev'erulu', nu ni va fi greu a 'lu constata acumu in insusit testulu lui Nestoru, alle caru'a cuvinte bine ințelese confirmă celle de mai susu.

Slavonesce:

«... Obre, ichzse niest plemeni ni nasliedka, po sichze pridosza Peczeniezi, i paky idosza Ugri Czernii mimo Kyeve, posliezsde pri Olzie»²³.

Adecă:

«Avari' s'au stinsu fara nemu; dupa aceia au venit'u Pecenegi, si apoi au trecut'u Negri-Unguri l'ongă Kiev mai tarđiu sub Olga».

Acestu passagiu n'are nici unu datu cronologicu, dertu se scie că Olga a domnit'u între 945—955.

Dupa ce descrie mortea principelui Olegu la 913, Nestoru urmeză sub anul'u 915:

«Pentru prima ora au venit'u Pecenegi in Russia»²⁴.

Despre Pecenegi Nestoru mai vorbesce adesea in cursulu cronice'i selle; despre Negri-Unguri in se, veniti' abia peste trei-deci de ani' dupa aparitiunea primulu stol'u pecenegu, nu mai gassimu nicair' nici o vorba.

Ce s'au facutu cu densi'?

Din Porfirogenetu se scie că Pecenegi erau impartiți in mai multe triburi cu totul se separate.

Nu tote de o data sossiseră din Asia, ci unele dupa altele, astu-feliu că ante-garda apărându la 915, partea cea mai intarđiată putea să agiungă peste trei decennie.

O asemenea mișcare treptată, tribu dupa tribu, se observă in istoria tuturoru ordeloru barbare din evulu mediu.

Este evidente că sub Pecenegi și Negri-Unguri Nestoru ințelege una și aceia-și naționalitate impartiță in triburi.

Dertu care anume din triburile pecenege erau Negri-Unguri, arrier-garda celloru-l'alte?

Ademar'u raspunde:

«Acelu ce s'a asechatu in Transilvania».

Fara Ademar'u e peste putinta a ințelege testulu lui Nestoru, precumu fara Nestoru e greu a nu banui, de'impreună cu Pray și Katona, vr'o posibilă incurcatură in testulu lui Ademar'u; precumu nu mai puțin amendou, Ademar'u și Nestoru, n'ar'u fi instructivi fara Négra-Bulgariă a lui Constantinu Porfirogenetu; și precumu eroși nici acesta, nici Négra-Ungariă a celloru-l'alți, n'ar'u eși din misteriu fara gradata desfășurare a întregi nomenclature: Négra-Cumaniă, Négra-Tătariă, Négra-Romăniă, Négra-Bogdaniă, vovodatulu Négriloru, Arabiă, Bass-arabiă.

Nu mai grupparea fontaneloru secolu dupa secolu și chiaru annu dupa annu, supunându-le apoi pe rōndu și comparativamente unei analise omnilaterale, străbatte labirintulu.

Una din essigințele cele mai imperiose și mai dificile alle critice'i este in se nu numai de a urmări adev'erulu', nu numai de alu descoperi, ci încă a nu trece peste densulu, adecă din pré-multu zel'u a nu amesteca la unu locu certitudinea și ceia-ce nu este decatu probabilu, séu și mai puțin decatu atăta.

Astu-feliu, desi ar'u fi pōte unu lucru commodu, totuși noy nu vomu mări argumentatiunea printr'o ipotesă a lui Zeuss, adoptată de cătră d. Rösler, cumu-că numele Σαβροτοιάσφαλι, sub

²³) Ed. Miklosich, 6.

²⁴) Ibid., 22: „Vileto 6423 pridosza Peczeniezi pervoe na rus'skuiu zem'iu.”

care apară Ungurii într'unu pasajū din Constantinū Porfirogenetū²⁵, n'arū fi decătū o presuppusă formă scandinavă *Svartiasphali*, adecă Negri-Cumanii²⁶.

În secolulū X Cumanii, veniți mai târziu după Ungurii și după Pecenegii, erău de totū necunoscuți în Europa; și chīarū să fi fostū altū-feliū, totū încă prima cīocnire cu dēnsiū n'arū fi avut' o Norvegii sēu Svedianii, ci Grecii la Dunăre, încătū mai currēndū limba scandinavă adopta pentru a-ī desemna vre-unū termenū bizantinū decătū vice-versa.

Orī-care arū fi adevērata etimologiā a cuvēntului *Σαβαρτοιάσφαλοι*²⁷, ellū n'are a face cu Negrii-Ungurii ai lui Nestorū și Ademarū, carī se rappōrtā d'a-dreptulū la Transsilvania:

La Transsilvania, și'n parte chīarū la Muntenia, precumū Négra-Bulgariā se rappōrtā în parte la Moldova; căci espedițiunea Sântului Stefanū, aceia despre care vorbesce Ademarū, se întinsese pēnē la unū gradū și asupra Țerrei-Romānesci²⁸...

Maī remāne Marea-*Négră*.

Italianulū Formaleoni, scriēndū istoria comercialā a Pontulū, plēcā dela următōrele doue preliminare:

1. Acēstā Mare nu s'a numitū *négră* din causa brumosității selle, căci brumōsā a fostū totū-d'a-una, dērū nu totū-d'a-una se numīa *négră*;

2. Acēstū nume de *négră* ea trebuīa să-lū fi moștenitū dela vr'unū poporū țermurēntū, carele de asemenea se numīa *negru*.

Ca teoriā, ambele puncturī sunt fōrte nemerite; dērū Formaleoni se perde într'unū chaosū cândū se încercā a gāssi o aplicațiune.

Ellū se opintesce la cuvēntulū *kara* ce are semnificațiunea de *negru* în diverse limbe orientale, și oprindu-se aci, gāssesce numele anticulū poporū *Carii* din Asia-micā: éccē *Negrii* în memoria cărorā s'a botezatū Marea-*négră*!

Și mai multū decătū atāta.

Sciēndū că grecesce *μέλας* însemnēzā *negru*, Formaleoni susține că famoșii navigatorii și colonisatorii *Milesianii* ai anticității aū fostū *Carii*.

Maī pe scurtū, Marea-*négră* se va fi numitū astū-feliū după *negrulū* poporū Cari-Milesianii²⁹.

Lāssāndū la o parte că *Μιλήσιοι* nu se deduce grecesce din *μέλας*, încătū n'are a face cu *negru*; lāssāndū la o parte că Milesianii erāu Ellenii în tōtā puterea cuvēntului, încătū dintr'înșii eșiserā filosofii Tale, Anassimandru, Anassimene, istoriculū Ecateū, oratorulū Eschinū etc.³⁰, pe cândū Cariii erāu barbarii, *βρβαρόφωνοι* după Omerū³¹, și chīarū însuși Formaleoni îi face tocmai Sciții; lāssāndū la o parte tōtē acestea și mai multe altele, să ne mărginimū într'o singurā observațiune.

Cariii și Milesianii se perdū cu totulū din istoriā, uniū grecindu-se, cei-l'alții persindu-se, înainte de începutulū erei creștine.

Dēcā Pontulū s'a *negritū* dela Cariii sēu dela Milesianii, dela vre-unulū din aceste doue popōre diferite, sēu dela ambele împreună după cumū îi unificā Formaleoni, fie cumū va fi, urmēzā în orī-ce casū că evenimentulū trebuīa să se fi petrecutū într'o anticitate fōrte depārtatā, cu căpi-va secolii înainte de nascerea Māntuitorului.

²⁵) Op. cit., p. 168, cap. 38.

²⁶) RÜSLEB, Rom. Stud., 150: „*Σαβαρτοιάσφαλοι*, ist dies Swartias-*hali* d. i. die schwarzen Falen und es wäre dies die Bezeichnung welche ihnen die scandinavisch redenden Waräger in Russland und Constantinopel gaben. Diese Vermutung von K. Zeuss klingt mir sehr beifallswert.“ — Cf. ZEUSS, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München, 1837, in-8, p. 749, nota 2.

²⁷) Cf. РОТОВСКИ, *Recherches sur la Sarmatie*, Varsovie, s. a., in-4, t. 1, p. 98.

²⁸) Apud PODHRADZKY, *Chronicon Budense*, 67.

²⁹) Storia della navigazione nel Mar Nero, Venezia, 1788, in-8, t. 1, p. 42: „Il Ponto Eusino ora è detto Cara Degriz, o Mar Nero da' Tartari e Turchi. Questa voce *cara* è d'origine scitica, non meno dei popoli Carii, ch'erano venuti ad abitare l'Asia Minore. Questi *Carii* furon detti *Milesi* dai Greci, il che rendeva corrottamente il valore della loro denominazione di *neri*. Questi Carii furon i più possenti coloni del Ponto, il quale da loro dovette prendere il nome di *Mar Nero* presso le nazioni, che re occuparono le coste.“

³⁰) STRABO, lib. XIV, cap. 1, § 7.

³¹) *Ib.*, VI I, 6 §. 6.

A sci că *negreța* Pontului s'a ivitū abia în evulū-mediū și a-ī attribui totuși o origine carică sēū milesiană, este cea mai flagrantă contradicțiune.

Formaleoni prevedea greutatea acestei obiecțiuni și spera să scape printr'o invențiune.

Ellū țice că primulū scriitorū, în care ne întimpină *Négra-mare*, este Appianū: «Il primo fra gli scrittori, che dasse all' Eussino il nome di Mar Nero, fu Appiano Alessandrino»³². Impossibilū ce-va mai falsū!

Appianū trăia în zilele lui Traianū, cunoscea foarte bine Pontulū, illū menționēză la totū passulū, mai alesū în *Μηθριδατείος*, înse nicī o dată nu'lū numesce altū-feliū decâtū *Πόντος ὁ Εὐξείνιος* sēū simplū *Πόντος*³³.

Nu numai Romanī, nu numai Ellenī din vechime, dērū nicī chīarū Arabī și Persī din evulū mediū, n'au cunoscutū nicī-o-datā numele de Mare-*négră*³⁴, cefa-ce probēză că ellū nu s'a pututū nasce nicī pe littoralulū sudicū, nicī pe cellū orientālū allū Pontulū.

Tătarī, Slavī, Scandinavī, Ungurī, Turcī de cândū s'au stabilitū în Europa, éccē la cine ne întimpină pentru prima oră acēstā numire; adecă la toți acei ce cutrierarā tref-ânghiulū marintū vest-nordicū, allū căruia vērful se află în gurile Dunării.

Insuși Formaleoni, printr'o cīdatā contradicțiune, mărturesce că: «Pontulū s'a numitū «Mare-*négră* de cândū încāpu sub dominațiunea Tătarilorū și Turcilorū, de unde Russī «ī-au țisū apoī Czerno-More și Moldovenī *Négra-mare*»³⁵.

Unde mai sunt dērō Carī, Milesianī și pseudo-Appianū?

Francesulū De la Primaudaie, carele citise mai totū ce se referă la Pontū în litteraturele vechī și moderne, constatā acella-și faptū³⁶.

Intr'unū cuvēntū, originea numelū *Mării-negre* se pōte împinge cellū multū pēnē în secolulū X, nu mai încollo; adecă în acea epocă, în care felurite triburī turce și tatarē, Chazarī, Pecenegī etc., au începutū a se mișca din resăritū cătrā gurile Dunării, și'n care epocă noi vețuserămū mai susū formāndu-se o variatā nomenclaturā de satelliți *negri* în gīurulū centralulū *negrismū* allū țerrei *Bass-arabilerū*.

Aprōpe tōte numirile Pontulū în evulū-mediū s'au formatū dupā diverse popōre marī și micī: *une-orī Mare-Romană* în înțellesū de Grēcā, adecă a Romei-Noue; căte o dată *Mare-Russă*³⁷.

În anticitate ellū se chīama în acella-și modū *Marea Scitică*: «*Scythicus Pontus*»³⁸ sēū «*Scythicum Mare*»³⁹ dupā numele Scițilorū, *Marea Cimmerică*: «*Cimmerius Pontus*»⁴⁰ dupā numele Cimmericilorū, *Marea Amāzonică*: «*Amazonius Pontus*»⁴¹ dupā numele Amāzōnelorū, *Marea Sarmatică*: «*Sarmaticum Mare*» sēū «*Sarmaticus Pontus*»⁴² etc.

Numele anticilorū Fenicianī însemnāndū *roșiți*, grecesce *Φοινίκες*, latinesce *Poeni* dela «*punicus*»—*φοινίκιος*, ebraesce *Edom* etc., golfulū învecinatū cu Fenicia a fostū numitū în tōte limbele «*Marea Roșiă*»⁴³.

³²) Op. cit., 93.

³³) Ed. Firmin-Didot, Paris, 1840, in-8, passim, începēndū de la pag. 1.—Și să se observe că sub Appianū Carī și Milesianī de-multū nu mai essistaū ca popōre, ci numai ca localități: *ib.*, p. 197, 200, 269, 471, 517, 573 etc.—Despre Appianū ca fontānā a istoriei romāne, veđi A. PAPADOPOIU CALIMACHU, *Scrierile vechī perdute*, § 3, în *Columna lui Traianū*, 1872, p. 228.

³⁴) LELEWEL, *Géographie du moyen-âge*, Atlas.

³⁵) Loco cit.: «Dacchē vi regnarono Tartari e Turchi, fu detto Mar Nero, e così pure lo dissero: Russi in loro linguaggio Czerno More, ed i Moldavi Nigra Mare.»—Despre numele scandinavū *Svartahaf* veđi RAFN, op. cit., passim.

³⁶) *Histoire du commerce de la Mer Noire*, p. 3, nota: „Mer Majeure, les Grecs byzantins l'appellèrent les premiers

de ce nom, qui fut adopté par les Latins. Lorsque les Turcs et les Tartares la dominèrent, ils lui donnèrent le nom de Mer Noire.»

³⁷) MASSOUDI, în KLAPROTH, *Magasin asiatique*, 1825, p. 271, ap. PRIMAUDAIE, l. c. — SHEM-UDDIN-ABU-ABD-ULLA MUHAMMED, ap. KARAZIN, I, nota 365, etc.

³⁸) VALER. FLACC., *Arg.*, I, 59; II, 329. — LUCAN., II, 420, 580; V, 436.

³⁹) GELL., XVII, 8.

⁴⁰) CLAUDIAN., *De laud. Stilich.*, I, 129; XXI, 29.

⁴¹) CLAUDIAN., în *Eutrop.*, II, 265.

⁴²) OVID., *Pont.*, IV, 10, 38.—VAL. FLACC., VIII, 223 etc.

⁴³) RENAN, *Histoire des langues sémitiques*, Paris, 1858, in-8, p. 38. — MOVERS, *Die Phœnizier*, Berlin, 1849, t. 1, p. 1-3.

Totul astu-feliu Pontulu fu botezatü *negru* din cauza Romänilorü.

O probä directä sunt chfarü Turcïi și Tätariï, și nu cei de astä-dï, ci străbuniï lorü din secolulü XIV.

Pe la 1390, fiindü prinsü robü de cătră Ottomanï și auđindü dela dënșüi numele turco-tätarü *Kara-denghiz*, Némțulü Johann Schiltberger ceru naturalmente: o traducere, și s'a informatü că acéstä *Négrä*-mare însemnézä a *Kara-ıflakilorü*, încätü în relațiunea căllătoriei selle ne isbesce d'o-datä cu surprindere că orașulü Tessalonica se aflä: pe țermulü *Mării-Romänescü*⁴⁴.

Dela Pecenegï, dela Chazarï, dela triburile orientale mai mënunte, coprinse sub aceste doue vaste etichette confederative și împrăștiate în evulü-mediü pe totü lungulü septentrionalü allü Pontuluï, *Négra*-mare trecu la Turcï și la Tätari sub forma de *Kara-denghiz*, la Slavï sub acea de *Gzerno-more*, la Scandinavï *Svarta*-haf și așa mai încollo, ért Grecï o împrumutarä dela Osmanlâï, prefäcënd'o în *Μαυρο-θάλασσα*⁴⁵, sétü pöte s'o fi avutü și ce-va mai de nainte.

La Ungurï, notarulü anonimü allü regelü Bela o numesce lätinesce: *Nigrum mare*⁴⁶.

În susü de Dunäre pënë pe la Crimü, în gïosü de Dunäre pënë pe la Varna, în susü și în gïosü reversändu-se, ca dintr'o pälniä resturnatä, anume din bassinulü carpatino-danubianü, éccë propriü dïsa *Négrä*-mare, pe cândü de dincollo de Meotide și de dincollo de Bosforü ea nicï o datä nu se chiäma astu-feliü pënë la moderna generalisare a terminologieï geografice.

Amü finitü și cu Pontulü, completändü pe deplinü *négra* atmosferä a Munteniei în evulü-mediü.

§ 66

CHARTA EPICA A ARABIEI DELA DUNÄRE.

Negrulü provöcă ideia de *albü*.

Romänia carpatinä fiindü *négrä*, éccë déro că unü copistü allü luï Villehardouin numesce pe cea balcanicä „Romäniä *albä*”¹, dérü numai într'unü singurü passagïu și n'o mai găsimü așurï, cea-ce arrétä că antitesa nu trecuse ničairï la poporü.

Transilvania fiindü Ungariä-*négrä*, Ademarü și Nestorü numescü pe Maghïariï propriü dïși Ungurï-*albï*; înse cellü änteü se gräbesce a lïmuri ellü însuși că acéstä *albëtä* n'äre altä rațiune decätü spre a distinge Pannonia de Ardélü: „dicitur Alba Ungria ad differentiam Ungriae Nigrae”², pe cândü *negreța* Transilvaniei este anteriorä antiteseï, basändu-se pe capetele celle negre alle *Bass-arabilorü*: „populus est colore fusco velut *Etiopes*”³.

Pontulü fiindü *Mare-négrä*, Grecï, Slavï, Turcï atü attribuitü epitetulü de *albä* Mării-ionice⁴.

Cronicarulü maghïarü Kézai botézä pe Cumanï cei adevërați *Comani-albi* prin opozițiune cu *Comani-nigri* dela Dunäre⁵.

Fără a îmulți esemplele, vomü semnala numai că pretutindenï acestü epitetü de *albü* este isolatü, accidentalü, cu totulü străinü litteratureï poporane, limbisticei și diplomaticei, în timpü ce *Négra*-Romäniä, *Négra*-Tätariä, *Négra*-Comaniä etc., purcedëndü töte din *Bass-arabiä*, formézä unü întregü ciclu compactü, solidarü, strictamente circumscrisü din

44) SCHILTBERGER'S Reise, ed. Pelzel, München, 1814, in-8, p. 83: „am Ufer des Wallachischen Meeres.”

45) BAYER, De Cimmericis, in Opuscula, p. 127, ap. KARAMZIN, I, nota 3.

46) ENDLICHER, Monumenta, 14.

1) Hist. de Constant., 301: „Mont Hæmns, qui est la basse Mysie, s'appellent maintenant *blanche Blaque*.”

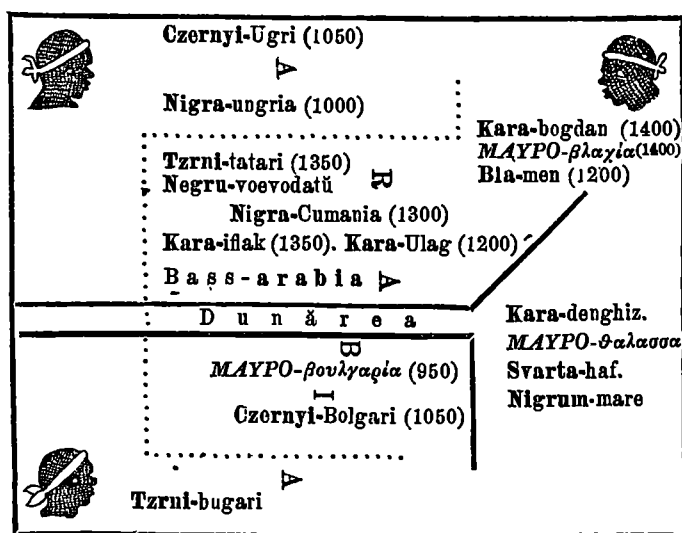
2) Loco cit.

3) Ib. — Despre epitetulü *albü* într'unü altü înțelesü veđi § 8 nota 3; precumü și despre epitetulü *negru*, eroși într'unü altü înțelesü, § 50 nota 6; ambele note förte importante pertru a preveni controversa.

4) FORMALONI, I, 43.—MIKLOSICH, Lex., verbo: *צר'ן*.

5) ENDLICHER, Monumenta, 90.

tóte părțile între *Négra-Ungariă*, *Négra-Bulgariă*, *Négra-mare*, și pe care 'lă putemă resume prin următórea mappă epică a *Arabiei* dunărene :

E fórte importantú de a observa caracterulú poeticú allú acestei nomenclature, căci nu-mai astú-feliú se previne o obiecțiune ce s'arú puté face: cumú óre o țerrișórá ca Oltenia să-și reverse numele assupra unuí spațiú atâtú de întinsú, agiungéndú indirectamente a fi cunoscută pêně 'n Islandia?

Una din proprietățile cele mai distinctive alle poesiei poporane din toți timpii și din tóte regiunile este de a mări pêně la dimensiuni colossale nesce lucruri fórte micí, micșurândú din contra pêně la nullitate pe cele fórte mari.

In Nibelungenlied terribilulú Attila devine piticú față cu obscurulú Hagen, din care esse d'o datá unú gigante.

In epica francesă Carolú cellú Mare este o nemica pe lóngă Rolandú, deși acesta n'a fostú în realitate decátú unú bítetú « praefectus Britannici limitis », pe care cronicarulú contimpurénú Eginhard abia'lú menționéză cu ocasiunea bătăliei dela Roncevaux.

La Ellinú Achille și la Spaniolú Cid sunt nesce iperbole poporane analoge.

La vecinii nostri Serbi și Bulgari nu auđi nicí o vorbă despre ímperatulú Stefanú Dusanú, una din figurele cele mai grandioase în íntreaga istoriă a ginții slavice, și totuși poporulú înalță acollo pêně la cerú în tóte balladele pe unú « Crăișorú Marcú », o personalitate fără nicí o însemnătate istorică, unú simplu condottierú în armata turcă, carele însofise pe sultanulú Baiezid ínt'r'unú resbellú contra marelui Mircea și a fostú uccisú ínt'r'o bătăliă de lóngă Craiova de cătră unú boierú românú numittú Ratco, deși pe acesta, ívingetóritú allú semi-đeului bulgaro-serbú, nemiñ nu'lú celebréză! ⁶.

§ 67.

CONCLUSIUNEA DESPRE ARABIA DELA DUNARE.

Așa déro în secolulú X, între anni 900-1000, la marginea primului millenniú după Cristú, íntregulú bassinú dintre Balcani și Carpați și chífarú ce-va mai íncollo căpétase brumósa famă de *negru*.

⁶ LUCCARI, 72: „Paiasit tornò in Europa, ripassò il Danubio alla città di Sieverino, opera di Severo Imperadore, et fece giornata campale con Rè Mircea, sotto la città di Chraglievo, e vi fu mezo rotto. Marco Chraglievich figliuolo di Vu-

casein Margnavcich, ch' haveva seguito il Turco, fu morto à caso da Ratko Valaco, et il suo corpo messo sopra un cavallo di pezza, fu portato à sepolire in Monasterio di Bullaciani.“

Acestu fenomenu provenindü printr'o poetică asociațiune de idee din descompunerea numelu Bass-*arabiä*, prin care se caracteriza mai în speciä banatulü Severinulu, se trage o necesară consecință că cu multü mai de'nainte, cellü puținü în secolü VII-VIII, territoriulü oltenu era degia cunoscutü ca *Bassarabiä*, căci causa nu póte a nu fi anterióră proprielorü selle effecte.

Logica nu se opresce aci.

În privința *Negrei*-Ungarie, *Negrei*-Bulgarie, *Mărit-negre*, *Negrei*-Tătarie, *Negrei*-Cumanie, *Negrei*-Bogdanie, *Blä-menn*, *Μαυροβλαχία*, *Araby*, *Kara-islak* etc., Bass-*arabia* este o causă; înse totü-d'o-dată dënsa ni apare la rëndulü seü ca unü simplu effectü în calitatea'i de nume dinasticü allü Munteniei, adevä unü ce datoritü secolarei dominațiunii la Dunărea de gïosü anume a nêmulu Bassarabilorü.

Prin urmare, decä *Bassarabia*, ca desemnațiune territorială, datözä dintre anni 600—700, catä sä admittemü că *Bassarabiä*, ca desemnațiune domnescă, trebuia sä fie și mai anticü, din secolü V, VI seü mai susü.

În tomulü III, scriëndü Istoria Ierarchică a Terrei-Romănesci, noi vomü desbatte passü la passü pe basea fontanelorü annalele nêmulu bassarabicü, începëndü înainte de colonisarea Daciei și demonsträndü microscopicesce etimologia cuvêntulu Bassarabiä; de astä datä ni e peste puțință a antecipa asupra unu lungü șirü de desvoltări prealabile.

§ 68.

O COINCEDINȚA LA ROMANII TRANS-DANUBIANI.

Vorbindü despre celle-l'alte vechi numi teritoriale alle voevodatulu Bassarabilorü: *Țăr-ră-Romănescă*, *Munteniä* și *Vlachiä-mare*, noi amü indicatü pentru fie-care din elle o nomenclatură correspondinte la frașii nostri de peste Dunăre.

Acella-și fenomenü, deși numai în germene, ne întimpinä în privința numelu dinasticü *Bassarabiä*.

Urcarea pe tronü a nêmulu Assanilorü, o ramurä a Bassarabilorü dela Oltü, cavalleri cu *capete negre* unü și alșii, era cätü p'aci sä prefacä întregulü imperiü romäno-bulgarü în *Asseniä*; dëru förte scurta duratä a gloriösei dinastie, stinse abia dupä doue-trei generațiunii, a popritü definitiva formulare a nouei numiri.

Missionarulü papalü Ricardü de pe la 1230 ñice: «amü agïunsü la Constantinopole prin *Bulgaria lui Assenü*»¹.

N'a trecutü totuși unü semi-secolü, și o mulțime de alte familie, care de care mai obscură, aü începutü a se succede sub vëduvita porfirä a Assenilorü

Pentru ca o dinastiä sä transmittä numele seü unei țerre într'unü modü durabilü, se cerü nu anni, ci vëcuri.

În Oltenia Bassarabiä eraü anticü degia în secolulü VI, și numele lorü, transmittändu-se territoriulu de pe atunci și mai de 'nainte, n'a încetatü a fi în flóre pënë în secolulü XV; peste Dunăre înse tënëra créngă assenică a Bassarabilorü, mai puținü norocösä decätü tulpina'i din Carpați, s'a șterșü ca meteorulü, deșteptändü într'o clipä admirațiunea și perđëndu-se apoi pentru totü-d'a-una.

Acëstä'i differința între *Bassarabiä* și *Asseniä*, una despărutä din fașä, pe cândü cea-l'altä, dupä o viuëță multi-secolară, reuși a se eternisa directü și indirectü pe totä intinderea bașsinulu istriianü.

1) ENDLICHER, *Monum.*, 249: »per *Bulgariam Assani* et per *Romaniam*.«

§ 69.

IMPORTANȚA UNEI NOMENCLATURE TERRITORIALE.

Trăgându-se din pagină în pagină și din cöllă în cöllă, nomenclatura Munteniei în secolul XIV a luat pînă aci pe nesimțite proporțiunile unui volum; și totuși, departe de a ne căi cătî de puțin, noi credem că numai astu-felū nŷ-a fostū cu puțință a da o temelliă solidă ulteriórelorū nóstre cercetări.

În privința Statelorū, ca și'n a indiviđilorū, după ce s'a îmbrășișatū mai ănteŷu printr'o răpede cătătură configurațiunea lorū generală, unū aspectū massivū allū suprafeței totale, primulū passū este apoi de a întreba: cumū te chŷamă?

Și decă unū Statū séu unū individū va fi fostū cunnoscūtū cumū-va sub mai multe numŷ, cată să le precisămū successivamente pe tóte, constatândū identitatea persóney, fiindū-că altū-felū ne-amū espune dintr'unū singurū omū a face douŷ séu dîn douŷ ómenŷ unulū singurū, în locū de a atribui, după famosulū preceptū allū luŷ Iustinianū: *suum cuique*.

Lectoriŷ nostri s'au convinsū degŷa că numai nescirea nomenclatureŷ împedecase a discerne originea olténă a vechiŷ dinastie princiare din Moldova; numai nescirea nomenclatureŷ mănținuse în picŷóre fabula despre Negru-vodă; numai nescirea nomenclatureŷ a petrificatū atătea grave aberratiuni despre Ungro-vlachia, despre modalitatea annessării Făgărașului cătră Muntenia, despre *voivodatus Bessarabiae* și mai căte altele; numai nescirea nomenclatureŷ a servitū a întuneca o grămadă de lumine de prima importanță pentru istoria nóstră națională, dintre cari abia o parte au fostū desbătute mai susū, celle mai multe remănendū în rezervă.

Cătū de necesară, cătū de nedispensabilă este o stăruitoře approfondare preliminară a cestiunilorū nominale în orŷ-ce studiū istoricū, nŷ-o arrétă o nenorocită esperiință a repositului Heliade, omū de geniū, bărbatū providențialū, dérū înzestratū cu pré-pușină dosă de rebdare spre a fi pututū înfrunta cu isbândă analiza critică.

Intr'unulū dîn opusculiŷ sei, atătū de bine scrișŷ și atătū de reū documentașŷ, ellū đice între altele:

«În mediulū-evū Dacia era reputată în tótă Europa de disciplina ei ecclesiastică. Organizarea cenobiilor și monastirilorū, și organizarea civilă și militară în Dacia era esemplară. Ariosto, ce a statū în secolulū XV, cătândū cavalleriŷ secolulū VIII dîn imperiulū luŷ Carolmagnu, cândū e vorba de eroŷ și eroine sașie de alle lumŷ, spune că venău în monastirile Dacieŷ și se închinau devotându-se luŷ Dumneđeū:

«Dalinda per voto, e perchè molto sazia
«Era del mondo, a Dio volse la mente;
«Monaca s'endò a render fin in Dazia,
«E si levò di Scozia immantamente».
„(Orlando Furioso, canto VII, sez. 16)“.

Apoi Heliade urméză:

«Este în usulū poeșilorū a descrie, cândū vorbescū de unū ce nou și necunnoscūtū. Aci Ariosto e așa de răpede, vorbindū de monastirile dîn Dacia, ca și cumū amū vorbi noi de Passerea séu de Viforîta. Par'că arū fi đisū: se dusesse collo în Dacia, unde scișŷ cu toșŷ că creștinismulū și pietatea sunt de esemplu». ¹.

Așa déro Dalinda plécă dîn Scoția pentru a se călugeri în Dacia.

Dérū în ce felū de *Daciă*?

Aci s'a peccălitū Heliade.

¹) Instituțiunile Romăniei, tabellū istoricū, Bueur., 1863, in-16, p. 41.

Pe la finea evului mediu, începându dela suta X, nu România, ci Danemarca, pe care numai apa o desparte de Scoția, încâtă tocmai într'acollo era drumul firesc pentru eroina lui Ariosto, se chiăma în toți scriitorii occidentali și în toate actele oficiale esterne și interne: *Dacia, Datia, Dazia*.

În același secolu cu Ariosto noi vedem pe regele danesă Ericu XIII intitulându-se: «*Dei gratia regnorum Daciae, Sveciae, Norvegiae etc. rex*»², în cătă Heliade și aci ară fi trebuită să traducă: «regele României, Svediei și Norvegiei».

În același secolu cu Ariosto circula prin Italia o nuvelă poporană, în care gîocă rolul principalu unu «*Imberto re di Dazia*»³: Heliade ară fi pututu susține éroșă că acestu nume germanu denotă pe vr'unu principe din România.

Pe la 1519 regele danesă Cristiernu II, dându-și în limba francesă titlul de «*roy de Dace*», trămittea din Copenhaga la Parisu amiculu seă regelui Franciscu I nesce căni de vênatū, despre carī scrie în epistolă: «*certains chiens levriers, tant de Russie que de ce pays de Dace*»⁴.

Nu cumă-va Heliade s'arū fi încercatū a ne assicura despre românésca origine a acellorū dulăi?

Muscali pênă astă-dă numescū pe Danesă *Daciană* (Daczanin), întrebuintându totū-o dată în privință-le adiectivul *dacicū* (datskii)⁵.

Éccē unde se afflatū monastirile lui Ariosto și se ducea bigota Dalindă!

Dazia, Datia, Dacia, ca o desemnațiune normală a Danemarcei în toate fontănele appusene din véculu de miđu-locū, este ce-va atătū de cunoscutū, încătū nu e permisū ca să n'o scie orī-cine pretinde a se fi ocupatū măcarū în trecētū cu studiulū istoricū.⁶

Nuamă ignoranța acestui punctu împinsese pe nemuritorulū Heliade a băga pe bîetulū Ariosto pe la călugărișele nōstre din Passerea și din Viforîta, celebrândū ca din seninū o antică «*disciplină ecclesiastică*», altū-feliū fórte dubiōsă pe țermi nordici ai Dunării de gîosū!⁷

Ferindu-ne de perspectiva unei asemeni confusiuni și ecuivocitășă, noi amū insistatū atătū de multū asupra nomenclaturei, și totū încă n'amū limpedit' o întrégă, căci pușine țerre și pușine națiuni pe fața globulu pămêntescū aū purtatū în întru și'n affară mai felurite numi geografice și etnografice.

Geșă, Goșă, Zitel-cuzu, Olteniă, și mai multe alte denumiri, a cărorū întrebuintare se mărșina în parțialulū cercū allū unorū deosebite epoce séu allū unei deosebite specie de sorginșă istorice, fără a fi fostū respândite séu perpetuate, nu și-au pututu găssi locū în desvoltările nōstre de mai susū, consacrate esclusivamente unei nomenclature generale și stabile; dérū totuși elle vorū fi desbătute fie-care mai la valle.

Acumū să recapitulămū în câte-va cuvinte, într'unū modū pe cătū se va puté mai plasticū, essențialele conclusiuni alle acestui lungū studiū, grăbindu-ne a păși înainte.

§ 70.

RECAPITULAREA DESPRE NOMENCLATURA ȚERREI ROMÂNESCİ.

Principalulū nume allū Munteniei, meritatū prin desbarcarea legiunilorū romane alle lui Traianū la Severinū și prin persistința de atuncī și pênă astă-dă a elementulu latinū în latura Oltulu, chfarū în acelle momente periodice cândū ellū se eclipsa în celle-l'alte cătune alle Daciei, este Româniă prin escellință: *Țerră Românescă*.

²) Diploma din 1418 în DOGIEL, I, 353.

³) *Novella della figlia del re di Dacia*, ed. Wesselowsky, Pisa, 1866, in-8; o reproducțiune fórte rară, numai în 260 esemplare, din carī unul se află în superba bibliotecă a d-lui A. Odoboscu.

⁴) GEFFROY, *Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède*, Paris, 1856, in-8, p. 502.

⁵) GRIMM, *Gesch. d. deut. Spr.*, II, 732.

⁶) HEEREN, *Historische Werke*, Göttingen, 1821, in-8, t. 5, p. 89, nota.

⁷) D. A. XENOPOLU, unū giune altū-feliū plinū de cunoscințe fórte seriōse, committe din răpediciune o errōre analogă în *Convorbiri litterarie*, 1872, art. *Notițe istorice*.

Slavi și Germanii cunoscându pe vechii Romani sub epitetul de Vlachi, adică dominatori, și astă calificățiune, lipsită mai în urmă de primitivul seti înțelesu de supremația, devenindu o traducere adecuată a cuvântului «Romanus», Muntenia a fostu ȕisă *Vlachia* de'ntefu de câtră Slavo-germani, apoi prin împrumutu de câtră Greci, Unguri, Orientali, purtându acestu nume mai cu preferință de'naintea cellorū-l'alte provincie alle Daciei, ca una ce mai cu preferință represinta românismulū.

Eponimi, individualisări, personificațiuni alle acestorū doue forme, ambele manifestându originea națională, erati Romanu-vodă și Vlachitā-vodă, umbrōse figure mitologice, create în evulū mediu și cari trāiaū încă în tradițiunea poporului nostru pēnē pe la finea secolului XV.

Adoptându pentru usu liturgicu și officialū limba slavica și sciēndū că vorba *Vlachitā*, deși de provenință străinā, nu este totuși decātu unū essactu ecivalinte allū cuvântului *Romānū*, fără ca să fie copprinsă în ea cea mai mică ideā de reprobățiune, Munteniū atū admis'o ei înșiū.

Pe la 1160-1180, annessāndu-se câtră banatulū Severinului territoriulū fāgārāșēnū de peste Carpați, ruptū din corpulū Transilvaniei, acēstā creștere a statului muntēnū pe socotēla Maghiarilorū a începutū a se esprime de atunci încōce prin *Ungro-Vlachia*, ca și cāndū s'arū ȕice Fāgārāșū-Severinū, care nume, denotāndū noua compozițiune administrativā a țerei, a luatū locū în titulatura cellorū doui capi ai națiunii, de'nteū principele și mai tārȕiū metropolitulū, dēru numai în acte slavice și grece, căcī în cele latine ellū arū fi provocatū o intempestivā susceptibilitate din partea Ungariei contra unei nomenclature correspuȕtōre litteralmente cu: «terra Ungriae-et-Vlachiae».

Predomnirea Carpaților a mai căștigatū voevodatului Bassarabilorū următōrea nomenclaturā omogenā, egalmente respānditā în întru și 'n affarā:

Ȕerra-Muntenēscā, usatā d'o-potrivā de ambele laturī alle Milcovului;

Trans-alpina, adecā Peste-muntenia, care ne întîmpinā mereū în fontāne latine, fie maghiare, fie papale, fie chīarū romāne, etc.;

Multanp, nume polonū corruptū prin schimbarea lui *n* în *l* din forma romānescā localā «Muntenia»;

Vrance, nume moldovenescū, datoritū crescutului alpestru prin care se desemna despre Moldova fruntaria ostū-nordicā a Ȕerei-Romānesci;

Havas-Alfold, adecā Muntenia-de-gyōsū, nume maghiarū pe care grafulū ungurescū din Ardēlū illū prescurtēzā în *Alfold*.

Muntenia sēu Ȕerra-Romānescā, atātū prin întinderea hotarelorū selle în comparațiune cu alle cellorū-l'alte staturī romāne din evulū-mediū, pe cātū mai cu sēmā prin prestigiulū de a fi fostū totū-d'a-una centrulū mișcării romānismului la nordū de Dunāre și chīarū pentru romānimea transdanubianā, mai purta unū nume, pe care 'lū aflāmū în fontāne istorice sub doue forme:

Grosse-Walachie, Valachia-Major, Vlachia-Maggiore etc., adecā *Romānia mare*, la străinī;
Mare-voevodatū, în titulatura princiarā internā.

Degia cu multū înainte de secolulū VI, dominațiunea nēmului Bassarab'lorū d'a-stānga Oltului lāșise asupra territoriului numele de *Bassarabiā*, conservatū apoi fără întrerumpere pēnē 'n suta XV, cāndū o parte a Statului Muntēnū dela Galați pēnē la Kilia trecēndū sub stāpānirea Moldovei, acēstā denominațiune a începutū a se aplica din ce în ce mai exclusivū câtră regiunea Bugiacului, ērū dela 1812 guvernulū moscovitū a întins'o asupra întregului spațiū dintre Prutū și Nistru.

Cuvântulū copprindēndū în sine elementele *s+r+l*, s'a întemplatū une-orī a se confunda *Bassarabia* cu *Serbia*, încātū ca Serbi erati considerați cāte o datā, simplu din cauza acestēi

gratuite asonanțe, atâtü anticü Bassarabi dela Oltü, precumü și o ramurä a lorü mai nouä, urcatä pe la 1375 pe tronul Moldovei în persöna lui Petru Mușatü ; dëru nu numai aci s'a resfrântü acüiunea omofoniei, ci încă într'unü altü fenomenü färä alläturare mai remarcabilü prin mulțimea, varietatea și importanța consecințelorü.

Printr'unü rebustu eraldicü, förte comunü în symbolismulü din töte epocele și din töte țerele, Bassarabi descompunëdu-și străbunulü nume gentilițü în Bass-*arabü*, purtatü din timpü immemorialü în stemma lorü nobiliarä unulü sëtü mai multe capete de *Arabi*, adecä *negre*, ceia-ce pe de o parte a datü nascere famosulu mitü allü lui *Negru-vodä* ca fundatorü allü statulu bassarabescü, ërüt pe de alta a creatü pentru întrëga Romäniä, și chiarü pentru regiunile limitrofe, o întinsä nomenclaturä territorialä *sui generis*.

Poesia poporanä a vecinilorü nostri Slavü și Teutonü a fostü naturalmente încäntatä de a putë gässi în apropiare la Dunäre o fantasticä *Arabia*, pe care s'atü și gräbitü a o celebra balladele serbe și bulgare ca *Trni-Arapi* sëtü «Negri-Arabi», cântulü epicü germanü allü Nibelungilorü ca *Araby*, pënë și sagele scandinave din Islandia ca *Bla-menn* sëtü «Arabi», ërüt Mongoliü, Turciü, Greciü și Unguriü sub felü de felü de forme, devenite ce-va mai prozaice prin supprimerea arabismulu și conservarea numai a ecivalintelü setü de negru : *Kara-iflak*, *Kara-bogdan*, *Nigra-Gumania*, etc.

Eminamente poeticü, acestü epitetü nu se putea însige într'o singurä regiune definitä, precisiunea fiindü totü ce este mai prozä, și astü-felü degia în secolulü X—cäci n'amü voitü a ne urca mai susü d'o cam datä—noi vedemü epica negrețä a țerei Bassarabilorü lățindu-se nu numai pretutindenü între Carpați și Dunäre, dëru mai împresurändü încă unü spațü trans-carpatinü prin metamorfosarea Transsilvaniei în Négra-Ungriä, unü spațü trans-danubianü prin Négra-Bulgariä, și chïarü însuși Pontulü se preface în Négrä-mare, adecä se 'nnegresce totü coppinsulü albiei istriane pe ambiü țermü ai fluviulu, avëndü dreptü punctü de plecare Bass-*arabia*, cuibulü *Negrilorü* voevodü.

Afarä de «Négra-Romäniä», remasä la Ottomanü în usü vulgarü pënë 'n momentulü de față, töte celle-l'alte numiri alle nöstre *arabice*, pënë și rădëcina lorü Bassarabiä, încetändü de secolü a se mai aplica cäträ Țërra-Romänescä, încätü numai poporulü de pe la Câmpulungü mai conserva o obscurä tradițiune despre acellü Negru-vodä, adecä acellü banü allü Severinulu carele cucerise între 1160—1210 Fägärașulü, Muscellulü și Argeșulü, urmëzä dëro firesce că legendariü, cronicariü și chïarü istoriciü modernü ai Romänilorü, puținü diligenți în resfoirea fontänelorü, au transformatü originile Statulu Muntëntü într'unü chaosü de contradicțiunü, de falsuri, de travestiri, de imposibilitäți, adducëndü pe Bassarabi din Bugiacü, făcëndü «äntëitü descällecătorü» pe tatälü marelü Mircea, silindu-lü să domnescä cândü la 1215, cândü la 1240, cândü la 1290 etc.

Ne resumämü.

Nomenclatura Munteniei, în parte essistente încă și 'n parte despărütä dupä secolulü XIV, se reduce la următorulü tabellü :

I. Dupä originea naționalä *romanä* :

1. TERRA-ROMANESCA, nume etnicü internü poporanü ;
2. VLACHIA, nume etnicü slavo-germanü, trecutü la toți cei-l'alți străini și admisü în limba officialä internä ;
3. UNGRO-VLACHIA, nume internü strictamente administrativü, civilü și ecclesiasticü, esprimëndü revendicarea de sub *Ungriä* și annessarea cäträ *Vlachia* a țerei Fägärașulu.

II. Dupä aspectulü *muntosü* allü terrëmulü :

4. TERRA-MUNTESCA, nume topograficü internü, întrebuințatü pe ambele malluri alle Milcovulu ;

5. TRANS-ALPINA, adecă *Peste-munteniă*, nume topograficū officialtū latinū, esternū și internū ;

6. MULTANY, maī correctū *Muntany*, nume topograficū polonū, desfigurattū din cellū internū ;

7. HAVAS-ALFOLD, adecă *Munteniă-de-giosū*, nume topograficū maghiartū ;

8. VRANCEA, nume topograficū poporanū moldovenescū.

III. După *mărimea* territoriuluī și a prestigiuluī :

9. ROMANIA-MARE, *Valachia-major*, *Grosse-Walachie* etc., nume ierarchicū esternū ;

10. MARE-VOEVODATU, nume ierarchicū officialtū internū.

IV. După dinastia *Bassarabilorū* :

11. BASSARABIA, nume dinasticū internū și esternū ;

12. ARABIA, nume dinasticū poeticū poporanū slavo-germanū ;

13. NEGRU-VOEVODATU, țerra luī *Negru-vodă*, nume dinasticū poeticū poporanū internū ;

14. BLA-MENN, *Negrū-ōmenī*, nume dinasticū poeticū scandinavū ;

15. NIGRA-CUMANIA, probabilmente *Fekete-Kunok*, adecă *Negrū-Comanī*, nume dinasticū maghiartū, applicabilū și cătră Moldova ;

16. KARA-ULAG, *Négră-Romăniă*, nume dinasticū mongolū ;

17. TZRNI-TATARE, *Négra-Iătariă*, nume dinasticū serbū ;

18. KARA-IFLAK, *Négră-Romăniă*, de unde apoī *Kara-bogdan* pentru porțiunea d'a-drépta Milcovuluī, nume dinasticū turcū ;

19. MAYPO-BAAXIA, nume dinasticū neo-grecū, maī cunnoscūtū relativamente la Moldova.

Tóte acestea într'o strînsă legătură de origine cu NEGRA-UNGRIA ca numele Transilvaniei, cu NEGRA-BULGARIA ca numele Dobrogii, și cu MAREA-NEGRA...

STUDIULU III

ACTIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI

§ 1.

NATURA MUNTENIEI.

Unu Anglesu foarte solidu și foarte observatoru, vechiu consulu britanicu în Bucuresci, sir William Wilkinson, începe unul din capitoli opereii selle cu următoarele cuvinte :

« Vecinătatea Mării-negre și a Balcanului d'o parte, a Carpaților de cea-l'altă, face clima ambelor principate române schimbăciosă și suppusă unor răpedi variațiuni de temperatură. Cândă suflă vântulu nord-estü, chiarü în miđu-loculu verei atmosfera se recesce d'o dată pêne într'atăta că locuitorii sunt siliți a recurge la vestminte mai substațiale. Vântulu dela sudu adduce căldură și timpü frumosü, d'erü generalmente de scurtă durată. Vera este foarte ploiosă ; în iuliü și în iuniü cu furtune viscolöse, cari revinü în tóte serele la aceia-și órá. Érna mai totü-d'a-una e lungă și monotonă, și căldurele verei debută subitamente din celle ánteie dille alle lui maíu, astü-felü că deliciosele unei primă-verे regulate sunt aci puținü familiare. Porțiunea cea mai aspră a ernei se începe dela primulu patrarü allü lui decembre, și acela-și gradü de frigü cu puțină variațiune ține pêne pe la miđu-loculu lui februarü, cândü îi succede o temperatură umedă și nosalubră, durându apoi pêne la maíu. Dunărea și tóte rîurile acestei regiuni remánü degerate în intervallü de șesce septemáne, gheața lorü fiindü destullü de tare pentru a susține transportulu celei mai grósse artilerie. In genariü și 'n februarü ninge și lumea ámbilă cu sanie. Celle mai frumoșe dille alle annului se 'ncepü de pe la finea lui septembre și ținu câte o dată pêne pe la finea lui novembre, d'erü noptile sunt escessivamente reci și nesánětöse. Cállătoriü, cari nu se aperă atuncü prin flanelle și haíne calde contra pernicioșei influințe a noptilorü, sunt espuși a căpeta felürite friguri și pleuresie. Neregularitatea climatei, umiditatea solului și mulțimea bălților essercită aci o visibilă înrîurire assupra diverselorü specie animale, precumü și assupra vegetațiunii. Urși, lupi și vulpi sunt de o natură timidă și puținü periculoși, affară numai cândü ámbilă în numeroșe haíte, ceia-ca se 'ntemplă adesșea în noptile cele mai reci alle ernei. Animalii domesticii sunt remarcabili prin blândea. Carnea de boü, de porcü, de óiă, de venatü și de passeri n'are unü gustü pronunțatü ; legumele sunt puținü gustoșe și florile puținü aromatice. In fine omulü, capü-d'opera naturei, este aci greoiü și mólle. Fără pasiunii violinii, fără energiă în caracterü, ellü manifestă o repulsiune firéscă contra a totü felülü de muncă corporală séü intelectuală. Negreșitü că aceste dispozițiuni potü proveni din cauze morale, d'erü în România cauzele fisisce sunt cellü puținü totü atâtü de active. » ¹.

Mai pe scurtü, ómenii, caii, boii, urși, lupi, vulpi, găinele, rațele, florile, pêne și érba

¹) *Tableau de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1842, in-8, p. 114-116.— Cf. OBEDENARU, *Des fièvres des marais*, Bucarest, 1871, in-8, p. 23. — MALDARESCU, *Sur l'origine*

et la nature du miasme paludéen, Paris, 1865, in-4, p. 17. — GRECESCU, *Assupra emanațiunilorü palustre*, în *Gazetta spitalelorü*, Bucuresci, 1869, nr. 5, etc.

câmpului, pênă și gustul fripturei, toți și toate se ticăloșesc, se piticesc, se trândăvesc în nefericita Româniă, din cauza emanațiunilor palustre, din cauza capricioasei temperature, din cauza solului și atmosferei, din cauza a o mulțime de aginți ce se cheamă foarte bine în știința igienică: *circumfusa*.

Permisu unui turistu a constata o actualitate și a semna provenința cea mai imediată, cea mai evidentă, cea mai palpabilă, deși chiaru densu aru trebui să specifice totu-d'o-dată cellu puținu zona observațiunii, eru nu se generalizeze într'unu modu absolutu; nu e permisu înse unui istoricu, căruia nu i se țertă a tăia dintr'o lovitură nodulu lui Gordia, în locu de a căuta passu la passu o lege providențială permanentă, esplicându apoi cu stăruință totu ce *se pare* a fi o deviațiune:

- Sucht das vertraute Gesetz in des Zufal's grausenden Wundern,
- Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht! »².

Caracterele fizice ale pământului românescu fost'au elle totu-d'a-una ast-felū după cumu ni le descrie Wilkinson?

De n'au fostu așa, urmază necessarmente o altă întrebare: cumu anume să fi fostu, și care trebuī să fie divergița totală seu parțială a efectelorū în comparațiune cu cea-ce este?

De au fostu totu așa, de nu s'a schimbatu nimicū seu pré-puținū, de a remasu aprópe intactă aceia-și constituțiune geologică și meteorologică, acela-și g'ocū termometricū, barometricū și igrometricū, atunci cumu déro de s'a modificatū atâtū de radicalmente natura organică?

Nu mai departe decâtū în secolulū XIV, carele ne preocupă mai în speciă în opera de față; nu mai încollo decâtū între anii 1300—1400, altū-minte destullū de apropiățū de zilele nóstre, fost'a atâtū de căđutū, atâtū de slăbănogu, atâtū de insipidū Românulū din Muntenia, după cumu ellū ni appare în relațiunea lui Wilkinson, fără a mai vorbi de vite seu plante, și mai allesū despre gustulū lorū curatū gastronomicū?

Ce să respunđă óre la o asemenea îndouélă viteziū lui Alessandru Bassarabū, ai lui Vladislavū Bassarabū, ai lui Bassarabū Mircea, de'naintea căroră, în cursu de unū vécū întregū, se puneau pe gândurū Ungurii, Serbii, Bulgarii, Tătarii, Turcii, toate némurile învecinate, chiaru cândū în fruntea acestora se aflau nesce giganzī ca tzarulū Stefanū cellū Fórtē, ca regele Ludovicū cellū Mare, ca sultanulū Baesidū Fulgerulū, ca împēratulū Sigismundū?

Au atunci nu era în Munteniă totu felulū de mlasine și mocirle cu funestele lorū effluve febrifere? au nu era o temperatură totu atâtū de extremă în frigū și'n arșiță, în uscăciune și'n umiditate? au nu erau toate motivele morbide, pe câte ni le-a spusū și pe câte a uitatū încă să ni le înșire Wilkinson, încatū le vomū spune noi înși-ne mai la valle?

Și decă altă dată, în fața unei presiuni fizice analóge, Românulū dela Dunare a pututū să uimescă lumea prin mărirea personalității selle, cumu déro de nu se mai buccură ellū actualmente de aceia-și imunitate contra acelleia-și acțiunii esterióre? și decă nu se mai buccură astă-dī, apoi óre prin ce speciă de transițiune, redobândindu-și vechia aptitudine, aru putē să se buccure încăi mână seu poimână?

Precumu vedeți, problema devine dintre celle mai complicate și mai importante totu-d'o-dată, căci într'insa rollulū istoriei este nu numai a clarifica o situațiune antică, a restabili o imagine trecută, dertū încă mai cu sémă a prevesti și a prepara o posibilă regenerare viitoră a unei națiuni.

Vomū merge încetū, căci sunt unele cestiuni în carī callea spre descoperirea verității se

²) SCHILLER, *Horon*.

assémână cu îngusta punte ce duce peste prăpastie la paradisul lui Mahomet : unu singur passu precipitată, și ai perdută perspectiva de a agține la țintă !

Maî înainte, ca o nedispensabilă întrodúcere în materiă, cată să ni se spună : pênă la ce punctu se póte subordina, séu trebuî vrëndu-nevrëndu să se subordineze unu popor, în bine și 'n reu, înriurirî pământului ?

A admite fără cercetare și fără restricțiune dictatura glebei, a trece peste idiosincrasiele individuale și de ginte, a uita principiul atavismului, a nu recunnósce Provedința, a nu lăssa omului liberul seú arbitriú față cu natura și cu Divinitatea,—este a nu înțelege istoria.

§ 2.

TEORIA ACȚIUNII CLIMEI ASSUPRA OMULUI.

Cu cincî secolî înainte de nascerea lui Cristu, sunt acumú doue miî patru-sute de anni și maî bine, de'nteiu Khung-fu-tseu în China și apoi Ippocratu în Ellada constataú legea desvoltării climatologice a națiunilor.

Toți au vorbitu despre marele Grecu ; nemiî, nici chyarú scriitorii cei maî noui assupra filosofiei istoriei¹, n'au voitú să cunnósca pe marele Chinesu.

Și totuși éccé ce dicea Khung-fu-tseu cu multu înainte de Ippocratu :

«A avé apucătore bine-voitoare și dulci pentru a instrui pe ómeni ; a avé compătímire «pentru cei rescullați din rétăcire contra rațiunii ; acésta' forța virilă a țerrelorú sudice, prin «care se distinge înțeleptulú. A'și face culcușu cu sâmcelle de ferru și cu armure din peile «férelorú selbatece ; a privi fără fiorí apropiarea morții ; acésta' forța virilă a țerrelorú nor- «dice, prin care se distinge vítézulú »².

Peste optu secolî după Khung-fu-tseu, unu ostașu romanu Flaviu Vegețiu făcea din vorbă în vorbă aceia-și observațiune.

Ellu dice :

«După opiniunea ómenilorú cellorú maî competenți, națiunile sudice, suppose estremei «arșite a sórelui, au maî multă înțelegință, dérú maî puținú sânge, ceia-ce le face sficóse «și temétore de a da peptu într'o luptă, căci sciéndu-se anemice, lorú li e frică de râne ; «popórele nordice, din contra, depártate de căldure solare, au maî puțină înțelegință, dérú «unú sânge abundinte, care face dintr'insele cei maî buní luptătorí ; așa dérú pe soldați «cată să-í luămú din nesce țerre intermediare, încátú nici sângele să nu li lipséscă pentru a «puté înfrunta rânele și mórtea, nici acea înțelegință prin care se mănține în armată disci- «plina și care este d'o-potrivă utilă în resbellú și'n consiliú »³.

Pentru ca unu Chinesu și unu Romanu, nedependinți unulú de altulú, fără să fi sciutu nici măcarú decă essistă unde-va China pentru Vegețiu séu Roma pentru Khung-fu-tseu, pentru ca ambiî să fi espressú o singurá ideia, ba încă aprópe în aceia-și ordine logică,

1) Bună órá LAURENT, *Philosophie de l'histoire*, Paris, 1870, p. 99 sqq., unde desvoltă acțiunea climei, combăténdu pe Montesquieu și Herder.

2) *Tchung-yung ou l'invariabilité dans le milieu*, cap. 10, § 3-4, in PAUTHIER, *Les livres sacrés de l'Orient*, Paris, 1841, in-8, p. 105. „Avant des manières bienveillantes et douces pour instruire les hommes ; avoir de la compassion pour les insensés qui se révoltent contre la raison : voilà la force virile propre aux contrées méridionales ; c'est à elle que s'attache le sage. Faire sa couche des lames de fer et des cuirasses de peaux de bêtes sauvages ; contempler sans frémir les approches de la mort : voilà la force virile propre aux contrées septentrionales, et c'est à elle que s'attachent les braves.“

3) VEGETIUS, *Instituta rei militaris*, lib. I, cap. 2 : „Quo

loco ea, quæ a doctissimis hominibus comprobata sunt, non omitam. *Omnes nationes, quæ vicinæ sunt Soli*, nimio calore, siccitas, amplius quidem sapere sed minus habere sanguinis dicunt : ac propterea constantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia matuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contra, *septentrionales populi* remoti a Solis ardoribus, inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi. Tirones igitur de temperatioribus legendi sunt plagis, quibus et copia sanguinis suppetat, ad vulnerum mortisque contemptum, et non possit deesse prudentia, quæ et modestiam servat in castris, et non parum prodest in dimicatione et consiliis.“ — Despre cel-l'alți classici greci și latini, veđi UKKERT, *Geographie der Griechen und Römer*, Weimar, 1821, in-8, t. 2, p. 174-179, unde citéză pe Erodotu, Titu-Liviú, Tacitú, Galenú etc.

agărungându fie-care pe o calle propriă la unŭ resultatŭ identicŭ, trebuie să fie coppersŭ în observațiunea lorŭ comună unŭ mare fondŭ de veritate.

Antagonismulŭ moralŭ între nordŭ și sudŭ, bogăția globulelorŭ sanguine în cellŭ de 'n-teŭ și pușinătatea lorŭ în cellŭ-l'altŭ, cunnoscută chŭarŭ sub numele tecnicŭ de *anémie des pays chauds*; adecă totŭ ce aŭ sciutŭ degia Khung-fu-tseŭ și Vegețitŭ, este o dogmă în medicina de astă-đŭ⁴.

O cugetare fugitivă a devenitŭ înse o sciință întrégă, unŭ corpŭ compactŭ și sistematicŭ numai sub condeșulŭ anticulŭ medicŭ grecŭ dela Cos.

Ippocratŭ este adevăratulŭ părinte allŭ climatologiei.

Labórea modernă, atâtŭ de orgolliósă, abia putu descoperi în realitate, de atunci și pêne la Humboldt, pe icŭ pe collea câte ce-va care să nu se găsescă în nemuritorulŭ opuscolŭ: *περι ἀέρων, ὑδάτων, τόπων.*

Pêne și acestŭ titlu allŭ capŭ-d'operei lui Ippocratŭ resumă în sine ultimulŭ cuvântŭ allŭ sciinței climatologice: aerŭ, ape și locuri.

Nicŭ atmosfera, nicŭ idrologia, nicŭ topografia nu sunt suficiinți, întru câtŭ le ȳea cine-va separamente.

«Ippocratŭ—đice unulŭ din discipolŭi sei ceŭ mai celebri—attribue efecte morale nu numai temperaturerei aerului, ci tuturorŭ cellorŭ-l'alte calitățŭi atmosferice întrunite; nu numai gradului de latitudine allŭ pământului, ci încă naturei selle tellurice, naturei producțiunilorŭ selle, naturei apelorŭ ce lŭ percurgŭ. Ellŭ se silesce a descrie cu essactitate tóte particularitășile câte potŭ atrage atențiunea în studiulŭ diverselorŭ țerre și carŭ le distingŭ mai în speciă. Pentru dênsulŭ, ca elemente necesare alle cestiuniŭ, sunt tóte obiectele importante proprie fie-cării regiuni; tóte calitășile constante și pronunțate prin carŭ aceste obiecte potŭ afecta simșurile și a modifica natura umană. Acéstă semnificațiune a cuvântului *climă* e singură completă. Clima nu póte dérŭ a fi restrînsă în circumstanșele particulare alle caldulŭ și frigulŭ, ci ea îmbrășșeză într'unŭ modŭ fórte generalŭ totalitatea circumstanșelorŭ fisice alle unei localitășŭ; și tóte trăsșurile caracteristice, prin carŭ natura a distinsŭ differitele țerre, întră tóte în concepțiunea climei»⁵.

Éccé în ce simșŭ înțellegemŭ și noi clima, dându-ȳ înse, pentru a preveni orŭ-ce confușiune, numele mai pușinŭ mărginitŭ de *natura*.

In limbagŭtulŭ filosoficŭ omulŭ fiindŭ *ego*, acțiunea naturei assupraȳ însemnăză raportulŭ activŭ allŭ lui *non-ego*.

Este ceȳa-ce în șŭlilele nóstre d. dr. Bertillon a numitŭ *mesologia*, adecă sciința mișŭ-locului ambientŭ⁶.

§ 3.

GINTEA MARGININDU ACȳIUNEA NATUREI.

Orŭ-câtŭ de coppersŭdetorŭ arŭ fi înțellesulŭ ippocraticŭ allŭ condișionilorŭ climaterice, și orŭ-câtŭ de simetrică teoriă s'arŭ puté clădi pe dênsele, realitatea se va arręta adessea rebellă conclusiunilorŭ cellorŭ mai legitime, și istoriculŭ va fi silitŭ să esclame cu nedomerrere: este ce-va mai pe susŭ de materiă!

⁴ BECQUEREL, *Traité d'hygiène*, éd. 3, Paris, 1864, in-8, p. 299. — ROCHARD, *Acclimatement*, in *Nouveau dictionnaire de médecine*, ed. Jaccoud, Paris, 1864, in-8, t. I p. 183 sqq. — PERRIN, *De l'acclimatement, des modifications diverses qu'il peut imprimer à la santé etc.*, Paris, 1845, in-4, thèse. — CREBESSAC-VERNET, *De l'influence de la température sur l'économie animale*, Paris, 1846, in-4; etc. — Mulșimea cărșilorŭ medicale, ce le-amŭ pututŭ consulta și le vomŭ cita mai la valle, o datorimŭ amabilitășŭi, cu care

ni-aŭ deschisŭ bibliotecele lorŭ particulare dd. doctorŭi V. Vlădescu, Petrini, Obederarŭ, Măldărescu, Z. Petrescu etc.

⁵ CABANIS, *Influence des climats sur les habitudes morales*, in *Rapports du physique et du moral de l'homme*, Paris, 1855, in-8, t. 2, p. 139-140.

⁶ LITTRÉ et ROBIN, *Dictionnaire de médecine*, Paris, 1873, in-8, p. 953, art. *Mesologie*. — BERTILLON, *Acclimatement*, in *Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales*, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 270-323.

Maî anteîu chîarû în sfera materială se observă izolându-se unû elementû maî puîînt brutû, deşi totû materiă; unû elementû nu număi organicû, ci încă umanû; unû elementû fôrte tenace, a căruîa resistinîă contra tuturorû pressiuîlorû topice, decă nu totû-d'a-una le îîvinge, încai celle maî de multe orî reuşesce a agîunge la o îîpăcare prin compromisû.

Acestû vigurosû elementû, acestă aristocraîă a materiei, ca să ni fie permisû a ne exprime astû-feliû, este *gintea*, pe care Ippocrattû şi interpreîîş seî o uîtaseră aprópe cu deseversire şi 'n virtutea căriîa Basciî şi strănepoîîi Goîilorû, bună-óră, locuescû de secolî pe aceîa-şî cóstă a Pireneilorû, fără ca totuşi o natură esterióră absolutamente identică să fi pututû as-simila printr'o necurmată acîiune de tóte îîillele viîa teutonică cu acea iberică.

Nemuritorulû creatorû allû climatologieî dice îînr'unû passagiû :

«Priviî pe ţermurenî Fasuluî in Asia. Pămêntulû lorû e umedû, mlăştinosû, căldurosû, accoperitû de pădurî, scăldatû ne'ncetatû, séu maî bine inundatû cu violinîă de potopurî de plóîă. Locuinîele lorû sunt îînfpte chîarû în sînulû bălîelorû: şubrede colibe din lemnû şi din trêstie. Rare-orî Fasianiî visitéă oraşele şi tērgurile invecinate: singurulû lorû miîdû-locû de comunicaîiune sunt nesce luntri scobite din butucî şi cu agiutorulû cărorû ei plu-tescû icî-collea pe numerósele canallurî ce despică pămêntulû lorû în tóte direcîiunile. Ape calde şi stătátorie, putreîite la arşîa sórelui şi nutrite de ne'nterupte ploîe, sunt unica lorû bētură. Insu-şî sluviulû lorû Fastû este rîlulû cellû maî leneşû, ce abia îşî mişcă undele. Fructele şi erburile nu agîungû aci nicî o dată la deplina lorû desvoltare: umiditate le reîine îînr'o stare perpetuă de neperfeîiune. In fine, aerulû e încărcatû de negure. Prin lucrarea tuturorû acestorû cause Fasianiî differă de toîi cei-l'alîi ómenî. Statura lorû e înaltă, dérû desfigurată prin o grăssime atâtû de neobicînită, încătû corpulû se pare a nu avé nicî vine, nicî muschî. Figura lorû e palidă, ca şi cândû arû sufferi de găl-benarî. Aerulû cellû umedû şi negurosû dede vociî lorû o intonaîiune răguşată. Ei sunt domolî din fire şi nu potû susîine nicî o obosélă....»¹.

Icóna e superbă, şi totuşi cuvintele lui Ippocrattû nu se maî potrivescû cu actualitatea.

Regiunea Fasiană, famósa Colchidă cu berbeculû de aurû din mitologia ellenică, este la picîórele Caucasuluî, correspunîendû cu Imeretia şi maî allestû cu Mingrelia, ambele fă-cēndû parte din Georgia.

Apele, locurile, aerulû, maî tóte *circumfusele* se aîă aprópe în aceîa-şî stare patogenică în care elle erău în anticitate; dérû locuitorî, deşi cam mollateci, sunt îînse pré-departe de a gîustifica ultra-limfaticulû tipû din relaîiunea lui Ippocrattû.

Unû proverbîu mingrelianû dice că fericirea omuluî consistă în a avé unû callû, unû şoîmû şi unû ogarû².

Poporû de venătorî este poporû de voînicî.

Intre Fasianiî lui Ippocrattû şi Mingrelianî de astă-îî essistă dérû o differinîă radicală, măcarû-că pămêntulû lorû a conservatû în trăssurele selle caracteristice vechîa băltósă fisionomiă.

De unde óre provine acestă îîtărîiată rebelliune a omuluî contra natureî?

Causele trebuî să fie multiple, îînse una maî cu sémă se pare a fi cea maî decisivă.

Naîionalitatea georgiană, din care Mingrelianî sunt o simplă ramură, nu póte fi de aceîa-şî *ginte* cu anticîi Fasianiî, o coloniă africană după Erodottû³, ci derivă dintr'o altă tul-pină maî vēnósă, maî vivace, maî resistinte, a căriî aşedare în văile Caucasuluî, pe unde

¹) *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων*, LXXXVII-IX; ediîiunea lui CORAY, Paris, 1800, in-8, t. I, p. 72-6.

²) MALTE-BRUN, *Géographie Universelle*, ed. Malte-Brun fils, Paris, 1851, in-8, t. 2, p. 326.

³) HEROD., I, 104; II, 104-6; III, 97; VII, 193.—DIONYS. PER-RIEG., VOÏS. 689. — AMMIAN. MARCELL., STRABO etc. — KARI. RITTER, *Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten*, Berlin, 1820, in-8, p. 35 sqq., crede pe Colchî a fi fostû o coloniă indiană, dérû argumentaîiunea 'î nu satisfăce.

ca printr'o colosală pörtă trecură atâtea sute de némuri în successivele migrațiunii alle barbarilorü din Asia în Europa, esse posteriöră epocei lui Ippocrattü.

Popórele, ca și indiviđii, se distingü prin mai marea sétü mai mica intensitate a așa numitelorü predispozițiunii morbide.

«Espuneți mai multe persóne totü-d'o-dată acellüa-și currentü de aerü rece : una se va plänge de colice, alta va căpëta o bronchită, a treia va simți preludele unüi reumatismü «articularü, și așa mai încollo»⁴.

Se va găssi între elle chıtarü câte una din acelle fericite constituțiunii immune, carı trecutü nevătëmate prin focü și apă.

Aprópe aceia-și climă cresce pe Laponi și pe Sveđianı : cei de'nteü mënunți, slabı, ur-rıți, ocheshı ; cei-l'altı înalți, tari, frumoși, blondı.

Mai multe familie olandese, stabilite sunt acumü trei secolı tocmai la capëtulü sudicü allü Africeı, departe de a deveni negre sétü măcarü brune, aü remasü pënë în momentulü de față ca și cândü nicı o dată nu s'arü fi mișcatü din Amsterdamü⁵.

Țiganulü dela Constantinopole nu se deosebesce de fratele seü dela Stockholm.

În acestü modü tóte condițiunile curatü fizice se arëtă une-orı neputincıose în crâncena lorü luptă cu tenacitatea principiului de ginte.

Acësta totuși, cată s'o recunnóscemü, nu este generalitateä casurilorü.

Mai adessea pämëntulü și poporulü agıungü la unü felü de ecilibritü.

«Israeliți, — ȃice Michel Lévy, — a cărorü împraștiare începuse cu multü mai 'nainte «de mórtea lui Cristü, offeră mediculü o secolară esperiınță universală despre înriurirea «climaterică. Israelitulü olandesü, grosü, înflatü și lunganü, pörtă în tótă fința lui sigillulü «predomniriı limfatice ; Israelitulü din Algeria este macru și bine proporționatü, mai multü «surtü decâtü înaltü, ócheșü, agerü și îndemánatecü. Eccë ceia-ce ı-a făcutü clima. Săı «puneți înse alläturiı unulü lóngă altulü, și asemënarea lorü de ginte o să vë surprinđă. «Acellea-și trăsurre denótă o origine comună. Eccë ceia-ce potü face dispozițiunile or-«ganice contra lucrăriı lunge și întrunite a influințelorü esterióre»⁶.

Noi-înșine descrierămü altă dată cu următórele cuvinte procesulü formării materiale a nașionalitășilorü :

«O nașione presupune doue elemente constitutive, unü pämëntü și unü némü.

«Fie-care pämëntü are o natură a sea propriă ; o natură, pe care nu o póte nemici în-«fluința némului și prin care acellü pämëntü se assémënë cu ellü-ínsuși și differă de tóte «celle-l'alte pämënturiı.

«Anglia a fostü totü-d'a-una insulă : sub Britani, sub Sassoni, sub Danesi, sub Normandı..

«Fie-care némü are și ellü o natură a sea propriă ; o natură pe care nu o póte nemici «influința pämëntului și prin care acellü némü se assémënë cu ellü însuși și differă de tóte «celle-l'alte némuriı.

«Armeniı păstréză ce-va armenescü stereotipü în Francia, în Turcia, în Germania, în «Italia, în Polonia....

«Astü-felü fie-care pämëntü are o ideă a sea specială în universalitatea pämënturilorü, «și fie-care némü are o ideă a sea specială în universalitatea némurilorü.

⁴) MICHEL LÉVY, *Traité d'hygiène publique et privée*, Paris, 1 69, in-8, t. I, p. 68.

⁵) KNOX, *The races of Man*, London, 1851, in-8, p. 473, ap. DARWIN, *La descendance de l'homme*, Paris, 1872, in-8, t. I, p. 262.— Cf. PAUL DE RÉMUSAT, *Les sciences naturelles*, Paris, 1857, in-8, p. 20, 25-6.

⁶) *Op. cit.*, I, 512.— Cf. BOUDIN, *Essai de pathologie ethnique*, în *Annales d'hygiène*, Paris, 2-e série, 1861-2, in-8,

t. 13 și 17, passim. — BROCA, *Recherches sur l'hybridité animale*, în BROWN-SEQUARD, *Journal de physiologie*, Paris, 1858-60, in-8, t. 1-3.— EDWARDS, în *Mémoires de la Société ethnologique*, Paris, 1841, in-8, t. 1, p. 13 : „Un Juif anglais, français, allemand, italien, espagnol, portugais, est toujours un juif... Le climat, malgré la longue durée de son action, ne leur a guère donné que des diversités de teint et d'expression, et peut-être d'autres modifications aussi légères.“

«Așezându-se vre-unul din némuri pe vre-unul din pământuri, legătura cellor două specialități produce o națiune.

«Unirea de'ntre pământ și nemu, pe bazele cărora se înalță o națiune, e atât de strânsă, încât pământul resfrânge în toate cele șelle imaginea nemului, și nemul resfrânge în toate cele șelle imaginea pământului.

«Națiunea, astu-feliu formată, se asemănă cu ea-însăși mai mult încă decum se asemăna unu cu altul cele două elemente ale șelle constitutive, pământul și nemul, «căci națiunea este unu productul de asemănări.

«Prin urmare, diferența acestei națiuni de toate celelalte națiuni, fiindu eroși unu productul de diferențe, câtă să fie și ea mai mare decum era diferența cea simplă dintre unu pământ și unu altu pământ, dintre unu nemu și unu altu nemu.»⁷.

Nemicu mai correctu ca teoriă.

Avându la mână acestu criteriul allu contopirii climatei cu ginte, s'arū păré lesne la prima vedere a caracteriza ca și matematicesce pe orī-ce națiune :

Francesulu = Latinu + clima x ;

Italianulu = Latinu + clima y ;

Românulu = Latinu + clima z ...

Nemicu înse n'arū fi mai illusoriu în aplicațiune.

Simplă și ușoră în aparință, cestiunea este în faptu una dintre cele mai dificile și mai complesse.

Și éccē de ce.

Antefu, nu este mai nici o națiune sub sóre care să nu fi sufferitu multiple și copiose amestecuri cu alte ginți, deși aceste căsătorie se finescu totu-d'a-una prin predominarea nemului cellui mai bine constituitu.

Allu douilea, nu este mai nici o ginte sub sóre care să nu fi trecutū successivamente prin multe și diverse climate, rămânendu înse une-orī imună contra presiunilor esterioare.

Allu treilea, nu este mai nici o climă sub sóre care să nu fi înduratū măcarū o picătură modificatrice dela felurite națiuni.

Aceste trei proptelle arruncă problema într'unu labirintu.

Pentru a defini pe Francesu, de esemplu, nu mai agține elementara formulă de mai susu, ci se cere o altă fără comparațiune mai complicată, în care să se prevēdă proporționalu toate gințile câte au fostu concursu de'mpreună cu cea latină la nascerea națiunii franceze, toate climatele câte influințaseră anterioramente asupra definitivei formațiunii a acellorū differite ginți, și'n fine toate națiunile câte essercitaseră și mai de'nainte o fracțiune de lucrare în sfera acellorū variate climate⁸.

Ș'apoși rezultatul unei assemeni analize câtă să se applyce treptatū cătră toate etățile viueței naționale, constatându-se gradațiunea cu care urmele triplei înrîuriri converginți devinū din ce în ce mai palide și mai nesimțite, unele mai mult și altele mai puținū, în proporțiune cu mărimea dosei primite dela începutū și'n mesura depărtării în timpū și'n spațiu dela punctulū

⁷) HASDEU, *Industria națională față cu principulū concurenței*, Bucur., 1866, in-8, p. 17.— Despre înțelesul curatū moralū, nu materialū, allu cuvântulū rațiune, veđi studiulū amiculu nostru G. VEZZI RUSCALLA, în *Columna lui Traianu*, 1872, nr. 25 sqq., și italianesce: *Che cosa è nazione*, Torino, 1854, in-8.

⁸) CHARLES VOGT, în DARWIN, *op. cit.*, p. XII: „L'héritage et la transmission des caractères est, dans le monde organique, ce que, dans le monde inorganique, est la continuation de la force. Chaque être est donc le résultat nécessaire de tous les ancêtres qui l'ont précédé, et pour comprendre son or-

ganisation et la combinaison variée de ses organes, il faut tenir compte de toutes les modifications, de toutes les formes passées qui, par héritage, ont apporté leur contingent dans la nouvelle combinaison existante. Et de même que la force primitive se montre dans le monde physique et suivant les conditions extérieures, tantôt comme mouvement, tantôt comme chaleur, lumière, électricité ou magnétisme, de même ces conditions extérieures influent sur le résultat de l'héritage et amènent des variations et des transformations qui se transmettent à leur tour aux formes consécutives. Une tâche immense incombe donc aujourd'hui aux sciences naturelles.“

de plecare, mai ținându-se apoi sémă și de nouele ingrediente ce se adaugă în fie-care secolu.

Ast-felū, revenindū la formule algebraice, cu agfutorulū cārora raționamentulū appare mai plasticū, și esprimēndū prin N o națiune orī-și-care, prin G gințile constitutive, prin C climatele prin câte trecuse, prin δ scăderea elementelorū vechī și prin γ adausulū elementelorū noue, vomū vedē că o naționalitate, decā în primulū secolū allū essistenței sēlle este $N = xG + \gamma C$, în ceī-l'alți secolī unulū după altulū va fi:

$$\begin{aligned} N &= (xG - \delta) + (\gamma C - \delta') + \gamma; \\ N &= (xG - 2\delta) + (\gamma C - 2\delta') + 2\gamma; \\ N &= (xG - 3\delta) + (\gamma C - 3\delta') + 3\gamma \dots \\ N &= (xG - n\delta) + (\gamma C - n\delta') + n\gamma. \end{aligned}$$

Dérū a gāssi valōrea concretā a acestorū formule este o muncā de titanū!

Și totuși istoriculū pōte pēnē la unū punctū să întreprindā acēstā colossalā operā, și fiindū că pōte, trebuī s'o facā.

Negreșitū că istoriculū unei națiunī, cellū multū allū unei ginți, căci timpulū unei seriose istorie universale n'a sossitū încă, sētū mai bine ȃicēndū istoria fie-cārī țerre, microcosmū allū macrocosmulū, este cea mai veridicā istoriā universalā.

Elementulū gințiī ne va preocupa mai în speciā în tomulū II allū acesteī scrierī.

Aci noi amū voitū numai a mărgini printr'insulū cerculū de acțiune allū natureī.

Dérū acēstā acțiune, fie ea câtū de întinsā, precumū și este, óre numai ginea o mărginesce?

§ 4.

INSTITUTIUNILE MARGININDU ACTIUNEA NATUREI.

Teoriele esclusive sunt acelea ce au servitū totū-d'a-una mai multū decâtū orī-ce a întuneca veritatea.

Illustrulū Montesquieu esplica tōte prin climā și érōși prin climā¹, ba încă într'unū simțū fórte restrīnsū allū cuvēntulū, cam în felulū lui Khung-fu-tseū și Vegețiu², cu multū mai pe gīosū de vastele vederī alle lui Ippocratū.

Intr'unū locū ellū ȃice:

«Popórele insulare sunt mai liberale decâtū popórele continentale. Insulele sunt generalmente micī, încātū o parte a poporulū nu pōte fi întrebuiñtatā atātū de bine la assuprirea celleī-l'alte...»³.

Montesquieu observā ellū singurū în notā că Iaponia e fórte despoticā, dérū pentru că... este o insulā mare, nu micā!

Ce artū fi ȃistū ínse cu câțī-va annī mai în urmă despre Statele-Unite alle Americēī, atātū de liberale, deși fórte spațiose și carī nu sunt nicī măcarū o insulā ca Iaponia?

De ce tace despre Elveția?

Generalisārī pripite de acēstā categoriā, deochiāndū adevērulū teoreticū prin errórea aplicațiunilorū, n'au pututū să nu provóce din partea semi-sciinței alte generalisārī totū atātū de pripite și nu mai puñinū erronate în simțulū diametralmente contrariū.

Unī s'au apucatū a contesta din temelliā acțiunea natureī asupra omulū.

1) *Esprit de lois*, lib. XIV: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du climat“; lib. XV: „Comment les lois de l'esclavage civil ont du rapport avec la nature du climat“; lib. XVI: „Comment les lois de l'esclavage domestique ont du rapport avec la nature du climat“; lib. XVII: „Comment les lois de la servitude ont du rapport avec la nature du climat“;

lib. XVIII: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du terrain.“

2) *Ibid.*, XIV, cap. 2: „L'air froid resserre les extrémités des fibres extérieures etc.“, relatāndū apoi o comicā espeințā: „j'ai observé le tissu extérieur d'une langue de mouton!“

3) *Ib.*, XVIII, 5.

Cellu mai celebru, fără a mai vorbi despre Voltaire⁴, este Helvétius, unu amicū intimū allū luī însuși Montesquieu.

Combătându proverbiala viteziă a ómenilorū dela crivěțū, ellū dice :

«Dacă nordulū are urși albi, sudulū are și ellū lei și elefanți. Citiți istoria, ș'o să vedeți «pe Huni, eșiți din regiunea Mării de Azofū, înlănțuindū popóre mai nordice; o să vedeți «pe Sarracinī răpeđindu-se în glóte de pe arđetőrele năsipurī alle Arabiei pentru a duce «desolațiunea pենēn ānima Franciei, după ce triumfaseră în Spania și cuceriseră atâtea alte «națiuni; o să vedeți pe aceia-și Sarracinī sfărāmāndū cu o mână victoriósă stindardurile «Cruciașilorū, cari nu veniaū din Europa în Palestina decâtū pentru a sufferi bătătā peste «bătătā și rușine peste rușine. Dacă'mi întorcū privirile cătră alte țerre, observū aceia-și «confirmare a opiniunī melle: fie triumfurile luī Tamerlanū, carele dela țermi Indulū se «urcă victoriosū pենē la ghiășurile Siberiei; fie isbānđele Incilorū și vitezia Egiptenilorū, «renumiți în țillele luī Ciri ca poporulū cellū mai curagiosū și meritāndū pe deplinū acéstā «reputațiune în bătătālia dela Tembrea; fie mai în sferșitū acei Romanī, alle cărora victo- «rióse arme aū resunatū pենēn Sarmația și pենē la Britannia...!»⁵.

Ellū închiāiā apoi, că de câte ori cei dela nordū vorū fi învinși pe cei dela sudū, a fostū mai allesū victoria libertății assupra servitūții.

Éccē o generalizare totū atātū de ciudată ca și a luī Montesquieu !

Ea presintă înse nu mai puținū o parte fórte adevēratā.

Pentru Helvétius guvernele sunt respunđetőre de firea popórelorū :

«Fie-care națiune posedă unū modū propriū de a vedé și de a simți, ceia-ce constituă «caracterū naționalū. La tóte popórele acestū caracterū se póte schimba, fie subitamente, «fie puținū câte puținū, în conformitate cu schimbările răpeđi sétū încete în forma guverna- «mentulū, decī în educațiunea publică. Caracterulū Francesilorū, de-multū cunoscutū ca «voioșū, n'a fostū totū-d'a-una astū-felū. Imperatulū Iulianū ni spune că Parisianī iī plă- «ceatū fiindū-că sunt de unū caracterū severū și seriosū ca și dēnsulū. Așa dērō caracterulū «naționalū se schimbă. Inse cândū óre acéstā schimbare se observă mai bine? In acelle mo- «mente revoluționare, cândū popórele cadū d'o datā din libertate în sclaviā. Māndre și în- «drāsnețe pենē atunci, elle devinū debile și fără ānimā.»⁶.

Ce-va mai la valle Helvétius reproduce din celebrulū Anglesū Burke următórea expresivă imagine a mollecūnii în care se cuffundase Veneția sub tempitórea presiune a unū brutū regimū despoticū :

«Venețianulū nu este decâtū unū purcellū, nutritū de cătră stăpānū și pentru usulū stă- «pānului, care 'lū păđesce într'unū staulū, permittēndū-i a se tăvāli în gunoșu și'n mocirlā. «Mare, micū, bărbatū, femeia, preotū, mirēnū, în Veneția toți đactū d'o potrivā în trāndāviā.»⁷.

Cāndū marele oratorū britannicū schița în secolulū trecutū acestū hidosū tabellū, unde mai eratū óre acei întrepidi Venețianī din evulū mediū, cari spulberatū armatele germane alle luī Fredericū Barbarussa, desființatū imperiulū bizantinū, dictatū legī pe Marea-nēgrā, se luptaū peptū la peptū cu Mohamedū II?

Și totuși clima remāsese aceia-și!

Este dērō fórte adevēratū că vișulū instituțiunilorū, cari adesea sunt o órbā imitațiune

⁴) Dictionnaire philosophique, verbo: Climat, și Commentaire sur l'Esprit des lois.—Of. MABLY, De la législation ou principes des lois etc.

⁵) HELVÉTIUS, De l'Esprit, Paris, 1818, in-8, p. 409-10. —LAURENT, op. cit., vorbindū despre adversariī luī Montesquieu, uită pe Helvétius, deși este tocmai cellū mai ponderosū.

⁶) De l'homme, Paris, 1808, in-8, p. 203.

⁷) BURKE, Traité du Sublime, ap. HELVÉTIUS, De l'homme, 341: „Le Vénitien n'est qu'un pourceau qui, nourri par le maître et pour son usage, est gardé dans une étable où on le laisse se vautrer dans la fange et la boue. A Venise, grand, petit, homme, femme, clergé, laïque, tout est également plongé dans la mollesse.“

din afară, une-orî unû capriciû individualû allû cellorû dela cârmă, pôte mișelli nașionile celle mai bine înzestrate din punctul de vedere allû pământului.

Acêsta înse nu autorisă câtû de pușint a nega radicalmente acțiunea climaterică, ci numai o restrînge, precumû amû mai restrîns'o noî mai susû cu principiulû de ginte.

Insușî Helvétius se vede câte o dată silitû a recunnósce cu o gîumătate de gură influința *circumfuslorû*.

Intr'unû locû ellû țice :

« Tóte evenimentele se légă. O pădure despre nordû fiindû tăiată, se schimbă vînturile, secerișulû, arșile unei țerre, moravurile, guvernământulû. Noî nu vedemû înse tótă acêstă înlănțare, a căriia prima verigă se află în eternitate »⁸.

Observațiune sublimă !

Dérû decă o singură pădure pôte să essercite assupra unei nașionî o înriurire atătû de gravă, ce să mai țicemû óre despre totalitatea aginșilorû fisici ai unei regiunî ?

Helvétius s'a prinsû într'o cursă de contradicțiune, essagerândû pentru și contra.

§ 5.

OMENII MARI MARGININDÛ ACȚIUNEA NATURII.

Nu numai originea nașională, nu numai forma de guvernamentû bună séu rea, ci chîarû o singură ideă mare, sguduindû cu energiă totû organismulû umanû, pôte să paralize acțiunea climei.

O ideă mare scosese pe nepassătorulû Beduinû din ferbinșile deșerturî alle Arabiei, supunêndu-î o lume dela Himmalaia pêně la Atlantică.

Pe cine condișionile fizice alle țerrei sêlle îllû învățaseră a nu sci decătû să vagabundeze cu șatre din locû în locû, o ideă mare l'a urcatû ca printr'o minune la culmea cultureî sciinșifice, litterarie și artistice, făcêndu-lû să domine în trei continente prin armă și prin carte totû-o-dată, prin victoriele unuî Harun-el-Reșid, prin versurile unuî Farazdak, prin filozofia unuî Avicenna, prin fașadele Alhambrei !

Și n'are dreptate Buckle, cândû attribue éroșî climei pêně și astă miraculósă înălțare morală a Beduinului, sub cuvêntû că ea nu s'a operatû în séca și stérpa Arabiă, ci degia la Bagdatû, la Cordova, la Delhia, în celle mai fecunde laturî alle Mesopotamiei, alle Indiei, alle Spaniei, unde trebuia s'o provóce avușia pământului¹; n'are deplina dreptate, căcî totû acolo, deși fecunditatea este unû faptû permaninte, totușî fenomenulû unei puterî și allû unei civilizașionî essuberanșî nu s'a manifestatû decătû numai sub Arabî, ș'apoî numai întru câtû Arabiî erati electrișai de ideia cea mare.

O ideă mare implică pe unû mare omû.

Alkoreanulû este Mohamedû.

Astû-felû unû individû, unû verme, unû atomû pôte să smulgă une-orî o nașione de sub arbitriulû natureî.

Și nu essistă nicî o țerră câtû de desmostenită, unde să fie peste puțină a se nasce rara excepșione a unuî mare omû, căcî pretutindenî se pôte întîmpla unû locușorû de câte-va palme în care la unû momentû datû să concurgă tóte elementele unei assemenî eventualitășî.

Corsica a produsû pe unû Bonaparte.

Trufașă de doue millennie de a fi fostû légênulû unuî Alessandru, Macêdonia o să mai dormă pôte într'o perfectă sterpicîune alte doue millennie.

⁸) HELVÉTIUS, *Mélanges*, Paris, 1818, in-8, p. 298; „Tous les évènements sont liés. Une forêt du nord abattue change les vents, les moissons, les arts de ce pays, les mœurs et le

gouvernement. Nous ne voyons pas toutes ces chaînes, dont le premier chaînon est dans l'éternité.”

¹) LAURENT, 219.

Cronicele orientale ni povestescă cu multă naivitate originea cellui mai mare omă din câștăi aș eșită vre-o dată din fundulă Asiei.

Éccă narrașionea :

Ună Tătară, venăndă într'o și cu două frașii ai sei mai mică, întelnesce în câmpă pe ună altă Tătară, care venă cu o tēneră și frumoșă femeia; temēdu-se a nu fi atacată de cătră trei, Tătarulă cellă însurățellă o ăea la sănētōșă, lăssāndu-șii nevēșta; venătorulă cellă mai mare o duce la sine, și peste noue lune se nasce... Cinghiz-hană!^a

De nu pleca la venătōre, de nu era înșoșită de alșii două, de nu întelnea pe ună fricosă, de nu era acesta însurată, de șii lăssa femeia a-casă etc. etc. etc., lumea n'ară fi veșută pe cellă mai terribilă cuceritoră, născută într'ună bēștă cortă din Mongolia, dērtă a căruia posteritate a domnită în acellă-șii timpă în China, în Persia, în India, pe șermii Pontulă; și chărtă pēnē astă-șii, după atășia secolă, nu numă în Asia, ci chărtă în Europa nașionea russă, deși de o altă origine și într'o altă climă, conservă de atunci în caracterulă sei profunde urme alle dominașionii tătare!

E sigură că nu tōte șerrele daș pe Mohameșii, pe Bonapartă, pe Alessandri, pe Cinghiz-hană; dērtă ómenii mară după mesura timpulă și a loculă n'au lipsită mai nicăiri, și mai nicăiri n'au remasă nēcombătute de cătră dēnșii imediată seú indirectă, într'ună modă mai multă seú mai pușină durabilă, pretensiunile pământulă assupra poporulă.^b

§ 6.

ACCIDENTELE LOCALE MĂRGININDŪ ACȘIUNEA NATUREI.

În sfērșită—și acēștă considerașione este de prima însemnētate—affară de nordă estremă seú de sudă estremă, sunt prē pușine șerre destullă de întinse unde clima să nu fie óre-cumă în anarchia, înlesnindă astă-felă ea însă-șii omulă callea de a se emancipa.

Acollo mai cu sēmă unde sunt mușșii, natura grămădesce într'ună āngustă spașii panorama aprōpe a întregulă globă pământescă.

Tournefort, făcēndă ascensiunea Araratulă, găsise la picșorele colossulă vegetașionea locală a Armeniei, ce-va măi susă pe a Italiei, apoi pe a Franciei și Germaniei, în sine de totă în vērtă rudimentarele plante alle Laponiei, ca și cândă ară fi cālșitorită în câte-va óre dela Caucasă pēnē la Marea-ānghiățată.

Humboldt în America observă în privinșa medicală ună fenomenă analogă în crescetulă Cordilliereloră, unde brăulă inferioră offeră afecșionii biliōse ca sub ecuatoră, brăulă intermediară se distinge prin afecșionii catarrale ca în regiunile temperate, brăulă superioră presintă afecșionii inflammatōrie de alle nordulă¹.

După calcule admise, negreșită approssimative, fie-care gradă de latitudine spre nordă de ecuatoră correspunde cu o împușinare de $\frac{1}{2}$ gradă în temperatură, értă fie-care rădicătură de pământă de 100 metri ecivalēză cu o sārire în susă peste ună gradă de latitudine², încătă o măgură italiană de câte-va mife de metri transpōrtă pe omă în condișionile fisece alle Siberiei!

În Africa, pe cândă arșia șessulă cōce și frige, la o înălșime de 4000 metri sclipeșce zăpēda în mișșu-loculă verei³.

Deși pesta decăușă din periodă în periodă poporașionea Constantinopolă, totușii la o distanșă de câte-va leghe de acolo înfloreșce ună sată pe muntele Alem-dag, ca la 500 metri d'assupra mării, unde cūma n'a putută pētrunde nică o dată⁴.

a) SCHMIDT, *Geschichte der Ost-Mongolen von Ssanang-Ssetsen*, Petersb., 1829, in-4, p. 63.

b) Cf. BAGEHOT, *Lois scientifiques du développement des nations*, Paris, 1873, in-8, p. 106.

1) BECQUEREL, *op. cit.*, 265.—LÉVY, *op. cit.*, I, 449.

2) BOUDIN, *Traité de géographie médicale*, Paris, 1857, in-8, t. 1, p. 222.

3) HUMBOLDT, *ap. LÉVY*, I, 272.

4) BRAYER, *ap. LÉVY*, I, 424.

Corfu și Leucada sunt doue insule din același gruppă ionică, și totuși statistica ni spune că din 1000 de omeni morți anualmente la Leucada 46 și la Corfu numai 20⁵.

Asemeni anomalie devin cu atătu mai marcate, cu cătu pe lăngă munți se mai adauge fermalu marinu, diversitățu de esopituene cătră cele patru puncturi cardinale, etc., etc.; tôte căte serviseră lu Humboldt a stabili famoasău teoriă a *linielorū isoterme*, caru ni arrētă climate identice preperate icu-collea sub cele mai felurite latitudinū, sēu climatele cele mai felurite învecinându-se sub latitudinū identice.

Așa dero mai în fie-care țerră, ca să nu dăcemu mai în fie-care provincia, cu escepțiuena numai dōră a zōnelorū polare, se cōcnescū și se contrabalanță mai multe differite nature, a căroro varietate scapă totalitatea unei nașunū de massa presiunū esterioare.

Este înse nu mai pușinu adevăratu că una din aceste differite sub-clime, anume cea mai respândită, gōcă totu-d-a-una unū rollū predomnitorū.

§ 7.

CONCLUȘIUNEA DESPRE ACȚIUNEA NATURII.

Amu desfășuratū principalele marginū alle acșunū naturei assupra omulū.

Urmēză ore că acēstă acșune să fie nullă?

Din contra.

Gintea, institușionile, ideiele sēu bărbașu maru și recursulū la accidente locale potū învinge tirania pământulū, dēru nu-lū distrugū, ci abūa 'lū neteșescū pe d'assupra.

Dintr'unū lacū esse o mlaștină, o mlaștină se preface într'o livédă, o livédă cine mai scie în ce; înse nicu o dată nu veșu vedē acollo unū munte.

Toșu locuitorū planetei terestre strinșu la unū locū n'arū putē să nivelleze Alpiu, sēu să astupe acea Mediterraneană căriū Herderu nu se sfēa a-ī attribui civilitatea Europei¹.

Egiptenū rădicaseră monstruoșe piramide, dēru n'au fostū în stare de a schimba nășipulū în argilū, precumū nicu argilulū nu se schimbă în granitū.

Luașu de pe podurū unū cerșetorū, înveșu-lū pușinā carte, dașu-ī unū lustru socialū, îmbrăccașu-lū elegantū și așeșu-lū într'unū tilbury sēu pe bancele unū parlamentū; este o im-mensă deosebire, înse acela-șu individū; unū individū în care s'a desvoltatū ceșu-ce avea mai bunū, s'au mascatū părșile cele relle, poté chyarū s'au chloroformisatū; dēru nemicū notū, nemicū suppressū, nemicū adausū!

Neputinșoșu a metamorfosa o fiinșă atātu de mobilă și atātu de impresionabilă ca omulū, cumū ore să revolușionamū radicalmente impassibila constitușione fisică a unei țerre întregū?

Unū essemplu.

Nicu o ginte nu întrece pe Anglesu în persistinșă, în stabilitate, în țaria, în individualismū.

De vr'o douū secolū ei se strămută la nordulū Americēi.

Selbătēcia nouei lumū dispere sub neobosita muncă de brașu și de minte a colonulū brī-tanicū.

Pădurile și bălșile agșungū a fi cușburū de civilisașione.

Spiritulū a biruitū materia!

Ei bine, Anglo-americanū mărturescū ei-înșu, că o neperceptibilă acșune a climatei ī apro-piă cu 'nctulū din și în și mai multū de natura fisică și morală a barbarilorū indigenū.

⁵) *Statistical Reports on the sickness, mortality etc.*, London, 1840, in-f., ap. BOUDIN, *Geogr. méd.*, II, 216.

¹) *Ideen zur Philosophie der Geschichte*, in *Sämtliche Werke*, Gotha, 1853, t. 28, p. 41; t. 29, p. 73.—Totu aci vomū mai cita dintre adeșu șu ecōlei istorico-climatologie, unū de totū essagerașu: BOVINUS, *Methodus ad facillēm historiarum*

cognitionem, Paris, 1566, in-4, și *De la République*, Paris, 1576, in-f.; WILSON, *Some observations relative to the influence of climate*, London, 1780, in-8, BONSTETTEN, *L'homme du Midi et l'homme du Nord*, Genève, 1824, in-8; FOISSAC, *De l'influence des climats sur l'homme*, Paris, 1867, in-8; KARL RITTER, *Erdkunde etc.*

Yankée devine Huronă^a!

Unu Huronū cultū, precumū e cultū și pământulū lui; dērū conservāndū acela-și sîmbure pe care'lū avuseserā unultū și altulū în starea lorū primordială.

Din măceșū veșī avē unū trandafirū, o roză cu o sută de foī, nicī o dată înse unū crinū!

Instituțiunile, omenī marī, recursulū la accidente locale, nemicū și neminī nu face mai multū decâtū ce-a-ce făcuse gîntea în Statele-Unite.

Natura nu uccide liberulū arbitriū, nu împedecă progressulū, nu popresce realizarea cellorū mai frumōse tendințe alle unei națiunī; dērū ea li imprimă o direcțiune, o direcțiune adesea întreruptă și apoi re'nnodată din intervallū în intervallū; o direcțiune ce nu pōte fi acea-și la Tamisa și Bosforū, în Uralī și Ande; ertū supra-direcțiunea tuturorū direcțiunilorū climaterice parțiale, precumū și tōte cāte remānū nestrābāttute pentru cugetulū omulū, este în Provedință.^b

Acumū ni e permisū a trage urmātōrele doue conclusiunī:

1. Numai printr'unū studiū monograficū allū natureī fie-cāriī regiunī cu tōte particularitāțile selle, ertū nu prin idee generale preconcepte, se pōte constata acțiuneaī asupra omulū, differită în felurite țerre atātū după propriulū seū fondū, precumū și după reacțiunea ginșī, a instituțiunilorū, a omenilorū marī, a recursulū la accidente locale, și altele.

2. Gîntea, instituțiunile, omenī marī, recursulū la accidente locale, cu atātū mai vĕrtostū altele mai mĕnunte, modifică numai superficialmente fondulū naturalū allū unei regiunī, și prin urmare acțiuneaī asupra omulū.

O dată agĕunșī aci, sciĕndū ceī clima și carī sunt restricțiunile selle, adecă posedĕndū o deplină definițiune a teseī, noi vomū analiza fără a șovāi natura fundamentală a Munte-nieī în celle mai caracteristice epoce:

1. Sub Erodottū cu patru secolī înainte de Cristū;
2. Sub Ovidiū în șillele Măntuitorulū;
3. In periodulū formațiunī limbei romāne.

I.

ERODOTU

§ 8.

TESTULŪ LUI ERODOTTŪ DESPRE DACIA.

«Părintele istoriei»,—căci acestū epitetū s'a datū lui Erodottū cu totū dreptulū și nu i se va răpi nicī o dată¹, cercetase personalmente aprōpe întregulū țermū appusĕnū allū Mării-nĕgre.

Intr'unū locū, vorbindū despre regiunea dintre Bogū și Nipru, adecă cu multū mai susū de gurile Nistrulū, ellū đice fōrte limpede: «cu însișī ochiī mei amū veđut'o»².

^a) DE QUATREPAGE, în *Revue des Deux Mondes*, 1861, t. 1, p. 964 sqq., ap. LAURENT, 112.—Veđī esplicațiunea pe largū a acestui importantū fenomenū în DESOR, ap. BOUDIN, *Géogr. méd.*, II, 197-203.

^b) Desvoltarea teoriei providențiale veđī în Vol. 2, Studiulū IV, § 1-3.

¹) O frumōșă apreciere a muncēi istorice a lui Erodottū, veđī în DAHLMANN, *Forschungen auf dem Gebiete der Ge-*

schichte, Altona, 1832, in-8, t. 1, p. 1-236.

²) Lib. IV, § 81: „*Τοσόνδε μέντοι ἀπίφαιρόν μοι ἐς ὄψιν.*“ —Noī citāmū și vomū cita pe Erodottū dură celle mai bune doue edițiunī pĕnĕ acumū cunnoscute: *Herodoti Musae*, ed. Creuzer et Bähr, Lipsiæ, 1832, in-8, și *Historiarum libri IX*, ed. Dindorf et Müller, Paris, 1844, in-8, carī aū utilizatū și aū perfecționatū tōte lucrările anteriore alle lui WESSELING, REIZ și SCHAEFER, SCHWEIGHAEUSER etc.

În alte doue passage menționeză mormintele regiilor cimmerian³ și urma de piatră a lui Ercule⁴, ambele pe malul râului Nistrului.

Nemică nu arată că Erodoteu va fi străbătut în adâncul pământului românesc de astăzi; dăru totul probă că el cunoscă de aproape litoralul marin al Dunării, de unde apoi, probabilmente dela coloniile milesiană din urbea Istria, așezată la gurile fluviului⁵, nu-i era greu a culge noțiunile cele mai positive asupra unei porțiuni de teritoriu interior până la Olt, și chiar mai încolo.

În adevăr, relațiunea despre țara noastră este de o exactitate surprinzătoare; negreșită înse cu esențiala condițiune de a fi bine înțelese cuvintele selle, căci într'un test antic e gravă o singură literă reu citită setă un singur punct reu intercalat, ertă mai cu seamă necombinarea tuturor indicațiilor contestului.

Dintr'o legiune de comentarii, între cari au figurat nesce sommități ca Niebuhr⁶ setă Lelewel⁷, mai nică unul n'a reușit a surprinde ideea lui Erodoteu și a o verifica printr'o vîguroasă confruntare cu natura cea viuă.

Geții și Dacii nu trecuseră încă Dunărea.

România actuală într'o mare parte se afla sub dominațiunea Sciților.

Inse până unde anume?

Aci e piatră de poticnire.

Mai înainte ecce testul:

„Εἰσὶ δὲ οἷδε οἱ μέγαν αὐτὸν (Ἴστρον) ποιεῦντες, διὰ μὲν γὰρ τῆς Σκυθικῆς χώρας πέντε μὲν οἱ ῥέοντες, τὸν τε Σκύθαι Πόρατα καλεῦσι, Ἕλληνας δὲ Πυρετόν, καὶ ἄλλος Τιαραντὸς καὶ Ἀραρὸς τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός. Ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας καὶ πρὸς ἧν ῥέων ἀνακοινοῦται τῷ Ἴστρον τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δεῦτερος λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἰσπερὶς τε μάλ- λον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρὸς τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησσός ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΟΥΤΩΝ ΙΟΝΤΕΣ ἐβαλλοῦσι ἐς τὸν Ἴστρον Ὅτιοι μὲν αὐτιγενεῖς ποταμοὶ Σκυθικοὶ συμπληθύνουσι αὐτόν· ἐκ δὲ Ἀγαθύρων Μάρις ἵποταμὸς ῥέων συμμιγεταιὶ τῷ Ἴστρον“.

Traducțiunea latină stereotipă sună:

«Qui illum (Istrum) augent, hi sunt: primum quinque, qui Scythicam terram perfluunt: is quem Scythae Porata, Graeci vero Pyreton vocant; tum deinde Tiarantus; porro Ararus, et Naparis, et Ordessus. Quem primo loco nominavi horum fluviorum, is magnus est, et ad orientem fluens aquam suam cum Istro miscet; secundo loco memoratus, Tiarantus, magis ab occidente, estque minor. Ararus vero et Naparis et Ordessus, *medium inter hos cursum tenentes* in Istrum influunt. Hi sunt fluvii in ipsa Scythia oriundi, qui Istrum augent. Ex Agathyrasis autem decurrens Maris fluvius itidem cum Istro aquam suam miscet».

§ 9.

ECUIVOCITATEA ESPRESSIUNII ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ.

Totă economia testului erodotiană depinde dela înțelegerea cuvintelor: *διὰ μέσου τούτων ἰόντες*.

Uitându estrema elasticitate a lui μέσου la Greci, o elasticitate pe care o observase degia Suida¹, traducătorul latinu pune: *medium inter hos cursum tenentes*, în locu de puru și simplu: «*his mediantibus* in Istrum influunt».

Ambele moduri de a interpreta offeră o deosebire imensă.

După ce de până acum, pe basea traducțiunii de mai sus, apele Ararus, Naparis și Ordessus se versă d'a-dreptul în Dunăre între Porata și Tiarantus; pe când după simțul adecuat al testului, ele nu se versă d'a-dreptul în Dunăre, ci prin intermediul Poratei și al Tiarantului, servind astă-fel nu *imediatul*, ci *mediat*, a adăuga volumul

³) IV, 11.

⁴) IV, 82.

⁵) II, 33.

⁶) Über die Geographie Herodots, in Kleine historische Schriften, Bonn, 1828, in-8.

⁷) Opis Skythii Herodota, in Pisma pomniejszych geograficzne, Warszawa, 1814, in-8, și Badania starozytnosci we wzgledzie geografii, Wilno, 1818, in-8.

¹) Lexicon, ed. Kuster, Cantabrigæ, 1705, in-f., t. 2, p. 536.

Dunării: μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες σέτι συμπληθύνουσι αὐτὸν, unica idee ce preocupă pe Erodottū, încăttū ellū o repetă aci de doue ori și 'n doui terminii.

Maī ānteīu, decă celle cincī rīurī se versău tôte unulū după altulū directamente în Istru, astū-felū că Ararus, Naparis și Ordessus să fi cursū în spațiulū intermediarū dintre Porata și Tiarantus, de ce dērū Erodottū nu le-a înșirattū: Πυρετὸς καὶ Αραρὸς καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσὸς καὶ Τιάραντος, ci pe Tiarantus illū pune după Porata, értū pe celle-l'alte trei în cōdă?

Decă Ararus, Naparis și Ordessus se aflău cu Istrulū în aceīa-și relațiune de continuitate ca Porata și Tiarantus, de ce atuncī Erodottū, recurgēndū la particula τε, le înșiră numaī ca unū felū de supplementū cătră aceste doue din urmă: Πυρετὸς καὶ Τιάραντος καὶ Αραρὸς τε etc.?

Adiunctivulū τε, atătū de inoffensivū la prima vedere, correspundēndū aci luī auch germanū, desparte în realitate întréga nomenclatură în doue serie marcate:

*Πυρετὸς καὶ Τιάραντος;
Αραρὸς καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός.*

Convenința geografică confirmă conclusiunile curatū grammaticale, carī decă artū fi singure, noi n'amū cuteđa a le emite, fiindū-că elle sunt destulle pentru a deștepta o bănuélă, dērū nu agīungū spre a forma o convicțiune.

Întellegēndū-se διὰ μέσου τούτων prin *medium inter hos cursum*, după cumū s'a tradusū și s'a commentatū, geografia luī Erodottū devine absurdă, căcī trebuī să se caute spre appusū de gurele Dunării cincī afluinți marī: Porata, Ordessus, Naparis, Ararus și Tiarantus, tôte *autogene* alle Scīției: οὗτοι μὲν αὐτιγενεές ποταμοὶ Σκυθικοὶ, și éccē dērō că marginea occidentală a territoriulū sciticū se împinge vrēndū-nevrēndū pēnē 'n Ungaria!

Întellegēndū-se din contra διὰ μέσου τούτων prin *his mediantibus, moyennant, mittelst*, totulū întră în normă.

Așa dērū traducțiunea nōstră este:

«Rīurile, carī mărescū Istrulū, curgēndū prin territoriulū sciticū, sunt acestea: ānteīu «Porata, după cumū đicū Scīții, sétū Pyretos grecesce; apoi Tiarantus; de asemenea Ararus, Naparis și Ordessus. Primulū din aceste rīurī este mare, și curgēndū în direcțiune «spre resăritū se vérsă în Istru; allū douilea, Tiarantus, maī spre occidinte, e maī micū; «prin intermediulū acestorū doue se vérsă totū în Istru Ararus, Naparis și Ordessus. «Tôte aceste rīurī, carī mărescū Istrulū, se nascū chīarū în Scīția, értū venindū din țerra «Agatirsilorū se maī vérsă în Istru rīulū Maris».

Să se observe bine că noi n'amū modificatū o virgulă în testulū luī Erodottū, nicī amū tradusū διὰ μέσου prin ce-va noū, insolitū, arbitraritū, ci ne-amū mărginitū numaī a-ī da o accepțiune pe care ī-o recunoscū în unele casurī toți elleniștiī: διὰ μέσου, *quo interveniente vel cujus opera aliquid perficitur*; bună óră: διὰ μέσου αὐτοῦ, διὰ μέσου ἀνθρώπων etc.².

Prin urmare, în lungulū Istrulū, adecă pe actualulū pământū romānū, Scīția se întindea pe unde curgeaū întregī și se versău în acestū fluvitū doue rīurī marī: Porata și Tiarantus.

Porata, prima apă tributariă a Dunării despre resăritū, este cu cea maī perfectă certitudine topică și chīarū fonetică Prutulū.

Tiarantus, allū douilea rītū maī spre appusū, nu póte fi éroși decătū Siretulū, nu numaī prin pozițiunea ī geografică, dērū pēnē și prin nume, căcī în dialectele ellenice confundāndū-se τ cu σ, *Tiarantus* este *Siarantus* întocmaī ca τύρβη=σύρβη³.

În Constantinū Porfirogenettū, sunt acumū optū secolī, ambele rīurī sunt numite: Βρούτος și Σέρετος⁴.

²) HENRICUS STEPHANUS, *Thesaurus Græcæ linguæ*, rec. Hase et Dindorf, ed. Firmin Didot, t. 5, p. 825.

³) CURTIUS, *Griechische Etymol.*, Leipzig, 1869, in-8, p. 213.

⁴) *De administrando Imperio*, rec. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 171, cap. 38.

Nu luămă asupra-ne a decide, pe care anume dintre afluiții Prutului sétu dintre ai Siretului va fi numit Erodott: Ararus, Naparis și Ordessus; căci nu vedem în testu sétu în natură nici un indice susceptibil a ne conduce la un rezultat sigur.

Criticul rus Nadezdin, a cărui idee despre copprinsul territorial al Scitiei este cea mai apropiată de a noastră proprie și carele de asemenea înțelegea διὰ μέσου prin *mişu-locire*, dertu trecu pre-ute peste un punct atatu de capitalu, crede că Ararus ar fi Moldova, Naparis Bistrița și Ordessus Berladul, câte-trelle versându-se în Siretu.⁵

Possibilu, dertu nu probatu.

Dintre numirile actuale ale differiților afluiți ai Prutului și Siretului: Gigiă, Sarata, Nirnova, Lăpușna, Tighecu, Troțușu, Putna, Rîmnicu, Buzetu etc., tote sunt cu multu mai moderne, și nici una nu semena întru cattu-va cu Naparis, Ordessus și Ararus.

A defini precisa pozițiune a acestor trei ruri e nu numai peste putința, dertu ar fi chiaru o întreprindere cîudată, de ora-ce nu sciea s'o facă însuși «părintele istoriei», cărui informatorii sei se par a-i fi datu în privința lor o noțiune confusă.

Acestu lacuna nu este singura.

Despre Ialomița și Argeșu, deși ambele se versă dreptu în Dunăre, totuși nu s'a spusu lui Erodott absolutamente nimic, affară numai dora că mai sunt *altel multe*: καὶ ἄλλων πολλῶν.⁶

Și cum ore să ceremu dela densulu o mai mare dosă de claritate, cându nu mai departe decatu în secolu XVII, într'o epocă forte modernă, noi vedem pe Paulu de Aleppo călătorind ellu-însuși prin totă Muntenia, ș'apoi asigurându-ne «din spusa locuitorilor» că ea posedă: «doue-deci și șapte ruri ca Oltulu, venindu tote din Ungaria și versându-se tote în Dunăre, pe lîngă altele nenumerate!»⁷

Cu cattu mai essactu este moșulu Erodott, carele afflase pene și aceia că Prutul e mai lungu decatu Siretul!

În adevertu, cellu anteu numeră 340,000 stendeni, pe cându cellu-l'altu numai 280,000.⁸ Acum o cestiune.

§ 10.

SEMNIȚAȚIUNEA TERMENILORŪ PRUTŪ ȘI SIRETŪ ÎN LIMBA SCITICĂ.

Ce însemna *Prutu* și *Siretu* la Sciti?

Să ne întrebămă mai anteu: ca ce felu de limbă vorbitu acelle diverse popore confederate dela nordulu Pontulu, pe caru Erodott îi botéza Sciti?

Ellu-însuși ni spune că sciticesce *oior* vrea să dăcă bărbatu și *pata* a uccide: «οἰὸρ γὰρ καλεῖται τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ πατὰ, κτείνειν.»¹

Ambele vorbe sunt de cea mai evidentie origine indo-europeă.

Oior—bărbatu, este zenticulu *air*, conservatu pene astă-đi în limba armenă; este samscritulu *vira*, este latinulu *vir*, goticul *vair*, litvanulu *wyras*, celticul *gwr* etc.²

Pata—a uccide, e samscritulu *bad*, ellenicul *πατάσσω*, latinulu *batuere*, slavicul *biti*, romănesculu *batte*, și altele.³

⁵) Herodotova Skithiia obiasnennaja czrez sliczenfe s miestnostiami, în Zapiski Odesskago Obsczestva Istorii, Odessa, 1841, in-4, t. 1, p. 75.

⁶) IV, 50.

⁷) *Travels*, II, 351: „We were told that seven-and-twenty streams, like the great river Oltao, which we crossed in boats, pass through the land of Walachia, coming from the country of the Majars, and throw themselves into the Danube, without mentioning numberless others. Blessed be God! “

⁸) *FRUNDESCU, Dicț. topogr.*, 383, 440.

¹) IV, 110.

²) *EICHENOFF, Parallèle des langues*, Paris, 1836, in-4, p. 157.

³) *MEULLENHOFF*, în *Monatsberichte der Berliner Akademie*, 1866, p. 555, susține că *οἰὸρ-πατα* nu însemna la Sciti pe ucideții de bărbati, precum se înșellase Erodott, ci pe stăpânii de bărbati, încatu *pata* coincide cu zenticulu *patiti*—stăpânii, litvanulu *patis* etc. — De același opiniune este *CUNO, Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde, Die Skyten*, Berlin, 1871, in-8, p. 197, 316. — Deși termenulu e d'o potrivă arianu în ambele casuri, noi totuși din parte-ne nu ni permitem a ne abate dela testulu precisu alu lui Erodott.

Astü-felü dérö, deşi în sînulü confederațiunii scitice trebuia neapăratü să fi fostü întrate pe planulü secundarü unele elemente turanice, totuși limba predominantü era ariană, adecă de aceia-și tulpină cu dialectele samscritë, zende, germane, celte, slavice etc.

O dată constatată acestü criterü, dispäre orî-ce dificultate de a întrevedé etimologia cuvëntuluî $\mathcal{P}+r+t$ în radicala samscrită *pâr*, la Zendî *përē*, grecesce $\pi\epsilon\rho\acute{\alpha}\omega$ — a trece, de unde indianulü *pâra*—malü, persiculü *përētu*—podü, elleniculü $\pi\acute{\omicron}\rho\omicron\varsigma$ —drumü, germanulü *Furt* etc.⁵

Celțiî aü păstratü cuvëntulü *frut* chîyarü în înțellesü de fluvü.⁶

«Porata» însemna dérö la Scițiî: *trecătoriă*.

E ce-va mai difficilă de urmăritü provenința cuvëntuluî Siretü, a căruia formă din evulü mediü, după cumü o vedemü în Porfirogenetü, în fântâne latine⁷ și'n actele române,⁸ este *Seretü*, érü tipulü primitivü, pe care'lü putemü deduce din $\tau\iota\acute{\alpha}\rho\alpha\nu\tau\omicron\varsigma$ allü luî Erodotü și care este conformü cu legea fonetică a prioritățiî relative a vocalei *a*, cată să fi fostü *Saratü*.

In litteratura filologică modernă se cîocnescü în acéstă privință trei op'niuni differite.

Rawlinson crede că *Tiarantus* este $\mathcal{T}er+antus$, avëndü în prima giümătate radicala *ter* din mai multe alte numi fluviale, ca *Is-ter*, $\mathcal{T}pr-as$ séü Dnies-*ter*, *Ter-mus*, *Tru-entus* etc., cu semnificațiunea generală de rîü, érü în a doua giümătate copprindëndü suffissulü *ant* din *Scamander*, *Mae-ander*, *Tru-entus*, *Casu-entus*, *Fr-ento* etc., astü-felü că prin ambele giümătăi *Tiarantus* correspunde luî *Truentus*, astă-đi *Trent*, o apă în Anglia.⁹

Cuno susține că *Tiarantus* n'arü fi decätü o formă mai vechiă a numelü slaviculü fluvialü *Gerna*, pe care 'lü preface în *Tiarna*, mai adăogändü că între *Tiarantus* și *Tiarna* essistă aceiași relațiune ca grecesce între $\theta\epsilon\rho\alpha\pi\omicron\nu\tau$ în $\theta\epsilon\rho\acute{\alpha}\pi\alpha\iota\nu\alpha$ și între $\theta\epsilon\rho\acute{\alpha}\pi\eta$.¹⁰

Ambele păreri se distingü printr'o învederată artificialitate.

Pictet offeră o etimologiă ce-va mai seriósă.

Ellü vede în *Tiarantus* termenulü samscritü *taranta*, torrinte de plöiă, oceanü, o formă augmentată a participiuluî presinte *tarant* din radicala *tri*, a trece, a se străcura, a înnota.¹¹

Din dată ce se constată înse identitatea Tiarantuluî erodotianü cu actualulü *Siretü* și cu $\Sigma\acute{\epsilon}\rho\epsilon\tau\omicron\varsigma$ allü luî Porfirogenetü, câte-trelle opiniunile se înlătură dela sine din discuțiune, fondulü cuvëntuluî remänëndü nu *tr*, ci *sr*.

In adevărü, dela radicala ariană *sru*—a curge, derivă terminulü samscritü *sru-anti*, fluvü, carele esplică pe deplinü pe *Tiarantus*= $\mathcal{S}ar+antus$ allü luî Erodotü, de unde prin supprimerea nasalei, întocmai ca în *vasanti*=*vasati*¹², se nasce *Sar-at*, prototipulü directü allü *Siretuluî*.

«Siretü» însemna dérö la Scițiî: *fluvü*.¹³

§ 11.

OLTULÜ DE GIOSÜ SUB NUMELE DE MARIS.

Sciția nu se întinde în Erodotü numaî pênë la Siretü, după cumü credea Nadezdin, ci mai spre appusü pênë la rîulü $\mathcal{M}\acute{\alpha}\rho\iota\varsigma$.

Passagiulü, pe care'lü reproduseserămü mai susü, nî-o spune fórte limpede.

Porata, Tiarantus, Ararus, Naparis și Ordessus eräü alle Scițieiî în tötă lungimea cursuluî

⁵) BURNOUF, *Commentaire sur le Yaçna*, Paris, 1833, in-4, p. 513.—JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, in-8, p. 191.

⁶) ZEUSS, *Grammatica Celtica*, Berolini, 1868, in-8, t. 1, p. 80: „frut, flumen, rivus.”—GLÜECK, *Die bei Cäsar vorkommenden keltischen Namen*, München, 1857, in-8, p. 35.

⁷) ROGERIUS in FNDLICHER, 268: „fluvium qui Zerech dicitur.”—THEINER, *Mon. Pol.*, I, 660: „episcopi Ceretensis” etc.

⁸) *Archiva istorică*, passim.

⁹) *History of Herodotus*, London, 1861, in-8, t. 3, p. 165.

¹⁰) *Op. cit.*, 234-5.

¹¹) *Origines indo-européennes*, Paris, 1859, in-8, t. 1, p. 144.

¹²) Cf. BOPP, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, trad. Buiac, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 4.

¹³) In Donü, vechiulü Tanais, marginea orientală a Scițieiî după Erodotü, se vérsă pênë astă-đi unü rîü de assemenea numitü *Seretü*. Vedî antica geografiă russă *Kniga Bolszoi Czeretzis*, ed. Spasskii, Moskva, 1846, in-8, p. 49: „pala v Don s Nagaiskoi strany rieka Seret.”—Unü altü *Seret* se află érüși într'o regiune scitică, în Polonia despre hotarele Moldovei. Vedî SARNICKI, *Descriptio Poloniae*, in MIZLER, I, 268.

lorți pe ambele maluri: αὐτὶ γενέες ποταμοὶ Σκυθικοί, pe cându Marisulă ȳ aparține de asemenea, ȳnse numai pe gŃumětate, venindŃu de aŃurŃ, Ńi anume din țerra AgatirsilorŃ.

De ce ȳnse ErodotŃu tace despre Ialomița Ńi ArgeșŃu, rŃurŃ mai apropiate, Ńi totușŃ menționează Marisulă ?

FiindŃu-că prin acesta se desemna unulŃu din hotarele Sciției, ertŃ apele dela fruntariă, chŃiarŃu cele micŃi, sunt totŃu-d'a-una mai cunnoscute.

Care Românu ȳn tŃtă Dacia n'a auđitŃu, bună-Ńră, de MilcovŃu ?

AprŃpe toșŃi comentatoriŃi, ademenișŃ de elementulŃu materialŃu allŃu cuvântuluŃ, identifică Marisulă cu Mureșulă.¹

Maris=MureșŃu, sunetele ȳn adevertŃu se potrivescŃu de minune ; ȳnse cea mai perfectă potriveltă fonetică este nullă ȳn geografă fără o potriveltă topică.

Degia Lindner bănuța ȳn tręcetŃu că Marisulă luŃ ErodotŃu pŃte să nu fie Mureșulă, ci mai currëndŃu Oltulă.²

NoŃ dișŃ parte-ne sperămŃu a rădica suppozițiunea erudituluŃ GermanŃu la trępta deplineŃ certitudină.

Și pentru aceltă, ca Ńi pēnē acumŃu, nu avemŃu nevoiă de a eși din testulŃu luŃ ErodotŃu.

Ca basea argumentațiunii, ni potŃu servi următŃorele treŃi puncturŃi :

1. E peste putință ca ErodotŃu să sară d'a-dreptulŃu dela SiretŃu la MureșŃu, fără a menționa unŃu fluvitŃu intermediarŃu de importanța OltuluŃ ; pe cândŃu e fŃrte posibilŃu vice-versa a menționa Oltulă, fără să fi auđitŃu despre depărtatulŃu MureșŃu.

2. E greŃu de cređutŃu ca ErodotŃu să fi cunnoscŃutŃu Mureșulă, fără a sci totŃu-d'o-dată că nu se vęrsă ȳn Dunăre, ci ȳn Tissa, ȳncătŃu trebuța să'lŃu lege cu aceltă din urmă printr'unŃu διὰ μέσου ; pe cândŃu ȳn privința OltuluŃ nu ȳncape nicŃi o intervențiune, fiindŃu unŃu affluente directŃu allŃu IstruluŃ.

3. Este imposibilŃu a căuta tocmai la MureșŃu hotarulŃu Sciției, de Ńră-ce aceltă din urmă nu se ȳntindea peste CarpașŃi.

AstŃu-felŃu singura logică ni spune că Μαρὶς ποταμὸς nu e Mureșulă de astă-dŃi, ci Oltulă, a treța apă mare spre appusŃu de PrutŃu.

Aceltă conclusiune a bunuluŃ simțŃu se confirmă prin testurŃi.

Strabone, scriendŃu ȳn timpulŃu luŃ CesarŃu, numesce ca Ńi ErodotŃu Oltulă Μάρισος, Ńi ca Ńi ErodotŃu n'a fostŃu ȳnțellesŃu nicŃi ellŃu de cătră comentatoriŃi.

Éccē passagiulŃu :

« Περὶ δὲ δι' αὐτῶν (Γετῶν) Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούϊον, ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον. »

Lătinesce :

« Per Getas Marisus fluvius ȳn Danubium labitur, quo Romani res ad bellum necessarias subvexerunt »³.

Adecă :

« Prin Geția se vęrsă ȳn Dunăre rŃitulŃu Marisus, cătră care RomanitŃi aŃ ȳnaintatŃu tŃte cele necesare pentru resboŃu ».

RomanitŃi nu puteatŃu agŃunge la MureșŃu fără să fi ȳntratŃu ȳnteŃu ȳn Tissa, mai mergëndŃu apoi ȳn susŃu o bună buccată de locŃu.

Strabone nu scrie de pe auđite ca ErodotŃu, ci după nesce indicațiunii positive alle armateŃi romane, precumŃu nŃi-o spune ellŃu ȳnsușŃi⁴.

1) RENNEL, *The geographical system of Herodotus*, London, 1800, in-4, p. 414. — KÖPPEN, *op. cit.*, 13. — HEEREN, *Ideen*, I, 2, 275. — RAWLINSON etc.

2) *Skythien und die Skythen des Herodot*, Stuttgart, 1841, in-8, p. 138.

3) *Ed. Firmin Didot*, lib. VII, cap. 3, § 13, p. 253.

4) *Ibid.*, lib. I, cap. 2, p. 11.

Máρισος, nu este dérö Mureşulü, ci partea de g'ostü a Oltuluı prin care se descarcă în Dunăre : *ῥεῖ δὲ δι' αὐτῶν Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούϊον*, și pêně la care Romaniı, posedendü degia Mesia, aveau uşa deschisă : *ἢ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμενον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον*.

Nemicü maı netedü, decă interpretıı, între carı figuréză și d. Rösler,⁵ arü fi consultatü natura lucrurilor, fără a se opri exclusivamente asupra asemănării nominale.

Maı éccē încă o probă totü atätü de decisivă.

Itinerariulü luı Antoninü, Tabla Peutingeriană și Notitia Dignitatum enumeră în următorulü modü *dela appusü spre resăritü* o seriă de localităıı danubiane din Mesia :

ITINERARIULÜ ANTONINÜ :	TABLA PEUTINGERIANĂ :	NOTITIA DIGNITATUM :
Appiaria.	Appiariis.	Appiaria.
<i>Transmariscam.</i>	<i>Trasmarisca.</i>	<i>Transmarisca.</i>
Candidiana.	Nigrinianis.	Candidiana.
Teglicio.	Tegulicio.	Teglicio.
Dorostoro.	Durostero.	Durostoro 8.

Dorostoro, Durostero sétü *Durostoro, Dristorü* în tóte monumentele din evulü mediü, este Silistria de astă-đıı.

Prin urmare, *Transmarisca* se afla spre occidinte în apropiare de acestü oraşü, nu înse immediatü, ci trecendü peste alte doue localităıı : Teglicio sétü Tegulicio, și Candidiana numită altü-felü prin antitesă Nigriniana.

După Itinerariulü luı Antoninü, între *Transmarisca* și *Silistria* se numeraü 53,000 paşı ; după Tabla Peutingeriană, 49,000 ; luändü dérü o cifră de conciliaşune între cele doue de maı susü, căpētämü ca ce-va destulü de pozitivü : 50,000, ceıa-ce, după calculıı celebruluı Canina, basaıı pe anticele mesurătorı romane autentice de prin muzeele Italieı, correspunde cü vr'o şapte-đecı pêně la şapte-đecı și cincı kilometri.⁷

Căutändü acumü pe o mappă acestă distanşă spre appusü de *Silistria*, dămü peste punctü unde din partea Romănieı rıulü *Argeşü* se vėrsă în *Dunăre*.

La Romanı particula *trans* la începutulü unuı nume localü indica maı totü-d'a-una o pozişune lóngă o gură de rıü sétü faşă'n faşă ; noi đicemü « maı totü-d'a-una », fiindü-că aü pututü fi excepşionü, deşi *Mannert*, maı puşinü rezervatü, nu le admite nicı de cumü, considerändü fenomenulü ca o regulă generală.⁸

Trans-marisca însemnéză : « în faşa rıuluı *Marisca* », întocmaı precumü *Trans-dierna* este : « în faşa rıuluı *Dierna* ».

Éccē de ce toıı commentatorıı în unanimitate aü atribuitü castelluluı *Transmarisca* loculü *Turtukaiuluı* de astă-đıı, oraşellü turcescü situatü pe şermulü danubianü bulgarü și avëndü în faşa pe mallulü oppusü gura *Argeşuluı*.

De aci înse urméză necessarmente că acestü rıü, acollo unde se cıocnesce cu *Dunărea*, se numıa *Marisca*.

O consecinşă atätü de neapărată o înşellesese degia nu numaı *Mannert*⁹, dérü și *Reichard*¹⁰, și este cıudatü cumü de n'a voitü s'o înşellégă *Böcking*, deşi fisséză și ellü pozişunea *Transmariscăı*, ca și ceı-l'alşı, în faşa gureı *Argeşuluı*¹¹.

⁵) *Rom. Stud.*, 6 : « Maris, in dem man die Maros Siebenbürgens wiedererkennt. Herodot lässt sie zwar in die Donau fließen. Ebenso in viel unterrichteter Zeit noch Strabo etc. » Recurgendü apoı la paradossü, afirmă că *Erodotü* și *Strabone* credeau că *Tissa* e affiuintele *Mureşuluı*. Dērü ei n'o menşionéză. Insuşı d. *Rössler* đice : « Wird die Theiss von beiden nicht erwähnt ». Cum dérö o credeau !

⁶) Ap. *BÖCKING, Notitia Dignitatum*, Bonnae, 1853, in-8, t. 1, p. 102, 453.

⁷) *CANINA, L'architettura romana*, Roma, 1840, in-8, t. 2, p. 139.

⁸) *MANNERT, Res Traianı ad Danubium*, Norimbergae,

1793, in-8, p. 26 : « syllaba Trans qua semper castella ultra flumen in barbarico posita signantur. »

⁹) *Geogr.*, VII, 114.

¹⁰) *Orbis antiquus, Dacia*.

¹¹) *Notitia dignitatum*, I, 464. — D. *BOLLIACU, Topographie de la Roumanie*, Paris, 1856, in-8, căşu într'o contradicşione și maı curiosă, căci la pag. 27 d-sea mărturesce că *Transmarisca* se afla pe loculü *Turtukaiuluı*, adecă în faşa *Argeşuluı*, și totuşı la p. 6 afirmă că *Ialomışa* se numıa *Mariseus* : « Ja *Ialomışa*, ancien *Mariseus* ! » — D. *VAILIANT, La Roumanie*, I, 86, ne assicură că *Dimbovişa* « s'appelait jadis *Marisca* ».

Forbiger nu se sfiesce a vedé lucrurile întocmai ca Mannert și Reichard: « Transmarisca, eine der Mündung des Mariscus gegenüber gelegene starke Festung »¹².

Maș pe scurtă, decă Transmarisca se afla în adevăr în fața Argeșului, ceia-ce nu contestă nemiș, atunci vrându-nevrându cursul de gîostu allu acestu rîtu purta numele de *Marisca*.

Este unu faptu scosă din sfera dubiulu.

În adevăr, Geografulu Ravennatu, lucrându în secolulu IX după fontăne geografice vechi, pune în Dacia « fluvius *Mariscus* »¹³.

Astă-feliu Argeșulu se chiăma « Marisca » sētu *Mariscus* ».

Inse desinița *iscus-isca*, fie lătinesce, fie grecesce, denotă unu deminutivă.

Mariscus sētu *Marisca* însemneză « Maris-mică ».

Este dertă învederatu că'n apropiare trebuia să fi essistatu sub numele de « Maris », fără epitetu, unu altu rîtu maș voluminostu decătu Argeșulu, și acesta pôte fi numă Oltulu.

« Mariscus » cătră « Maris » se află în aceia-și relațiune nominală ca « Pruteșulu » cătră « Prutu », « Dâmbovicióra » cătră « Dâmbovița », « Olteșulu » cătră « Oltu » etc.

Este unu lucru surprîndetoru, cumă de au pututu commentatorii să recunnoscă că Argeșulu se chiăma *Marisca*, și'n același timpă să nu voescă a înțellege că Oltulu se numă *Maris* !

Așa dertă identitatea « Marisulu » cu actualulu Oltu o demonștră :

1. Punerea acestu fluvii de cătră Erodotu la marginea occidentală Sciției, a cării întindere spre apusă nu trecea peste Carpaș ;

2. Reversarea « Marisulu » erodotianu immediatu în Dunăre, pe cându Mureșulu cellu transcarpatinu e nu numă pré depărtatu, dertă încă se vîrsă în Tissa ;

3. Testulu luș Strabone despre înaintarea de peste Dunăre a armeloru romane contra Daciloru anume cătră gurele « Marisulu » ;

4. Vechia numire de « Maris-mică », sub care era cunnoscutu rîulu Argeșu, vecintu allu Oltulu.

Dertă maș este o probă. . .

§ 12

AGATIRSII.

În passagiulu reproduș maș susă, Erodotu ni spune că Marisulu vine din țerra Agatirsiloru. Dertă cine eratu acestița și unde locuiau ?

« Agatirsii, — dice Erodotu, — se distingă prin portulu cellu maș desfētatu *și prin podōbe de aură* » : Ἀγαθῦρσοι δὲ, ἀβρότατοι ἄνδρες εἰσι, καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα ¹.

După ce descrie apō communismulu acestu curiosu poporū, la care femeiele aparțineau tuturora, încātu bărbașii trăiau într'o eternă frățică à-la-Fourier fără certe de gelosiă, Erodotu adaugă că « în celle-l'alte Agatirsii urmēză *obiceceloru tracice* » : τὰ δ' ἄλλα νόμια Θρηϊξί προσεχωρήκασι.

Impressionaș de abundența aurulu, commentatorii aprōpe în unanimitate caută pe Agatirsii în Transilvania ², értu Nadezdin în partea occidentală a Moldovei de susă, perđendă

¹²) Geogr., III, 1097.

¹³) Ravennatis anonymi cosmographia, ed. Pinder et Pa-they, Berolini, 1860, in-16, p. 179 (IV, 5).

¹) IV, 104.— CARL RITTER, Vorhalle, 287: « Was Herodot von den Agathyrsen sagt, dass sie sehr schön gekleidet oder in weiche Kleider gehüllt gingen (ἀβρότατοι, i. e. mit zarten, schönen Kleidern), viel Goldschmuck trügen etc. Jenes ἀβρότατοι ἄνδρες (lautissini) kann nicht, wie man wohl gesagt, als Weichlinge gelten, da im Gegentheile diese Agathyrsen, wenn

sie schon Anfangs den Skythen ihre Hilfe verweigern, nachher sich sehr tapfer und keineswegs als ein rohes Volk benehmen, wie etwa ihre Nachbarn, die Melanchlänen und Androphagen. Dasselbe Beywort, welches Herodot bezeichnend ihnen beylegt, findet sich in Orpheus dem Argonaut,—bey den weichgekleideten Mäoten (Μαίωτας ἀβροχίτωνας, i. e. molliter et delicate tunicatos b. Gesner) ».

²) RENNEL, op. cit., 414.— HEEREN, I, 1, 94.—KÖPPEN, 13, 68.—NIEBUHR, I, 377.—etc.

cu totul din vedere cea-laltă particularitate nu mai puțin semnificativă : obiceiul tracic.

Pentru ca testul lui Erodott să fie cu deservire împăcat, câtă să găsim nu numai o regiune aurisă, ci încă în vecinătatea Tracilor, se vede puțin să n'o despărțim de densul prin neștrăbătuta barieră a Carpaților ; ș'apoi o regiune la sud de munți, ertu nu la nord, căci decă nu podobește de aur, încă « portul cellu mai desfetat » nu simpatise cu crivetul.

Avem dero la mână patru criterie forte positive pentru a descoperi țerra Agatirsilor :

1. Mine de aur ;
2. Apropierea de hotarele Traciei ;
3. O espozitie sudică ;
4. Porțiunea superioară a unui fluviu ce se versă în Dunăre.

Noi dicem *porțiunea superioară*, căci testul lui Erodott nu implică nici de cum isvorirea, ci numai simpla trecere a Marisului prin pământul Agatirsilor înainte de a atinge Scitia : ἐκ δὲ Ἀγαθύρων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμιγεται τῷ Ἰστρῷ.

Aceste patru condiții esențiale le întrunesc întreaga zonă sub-muntă a Țerei-Românești, pe care despre nord o apără Carpații, la mijloc o despică Oltul, ertu la o costă o scaldă Dunărea, punend'o în contact cu Tracia.

La ambele capete ale acestui lung brâu de pământ, la capătul spre Temeșiana și la capătul spre Moldova, degia Neigebaur recunoscuse urmele esistenței ale unei sistematice extracții de aur din epoca Romanilor³.

În timpul lui Erodott înse progresul montanistic nu mersese pene acolo.

Căutarea aurului în arina râurilor, cară illu carră cu deosebire în urma ploilor, mai tot d'a-una redusă în pulbere, dertu câte o dată chiară cu buccă forte mară⁴, este modul primordial, întrebunțat din vechime la tote poporele și descris în literatura chineză degia cu 2,000 de ani înainte de nascerea Mântuitorului⁵.

Erodott n'o spune și ellu într'o mulțime de passage⁶.

Așa dertu avuția de aur a Agatirsilor nu consista în ascunsele vine din sînul pământului, ci în aurosul năsipu allu apelor ; și tocmai în regiunea de sus a Munteniei ne întimpină cu grămadă undele cele purtătoare de aur, Argeșul, Topologul, Dâmbovița, și rote mai mênunte și regele tuturora : Oltul⁷.

§ 18

AURULU OLTENU ÎN CIMITIRULU PRE-ISTORICU DELA HALLSTADT.

Înainte de a păși mai departe cu analiza critică a geografiei lui Erodott, ni adducem a-minte promisiunea dată în Studiul II de a limpezi istoria primitivă a esportațiunii comerciale a aurului oltenu ; o cestiune forte interesantă, menită a arrunca o rață de lumină assupra uneia din numeroasele probleme ale așa numitei archeologie pre-istorice.

³) *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Breslau, 1854, in-8, p. 107: « Von dort (Piatra tăiată) läuft eine Parallelkette von dem Hauptstock der Karpathen auf dem linken Ufer der Bistritza unter dem Namen Halenka und Pipernik fort, die Urgebirgsformation beibehaltend, bis nach Piatra. Die Kette sendet einen Nebenzweig östlich gegen Baja : dort finden sich Spuren alter Goldbergwerke, wie im Ural, besonders am Bache Bogata d. h. reich, zu Nikadien und Sirna. Man kann die alten Arbeiten beinahe drei Stunden weit verfolgen; auch in dem festen Gebirge findet man anstehende Goldgänge; z. B. bei Bresleni, westlich von Hango, an der Bistritza, dem alten Goldflusse.—Auch in Vulkanerthale des Syl, in der Walachei, findet man Spuren des Bergbaues früherer Zeit, besonders von Goldwäschereien, zu deren Schutze wahrscheinlich die beiden römischen Castra

bei Bombesti und Poutscheni erbaut worden sind.»

⁴) VEJŤ BŤHM, *Geschichte des Temeser Banats*, Leipzig, 1861, in-8, t. 2, p. 132, despre o bucată în greutate de 90 galbeni, găsită în apa Nera din Banat și conservată în Museul Natural din Viena.

⁵) TIEN-KONG-KAI-W, ap. HŤFER, *Histoire de la chimie*, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 19.

⁶) III, 106; IV, 195; V, 101 etc.

⁷) TUNUSLI, trad. Sionu, p. 37: «Aurul se esplotază din nisipul râurilor Oltul, Topologul, Argeșul și Dâmbovița, de cătră țigani domnesci numiți rudari».—NEIGEBEUR, *op. cit.*, 108: «Fast in allen Flüssen, welche die Ebene zwischen dem Olteu oder Olto und der Jalomitza durchströmen, zeigen sich Spuren von Goldsand».

În anul trecut făcuse un mare sgomot în lumea științifică descoperirea la Hallstadt în Austria Superioară, adică în archiducatul austriac de peste Ens, a unui întreg cimitir dintr-o epocă fabuloasă.

După calculul cel mai moderat, acestu imens câmp mortuar, compus din câte-va mii de grăpe, este cu patru, cinci și chiar șessecolii mai vechi de nascerea Mântuitorului, încât în terme medii coincide anume cu timpul lui Erodote, se mai bine dicându allu dominațiunii Agatirsilor la cataractele Dunării ¹.

Intre celelalte lucruri dela Hallstadt, atențiunea archeologiei a fost nu puțin escitată prin preința mai multor obiecte de aur.

S'au ivit pînă acum două diverse teorie asupra proveninței comerciale a acestui metal, pe care nu-l offeră acolo însăși localitatea.

Chimistul Fellenberg, după ce arrătă prin analiză că aurul dela Hallstadt se compune din 73.78 părți curate, 11.06 de argint și 15.16 de cupru, fără nici un amestec de platină, conchide apoi că nu putea fi addus din Ural, ci mai curând din Transilvania ².

Acastă conclusiune s'a părut tuturor atâtu de plausibilă, încât Figuer, allu căruia necontestat merit este de a fi cellu mai bun vulgarizator allu științelor naturale, o repetă ca ce-va pozitiv: «l'or était sans doute extrait des mines de la Transilvanie» ³.

O singură împregiurare distruge această teoriă.

Ardelului îi lipsese cu deseversire o mare arteră fluvială, fără ajutorul căruia, de nu astă-și în secolul drumurilor de ferru, cellu puțin în depărtata anticitate, cându or-ice alte căi de comunicațiune se distingeau prin cea mai perfectă nullitate, era peste puțină o întinsă mișcare mercantilă ⁴.

Insuși Muresul, cellu mai voluminosu riu allu Transilvaniei, nu este decât unu affluente allu Tisei, carea la rîndul se plătesce tribut Dunării, ambele făcându în cursul lor unu oculu forte lungu pînă a veni săși desfunde apele în albia danubiană.

Lipsită de țermii unu fluviu nedependente și ermeticesce închisă din toate părțile între ziduri de munți, cari îi formeză o formidabilă barieră mai cu semă despre occidente, Transilvania se afla în imposibilitate de a approviona cu aur tocmai Hallstadtul.

Nu e dero de mirare că s'a mai încercat săși facă locu o altă teoriă explicativă.

Baronul Sacken crede că aurul dela Hallstadt ar fi originaru din Gastein, situatu nu departe de acolo, basânduși opiniunea pe unu fragmentu allu lui Polibiu, conservatu de cătră Strabone ⁵.

Din nenorocire inse, în locu de a susține pe d. Sacken, fragmentulu în cestiune illu combatte.

În adevr, ce țice Polibiu?

Cumă-că în *flille selle*, adică cu vr'o două secolii înainte de Cristu, se descoperise la nordul Iliriei o mină de o extremă abundință, astu-feliu că d'o dată făcuse a scade prețulu aurulu în totă Italia ⁶.

¹) SACKEN, *Das Grabfeld von Hallstadt in Oberösterreich*, Wien, 1868, in-4, p. 145: «Die zweite Hälfte des ersten Jahrtausends vor Chr.»

²) *Ibid.*, 119: «Die chemische Beschaffenheit ist nach Fellenberg (Mittheilungen der naturforschenden Gesellschaft zu Bern, 1864, 1865): 73. 78 Gold, II. 06 Silber, 15. 16 Kupfer, von Platin keine Spur. Es stammt nach des genannten Chemikers Vermuthung eher aus Siebenbürgen als aus dem Ural».

³) *L'homme primitif*, Paris, 1870, in-8, p. 391.

⁴) LIST, *Economie Politique*, trad. Richelot, Paris, 1857, in-8, p. 137: «C'est une règle générale que l'activité commerciale et la prospérité du littoral dépendent du plus ou moins d'importance du bassin fluvial auquel il se rattache. Qu'on jette les yeux sur la carte d'Italie, et l'on trouvera dans la grande

étendue et dans la fertilité de la vallée du Pô l'explication naturelle de la supériorité marquée du commerce de Venise sur celui de Pise et de Gènes. Le commerce de la Hollande était alimenté par le bassin du Rhin et de ses tributaires; il dut surpasser celui des Anseates, dans la même proportion que ce bassin l'emportait en richesse et en fertilité sur ceux du Weser et de l'Elbe».

⁵) SACKEN, 119: «Die grösste Wahrscheinlichkeit aber spricht dafür, dass es in den unfernen Goldlagern der Tauernkette im Gasteiner oder Rauris-thale, die nachweislich schon in sehr alter Zeit, sicher schon vor den Römern ausgebeutet wurden, gewonnen worden sei. Strabo, IV, 208.»

⁶) Veđi însuși testulu în STRABONIS *Geographica*, rec. Müller et Dübner, Paris, 1853, in-8, p. 173.

Aşa d'erö :

1. Prima extracțiune a aurului dela Gastein este cu multă posteriöră obièctelorü de aurü dela Hallstadt ;

2. Aceste din urmă, după cumü le descrie însuși d. Sacken, sunt förte puține și förte suptirü, ceia-ce probéză—dice d-sea— «că metallulü era *förte rarü* și *förte scumpü*»⁷⁾, adecă doue cercustanțe într'o opozițiune diametrală cu *mulțimea* și *eftinëtatea* din testulü luı Polibiü.

La cea änteia obiècțiune s'arü puté respunde că unele morminte dela Hallstadt se parü a fi din timpulü luı Polibiü ; înse chıarü în acestü casü remâne a se demonstra în speciä că aurulü nu se găsesce acolo în grópele celle mai vechi séu intermediare.

La a doua obiècțiune nu se póte respunde nemicü.

Pentru ca la Hallstadt aurulü să se fi bucuratü de mare raritate și de mare scumpete, ellü catä să fi fostü addusü dintr'o regiune depärtatä.

Nu înse din Transilvania, ci dintr'o altä țerrä avëndü la dispozițiune callea comercialä a Dunării, care duce dreptü în Austria Superiörä.

Éccë-ne d'erö reveniți pe nesimțițe în Oltenia la auriferiı Agatirși aı luı Erodotü : χρυσοφόροι τὰ μαλιστα.

Ne mai împinge totü aci însă—și epoca cimitirului dela Hallstadt, a căruia cea mai vastä parte se referä la secolulü V înainte de Cristü.

Și nu numai epoca, d'erü pênë și compozițiunea chimică a aurului de acolo : aprópe 74 părți curate pe lóngă carı abia 11 de argintü și 15 de cupru.

Nici o datä aurulü ardelénü nu s'a rădicatü la unü assemenea gradü de puritate.

Éccë în astä privință nota, pe care aü bine-voitü a nı-o comunica d. Dr. Bernath și d. professorü Stefanü Michăilescu :

«Aurulü se găsesce în Transilvania séu în stare nativä, sub formä cristalinä (octaedrice și derivatele) și ca incrustațiunı ușóre în gangä de porfirü cloritosü și quartzü, filóne ce «sträbattü gressele carpatice și formațiunile gypsóse, unde se mai aflä și mineraie de pyritä, blendä etc., séu în combinațiune cu tellurele, formändü mineralulü cunoscutü sub numele de *sylvanitä* (telluro-aurate de argintü) $3\text{Te}^6\text{Au} + \text{Te}^3\text{Ag}$. Mineraiile variază sub raportulü avuției lorü ; elle mergü avëndü aurü și argintü dela 2, 6, 10 pênë la 20 procente, «érü restulü este gangä. Compozițiunea sylvaniteı, după d. Petz, este :

59, 97 tellure,
26, 97 aurü
11, 47 argintü,

«și restulü pênë la $\frac{1}{100}$ este formatü din antimonitü, cupru și plumbü. Vrea să dicä sylvanita «copperinde aprópe $38 \frac{1}{100}$ metallü extractibilü, din care $27 \frac{1}{100}$ aurü ».

În aurulü transilvanü înträ cellü multü 20—30 părți curate, pe cândü acella din cimitirulü dela Hallstadt ni offerä peste 70.

Orı-ce identificare e peste putință.

Să ne întórcemü acumü la aurulü olténü.

La începutulü secolului trecutü, cândü banatulü Oltului încäpuse sub dominațiunea Curții dela Vienna, gubernatorulü austriacü allü Craıoveı comitele de Stainville se grăbi pe datä a înființa pentru speculațiunea avuțiilor metallice locale o deosebitä societate comercialä, care n'a întărđiatü a constata că aurulü din năsipurile Oltului e cu multü *mai bunü*,

⁷⁾ SACKEN, 76: «Die Feinheit des Drahtes erklärt sich wohl aus der Seltenheit des Goldes, das auch, wo es in unseren Gräbern in Plättchen vorkommt, ausserordentlich dünn ausge-

schlagen erscheint; das Gold hatte also offenbar einen hohen Werth, und ein Stückchen dünnen Drahtes mag schon etwas namhaftes gegolten haben. Es hat nur die Stärke einer Stecknadel etc.»

maț pură, maț frumosă decâtă acellă din Transilvania, precumă de asemenea aurulă din Motru, din Lotru, din Rudară și din celelalte ape ale Vălcii, Gor-giului și Mehedințului.⁸

Totă pe atunci maiorulă austriacă Schwanz von Springfels, după ce studiase cestiunea la fața locului, dice la 1720 că: «aurulă oltenă este cu multă maț pură decâtă acella ce se găsește în Transilvania și'n Ungaria»⁹.

În fine în același ană ecce ce ni spune cu entuziasmă despre aurulă oltenă naturalistulă Schendo Vanderbech, carele petrecea în Oltenia ca medică în armata austriacă: «quod non solum magis graduatum, utpote argenti miscella nequaquam inquinatum, Transilvanicum aurum examinis iudicio praecellit, sed et copia rudium collectorum negligentiam compensante, et insolita granulorum magnitudine distinguitur. Neque enim in solo fluvio Aluta, sed et in Argisch et Dambovitza, in quibus frequens est huiusce aureae loturae cultus, observare licuit, non auri tantum ramenta ac subtiliorem scobem separari, sed et lapides ferme siliceos graviore pondere se commendantes, nulloque licet externo metallici vaporis vestigio notatos, dein confractos tamquam nucleum aurum purissimum granulatum drachmae unius pondus saepe aequans in cavitate lapilli delitescens exhibuisse...»¹⁰.

Astă-feliă însă-și chimia se pronunță contra transilvanismulă și pentru oltenismulă aurulă dela Hallstadt.

Ună asemenea verdictă este definitivă, și demonstră încă o dată că știința istorică nu pôte agiunge la o mare dosă de certitudine, decă nu va fi strinsă legată, după sistema lui Augustă Comte, cu tôte științele positive, căci istoria e omulă, eră omulă este prisma natură.

Nu numai în anticitate, ci chiară astă-zi aprôpe totalitatea aurulă pusă în comerț provine din spăllarea năsipulă auriferă¹¹.

Pe acestă terrēmă contingintele rîuriloră oltene ară puté fi unulă din celelalte, atătă printr'o calitate forțe superiôră a aurulă, precumă și prin cantitate.

Pe la finea secolulă trecută, profitândă de o ocupațiune militară, ună Rusă își combinase ună serviciă de măsă din aură oltenă¹², eră generalulă Bawr ni spune că avusese ocasiună: «de a vedé annelle și chiară vase făcute din aurulă ce se găsește în arina Olțului»¹³.

De dincollo, pe cōsta occidentală a crescutulă Carpațiloră, în aceia-și liniă și'n aceia-și apropiare de Dunăre, dertă într'o maț mică proporțiune și nu scimă decă de o calitate analogă, Temeșiana ni offeră la rōndulă seă năsipă auroasă spre apusă de Mehadia în marea valle a Almașului¹⁴, care făcea și ea parte în evulă mediă, precumă amă vețută în Studiulă I, din puterniculă banată allă Severinulă.

Ecce de unde, eră nică decumă din Transilvania și cu atătă maț puțină din Illiria, provine escellentele metallă observată în obiectele dela Hallstadt.

⁸) SUIZER, *Gesch. d. trans. Daciens*, I, 152-153: «Zur Zeit der österreichischen Regierung im Krajowaer Banate lieferte die vom Stainville errichtete Goldwaschergesellschaft aus dem Aliflusse gefischtes Gold, welches viel höher, reiner und schöner, als das siebenbürgische war, für etliche 1000 Gulden jährlich ein... Stainville starb; die Gesellschaft bekam nichts mehr zu essen, und so hatte diess Goldwaschergeschäfte ein Ende, ob man schon auch in dem Motrul und in dem Lotru im mehedinzer Bezirke, bis an den Bach Ruderassa, sehr reiche Gänge der Goldkörnchen entdeckt hatte».

⁹) *Beschreibung der österreichischen Walachey*, 1720, în *Ungarisches Magazin*, III, 194: «das hohe und reinste Gold, desgleichen in Siebenbürgen und Ungern nicht gefunden wird.»

¹⁰) *Valachiae eis-alutanae descriptio*, 1720, în KÖLESERI, *Auraria Romana-daciae*, ed. Seyvert, Posoni, 1780, in-8, nepaginată.

¹¹) DELAFOSSE, Or, în ORBIGNY, *Dictionnaire universel d'histoire naturelle*, Paris, 1861, in-8, t. 9, p. 145: «Ce sont les lavages des sables qui, dans presque toutes les parties du monde, fournissent la plus grande partie de l'or que l'on recueille pour les besoins du commerce». — Năsipulă brasiliannă concurge annualmente pentru 24 milioane francă.

¹²) SULZER, 152: «Im letzten russischen Kriege prahlte ein gewisser russischer General mit einem kleinen Tisch-service der aus walachischem Golde verfertigt war.»

¹³) BAWR, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Francfort, 1778, in-8, p. 8: «Les gens du pays m'ont assuré, que plusieurs rivières de la Valachie charrient des grains d'or parmi le sable. J'ai vu des bagues et des vases, faits de l'or qu'on trouve parmi le sable de l'Olta».

¹⁴) REUDANT, *Voyage minéralogique en Hongrie*, Paris, 1822, in-4, t. 2, p. 314, 326.

Esportațiunea aurului de alluviune din Oltenia și'n parte din Temeșiana, adecă de pe țărmii Dunării de ambele laturî alle cataractelorŭ, de unde firesculŭ drumŭ comercialŭ se întinde departe în susulŭ fluviului pînă 'n ânima Germaniei, ni presintă d'erō trei interesante epoche:

1. Cu câțî-va secolŭ înainte de Cristŭ, cîndŭ zóna muntósă a Țerei-Romănesci era locuită de Agatirsŭ;

2. In sutimile X — XIV din evulŭ mediŭ, cîndŭ epopeya Nibelungilorŭ. precumŭ amŭ vedutŭ în paragrafulŭ precedente, celebra aurulŭ din țerra Bass-arabilorŭ: «gold ūz Araby»;

3. In primŭ annŭ al secolului trecutŭ, cîndŭ guvernamentulŭ austriacŭ se apucase cu multă activitate a rădica susŭ în Oltenia industria spellării aurului fluvialŭ, pînă ce succesulŭ începutului s'a paralisatŭ prin mórtea înșellegintelui comite de Stainville.

Nu mai vorbimŭ despre periodulŭ romanŭ, fiindŭ mai cunoscutŭ¹⁵.

§ 14.

CE ÎNSEMNĂ CUVÎNTULŬ MARIS LA SCIȚI?

Din celle de mai susŭ rezultă că:

1. Teritoriulŭ românŭ dela Nistru pînă la Oltŭ aparținea în epoca lui Erodotŭ Scițilorŭ;

2. Spre apusŭ de Oltŭ și'n susulŭ ambilateralŭ allŭ acestui fluvii locuitŭ Agatirsŭ;

3. Oltulŭ, carele despărțya pe Scițŭ de Agatirsŭ, se chiăma Maris în porțiunea inferióră la reversareaŭ în Dunăre și pe malulŭ seŭ orientalŭ pe unde forma hotarulŭ Sciției.

Opiniunea generală este că termenulŭ «Maris» arŭ deriva dintr'o temă *mar*, apă, de unde sanscritulŭ *mîra*, celticulŭ *mor*, goticulŭ *marei*, latinulŭ *mare*, slaviculŭ *more*, litvanulŭ *mares* etc.¹

Țicerea arŭ puté fi nu numai ariană, d'erŭ și turanică, căci în limba mongolă de asemenea *muran* însemneză fluvii², ba încă se mai anină în cōda mai tuturorŭ numilorŭ fluviiale: *Aikra-muran*, *Kuk-muran*, *Un-muran*, *Akry-muran*, *Djaghin-muran*, *Djurdja-muran* etc.³.

Din dată înse ce s'a demonstratŭ caracterulŭ Marisului de fruntariă între Sciția și Agatirsia, ni se presintă o altă etimologiă mai corectă.

În limba samscrită *marpâ* vrea să țică hotarŭ⁴.

În ramura eranică a familieŭ indo-europee sonulŭ *γ* din acestŭ cuvîntŭ se sibilléză, astŭ-feliŭ că persianesce și armenesce hotarulŭ se chiămă *marz*.

În limba albanesă, interesantul restŭ allŭ vechiuluiŭ graiŭ tracicŭ, verbulŭ *mar-ōŭg* esprime ideea de «a termina».

Radicala samscrită este *mar*, a despărți, de unde greculŭ *μερ-ζω* etc.

Maris, ca anticulŭ nume allŭ Oltului, va fi însemnândŭ d'erŭ în limba scitică: «hotarŭ».

§ 15.

SIGINIÎ.

În timpulŭ lui Erodotŭ comerciulŭ aurului înavuțya pe mallulŭ nordicŭ allŭ Dunării nu numai pe Agatirsŭ, d'erŭ și pe veciniŭ lorŭ din Temeșiana, carŭ se parŭ a fi giucatŭ atunci unŭ rolŭ de samsarŭ între dênșii și între popóre mai obscure din centrulŭ Europeŭ.

Testulŭ sună:

«... Ταφαί μιν δὴ Θρητικῶν εἰσι αὐται. Τὸ δὲ πρὸς βορέωσιν ἐστὶ τῆς χώρας ταύτης, οὐδεὶς ἔχει φράσαι τὸ ὑπερὲς οὐτινὲς εἰσι ἀνθρώπων οἱ οἰκόντες αὐτήν, ἀλλὰ τὰ πέραν ἤδη τοῦ Ἰστροῦ ἐρημὸς χώρα φαίνεται ἐοῦσα καὶ ἀπειρος. Μούρους δὲ δὴ»

¹⁵) Cf. mai susŭ § 12, nota 3.

¹) SAFARIK, *Slov. Staroz.*, 408.

²) DU HALDE, *Description de la Chine*, La Haye, 1736, in-4, t. 4, p. 52: «Mourén signifie rivière en langue mongole».

—SCHLEGEL, *Sinico-Aryaca*, Batavia, 1872, in-8, p. 18, crede

că tema ariană *mar*, apă, este unŭ imprumutŭ din limba chineză: «*ma*, eau.»

³) ABULGASI BAHADUR CHAN, *Historia Mongolorum*, ed. Rumiantzov, Casani, 1825, in-8, p. 27.

⁴) BÖHTLINGK und ROTH, *Sanskritwörterbuch*, Petersb., 1855, in-4, t. 5, p. 589.

ναμαι πυθέσθαι οϊκόντας πέρην τοῦ Ἰστροῦ ἀνθρώπους τοῖσι οὖνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτι χρεωμένους Μηδικῇ. Τοὺς δὲ ἕππους αὐτῶν εἶναι λαοίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βῆθος τῶν τριχῶν, μικροὺς δὲ καὶ σιμοὺς καὶ ἀδυνατοὺς ἀνδρας φέρειν. ζευγνυμένους δὲ ὑπ' ἄρματα εἶναι δένυτάτους, ἀρματηλατεῖν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. Κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὖρους ἀγγοῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῷ Ἀδρίῳ. Εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι ὅπως δὲ οὗτοι Μήδων ἀποικοὶ γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ. (Σιγύννας δ' ὦν καλεῖται Λίγυες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλῆς οϊκόντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα). Ὡς δὲ Θρηῆκες λέγουσι . . . ¹

Adecă :

«... Astü-felü sunt înmormântările la Traci. Neminî nu pôte spune cu certitudine, ca «ce felü de ómenî vorü fi locuindü la nordü de acéstă regiune; se crede înse că dincollo de «Istru se întinde unü pämêntü deşertü şi nemărginitü. Singuriî dintre ceî ce locuescü peste «Dunăre, despre carî putusemü afla eü, sunt aşa numiîi Siginniî, îmbrăccaîi în haîne mediche. «Caiî lorü se ÷ice a fi plêtoşî peste totü, avêndü pêrü lungü pênê la cincî degete, micî şi «cárnî şi neputincioşî pentru căllăriă, dérü fórte iuşf la trasü, din care causă Siginniî âmblá «în cărruþe. Hotarele lorü agîungü pênê la Enefiî ceî de lõngă Marea-adriatică. Eî pretindü «a fi de origine medică; dérü în ce modü, eü-unulü nu më pocü domeri, deşi într'unü lungü «intervallü de timpü tóte sunt posibilhe. (La Liguriî ceî ce locuescü d'assupra Marsilieî se «numescü Siginniî neguþitoriî, érü la Ciprianiî láncele) Maî spunü Traciî etc.»

Passagýulü pusü de cătră noî în parentesî se hănucesce generalmente a nu fi eşitü din mâna lui Erodottü; înse aflându-se în tóte manuscriptele şi'n tóte ediþiunile, noî n'amü socotitü de cuviinþă a'lu supprime.

Să întrâmü acumü în analiză.

Relaþiunea erodotiană despre Siginniî este de proveninþă tracică.

Acéstă appare din următórele consideraþiuni fundamentale:

1. Erodottü o bagă la începutulü libruului V, consacratü unei descrieri monografice a Tracieî;
2. Pentru a arrêta dela cine anume căpêtase tóte celle relative la Siginniî, ellü trece imediatü la o altă narraþiune cu cuvintele: «*maî spunü Traciî*».

Dérü Tracia în Erodottü este o vorbă fórte vagă, sub care se coprindeau Geþiî, Bistoniî, Trausiî, Doberitiî, Peoniî, Odomanþiî şi o grămadă de alte popóre, aparþinêndü tóte unei colossale ginþi, pe care ellü o numesce cea maî numerosă în tótă Europa: Θρηίκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετὰ γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων ².

Anghýulü meridionalü dintre Pontü şi Dunăre illü occupatü Geþiî, cu carî singuriî dintre tóte naþiunile tracice se învecinatü Sciþiî, după cumü urméză chýarü din cuvintele acestora, reproduce de cătră Erodottü: Θρηίκας καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῖν ἐόντας πλησιοχώρους Γέτας ³.

Numaî Geþiî fiindü limitrofi cu Sciþia, întréga Dunăre sudică pênê la punctulü reversării Oltului intra în teritoriulü geticü, adecă ce-va maî multü séü ce-va maî puþinü, căci nu este probabilü că fruntaria occidentală a Sciþilorü şi fruntaria occidentală a Geþilorü să fi tăiatü sluiulü printr'o liniă perpendiculară.

Acea ramură tracică, dela care s'a fostü informatü Erodottü despre Siginniî, nu eratü Geþiî, de óră-ce acestiia se învecinatü numaî cu Sciþia şi cellü multü cu o fracþiune din teritoriulü agatirsicü.

Prin urmare cată s'o aşedâmü maî spre appusü de dênşii cam în Serbia actuală, şi astü-felü vomü avé în faþăÿ pe Siginniî anume în Temeşiana de astă-ðî.

Dramaturgulü Sofocle, scriitorü contimpurêntü lui Erodottü, confirmă acéstă interpretaþiune.

Intr'unü passagýu, conservatü de cătră Strabone, ellü ÷ice că «Troianulü Antenorü şi Enefiî fugiseră în Tracia şi de acollo la Marea-adriatică»: τὸν μὲν οὖν Ἀντήνορα καὶ τοὺς παῖδας μετὰ τῶν περιγενομένων Ἐνετῶν εἰς τὴν Θρηίκην περισωθῆναι, κἀκεῖθεν διαπεσεῖν εἰς τὴν λεγομένην κατὰ τὸν Ἀδρίαν Ἐνετικὴν ⁴.

¹) V, 8-10.

²) V, 3.

³) IV, 98.

⁴) Ap. STRAB., XIII, 1, § 53.

Confrunțați acumu ambele indicațiuni topografice.

Dincollo de Dunăre noi vedemü în Sofocle Tracia agyngëndü pêne la țerra Eneșilorü de lîngă Marea-adriatică.

Dincóce de Dunăre noi vedemü în Erodotu Siginnia agyngëndü éröșy pêne la țerra Eneșilorü de lîngă Marea-adriatică.

Una dincollo, cea-l'altă dincóce de Dunăre, ambele sunt puse față'n față într'o pozițiune paralelă.

Conformitatea este perfectă, arrêtându-ni totü-d'o-dată că în epoca lui Sofocle și a lui Erodotu, adecă cu vr'o patru-cinci secoly înainte de Cristü, Italia era considerată ca pre-apropiată de cataractele Istrului, cea-ce mai resultă încă și din generala opiniune a anti-citășy că unü brașu allü Dunării se versa în Marea-adriatică⁵.

În faptü, precumü amü mai spus'o, Siginnia correspundea numay cu Temeșiana și Tracia numay cu mallulü oppusü allü Serbiei, nu may departe decâtü atâta.

Aci totușy nu se închiăiă analiza.

S'o urmărimü pêne 'n capëtü.

Intr'unü altü passagy Erodotu ni dă indirectü pêne și numele specialü allü acelei Tracie: «câmpia triballică», πεδίον τὸ Τριβαλλικόν, deși în restulü operey selle nu se găsesece nicü o mențiune despre poporulü tracicü allü Triballilorü.

«Câmpia triballică», după cumü o descrie densusü, se afla dincollo de Dunăre, ocupândü territoriulü dintre acestü fluvitü și dintre acea parte a Illiriei unde locuia Eneșy⁶.

Totü acolo din punctü în punctü noi găsimü pe Tribally cu patru secoly may încóce în geografia lui Strabone, carele ni-y arrëtă învecinașy spre nordü cu Istrulü, spre resăritü cu Geșy și spre occidente cu Illiria⁷, cea-ce constituă literalmente Τριβαλλικόν πεδίον.

Așa dérö, urmărindü cestiunea din passü în passü, noi amü reușitü a restabili în Erodotu, conduşy numay de contestü și de autoritatea contimpurenă a lui Sofocle, unü punctü förte însemnatü: relațiunea despre Siginnü ellü o datorya anume națiunii tracice a Triballilorü, aședate atunci pe șermulü sudicü allü Dunării spre appusü de Geșy în Serbia de astă-șy.

Suntemü înse departe de a ni închipui că «părintele istoriey» arü fi cercetatü vre-o dată personalmente regiunea tracică pe care o numesce πεδίον τὸ Τριβαλλικόν.

Comercianșy din tóte țerrele peninsulei balcanice visitaü la gurele Dunării colonia milesiană Istria, și nu așurü decâtü acolo trebuia să fi căpëtätü Erodotu dela Tribally noșunile selle despre Siginnü, întocmay precumü în Olbia sétü τὸ Βορυσθευεϊτέων ἐμπόριον⁸, o altă colonia totü milesiană pusă la gurele Niprului, ellü se informa despre Sauromașy, Budinü, Neuri și restulü popórelorü din acea direcțiune.

Istria și Olbia, unü stabilimentü grecü la marginea Traciei și unü stabilimentü grecü la marginea Scișiei, ambele într'unü ne'ncetatü contactü comercialü cu tóte némurile de pe littoralulü nord-vesticü allü Pontului, eraü localitășile cele may nemerite pentru a procura istoriculü grecü perspectiva lumii barbare de gyurü în gyurü.

Noi întrebunșamü într'adinsü cuvëntulü *perspectivă*, căcy numay ellü esplică natura spuselorü lui Erodotu, carele este totü-d'a-una atätü de precisü cândü povestesce cea-ce se apropiă de Istria sétü de Olbia, dérü devine apoș treptatü din ce în ce may confusü în porțiunea depărtării rașey selle de observațiune dela aceste doue centrury.

⁵) APOLLONIUS, STRABO, VALERIUS FLACCUS etc. analizașy pe largu de UKKERT, *Über die Argonautenfahrt*, în *Geographie der Griechen und Römer*, Weimar, 1816, in-8, t. 1, part. 2, p. 320-350.

⁶) IV, 49.—Cf. I, 196.

⁷) STRABO, VI, 6, § 11, 12 etc.

⁸) IV, 17, 78.

§ 16.

CARACTERULŢ COMMERCIALŢ ALLŢ SIGINNILORŢ.

Siginnii locuiatŢ în Temeşiana, învecinaŢi spre sudŢ cu TriballiŢ şi spre resăritŢ cu Agatirsii, astŢ-felŢu că de ceŢ ŃnteŢ Ţi despărŢia Dunărea şi de ceŢ-l'alŢi CarpaŢii, ertŢ spre appusti teritoriulŢi lorŢ mergea aprópe pênē la Illiria.

Deşi nu atătŢ de desfētaŢi, nu ἀβρότατοι ca Agatirsii, Siginnii se distingeatŢ totuşi de asemenea prin avuŢia vestmētuluiŢ, cāci purtatŢ haŢne medice, ἐσθητι χρωμένους Μηδικῆ, şi ErodottŢ ni spune ellŢ-Ţnsuşi într'unŢ altŢ passagŢu că lussósa îmbrăccăminte persiană era imitată după acea medică: tiare, tunice mânecate de varie culori etc.¹.

CaŢi SiginnilorŢ, micŢ, pletoşi şi cārniŢ, nu puteatŢ servi la cālłariă, dertŢ prin ŢuŢelă eratŢ de minune la hamŢ, ceŢa-ce făcea ca stăpāniŢi lorŢ să totŢ Ńmble meretŢ în cārruŢe.

Aceste doue amēnunte despre Siginnii, abundenŢa şi cārrauşia, ni datŢ degia o vagă imagine a unorŢ *commis-voyageurs* sētŢ *travelling-clerks*, cŢiarŢ dēcă vechulŢ scholiastŢ allŢ lui ErodottŢ nu s'artŢ grābi a adāuga că numele lorŢ se póte lua în ŢnŢellesŢ de *neguŢitorŢi*: κάπηλος².

Marsilia e departe de Temeşiană, dertŢ nu mai departe decumŢ e Romānia de Armeniă. Pênē'n secolulŢ XVI pārinŢii nostri numŢatŢ *Armeni* pe toşi neguŢitorii³.

În Transilvania pênē astă-dŢi se Ţea adessŢi în acelaşi simŢŢi cuvētulŢ *Grecii*.

Pentru ca numele SiginnilorŢ să fi devenitŢ sinonimŢ cu «neguŢitorŢi» tocmai la Marsillia, mārfaşii lorŢ trebuŢatŢ în realitate să fi agŢunsŢi pênē la Pirenei; şi astŢ-felŢu se esplică, între cele-l'alte, de ce ErodottŢ, după o confusă rumóre, deduce de acollo Ţnsă-şi Dunărea: ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος⁴.

Ca unŢi ce locuiatŢ în Temeşiana, adecă de'ncollo de cataracte, Siginnii aveatŢ nu numai caŢ şi cārruŢe, ci Ţncă porŢiunea Dunării cea mai liberă de ori-ce pedece, în lungulŢ cārŢa vasselē din vēculŢ de miŢŢi-loctŢi se urcatŢ fără nicŢ o difficultatē cu mārfurŢi orientale pênē'n centrulŢ BavarieiŢ.

Una din trāsurrele caracteristice alle spirituluiŢ mercantilŢ din toşi timpŢii este de a ascundē după putinŢă pieŢele, de carŢi profită egoistulŢ comerciantŢ prin esportāŢiune sētŢ prin importāŢiune.

Cartaginea şi Ellada în anticitate, Genova şi VeneŢia în evulŢ mediu, atŢ practicat'o pe largŢ într'unŢ modŢ sistematicŢ, ertŢ în miniatură pênē astă-dŢi fie-care neguŢitorasŢu tainu-esce de ceŢ-l'alŢi fabricele şi depozitele, de unde 'şi adduce marfă mai bună şi mai estenă⁵.

Acēstă tactică resultă din acea regulă mercantilă vulgară, pe care celebrulŢ economistŢ List a espress'o fórte bine în doue cuvinte: «după ce te-ai suitŢ la ŢnălŢime, cată a respinge cu picŢorulŢ scara, pentru ca nu cumŢ-va să se urce alŢii după tine⁶».

Degia EsiodŢ spusesese, sunt acumŢi treŢ-dēciŢ de secolŢi, că «ollarulŢ invidiază pe ollarŢ şi zidarulŢ pe zidarŢ⁷»:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοπέει καὶ τέκτωνι τέκτων...⁷.

1) VII, 61-62. — STRABO, XI, II, § 8, în timpulŢ cāruiŢa Siginnii nu mai lōcuiaŢ la Dunăre, Ţice: «Σιγιννοὶ δὲ — περί-ζουσαι».

2) TraducētorulŢ latinŢ allŢ lui ErodottŢ committe aci o eróre, recurgēndŢ la obscura vorbă *institores*, pe cāndŢ trebuia să Ţică *negotiatores* sētŢ şi mai bine *mercatores*, dēcă arŢ fi consultatŢ pe SUIDAS, ed. Kuster, II, 240: «In genere enim omnes eos vocant κάπηλους, qui aliquid vendunt etc». — Despre caracterulŢ comercialŢ allŢ SiginnilorŢ vorbesce ROUGEMONT, *L'âge du bronze ou les Sémites en Occident*, Paris, 1866, in-8, p. 141-142 şi pe alŢurŢi; pēcatŢu Ţnse că nici o dată

nu documentēză, ci totŢ-d'a-una Ţntunecă veritatea prin gŢoculŢ imaginaŢiuniiŢ.

3) VeŢi a mea *Istoria toleranŢei religiose*, ed. 2, p. 61. — Cf. BOUTERO, *Relationi universali*, Venetia, 1600, in-4, t. 1, p. 96.

4) II, 33.

5) VeŢi în PALLMANN, *Die Pfahlbauten und ihre Bewohner*, Greifswald, 1866, in-8, p. 158-9, §-fiŢ: *Die phönizischen Handelslügen* şi *Das Schweigen der andern Handelsvölker*.

6) *Système national d'économie politique*, trad. Riche-lot, Paris, 1857, in-8, p. 490.

7) *Opera et Dies*, v. 25.

Pe cândtă căllușei ceî cu përtu de cincî degete allergatî în fugă mare cu cărruțe încărcate pënë la Illiria, sétu duceatî frumosulî aurî olténî anticilorî locuitorî ai Hallstadtulî; pe cândtă Dunărea spumă sub vëselele speculantulî plutașî; Siginnî assicuratî tottî-d'o-dată pe vecinî Triballî cumtî-că în susulî fluviulî nu locuesce nicî o ființă omenescă.

Dela dënșî, prin intermediulî Tracilorî, atî trecutî la Erodottî cuvintele din passagîulî de mai susî despre nelocuibilitatea țărmulî danubianî nordicî; căcî din alte fontâne Erodottî auđise, din contra, că dela isvortî și pënë la Pontî întręga Dunăre curge *totî prin țerre locuite*: ὁ μὲν δὴ Ἴστρος, ῥέει γὰρ δι' ὀικουμένης, πρὸς πολλῶν γινώσκειται, περὶ δὲ τῶν τοῦ Νεῖλου πηγέων οὐδεὶς ἔχει λέγειν ⁸.

«Părintele istoriei» nu se contradice, după cumtî s'arî pute crede la prima vedere, ci numai reproduce nesce asserțiunî diferite din nesce diferite sorginți, pe carî e datore a le discerne analiza critică.

§ 17.

ANTICITĂȚILE APICULTUREI ROMĂNE.

-Nu aurulî singurî înavușta pe Agatirsî și pe samsariî lorî Siginnî.

Maî era o altă ramură comercială fôrte productivă.

După ce descrie trafulî Siginnilorî, Erodottî urmëză maî departe:

Ὡς δὲ Θρηῆκες λέγουσι, μέλισσαι κατέχουσι τὰ περίω τοῦ Ἴστρου, καὶ ὑπὸ τούτων οὐκ εἶναι διελεθεῖν τὸ προσώτερον. Ἐμοὶ μὲν νυν ταῦτα λέγοντες δοκέουσι λέγειν οὐκ οἰκότεν τὰ γὰρ ζῷα ταῦτα φαίνεται εἶναι δύσριγα· ἀλλὰ μοι τὰ ὑπὸ τῶν ἄρκτων αἰσικητα δοκεῖ εἶναι διὰ τὰ ψύχα. Ταῦτα μὲν νυν τῆς χώρας ταύτης περί λέγεται. ¹

Adecă:

«Maî đictî Traciî că peste Dunăre sunt atâtea albine, incăttă nu e chipul a străbatte maî încollo. Aceî ce o spunî nu mi se parî a avé dreptate, căcî se scie că aceste insecte nu «sufferî frigulî, ci etî credî maî currëndî că din cauza frigulî sunt nelocuite părțile nordulî. Acestea sunt celle ce se povestescî».

«Peste Dunăre nu încapî de albine!» điceatî lui Erodottî Traciî din «Câmpia Tribalică», carî ocupatî anume mallulî danubianî serbescî oppusî Olteniei și Temeșianeî, locuindî în vecinătatea Agatirsilorî și a Siginnilorî.

Părintelulî istoriei nu-î venîa la socotelă a da cređemântî acesteî asserțiunî, încăttî ellî ne-arî fi lăssatî și pe noi în dubiū, de n'amî avé de'nainte ochilorî realitatea cea viuă, maî însofită de mărturia unuî altu scriitoru grecu tottî din epoca lui Erodottî.

Astă-đî apicultura română este într'o tristă decadință.

Decanulî agronomiei naționale, venerabilulî nostru amicî d. Ionu Ionescu, are tottî dreptulî de a đice:

«Nu scimî cumtî atî pututî să lasse Româniî din mâna lorî crescerea albinelorî și să «agîungă a cumpăra cêră din străinătate. Dela rădicarea Turcilorî din țerră s'atî stricatî «și mîerăriele, și de atuncî n'au maî eșitî negușitorî carî să strîngă mîere și să stimuleze «pe cultivatorî a o produce și a căuta de ținerea albinelorî» ².

Nu așa a fostî în vremile maî de'nainte.

Pe la 1780, studiândî la fața loculu condițiunile industriale alle littoralulu Mării-negre, Francesulî Peyssonel đicea: «Cêra este *principalulî* articolu de esportațiune allu Munteniei; calitatea-î e fôrte frumôsă și cantitatea immensă» ³.

⁸) II, 31.

¹) V, 10.

²) *Lecțiunî de agricultură*, Bucur., 1870, in-8, p. 367.

³) *Sur le commerce de la Mer Noire*, Paris, 1787, in-8, t.

2, p. 185: «La cire est le plus considérable article du commerce de sortie de Wallachie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense. On la vend, purgée et parfaitement nette, de 40 à 45 paras l'ocque.»

Totul atunci Ragusanul Raicevich, primul consult austriac în România, consacrandu apiculturii un capitol separat într-o escellente descriere naturală a ambelor principate danubiane, dice că cera noastră: «este fără îndouélă *cea mai frumoasă și cea mai căutată* în totă Europa, încât albinele trebu considerate ca una din cele mai prețioase și mai bogate «producte ale regiunii»⁴.

Mulțămită d-lui Gr. G. Tocilescu, noi posedem din ministeriul Lucrărilor Publice statistica apicolă de pe amendou laturile Milcovului din anii 1869, 1870 și 1871, din care rezultă în terme mediu, că districtele române cele mai avute în stupi sunt pînă astăzi Vlașca și Dol-giul, ambele la Dunăre în Muntenia occidentală, adică tocmai acolo unde în zilele lui Erodott «nu încăpea de albine».

Naturalistul Eliant scria în secolul III după Cristu, d'eu avusese în mână pe un alt autor grec anonim cu mult mai vechiu, carele trăia atunci cându Sciții lăcuiau încă pe șermul danubian nordic în vecinătatea Traciei, adică de nu chiar în timpul lui Erodott, cellu puțin înainte de Alessandru cellu Mare, căci în epoca acestui cuceritor nordic Istrul era degia coprinși de cătră Gei⁵.

«Scriitorul meu — dice Eliant — merită cea mai deplină încredere, căci ellu cunoscea lucrurile *din propria experiență*, nu după nesigure povestii ca Erodott»: «ει δὲ ἐναντία Ἡροδότῳ λέγω, μή μοι τις ἀχθέσθω ὁ γὰρ τοιαῦτα εἰπών, ἱστορίαν ἀποδείκνυσθαι, ἀλλ' οὐκ ἀκοὴν ἄδειν ἔφατο ἡμῖν ἀβασάνιστον»⁶.

Ei bine, ce dice ore acea importantisimă fontană?

«La Sciții frigul e nesuperăciosu pentru albine, încât ei întrebunțeză nu mîere străină, ci locală, ba o și *espörtă, vinđéndu faguri Misiloru*»: «μελίττας Σκυθίδας εἶναι, ἐπαίειν τε τοῦ κρύους οὐδέν· καὶ μέντοι καὶ πιπράσκουσιν εἰς Μουσούς κομίζοντας Σκύθας οὐκ ὀθνείων σφισιν, ἀλλὰ αὐθιγενές μέλι καὶ κηρία ἐπιχώρια»⁷.

E vorba despre Sciția cea învecinată cu Misiă, értu Misiă se numia genericu totu littoralul dunărenu allu Traciei încă din timpul omeric⁸; cu alte cuvinte, e vorba despre porțiunea Sciției dela Pontu pînă la Oltu.

Considerându înse firea albinelor, căroa după espressionea betrânului agronomu Varrone: «natura li-a menitu locurile silvestre, munții cei neculți și înfloriți totu-d'o-dată»⁹, cuibulu de predilecțiune allu acestor muncitoare insecte în Terra-Românescă trebuia să fi fostu totu-d'a-una mai cu preferință crescutulu carpatinu allu Olteniei, mai apăratu de viscolii nordului și mai espustu spre sudu.

Pînă astăzi Mehedințeni, frunțașii vechiului banatu allu Severinulu, pörtă dreptu emblema în marca lor districtuală o *albină*¹⁰:

⁴) Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia, Napoli, 1788, in-8, p. 87: «Una delle più pregevoli e ricche produzioni delle due Province sono le api, perchè la cera che danno è senza dubbio la più bella e ricercata di tutta l'Europa; la quantità è considerabile, e potrebbe divenire infinitamente maggiore, se più numerosa fosse la popolazione.»

⁵) STRABO, VII, 3, § 8.—ARRIAN., I, 4.

⁶) AELIANUS, De natura animalium, rec. Hercher, Paris, 1858, in-8, p. 37, lib. II, cap. 7.

⁷) Ibid.

⁸) Ap. STRABO, VII, 3, § 10, p. 252.

⁹) Rerum rusticarum de agricultura lib. III, § 16: «floridos et incultos natura attribuit montes», și mai la valle: «in silvestribus locis pascitant.»

¹⁰) FRUNDESCU, Dicț. topogr., 277: «Mehedințulu produce cereale, lemne și altele, d'eu mai înbelșugatu este în mîere și c'era, pentru care și marca lui este o Albină».—ANGELU DEMETRESCU, Geografia, Bucur., 1872, in-8, p. 261.—Austriacii, coprinđendu la începutulu secolulu trecutulu colle cinci districte de peste Oltu, au g'assitu degia «albină» ca vechiă marcă a Mehedințulu: «dem Mehedinzer einen Bienenkorb, den Reichthum derselben an Feldfrüchten und Honig anzuzeigen», după espressionea lui SCHWANZ VON SPRINGFELS, op. cit., 198.

Pe cându SciŃiŃi dela Siretă esportău fagurŃi peste Dunăre la GeŃŃi, unde înse întîmpinau concurrenŃa superbeloră producte apicole alle Greciei, AgatirsŃi prin miŃă-loculă SigiŃianiloră aveaŃu deschisă o piaŃă cu multă mai vastă Ńi mai sigură, approvisionăndă cu mŃere Ńi cu cĂră tĂtă Europa centrală, deŃi Triballiloră li spuneău din mercantilismă cĂ acolo nu lĂcuesce nimenŃ.

Ună commercŃu întinsă Ńi fecundă ni esplică singură, sĂu mai bine Ńisă pe prima lină, acea trĂptă de civilitate la care reuŃiseră a se rădica AgatirsŃi în bassinulă oltĂnă allă Ţerrei-RomănescŃ sunt acumă aprĂpe douĂ millenie Ńi gŃumĂtate.

CommoditĂŃile trafului, pe carŃi le indică portulă loră cellă desfĂtată; respectulă celă sciuseră însuffla pĂnĂ Ńi barbariloră SciŃi¹¹; tĂte astea nu sunt singurele trĂssure din caracterulă acesteŃ originale naŃiunŃ.

Aristotele, numaŃ cu ună secolă mai noŃ, completĂză relaŃiunea luŃ Erodotu, ŃicĂndă cĂ AgatirsŃi aveaŃu *legŃ în versură*¹².

«Cine ară putĂ crede assemĂnŃ lucrurŃ tocmă în SciŃia!» esclamă cu naivitate ună criticĂ germană¹³.

ErudiŃiunea modernă, după cumă pe SciŃi se încĂrcă a-Ńi face cândă FinnesŃ, cândă SlavŃ, cândă GermanŃ, totă astă-felă pe AgatirsŃ Ń-a identificată une-orŃ cu CelŃiŃi, alte-orŃ cu MongolŃi, cĂte o dată cu DaciŃ sĂu cine mai scie cu cine, Ără pe bŃeŃiŃi SigiŃiniŃ nu s'a temută aŃi preface în strĂmoŃŃi aŃ Ţiganiloră¹⁴.

TĂte aceste opiniunŃ s'ău emisă d'o potrivă cu multă uŃurŃnă.¹⁵

NoŃ-unŃi lĂssĂmă controversă în stare pendinte pĂnĂ la «Istoria etnograficĂ a Munteniei», unde va fi loculă a limpedŃi naŃionalitatea numerĂseloră popĂre, carŃi precesseră la Dunărea de gŃostă nascerea nĂmului romănă.

Aci ne interessă esclusivamentă territoriulă Ţerrei-RomănescŃ.

§ 18.

VESPILE DIN TEMEŃIANA.

În narraŃiunea erodotiană despre imposibilitatea de a lĂcui în susulă Ţermului nordică allă DunăriŃ de reulă albineloră, nouĂ ni se pare cĂ, pe lĂngă elementulă curată apicolă, limpedŃu în paragrafulă precedentă, cată sĂ se mai deosebĂcă pe o lină secundară ună altă ingredientă, surprinsă cu multă agerime de cĂtră reposatulă istorică transilvană Schuller.

TemeŃiana este bĂntuită periodicĂscă de ună felă de tĂunŃ, cunoscutŃ sub numele tecnică de *oestrus Columbaccensis* sĂu *simulia Columbaccensis*, carŃi vĂra Ńi tĂmna se respĂndĂscă în stolorŃ pe totă spaŃiulă dela BaziaŃă pĂnĂ la Mehadia Ńi OrŃova, cĂŃĂndă pe boŃ, vacce, caŃ, porcŃ, oie, capre, distrugĂndă adesea turme întregŃ Ńi torturĂndă chĂrău pe ómenŃ.¹

RomăniŃ din TemeŃiana povestĂscă cu spaŃmă cĂ aceste vespŃi se nască în toŃŃi anniŃ din-

¹¹ HEROD., IV, 125.

¹² Προβλήματα, XIX, 28, in Opera omnia, ed. Firmin Didot, Paris, 1857, in-8, t. 4, p. 209: «Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὗς ἄδουσιν; Ἡ ὄτι πρὶν ἐπιστάσθαι γράμματα ἦδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὡσπερ ἐν Ἀγαθούροις ἔτι εἰλόθασιν;»

¹³ VALCKÄNER în HEROD., ed. Wesseling, p. 328, nota 31: «Tales in Scythia fuisse vix fides invenit!»

¹⁴ HASSE, Zigeuner im Herodot, Königsberg, 1803, in-8. — RUCK, HOLSTEN Ńi EICHWALD, citaŃi în DIEFENBACH, Celtica II, 30. — SAFARIK, Slaw. Starozi, 28. — RITTER, Erdkunde, II, 660 etc.

¹⁵ CĂ modelă de necriticĂmă în astă privŃnă pĂte servi DR. RUECKERT, Die pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropas, Würzburg, 1869, in-8, p. 30-34.

¹ ВОНН, Geschichte des temeser Banats, Leipzig, 1861,

in-8, t. 2, p. 181: «Sie erscheint nicht selten in so dichten und grossen Haufen, dass man sie in der Ferne für eine Wolke hält, und in dieser Gestalt ist sie am meisten gefährlich. Da fliehet Alles aus dem Felde, sobald eine solche Wolke zum Vorschein kömmt. Das Vieh verlässt eilends die Weiden, der Feldarbeiter eilet mit seinen Ochsen und Pferden dem Dorfe zu, und jeder schliesst sich in seiner Wohnung ein, um diesem Ungemach auszuweichen...» — Ibid., 190: «Ein jeder Stich, den dieses Insekt dem Viehe oder dem Menschen versetzt, verursacht ein brennendes Jucken und eine sehr schmerzende Geschwulst, die kaum nach 8 bis 10 Tagen ganz vergeht. Mehrere derselben, besonders wenn sie beisammen sind, verursachen ein heftiges Entzündungsfieber, und bei reizbaren Körpern Krämpfe und Convulsionen.» — O monografiă despre acestă insectă a scrisă în secolulă trecută ună professoră dela Pesta, DR. SCHÖNBAUER, Geschichte der kolumbatschen Mücken im Banat, Wien, 1795, in-4.

tr'unu capu de balauru, pe care 'lu taiase santulu Georgiu si l'a aruncatu intr'o pescera de lungă ruinatulu castellu Columbaci: numai prin veninu de serpe ei isi potu esplica o muscatura atatu de otravitore! ²

Schuller a spusu cellu anteiu ca Erodotu in relatiunea sa despre regiunea danubiana va fi ințelegendu prin albine pe acestu terribilu taunu. ³

Trebu sa se dica mai correctu ca multimea vespiloru Temeșiane si multimea albineloru Olteniei au fostu confundate intr'o singura ingrozitoare multime de catura invecinaii Triballu, conduși la acesta prin asemenarea de aspectu între vespes si albină, intocmai dupa cumu terranulu temeșianu din zilele nostre confundă pe mortiferulu taunu cu balaurulu din cauza asemenarii in puterea veninulu.

In ambele identificari se manifesta o procedura analogă a imaginațiunii poporane.

Este instructivu de a urmari la Dunare pe taunulu dela Columbaci degia cu cinc secolu inainte de Cristu!

§ 19.

MAPPĂ GEOGRAFICĂ A AGATIRSIEI.

Desbătendu mai susu pozițiunea geografică a Agatirsiloru, noi demonstram prin testulu lui Erodotu ca ea imbrășișă totă zona sub-carpatină a Munteniei dela cataractele Dunării pene la Vrancea; deru nu creșuseram acollo de cūviința a cita unu passagiū forte remarcabilu, carele confirmă șirulu argumentațiunii.

Determinandu hotarele Sciției, Erodotu dice:

"Ὡδὴ ὡν ἀπὸ μὲν Ἰστροῦ τὰ κατ'ὑπερθε εἰς τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἀποκληῖται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρων, μετὰ δὲ Νευρῶν, ἔπειτα δὲ Ἀνδρoφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίων." ¹

Adecă:

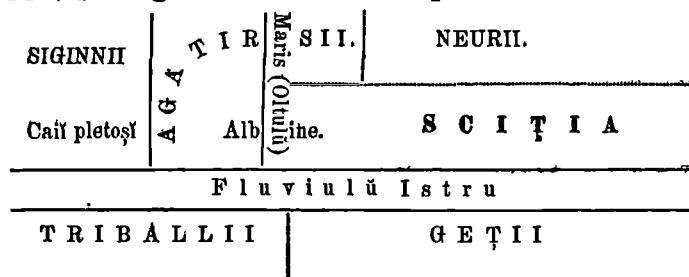
«Vecini ai Sciției, incependu dela Istru si inaintandu spre interiorulu pământulu, sunt: anteiū Agatirsii, apoi Neuri, de aci Androfagi, in fine Melanchleni.»

«Incependu dela Istru anteu Agatirsii» — ore pote fi ce-va mai geometricu?

Unu capetu allu Agatirsiei e pusu la Dunare, prin cellu-laltu capetu «in interiorulu pământulu» ea se invecinează cu Neuri, eru lungulu întregu allu teritoriulu ei se cōcnesc cu hotarele Sciției.

A nu înțelege acestu testu allu lui Erodotu este unu adevăratu miracolu, si totuși n'a voitu să'lu înțelegă pene acumu absolutamente nemini, fiindu ca pe toși îi zăpăcia numele rîulu Maris, menandu-l departe la Mureșu in locu de a-l lăsa să se oprască puru si simplu la Oltu!

Tradusu pe o mappă, passagiulu de mai susu represintă următoarea figură:

Fața cu această primă schiță de cartă, n'ua venitū rōndulu de a face cunnoscința cu vecini nord-ostici ai Agatirsiloru.

²) SCHOTT. *Walachische Märchen*, Stuttgart, 1845, in-8, p. 284-5.

³) *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*,

in *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, Wien, t. 13, 1854 ja-8, p. 102.

¹) IV, 100.

§ 20.

MIGRAȚIUNILE NEURILORŪ PRIN MOLDOVA.

Toți comentatorii pun pe Neuri cu multă mai sus sevă cu multă mai într'o parte de adevărata lor regiune. ¹

Și nemictă mai naturală, de oră-ce determinarea teritoriului neuric depinde strictamente de prealabila precizare a pământului agatirsic, încâtă oră-ce errōre în privința acestuia din urmă trage după sine desfigurarea întregii Sciției a lui Erodott.

Să ne încercăm a restabili după puțință veritatea testuală.

Neuria — ȳice Erodott — se întinde dela marginea orientală a Agatirsiei pēnē la isvorul Nistrului, unde se întēlnesce cu fruntaria Sciției ².

Prin urmare Neuri se află spre apus de Nistru, anume de partea superioră, cuprinzēndu ce-va din Galiția, Bucovina și o porțiune a Moldovei de sus.

Erodott ni mai spune că o generațiune înainte de Dariu Istaspū, vrea să ȳică cu vrō șesse secolū înainte de Cristū, Neuri au fost lōcuiți într'o altă țerră, de unde ȳ gonise mulțimea șerpilor, silindu-ȳ a refugi la Budin ³.

Urmēză dērō că regiunea dintre Nistru și Siretū, unde lōcuia Neuri în timpul lui Erodott, fusese de ntefu a Budinilor, împinși apoi de invasiunea neurică cu multă mai departe spre nord-ostū, astū-felū că aceste națiuni în epoca « părintelui istoriei » nicī nu se mai învecinau măcarū una cu alta, ci erāt despărțite prin doue popōre intermediare, numite Androfagi și Melanchleni ⁴.

Unde înse va fi fostū țerra cea primitivă a Neurilor, pe care Erodott o specifică în trecētū numai prin mulțimea șerpilor : *θριας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἢ χώρα ἀνέβαινε ?*

Ne potū conduce la descoperirea adevărului următoarele cincī criterie :

1. Pentru ca Neuri să fi allungatū pe Budin spre nord-ostū, nāvalla cată să fi fostū făcută despre sudū sevă despre apusū, una din doue.

2. Erodott întrebuițeză pentru șerpi cuvēntul *θρις*, și tocmai acētă espressionē a servitū a numi din cea mai depărtatā anticitate o urbe din Bugiacū cam dela gurele Nistrului 'Οφιοῦσσα, adecă « orașū de șerpi » ⁵, din cauza mulțimii șerpilor, după cum se numia totū 'Οφιοῦσσα din cauza mulțimii șerpilor Rodosulū ⁶, și după cum totū din cauza mulțimii șerpilor se numia 'Οφιδης o insulă arabică ⁷.

3. Bessarabia actuală, mai allesū în partea inferioră, este renumită prin reptili sevă, încātū colonelul rus Meier, carele o visitase pe la 1790, ȳice că unū regimentū întregū de Muscali, cantonatū atuncī pe malul Nistrului între orașul Benderū și satul Osmānesciū, era supēratū de *nenumerata mulțime de șerpi*, ⁸ ceȳa-ce ni zugrăvesce de minune, pe o scară în miniatură, antica sōrte a Neurilor.

4. Insula Fedonissi dela gurele Dunării, celebră prin anticulū templu allū lui Achille, pe care lū descriesce pe largū Arrianū în ȳillele imperatului Adrianū ⁹, e cunoscută pēnē astă-ȳ sub numele de *Insula Șerpilor* ¹⁰, fiindū plină de nesce șerpi « lungi și negri » ¹¹.

¹) MANNERT IV, 103.—HEEREN, I, 2, 276.—RENNEL, I, 415.—SAFARIK, *Slow. Star.*, 164.—etc.

²) HEROD., IV, 51.—Cf. IV, 125.

³) IV, 106.

⁴) IV, 106-108.

⁵) STRABO, VII, 4, § 16.—PLIN., *Hist. Nat.*, IV, 26 : « amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa. » — STEPH. BYZ., verbo *Τύρας*.—PTOLEM. etc. — Să se constate că noi nu ne pronunțăm aci, decă Ophiussa este identică cu Tyra, decă ea se afla pe locul Akkermanului sevă allū Benderului, etc., căci tōte acestea nu se potū decide fără o prealabilă analiză, pe care o vom face în *Istoria critică a Moldovei*, unde ne

vom întōrce și la Sciția lui Erodott din mai multe alte puncturi de vedere.

⁶) STRAB., XIV, 2, § 7.

⁷) *Ibid.*, XVI, 4, § 6.

⁸) *Opisanie Oczakovskija zemli*, Petersburg, 1794, in-8, p. 19.

⁹) ARRIANI *Opera*, Amstelodami, 1682, in-8, p. 132-135.

¹⁰) SKALKOVSKII, *Statisticzeskoe opisanie Novo-rossijskago kraia*, Odessa, 1850, in-8, t. I, p. 168.

¹¹) KÖHLER ap. UKKERT, III, II, 448 : « Überall wimmelt es von Schlangen, die lang und schwarz sind ».

5. În fine, totu în Bessarabia, în apropierea târguşorului Bălţile, se descoperi pe la 1830 unu bălauru de o mărime colosală, căruia naturalistul Eichwald, după ce'lă examinase în legătură cu testulū luī Erodotu, nu s'a sfiitū a'ī da numele de *Python Neurogrum*¹².

Astū-felū dērō primitiva locuință a Neurilorū fusese cu siguranță pe littoralulū marinū dintre Nistru și Dunăre, séu chīarū de acollo maī încōce pēnē la Prutu și Siretū ; o regiune adecuată, atātū din punctulū de vedere topograficū precumū și din cellū zoologicū, cu acea țerră *sudică*, din care eī fugiseră în susū *de grōza șerpilorū*, gonindū pe Budinū din Moldova nordică, din Bucovina, dintr'o parte a Galitiei, și aședāndu-se dēnșitū acollo unde ī-a gāsittū definitivamente stabilițī espedițiunea persiană în Sciția în anulū 500 înainte de Cristū.

Și să se noteze bine că Neurī nicī că puteau fugi dela gurele Dunării spre nordū decâtū numai în acēstā unicā direcțiune, căci să fi apucatū eī a trece Nistrulū, dedeaū érōșī peste șerpī, ba încă într'unū numărū și maī mare, după cumū đice însușī Erodotu : οἱ δὲ πλεῖνες ἀνωθεν οἰ ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον¹³.

Posițiunea geografică a Neurilorū, séu maī correctū celle doue posițiunī geografice alle lorū, cea primitivă în Bugiacū și cea posterióră în susulū Nistrulū, sunt dērō pe deplinū limpedite.

Erodotu ni arrētā aprōpe în fie-care regiune căte o speciā animală maī respānditā.

Pēnē aci noi amū vēđutū :

La Siginnī *cait pletoșt* ;

La Agatirsī și 'n parte la Scițī—*albine* ;

Intre Nistru și Dunăre—*șerpī*.

Eī bine, în țerra cea nouă a Neurilorū predomināū *lupi*, încātū de ĩmbulzēla lorū pēnē și locuitorī și-aū căștigatū reputāțiunea de a fi ceīa-ce se chīamā *loup-garous* séu *wehr-wölfen* : «atātū Scițī, precumū și Grecī colonisașī în Sciția — đice Erodotu — susținū că fie-care «Neuru se preface o dată pe annū în cursū de câte-va đille în lupū, redobāndindu-șī apoī «forma umană»¹⁴.

Affară de acēstā particularitate de *licomorfiā*, ellū ni spune că Neurī se țineau de obicei-le scitice, differindū de vecinī lorū Agatirsī, alle cărorā moravurī aveau unū caracterū tracicū.

§ 21.

REGIUNEA SCIȚILORŪ PLUGARI.

După ideia chartografică a luī Erodotu, Sciția avea o configurațiune pătratā : ἔστι ὠν τῆς Σκυθικῆς ὡς εἰσῆς τετραγώνου.¹

Territoriile limitrofe alle Agatirsilorū și Neurilorū, considerate la unū locū, ĩncingeau ānghulū nord-vesticū allū pătratulū sciticū :

Confederațiunea scitică fiindū ĩmpărțitā în triburī, pe carī Erodotu, după traīulū fie-cāruīa, le distinge prin termenī de Callipiđī, Nomadī, Alazonī, etc., se nasce acumū cestiunea : ca ce felū de Scițī anume vorū fi locuitū în ānghulū cellū ĩnvecinatū cu Agatirsia și Neuria ?

¹²⁾ Articolulū «O evropeiskom udavīe , în *Zsurnal Ministerstva Narodnago Prosviesozenia*, t. 21, sect. 7, p. 31 sqq.

Hist. naturalis regni Poloniae, Sandomiriæ, 1721, in-8, p. 249.

¹³⁾ IV, 105, în concordanță cu IV, 20. — Cf. *RZACZYNSKI*,

¹⁴⁾ IV, 105.

¹⁾ IV, 101.

Ună singură scurtă passagiu resolvă pînă la un punct această întrebare.

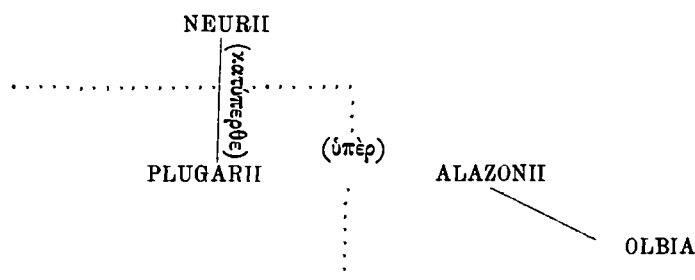
Éccē'lū :

Ἐπεὶ δὲ Ἀλαζώνων οἰκίονοι Σκύθαι ἀροτῆρες, οἳ οὐκ ἐπὶ σιτήσιν σπείρουσι τον σίτον, ἀλλ' ἐπὶ πρήσι. Τούτων δὲ κατ' ἄνω οἰκίονοι Νευροί. ²

Adecă :

«De'ncollo de Alazonī locuescū Sciθīī Plugarī, carī sémēnă grătū, nu înse pentru usulū lorū, ci de vinđare. Maī susū de acestīa locuescū Neurīī.»

Privindū din Olbia, Erodotū vedea lucrurile în următorulū modū :

Intr'unū altū passagiu, voidnū a fi și maī explicitū, Erodotū ȃice cā Nistrulū și Bogulū își apropiā cursurile lorū în regiunea Alazonilorū : κατ' Ἀλαζωνας ³.

Atāta ni agīunge.

Sciθīī Plugarī, ca unīī ce eratū limitroff cu Neurīī și cu Alazonīī totū-d'o-datā, nu puteatū locui aforū decātū spre appusū de Nistru, cācī spre rēsāritū eī nu încāpeatū de Alazonīī, și spre appusū anume de porțiunea niđū-lociā a Nistrului, fiindū cā cea superiōrā, precumū amū vedut'o maī susū, aparținea Neurīilorū.

Cu alte cuvinte, Sciθīī Plugarī occupatū Moldova centralā.

Inse óre numaī atāta ?

Dupā Erodotū eī sunt ramura cea maī occidentalā a Sciθīilorū, fiindū-cā nicī unū altū tribū, absolutamente nicī unulū, nu este menționatū nicāirī maī spre appusū de dēnsīī.

Decī dela Nistru pēnē pe la Oltū, adecā pēnē la Agatirsī, era regiunea cea agricolā a Sciθīīī, unde se cultiva grătū, nu înse pentru usū localū, ci de vēnđare.

Érōși commerciulū pe scenā !

Érōși Dunārea !

Zonele cāmpēnă și danubiană a Romānieī ni apparū sunt acumū doue miī patru sute de annī întocmaī totū atātū de plugare, ș'apoi de vēnđare, érū nu pentru usū localū, după cumū elle sunt chīarū în momentulū de fađā !

Singura differință este cā 'n loculū Sciθīilorū figurēzā Romāniī, unīī și alțiī crescuți prin aceīa-și acțiune a natureī.

Pliniū cellū betránū ni spune cā'n timpulū seū, pe la începutulū ereī creștine, întrēga Dobrogīā actualā era occupatā de Sciθīī Plugarī, venīți de pe mallulū nordicū allū Dunāriī : «totum eum tractum Scythæ *Arroteres cognominati* tenuere» ⁴.

Acēstā occupațiune se întemplase înainte de Cesarū, cācī sub Strabone Dobrogia era degia cunnoscūtā sub numele de *Sciθīā-micā* prin opposițiune cu Sciθīia cea mare despre crivēti ⁵.

Acēstā mărturiā a lui Pliniū întăresce primitiva pozițiune geografică a Sciθīilorū Plugarī,

²) IV, 17.

³) IV, 52.

⁴) Hist. Nat. IV, 18.

⁵) Geogr., VII, 5, § 5 și 12.

Agrotetes cognominati, ἀροτήρες, anume în România, căci numai de aci ei puteau trece în Dobrogea.

Noi avem înse la mână o altă confirmațiune și mai ponderoasă.

Eforu, geografu grecu posterioru lui Erodotu abia cu unu secolu, ni arată pe Sciții Plugari totu acollo unde' veduserăm în Erodotu: în anghîlul nord-vesticu dintre Agatirsî și Neuri.

Ellu dice:

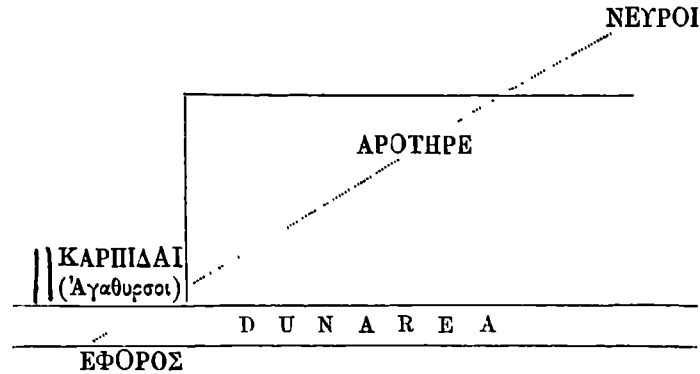
Πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπίδας
εἰρημὴν Ἐφορος, εἶπεν Ἀροτήρας, πρόσω
Νευραύς.⁶

Adecă:

«Dacă treci Istrul, primi locuitori sunt cei din Carpați, apoi Plugari, în fine Neuri». Carpații lovindu-se cu Dunărea anume în Oltenia, este învederată că prin Καρπίδας Eforu înțelege pe Agatirsî lui Erodotu.

Pênă și espressionile sunt identice: παρὰ τὸν Ἴστρον σέτι ἀπὸ μὲν Ἴστρον, după care apoi πρώτους Καρπίδας într'unul și πρώτων Ἀγαθύρων în cellu-l'altu⁷.

O dată acestu punctu stabilitu, éccă și perspectiva lui Eforu:

§ 22.

CARPAȚII ÎN ERODOTU.

Epitetul de Καρπίδα, datu Agatirsiloru de cătră Eforu, este foarte remarcabilu, nu numai ca cea ânteia mențiune nominală a *Carpaților*, dertu încă și ca cea mai vechiă formă a numelu topicu: *Munteni*.

Nedependinte de cestiunea originii naționale, acestu epitetu a trecutū ca mostenire dela Agatirsî cătră successorii lorū territoriali Daci, a cărorū o ramură totu din Țerra-Romănescă se dicea *Carpi*¹, și'n fine dela învinșii Daci l'au primitu éroșî în aceia-și regiune cuceritórele legiunî romane, traducêndu'lū prin *Montani*.

Și ceia-ce nu e mai puținū importantū, *Carpații* essistă chîfarū astă-đî ca nume vitū în gura poporulu numai și numai în Muntenia, unde se chîmă *Carpatinū* unu munte de peste Oltū

⁶) *Fragm. 78*, ap. SKYMNUM CHUM, vers. 102. — NIEBUHR, *Kl. hist. Schr.*, I, 369, nota, confundă pe Carpiții lui Eforu cu Callipiții lui Erodotu, uțândū că acești din urmă trăiau peste Nistru departe de Dunăre.

⁷) HEROD., IV, 100.

¹) VOPISCUS, *Aurel*, XXX, — IORNANDES, XVI: Carporum tua millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui saepe Romanis infesti sunt. — EUTROPIUS, IX, 15: «Carpis et Baster-

nis subactis, Sarmatis victis (Diocletianus et Maximianus).» — O inscripțiune daciană în GRUTER, LXXXV, 9: «G. Val. Serapid. a Carpis liberatus pro salute sua et suorum.» — Mai clarū decâtū toți e ZOSMUS, *rec. Bekker*, Bonnæ, 1837, in-8, p. 22, lib. I, cap. 20; p. 30, I, 31; și mai allesū p. 213, IV, 34: Καρποδάκαι. — Nu mai citămū pe PTOLEMAEUS, generalmente confusū, carele pune între Peucini și Bastarni pe Καρπιάνοι, *Geogr.*, III, 5.

în Gorgiū și unū altulū de dincoace în Muscellū ², adecă ambîi tocmai în locașulū Agatirsilorū *Καρπίδα* și allū Dacilorū *Carpi*.

Carpat însemna munte nu numai la Agatirsî și la Daci, ci încă se pare a fi avuttū acella-și înțellesū în diverse limbe primordiale, despărțite una de alta prin origine și prin spațiū, căci noi vedemū la celle doue capete oppuse alle Europei munții *Carpetant* în Spania ³ și muntōsa insulă grēcă cunnoscută degia lui Omerū sub numele de *Κράπαθος* sēū *Κάρπαθος* ⁴.

Steub a constatatū în vechia limbă retică essistința acelleia-și teme *kar* în înțellesū de «délū» ⁵.

Tottū aci se referă samscritulū *kāra* cu semnificațiune de munte accoperitū de zăpadă, armenesce *char* — pētră și *charag* — stâncă, celticesce *carr* etc. ⁶.

Derivațiunea «Carpașilorū» dela slaviculū *chrb*, înălțime, pe care o patronă Schaffarik⁷, cată dérō să fie lăssatā cu totulū la o parte, cu atātū mai multū că la Slavī sonulū *ch* nu correspunde filologicesce unū *k* arianū, ci represintā regularmente pe unū *s* primitivū ⁸.

Vomū observa în trecētū că aprōpe tōte etimologiele lui Schaffarik pēccătuescū prin necunnoscița fonologiei comparate, alle cărița legi eraū pe atuncī abia întrevēdute.

Erodottū, deși mai-mai contimpurētū cu Eforū, totuși nu menționēză Carpașii.

Dērū se pōte ōre ca ellū să nu fi auditū nemicū, dela amicīi sei din Istria și din Olbia, despre unū giganticū crescutū atātū de apropiatū de Dunăre și de Pontū?

Schaffarik crede că Hemū, *Αἴμος*, se referă în Erodottū nu numai la Balcanū, ci și la Carpașii :

«Stefantū Bizantinulū pune pe Agatirsî în Hemū. Este dérō certū că amēndoue crescetele, a cellū din Tracia și acella ce desparte Muntenia de Ardélū, ambele legatē prin cataractele «Dunării, aū fostū cunnoscute anticilorū sub numele de Hemū, adecă omētostū, cuvētū indo-europeū de aceia-și rădēcinā cu Hima-laia, cu Imaus etc. Cândū Erodottū, IV, 49, adduce «din Hemū rīurile Atlas, Auras și Tibisis, în carī noi recunnōscemū Oltulū, Giulū și Temeșulū, cată să se înțellēgā Hemulū nordicū, deși testulū, din errōrea copistilorū sēū *chfarū* a autorulū, are *βορῆν*, ērū nu *νότον* » ⁹.

Mai ānteitū este o gravā errōre filologicā de a crede că Hemū însemnēzā «omētostū, cuvētū indo-europeū de aceia-și rădēcinā cu Hima-laia etc.»

Este o gravā errōre filologicā, de vreme-ce spiritulū aspru în limba grēcă înlocuescē nu pe arianulū *h*, ci pe *s* : *σς* = *ῥ*; etc. ¹⁰, astū-feliū că *Hemulū*, mai bine *Haumulū*, *Αἴμος*, esprimā perfectamente pe samscritulū *sīman*, hotarū, de unde armēnulū *himan*, temelliā ¹¹; și'n adevērū Balcanulū formā «hotarulū» cellū mai essențialū allū Traciei.

Nefericitū în etimologiā, Schaffarik nu este mai norocostū în restulū passagiulū de mai susū.

Ellū nu probēzā prin nemicū identitatea Atlasulū, Aurasulū și Tibisisulū cu Oltulū, Giulū și Temeșulū.

Este o fōrte nudā afirmațiune.

Și mai cūdatā e arbitrarā prefacere din *βορῆν* în *νότον*, schimbāndu-se *nordulū* în *sudū* fără cea mai slabā umbrā de argumentațiune, sēū măcarū de plausibilitate.

În passagiulū, pe care'lū citēzā celebrulū archeologū boemū, Erodottū se pronunță lim-

²) FRUNDESCU, *Dict. topogr.*, 98.

³) PLIN., III, 2: «Oretanis jugis *Carpetanisque*». — STRAB., III, 2, § 3.

⁴) HEROD., III, 45. — STRAB., X, 5, § 17.

⁵) STEUB, *Über die Urbewohner Kältens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, München, 1843, in-8, p. 64: «*Car*. Davon die Namen Carcu, Carna, Carnasa bei Lanzi. Dieses *car* kömmt im Umfang des alten Rätians in den nördlichen Gränzgebirgen, in der Salzburger Tauernkette, im Etschthale, in der Schweiz wohl über hundert Male als Appellativum vor und bedeutet Berg. Ganz familienweise tritt der

Name in einem beträchtlichen Gebirgsstocke ober Mittenwald an der bayerischen Gränze auf, wo jede einzelne Spitze *kar* heisst; so Krapfen-*kar*, Gross-*kar*, Tief-*kar*, Rudel-*kar*, See-*kar*, Birk-*kar*, Hinter-*kar*, Speck-*kar* etc. Alle diese Hühen zusammengenommen heissen der *Karwendel*.

⁶) FICTET, I, 130.

⁷) SLOW. STAR., 53, 208, 394.

⁸) BOPP, *Gramm. comp.*, I, 173, § 92².

⁹) SLOW. STAR., 383 nota 31.

¹⁰) CURTIUS, 482.

¹¹) BOPP, I, 397, § 183^b.

pede, după toate manuscriptele și după toate edițiunile, cumți-că «trei râulețe *curgende spre nord* se vârsă în Istru din culmile Hemului»¹².

«*Curgende spre nord*» ῥέοντες πρὸς βορρην, este totu ce pôte fi mai decisiv pentru a demonstra că Atlasul, Aurasul și Tibisisul scaldat Bulgaria, în privința cării Istrul e nordic, ertu nici decum România, de unde râurile se potu versa în Dunăre numai *spre sud*.

Pliniu cellu betrân, cându vorbește despre Tracia, ni spune, întocmai ca și Erodottu, că din Hemu se vârsă în Dunăre trei ape: «ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus»¹³.

Ieterus este cu certitudine râulu *Jantra*, pe care Bulgariii îl numesc pêne astă-zi *Ieter*¹⁴, și 'n care lesne se pôte recunnosce Atlasul lu Erodottu nu numai prin identitate fonetică: *atr=atl*, dertu pêne și prin importanță.

Escamus allu lu Pliniu s'a prescurtat la locuitorii moderni ai Traciei în *Osma*, contractându-se după aceia-și procedură limbistică prin care totu «*Osma*» a devenitu vechiulu orașu spaniolu *Uxama*.

În fine *Utus*, mai corecti *Vtus*, corespunde cu râulu actualu *Vid* sétu *Vit*, de asemenea isvoritoru din Hemu și tributaru allu Dunării.

Auras și *Tibisis* alle lu Erodottu sunt dero *Escamus* și *Utus* alle lu Pliniu, adecă *Osma* și *Vid* din țillele nostre, pe cari în deșertu s'artu încerca Schaffarik sétu orî-cine altulu a le strămuta printr'o trassură de condeyu pe țermulu nordicu allu Dunării.

Și totuși este forte adevăratu că Erodottu, ca și fontana de unde luase Stefanu Bizantinulu aserțiunea despre locuința Agatirsiloru în Hemu¹⁵, înțellege sub acestu nume nu numai Balcanulu, dertu și acea ramură a Carpașiloru care se întinde dela cataractele Dunării pêne la Vrancea și mai încollo, despărțindu Țerra-Romănescă de Temeșiană și de Transilvania.

Este forte adevăratu, măcaru-că Schaffarik n'a reușitu s'o demonstre.

Nu trebuî să mutăm în Dacia râulețele bulgare, ci să le lăssăm în pace la locurile lor; nu trebuî să confundăm *βορην* cu *νότον*, contra litterei și spiritulu testulu; nu trebuî să resturnăm pe Erodottu, ci numai să 'lu pētrundem; ecce totu!

Părintele istoriei dice că Atlasul, Aurasul și Tibisisul curgu din Hemu în Dunăre «*spre nord*».

Dertu decă Hemu este numai Balcanulu, se putea ore altu-fel u decatu *spre nord*?

Deci în ideia lu Erodottu era posibilu ca unu fluviu să curgă totu din Hemu și totu în Dunăre nu numai *spre nord*, ci încă și *spre sud*.

Fără o asemenea posibilitate artu fi absurdu de a mai adăoga πρὸς βορρην.

Vorbindu despre fluviile Sciției și alle Agatirsiei, Prutu, Siretu, Oltu, Erodottu nu dice nicăiri că elle se vârsă în Dunăre *spre sud*.

Totu astu-fel u ellu n'artu fi spusu că Atlasul, Aurasul și Tibisisul se vârsă în Dunăre *spre nord*, decă Hemulu era numai Balcanu, căci artu fi commist pēccatul banalității.

Fiindu înse că Αἴμος pentru Erodottu se afla și la sudu și la nordu de Dunăre, se pune semnificativulu *βορην*, fără care era peste puțină a ghici pozițiunea acelloru râulețe.

Din Hemulu nordicu se vârsă în Dunăre Oltulu, din Hemulu sudicu se vârsă totu acollo trei râuri, ecce dero înțellesulu cuvintelor:

Ἐκ δὲ Ἀγαθύρων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἰστρῷ ἐκ δὲ τοῦ Αἴμου τῶν κορυφῶν τρεῖς οὐ μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορρην ἄνεμον εσβάλλουσι ἐς αὐτόν.¹⁶

În acestu modu, fără a întorce pe dosu ca Schaffarik testulu lu Erodottu, și chifartu fără

12) Noi admittemu aci în testu fericita corecțiunea lu MANNERT, *Geograph.*, VII, 8, carele pune οὐ μεγάλοι, căci pe țermulu bulgaru nu se vârsă în Dunăre nici unu riu mare, ci totu râulețe, precum observă și RAWLINSON, *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 36, nota 3. Constatăm înse că pētrn porțiunea noastră propriă în interpretarea lu Ero-

dotu ambele lecture sunt indiferinți.

13) *Hist. Nat.* III, 29.

14) АРІЛОВ, *Denitza novobolgarskago obrazovanija*, Odesa, 1841, in-8, p. 104, 134.

15) Cf. SUIDAS, verbo: Ἀγαθύρων.

16) IV, 48-49.

a modifica într'însulă o singură litteră, se vedesce adevărul, esplicându-se totă-o-dată de ce fontăna lui Stefanu Bizantinulă așeđa pe Agatirsî în Hemu.

Pentru părintele istoriei, de nu și pentru cei-l'alți anticî, Hemu era întréga sistemă alpină, allu cării amfiteatru forméază bassinul Dunării de giosu, adecă dela Emine-dagü în Dobrogiă pêně pe la Pétra în Moldova.

§ 28.

GRIFFONII PĂZITORI DE AUR Î.

Carpații galițianî, cari se lungescü în susu între Polonia și Transilvania, erau pré depărtaț de ambele puncturi de informațiune alle istoricului grecu, atâtu de Istria câtu și de Olbia, pentru ca ellu să fi bănuitu legătura loră de continuitate cu Balcanulă și cu munții Terrei-Romănesci.

Totuși nicî despre ei nu putea să nu fi avută o dosă óre-care de noțiune.

Nadezsdin susține că Erodotu va fi înțelegendü acéstă extremă ramură carpatină prin «munții cei nalți, stâncoși și neștrăbăttuți»¹, din dosulă căroră locuiau terribili griffoni păzindü comóre de aurü², cea-ce trebuî consideratü — ție criticulă russü — ca o allegorică allusiune la minele din Transilvania.

Argumentele selle sunt:

1. E peste puțină ca Erodotu să fi avută în vedere munții Urali, trecendü nebăgați în sémă Carpații, cari sunt fără comparațiune mai aprópe;

2. Nu e de cređutü să fi agiunsü pêně la auđulü Sciților aurulă siberianü, și să nu fi sciutü ei nemicü despre avuția auriferă a Transilvaniei;

3. După mărturia lui însuși Erodotu, Grecii din coloniele pontice adessea căllătorău pêně la pólele acellorü munți, cea-ce nicî decumü nu se póte admite în privința Uralilorü³.

Toți commentatoriî căutaü «munții cei nalți, stâncoși și neștrăbăttuți» mai susü de Marea Caspică⁴; unii nu s'aü sfiutü a merge pêně la China⁵; archeologulă moscovitü a cuteđatü singurü a protesta în numele bunului simțu, strigandü: opriți-vě la cósta orientală a Carpaților!

Dérü argumentațiunea Ț e necompletă.

Nadezsdin a nesocotitü unü punctü fórte importantü, care dá și mai multă tăriă demonstrațiunii selle, servindü totă-o-dată a preveni obiecțiunile.

Țerra griffonilorü ni apare în Erodotu ca și cândü arü fi fostü la marginea lumii.

Peste patru séu cincî secolî în urmă, armoniosulă Ovidiü trăia la gurele Dunării, cunoscea d'aprópe tóte gințile barbare, învętase a vorbi geticesce și sarmaticesce; mai pe scurtü, era mai multü ca orî-cine în stare de a se familiarisa cu oriuntele Europei.

Ei bine, regiunea carpatină era și pentru dęnsulă marginea lumii.

Ellu sciea la Roma:

«Vaí, câtü de vecinü îmi este capëtulă pământului, și câtü de departe e patria!»

Heu! quam vicina est *ultima terra* mihi.
At longe patria est. . . .⁶

Séu:

«Aci între Geți essilatü singurü la extremitățile lumii!»

Solus in *extremos* jussus abire Getas. . . .⁷

¹) IV, 23, 25.

²) IV, 27.

³) NADEZSDIN, *op. cit.*, 98-100.

⁴) HEEREN, I, 282, 299, 300.—RENDEL, 437 sq.—MANNERT, IV, 113 etc.

⁵) RITTER, *Erdkunde*, II, 691, 765, 792.—GUIGNES, *Mémoires de l'Académie des Inscriptions*, XXXV, 451.—etc.

⁶) *Trist.*, lib. III el. 5.

⁷) *Ib.*, V, 12.

Séu :

«Trăescă la marginea pământului, la capătul globului!»

*Ultima me tellus, ultimus orbis habet. . . .*⁸

Séu :

«Dacă în ultimele regiuni ale necunoscutei lumi!»

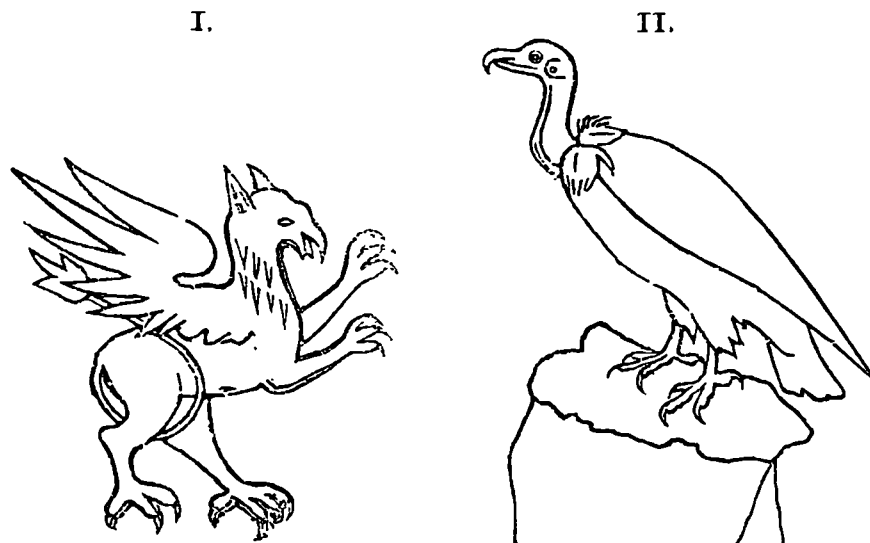
*Aeger in extremis ignoti partibus orbis. . . .*⁹

Ponticele și Tristele lui Ovidiu offeră la fie-ce pasă exclamațiunii de această natură, care sunt atât de potrivite pentru a ni explica pe griffonii lui Erodottu cei de peste nouă mări și nouă țere.

§ 24.

ORIGINEA MITULUI GRIFFONILORŪ.

Spre a ne încredința într'ună modă plastică de originea famosului mită allă griffonilor— fie în Asia, unde 'lă pörtă sculptată ruinele Persepoli¹, fie în Europa, unde 'lă citimă în Erodottu — noi vomă începe prin a pune aci de 'nainte ochiloră următoarele două figure :

Sub numărul I este griffonulă dacicu, adecă așa după cumă illă vedemă pe misterioasă cutiă descoperită în Bucovina de amiculă nostru d. Panaiotenu-Bardasare², și așa după cumă illă conservă pênă astă-đi marca nobilitară a némului Gryf din Polonia, allă căruă strămoșu Jaxa séu Jacșicu venise acollo din Serbia³.

Sub numărul II noi reproducemă întocmaiă desemnulă renumitulă pictoră-naturalistă Victoră Adam⁴, represintându o speciă de vultură cunoscută în ornitologiă sub diversele numi de *vultur fulvus*, *vultur ruber*, *vultur aureus*, *vultur baeticus*, etc.

⁸) *Pont.*, lib. I, ep. 7.

⁹) *Tris.*, III, 3.

¹) *BEHR*, *Excursus de gryphis*, în *op. cit.*, II, 653-5, unde gruppeză ipotesele contradictorie ale lui *Völkler*, *Weltheim*, *Heeren*, *Ritter*, *Malte-Brun*, *Link*, etc.

²) Reproduș în *URECHIA*, *Bulletinul Instrucțiunii Publice*.

³) *NAKIELSKI*, *Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis*, Cracoviae, 1634, in-f., p. 10. Illă citămă mai cu preferință decătă pe eraldiștii poloni *Paprocki*, *Okolski* etc., ca unulă ce studiase după înseși documentele originale istoria familiei Gryf.

⁴) *Oeuvres complètes de Buffon*, ed. *Flourens*, Paris, s. a., t. 5, pl. nr. 95.

Acastă colosală passere, care întrece prin volumu și prin puterea sborului pe cele mai mari acule, este generalmente rară, căci se ascunde pe culmile cele mai inaccesibile, dertu se găsesece totuși din cându în cându pe tôte crescetele Europei meridionale, în Alpi, în Pirenei, în Rodoptu, mai allestu în Carpați⁵, rădicându-se la nordu pêne 'n Prussia⁶, unde înse ea devine mai mică, precumtu devinut acolo mai micți înși-și munții.

Décă vomu mai adăoga că penele acestu vulturu, după cumu indică pêne la unu punctu chiaru numele seü de *vautour fauve*, sunt de aceia-și culóre cu pèrulü leulu⁷, atunci înțelegemü și mai lesne creațiunea mitologiculu griffonü, cellü pușinü a cellü europeu, fiindü-că soșulü seü din Persia se apröpiă mai multü prin configurațiunea capulu de tipulu aculei propriü ñise.

În Urali griffonulü cellü realü nu essistă, încätü nicü pe cellü imaginartü noi nu'ü putemü căuta acollo.

Și nu 'lū putemü căuta acollo cu atätü mai vèrtosu, cu cätü regiunea griffonulu în genere trebuü necessarmente să fie învecinată cu regiunea leulu, căci este imposibilü a imagina cine-va *acuilă-leü* într'o țerră unde nu se află nicü o ideică despre o giumătate fôrte essentială a acesteï ibride compoșitiunü.

În timpulu lui Erodottü și chiarü cu secolü mai încöce, pêne la Traianü și mai gïosu, leiü fințatü încă la cóstele nôstre în Tracia, după cumu attestă într'unü glasü toți scriitorü anticitäi⁸.

Eccë dèrö cu istoria naturală în mână că nicü este permistü cu-va de a urmări în Europa pe griffonü în direcțiunea criveșulu mai susü de Carpați!

Nu numai în Urali, dertü pêne și cu multü mai la sudü în Anglia nu s'a veđutü nicü o dată vulturulü cellü aurosü, prototipulu griffonulu, încätü unü celebru ornitologü britanicü abia putuse căpèta tocmai din Tirolü unü singurü esemplarü împaiatü⁹.

«Munții cei nalți, stâncöși și nestrăbätuți» ai lui Erodottü sunt dèrö purü și simplu Carpați resăriteni, continua i negreșitü în susü pêne'n Boemia.

La nordü de Agatirsi, la appusü de Neuri, la nordü și la appusü de Sciți și de celle-l'alte gintü învecinate, locuätü griffoniü anume în actuala Transilvania, a căriü avușică minerală nu putea fi esportată cu înlesnirea aurulu din Oltenia, căci lipsa Dunărea și mai sta pedecă gigantică galleriă de stânce peste stânce, așa că numai pe piscurile acesteï necunnoscute țerre se vedeatü mișcându-se nesce îngrozitorü vulturü, asemënași la culóre, la putere, la aspectü cu leiü, și de gïurü în gïurü murmura o brumă de veste că din dossulü monstrilorü se ascundü tesaur. . .

§ 25.

PÈNE UNDE DUNĂREA APPARTINEA SCIȚILORÜ ?

Pentru ca natura Munteniëi în epoca lui Erodottü să fie sgändărită pêne 'n capëtü, mai avemü Dunărea.

Ellü ñice că hotarulü Sciției despre Tracia se începe acollo unde Istrulü face o întorsetură în fața acesteia din urmă : κέλυπος δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης.¹

⁵) GERBE, *Vautour*, în ORBIGNY, *op. cit.*, XIII, 48: «Le vautour fauve. Des hautes montagnes de la Hongrie, du Tyrol, de la Suisse, des Pyrénées, du midi de l'Espagne et de l'Italie.»

⁶) RZACZYNSKI, *op. cit.*, 430.

⁷) KLEIN, *Historiä avium prodromus*, Lubeca, 1750, in-4, p. 43: «Vultur aureus, vultur fulvo colli, pectoris et pedum colore: the golden vultur, Gold-Geier. Superat magnitudine aquilam nigram.»

⁸) HEROD., VII, 125, 126. — ARISTOT., *Hist. Nat.*, VI, 31; VIII, 28. — PAUSANIAS, VI, 5. — PLIN., *Hist. Nat.*, VIII, 16. —

AELIAN., III, 21, etc. — Despre antica essistință a leulu chiarü în Dacia, noi vorbimü mai gïosu în Studiulü IV.

⁹) WILLUGHBY, *Ornithologiae libri tres*, Londini, 1676, in-f., p. 35: «Vulturis aurei pellem ad nos aliquando missam ex Rhætis Alpibus, rostro adhuc et cruribus hærentibus dum contemplarer hoc modo descripsi. Multa hic vultur communia habet cum genere aquilæ alpinæ, sed per omnia major est.»

¹) IV, 99. — Despre accepțiunile cuvântulu κέλυπος în Erodottü, veđi SCHWEIGHÆUSER, *Lexicon Herodoteum*, Argentorati, 1824, in-8, t. 2, p. 50.

Uitându-ne pe mappa Dunării de gîostu, noi vedem numai doue locuri în cari fluviul își schimbă direcțiunea într'unu modu destulü de marcatü :

- a) Lôngă Galați;
- b) In Oltenia.

Puntulü änteü este inadmissibilü, căci atunci nu numai termulü resăritenü allü Oltulu, dertü nici măcarü Siretulü nu mai întră în territoriu sciticü, ceia-ce arü offeri cea mai flagrantă contradicțiune în contestulü lu Erodottü.

Și să se noteze bine că densusulü nu putea nici într'unu casü a committe o asemenea erröre tocmai în privința regiunii de lôngă Galați, fiindü pusă așa dîcendü față 'n față cu Istria, de unde o vedea cu ochii și o pipăia cu degetulü.

Remăne dero vrëndü-nevrëndü numai puntulü allü douilea, pe care prin urmare e peste putința a nu 'lă admite, de örä-ce nu avemü altulü ca să ne încurce latitudinea allegerii.

Mai este de debătütü o altă cestiune danubiană.

§ 26.

PODULÜ LUI DARIÜ PE DUNĂRE.

Setostü a pedepsi pe Scii pentru dessele lorü invasiuni în Persia, «regele regilorü» adună o formidabilă armată continentală de 700,000 luptătorü și o marină de 600 corăbie, pe-trunde în Europa prin Bosforü, cutrieră Tracia și străbatte pêne la gurile Dunării, unde și operază trecerea.

Podulü danubianü este încredințatü unei cete de Greci, îndatorate a'lu pădi în cursü de 60 zile în presupunere că întreaga expedițiune nu va puté fi mai lungă, értü însuși Darü întră pe pământulü inamicü, anume de unde se începea așa numita *Scițiä vechiä*, și pășese spre nord-ostü înainte — înainte, fără ca totuși să pötă descoperi unde-va pe Scii, deciși a'lu paralisa prin strategia unei perpetue retrageri.

Agungëndü dincollo de Donü, Darü își schimbă direcțiunea, apucă spre appusü, și éroși merge, merge, merge, adurmecändü pe fugariü adversariü, cari reușescü a'lu atrage affară din hotarele Sciiei, änteü pe territoriu Melanchlenilorü, apoi pe allü Androfagilorü, în fine pe allü Neurilorü, adecă pêne 'n Moldova de susü venindü astü-felü apröpe de fruntaria nord-ostică a Munteniei, unde și acolo erati să-ü ducă Scii, dertü s'au temutü de resistața Agatirsilorü.

Incredințându-se la urma urmelorü că nu-ü chiptü de uptă și că au trecutü degia celle 60 de zile prevëdute pentru durata expedițiunii, mai speriatü că nu cumü-va Greci, după cumü îi și îndemna celebrulü Miltiade, să părăsescă podulü în care remănea acumü ultima speranță, Darü își Iea änimă în dinți și o rumpe la fugă spre gurile Dunării.

Acesta ü fondulü expedițiunii persiane în Sciția.

Criticismulü s'a încercatü adesea a bănui veracitatea lu Erodottü despre mersulü lu Darü, întrevëdëndü diferite imposibilități de faptü, de timpü și de spațiü.

Astă-çi, mulțumită mai în speciä luminöse anti-critice a Anglesulu Rawlinson¹, părintele istoriei e pe deplinü gjustificatü chiarü în acestă atätü de controversată materiä, ceia-ce ü cu atätü mai naturalü cu câtü evenimentulü precessese numai cu vr'o doue decennie annulü naserii lu Erodottü, carele nu putea să nu fi cunoscutü pintre Greci, pintre Scii, pintre Traci séu pintre Persi vr'o căfi-va contimpuranü și chiarü marturü ocularü ai nenorocitei aventuri a lu Darü.

Öri-cumü să fie, pe noi unü ne interessă aci numai podulü danubianü, și tocmai acesta a fostü și este partea cea mai puținü dubiosă a cestiunii.

1) Op. cit., 94-6, unde combatte punctü cu punctü töte obieștiunile lu Niebuhr, Grote, Thirlwall, Dahlmann etc.

Cumtă-că Persiî trecuseră în Sciția anume prin Dunăre, nî-o spuntî :

1. Erodottî ;
2. Ctesia, carele trăia chîartî la curtea fiului lui Dariu² ;
3. Perecide, scriitoru din același secolu cu Erodottu, sétu pôte și mai vechiu³ ;
4. Trogû-Pompeiu, carele utilisase opera perdută a Greculuî Teopompû cam din aceia-și epocă⁴ ;
5. Corneliu Nepote⁵ ;
6. Strabone⁶ etc.

Maî pe scurtu, în litteratura classică domnesce pe acestu terrêmtu o perfectă unanimitate, Erodottu singuru înse vorbesce cu o precisiune topografică.

Ellu țice :

Τοῦ ποταμοῦ τὸν ἀρχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόματα τοῦ Ἰστροῦ ἐξεύγνε⁷.

Adecă :

«A pustu podtu acollo de unde Istrulu începe a se desface în mai multe gure ».

Apoî maî lîmuresce că acea punte se affla dela Marea-négră în distanță de doue țille de navigațiune fluvială : *δυσὼν ἡμερέων ἀπὸ θαλάσσης.*

De'naintea unoru indicațiunî atăt de precise era peste puțină vr'o seriósă desbinare între commentatorî lui Erodottu.

Toți d'o potrivă au fostu siliți a căuta locul podulu unde-va spre appus de Ismailu și spre resăritu de Prutu⁸.

«Dela Dariu și pêne la ultimulu resbellu din 1828—țice Schaffarik—Isakcea a fostu totu-d'a-una obicînuita trecătore pe Dunăre. In espedițiunea contra Sc țiloru flotta persiană făcuse o calle de doue țille dela Pontu pêne la locul podulu. După socotela lui Erodottu callea de o țî fiindu de 200 stadie și unu gradu ecuatorialu correspundendu cu 500 stadie, acellu locu coincidă tocmai cu Isakcea, care se afflă în adevêru cu vr'o 12 milurî departe de Marea-négră. Maî spre oriinte gurile Dunării împedecă aședarea unu podu. Aci se referă ceia-ce țicea despre Isakcea pe la 1650 Hagi-Calfa : «Isakgi-ghecidi, adecă vadulu lui Isactu, renumită trecătore dunărenă, unde la 1620 în resbellulu polonu sultanulu Osmanu făcuse unu podu, carele ȳ-a servitu apoî și la re'ntorcere după luarea Hotinulu, căci acestu locu fiindu cellu maî îndemănatectu, pe aci obicînuțat în toți timpî a trece Dunărea Moldoveniî, Tătariî, Unguriî.» S'artu puté obiecta la prima vedere, cumtă-că brațulu danubianu cellu maî sudicu nu se desparte de cursulu fluviulu îndată lîngă Isakcea, ci cu vr'o trei milurî maî gîostu ; cugetându înse la schimbările, căroru sunt supuse maî cu deosebire gurile rîurilor celloru mari, și studiându totu-o-dată d'aprópe o mappă essactă a regiunî, lesne ne vomu convinge că rîulețulu Somova, unitu cu brațulu danubianu cellu maî sudicu lîngă Tulcea și perđendu-se apoî spre appus îndêrêtu în bălțile de lîngă Isakcea, de'ntețu fusese unitu cu Dunărea și'n acestu ultimú punctu, încătú formă atuncî adevêratulu încéputu allu gurei cellei maî sudice a fluviulu, dêrtu maî în urmă lîngă Isakcea s'a nomolitú, mănținêndu-se numai lîngă Tulcea »⁹.

Cantemiru, fără să fi cugetatu câtú de puțin la espedițiunea lui Dariu, țicea :

«Dîn pomenirea moșiloru strămoșiloru auđimú, precumu unde acmu este Oblucița, cărița Turciî ȳ țicu Isakcea, să se fie chiămatu vadulu Dunării, care nu că dóră pre acollo Du-

²) Persica, ap. PHOTIUM, Myriobibl., cod. XVII.

³) Ap. CLEMENT. ALEX., Stromat., V.

⁴) Ap. JUSTIN., II, 5.

⁵) Miltiad., 3.

⁶) Geogr., VII, 3, § 14.

⁷) IV, 89.

⁸) MANNERT, IV, 220.—RENNEL, 102, 420.—UKKERT, III, 2 p. 23.—NADEZSDIN etc.

⁹) Ub. die Abkunft d. Slaw., 117-118.

«nărea în vadu să fie avutu trecătoru, ci pentru căci acolo podu fiindu, se chiăma vadu, de unde și acmu la vadu la Oblucița a ȕice s'a obicnuitu din betrânȕ; încă și în cântecele prostesci pre la domnia luȕ Petru-vodă vadulu Obluciței se pomenescu; ci Dunărea precumtu altu-felȕ de vadu prin apă trecătoru să nu fie avëndu totă lumea scie, de care lucru ore-care socotélă nu departe de adevêru se pôte pune că acellu nume, ce se ȕice vadulu Dunării, să fie fostu o dată podu stătătoru, êru după stricarea poduluȕ să-ȕ fie remastu număi numele vaduluȕ și pênê astă-ȕȕ»¹⁰.

Balladele poporane sétu «cântecele celle prostesci», pe carȕ le auȕise Cantemirȕ și carȕ din nefericire nu maȕ essistă, se referătu la expediȕiunea sultanuluȕ Suleȕmanȕ cellu Mare din annulu 1538 contra domnuluȕ moldovenescuȕ Petru Rareșu; o expediȕiune descrisă de cătră însușȕ monarculuȕ turcuȕ într'unuȕ itinerariu, unde ȕice sub 21 augustu: «S'a pusȕ podu pe Dunăre la trecătoru dela Isakcea, și amȕ întratȕ în Moldova»¹¹.

Maȕ pe scurtu, una și aceȕa-șȕ localitate, *vaduluȕ Dunării*, după cumtu o botezatȕ atătu de bine părinȕȕi nostri «din pomenirea moșiloru-strămoșiloru», a servitȕ de trecătoru în miȕ de ocasiuni pentru sute de popore în cursu de doue-ȕeci și patru secolȕ, începëndu dela puntea persiană din 500 înainte de Cristu și pênê la puntea muscállescă din 1828; nicȕ o dată înse ce-va monumentalu, ci totu lucruri de lemnȕ, poduri pe vasse¹², șubrede base alle unoru efemere lupte, uriașȕ rădicașȕ în câte-va ȕille și pentru câte-va ȕille!

§ 27.

GURELE DUNĂRII ÎN ERODOTU.

Cotitura Dunării dela Orșova, și maȕ cu sémă puntea luȕ Dariu dela Isakcea, demonstră că betrânuluȕ Istru este astă-ȕȕ întocmaȕ așa cumtu fusese în epoca luȕ Erodotu.

Se pretinde că timpulu arȕ fi addustu nesce marȕ prefacerȕ în delta fluviuluȕ¹.

Modificaȕiuni mici, bună-ora ca ceȕa-ce ȕice Schaffarik despre rȕuleșuluȕ Somova dintre Tulcea și Isakcea, sunt necontestabile; noȕ nu ne sfimtu totușȕ a pune în dubitȕ orȕ-ce schimbare de o natură maȕ radicală sétu maȕ întinsă.

Ovidiu attribue Dunării șapte gure², Tacitu șesse³, Erodotu cincȕ⁴, Tabla Peutingeriană patru⁵, scoliastuluȕ luȕ Apolloniȕ de Rodostu număi treȕ⁶, fără a maȕ vorbi de Strabone, Pli-niȕ, Ptolemeȕ, Solinuȕ, Ammianuȕ Marcellinuȕ etc.

Urméză ore că dênșȕȕ se contraȕictȕ?

Nu cumtu-va să conchidemȕ că vr'unuȕ brașȕ alluȕ Dunării sétu și doue se vorȕ fi perdutu sétu adăugattȕ în cursuluȕ secoliloru?

Fi-vomtu datorȕ a căuta la faȕa loculuȕ, în Bugiacu sétu în Dobroȕia, semne geologice alle acestoruȕ revoluȕiuniȕ fluviale?

Noȕ credemȕ că nu.

Celle cincȕ gure danubiane alle părinteluȕ istoriei, *Ἰστρος πεντάστομος*⁷, nicȕ au sporitȕ vre-o dată pênê la șapte, nicȕ s'au redusȕ cândtu-va pênê la treȕ, ci au remastȕ totu cincȕ pentru orȕ-cine vrea să le privescă din puntuluȕ de vedere alluȕ luȕ Erodotu.

¹⁰) Croniculuȕ, I, 323.

¹¹) *Tagebuch des achten Feldzuges Suleiman's wider die Moldau* I. J. 945, în HAMMER, *Gesch. d. osm. Reichs*, Pest, 1828, in-8, t. 3, p. 699: «Isakdschi Iskelesi, Brücke über die Donau geschlagen, und in der Moldau übergesetzt.»

¹²) HEROD., IV, 141: τὰς τε νέας ἀπάσας παρείχε διαπορθμεύειν τὴν στρατὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔκειτο. — Faȕă cu acestu pas-sălu, carele ȕice curatu că poduluȕ luȕ Dariu se făcea și se des-făcea la momentu prin împreunarea sétu separarea corabie-loru, nu maȕ menȕionămȕ pe aceȕ-ce asigură cumtu-că lóngă Brăila (!) arȕ maȕ fi essistândȕ ruinele (!!) poduluȕ luȕ Dariu; dêru ni pare reu că d. FRUNȕESCU, *Dicȕ. top.*, 157, a pututu

reproduce o asemenea enormitate.

¹) UKKERT, III, 1, p. 162: «Wir wollen hier bemerken, dass die Dunaumündungen *grosse Veränderungen* erlitten haben.» — Cf. monografia luȕ KRUSE, *De Istri ostiis*, Vratislavie, 1820, in-8. — BRUNN, *La bouche de Kilia du Danube*, în *Journal d'Odessa*, 1852, nr. 31, 32. — KATANCSICH, *De Istro*, 19-22, etc.

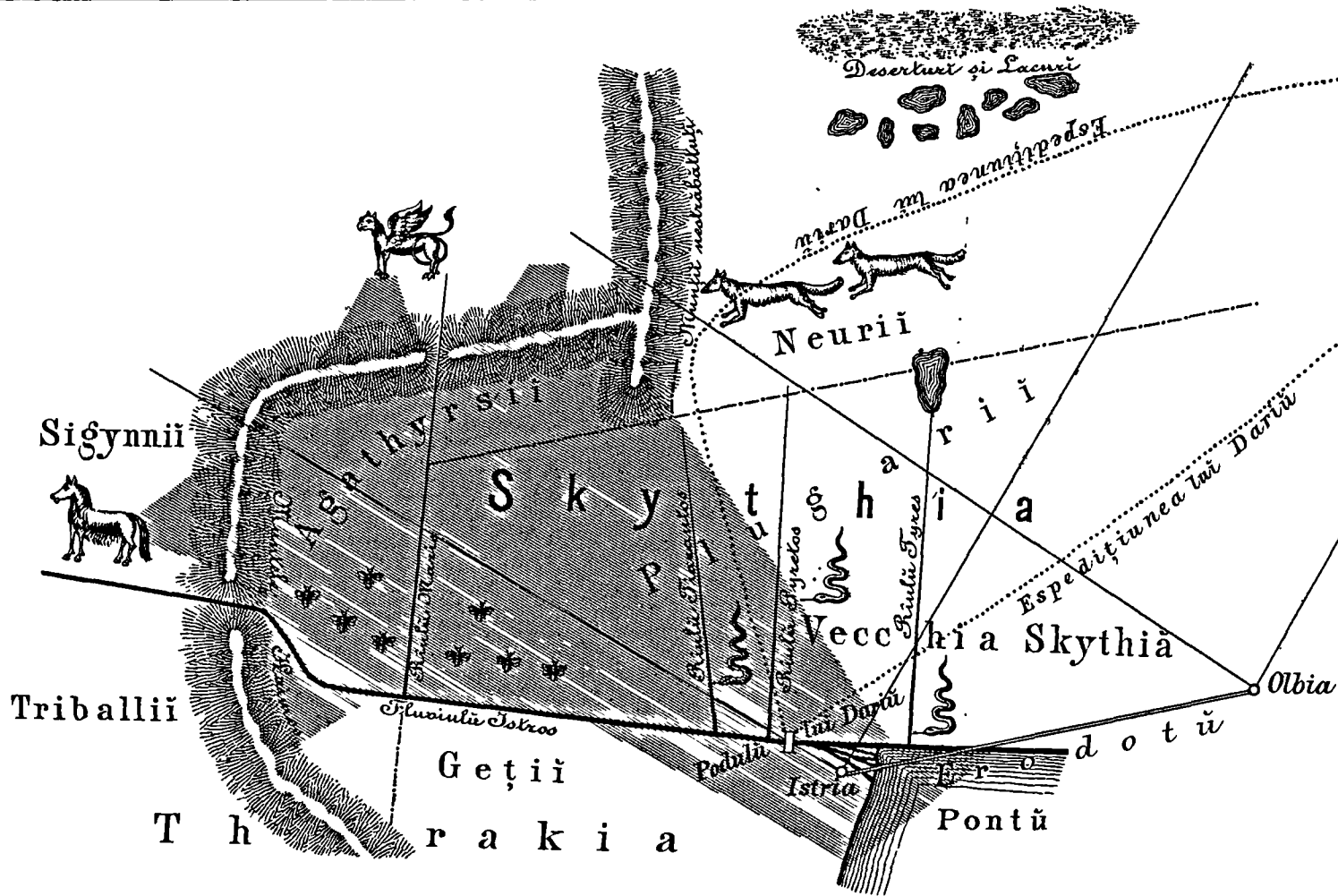
²) Trist., II.

³) Germ., I.

⁴) IV, 47.

⁵) Segm. 7.

⁶) Ap. KATANCSICH, *Op. c.*, 19.

Muntenia în anulul 500 înainte de Cristul.

AB. Porțiunea umbrită indică întinderea teritorială a Terrei Românești în secolulul XIV sub Vladislavul Bătrân și Mircea cel Bătrân.

. In aparință acéști assertiune are aerul de a fi paradossală; în realitate ea este matematică.

Să ne esplicăm.

Pe la 1768 unu comerciantu germanu foarte practicū, desbrăccatū de orī-ce preocupatiune teoretică, a scrisu o notiță asupra petrecerīi selle la Kilia, unde ȃice între celle-l'alte :

«Maī mulți geografi și chīarū Büsching susținū că Dunărea întră în Marea-négră prin șépte gure. *Eu însu-mi amū verificatū cu stăruință acestū faptū, și m'amū convinsū că nu sunt decâtū cincī gure, căci nu se potū lua în considerațiune brațele celle micī, carī forméză insule și se unescū apoi cu vre-unulū din brațele celle marī*»⁷.

Nemictū maī instructivū ca acéști scurtă observațiune!

Autorulū ei nicī nu sciea, probabilmente, decât a essistatū vre-o dată Erodottū; celle «Noue Muze» nu-ī sunt căttū de puținū familiare; întrégaī carte nu offeră nicăirī cea maī slabă umbră de erudițiune; și totuși dēnsulū vede în delta danubiană celle cincī gure erodotiane.

Ellū recunnósce înse—și acésta este importantū—că maī sunt și altele, dertū le crede că «nu se potū lua în considerațiune».

O simplă cestiune de apreciere!

Nu le consideră *A*, le va considera înse *B* pe tôte, și *C* pe unele dintr'însele.

Tacitū era în dreptulū seū de a numera șesse gure și Ovidiū șépte, totū precumū era în dreptulū seū Erodottū de a socoti cincī și Tabla Peutingeriană patru, értū scoliastulū luī Apollonitū de Rodostū, maī sobru decâtū toți, este érōși în dreptulū seū de a *considera* numai trei.

Pe la 1835 generalū-gubernatorulū Russiei-Meridionale principele Vorontzov trāmisese o commissiune specială pentru a studia gurile Dunării.

Rapportulū ei constată numai trei gârle originale, adecă legate directamente cu trunchiulū sluviulū, împărțindu-se apoi fie-care din elle în maī multe gure secundare, marī, medie și micī, differindū una de alta prin numirī locale, încătū peste totū s'artū putē discerne vr'o șesse-spre-ȃece⁸.

In acestū modū Ovidiū, Tacitū, Erodottū, Tabla Peutingeriană și scoliastulū luī Apollonitū de Rodostū aveati de unde allege.

Celluī ânteū i s'atū părutū a fi maī de căpeteniă șépte din șesse-spre-ȃeci, celluī allū douilea șesse din șesse-spre-ȃeci, celluī allū treilea cincī din șesse-spre-ȃeci, celluī allū patrulea patru din șesse-spre-ȃeci, celluī allū cincelea trei din șesse-spre-ȃeci, după propriulū *punctū de vedere* allū individulū.

Nu variā natura, ci numai impresiunea.

§ 28.

SCIȚIA-VECHĪ ȘI SCIȚIA-NOUĂ.

Allăturata mappă resumă pēnē la unū punctū rezultatulū cercetārilor de maī susū.

Punēnd'o în vederea lectorilorū, suntemū datorī a li offeri totū-o-dată unū felū de călăuză generală.

Dândū Sciȃiei o formă în patru ānghuri, Erodottū ni presintă dimensiunile figurei numai întrū căttū privesce partea sud-ostică.

⁷) Totū cincī gure, ca și Erodottū, accórdă Istrulū EFORU ap. STRAB., VII, § 15; ARRIAN., *Exped. Alex.*, I, 3, V, 4; POMP. MELA, II, 1: SCHIMN., *fragm.*, 29; Leo. Diacon., VIII, 1, și alții, pe carī veđi-ī in UKKERT, III, 1, p. 159, nota 75.

⁸) KLEEMAN, *Voyage de Vienne à Belgrad et à Kilia*, Neufchatel, 1780, in-8, p. 34: «Plusieurs géographes, et même Busching prétendent que le Danube entre dans la mer

Noire par sept embouchures; j'ai vérifié avec soin ce fait, et je me suis convaincu qu'il n'y en avoit que cinq; car on ne compte point les petits bras qui forment les isles et viennent ensuite se joindre au plus gros.»

⁹) ТРОИТЗКИ, *Устия Дунаја и устї-дунајскија острова*, în ăiarulū Odesskii Vestnik, 1835, nr. 81-84.

Acastă porțiune îi era personalmente cea mai cunoscută.

Ellu o chiamă *Sciția-vechiă*, arretându-ni că ea se întindea dela Dunăre pêne la Crimă : ἀπὸ Ἰστρου αὐτὴ ἤδη ἀρχαίη Σκυθικὴ ἐστὶ, πρὸς μεσανβρίην τε καὶ νότον ἀνεμὸν κειμένη, μέχρι πόλεος καλουμένης Καρκινίδος.¹

In acestu modu întregulū territoriu sciticu se împărtesce în Erodottu în doue buccăți, deși numai una dintr'insele este testualu specificată : *Sciția-Vechiă* dela Prutu spre resăritu pêne la Donu, și *Sciția-nouă* dela Prutu spre appusu pêne la Oltu.

In adevăru, ca unii ce veniseră din direcțiunea Mării-Caspice, Sciții trebuiau să cucerescă regiunea pêne la Prutu cu multu mai înainte de a se fi pututu răspândi pêne la Oltu.

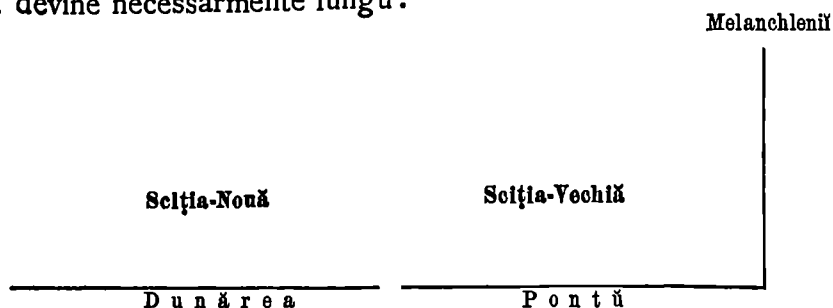
Éccé dérū în ce înțelestū ei o numătu fôrte bine *Sciția-vechiă*.

Erodottu definesce mărimea pătratulu numai și numai în privința acesteia din urmă.

Ellu ȕice că dela gurile Dunării pêne la Marea-de-Azovu littoralulū sciticu coppinde o calle de 20 de ȕille, și o altă calle egală de 20 de ȕille messóră pe uscatu cōsta resăriténă dela Marea-de-Azovu pêne la territoriu Melanchlenilorū.²

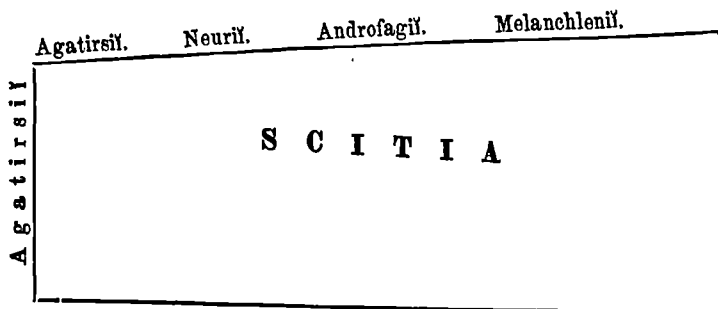
Frunteria danubiană dela Pontu pêne la Oltu, adecă *Sciția-nouă*, nu întră în acastă socotélă.

Prin urmare, din dată ce vomū băga și pe dēnsa în calculu, după cūmū nu putemū a nu face, pătratulu devine necessarmente lungu :

Dela Marea-de-Azovu pêne la Melanchlenii fiindu o calle de 20 ȕille, decă noi amū accorda totu pe atăta și hotarulu appusēntu allū Sciției arū trebui să trecemū peste Carpații și chyarū de'ncollo de sorgintea Oltulu, unde nu ne lassă cu nici unū prețu territoriu intermediaru allū Agatirsilorū.

Așa dérō laturea occidentală a pătratulu erodotianu cată să fie neapăratu mai scurtă decătu laturea'y orientală, ceia-ce reduce totalitatea la următórea figură :

Oltulu formăndu fruntaria occidentală a Sciției, éru Dunărea și Marea-négră fruntaria'y sudică, éccé dérō că noi amū distruge pătratulu de nī-amū permite a represinta pe mappă

¹) IV, 99.

²) IV, 101.

îndouiturele rîurilor și zigzagurile țermului marintu, ci trebuî vrîndu-nevrîndu să tragemu numai linie drepte, scoțîndu cu totulu affară din territoriulu sciticu cotitura dela Orsova, κολπος Traciei, după cumu o numesce «părintele istoriei.»

Ceîa-ce amu schițatu noi *ad mentem Herodoti*, decă artu voi cine-va s'o transcrie pe o chartă modernă, n'are decătu să așede pe Geș în Bulgaria la nordu de Balcanu, pe Triballu în Serbia, pe Siginnu în Temeșiana, pe Agatirsu în Oltenia și'n tôte districtele muntose alle Țerei Romănesci, pe Neuri în Moldova superiōră și mai susu, pe Griffonu în Transsilvania și așa mai încollo, remănîndu pentru Sciți totu șessulu pe ambele malluru alle Siretulu, plus întinsele regiuni de peste Prutu și mai allesu de peste Nistru, caru nu întră în cadrelu de față.

II

OVIDIU

§ 20.

IMPORTANȚA LUI OVIDIU PENTRU ISTORIA DACIEI.

Din analiza lui Erodottu noi ne-amu pututu încredința, cumu-că în cursu de doue-șeci și patru de secolu nu s'a perdutu și nu s'a căștigatu nemicu essențialu în natura fizică a territoriulu muntîntu și'n acțiuneaș asupra omulu, încătu mai cu sémă Agatirsu de atunci, iubitoru de cântece și de haîne împodobite, industriosu, socialu, plinu de frășia și de instinctulu civilizașuniu, voinicu și temușu, se resfrângu de minune în Olteni și Muscelleni de astă-șu, deșu despartu pe unu de alșu atătea vécuru și diferența cea mai radicală de origine.

Erodottu înse este fórte scurtu despre pămîntulu dintre Prutu și Oltu, care constituia la dînsulu *Νοβα-Scișia*.

Astă-felnu, bună-ōră, numai prin armonia contestulu și mărturiile successive alle lui Eforu și Pliniu, noi amu pututu demonstra mai susu plugăria scitică, Ἀροτήρες, în șessulu Moldovei și allu Munteniei, căci nicu aci Erodottu ellu-însușu nu se rostese într'unu modu destullu de categoricu.

Laconismulu setu în privința porșuniu occidentale a Scișiei e atătu de anormalu, încătu Lindner bănuiesce nu fără probabilitate o regretabilă lacună în testu: unu paragrafu întregu va fi scăpatu din vedere și se va fi lăssatu la o parte de cătră copisșu.¹

Oru-cumu să fie, ceîa-ce lipsesce în Erodottu se pôte suppleni pîne la unu puntu din Ovidiu.

Marele poetu allu Sulmoneu, gonitu din Roma de cătră Augustu la annulu 9 după Cristu, a trăgînatu o dură viuéșă de optu anni între Geș și Sarmașu la gurele Dunării.

Colonia grécă Tomi, loculu acestu essilitu, a fostu multu timpu ce-va fórte problematicu.

Semi-sciința o mută meretu după arbitriulu fantasiu, cându la Stein-am-Anger în Austria, cându la Akkermantu în Bugiacu, cându tocmai la Kievu în fundulu Rusșiei, inventăndu pîne și petre mormentare *ad-hoc*, dintre caru una peccălisu pe Çantemiru.²

¹) *Op. cit.*, 43, 47.—Lindner observă fórte bine: «Dass sich Lücken im Texte finden wird, auch daher wahrscheinlich ist, dass Herodot, I, 184, auf seine Erzählung der assyrischen Geschichte hinweist, diese aber in den erhaltenen Handschriften fehlt.»—Altfellu, în majoritatea casuriloru, teoriile lui Lind-

ner sunt inadmissibile, depărtându-se cu totulu de littéra și spiritulu lui Erodottu.

²) *Beschr. d. Mold.*, 51.—Veșu asupra acestu chestiunulu allu meu Arhivulu Istoricu, în Columna lui Traianu, 1870, nr. 51, p. 3.

Astă-đi asemenea cimiliture au devenit imposibile.

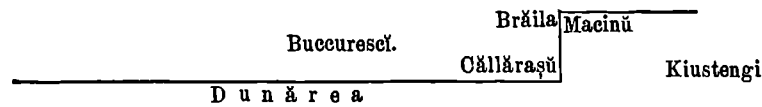
Nu numai însu-și Ovidiu, dertu toți scriitorii greci și latini ai anticității fără distincțiune, aședă Tomi în Dobrovia actuală, adecă în Mica-Sciția, η μικρά Σκυθία a lui Strabone, avendū Istrulū spre nordū și Pontulū la resăritū³.

Fie acea localitate Kiustengi, fie Eski-pargana sétu vre-unū altū punctulețū din apropiare, acesta puținū ni impōrtă în casulū de față: agține s'o căutămū pe teritoriulū bulgarū nu departe de gurile Dunării.

Petrecerea lui Ovidiu la Tomi, unde scrisese cele douē lungi plāngerī alle selle, *Tristele* și *Ponticele*, ne privesce aci în douē feluri:

1. Ellū vorbesce ca vecinū despre ȣermulū danubianū nordicū, de unde'ltū amenințatū nencetati invasiunile barbare și ghiătosulū sufflu allū crivēțului;

2. Insă-și constituțiunea geologică și climaterică a Dobrogii nu se deosebesce de a Munteniei de gȣostū, de care o desparte fluviulū nu printr'o liniă paralelă, ci perpendiculară, încātu este în fondū aceia-și zonă:

Din ambele poeme alle lui Ovidiu noi amū allestū trei buccăți, cari ni se parū a'ltū resume în privința istoriei naturale a regiunii: elegiele 3 și 10 din cartea III a Tristelortū și epistola 8 din cartea III a Ponticelortū.

Deși le traducemū în versuri, totuși n'amū modificatū întru nemicū ideia poetului, conservând'o cu aceia-și fidelitate cu care au redat'o în proză Germanii sétu Francesii.

§ 80.

IMAGINILE DANUBIANE ALLE LUI OVIDIŪ.

Currēndū după stabilirea'Y în Tomi, Ovidiu scriea:

D'arū fi să'și mai adducă a-minte de Nasone
 In Roma vr'o ființă, și decă fără mine
 A mai remasū acollo ce-va din allū meū nume,
 Să scie dērū că 'n țerra, în care-allū mării luciū
 In veci nu se 'ntelnesce cu zodia 'nstellată,
 Aicī im' ducū eū trafulū în sinulū barbariei,
 Cu fērele sarmate, cu Bessi' și cu Geții,
 Nedemni a li respunde unū echo 'n versulū meū!

Cātu mai adlă vēntulū recoritorū allū verei¹,
 Avemū unū zidū de valluri, prin care ne scutesce
 De cruda lorū nāvallă curgēndū la miđū-locū Istrulū;
Vat inse cândū sossesce posomorita ernă
Ringindū grozava' buză, și cândū începe gleba
*A canunți cu 'ncetulū sub marmora de gerū!*²

Și crivēțulū pornesce, și nēua imple nordulū,
Și cade, cade, cade: nicē sōrele, nicē plōia
N'o mai topescū acuma, căcē frigulū o'mpetresce;
Și pēnē să dispară unū stratū, s'așterne altulū,

³) Arrianū, Ptolemeū, Pliniū, Claudianū, Marcellinū, Tabla Antoninā, Tabla Peutingerianā și alții, indicați în FORBIGER, op. cit., III, 1099. — Ca contimporanū allū lui Ovidiū, cellū mai instructivū este STRABO, VII, 5, § 12 și 6, § 1.

¹) Dum tamen aura tepet . . .

²) At cum tristis hyems squalentia protulit ora,
 Terraque marmoreo candida facta gelu est.

*Șadessea 'n aste cuiburi de ghiățuri îndesate
Privesc într'o grămadă zăpezi din doue ierni! ³*

*Ș'atâta'i de cumplită furtuna deslănțată,
Incâtu răpesc case, ducându-le departe,
Și turnuri măiestose în prafu le risipesce ⁴ ;
Și sgudiviți atuncea din temeliă polulă,
De spaime se 'nfioră selbatecele ginți ⁵!*

*Și barbarulă imbracă nădragi și pei informe,
Cătu din a lui făptură d'abia se vedu obrazii,
Dérü pene și prin blană dă gerulă în putere ;
Și pulberea de ghiăță pe barbă schînteiază ;
Și te coppinge gróza cândü sloiuri cristalline
Se'nchlagă pîntre plete și se ciocnescu cu frémëtü
L'a capului mișcare ; și'n vassü înghiață vinulă
De'liu scoți în bolovane păsträndü figura ölleț,
Și'n locü a sörbe spumă, mănânci buccăți de vinü ⁶!*

*Să mai descriu eu ore, cumü riurile tóte
In poduri le preface sufflarea cruntei ierne ?
Ș'atunci din oboselă de vrei să'ți stêmperi setea
C'unü stropü de apă viuă, spargi întărîta ghiăță,
Săpändü adüncü o grópă în laculü cellü căscatü ⁷!*

*Chiarü uriașulü Istru, pe care nu'lü întrece
A Nilulü lărgime, acuma se sbêcesce
Sub viscolii de crivățü, ș'albastrele'i talazuri
Se facü o scórtă tare, și pe furișü sub dênsa
Se scurge 'n toilulü mării prin celle multe guri!*

*Și p'unde mai dă-ună-đi plutia corăbiarulü,
S'allunecă piciorulü săltändü fără sfială ;
Ș'a callulü copită isbesce cu resunetü
In lespezi făuri'e din colossale valluri ;
Și boii fără frică p'acéstă nouă punte,
Sub care stai închise prăpăstii desfundate,
A-lene tragü cărruța nomadulü Sarmatü ⁸!*

*De necredütü, și totuși eu amü vędütü chiarü marea,
Chiarü marea 'ncătușată d'unü blocü immensü de ghiăță :
Tăcută, neclintită sub țesta'i lunecósă ;
Și n'o vedusemü numai, dérü amü âmblatü eu singurü
Pe culmile marine călcändü ca pe țerrénă...
D'aveai și tu a trece assemeni mării, Leandre,
Nu te'nghița'n vëlvoarea'i unü mai îngustü abisü!*

Respinsü de gerü, delfinulü totü îndeșertü se 'ncercă

³) Dum patet et Boreas et nix injecta sub Arcto...
Nix jacet, et jactam nec sol pluviaeque resoluunt :
Indurat Boreas, perpetuamque facit.
Ergo, ubi delieuit nondum prior, altera venit :
Et solet in multis bima manere locis.

⁴) Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
Aequet humo turres, tectaque raptā ferat.

⁵) Tum liquet has gentes axe tremente premi.

⁶) Pellibus et sutis arcent male frigora braccis,

Oraque de toto corpore sola patent.
Sæpe sonant moti glacie pendente capilli,
Et nitet inducto candida barba gelu :
Nudaque consistunt formam servantia testæ
Vina : nec hausta meri sed data frusta bibunt.

⁷) Deque lacu fragiles effodiantur aquæ.
⁸) et undas
Frigore concretas ungula pulsat equi ;
Perque novos pontes subter labentibus undis
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.

In aerü să tresalte p'a mării suprafată;
 Și vântulü dela crivățü, trântindu-se cu sgomotü,
 Turbeză făr'să pótă unü vallü din locü să misce;
 Și vassele, ca 'n cercuri de marmoră coprinse
 De ghița ce le 'ncege, staü țepene: vėslaşulü
 Talazurile dure ađi nu le mai despică;
 Și'n unda degerată, cu capete afară
 Veđi pescii ce se'ncrustă, și unii mai trăescü!

Atuncea dérü cândü Pontulü și Dunărea spumândă
 De iernă 'mbrățișate prindü pelliță de ghița,
 P'a Istrului luciosă și măturată calle
 Căllări pe cai selbateci vrăsmașii vinü încóce,
 Vestindü a lorü sossire săgețile ce sbóră,
 Și remănëndü dreptü urmă pământulü despuțatü!

Terranii fugü departe, lăssândü câmpia prédă,
 Și barbarulü răpescce puțina'ı avuțiă,
Totü ce putu să strîngă săténulü prin sudóre:
Și carrele, și turme, și sărăcia tótă⁹⁾!
 Apoi pe robii îi légă cu mânele la spate...
 Se ducü, se ducü sărmanii privindü cu desperare
 In urma lorü ogóre ce n'o să le mai veđă,
 Și foculü ce se'naltă din *subrede colibe*¹⁰⁾;
 Căci barbarulü aprinde, dobóră, mistuesce
 Totü ce nu póte duce, totü ce nu vrea să ducă,
 Și stollurü de victime succumbă sub săgétta
 In vërfü încărligată, allü cării ferrü supsesce
 Din *erburü ucciđase unü succü inveninatü*¹¹⁾

Aci și'n timpü de pace resboiulü te'ngrozesce;
De nu mai veđi pe barbari, e spațma ce ți-o lassă;
Și nemini nu cutedă pe câmpü să tragă brazde;
Și țelină uțtată remâne sterpi pământulü;
Nici desfătatulü strugurü nu cresce'n umbra viței;
Nici ferbe mustulü dulce în nallele bassinurü;
*Unü pomü nu se đăresce*¹²⁾, pe care ca'n vechime
 Să scrie unü Aconțü cuvinte de iubire.
Fustiă, tristă, nudă, nici arbure, nici frundă...
*Fugți, fugți d'acéstă țerră, tu omule ferice*¹³⁾!
 Și totuși din întréga nemărginită lume
 Aice, ah! aice osânda m'a trămisü!

Cam în acella-și timpü Ovidiü scriea unuı amicü :

M'amü totü gânditü, amice, din dunăréna țerră
 Ce ți-așü puté eü ore la Roma să trămittü?
 E căutatü argintulü, séu aurulü mai bine,
 Dérü a'lü primi nu'ți place, deprinsü mereü a da;
Ș'apoi în aste locurü nici s'au vissatü comóre,
*Abia putëndü o brazilă să tragă bletulü plugü*¹⁴⁾

⁹⁾ Ruris opes parvæ, pecus et stridentia plaustra,
 Et quas divitias incola pauper habet.

¹⁰⁾ Et cremat insontes hostica flamma casas.

¹¹⁾ Nam volueri ferro tinctile virus inest...

¹²⁾ Tum quoque, quum pax est, trepidant formidine belli
 Nec quisque presso vomere sulcat humum.
 Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt, hostem,

Cessat iners rigido terra relicta situ.

Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra;

Non cumulant altos fervida musta lacus.

Poma negat regio...

¹³⁾ Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos;
 Heu! loca felici non adeunda viro!

¹⁴⁾ Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo:
 Hostis ab agricola vix sinit illa fodi.

* * *

P'allū teū vestmētū adessea purpura strălucisce:
 Purpură strălucită aşu vré eū să'Ń offerū:
Dérū turmele sarmate daū lánă grossolană,
Şi n'arū puté s'o pingă o labă de Sarmatū;
Nicī fetele nu ţesse, ci macină la gráne,
Séū ámbilă după apă cu doniţa pe capū¹⁵!

* * *

Aice blánda viţă a struguruluī dulce
Nu se 'mpletesce verde în gáurulū unū ulmū,
Nicī arborulū nu'şī plécă mlădiţele 'ncárcate
De fructe pėrguite sub luminosulū cerū:
Pelínulū singurū număi înformū îmbraccă şessulū,
Şi nu rodesce cámpulū decátū amărăciunī¹⁶!...

În fine, în ultimii anii ai vieţii, Ovidiu trimitea bolnavu soţiei selle la Roma următoarea epistolă:

Gândesce-te o clipă! M'nconghură Sarmatī
 Şi GeŃiī m'pressoră, şī'n miđu-locū între dēnşii
 Mě sbuciumă durerea, eū cetăţenū allu Romei,
Acī'n acéstă ţerră, în care ceru-Ń sumbru
Şi apele sunt grele, ba péné şi ţerréna —
De ce? nu pocū precepe, dérū simţū că'mī dă fiori¹⁷!
Nu-Ń casă măi commodă, nu-Ń hrană măi gustosă¹⁸!
 Vr'unū meşterū să m'agūte cu erburī descántate,
 Séū unū amicū s'adducă vr'o dulce mângăiare
 Şi cu povestī plăcute să'mī măi scurteze timpulū. . .
 Ah, unde sunt acestea! şī număi suvenirea,
 Ce-Ń cu atâtū măi viuă cu câtū sum măi departe,
 Imī spune c'altă dată pe tóte le-amū avutū!

Şi te-amū avutū pe tine, a tuturorū regină!
 Tu, care'mī implī peptulū, soŃio neuitată!
 Şi glasulū meū te chiamă, deşi te sciū aŃurea;
 Ş'o nópte fără tine, o đī nu pocū petrece;
Chīarū în delirū—mī-aū spus'o acē ce mē veghăză—
Cu minţile perdute repetū numele teū¹⁹!

§ 31.

FRIGULU DELA DUNĂRE.

CeŃa-ce predomnesce în tóte imaginile danubiane alle luī Ovidiū, este estrema orróre a friguluī, pe care Erodotu illū menŃionéză abia în trecētū.

Înghiaţă barbele, îngheaţă vinulū, îngheaţă Dunărea, îngheaţă însu-şī Pontulū! strigă la totū passulū cu desperare mollateculū poetū născutū la sudulū Italiei, şī măi-măi s'arū crede

¹⁵) Sed non Sarmatica tingitur illa manu.
 Vellera dura ferunt pecudes, et Palladis auti
 Arte Tomitanæ non didicere nurus.
 Femina pro lana Cerealia munera frangit,
 Subpositoque gravem vertice portat aquam.

¹⁶) Non hic pampineis amicitur vitibus ulmus:
 Nulla premunt ramos pondere poma suo.

Tristia deformes pariunt absinthia campi,
 Terraque de fructu quam sit amara docet.

¹⁷) Nec celum patior, nec aquis assuevimus istis,
 Terraque nescio quo non placet ipsa modo.

¹⁸) Non domus apta satis, non hic cibus utilis ægro.

¹⁹) Quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
 Ut foret amentis nomen in ore tuum.

că această dură climă nici nu cunoscuse măcaru cea-ce Ț vără, decât din fericire n'amă avé semi-versulü :

Dum tamen aura tepet....!

Tóte aceste ghiățuri alle friguosuluí Ovidiü, departe de a fi câtü de puñinü essagerate, sunt întocmai așa de mií de anní pêne astă-đí, și vorü remâne întocmai așa alte mií de anní de a-đí înainte.

Meteorologia modernă și-a datü ostenélla de a aduna de prin diverse sorginți următó-rele date cronologice, pentru a cărorü essactitate noi nu ne facemü responsabilü :

La annulü 400 înghiată întréga Mare-Négră ;

La annulü 462 Goțií trecü Dunărea pe ghiță ;

La annulü 558 Marea-Négră stă înghiată în cursü de două-đeci de đile, și totü atunci Hunií trecü pe ghiță Dunărea, făcëndü o invasiune pêne aprópe de murií Constantinopolü ;

La annulü 763, începëndü dela octóbre pêne la februarü din annulü următóru, o ghiță în grossime de trei-đeci coți accopere Marea-Négră pêne la o distanță de 100 millurü ;

La annulü 822 căruțe încárcate trecü Dunărea pe ghiță ;

La annulü 1236 acestü fluviü înghiată pêne la fundü ;

La annulü 1408 cronicile constatá unü fenomenü analogü ;

La annulü 1460 de assemenea ;

Și așa mai încollo.¹

Uniculü defectü allü acestuí registru este că putea fi cu multü mai scurtü, căci era de agünstü a đice că Dunărea înghiată în toți annií, éru apele țermurene alle Mărií-Negre fórte dessü.

Noi l'amü reprodustü înse, fiindü că ellü ni presintă unele daturü cu totulü escepționale, pe carü nu le prevéduse nici chıarü Ovidiü ; bună-órá înghiățarea Pontuluí pêne la o grossime de 30 coți, séu înghiățarea Dunării pêne la fundü.

Față cu atari monstruosități, carü în adevéru se parü a fi essagerate, frigulü poetuluí romanü este mai multü decâtü modestü !

D. Ubicini, după ce visitase România, nu se teme a afirma în secolulü XIX, cu o miă optü-sute de anní și mai bine în urma lui Ovidiü, cumü-că țernele nóstre potü rivalisa cu alle Moscovei!²

În această privință nemicü nu s'a schimbatü.

Este o dictatură fisică, pe care n'o vorü resturna în vecií vecilorü revoluțiunile cugetării.

Dela Uralü pêne la noi crivêțulü nu întimpină în calle unü singurü crescutü de munți în Russia centrală, încätü ellü dá návală în bassinulü Dunării de gıosü întocmai ca într'o pěníă, formată parcă într'adinsü în amfiteatrulü carpatino-balcanicü.

A zidi munți peste Nistru, séu a modifica direcțiunea Carpaților, arü puté-o face numai dóra o cataclismă universală !

Decă ni vomü mai adduce a-minte, cu anemometrulü lui Voltmann séu allü lui Combes în mână, că o vigeliă dintre celle cântate de Ovidiü :

«Șatâta-ı de cumplită furtuna deslăntată
«Încätü răpesece case, ducëndu-le departe,
«Și turnuri măiestóse în prafu le risipesece...»;

decă ni vomü adduce a-minte că o vigeliă de această speciă căllétoresce 162 kilometri pe

1) *Mémorial portatif de chronologie*, t. II, p. 799, și *Annuaire du Bureau des longitudes pour 1825*, p. 157, ambele citate în *Bouvier, Traité de géographie médicale*, I, 233-36.

2) *La Roumanie*, p. 7: «Le climat de la Moldo-Valachie réunit les extrêmes les plus opposés; en hiver c'est le froid de

Moscou; l'été, les chaleurs de la Grèce. A proprement parler, on n'y rencontre que ces deux saisons, qui succèdent brusquement l'une à l'autre. L'hiver dure environ cinq mois, de novembre à la fin d'avril: pendant les quatre premiers, la neige couvre constamment la terre, et l'on ne peut voyager qu'en traîneau.»

oră, apoi să nu ne mai mirăm că bietul poetu se credea la pórta Siberiei, a cării suflare illu agtungea cu răpediciunea unei locomotive diabolice !

Maí essistă apoi o deosebire essentială între acțiunea pe care o essercită crivățul în zona propriu ăisă danubiană, și între acea-și acțiune în regiunile maí apropiate de munți.

Pentru ca Ovidiu să fie pe deplin înțelesu, acéstă essentială deosebire nu trebuí uitată.

Trecëndu în lungul teritoriulu forțe uscăciosu allu Russei, vântul nordicu sossesse la noi secu, și conservă acéstă salubră siccitate în totă zóna interioară a țerei, pe cându clocnirea cu țermul mlăscinosu allu Dunării illu înzestră d'o dată cu proprietatea diametralmente oppusă de a deveni umedu, adecă maí nesufferitu pentru organismul umanú decātu chyarú la Moscova !

§ 32.

OVIDIU MURINDU DE FRIGURI

Ovidiu adesea se plânge că nu-í este datú nicí măcarú setea să și-o stêmpere în ríulețu, ci numaí într'o mlăscină, din care în timpulú ernei trebuí să spargă buccăți de ghiață :

Sapându adâncu o groapă în laculu cellu caseatu.¹

Țerrênă báltósă, ape báltóse, unú cerú coplesítu de emanațiuní maremmatice, éccé aspectulú întregéi zone a Dunării de gîosu :

Aci 'n acéstă țerră în care ceru-í sumbru,
Și apele sunt grolle, ba pêně și țerrêna—
De ce? nu poeu precepe, d'erú simțu că'mí da fiori!²

Să maí adaogămú că tóte aceste cuiburí de miasme eraú combinate în epoca luí Ovidiu, întocmaí ca și astă-đí, dintr'unú amestecú de apă dulce cu apă sărată :

Aequorea bibitur cum sale mista palus!³

Febră și éróși febră, începëndu dela cea ordinară și urcându-se treptatú în gravitate pêně la cea maí perniciosă, este o necessară consecință patologică a unei assemení regiuní.⁴

Și în adevêrú, numaí frigurí palustre delirante póte fi acea bólă de care sufferă însuși Ovidiu, dictândú din așternutú într'unú momentú de intermitință :

Chyarú în delirú—mí-aú spus'o aceí ce mă veghiază—
Cu mințile perdute repetú numele teu !

Nicí dece anny n'a fostú în stare poetulú a trăi în acéstă atmosferă.

În flórea bărbăției, destullú de avutú ca să-și procure totú ce se găssea la gurile Dunării, încungurată de stima și iubirea Tomitanilorú, ellú a muritú numaí și numaí victima impossibilității de a se acclimata între bălți.

Acéstă imposibilitate, în privința căriya sciința medicală de astă-đí și-a spusú degya

1) *Trist.*, III, 12; *Pont.*, III, 1; etc.

2) Cf. STRABO, VII, 4, § 5, și 5, § 12.—SAMONICUS, apud LYDUM, *De magistr. rom.*, III, 32.

3) *Pont.*, II, 7.

4) MALDARESCO, *op. cit.*, 26: «Nous avons reconnu trois espèces de marais: le marais d'eau douce, le marais d'eau salée et le marais mixte. L'intensité des effluves qui s'en exhalent est variable. L'expérience démontre que le marais d'eau douce est le plus inoffensif, que les effets deviennent plus funestes et plus redoutables avec les marais mixtes; le marais salé n'est dangereux que quand il se transforme en mixte. C'est ce qu'

établi de la manière la plus évidente le remarquable rapport de Gaetano Giorgini sur les maremmes de la Toscane. *Ce n'est pas seulement le mélange des eaux de la mer avec les eaux douces qui donne aux marais cette influence funeste; certains marais qui contiennent beaucoup de sels, de sulfate de fer, de sulfate de magnésie et de chlorure de sodium, agissent de la même manière.* Il semble que les sels en dissolution dans ces eaux, comme le fait remarquer M. le professeur Bouchardat, favorisent le développement des myriades d'êtres vivants qui, par la quantité plus grande de leur produit agissant comme ferment, donnent à la décomposition putride des végétaux une rapidité considérable.»

ultimul său cuvânt, puteau ore s'o biruască nesce simpli legionarii săi coloni romani, lipsiți de mișt-lócele lui Ovidiu ?

Éccé o cestiune foarte gravă, care ni va permite a rezolve aci însuși miracolul esistenței naționalității române.

§ 83.

MORTALITATEA TERRELORU PALUSTRE.

«Mlascinele—dice cellu mai eruditú igienistú din secolulú nostru—au făcutú să pérá mai multí ómení decátú orí-ce altá calamitate. Nu o singurá armatá a fostú distrusá, nu o singurá térrá a fostú despoporatá, nu o singurá urbe óre-cándú înfloritá a fostú ștersá de pe fața páméntuluy prin acțiunea bálșilorú. Dintre epidemiele descrise de Franciscú le Boe, cea din 1669-70 a seceratú $\frac{2}{3}$ din poporațiunea Leydeí. La 1762, 30,000 Negri și 800 Albí au fostú în Bengalia victime alle mlascinelorú, și totú acollo la 1741 din aceiași casá se stinserá $\frac{2}{3}$ din 12,000 Anglesí de sub commanda admiraluluy Vernon. La 1747, după cumú arrétá Pringle, frigurile palustre au redusú într'atátú armata britanicá din Zealandia, încátú puține regimente mai conserváu câte o sutime de ómení sánetoși, értú la finea campaniei *The-Royal* numéra în șirurile selle abia 4 indiviđi pe carí îi cruțase morbilitatea generalá. Insula Walcheren a fostú în doue rónđurí funestá truppelorú anglo-francese: o dată la 1806, și apoi mai allestú la 1809, cândú frigurile au pusú în neputință de a sta sub arme $\frac{2}{3}$ din ambele oștirí. Asemení desastre s'au repețitú adesea în Africa. La 1857 o companiá a regimentuluy XI de liniá, compusá atunci din 82 ómení, a trecutú întrégá la ospíțiú, affará de unú sub-officiarú și de officiarulú ce commanda, carele este anume fratele metí. Coutanceau a descrisú epidemia frigurilorú intermitinți ce se declarase la Bordeaux în 1805 pe timpulú secării bálșí delá Chartreuse: în cincí lune, vr'o 12,000 persóne se îmbolnăviserá și 3,000 au muritú. Mlascinele delá Brouage au decúitú de doue-decú de orí poporațiunea delá Rochefort, unde muríau, sunt acumú o giúmătate de secolú, 1 individú din 15, pe cândú pentru totalitatea Franciei proporțiunea mortalității este numai delá 1 la 40. E de prisosú a mai ímmulți essemplele acestorú devastațiunii epidemice, essercitate prin influința bálșilorú și cátrá carí se mai adaugá nesce epizootie totú atátú de ucciđetóre.»¹

Unú altú igienistú, nu mai puřintú celebru, susține aceia-și tesá printr'o altá seriá de fapte decisive :

«Resultatulú cellú mai ordinarú allú acțiunii báltóse este despoporarea localității. In Italia urbile Brindisi, Aculea, Acerra, s'au stinsú. In Francia, tégúșorulú Villars din Bressa e redusú la unú micú gruppú de locuințe. Orașulú Vic, unde în secolulú trecutú eratú 800 sétú 900 case, nu mai are decátú vr'o 30. Frontignan și alte tégurí din regiunea Cetei au devenitú sate. In districtele báltóse, precumú este Sologna, Brenna, Bressa, numérulú morșilorú întrece în genere pe allú nascerilorú, și numai ímmigrațiunea îi mai vine în agútorú. O despoporare estremá a fostú observatá totú-d'a-una în maremmele Pontine, unde

1) LÉVY, I, 415. — Cf. ORFILA et PARENT-DUCHATEL, *Influence des émanations marécageuses*, in *Annales d'hygiène*, Paris 1834, in-8, 1-ère série p. 251: «Avec des degrés plus ou moins grands et des différences dans l'intensité des effets, elle est la même dans tous les pays et n'a pas varié depuis les premiers documents que nous fournis l'histoire.» — FOISSAC, *De l'influence des climats sur l'homme*, Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 517: «Entretenu par des causes géologiques, la plupart des anciens marais subsistent encore; de nos jours, les Palus-Méotides ne sont pas moins insalubres qu'il y a 3000 ans. La description qu'a fait Hippocrate des habitants du Phasé et

de leurs maladies convient toujours aux Géorgiens modernes. En 1855, M. Delenda de Santorin adressa à l'Académie impériale de médecine un mémoire intitulé: Coup d'oeil sur la pathologie d'Hippocrate comparée à la pathologie grecque contemporaine, dans lequel il développe les deux propositions suivantes: 1. on observe encore aujourd'hui, dans le climat de la Grèce, les maladies endémiques et épidémiques décrites par Hippocrate; 2. parmi ces affections le génie intermittent, rémittent, pernicieux, règne communément.» — LITTRÉ, *Oeuvres d'Hippocrate*, Paris, 1839-61, in-8, t. 2, p. 563: «La Grèce antique et la Grèce moderne sont, à 22 siècles de distance, affligées par les mêmes fièvres.»

«chiară după îmbunătățirile essecutate din inițiativa papei Piu VI, totu încă s'a constatât între 1801-1811 următoarea proporțiune:

„LOCALITĂȚILE:	NASCERILE:	MORTILE:
« Velletri	1,786	2,313
« Serra	3,338	3,181
« Piferino	1,601	1,717
« Sorino	885	901
	<hr/> 7,610	<hr/> 8,112

«Prin urmare, toate lucrările de ameliorațiune n'au putut să împedec mortalitatea de a fi mai tare decât nativitatea cu mai bine de $\frac{1}{16}$! După Fodéré, viuța mediă în Elveția este de 46 anni în munți, și numai 26 în locuri băltoșe. In Bressa viuța mediă se pogoră une ori la 22 și chiară la 19 anni!»^a

In fine, mediculă cellă mai specială în materia frigurilor, d. Boudin, afirmă cu statistica în mână imposibilitatea acclimatării într'o regiune băltoșă, fie acēta pentru unū individū, fie și mai multū pentru o întregă sistemă colonială, astū-felū că frigurele sunt acolo cu atātū mai mortale, cu cātū sporesce vechimea elementulū immigratū, pēnē ce'lū reductū negreșitū la unū zero.^b

Tari prin acestū verdictū allū igienei moderne, să ne întrebămū acuma : ore s'artū fi născutū vre-o dată naționalitatea română, deca Traianū, în locū de a'ypune temelă în munții Olteniei și ai Temeșiane, arū fi rēsădit'ō în mlascinele Dobrogii sēu în bălțile României de gōsū ?

§ 84.

PITICII DELA GURELE DUNĂRII.

D. Michel Lévy éttă cumū descrie pe locuitorii unei țerre palustre :

«Ei sunt de statură mică, adesea desfigurați, fie în trunchiū, fie în membri; pellea lorū e subțire și gălbuiă, formele sunt moși și fără relievrū musculare; țeseturile n'au elasticitate, fiindū înecate în fluide apōse; și decă le appēsă cine-va cu degetulū, se cunnōsce urma....»¹

O altă autoritate medicală de prima ordine se pronunță într'unū modū nu mai pușinū pessimistū :

«Poporațiunile febricitante alle țerrelorū mlăscinoșe — țice Roussel — dau nascere unei posterități piticite și fisicesce degradate chiară din sīnulū mumei.»²

Acēstă tristă caracteristică ni esplică, pentru ce anticitatea pune a nune lōngă Dunărea de gōsū cuibulū Pigmeilorū

E remarcabilū unū passagū din betrānulū Pliniū, pe care cată să'lū reproducemū întregū:

«In laturea unde fluviulū Istru se vērșă în Marea-nēgră, Tracia posedă celle mai frumōșe urbi: Istropolea Milesianilorū, Tomi, Calatis numitū mai nainte Acervetis; mai eraū ore-cāndū Heraclea, și Bizonea pe care o înghițise pāmēntulū; mai este Dionisopolea, țisă altă dată Crunos; rīulū Ziras trece pe acolo; totă acēstă regiune aū ocupat'ō Sciții chiāmați Plugari; orașele lorū sunt: Afrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Partenopolis, Gerania, unde se țice a fi existatū gintea Pigmeilorū, pe care barbarii o numescū Cattuzi și credū că o goniseră de aci cocorii.»³

a) BECQUEREL, 253. — Cf. PRONY, *Description hydrographique des marais Pontins*, Paris, 1823, in-4. — BURDEL, *Recherches sur les fièvres paludéennes*, Paris, 1858, in-12.

b) *Traité de géogr. méd.*, II, 150: «Il résulte de ces documents, auxquels il serait facile d'en joindre d'autres, que dans les localités palustres le nombre proportionnel des malades croit avec la prolongation du séjour.

1) I, 417. — Cf. FOISSAC, I, 521: «On voit dans le pays Pontin des hommes tellement oedématisés, que le doigt appuyé sur les chairs y laisse un enfoncement.»

2) Apud MOREL, *Traité des dégénérescences physiques*, Paris, 1857, in-8, p. 569. — Cf. RAICEVICH, *Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788, in-8, p. 250: «Li abitanti del piano sono generalmente piu piccoli e deboli.»

3) *Hist. Nat.*, IV, 18: «Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruibus fugatos.» — Despre Pigmeii din Asia, veđi CTESIAS, *Indica*, 11; despre cei din Africa, HECATAEUS, *fragm.* 266 ed. Muller; etc. Elementulū comunu allū acestorū relațiuni este că toate se referă la câte o regiune palustră *per excellentiam*.

Unde mai sunt astă-đi cele trei-spre-đeci urbi alle Dobrogii, înşirate mai susu şi dintre carı unele, spulberate de miasmul maremmelorı, nu mai fiinţau nici chiarü în epoca lui Pliniu ?

Unde mai este vr'o urmă classică a superbelorı colonie ellenice, carı plantaseră la gurele Dunării divina limbă a lui Platone ?

Degia Ovidiu ni spune că elementul greču abia se mai putea recunnósce :

In paucis remanent grae vestigia linguae.⁴

Totu ce remase de atunci, este tradiţiunea despre nesce ómenı micı, şubređı, mai slabı decâtü cocoriı.

Traciı dela Dunăre îi numıau «cattuzi».

Cuvântulü este fórte remarcabilü sub mai multe raporturi.

Persianesce *kotah*, *kiuteh*, însemnéză micü séu scurtü, şi se scie că 'n limba persiană modernă finalulü *h* represintă pe primitivulü *k*⁵, cea-ce ne adduce la formele *kotak* şi *kiutek*.

Acellaşı înţellesü avea în vechıa limbă arménă đicerea *kotak*.⁶

Erodotu ni spune înse că Armeniı erau o coloniă tracică.⁷

Urméză că *z* din «cattuzos» în testulü lui Pliniu trebuı consideratü ca o erróre în locü de *c*: «cattucos.»

O dată restabilindu-se acéstă formă correctă, ne isbimü de românesculü «piticü» şi de elleniculü $\pi\iota\theta\eta\kappa\omicron\varsigma = pithacus$, carele avea la vechiı Grecı aceıa-şı semnificaţiune de omuleşti : $\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\iota\sigma\kappa\omicron\varsigma$.⁸

Perfecta omogenitate a termenulü nostru cu cellü ellenicü, atâtü în privinţa fonetică precumü şi 'n acea logică, e mai pe susü de îndouélă.

Este curiosü că precumü Grecı numıau $\pi\iota\theta\eta\kappa\omicron\varsigma$ pe unü omü fórte micü şi pe maiımuşă totü-o-dată, de asemenea şi Româniı applicau pe «piticü» cătră unü omü fórte micü şi cătră unele specie de animalı.

Astü-felü de essemplu Cantemiru đice : «pesciı măriı, *piticıı* përaelorı, ffarele şi totă diania pământulü, passerile cerulü şi all'altele.»⁹

În tóte limbele indo-europée sonurile *p* şi *k* se confundă.

Aşa bună órá din primitivulü *kankan* au eşitü samscrito-zendiculü *pančan*, slaviculü *pentı*, greculü $\pi\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon$, după dialectulü eolicü $\pi\acute{\epsilon}\mu\pi\epsilon$, la Oscı *pomtis*, revenitü éróşı la *k* în latinulü *quinque*; elleniculü $\pi\omicron\upsilon$, $\pi\acute{\omega}\varsigma$, $\pi\acute{\omicron}\tau\epsilon\rho\varsigma$, după dialectulü ionicü se đicea $\kappa\omicron\upsilon$, $\kappa\acute{\omega}\varsigma$, $\kappa\acute{\omicron}\tau\epsilon\rho\varsigma$; din arianulü *rik* s'a născutü greculü $\lambda\acute{\epsilon}\rho\omega$, conservändü înse pe *k* în latinulü *linguo* etc.

Este dérü evidente că persianulü *kiutek*, arménulü *kotak*, traciculü *katuk*, greculü $\pi\iota\theta\eta\kappa\omicron\varsigma$ şi românulü *piticü*, pe care Moldoveniı illü pronunţă *kitik*, derivă câte-cinciı dintr'unü singurü prototipü *patak* séu *katak*.

Din acelaşı prototipü, într'o epocă immemorială, vorba trebuı să fi trecutü la Turanı, căci pré-puşinü modificată noi o găssimü în majoritatea dialectelorü turco-tătare : *kizik*, *kicik*, *kecik*, *kucik*, *kycuk*, *kyciu*, *kici* etc., unguresce *kis* şi *kitsiny*; dérü cea-ce 'ı şi mai curiosü, în dialectulü Ciuvaşilorü cuvântulü are o formă aprópe românescă : *pitihsä*.¹⁰

⁴) Trist., V, 7.

⁵) SPIEGEL în KUHN, Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung, Berlin, 1871, in-8, t. 7, p. 101.

⁶) LANGLAIS, Collection des historiens de l'Arménie, Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 211; t. 2, p. 136.

⁷) HEROD., VII, 73. — Assupra importanţei studiulü limbef armene pentru înţelegerea anticităţilor tracie noi revenimü adesea mai la valle.

⁸) SIDAS, V. *Πιθώ: πιθηξέ δὲ παρά τισιν ὁ βραχὺς ἀνθρωπίσκος*.

⁹) CANTEMIRU, Divanulü lumıı, în a mea Arhivă istorică, II, 97.

¹⁰) KLAPROTH, Asia Polyglotta, Sprachatlas, Paris, 1831, in-f., p. XXXII.

Cu *k* ellu se afflă și'n vechile ieroglifice egiptene: *ket, ketet, ketti*, în înțelesu de «micu.»¹¹

Atătu de respânditū în regiunea sud-ostică a Europei și'n Asia, acestū termenū se găsese și'n Occidente, deși numai sub forma cu *p*: lătinesce *petilus*, mai corectū *petillus* din *peticlus*, în înțelesu de unū lucru micū, de unde vechilū italianū *petitto*, derivatū dintr'unū tipū *petictus*, apoi francesulū *petit* în locū de *petict* etc.

Orī-cumū să fie, originea cuvântulū nu ni se pare a fi nici indo-europeă, nici turanică, ci mai curēndū semitică.

Sub cea mai vechiă formă, susceptibilă de a produce pe tōte celle-l'alte, noi illū găsimmū în limba Fenicianilorū, la carī, după cumū ni spune Erodotū, o figurettă divinizatā de pigmetū, aședatā în fruntea corăbielortū, se numīa *παραϊός, pataik*.¹²

Vastulū commercitū allū Fenicianilorū ni esplică migrațiunile cuvântulū la Greci, Traci, Latini și Turani.

Ceța-ce ne preocupă înse în casulū de față, lăssāndū la o parte prețioșele învățaminte alle limbistice, este numai și numai originea dobrogiană patologică a *piticulū* la Romāni.

§ 85.

MOTIVELE LUI TRAIANU DE A DESCALLECA IN OLTENIA.

A peri d'o dată, orī a se stinge cu încetulū printr'o treptatā piticire, éccē dertū alternativa ce aștepta fatalmente coloniile romane la Kiustengi, Galați, Brăila, pe tōtă linia mlăștinōsă de ambele laturī alle Istrului; o sōrte analōgă cu aceța ce o avuseseră legionariī Urbii Eterne în Asia și'n Africa, unde după o dominațiune secolară, susținutā cu anevoiā printr'o trāmittere din annū în annū a novelortū continginți din centrulū imperiulū, n'a restatū totuși la urmă nici unū vestigiū vitū allū Romei.

Allegēndū Oltenia dreptū cuibū allū grandioșei selle întreprinderi coloniale, Traianū avut'a ore în vedere pericolulū igienicū de a intra în Dacia prin acea regiune bāltōsă, pe unde intrase mai 'nainte Persianulū Dariū?

Nu.

După teoria medicală a Romanilorū, mlascinele de specia cellortū 'dobrogiane, departe de a fi mortifere, erāt considerate cu totulū din contra ca fōrte sānētōse,

Vitruviū, unū scriitorū contimpuranū espedițiunii dacice a lui Traianū, afirmă în modulū cellū mai dogmaticū că bālțile potū fi sētū potū deveni inoffensive, întru cātū natura sētū artea amestecă în elle apa dulce cu cea sārātă.¹

Mlascina *mixtă*, recunoscută ca cea mai perniciosă după medicina modernă în urma frumōselortū experimente alle Italianilorū Giorgini² și Savi³, era privitā de cătră Romāni, printr'unū contrastū diametralū, tocmai ca cea mai salubră.

Nu dertū o preocupāțiune igienicā a feritū pe Traianū de regiunea bāltōsă, ci numai rațiunea strategică de a lovi pe inamicū cātū mai rāpede dreptū în ānimă.

Decă centrulū politicū allū Dacilorū era unde-va la Milcovū, Traianū s'artū fi mișcatū prin Dobrogiā, și atunci nēmulū romānescū nu se mai nāscea nici o dată.

Romānismulū era degia cu deseversire formatū, cāndū aū începutū strābuniī noștri, po-

¹¹ BRUGSCH, *Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch*, Leipzig, 1868, in-8, t. 4, p. 1502.

¹² HEROD., III, 37. — Cf. HESYCHIUS și SUIDAS, ad vocem. — Ca essegese, deși fōrta nesuficiinte, veți BOCHART, *Geographia sacra*, Francofurti, 1667, in-4, p. 791 și MOVERS, *Die Phönizier*, Bonn, 1841, in-8, t. 1, p. 653.

¹ De architectura, I, 4: «Item si in paludibus mœnia constituta erunt, quæ paludes secundum mare fuerint, spectabuntque ad septentrionem et orientem, aut inter septentrionem et orientem, eaque paludes excelsiores fuerint quam litus marinum, ratione videbuntur esse constituta. Fossis enim ductis

aque exitus ad litus, et, mari tempestatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, marisque mixtionibus non patitur bestiarum palustrium genera ibi nasci; quæque de superioribus locis natando proxime litus perveniunt, inconsueti salitudine necantur.»

² Sur les causes de l'insalubrité de l'air dans le voisinage des marais en communication avec la mer, în *Annuaire de chimie*, Paris, 1825, in-8, 1-re sêrie, t. 29, p. 225.

³ Considerazioni sulla mal'aria delle maremme Toscane, Pisa, 1839, in-8, tradusū în *Ann. de chimie*, 3-e sêrie, t. 3, p. 324.

gorîndu pe icî-collea din adăpostul munților, a se respândi în direcțiunea Pontului, unde acclimatarea lor cu zona bălților s'a operat pe nesimțite, unul câte unul și din ță în ță.

Totuși chîrău astă-țî, după atâțfa și mai atâțfa secolî, acéstă acclimatare este în realitate mai multă decătă problematică.

§ 86.

COLONIELE ROMĂNE ÎN DOBROGIA.

D. Ionțu Ionescu ție despre Români din Dobrogia :

«Ei sunt aședăț la pólele codrilor și pe malul apelor, căci lor li place umbra de codru verde și recórea de apă limpede ; la alt loc să nu-ı cauți, că nu-ı găsesci».¹

Occupăndu într'adinsu pozițiunile celle mai excepționale, o sémă de Români au reușit a scăpa în Dobrogia de veninul maremmelor; înse chîrău și așa, totu încă coloniele lor, împraștiate, mic, lipsite de un nod comun, căci dela *codru verde* pênă la *codru verde* s'eu dela *apă limpede* pênă la *apă limpede* trebuî să treci *mlascine* și *eroși mlascine*, aru fi de multă despărut, de nu le alimenta o déssă imigrațiune de țerrani mărginași din Moldova și mai vertosu din Muntenia.

Acéstă imigrațiune, începută în evul mediu, mai allestă după ce Mircea cellu Mare cucerise pe unu momentu Dobrogia, și ne mai întreruptă apoi de atunci pênă astă-țî², ni dá dreptu resultat abia cifra de vr'o 70,000 Români; pe cându o colonisare mai puțin vechiă, mai puțin numerosă și mai puțin sistematică din Oltenia în Serbia, unde n'o întimpină elemente fise atăt de ostile acclimatării, a crescutu peste 150,000.³

D. Ionescu afirmă că Români Dobrogiani sunt avuți.

Nemici mai naturalu !

Este o lege în Economia Politică, că profesiunile celle nesănătoșe adducă în genere muncitorulu unu salariu còmparativamente mai adaus.⁴

Cantemiru ni spune că Turci, după ce prin cucerirea Bulgariei deveniseră stăpâni teritorial ai Dobrogi, își adduceau acolo plugari Serbi și Munteni, cărora li accordau prin tocmele de bună voiă clausele dintre cele mai ademenitoare.⁵

Avuția lucrătorilor într'o țerră baltósă se capetă prin muncă plus viuță.

Mlascinele potu da bani, înse numai bani purtători de mórte, încăt lor nu li se applică famósa lege malthusiană că poporațiunea cresce în măsura crescerii subsistințelor.

§ 87.

INVASIBILITATEA TERRELORU BĂLTOASE.

În epoca lui Ovidiu, conservăndu același caracteru patologicu, Dobrogia nu putea fi nici măcaru avută, căci :

Aci și'n timp de pace resboulu te 'ngrozesc;
De nu mai veți pe barbari, e spaîma ce țî-o lassă :
Și nimeni nu cutedă pe câmpu să tragă brazde:
Și țelină uitată remâne sterpu pământulu . . .

O asemenea stare de lucruri nu este totuși ce-va anormalu.

¹) Români din Dobrogia, în revista lui ALEXANDRI, *România Litterariă*, Iași, 1855, in-4, nr. 1, p. 19.

²) Despre cauzele mișcării, între celle-l'alte, veđi BOSCOVICH, *Reise von Constantiuopol nach Lemberg*, Leipzig, 1779, in-16, p. 49.

³) După statistica serbă oficială, care nu póte fi bănuită de a essagera cifra Românilor.

⁴) SMITH, *Wealth of Nations*, I, 10: «In trades which are known to be very unwholesome, the wages of labour are always

remarkably high. Unwholesomeness is a species of disagreeableness, and its effects upon the wages of labour are to be ranked under that general head.» — Cf. STUART MILL, *Principles of Political Economy*, London, 1869, in-8, lib. II, cap 14: Of the differences of wages in different employments. — ROSCHER, *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Stuttgart, 1871, in-8, lib. III, cap. 3, § 169: Besondere persönliche Unannehmlichkeiten der Arbeit etc.

⁵) *Kniga Systema ili sostoiianie muchammedanskiia religii*, Petersburg, 1722, in-f., p. 241.

Ea s'a mai repețit adesea în urma lui Ovidiu și s'artă mai puté repeți și de acumtă înainte, fie în Dobrogiă, fie în vecinătate pe malul nordic al lă Dunubiului.

Acei barbari ce îngrozesc plugăria prin resboi și spaime, încât «nemiș nu cutedă pe câmp să tragă brade», se pot numi Sciți, Sarmati, Goți, Alani, Gepidi, Bulgari, Comani, Pecenegi, ori-cum pot fi, dertă faptul pozitiv este că țermul Dunării inferioare pe ambele selle laterale, dela Olt pêne la Marea-negră, mai pururea bantuit de năvalla inamică, numai rare-ori a fost în pozițiune de a utiliza vre-unu scurtu intervallu de liniște pentru a scote pământul din «țelină uitată».

Despre locuitorii Moldovei de gîost Cantemiru dicea: «per Tartarorum vicinitatem pauperimi»,^a întocmai ca Ovidiu despre Dobrogiă:

Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo,
Hostis ab agricola vix sinit illa fodi!

«Provincia fiindu desvilită—ni spune pa la 1590 Italianul Botero despre regiunea danubiană a Moldovei—Tătarii năvallesc pe neașteptate ca nesce locuste asupra locuitorilor, răpindă omeni și lucruri»,^b după cum și Ovidiu cânta despre Dobrogiă:

Și barbarul răpesc pe țina' avuții,
Totu ce putu să stringă sâtenul prin sudore,
Și carrele, și turme, și sărăcia totă,
Apoi pe robii îi legă cu mânele la spate,
Se duc, se duc sârmanii....

În acestu mod, chiar de nu eră febriferele mlascine; chiar de se depărta teatrul de acțiune dela zóna propriu disă a bălților mai în întrul teritoriulu, unde atmosfera e mai puțin crudă; și totuș pe șesul Dobrogii sétu allu Daciei nu se putea nasce naționalitatea română: ori-cine artă fi scăpatu de miasmul palustru, nu scăpa de furia unu torrente de invasiune, perindă astă-đi sétu mâini, cu o oră mai târđu sétu mai înainte:

Găndesce-te o elipă! Mă 'ncongură Sarmatii
Și Geții mă 'mpresoră, și 'n miđu-locu între dênșii
Mă sbuciumă durerea...

§ 88

CARACTERUL STRATEGIC ALLU OLTENIEI.

Pe când ori-ce năvalitoru înfrunta fără sfială *baraganul* României și allu Dobrogi, totu atunci pământul muntos și pădurosu allu Oltulu înflora pe Sciți, pe Romani, pe Unguri, pe Pecenegi, pe toți cuceritorii Istrului.

Sub Erodott, după cum arătară mai sus, domniat în Oltenia făloșii Agatirsii.

Unu rege allu loră ucisese prin suptăfugiu pe unu rege allu învecinaților Sciți, caru eră fără comparațiune mai puternic prin număr și prin întindere teritorială¹; ei bine, acestia înghițiră rușinea și nu îndrăsniră să-și resbune!

Cu cătu-va timp mai în urmă Sciții, espuși în câmpia loră cea descoperită invasiunii Persulu Dariu, ceru agătorul Agatirsiloră, și primindu din parte-le unu rece refusu, se încercă dreptu pedepsă a strămuta resbellul pe teritoriul oltentu.

Să ascultăm aci chiar cuvintele lui Erodott:

«Apropiându-se Sciții de hotarul Agatirsiloră, caru fuseseră marturi ai fugii și spaimei popóreloră învecinate, acestia n'au așteptat invasiunea, ci trămiseră pe dată unu erald

a) *Descriptio Moldaviae*, ed. Papiu, Bucur., 1872, in-8, p. 128.—Cf. GRATIANI, *De Heraclide Despota*, Varsavia, 1759, in-16, p. 19: «Sunt loca vasta, et ab omni cultura hominum deserta propter continuas et repentinas Tarturorum incursiones.»

b) *Relationi Universali*, Venetia, 1600. in-4, t. I, p. 107: «Ma perche la provincia e aperta, soggiace grandemente ai Tartari Precopiti, che a guisa di locuste, corrono invedutamente adesso alle genti, e ne menano via le robbe e le persone.»

¹) HEROD., IV, 78.—Cf. THUCYD., II, 97.

«ca să sommeze pe Sciți de a nu pași înainte, căci la cea așteia călcare a pământului agatirsicți vorți întâmpina o luptă cu arme. Apoi ai și purcesu spre fruntaria, gata să-și apere țerra contra năvălitorilor. Nu așa făcuseră celelalte națiuni, Melanchlenii, Androfagi și Neuri, cari toți, în locu de a se apăra față cu invasiunea scitică, uitaseră mândria lor de mai înainte și fugiseră în deșerturile nordului. Vețându rezistența Agatirsilor, Sciții s'au oprită . . . »²

Inșiși vulturii Romei se temeă a înfrunta Oltul.

Sub Marit — ăice unu classicu — Curione agățunsesse la fruntaria Daciei, dertu s'a spriatu de întunecimea codrilor: «Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit.»³

În Studiul II, analisându pe Constantinu Porfirogenetu, noi vețurăm deăia că Ungurii și Pecenegii, cei mai selbateci cutropitori din evulu mediu și 'n epoca cea mai selbatecă din annalele lor, unii se respândseră despre appustu pene la Orșova, cei-lălii despre resăritu pene la Măgurele, dertu nici unii nici alii nu s'au attinsu de țerra Oltului.

§ 89.

DIFFERINȚA ÎNTRE POPOARE BELLICOASE ȘI POPOARE FORȚI.

Sunt unele idee, pe cari deși vulgulu le confundă, cată să le distingă o serioasă analisă.

Altu lucru, bună-ora, este o națiune cătăreță, și altu lucru eroshi este o națiune poetică.

Poporu forte cătărețu, Francesii sunt totu ce pôte fi mai puținu poetici; poporu forte poeticu, Spaniolii sunt totu ce pôte fi mai puținu cătărețu.

Poetulu ni dă imaginii, cătărețulu se mulțumesc a sbărnași sunete.

O deosebire totu atât de caracteristică trebuî stabilită între o națiune *bellicosă* și o națiune *forte*

Francesii sunt mai multu bellicosii decâtu forții; Spaniolii, vice-versa, sunt mai multu forții decâtu bellicosii.

Ca și între poesiă și cantețu, se observă aci o divergință.

Bellicositatea se manifestă prin expansiuni momentane, pe cându forța este o stare continuă.

Bellicositatea cedeză de'naintea dificultăților, pe cându forța resistă.

Bellicositatea e ofensivă, pe cându forța este defensivă.

Mai în sfersitu, forța se află într'o radicală contradicere cu slăbiciunea, pe cându bellicositatea n'o esclude.

Poporele din câmpia cea deschisă a Romăniei setu a Dobrogii au fostu totu-d'una *bellicose*, nici o dată *forți*.

Pene și tradiționali pigmei ai lui Pliniu dela gurele Dunării se bălăbanătu cu cocorii.

Ovidiu și Cantemiru zugrăvescu fie-care câte o altă epocă și câte o altă ginte, dertu absolutamente aceia-și natură.

Cellu așteiu ăice despre Sciții, Geții, Sarmații:

Invenitur celeri barbarus hostis equo:
Hostis equo pollens longeque volante sagitta,
Vicinas late depopulatur humum. . .

Cellu altu douilea ni spune despre Romăni din țerra de giosu a Moldovei: «Inferioris Moldaviae incolae longo tartaricorum bellorum usu exerciti, et meliores sunt milites, et ferociore, praeterea factiosi et inconstantes, et si defuerit hostis externus, facile corrumpuntur otio et contra praefectos suos, haud raro etiam contra ipsum principem, seditiones movent. . . »¹

²) HEROD., IV, 99, 126.

³) FLORUS, III, 5.

¹) Op. laud., 127.

În evulți mediū nestêmpêrațîi Berladenî făceatî incursiunî pênē la Crimū², și tottū atuncî eraū renumițî «hoțîi Brăilei»³; dērū unîi și alțîi, după unū sgomottū efemerū, atū perittū fără veste.

În Moldova ca și'n Muntenia, pe cândtū bellicōsa agresiune petrecea ștreqărîndtū în șessū, adevêrata forțā, începēndtū dela Agatîrșî pênē la Tudorū Vladimirescu, reședea în crescetulū Carpațilorū; mai în speciā înse în munțîi occidentalî, acolo unde o desvolta concursulū cellū mai abundinte allū tuturorū condițîunilorū fîsice; acolo unde plafulū voînicitū se cîocnesce cu Dunărea bogatā; acolo unde sluviultū, în locū de a tērri după sine pe nesce mallurî ofilite bolnāvîcîostū cortegitū de lacurî dulcî-sārate, devine și ellū unū formidabilū munte de porfirū: în Oltenia.

Provedînța, pe care istoriculū o vede prin rațîune, pe cândtū cellorū-l'altî li este dattū a o simțî numai prin ānimā: «c'est le coeur qui sent Dieu» după espressiunea lui Pascal⁴; singura Provedînța, ferîndtū pe Traianū de laturea febrîi și a pîticirîi, de regiunea unei acclimatārî negative, de drumulū invasiunilorū, de lēgēnulū unei bellicositāțî fără putere, de tōte cāte isvorescū directū sētū indirectū din mlascine, din șessū, din felulū de esposițîune, din natura materialā sub diversele selle punturî de vedere, l'a dustrū la țerra sānētāțîi, la țerra cellorū peptoșî și spetoșî, la țerra cea mai priînciōsā acclimatārîi, la țerra cea mai vergînā de cālcāiele nāvāllitorilorū, la țerra torței, la țerra cellorū *cu două-decî și patru de māselle*⁵.

Națîunile se nascū, trāescū, mortū, pentru cā nascerea unei, trafulū cellei-l'alte sētū mōrtea cutārîa dintr'însele a fostū sētū va fi o necesitate mediatā sētū immed'atā a întregulū *totū*.

Dēcā națîonalitatea romānā s'a nāscutū, dēcā ea n'a muritū în lēgēnū, dēcā mai trāesce, așa trebuia și trebuî să fie pentru acea armoniā universalā, a cārîa ch'āiā o posedā Dumeņețū și o vede istoriculū; o vede, va! mai puțînū decumū pōte vedē de gîostū în susū o furmîcā piramîda lui Cheopstū, dertū totușî o vede.

Etā ceā-ce întellegemū noî prin Provedînța.

Șî să nu se crēdā cā acestū pedagogū allū Universulū artū nega liberulū arbitriū individualū sētū națîonalitū, unica basā a responsabilitāțîi morale a omulū.

Nu.

Individulū sētū națîonalitatea facū tottū ce li place în mesura respectivei lorū posibilitāțîi fîsice și intellectuale; înse numai Provedînța pōte gruppa într'unū singurū concertū immensitatea tuturorū acestorū note parțiale, carî tocmai pentru cā sunt pre-libere, nu se potrivescū una cu alta.

§ 40

CEȘTIUNEA LOCUINTELORŪ LACUSTRE ÎN DACIA.

Cāte-va passage din Ovidiū nî-atū permisū să attingemū în trecētū unū fenomenū, la care adessea vomū reveni, cācî ellū constituā așa Ariadnei în labirintulū istoriei romāne.

Orî-cine crede cā națîonalitatea nōstrā s'a nāscutū d'o datā în întreaga Daciā, să se întōrcā la ABC ațlū sciîņței istorice.

Cu anevoiā se formēzā o familiā, necumū o gînte, acolo unde:

1. Mlascinele celle mixte snopescū pe omū prin febrā și pîticire;
2. Esposițîunea solulū spre nordtū atrage tōtā asprimea unei atmosfere glaciale;
3. Unū șessū netedū înesnesce o perpetuā mișcare invasionarā;
4. Necontenita cîocnire cu inamicîi māņîne în locuitorî unū spiritū bellicōstū, dērū nu li dā forțā.

²) Cronicile russe contîmporane în KARAMZIN, II, nota 95 etc., și mai cu sēmā în studiulū meū: *Diploma berlādēnā* din 1184, în Traianū, 1869, nr. 52.

³) ALEXANDRI, *Poesie populare*, ballada Kira.

⁴) *Pensées*, part. 2, art. LXII.

⁵) BARONZI, *Limba romānā și tradițîunile ei*, Brăila, 1872, în-8, p. 42, aduce acestū proverbiū sub o altā formā poporanā nu mai puțînū energicā: «A fi Oltēnū cu gura plîzā de māselle.»

Pentru a termina acumtă cu cestiunea bălților, ni mai rămâne una din problemele arheologice cele mai interesante.

În Congressul ținut la 1870 în Copenhaga, d. A. Odobescu emisese părerea că o sémă dintre bass-relievurile Columnei Traiane ară lăssa a se bănuși și în țerrelle danubiane antica essistință a așa numitelor *palafitte* sétu *locuințe lacustre*.¹

D. Desor, unul dintre naturalistii cei mai distinși ai Elveției, îi respunse prin următoarele doue obiecțiuni:

1. Parii, pe cari erati clădite propriu șaese locuințe lacustre, nu se vedeati din apă, pe când ei sunt foarte visibili pe Columna Traiană;

2. Palafittele acesteya din urmă nu differă de vedettele militare pe stâlpi, după cum se aședă pêne astă-și d'a-lungul șaerului dunărentu.²

D-lui Desor îi place generalmente a reduce tôte la o singură normă, ceia-ce înse nu i-a reusit și nu-i pôte reuși tottă-d'a-una.

Intr'una din ședințele acelluia-și Congressu, d-sea affirma, bună oră, că represintățiunea figurelor umane nu era familiară vécului de bronză.

D. Desor uitase tocmai pe Omertă, carele trăia chyară în acea epocă și indică foarte clară imagină antropomorfe³!

Véculă de bronză din Grecia nu este una cu véculă de bronză din Gallia sétu din Germania.

Tottă astă-felă nu e pretutidentă din punctă în punctă d'o potrivă natura lacurilor, încătă nu pôte fi din punctă în punctă d'o potrivă nici caracterulă locuințelor lacustre.

În Elveția palafittele se făceati din bradă, din fagă, din stegyară sétu mestécantă; în Italia din ulmă sétu castantă; în fie-care regiune după nesce împregiară cu totulă locale.⁴

De ce ore d. Desor nu négă realitatea locuințelor lacustre italiene din cauza materialului, după cum contestă pe a celloră dacice din cauza forme?

A fi veduși pari din apă sétu a nu fi veduși, nu este ună lucră essentă în destinațiunea palafitteloră.

De altă parte, asemănarea acellora de pe Columna Traiană cu vedettele danubiane actuale, departe de a fi o obiecțiune, s'ară puté considera din contra ca o nouă probă în favorea opiniunii d-lui Odobescu, servindă a demonstra persistința acelluia-și tipu în aceia-și țerră după ună intervallă de doue millenii.

Ore nu totă așa Lubbock constată că colibeles pescariloră de lóngă Tessalonica se construesc astă-și întocmai ca în epoca lui Erodott?⁵

Basile de neîncredere alle eminentelui professoră dela Neuchatel fiindă înlăturate, să primimă cestiunea în sine.

Ovidiă, deși scriea cu ună secolă înainte de datulă Columnei Traiane, totuși nu menționéză nicăiri locuințe lacustre.

1) CAZALIS DE FONDOUCE, *Congrès d'archéologie préhistorique*, în *Revue des cours scientifiques*, 1870, p. 169. — Acela-și opiniune, după cum ni-o indică însu-și d. Odobescu. o avusese degia FRÄHNER, *La Colonne Trajane*, Paris, 1866, în-8, p. 92. — Nu vorbimă nemieș despre cărtecica lui RUECKERT *Die Pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropas*, Würzburg, 1869, in-8, unde numai titlulă este seriosă.

2) CAZALIS, l. c.: «M. Desor dit que l'on pourrait en effet, à première vue, croire qu'il y a des indices de stations lacustres dans des cabanes sur pilotis, figurées sur la Colonne Trajane. Mais si l'on fait attention que les pilotis des cités lacustres ne se voyaient pas, le plancher qu'ils supportaient étant au niveau de l'eau, on doit plutôt penser que ces figures représentent simplement des vedettes comme celles qui se trouvent sur les bords du Danube.»

3) *Ibid.*, 201: «M. Bertrand trouve en ceci M. Desor trop affirmatif, car, si cela peut être vrai pour l'âge du bronze dans une région déterminée, ce ne saurait être pour cet âge pris en général. Les représentations humaines étaient en effet très-ordinaires du temps d'Homère, qui vivait en plein âge du bronze.»

4) GASTALDI, *Lake habitations of Italy*, tr. Chambers, London, 1866, in-8, p. 24-5: «Naturally in Switzerland, they brought into use the firs, beeches, oaks and birches, which abound there; while here (in Italy) they had recourse to the common elm and chestnut.»

5) *L'homme avant l'histoire*, trad. Barbier, Paris, 1867, in-8, p. 127: «Un de mes amis, qui demeure à Salonique, m'a dit que les pêcheurs du lac Prasias habitent encore des huttes de bois construites sur l'eau comme au temps d'Hérodote.» — Cf. LVELL, *L'ancienneté de l'homme prouvée par la géologie*, trad. Chaper, Paris, 1864, in-8, p. 17-18.

Prin urmare, elle pară a nu fi esisată atunci nici în Dobrogea, nici pe corresponsundătorul termu nordicu allu Dunării, adecă cellu pușinu pêne pe la gurile Ialomiței.

Dacă noi le vedem înse pe Columna Traiană, nu este vr'o contradicțiune, căci bass-relievurile acesteia se referă la porțiunea occidentală a Daciei, pe care n'o cunoscea Ovidiu.

Archeologia comparată și considerațiunile naturale ni vintu aci în agūtortu pentru a înțelege atâtu tăcerea lui Ovidiu, precum și limbajulu Columnei Traiane.

Orî-unde s'au descoperit pêne acum în Europă locuințe lacustre⁶, pretutinden se pôte constata clădirea lor pe nesce *lacuri omogene*, eru nici o dată pe *bălți mixte*, a căroru acțiune miasmatică le-ar fi distrustu cu o extremă răpediciune.

Lacurile sub-albine, séu cellu pușinu interioare, erau celle mai preferite, după cumu ne convingu famosele stațiuni din Elveția, Italia, Irlandia, Bavaria, Moravia, Silesia etc.

În România nu s'a făcutu încă o distincțiune patologică între lacuri.

Totu ce putem dice noi d'o cam dată, este că lîngă Brăila ne întimpină unele plante curat marine, precum *Salicornia herbacea*, *Suaeda maritima*, *Zrenaria sa'ina* și altele⁷, denotându în modul cellu mai peremptoriu natura *mixtă* a mlascinelor de acollo.

O excursiune botanică, pe care artu trebui s'o întreprindă și pe termulu Dunării d. dr. Grecescu, după ce totu d-sea a reversat degia o rață de lumină asupra unu segmentu allu Carpaților⁸, artu descoperi cu certitudine prelungirea acesteia vegetațiunii pontice mai spre apus de Brăila.

Pêne unde anume?

Nu scim.

Fie înse cumu va fi, celle de mai susu agūtungu pentru a ni explica lipsa locuințelor lacustre în Ovidiu; o lipsă, pe care o veți găsi în același grad și din aceiași rațiune orî-unde bălțile offeră proprietățile mixte alle mlascinelor dobrogiane, adecă orî-unde elle nu sunt nici francamente dulci, nici francamente sărate

Intorcându-ne la Columna Traiană, să ne întrebăm acuma, fără a ne grăbi și fără a precipita soluțiunea: bass-relievurile celle cu palafitte ore se referă elle în adevăr la teritoriulu României actuale?

Precum vedeți, scepticismulu nostru întrece chiaru pe allu d-lui Desor; este înse unu scepticismu numai provisoriu, carele nu negă din plăcere de a nega, ci pentru a conduce la analiză.

Columna Traiană represintă ambele resbelle romane contra lui Decebalu: de'nțeiu lupta dintre 101—103, a căriia principală scenă fusese Temeșiana; apoi campania definitivă din 106, operată mai allessu prin Oltenia și avându dreptu punctu de plecare Mehedințulu.⁹

Podulu dela Severină este uniculu criteriu de separațiune între prima și secunda gîmătate.

Bass-relievurile anterioru acestu podu sunt relative la Temeșiana; bass-relievurile posterioare se raportă la Oltenia.

⁶) Despre generalitatea lor se potu găsi notele celle mai consciințioase în classica operă a lui KELLER, *Die keltischen Pfahlbauten in den Schweizerseen*, Zürich, 1863, in-4, passim, și în PALLMANN, *Die Pfahlbauten und ihre Bewohner*, Greifswald, 1866, in-8.

⁷) GEBHARD, *Géographie et botanique de la Moldavie*, în *Bibliothèque Universelle*, Genève, 1849, in-8, p. 94: « Dans les endroits encore inhabités le long du Danube, quelques fondrières sont restées, pour attester du long séjour des eaux de la mer dans ces parages, car non-seulement, comme cela se remarque aussi dans les autres marais salins de la basse Moldavie, l'évaporation des eaux par le soleil ardent de l'été laisse la terre couverte d'une couche de sel; mais il y a de plus ici, pour appuyer mon hypothèse, la présence de plantes ma-

ritimes telles que les *Salicornia herbacea* etc. » Apoi mai adăoge: « Principalement sur les bords du Danube et aux environs de Galatz, dont toute la partie basse occupe un terrain qui, il y a peu d'années, n'était qu'un vaste marais salin, praticable seulement en bateau. »

⁸) Excursiunea științifică dela Buceciu, în *Monitorul*, 1869, nr. 50.

⁹) Acastă succesiune este foarte bine indicată de FRÛHNER, *op. cit.*, 11-30.—Cf. ROSSER, 37, unde se basază pe DIERAUER, *Die dacischen Expeditionen*, pe care noi nu ni l'amăm pututu procura. — Pe MANNERT, ENGEL, FRANKE, etc., nu-l mai cităm, fiindu ei cu totulu înapoiași în essegesea Columnei Traiane.

Cu alte cuvinte, întreaga Columnă Traiană s'arū putē divide în epizodū temeșianū și epizodū oltenū.

Ei bine, cele doue-trei bass-relievuri, în carī se vėdū locuințele lacustre ale Dacilorū, sunt tóte în Temeșiana și nicī unulū în Oltenia.

Înainte de a conchide, mai avemū de făcutū doue observațiuni fórte ponderóse.

Cumū-că în Temeșiana se póte urmări cu certitudine antica essistința a palafittelorū, probă este nu numai Columna Traiană, dertū încă și una din cele mai luminóse și mai noue descoperiri ale paleontologiei.

Analisa lui Erodotū nī-a demonstratū mai susū că pe la anulū 500 înainte de Cristū locuiau în Temeșiana Siginnii, ai cărorā caī se distingeau printr'o extraordinară micime, încatū era peste putința a-ī întrebuița la căllăriă.

Profundarea locuințelor lacustre din Elveția și din Italia ni permite astă-đi a afirma că anume regiunilorū cu palafitte aparțineau într'o epocă pre-istorică speciile animale cele mai mēnunte, ertū mai cu sēmă nesce căllușei de totū în miniatură.¹⁰

În acestū modū însuși Erodotū, cu cincī secolī înainte de Columna Traiană, atestă indirectamente, prin importantissimulū seū passagiū despre caī Siginnilorū, presința locuințelor lacustre în Temeșiana.

Mai este ce-va.

Arheologia pre-istorică a agīunsū la unū înaltū gradū de convicțiune despre caracterulū industrialū allū palafittelorū, unde comerciantulū din epoca primitivă se adăpostia ellū și mărfurile selle în miđū-loculū apei contra fțarelorū selbatece și contra unorū ómenī și mai selbateci.¹¹

Noī veđurămū înse totū din Erodotū că tocmai mărfășī de acéstă natură, *καπηλοι*, au fostū și Siginnii din Temeșiana, allū cărorā commerciu se întindea spre Occidente pēnē'n Italia și pēnē la Marsilia.

Ne putemū dērō măguli de a fi dobânditū următóarele trei rezultate destullū de importante:

1. Locuințe lacustre *essistaū* sub Erodotū și pēnē'n epoca dacică în Temeșiana ;
2. Locuințe lacustre *n'au essistatū* nicī o dată pe țermulū danubianū ambilateralū dela Ialomița în gřosū ;
3. Locuințe lacustre *au pututū essiste* în Oltenia, considerată ca unū teritoriu intermediariū între cele doue puncturi extreme de mai susū.

Aceste trei conclusiuni archeologice correspondū cu o seriă analógă de condițiuni fizice :

1. Bălțile din Temeșiana sunt atătū de inoffensive, încatū anume printre Bănățeni s'au culesū esemplele celei mai extraordinare longevității, bună óră de peste 160 de anni.¹²
2. Bălțile din Oltenia nu potū fi nesalubre, de óră-ce numai în Mehedinți elle sunt într'unū numėrū de vr'o trei-đeci mai însemnate¹³, și totuși poporațiunea de acollo este dintre cele mai robuste ;
3. Bălțile în gřosulū Dunării offerindū tóte amesteculū apei dulci cu apa sărată, sunt omorítóre în culme.

Fie bine înțellesū că cele đisse despre *possibilitatea* locuințelor lacustre în Oltenia se aplică egalmente la regiunea nóstră sub-carpatină spre resăritū de Oltū, esceptândū înse chiarū în munți acelle lacuri în carī apa dulce se amestecă cu apa minerală, căci lucrarea pato-

¹⁰) RÜETIMYER, *Untersuchung der Thierreste aus der Pfahlbauten der Schweiz*, Zuerich, 1860, in-4, p. 63. — DESOR, *Les palafittes du lac de Neuchatel*, Paris, 1865, in-8, p. 15.—GASTALDI, *op. cit.*, 56.—KELLER etc.

¹¹) PALLMANN, *op. cit.*, 88, 108 etc.

¹²) BÖHM, *Gesch. d. Tem. Ban.*, II, 218: «Dem General Mercy wurde ein Walach aus dem District von Karansebes

vorgestellt, Janco Kovin mit Namen, *der 172 und sein Weib Sara 164 Jahre alt war*. Sie hatten beide 147 Jahr in der Ehe gelebt und sind 1728 verstorben. Der General liess sie portrairen und schickte das Gemilde Kaiser Karl VI, der es in seiner Bilder-gallerie zu Wien aufstellen lies.»

¹³) FRUNDESCU, *Dicț. top.*, X-XI.

genică a acestora, după cum a demonstrat-o Savi, este totu atâtu de febriteră ca și a mlașcinelor dulci-sărate.

Eccē unu tērrēmū, pe care archeologia cată să mērgă brațu la brațu cu medicina, precum însă-și medicina merge brațu la brațu cu chimia și cu statistica, tōte ramurele cunoștințelorū, pēnē și cele mai eterogene, fiindu adesea indispensabile unu istoricū, după cum a demonstrat-o fōrte bine scōla *positivistă* din Franca.

§ 41.

ISTORIA BORDEIULUI ÎN DACIA.

Lipsite de palafitte, Dobrogiā și Romāniā de g̃ostū le înlocuiau printr'o altu-felū de arhitecturā: *bordeie*.

Ovidiū și Strabone au fostu contimpuranī: amēndouī din epocă luī Augustū.

Cellū ânteiū trāia ellū-însuși la gurile Dunării; cellū allū douilea le-a visitatū personalmente în cursulū variatelorū selle căllētorie.¹

Astū-felū testulū luī Ovidiū nu trebuī și nu pōte fi studiatū fără a'lū confrunta la totū passulū cu testulū luī Strabone.

Illustrulū geografū ne asigură, între celle-l'alte, cumū-că în Dobrogiā, ba încă anume lōngă Tomi, unde petrecea nenorocitulū Ovidiū, ș'apoi de g̃urū în g̃urū între Pontū și Dunăre, locuiaț Trogloditiī: τῶν περὶ Κάλλατιν καὶ Τομέα καὶ Ἴστρον τόπων.²

Litteralmente, cuvēntulū Τρωγλοδύται, de la τρώγλη, gaură și pesceră, însemnēză: *locuitorī de pescere* sēu *locuitorī în gaure*.

În primulū simțū îllū ŷea însuși Strabone, cândū vorbesce bună-ōră despre Caucastū.³

Noī scimū înse că mai nicī o pesceră nu se află în Dobrogiā.

Espressiunea cată dērō să aibă cellū-l'altū înțellesū, și totū Strabone ni-lū esplică în următorulū passagiu despre o poporațiune din Africa:

Τινὰς δ' αὐτῶν καὶ Τρωγλοδυτικῶς οἰκεῖν φασὶν ὀρῦττοντες τὴν γῆν.⁴

Adecă:

«Se dice că unī dintr'înșiī trāescū trogloditicesce în gaure săpate în pământū.»

Trogloditiī din Dobrogiā, neavēndū caverne naturale, sunt dērō *locuitorī în bordeie*. —

Intr'unū altū locū Strabone observă că traifulū trogloditicū aperă contra frigulū: διὰ τὰ ψύχη⁵, cea-ce concordēză de minune cu condițiunile atmosferice alle Dunării de g̃ostū, atâtu de energicū descise de cătră Ovidiū:

Și barbarulū îmbraccă nădragī și peī informe,
Cătū din a luī făptură d'abia se vēdū obrazī,
Dērū pēnē și prin blană dă gerulū în putere;
Și pulberea de ghiățā pe barbă scintēliază;
Și te copprinde grōza cândū sloiurī cristalline
Se 'nchiagă pîntre plete și se ciocnescū cu sgomotū
L'a capulū mișcare; și 'n vasū inghiățā vinulū
De 'lū scoți în bolovane păstrāndū figura ôlleī,
Și 'n locū a sōrbe spumă, mănāncī buccăți de vinū!

Se nasce acumū firēscā întrebare: cumū de tace poetulū despre acestī Trogloditiī ai luī Strabone?

¹) STRAB., II, 5, § 11.

²) *Ib.*, VII, 5, § 12. — Cf. AMMIAN. MARCELL., XXII, 8: «Peuce prominet insula, quam circumvolant Troglodytae et Peuci, minoresque aliæ gentes: et Histros quoniam potentissima civitas, et Tomi, et Apollonia, et Anchialos, et Odis-sos....»

³) STRAB., XI, 5, § 7.

⁴) *Ib.*, XVII, 3, § 7. — Cf. TACIT., *German.*, 16.

⁵) *Ib.*, XI, 7, § 7. — Cf. LÉVY, I, 551: «Les Kamtehadales pratiquent dans la terre des excavations, sortes de terriers, dans lesquels ils se réfugient contre l'excessive froideur de leur climat.»

A nu-î fi cunoscută, pe cândă unî dintr'înşii se află chîră lîngă Tontu, e peste puţină. Urméază dérö să-î căutămă în testulă luî Ovidiū.

Descriëndă cumplită năvallă a barbariloră de pe ţermulă nordicū allū Dunării assupra bieşiloră ţerranî din Dobrogiă, poetulă đice :

Et cremat insontes hostica flamma *casas*...

Pentru a nu antecipa assupra rezultateloră analisei, noi traduseserămă :

Şi foculă ce se 'nalţă din şubrede *colibe*...

Déră *casae* din acestă passagiu să fie óre în adevéru *colibe*, după cumă se crede generalmente, sétu nu cumă-va ecivalintele cellū rigurosū trebuî să fie *bordeie*?

Unū contimpurénū allū luî Ovidiū şi allū luî Strabone, unū scriitorū specialū în cestiunî grammaticale, unū pedagogū de familiă allū luî Augustū, lessicografulă Verritū Flaccū, allū căruia tractatū a agîunsū péné la noi în prescurtarea luî Festū, đice : « casa à cavatione »⁶, cea-ce se traduce prin *bordeiū*, nicî mai multū, nicî mai puţinū decâtă atăta.

O grottă accoperită cu paiă, adecă éróşî unū bordeiū, pe care şi-lă făcuse Romulū pe muntele Capitolinū, sétu pe care Romaniloră li plăcea să-lă attribue unū micū fundatorū allū Urbî Eterne, se numă « casa Romuli. »⁷

Făşă cu Trogloditū luî Strabone, făşă cu « casa à cavatione » a luî Verritū Flaccū, făşă, cu « casa Romuli » de pe muntele Capitolinū, remăne certū că « insontes *casae* » din Ovidiū denótă grossolanele locuinţe găurite în ţerrénă, offerindū vederi abia accoperişulă şi servindū dreptū adăpostū unei misere poporaţiunî.

Acumă e lesne de înţellestū, de ce poetulă numesce într'unū locū Dobrogiă : « ţermū cimmericitū », *Cimmerium litus*.⁸

Cimmeria implica la cei vechi nu numă ideia unei obscurităţi suterrane în genere, ci chîră anume *bordeiele* : « Εφορος δὲ τοῖς Κιμμερλοῖς προσοικειῶν τὸν τόπον φησὶν αὐτοὺς ἐν καταγελοῖς οἰκταῖς οἰκεῖν. »⁹

Peste cincî-spre-đeci secolî în urma « Tristelorū » şi « Ponticelorū », unū gîune Ollandestū, Georgiū Douza, făcu în trecétū o căllétoriă prin Romănia.

Mergéndū dela Iaşî în gîostū spre gurele Dunării, ellū a fostū isbitū de unū spectacolū, pe care nu i-se întemplantă péné atuncî a'lū întimpina nicăiri, nu numă în Occidinte, déră nicî măcarū în partea de susă a Moldovei.

Eccē mai ánteitū chîră testulă cuvinteloră selle :

« Post haec spatio octo dierum venimus Smielum Turcicae ditionis oppidum, ad ripam, ut dixi, Danubii situm. Dum in hoc itinere eramus, videre contigit pagos complures, ubi homines in specubus subterraneis habitabant. »¹⁰

Adecă :

« De aci după optū đille agîunserămă la Ismailū, oraşū dependinte de Turci şi aşedatū, după cumă đisei, pe ţermulă Dunării. In cursulă acesteî căllétorie avurămă ocasiunea de « a vedé mai multe sate întregi, în carū ómenii locuescū în pescere sub pământū. »

Pescere sub pământū, ş'apoi nu pe ici pe collea, ci *mai multe sate întregi*, éccē déră Trogloditū luî Strabone şi ai luî Ovidiū între Romăni de pe ţermulă danubianū allū Moldovei!

⁶) FESTI ET FLACCI DE VERBORUM SIGNIFICATIONE, ed. DACERIUS, Amstelodami, 1699, in-4, p. 69.

⁷) FREUND, Le grand dictionnaire de la langue latine, tr. THEIL, Paris, 1855, in-4, t. I, p. 431 : « Casa Romuli, grotte couverte de paille sur le mont Capitolin. »

⁸) PONT., IV, 10.

⁹) STRAB., V, 4, § 5. — Cf. HOM., ODYSSE. 12. — HESYCH., v.

Κιμμερλοῖς. — HEROD., IV, II, despre Cimmeri lîngă Nistru. — Cf. BELLERMANN, Ueber die Katakomben zu Neapel, Hamburg, 1839, in-4, p. 108 sqq. — RAWLINSON, On the Cimmerians, in Hist. of Herod., III, 150—156, etc. — Despre Cimmeri şi « bordeiele » loră noi vorbimă pe largū în vol. II, Stud. IV, § II.

¹⁰) DOUSA, De itinere suo Constantinopolitano, Lugdunū Batavorum, 1699, in-16, p. 17.

În fine, chiar în secolul nostru, sunt acum vr'o șesze-șeci ani, éttă cum descrie Anglesul William Macmichael un bordeiu din regiunea Buzeului :

«Inserându, ne-am adăpostit într'o colibă, cea mai miserabilă din câte ni s'a întemplantu « a vedé vre-unuța din noi. *Éra o adevărată cavernă de Trogloditū. O tindă aprópe de tott des-coperită, plină de păsseri domestice, formă întrarea într'o suterrană, în care ne-am pogorîtū « pe trei trepte și unde am găssitū doue muieri și trei copii, pitulați în gîurulū cătorū-va sur-celle arđendū în vétră.»¹¹*

«Tovarășulū meū — închiăia cǎlătorulū — fusese în Nubia și'n Egiptū, și eti însumi amū «veđutū colibebele din Finlandia, Grecia și Sicilia; dertū amēndouī amū fostū siliți a recunnósce «că n'amū petrecutū nicī o dată o nópte într'o gaură mai ticălosă.»¹²

Troglodițiū luy Strabone lóngă Buzetū!

Aceia-și natură fisică a petrificatū pentru șecimī de secolī acela-și traīu stereotiptū sub lunga successiune pestriță a némurilorū cellorū mai diverse prin origine, prin limbă, prin tott ce constituă individualitatea morală și materială a unei communități umane.

Lemnulū fiindū rarū și scuptū în câmpia cea pleșuvă a Dobrogii și a Romăniei, fiindū rarū și scuptū sunt acumū doue miī de ani ca și astă-đi, și precumū rarū și scuptū va fi peste doue miī de ani de aci încollo, trebuī vrēndū nevrēndū să recurgi la o altă speciă de construcțiune decâtū într'o zónă lemnosă.

Cea-ce făceati Geți la gurile Dunării, o vedemū făcēndu-se tott atuncī și tott așa în Asia pe laturea orientală a Pontulū de cătră frați lorū Frigiani, o altă ramură a acelleia-și marī ginți tracice.

Eccē ce ni spune în đillele luy Traianū architectulū Vitruviū. descriēndū modulū de a lō-cui în doue regiuni învecinate, dintre carī una e pădurósă și cea-l'altă stērpă :

«Frigiani, așeđați într'o câmpia lipsită de arbori, își factū lōcuințe suterrane găurindū de «susū în gîostū câte o movilă, în interiorulū căriia să se pótă stabili întrū cātū permite mă-rimea spațiulū, értū dintr'o lature mai găurescū apoi o întrare. Peste gaura cea d'assupra «se punū în piramidă vr'o câte-va bārne legate împreună, peste carī se arruncă paiă și pa-pură, și'n fine peste acestea se mai așterne unū grossū stratū de pāmēntū, încātū sub unū «astū-feliū de triplu accoperișū Frigiani lesne îndură atātū ȳernele celle mai frigurose, cātū «și celle mai căldurose vere.»¹³

Archeologia română artū trebui să cerceteze și să lîmuréscă, decă nu cumū-va partea cea mai antică dintre nenumăratele movile, preserate mai cu preferință în tott lungulū Dunării de gîostū, artū fi nesce remășițe pre-istorice alle unortū «bordeie» *à-la-Phrygienne*?

Probă se pare a fi presința bārnelorū în interiorulū unora din elle, după cumū este, de essemplu, aceia despre care vorbesce d. Bolliacū :

«Amū mersū la cetatea dela Frumósă, distanță de 16 kilometri în susū de Zimnicea, pre «Teleormantū; o cetate de pāmēntū regulată, pătrată, cu trei șanțurī și cu o întrare fórte «bine veđută. Amū pusū să facă câte-va săpătore cu vr'o 30 ómenī numai, și n'amū pututū «găssi decâtū *fragmente de vasse de pāmēntū și câte-va bérne putrede la adăncime de unū metru la în-trare*, cumū și doue fragmente de colónă de pāmēntū arstū.»¹⁴

Cu tóte acestea problema remâne în suspensiune pēnē la grupparea tuturortū elemente-lorū de demonstrațiune.

11) MACMICHAEL, *Journey from Moscow to Constantinople*, London, 1819, in-4, p. 105: «we halted for the evening, and took up our abode in the most wretched cabin either of us had ever witnessed; it was the cavern of a Troglodyte; an almost roofless out-house, full of poultry, formed the vestibule to the souterrain, into which we descended by three steps, and where we found two women and three children, squatting round some lighted sticks burning on a hearth...»

12) Ibid., 106: «My companion had been in the huts of Nubia and Egypt, and I had occasionally myself been but indifferently accomodated in Finland, Sicily and Greece; but we both agreed, that this was the most miserable hole in which we had ever been obliged to pass the night.»

13) *De architect.*, II, 1.

14) *Escursiunea archeologică din anulul 1869*, Bucureșci, 1869, in-16, p. 7.

§ 42.

LEGATURA BORDEIELORU CU INVASIUNILE.

Până aci noi am vădit două mari cauze directe ale existenței bordeielor în regiunea cea băltoasă dulce-sărată a Daciei, adică tocmai acolo unde, după cum am arătat, nu există locuințe lacustre:

- 1 Frigul;
- 2 Lipsa de lemne.

Frigul și lipsa de lemne, ambele atât de viguroși schițate la totu pasul de muza lui Ovidiu:

Vai însă cându sosesce possomorita érnă
Rîngindă grozava-i buză, și cându începe gleba
A cănuți cu 'nestulă sub marmora de geru!
Și crivățulă pornesce și néua împlé nordulă,
Și cade, cade, cade: nici sórele, nici ploia
N'o mai topescu acuma, căci frigulă o 'mpetresce;
Și până să dispară ună strată, s'asterne altulă,
Ș'adessea 'n aste culbură de ghiățură îndesate
Privesci într'o grămadă zăpezi din doue iernă!

Sétu:

Aice blânda viță a strugurului dulce
Nu se 'mpletese verde în giurulă unu ulmă,
Nici arborulă nu-și pléacă mlădițele 'ncărcate
De fructe, pèrguite sub luminosulă ceră;
Pelinulă singură numai informă îmbraccă șessulă,
Și nu rodesce câmpulă decâtă amărăciună!

Sétu:

Pustiă, tristă, nudă, nici arbure, nici frunză;
Fugi, fugi d'acéstă țerră...!

Frigul și lipsa de lemne, ambele sunt foarte adevărate, provenind imediat din natura zonei și confirmându minunata persistență a acțiunii climaterice asupra popoarelor; d'ertă există nu mai puțin o a treia cauză a locuințelor suterrane, totu atât de energică, deși indirectă.

O specifică Ragusanulă Raicevich, cellă mai fină observatoră dintre câți ai scrișt vre-o dată despre România.

Ellă țice:

«Satele din șesșu sunt mai tóte foarte meschine, offerindă aspectulă desolațiunii și allă mișeriei. Casele, sétu mai bine vizuinele, sunt construite sub pământulă și se chiamă *bordeie*. De departe nu zăresci decâtă fumulă ce esse de prin coșură, ertă de aprópe veđi numai streșinele, puțină rădicate d'assupra solului și formate din nesce bârne accoperite de țerrênă, peste care cresce érbă. *Locuitorii se ferescu totu-d'a-una de drumurile celle mari și și caută câte o rîpă, câte o vâgăună, unde să nu fie în callea trecătoriloră și să se ascunđă astu-feliu de gîafu și de năpaste.*»¹

Cu unu secolă înainte de Raicevich, aceia-și observațiune o făcea iesuitulă francesu Filippu Avril, carele visitase atuncă curtea domnului moldovenescu Constantin Cantemiru.

¹) RAICEVICH, op. cit., 228: «Sfuggono sempre le strade maestre, e cercano un qualche fosso, o terreno basso, per non essere veduti dai passeggeri, e soggetti a' rapine, e vessazioni.» — Nu înțellegemă de unde va fi luată WILKINSON, op. cit., 142, altă-mintrea scriitoră foarte serioșă, descrierea

de totu fantastică a bordeieloră române: cu unu cată pe sub pământulă și cu unu altulă d'assupra, ș'apoi acésta «dan-toute l'étendue des principautés, toutes de la même grans deur et bâties de la même manière»!! — Nu mai puțină ne-essacți sunt UBICINI, 204, și FRŔHNER, 37.

«In partea orientală a țerei — ȋice ellu — adecă la hotarulü tătărescū, țerraniŷ și toŷi a-
«ceŷ ce ne locuescū pe'n fortărețe *sunt siliŷt a'ŷi săpa vizunie pe sub pămēntū, ascunđēndu-se de*
«*naintea furiei cruŷilorū dușmanŷ ai creștinătății.*»^a

In ȋillele lui Ovidiū creștinismulū nu se încuibase încă pe țermii Dunării, dērtu acellea-șŷ
condiȋiuniŷ fisece împuneatū de pe atuncŷ aceŷa-șŷ necesitate a *troglođitismulū*.

Frigulū, după Strabone; lipsa de lemne, după Vitruviū; temerea unei urgie invasionsare,
după Avriŷ și Raicevich; cāte-trelle după noi, cāci nemicū nu pōte fi mai vișiosū ca o es-
plicaȋiune unilaterală a fenomenelorū istorice; ēccē geneșea *bordeiuŷ* în cāmpia danubiană
cea descoperitā la vigeliā și la nāvallā, și ēccē de ce totū-o-datā acēstā sumbrā înmor-
mēntare de viū a omulū este rarā, escepȋionalā, sporadicā în tōtā regiunea nōstrā muntōsā,
pe care, din dossulū stāncelorū și allū codrilorū, nicŷ furtuna cea deslānțatā, nicŷ inamiculū
cellū fārā milā n'ō isbescū dreptū în fațā.^b

§ 43.

ORIGINEA CUVĒNTULUI BORDEIU.

La prima vedere s'artū putē crede cā vorba *bordeiu* artū fi la noi unū gotismū.

Anglo-sassoniŷ numġatū casa *bord*, de unde împrumutase limba francesā ȋicerea mediană
ecivalinte *borde*, din care conservā astā-ȋŷ diminutivulū în simțū de lupanarū.¹

Diez susține cā *bordeiuŷ* artū fi unū germanismū.²

E mai de mirare cā o face și Diefenbach, deși avea la mână totū ce trebuie pentru a se
convinge cā acēstā etimologiā este o allucinaȋiune filologicā.

Bord s'a contrastū din goticulū *baurd*, ca și *bōt* din *bauth*, *kos* din *kaus* etc.³

Goticesce *baurd*, în tōte celle-l'alte dialecte teutōne și scandinave *bord* și *bort*, anglesesce
board, însēmnā tablā, bancā, malū, zidū, totū-d'a-una ce-va înălțatū d'assupra pāmēntulū,
după cumū observā însușŷ Diefenbach: «Rand, Ufer, als Erhobenes, die *Grundbedeutung*
bildet.»⁴

Bordeiuŷ romānū e cu totulū diversū.

Ellū implicā o lōcuințā subterranā, o escavaȋiune, fiindū de aceŷa-șŷ familiā cu:

1. *Bōrtă*, *caverna*;⁵
2. *Burtucă*, *foramen in glacie*;⁶
3. *Burtușū*, *peritonacum*;⁷
4. *Burghiū*, *cochlea*.

Rădēcina este *bor* sētū *bur*.

a) AVRIL, *Voyage pour découvrir un nouveau chemin à la Chine*, Paris, 1692, in-4, p. 333—46, o întrēgā rela-
ȋiune despre Moldova, pe care noi amū reproduc'ō testual-
mente în *Arhiva Istorică*, I, 2, p. 13: «Dans la partie
orientale, qui confine à la Tartarie, où les Paisans et tous
ceux qui ne demeurent pas dans quelque ville de défense,
sont contrainsts de se faire des loges sous terre pour eviter
la fureur de ces ennemis du nom Chrétien.»

b) Despre bordeiele în Oltenia, ēccē ce ȋice d. IONU IO-
NESCU, *Agricultura din Mehedințū*, 151: «La cāmpia, unde
lipseșce pādurea și unde a fostū totū-d'a-una frică de nāvā-
lirea și stricāciunea Turcilorū, și mai cu sēmā de frică de
a se areta omulū avutū, casele sunt făcute în pāmēntū și
de pāmēntū, sunt cela-ce numimū bordee învălitate cu pāmēntū.
In plasa Blahnița și Cāmpulū sunt bordee făcute în pāmēntū
cu pāreŷ de cārāmidā, sunt bordee mai bune, mai igie-
nice și mai comode decātū inseși casele. In genere bordee-
ele aū duce încāperŷ: o camerā numitā odae, și unū antreu
numitū cuhniā. Bordeulū are 2 stġngeniŷ lungime. Grōpa a-
cēstā se face într'ō ȋi de cātrā optū omeni. Pentru accope-
rimēntulū bordeiuŷ se pune în pāmēntū duce fūrce, una

la unū capetū și alta la altulū; pe fūrcele aceștea se pune
o grindā în lungulū bordeulū. Grinda trebuie să fie grōsā.
Pe grindā, care este de o glūmētate stġngeniŷ așārā de pā-
mēntū, se punū martacŷ cu unū capetū pre grindā și cu
altulū pre pāmēntū dela marginea bordeulū. Preste mar-
tacŷ se pune o lēssā de nulele, preste dġnsa paiā și preste
acește pāmēntū ca de o palmā și mai bine în grossime. In-
trarea în bordee se face pre unū gārliciuŷ accoperitū ca și
bordeulū, prin care se pogōrā și se esse din bordeiū. Unū bor-
deiū cōstā 147 lei.»

1) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 728. — MERLIN, *Ré-
pertoire de jurisprudence*, 5-e éd., Paris, 1827, in-4, t.
2, p. 242: «*Borde*, on nomme ainsi dans quelques provin-
ces une petite ferme, moins considérable que la métairie.»

2) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1836,
in-8, t. 1, p. 54.

3) BOPP, *Gramm.*, I, § 78.

4) *Wört. d. goth. Spr.*, I, 285.

5) *Lex. Bud.*, 63.

6) *Ibid.*, 75.

7) *Ib.*

Căutându dertu acestă rădăcină, fie orî-și-care diferența suffissuluî sétu augmentuluî, și căutând'o totu-o-dată anume în însoțire cu ideia fundamentală de ce-va sfredelitu, noi găsîm numai în limba albanesă întréga genealogia a cuvântuluî:

1. *Burołg*, isvorescú de sub pămêntú;
2. *Burme*, bórta puscei;
3. *Burkd*, grierú, litteralmente insectulú care șede în gaură;
4. *Burim*, isvorú, apa ce isbucnesce affară;
5. *Burghi*, burghiú, instrumentú de sfredelitu;
6. *Burk*, bordeiú.

Radicala acestuî gruppu româno-albanesú se află totú în înțellesú de a despica nu numai aprópe în tóte limbele indo-europee, dertu pêné și la Semiți.

Delitzsch citéză pe arabulú *ba'ara*—a sfredeli, *bi'r*—puțú, *bu'r-a*—grópă; ebraiculú *ba'ar*—a sfredeli, *be'er*—puțú, *bôr*—grópă; arabulú *bara'a*—a tăia, *bari'a*—despărțitu; chaldai-culú *berá'*—a sfredeli; aramaiculú *barar*—a tăia; etiopiculú *barbir*—puțú și altele, tóte revenindú la o tulpină *bar*, «schneiden, graben»⁸, care se regăsesce și'n sanscritulú *bhar*—a spinteca, *bhurigt*—fórfecă, prototipulú româno-albanesulú *burghiú*; zendiculú *bar* sétu *bêrê*—a sfredeli; celticulú *beru*—a sfredeli, *boireal*—burghiú; greculú φάρω, latinulú *forare*, vechiulú germanú *poran* sétu *porôn*, modernulú germanú *bohren*, anglo-sassonulú *borian*, persianulú *buridan*, curdiculú *berum* etc.⁹

Nu mai la Români și la Albanesi acestă radicală atâtu de respândită a datú înse nascere noțiunî concrete de «bordeiú.»

Cunnoscêndú natura tracică a înrudiriî între limbele albanesă și română, noi vedemú că *bordetulú*, ca și *bórta*, ca și *burghiulú*, ca și *burtuca* sétu *burtușulú*, ni-aú remasú dreptú dela Daci, fiindú cu totulú neattêrnate de sassonulú *bord*.

Poporú eminentemente muntêntú, Daciú nu trăiau în *bordete*, dertu ascundeau în elle averea lorú în timpú de resboiú, întocmai după cumú ni spune d. Hahn și despre albanesulú *burk*: «unterirdisches Vorrathshaus, welches auf der Erdoberfläche nicht sichtbar ist und die Habe während eines Krieges birgt.»¹⁰

Unu bordeiú dacicú de acestă natură figuréză fórté clarú pe bass-relievurile Columnei Traiane.¹¹

Să se observe că Macedo-români, deși locuescú aprópe de Albanesi, totuși n'aú de locú vorba *bordetiú*, încâtu originea' curatú dacică pe țermulú nordicú allú Dunării este totú ce póte fi mai irrecusabilú.

§ 44.

GRĂNARELE ȘI MORMINTELE SUTERRANE ÎN DACIA.

Intru câtú locuințele suterrane, cellú puțintú la Dunărea de gîostú, sunt legate destullú de strînsú cu regiunea bălților cellorú mixte, totú pe atâta, ba și mai multú póte, bordeiele implică pêné la unú punctú construcțiunea unorú grănare de asemenea sub pămêntú.

Locuindú ellú-înusuși într'o viziună, țermurênulú câmpiei danubiane putea óre să aibe pof-ta de a clădi ce-va mai confortabilú pentru grănele selle?

In fie-care ordine de idee sétu de lucrurú înțellegința umană posedă câte o singură normă, copprindêndú într'insa totú ce se assémênă sétu se înrudesce.

O casă, fie pentru sine'și, fie pentru buccatele selle, este în fondú totú o casă; și acollo

⁸) DELITZSCH, *Studien über indogermanisch-semitische Wurzelverwandtschaft*, Leipzig, 1873, in-8, p. 50—51.

⁹) FICHTER, II, 96, 131, 135.—CURTIUS, 279.—FICK, *Wörterbuch der indogermanischen Grund-sprache*, Göttingen, 1868, in-8, p. 126.—POTT, *Wurzelwörterbuch der*

indogermanischen Sprachen, Detmold, 1869, t. 2, part. 1, p. 462.—etc.

¹⁰) HAHN, *Lex.*, 16.

¹¹) FRÉHNER, *op. cit.*, nr. 20, p. 95.

unde una din aceste două specii ale genului se scobesc în țerrână, să ne acceptăm a găsi scobindu-se totu în țerrână și pe cea-l'altă.

Varrone, contimpurēnū și ch'iarū amicū allū luī Ovidiū, ȓice:

«Unū factū grānare sub pāmēntū, ca unū feliū de caverne, cea-ce se ch'iamă sirī, după «cumū sunt acellea din Cappadocia și din Tracia etc.»¹

Pliniū cellū betrānū, carele trāia numāi unū secolū în urma luī Ovidiū, ni spune la rōndulū seū:

«Este fōrte utilū de a păstra buccatele în grōpe numite sirī, ca în Cappadocia și în Tracia.»²

Quintū-Curȓiū, scriitorū sincroniū luī Pliniū după opiniunea cea mai acreditatā, ni aratā mai toȓū aceā despre provincia asiaticā Bactriana, a cārii împoporare era învecinatā cu Traciī din Asia:

«Buccatele se ascundū atātū de bine în grōpe, pe carī barbariī le numescū sirī, încātū nu «se potū găsi decātū numāi desgropāndu-se.»³

Spaȓiulū de unū secolū între Varrone și Pliniū seū Quintū-Curȓiū îmbrāȓișāndū tocmai epoca luī Ovidiū, aci este loculū de a desbatte și cestiunea *sirilorū*, deși poetulū, fōrte sobru generalmente în detaȓurī agricole, nu avusese ocasiunea de a-ȓ menȓiona în *Tristele* seū în *Ponticele* selle, precumū nu-ȓ pomenesce nici Strabone.

D. de Rougemont, campionulū cellū mai passionatū allū originilorū semitice în Europa, după ce înȓellesese cā Troglodiȓiī dobrogianiī vorū fi lōcuiți în nesce caverne *naturale* din cauza unei clime *cāldurōse*, adecā totū ce pōte fi mai pe dosū în comparaȓiune cu testulū luī Strabone și cu testulū și mai elocinte allū realitāȓiī, nu ne mai mirāmū cā și invenȓiunea *sirilorū* o accōrdā țerrelorū ecuatoriale, numāi și numāi pentru satisfāȓiunea de a o atribui Fenicianilorū.⁴

În faptū înse, orȓ-unde arū fi, în Tracia seū în Anglia, la Tunisi ca și 'n Bactriana, grōpele pentru grāne au o raȓiune identicā cu a bordeielorū, și anume: decā nu frigulū, apoi lipsa de lemne; de nu lipsa de lemne, atuncī temerea de a-ȓ vedē avuȓia rāpitā d'o datā printr'o neașteptatā invasiune; una din aceste trei cauze, seū doue din elle, orȓ cāte-trelle împreună, cātrā carī se mai adaugā pe icī collea alte consideraȓiunī secundare de unū caracterū localū.

Umiditatea solului pōte strica buccatele celle îngropate, după cumū observase degȓa agronomulū romanū Columella;⁵ este înse nu mai puȓinū adevēratū cā bietulū plugarū prēferā orȓ-și-cumū a le avē nu tocmai bune, decātū a le perde cu deseȓșire.

Bordeiele celle umede nu sunt conforme nici elle cu preceptele igieneī,⁶ și totuși nenorocitulū locuitorū din Dobrogȓa seū din Romānia inferiōrā avea cuvintele selle de a se ascunde cu tōtā familiā pe sub pāmēntū, ch'iarū cu risculū de a cāpēta frigurī, scrofule, tubercule seū rachitismū, mai bine decātū a degera Yerna seū a cādē vēra în robia celui ānteitū nāvā-litorū.

Istoriculū nu trebuī nici o datā să uȓte, cā multe și fōrte multe fenomene în annalele uma-

1) *De re rust.*, I, 57: «Quidam granaria habent sub terris, speluncas, quas vocant σειρῶς, ut in Cappadocia, ac Thracia.»

2) *Hist. Nat.*, XVIII, 73: «Utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia et in Thracia.»

3) *Hist. Alexandri*, VII, 4: «Tritici nihil aut admodum exiguum reperiebatur. Siros vocabant Barbari: quos ita solerter abscondunt, ut, nisi qui defoderunt, invenire non possint. In iis conditae fruges erant.» — Despre Germania cf. *TACIT., De mor. Germ.*, 16, unde înse lipsesce orȓ-ce indicaȓiune topograficā.

4) *L'âge du bronze ou les Sémites en Occident*, Paris,

1866, in-8, p. 247, 255, 256: «Ces Britons, chez qui nous conduisons les Allophyles, avaient certaines coutumes égyptiennes et sémitiques, qui corroborent notre hypothèse. Ils conservaient leurs blés dans des silos. *Le grenier souterrain, qui suppose un sol très-sec et par conséquent un climat chaud, ne peut être en Angleterre qu'une importation étrangère, venue du sud etc.*»

5) *De re rustica*, I, 6.

6) DR. FELIX, *Salubritatea satelorū*, în *Tractatū de hygienā publicā*, Bucurescī, 1870, in-8, t. I, p. 388. — BECQUEREL, *op. cit.*, 334. — LEVY etc.

nității se esplică séu se gjustifică prin *ne-voia* de a allege pe cellu mai micu din doue relle.

Pe țermii Dunării de gïostu, nu Fenicianii au introdusu grănarele și casele suterrane; nu le-au introdusu înse nu mai puținü nici Arianii séu Turanii, ci le-a dictatü natura fisică a regiunii.

Nu noi vomü contesta puternica acțiune primordială a Semiților în Europa, și chïartü tocmai în Carpați; o vomü semnala din contra nu o dată în cursulü scrierii pe față; tôte popórele tracice, cu Daco-geții în frunte, primiseră în sînulü lorü din cea mai depărtată anticitate unü copiosü ammestecü de elementü semiticü; să ne ferimü totuși de a încărca luntrea peste măsură în locü de a o face să plutescă fără pericolü cu cea-ce póte să conțină cu siguranță.

E mai norocosü d. de Rougemont cândü stabilește unü felü de solidaritate între *siri* și între sistema înmormentărilorü suterrane în formă de puțurü, după cumü sunt, bună-órá, celle descoperite în Algeria.⁷

Neminü înse n'a observatü că'n limba maghiară se conservă unü monumentü relativü la acea epocă pre-istorică a îngemănării grópelorü alimentare și funerare.

Unguresce *s'r*, citește *șir*, însemnéază pêne astă-đi o grópă în genere, și mai în speciă unü mormentü.

Sir, adecă tocmai așa cumü điceaü Traciü după unanima mărturiă a fóntanelorü antice: σῖρος, σειρός, *sirus*.⁸

Romănesce *șiródă*, o formațiune învederată din *șiră*,⁹ vrea să đică o cadă: *lacusculus*, *Ständer*, *cuveau*; ¹⁰ értü *șirimpüü*, o đicere și mai remarcabilă, denótă, după definițiunea Lessiconului Budanü: «*canalis aquarius, ductus aquae, caenum profundum, cuniculus subterraneus ex quo effoditur aurum*»; ¹¹ mai pe scurtü, o seriă de noțiunü tóte fórte apropiate de ideya unü grănarü suterranü.

Șirim-püü descompunându-se în doue radicale, din cari cea dela codă, *püü*, însemnéază apă, dela samscritulü *pivâ-mi*, a bé, greculü πῖνω, slaviculü *piti* etc., rămâne *șirim* în înțellesü de grópă.

Ei bine, în limba arménă, curatü ca la Românü, *șirim* vrea să đică grópă, înse totü-odată și mormentü, ca și maghiarulü *sir*.

Șirim arménü este cu atâtü mai prețiosü pentru înțelegerea *șirimului* românü, cu câtü se scie că:

1. Armenii sunt de origine primitivă tracică ca și Daco-geții, încätü ambele ramure trebuțatü să fi avutü de'nteitü o limbă tóрте assemănată.¹²

2. În Armenia essistatü din vechimea cea mai depărtată nu numai bordeie ca și la noi, nu numai grópe alimentare, dértü pêne și animalii se țineatü acolo pe sub pământü.¹³

Aceste doue considerațiuni reversă o nouă viuă lumină asupra vorbei *șirim*, a căriya solidaritate la Românü și la Armenii rămâne mai pe susü de orî-ce îndouélă.

7) ROUGEMONT, op. cit., 82.

8) Ni pare reü că nu avemü în mână scrierea lui SELIG CASSEL, *Magyarische Alterthümer*, Berlin, 1848, in-8, pe care o cunnósemü numai din citațiunile lui VIVIEN DE ST. MARTIN, *Etudes de géographie auclenne*, Paris, 1852, t. 2, p. 71. — Amü fi curiosü de a sci, đecă ellü a surprinsü importanța lui *sir* maghiarü și originea-i tracică.

9) Romănesce finalulü *ódă*, în celle-l'alte limbe romanice *oda* și *ata*, este câte o dată o simplă lungire fonetică, alte dăți o întărire a ideei coprinse în porțiunea cea radicală a cuvântului, după cumü veđi în DIEZ, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1838, in-8, t. 2, p. 292, unde adduce ca esemple: span. *nuvada*, portug. *brivada*, ital. *lombata*, *lunata* etc.

10) *Lexicon Valachicum*, 64f

11) *Ibid.*, 644 și 206.

12) HEROD., VII, 73: 'Αρμένιοι δὲ κατὰ περ Φρύγες ἐσ-σάχατο, εὐντες Φρυγῶν ἀποικοι. — Cf. STEPHAN. BYZ., V. *Armenia*.

13) XENOPH., *Anab.*, IV, 5, 25. — DIODOR. SICUL., XIV, 28, după traducerea lui Höfer, t. 2, p. 389: «En traversant les montagnes de l'Arménie... l'armée entière aurait péri, si elle n'eût pas bientôt rencontré des villages remplis de vivres. Dans ces villages, le bétail était gardé dans des souterrains où on le faisait descendre; les hommes entraient dans les maisons par des échelles...» — O imagine a *bordeiului* arménü veđi în WEISS, *Kostümkunde, Handbuch der Geschichte der Tracht, des Baues etc.*, Stuttgart, 1860, in-8, t. 1. p. 467.

Dacă vomă mai adăuga samscritulă *sirâ*, mai bine *șirâ*, întocmai ca *sâlâ* = *șâlâ*¹⁴, căci arménul *ș* reclamă aci pe *ș*, însemnându cǒfă seú unú vasú în formă de tubú,¹⁵ ceia-ce este identicú cu românulă *șiródă*, o să avemú o galleriă etimologică destullú de bogată pentru a puté urmări originea *sirului* tracicú, pe care Daco-geții avându-lú sub diverse forme dialectice de *șira*, *șirim*, *șir*, de acollo atú trecutú la Românii *șiródă* și *șirimpú*, értú prin Românii la Ungurii *șir*.

§ 45.

REGIUNEA SIRULUI ÎN ROMÂNIA.

Ca să precisămú acumú după puțină zóna de predilecțiune a grópelorú alimentare în România, ni place a recurge și de astă dată la d. Ionú Ionescu.

D-sea dices :

«Pentru ca să se păstreze gránele în grópe, se facú grópele în pământú în forma unei caraffe. Gúttulú caraffeí, prin care se tórna gránele în grópă, este de unú statú de omú de naltú, și grossú cáttú póte să între unú omú. Corpulú caraffeí, în care se ținú gránele, e grossú, și cu cáttú va fi mai mare, cu atáta grópa va copprinde mai multe gráne. Fundulú grópei trebuie să fie îngustú. După ce se face grópă, se arde și se usucă. Grópele se facú în fața casei, ca să fie mai apérate de șóreci. În grópă gráulú este sustrasú dela acțiunea aerului, a căldurei și a umezellei, și prin urmare dela cauzele carú provócă fermentațiunea și stricăcțiunea lui. În grópe nicú gargarițele nu se facú. Inse pentru ca să se conserve în grópe, trebuie ca gránele să fie fórté bine uscate, căci de vorú duce cu sine în grópă umiditate, se desvêlesce fermentațiunea și se aprindú, se strică, dobândindú unú mirosú și unú gustú fórté neplăcutú. Gránele se punú în grópe pêne la gura lorú. Gura se astupă cu unú capacú și peste capacú se pune pământú în totú gúttulú grópei. Mai înainte cultivatorií românii păstráu gránele lorú în grópe, și *chiarú le păstréză și pêne în ășioa de astă-șii în unele locuri, ca în gúdețulú Ialomița.*»¹

Astú-felú dérú gránarele suterrane, ca și bordețele, deși nu sunt necunnoscute restului României, totuși se potú considera mai cu preferință ca o trăsșură propriă a regiunii mlașcinelorú nóstre cellorú mixte, copprindéndú adecă Dobroga și tótă laturea nordică a Dunării dela Marea-négră cam pêne pe la Ialomița².

Nu ne înduoimú că archeologia nu va întârđia a descoperi totú pe acollo și *puțurú mormântare*, carú fuseseră aprópe pretutindení într'o epocă pre-istorică sóțe mai-mai nedespărțite și probabilmente imitațiunii alle grópelorú alimentare.

Dupla accepciune a cuvântului maghiarú *sir*, unú prețiosú restú retăcitú pêne 'n șillele nóstre din vocabularulú tracicú, implică acéstă coincidință și în Dacia, după cumú a constatat'o fórté bine d. de Rougemont în celle-l'alte *πυρς à silos*, și după cumú în Caucastú o indică éroși dupla accepciune a cuvântului arménú *șirim*...

§ 46.

LIVREUA TERRITORIULUÍ.

«Poporulú—disese nu sciú unde Humboldt—pórtă livreua territoriului.»¹

Cândú se 'ntemplă că mai multe naționalitățií lócuescú în aceia-și regiune, le unesce pe tóte comunitatea *livrellei*.

¹⁴) ПИЧЕТ, *op. cit.*, II, 280, crede că forma primordială a *sirului* a fostú o cǒfă seú unú vasú cu gráulú îngropatú în pământú. D. Ionú Ionescu, citatú în paragrafulú ce urmază, constatá în adevêrú că pêne astă-șii grópele alimentare în România «se facú în forma unei caraffe.»

¹⁵) Despre posibilitatea în limba samscrită a unei forme cu *ș* lóngă o formă cu *s* anume în grupulú inițialú *sr — gr*,

veđi POTT, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 1, part. 2, nr. 239; t. 2, part. 1, nr. 526 etc.

¹) Lecțiuni de agricultură, 142—3.

²) O caracteristică fórté nemerită a naturii fizice din Ialomița, veđi în Dr. ΚΑΡΑΚΑΣΑ, *Τοπογραφία της Βλαχίας*, Bucur., 1830, in-8, p. 375-6.

¹) Kosmos: «Die Völker tragen die Livree der von ihnen bewohnten Gegenden.»

La prima vedere creșt a face cu o singură viță de ómenŷ, și numai o cunnoscință mai îndelungată și mai de aproape permite a distinge în vasta famillă nesce divergințe organice.

Ovidiū menționéză o mulțime de némurŷ la gurele Dunării; dérū nițăirŷ noi nu găssimū în *Tristele* și 'n *Ponticele* vr'o demarcațiune între acelle diverse elemente.

Intr'unū passagiū ellū strigă cu desperare că însușŷ Omerū arū fi devenitū Getū în Dobrogiā :

Si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
Esset, crede mihi, factus et ille Getes!²

Dérū a fi Getū nu este pentru Ovidiū o ideă precisă.

Sarmațŷ, Iazigŷ, Coralŷ, Gețŷ, sunt confundațŷ mai pretutindenŷ.

Intr'unū locū ellū dice că trăesce în *Sciția* :

Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris...³

și immediatū după aceța se plânge de a fi între *Sarmațŷ și Gețŷ* :

Quid mihi nunc animum dira regione jacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putas?⁴

Intr'una și aceța-șŷ elegiă ellū numesce loculū essiliuluŷ seŷ de 'nteitū *Sarmațŷ* :

Sic ego Sarmaticas longe projectus in oras...;

apoŷ *Sciția* :

Sed dedimus poenas, Scythicique in finibus Istri.. ;

în sferșitū *Geția* :

... . . . poenae modo parte levata,
Barbariem, rigidos effugiamque Getas!⁵

Intr'o epistolă *Corallit* capetă epitetulū de « accoperițŷ cu peŷ » :

Litora pellitis nimium subjecta Corallis...⁶;

într'o altă învecinată aceța-șŷ calificațiune se dă *Gețilorū* :

Hic mihi Cimmerico bis tertia ducitur aestas
Litora, pellitos inter agenda Getas...⁷

Aci vedețŷ pe *Iazigū* :

Ipsae vides, onerata ferox ut ducat Jazyx
Per medias Istri plaustra bubuleus aquas...⁸;

mai încollo aceța-șŷ imagine se attribue *Sarmatulū* :

Perque novos pontes subter labentibus undis
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves...⁹;

aŷurŷ *Getuluŷ* :

Et discam Getici quae norint verba juveni...¹⁰

²) Pont., IV, 2.

³) Trist., III, 2.

⁴) Ibid., III, 3.

⁵) Ib., V, 1.—Cf. Pont., I, 2, vers. 108-114

⁶) Pont., IV, 8.

⁷) Pont., IV, 10.

⁸) Ibid., IV, 7.

⁹) Trist., III, 10.

¹⁰) Pont., I, 8.

Sarmații și *Geții* sunt d'o potrivă căllăreși :

Sarmaticae major Geticaeque frequentia gentis
Per medias in equis itque reditque vias...¹¹

Deși cunnósce sabia¹² și cuțitulū¹³, totuși arma de preferință, arma așa dicëndü națională a *Getulul*, este arculü :

Hic arcu fisos terruit ense Getas...¹⁴

Totu arculü ni se spune a fi arma favorită a *Sarmatulul* :

Moris an oblitus patrii, contendere discam
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci?...¹⁵

De asemenea a *Jazigulul* :

Pugnabunt jaeulis dum Thraces, Jazyges arcu...¹⁶

Nu mai puținü a *Scitulul* :

Nil agitur tota Ponti regione sinistri,
Quod mea sedulitas mittere posset, erat;
Clausam tamen misi Scythica tibi tela pharetra...¹⁷

Ameșittü de acéstă estremă assemenare esterióră între tóte némurile dela gurele Dunării, Ovidiü identifică adesea pêně și limbele getică, scitică și sarmatică.¹⁸

Ellü nu precepea ceia-ce Humboldt botéză atâtü de bine : *livreua territoriulul*.

Și totuși unü poetü latinü contimpurénü luı Ovidiü descriesese acéstă *livrea*, decă nu totü atätü de laconicü, încaı nu mai puținü clarü decâtü marele naturalistü germanü.

Fie-care regiune are o altă *lege*, o altă *figură*, o altă *culóre*, transmittēndu-le acellora ce o löcuescü, dicea Marcü Maniliü :

Idcirco in varias leges variasque figuras
Dispositum genus est hominum, proprioque colore
Formantur gentes, sociataque jura per artus
Materiamque parem privato foedere signant.
Flava per ingentes surgit Germania partus.
Gallia vicino minus est infecta rubore...¹⁹

Pe *Geți* și pe *Sarmați*, mai cu sémă, îi amalgaméză nu numaı Ovidiü.

Ptolemeü de asemenea numesce *Sarmați* pe *Geți* dela Nistru : Τυρραγγίται Σαρμάται.²⁰

Fasti Romani, vorbindü despre triumfulü luı Asiniü Gallü pe la anulü 15 înainte de Cristü: «L. Asinius Gallus de Sauromateis», subînțellegü și pe *Geți*, peste carı trebuiaü să trecă Romanı pentru ca să fi pututü agiunge pêně la *Sarmați*.²¹

Florü cândü dice : «Sarmatae patentibus campis inequitant et hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit»²², nu póte să nu fi avutü în vedere și pe *Geți*, pe allü că- rora territoriü, în Moldova de gıosü și 'n Bugıacü, se petrecea acțiunea.

Arrianiü, geografü de multă autoritate și tocmai din timpulü luı Traıanü, nicăiri nu menționéză pe *Geți* și pe *Sarmați* alläturi unı cu alțiı, dēru în *Tactica* sea ellü copprinde ta-

¹¹⁾ *Trist.*, V, 7.

¹²⁾ *Pont.*, I, 2; II, 1.

¹³⁾ *Trist.*, V, 7.

¹⁴⁾ *Pont.*, IV, 9.

¹⁵⁾ *Ib.*, I, 5.

¹⁶⁾ *Ibid.*, vers. 107.

¹⁷⁾ *Ib.*, III, 8.

¹⁸⁾ *Trist.*, V, 7; *Pont.*, IV, 13; *Trist.*, III, 14; etc.

¹⁹⁾ MANIL., *Astronomicum*, III, vers. 708-740.

²⁰⁾ *Geogr.*, III, 10.—Cf. STRABO, VII, 3, § 2:.. οι άμαξοικοι Σκύθαι και Σαρμάται και γάρ νύν άναμίμικται ταύτα τά έθνη τοίς Θραξί και τά Βασταρηνιά, μάλλον μίν τοίς έκτός Ιστρου άλλα και τοίς έντός.

²¹⁾ Cf. SAFARJK, *Slow. Star.*, 279.

²²⁾ FLOR., IV, 12.—Cf. STRABO, VII, 3, § 14.

citamente ambele națiuni sub numele de Σαρματάται, éru în Cynegetica sub acella de Γέται.²³

Acéstă perpetuă identificare a differitelorú popóre din câmpia României, pe d'o parte este cea maî elocinte probă despre puternica acțiune a naturéi fizice pentru a li da tuturorú o singură fisionomiă, éru pe de alta ne autorisă a rectifica aci în trecétu o erróre capitală, commisă de cătră unú șirú de commentatorí aî Columnei Traiane.

§ 47.

CĂLLĂREȘII GEȚI PE COLUMNA TRAIANĂ

Pe bass-relievrile monumentului lui Traianú nu figuréză nici decumú și nu potú figura «cállăreșii sarmațî veniți în agútorulú Dacilorú»¹, după cumú s'a cređutú pêne acuma, ci *cállăreșii geti cîi*, pe carí îi chiăma sub stégurile lui Decebalú nu numai vecinătatea, dérú maî allesú communitatea originii tracice, communitatea limbei, communitatea interesselorú.²

Dovédă :

1. In cursulú resbellului daco-romanú Sarmațîi, și anume cea maî fórte ramură a lorú, Iazigii³, se aflaú nu în alianță, ci în dușmăniă cu Decebalú⁴;

2. Pe inscripțiunile și monetele cele autentice alle lui Traianú, ellú se numesce *Germanicus* și *Dacicus*, nicăiri înse *Sarmaticus*⁵, după cumú n'arú fi útatú a se întitula decă Sarmațîi arú fi fostú aliațî cu Dacií, aparținéndú ambele aceste popóre la câte o ginte cu totulú differitú;

3. Strabone ni arrétă că Dacií și Gețîi formaú o confederațiune militară, avéndú o armată comună, une-orí maî mare, alte dáșî maî mică⁶;

4. Nu numai armele Gețilorú și modulú lorú de a căllări se assemenatú cu alle Sarmațîilorú, dérú se asseména pêne și zaua cea de pelle în formă de șoldí de pesce, după cumú ni spune fórte lîmuritú Marțialú, carele muri la anulú 103, adecă tocmaî în intervallulú espeđiunií dacice a lui Traianú; vorbindú despre pofta lui Domișianú de a purta ellú-ínsușî acéstă speciă de armatură, *lorica sarmatica*, ellú dice :

Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis,
Et Martis Getico tergoze fida magis...⁷

Astú-fellú nu maî remăne nici unú dubiú că aménduoé ramure tracice d'a-stânga Dunării, atátú *bellicosií* Gețîi precumú și *forțîi* Dacií, sunt represințați pe bass-relievrile Columnei Traiane.

Lipsa uneia din elle, arbitrariamente înlocuită prinr'unú continginte de Sarmațîi, a fostú unú fenomenú enigmaticú, pe care, profitândú de ocasiune, noí ne-amú simțitú datorí a lú limpedi.

²³) ARRIAN., *De venat.*, cap. 23.— *Tact.*, passim, unde numele Gețiloru se găsesc numai o data, chiarú la finea cărții, p. 96 ed. Blancard. — APPIANU, unú altu scriitorú forte ponderosú totu din epoca lui Traianu, confundă pe Gețîi cu Bastarnii, *Macedon.*, IX, 1, și XVI, 2. — DIO CASS., LI, 23, face din Bastarnii Scitii.

¹) CIACONI, *Historia utriusque belli Dacici*, în CIPARU, *Archivú pentru filologiă*, Blasiu, 1867, in-4, p. 135: «Tertius hic fuit cum hoste congressus, in quo multi pedites Daci, equites Sarmatæ ceciderunt...» — FRÖNER, *op. cit.*, passim, vede la totu passulú în Columna Traiană pe Parții!

²) STRABO, VII, 3, § 10 și 13.

³) *Ibid.*, VII, 4, § 17: οἱ Ἰάζυγες Σαρμάται... — PLIN., H. N., IV, 12: «Jazyges Sarmatæ...» TACIT., *Annal.*, XII, 29:

eques e Sarmatis Jazygibus...» *Id.*, *Hist.*, III, 5: «principes Sarmatum Jazygum...»

⁴) DIO CASS., LXVIII, II. — Cf. PLIN., H. N., IV, 12, despre ostilitatea între Daci și Iazigii.—Ca monografiă despre Iazigii, deși slabă, veđi HENNIG, *De rebus Jazygum*, Regiomonti, 1812, in-8.

⁵) Inscriptiunile în FRÖNER, *op. cit.*, 151-62.—Numismele în FABRETTI, *De Columna Traiani syntagma*, Romæ, 1683, in-f., p. 269-314.—Apoi ORELLI, KOHEN etc.

⁶) STRABO, VII, 3, § 13 ad finem.

⁷) MARTIAL., *Epigram.*, VII, 2.—NIEBUHR, *Kl. hist. Schr.*, I, 394, nu și-arú fi datú ostenélla de a căuta esclusivamente printre Sarmațîi pe «geharnischten Reuter» din Columna Traiană, decă 'și adducea a-minte disticulú lui Marțialú.

§ 48.

LEGEA INFLUINȚEI TERRITORIALE POSTUME.

Nimeni n'a observatū încă o lege istorică: *acțiunea teritoriului asupra unei națiuni chiarū după ce acéstă de-multū degia illū parāssise.*

Este unū felū de influință care pōte să urmărească unū poporū Țecimī de secolī și la distanțe immense.

P osteritatea unū lōcuiorū din Himmalaġa dintr'o epocă pre-istorică se suppone pe nesciute acesteī îndērētnice acțiunī lōcuindū astă-Țī unde-va în Elveġia.

Vorbindū de Nomenclatura Munteniei, noi aretarāmū în Studiulū II, în ce modū legionarī lū Traianū, veniți unī din Alpi, alți din Pirenei, și-au căutatū în Dacia mai de preferință o pozițiune teritorială analogă cu a patriei lorū primitive; ș'apoī emigrāndū mai târđiū de aci în Tracia, își allegeau ērōși în Balcanī, mișcați de aceiași tendință instinctivă, nesce cufburī assemēnate cu alle Carpaților.

Cu alte cuvinte, pēnē și în fundulū Macedoniei ei nu încetaū, după unū lungū șirū de vēcurī, a resimți o influință climaterică italiană seū spaniolă.

Înainte de colonizarea romană la Dunăre, acella-și spectacolū ni 'lū presintă Geții și Daci.

Sub Ovidiū, allū căruia cellū mai legitimū interprete este Strabone, România actuală se dividea în douē porțiunī fōrte distinse: la cataractele Dunării, adecă în Oltenia, locuiau Daci; în gōsulū fluviulū pēnē la Pontū, adecă în șessulū Munteniei, Moldovei și allū Bugăaculū, petreceau Geții; ambele naționalități avēndū aceia-și origine și vorbindū aceia-și limbă, dēru unī fiindū *plăiași* și ceī-l'alți *cāmpenī*.¹

Lōcașū de predilecțiune allū Geților era nāsipōsa pustietate dintre Prutū și Nistru: *ή τῶν Γετῶν ἐρημία*², unde chiarū astă-Țī rare-orī gāssesce cine-va unū pērīū, o măgură seū unū arbure.³

Adăpostū favoritū allū Dacilorū, din contra, erau isvōrele apelorū curgētore, nālțimea munților, dēsișulū codrilor, cununele pururea rourate alle crescutulū carpatinū.⁴

Geții lesne s'artū fi pututū apropia de plaū și Daci de câmpia, dēru nu voiaū s'o facă, după cumū nu voia să remānă în deliciale Romei acellū barbarū, despre care Țice Ovidiū:

Quid melius Roma? Scythico quid litore pejus?
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit?⁵

Douē națiuni surorī, de unde óre li venia Dacilorū acéstă pasiune de pădure și Geților dorulū pustiulū?

Ceīa-ce ū Strabone pentru Ovidiū, totū aceīa este în casulū de față Tucidide pentru contimpurēnulū seū Erodotū: unū prețiosū contestū.

Pe la anni 500-400 înainte de Cristū, pe cândū nu erau încă Geți și Daci pe țermulū nordicū allū Dunării, șessulū Munteniei, Moldovei și allū Bugăaculū illū ocupaū Sciții, plaulū Terrei-Romānesci aparținea Agatirsilorū, ērū Temeșiana Siginilorū.

Pe Geți, ca și Erodotū, Tucidide ū cunnōsce numai în Dobroġia, dēru vorbește totū-o-dată și despre Daci, pe carī cellū-l'altū nu-ū menționēză; ș'apoī vorbește în deplina cunnōscință de cauză, căci era Tractū ellū însu-și⁶ și locuia chiarū în Tracia, unde posseda nesce bogate mine de aurū.

¹) STRABO, VII, 3, § 13.

²) *Id.*, VII, 3, § 14.

³) LAXMANN, *Von der Moldau und Bessarabien*, de 'nteii svedesce în *Tidningar utgifne af et Sällskap i Abo*, 1773, nr. 19, apoī tradusă în SCHLÖZER, *Briefwechsel*, Göttingen, 1780, in-8, t. 4, p. 226: «Wenn man Akkierman ausnimmt, so ist in ganz Bessarabien fast kein Baum zu finden. Die armen Hasen müssen sich unter dem Papaver Rheas, der Phlomis flos venti, oder einem von der Mus Schljäpus und Talpa vulgari aufgeworfenen Erdhügel verstecken.»

⁴) Cf. PLIN., *H. N.*, IV, 25.— Cf. FLOR., IV, 12: „Daci montibus inhærent...”— Cf. STATIUS, *Theb.*, I, vers. 20: „E conjurato dejectos vortice Dacos.” — *Id.*, *Silv.*, III, 3, vers. 169: «Quæque suum Dæcis donat elementia montem.»— etc.

⁵) *Pont.*, I, 3.

⁶) SUID., ad vocem.— MARCELL., *Vita Thucyd.*, Țice că numele patronimicū allū lū Tucidide, după cumū e consemnatū chiarū în epitafulū istoriculū, era *Ὀρόλος*, nu *Ὀλόρος*. — Unū rege allū Geților din secolulū II înainte de Cristū se numea de assemenea *Oroles*, veđi JUSTIN., XXXI, 3.

Ei bine, Tucidide, ὁ συγγραφεὺς, istoricul prin escellență, pe care anticitatea illă făcea ca și pe Erodottu «părinte allu istoriei», Tucidide dice:

«Odrisianul Sitalce puse în mișcare de nteiu de Traci ceș așeđaș la sudu de munșii «Hemü și Rodopü, căci toș i eraü suppus pënë la littoralulü Pontuluș și pënë la Elles-pontü; apoi pe Geș și pe alșii căș se așla la nordü de Hemü d'a-drępta Istruluș în apropiare de Pontü. Geșii și ceș-l'alșii de acollo sunt *vecinș Scișilorü, avęndü acellea-și arme și obi-ceșurș, toș arcaș cällärș* (ἄμοροι τε τοῖς Σκύθαις καὶ ἠμόσκειοι, πάντες ἱπποτοξόται). Sitalce a mai chiămatü «o mulțime de *muntent liberș din Tracia, armaș cu pumnare și numiș Davș, carș löcuescü mai cu sęmă în Rodopü* (τῶν ὄρειων Θρακῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων, καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες).»⁷

Apoi adauge:

«*Din pedestrime, ceș mai viteș eraü purtătorü de pumnare ceș libert, veniș din Rodopü.*»⁸

Mai încollo:

«In aceș-a-șü vęră veniră la Atena trei-sute pedestri Traci *din nęmulü dacicü armaș cu pumnare* (τῶν Θρακῶν τῶν μαχαιροφόρων τοῦ Διακοῦ γένους).»⁹

In acestü modü, după irrecusabila mărturiă a lui Tucidide, cu multü înainte de ase așeđa în România Daci eraü *plăiaș și Geșii cęmpenș*; și decă i-amü urmări și mai susü în istoria primordialelorü migrașionü alle ginșii tralice, ne-amü convinge, pöte, că plăiaș aü fostü Daciș și cęmpenș Geșii chřarü înainte de a fi trecutü din Asia în Europa: dęrü acęștä interresantă problemă ne va preocupa în *Istoria etnografică a Muntenieș*.

In cursulü unuș laboriosü semi-millenniü, fie la sudü, fie la nordü de Dunăre, Geșii și Daciș conservaü absolutamente acellea-șü doue felurü de trașu: sub ori-ce latitudine sęü longitudine geografică, ei ișü căutaü, fie-care a-parte, căte o normă teritorială stereotipă.

Geșii sunt toș *arcaș cällärș*, dice Tucidide.

Dęrü öre nu totü așa iș descrie și Ovidiü?

Cällärü pe caș selbateci vrășmașii vinu încöce,
Vestindü a lorü sossire săgęșile ce sböră,
Și remänęndü dreptü urmă pământulü despuatu!

Ori-cätü de mare arü fi avęntulü civilisașionü umane, astă-đi ca și n epoca lui Tucidide, cęmpia este specialulü tęrręmü allü cavallerieș și allü armelorü *departe-aruncătoare*, ca să ni fie permisü a ne esprime astü-felü: săgęttă, glonșü, ghřulea, totü una.

Inse o dată incarnändu-se printr'o secolară ședere pe șessü acęștä tactică ostășescă cu differitele i urmări directe și indirecte asupra moravurilorü, cumü öre voiș ca o assemenea nașione să nu doręscă aceș-a-șü dispoșișione a soluluș în töte trecerile selle successive din țęrră în țęrră, ferindu-se cu din-adinsulü de mușș, unde callulü și arculü sunt d'o po-trivă la strımtöre?

Pe Daci, de altă parte, pe cândü löcuatü încă în Rodopü, Tucidide ni-i depinge pedestri și purtătorü de μάχαιραι, adecă de nesce micü săbie resucite, avęndü o formă cam de seceră și pe carü noi nu le scimü traduce mai bine decätü prin *pumnare*, căci Romanii le điceau *sica*.¹⁰

Totü pedestri și totü μαχαιροφόροι se represintă glötele dacice și pe bass-relievurile Colum-nei Traiane, deși scena se pętrece în Carpaș și cu cincü secolü mai încöce.

Negreșitü că vorü fi fostü și cälläreș pintre Daci, după cumü vorü fi fostü și pedestri pin-

7) THUCYD., II, 96.—ROESLER, *Röm. Stud.*, 27, citeză pas-sagiu lu dio CASSIUS, XI, 22, despre primitiva löcuire a Daciloru în Rodopu, și cunnöșee förte bine marturia lu s RABO, VII, 3 § 12, despre identitatea între Δακοὶ și Δάοι; ei bine, nesce cälläuze atătü de positive nu-lu conducü totuș la Tucidide.—și mai obstinatu este UKKERT, III, 2, p. 598, nota 9, unde

se mulțumese purü și simplu cu dogmatica frasă dată ca asiomă: «Daker werden erst viel später genannt.»

8) II, 98.

9) VII, 27.

10) VALER. MAXIM., III, 2, § 12

tre Geș; voru fi avutü arce și Daciï, după cumü voru fi avutü pumnare și Geșü; între zone extreme fiindü maï multe puncturï intermediare, unü felü de traïu intermediarü este și ellü o neapërată consecință pentru marginașü a doue nașionü limitrofe; părțile maï descoperite alle Olteniei, Dolgiulü sêu Romanașulü bună öră, aü fostü celebre altă dată prin caiï lorü, după cumü vomü vedé în Studiulü IV, și totü acolo petreceaü ceï maï bunï arcașü românü din evulü mediü, celebrașü în legendele germane din acea epocă; dëru cu tôte acestea e nu maï pușinü adevëratü, că pe Columna Traiană nu caiï și nu arcele, ci maï alleșü pedestrirea și pumnarele forméză trässura caracteristică a ostașulü dacicü; o trässură ce 'lû distinge anume de arcașü cällärü Geș, veniș de pe la gurele Dunării în așutorulü luï Decebalü și carü, precumü scimü din Ovidiü, nu differiaü întru nemicü de arcașü cällärü Sarmașü.

Pedestrirea și armele *d'apröpe-lovitöre*, fie pumnarü, fie măcücă sêu altü ce-va, aü fostü și vorü fi totü-d'a-una proprie regiunilorü muntöse, unde omulü în luptă cu semenulü seü, ca și 'n grossolanulü duellü peptü la peptü cu ursulü, are maï multă nevoiă de unü bunü cușitü decätü de unü armasarü sêu o carabină.

Èccë de ce și Daciï, o dată dedaș a se cășara pe piscurï, pușinü li pëssa de a trăi la sudü sêu la nordü de Dunäre, dëru numai nu cumü-va pe câmpiă, ci totü pintre pletöse culmï alpine.

Darwin, alle căruï observașionü, luate una căte una, sunt generalmente atätü de fine și atätü de gïuste, färă ca totuș din summa loru să resulte sintesea ce-ï place să și-o închipu-escă; Darwin citéză, între celle-l'alte, doue esemple förte originale, și anume :

1-o. Americaniï numiș *Payaguas* se nascü cu nesce gambe de totü subșirï și nesce brațe de totü grösse, fiindü-că pärinșü și moșü lorü petrecëndü și și nópte în luntri, essercita-serä meretü mânele prin cărmă, dëru nu făceaü maï nicü unü usü de picjöre;

2-o. Eschimosiï se nascü cu o aptitudine estraordinară pentru pescăriă, numai și numai fiindü-că toș ascendișilorü lorü n'aü avutü apröpe nicü o altă trébă fisică și intellectuală decätü de a prinde vișei de mare.¹¹

Imaginașivë că unü evenimentü silesce pe Payaguas și pe Eschimosiï a emigra.

Unü Payagua, cu gambele luï celle neputincjöse, fi-va öre în stare de a se așeșda în munș, unde, assemenea căpriörelorü, trebuï să sară din stâncă în stâncă?

Unü Eschimosü, croitü din mătrice a fi pescarü, va căuta pretutindea unü șermü unde să nu-ï lipsescă vișei de mare.

Nu este numai atăta.

Unü medicü francesü a desvoltatü în treï studie consecutive förte remarcabile resultatü proprielorü selle observașionü în Messicü asupra effectelorü fisiologice alle aerulü rareficatü¹², de unde conchide despre estrema dificultate a indivișilorü din șesü de a se

¹¹) DARWIN, *op. cit.*, I, 125: «Rengger (Saügethiere von Paraguay, p. 4) attribue la minceur des jambes et la grosseur des bras des Indiens Payaguas au fait que leurs générations successives ont passé la presque totalité de leur vie dans des embarcations, presque sans se servir de leurs membres inférieurs. D'après Cranz (History of Groenland, 1, 230), qui a vécu longtemps chez les Esquimaux, les indigènes admettent que le talent et la dextérité à la pêche du phoque, art dans lequel ils excellent, est héréditaire; il y a là réellement quelque chose de vrai, car le fils d'un pêcheur de phoques célèbre se distinguera même lorsqu'il aura perdu son père pendant son enfance; dans ce cas, c'est autant l'aptitude mentale que la conformation du corps, qui paraissent être héréditaires. On assure qu'à leur naissance les mains des ouvriers sont en Angleterre plus fortes que celles des classes aisées. Chez les enfants, déjà longtemps avant la naissance, l'épiderme de la plante des pieds est plus épais que sur toute autre partie du corps, fait qui, à n'en pas douter, est dû aux effets héréditaires d'une pression exercée pendant une longue série de générations... »

¹²) JOURDANET, *Les altitudes de l'Amérique tropicale comparées au niveau des mers*, Paris, 1861, in-8; *L'air raréfié dans ses rapports avec l'homme malade*, Paris, 1862, in-8; *Note sur l'anémie dans ses rapports avec l'altitude*, in *Séances de l'Acad. de médecine*, 1863, 10 martiü; cãtëtrele citate de BECQUEREL, 168, carele adaögă: «Lorsque des individus habitent dans des lieux très-élevés au dessus du niveau de la mer, il survient dans leur constitution, dans leur tempérament, dans leurs habitudes, des modifications physiologiques qui s'harmonisent avec le milieu raréfié au sein duquel ils vivent. Ces modifications de constitution sont spécialement les suivantes: l'appétit devient vif, ardent, facile; les digestions rapides. La respiration et la circulation s'exécutent avec une fréquence plus grande, qui finit par devenir habituelle et tout à fait normale. La respiration devient en même temps ample, puissante. L'ascension a lieu d'sormais sans dyspnée, la voix se fait entendre à de grandes distances et sans fatigue. L'exercice musculaire est bien supporté. Les montagnards sont agiles, vifs et ardents... »—Cf. FOISSAC, I, 312.

acclimata într'o regiune muntosă, pentru care, ca să respire și să âmble, omul trebuie să aibe un peptu mai largu și nesce membri de mojiune mai musculoși decâtu ceia-ce 'y era necessaru în aerul mai condensatu și pe solul mai oblu allu câmpiei.

«Câte-va hurmalle și puțină apă — ȃice unu altu igienistū — agiungu pentru a satura «pe Arabulū din Sahara, pe cāndū Eschimosulū se îndopă cu provisiuni enorme de grāsime de balenă. Acestă diferinȃ de nutrimentū este unu effectū allu climatei; înse ea tra-ge dupe sine nesce obiceiuri cari modifică starea materială și activitatea vitală a organelorū. De aci se nascū rezultate organice ce se transmittū prin ereditate. Modificățiunile cāpătate de cātră strămoși devinū nesce trāsurre congenitale în constituțiunea strănepoșilor. Din tată în sifu, Arabulū este subțire, viuoiu, musculosu, macru; Eschimosulū «e îndessatu, grassu, greu...»¹³

Dēca o națiune întrēgă, constrinsă de forȃ, arū fi silită a se muta vrēndū-nevrēndū din șessū în munte, maioritatea s'arū stinge cu timpulū, conservāndu-se numai indiviȃii cei excepționali, adecă cei mai peptoși și mai vēnoși, cari arū produce érōși cu încetulū o posteritate totū atātu de vigurosă ca și părinții lorū, constituindū o nouă națiune emina-mente muntēnă; înse maioritatea cea menită a peri nu s'arū mângăia priatr'o asemenea perspectivă de renascere: ea preferă a 'și căuta chiarū în emigrațiune aerulū și solulū cāmpēntū allū patriei primitive.

O națiune muntēnă, de altă parte, crescēndū în atmosfera cea sântosă, robustă, forte ozonizată a înălțimii, se topesce în șessū, unde unu singurū prāndū copiosu ca la munte pōte să ucidă pe unu individū sanguinicu, supraviețuindū dintre toți numai constituțiunile cele mai debile, ai căroro moștenitori formēză acolo unu nou nēmū curatū cāmpēntū, ceia-ce înse nu va surrīde în vecii vecilorū maiorității celei osândite la mōrte: ea va ocoli șessulū, strămutāndu-se din munți totū în munți, chīarū dēcă arū trebui să-ī caute pré-departe

Acēsta este *influenȃa territorială postumă*, o lege istorică dintre cele mai importante, dintre cele mai fecunde în consecinȃe, căci ea ni permite adessū a rectifica unele azardōse conclusiuni alle erudiȃilorū moderni assupra migrațiunilorū diverselorū popōre.

O ginte muntēnă se mută totū-d'a-una din delū în delū: o ginte cāmpēnă — din șessū în șessū; excepțiunile sunt pré-puține, dēcă sunt...

§ 49.

DUPLICITATEA NUMELUI DUNĂRII.

Sub Ovidiū, ca și sub Erodotu, Oltulū despărȃa territoriulū nostru în douē marī secțiuni, forte bine determinate prin diferenȃa condițiunilorū climaterice și prin diversitatea elementelorū etnice; să observāmū înse totū-o-dată că 'n ambele acelle epoce brăulū carpatinū dela Turnu-roșu pēnē pela Vrancea tindea, prin analogiă fizică, să apparȃină anume poporului aședatū în Oltenia.

Sub Erodotu, Oltulū separă pe Agatirsī de Sciȃi.

Sub Ovidiū, pe Daci de Geȃi.

Originea Sciȃilorū și Agatirsilorū era identică¹, dēru nu identice erā și obiceiele lorū.²

Daci și Geȃi, avēndū aceia-și limbă și eșii dīntr'o singură tulpină tracică, se deosebīau unī de alții prin moravuri aprōpe în tōte ramurele activității naționale respective: în tactica militară, în portū, în arhitectură, în resbellū și 'n pace.

E și mai multū decâtū atāta: Oltulū tăia în douē bucăȃi forte distinse nu numai pāmēntulū, nu numai populațiunea, dēru pēnē și cursulū Dunării.

¹³) LÉVY, II, 296.

²) *Ib.*, IV, 104.

¹) HEROD., IV, 10.

³) *Pont.*, I, 8. — Ovidiū ellū-īnsuși întrebuițēză nu numai *Ister*, ci și *Danubius*, bună oră *Pont.*, IV, 10, etc.

Ovidiu și Strabone sunt cei ânteî classicî carî constataseră, unul între Latinî și cellu-
l'altu între Ellinî, duplicitatea nominală a Danubiului.

Poetulă dice:

«Este o vechiă urbe, tare prin zidū și prin pozițiune, aprópe de țermulū *Istrului celluî cu
doue numî:*

... ripae vicina binominis Istri.

Geografulū se exprimă și mai clarū :

*Καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούιον (variantă: Δανούβιον) προ-
σηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, τὰ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἴστρον.*³

Adecă :

«Érū susulū fluviului, anume dela sorginte pêne la cataracte, carî acestea se află mai allesū
«*Ἰστρία* Daci, se numesce Danubiū, pe cândū *Ἰστρὸς* pêne la Pontū, lungindū territoriulū *Γετι-
ῶν*, se chiamă *Istru.*»

Prin cataracte Strabone nu înțelege așa țisele *gherdapurî* dintre Severinū și Orșova, ci
întreaga cotitură olténă a Dunării, căcî :

1. Ellū spune că fluviulū se numîa Istru numai în dreptulū pământului geticū : *παρὰ τοὺς
Γέτας*, vrea să țică exclusivamente dela Pontū pêne pe la Oltū, de óră-ce nicî o dată Gețî
nu se întinseseră mai departe;

2. Ellū lîmuresce că Daciî nu lócuiaū lóngă Istru, ci lóngă Danubiū : *μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν;*

3. *Καταράκται* le lui Strabone correspondū din punctū în punctū cu *κόλπος* ulū, adecă îndoui-
tura Dunării pêne la care, după Erodotū, se întindea dominațiunea scitică, și dela care mai
încollo se începea pământulū agatirsicū.

Gețî, ca și predecessorî lorū Scițî, locuiaū cellū multū pêne la țermulū resăriténū allū
Oltului.

Daciî, ca și Agatirsî mai de 'nainte, stăpânfaū littoralulū danubianū numai pe laturea
appusénă a Oltului.

Colpulū Dunării în Erodotū, întocmai ca în Strabone *cataractele*, coprinde totū spațiuul
între Cerna și Islazū, deși în stricta realitate, essaminândū mappa cu acea precisiune pe
care n'ó putemū pretinde dela părințî studiului geograficū, gherdapurile, ca și îndouitura
fluviului, se află cu multū mai spre occidente de Oltū.

Conformitatea între Strabone și Erodotū este aci unū argumentū peremptoriū, chîarū deca
n'amū avé degîa celle-l'alte doue de mai susū, carî sunt cu atătū mai decisive cu câtū se
baséză pe contestū.

În acestū modū geticulū *Istru* curgea dela Pontū pêne la gurele Oltului; dela gurele
Oltului mai încollo — daciculū *Danubiū*.

Oltulū, după cumū amū spus'ó, despica pêne și Dunărea în doue zóne separate!

Nu aici vomū cerceta interesanta etimologiă a dupleî numirî *Istru* și *Danubiū*, pe care ó
reservămū pentru o altă ocasiune.

Totū ce vomū desbatte acuma, este antica binomitate a cãtorū-va alte rîurî alle nóstre;
ó binomitate, a cãriî esplucațiune nu e fără interessū pentru istoria originilorū teritoriale
alle naționalitățî române.

§ 50.

BINOMITATEA OLTULUI.

În analiza Munteniei sub Erodotū, noi arretarămū că Oltulū purta numele de *Maris*, a-
decă de «hotarū», în porțiunea-î câmpénă, continginte spre resăritū cu territoriulū sciticū.

³) *Geogr.*, VII, 3, § 13.

În Țările lui Ovidiu gîosul Oltului conserva încă acestu nume de Maris, după cumă vî-
 Țurămă totu acolo din Strabone; în acela-și timpă înse appare *Alutus* într'o lungă elegiă
 la mórtea lui Drust, pe care unî o attribue chîarú lui Ovidiu, alți amiculú setú Pedone
 Albinovanu, cefa-ce se pare a fi maî probabilu.

Eccé passagiulú, după cumă se citește ellú desfiguratú în tóte edițiunile:

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
 Decolor infecta testis Itargus aqua;
 Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto
Apulus, huic hosti perbreve Pontus iter . . .

Nisard traduce:

»Et le Rhin et les vallées des Alpes, et l'Itargus aux eaux rougies par le sang noir et le
 »Dace Apulien relégué aux extrémités du monde et vers lequel le chemin le plus court est le Pont
 »Euxin«.¹

Apoi adaugă într'o notă:

»Apulus était une ville de la Dacie, aujourd'hui la Transilvanie.«²

Noî preferimă a citi testulú:

. et Dacius orbe remoto
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter..;

traducendú:

»Rinulú, și văile alpine, și Itargulú purtândú mărturiă negrulú sânge în undele selle
 »păngărite, și furiósa Dunăre, și la marginea pămêntulú *daciculú Oltú, inamiculú cătră care*
 »*Pontulú e cea maî scurtă calle*».

Temeiurile nóstre sunt:

1. Facilitatea paleografică, cu care *Alutus* s'a pututú citi *Apulus* de cătră copíștí setú
 de cătră editorí;

2. Forma *Alutus*, maî correctă decâtú *Aluta*, ne întimpină pe Tabla Peutingeriană și
 într'o preiósă inscripțiune din chîarú timpulú lui Traianú, pe care o vomú reproduce maî
 la valle; pe cândú orașulú Apulú nu figuréză nicăirí în scripte setú monumente ca *Apulus*,
 ci numai ca *Apulum* și *Apula*;

3. *Dacius* este evidamente unú adiectivú: *daciculú*, éru nicí decumú unú substantivú,
 după cumă illú tradusesse Nisard, căruí i-a plăcutú totú-o-dată, vice-versa, committendú
 o a doua erróre nu maî puținú inesplicabilă, a preface substantivulú *Apulus* în adiectivú:
 »le Dace Apulien» în locú de »l'Apulus dacique.»

Applicarea unuí epitetú de naționalitate cătră unú orașú este maî-maî fără essemplu
 în litteratura latină, ca și 'n cea modernă, căcí o urbe aparține în regulă unei singure na-
 Țiuni, încâtú n'are nevoie de a maî fi definită prin assemení calificative; pe cândú cursulú
 unuí fluvíu, din contra, celle maî de multe orí fiindú stăpănitú în lungulú setú de cătră unú
 șirú de popóre diverse, se gîustifică necesitatea unei lîmurírí.

Maî pe scurtú, *dacius Apulus* arú fi unú anormalú pleonasmú, de vreme ce Apululú era
 numai dacicú; *dacius Alutus* este o espressiune fórte normală, fiindú că putea să fi
 fostú și *geticus Alutus*, maî allesú în poesiă, întocmai după cumú Lucanú și chîarú Ovidiu
 întrebuintéză mereú *Scythicus Hister*;³

4. Orașulú Apulú aflându-se în Transilvania, nu înțellegemú în ce felitú s'arú fi pututú
 pune în legătură cu Pontulú: »huic hosti perbreve Pontus iter», cefa-ce cadréză înse de mi-
 nune cu Oltulú, unitú cu Marea-négră prin Dunăre și pe unde totú atuncí se începuse *ho-*
stilitas între Dací și Romaní;

1) Ovide, Paris, 1857, in-8, p. 841.

2) Ibid., 844.

3) LUCAN., II, 50,418. — OVID., Trist., V, 1; Pont., I, 8;
 III 5.

5. Nu e de crezut că renumele oraşului Apulă ar fi agyunstă pêne la Tîbru, de ôrăce Romanii nu cunosceau încă pe teritoriul dacic nici o altă localitate intermediară, ş'a-poî nu era nici măcar capitala Daciei;

6. Dîcerea «orbe remoto» corespunde anume cu susul Oltului, *Alutus* propriu, pe cîndu partea de gîost se numea *Marisus*; deşi altă-mintre Ovidiu, după cum veðurăm degia, socotîa ca margine a lumii totu ce se afla imediatu sêu mediatu la nordu de Dunăre;

7. In cele patru versuri, pe carî le citarăm din elegia la mórtea lui Drusă, figurêză numai numiri de fluvie: *Rină, Itargă, Danubiă*.

Oltul apare aci perfectamente la locul seti: *Danubius et Alutus*.

O urbe, fie Apulă, fie orî-şi-care, nu încape.

Èccê de ce simfulu criticu cere imperiosu de a se admite *Alutus* pentru *Apulus*; o cere cu atătă mai multă că:

8. Chîarū allăturî se observă trebuința unei alte corecțiunii analoge: în locu de *Itargus* a se citi *Isurgis, Isurgus*, căci cellu ântêtu nume nu ne întîmpină la nici unul dintre scriitorii anticî, pe cîndu despre cellu allu douilea noi găssimū în adevêrtu în Floru: «*Drusus prae-sidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim*»⁴;

9. Degia reposatulă Bărnuțu bănuia că numele oraşului *Apulum* sêu *Apula* are totu aerulă de a fi fostu impusă localității de cătră Romanii în urma cuceririi Daciei⁵.

In adevêrtu, numai în Italia noi găssimū *Apulia, Teanum Apulum, etc.*⁶;

10. Mai departe noi ne vomă încredința că în dillele lui Ovidiu, Strabone și Albinovanu, cu unu secolu înainte de Traianu, Daciî nu petrunseseră încă în Transilvania.

Din cele dece argumente de mai susă, numai cincî ară fi de agyunstă pentru a stabili o certitudine istorică.

Așa dêrô passagiulă întregu sună:

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Isurgus aqua;
Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter. . .

Patru rîuri: doue germane, Rină și Visurgă; doue dacice, Dunăre și Oltă; doue primare, Dunăre și Renă; doue secundare, Oltă și Visurgă.

Puținu ni importă, decă autoru allu elegiei a fostu Albinovanu sêu Ovidiu⁷.

In ambele casuri ea s'a scrisu pe la anulă 10 după Cristu, adecă îndată după mórtea lui Drusă, ceia-ce ne înavușesce cu unu datu cronologicu precisu.

Numele Oltului a fostu înse cunoscutu Romaniloră cu duoi secolî și mai înainte de Ovidiu, ceia-ce se pôte constata êrôși prin critică, fără alle cărița lumine ară fi remasă scâlciate, grațîă ignoranței vechiloră copistî și neglijinței nouiloră editorî, sute și miî de numî proprie din litteratura grêcă și latină.

Ceia-ce Scaligerii, Casaubonii, Lipsii, Burmannii, Wesselingii, Heynii, Reiskii etc. etc. etc. au făcutu de-multu pentru purificarea testuriloră classice în privința Europei occidentale, așternêndu callea criticismului ulterioru allu Dindorfiloră, Meinekiloră și Mulleriloră, trebuî măcaru să se începă o dată și pe terrêmulă istoriei române.

Unu fragmentu din Cneiu Naevius, poetu romanu dintre cei mai vechi, tocmai de pe la anulă 250 înainte de Cristu, abia cu vr'o doui secolî pōstêrioru lui Erodotu, dîce:

⁴) Flor., IV, 12. — Variantele acestui nume în classicii veșii în FORBIGER, III, 329.

⁵) Dreptulă publică allu Româniloră, Iași, 1867, in-8, pag. 69.

⁶) FORBIGER, III, 745 etc.

⁷) ALBINOVANI fragmenta, ed. Gorallus, Amstelodami, 1715, in-8. — De morte Drusi, ed. Beck, Lipsiae, 1784, in-8.

„Vos qui accolitis *Histrum fluvium atque Algidum*.⁸

Adecă :

«Voi ce locuiți lângă fluviul Istru și lângă Algidu...»

Algidul din acestu pasaj este o enigmă.

Nicăiri, și cu atât mai puțin în părțile Dunării de gîosă, în laturea *Istrului* despre care vorbesce Naevius, n'a essistat vre-o dată un rîu cu acestu nume.

Vrîndu-nevrîndu, în locu de *Algidum* cată să se pună *Alutum*.

Unu munte dișu *Algidus* cu unu orașellu omonimū era în vecinătatea Romei⁹, offerindū copistuluī luī Naevius unu sunetū familiarū, care l'a împinsū a metamorfosă *Alutum* în *Algidum*, fără să-ī fi venitū în mîntē că :

1. O asemenea localitate nu se afla nicăiri afară din Italia;
2. Nicī chiarū în Italia «Algidus» nu este o apă;
3. Testulū vorbesce anume despre unu rîu de lângă Dunăre.

A pface *Alutus* în *Algidus* era cu atât mai ușorū, cu câtū adiectivulū *Algidus* însemnândū latinesce *frigurosū*, se părea a fi termenulū cellū mai propriū a desemna unu rîu din regiunea Dunării, pe care Ovidiū o numesce mereū : *frigidus Ister*¹⁰.

Rectificândū dērō versulū :

Vos qui accolitis *Histrum fluvium atque Alutum*...

noi dobîndimū ceā mai vechiā mențiune despre partea de susū a Oltuluī : *Alutus*, căci gîosulū acestuī fluviū, mai apropiatū de lumea classică, fusese cunoscutū din vechimea cea mai depărtată pînē în epoca romană sub numele de *Maris*.

Celle spuse se resumă în următorulū tabellū de binomitate :

O L T U L U

ALUTUS	MARIS
(dela isvorū pînē la câmpia)	(dela câmpia pînē la Dunăre)
In <i>Naevius</i> (250 ante Chr.)	In <i>Erodotū</i> (450 ante Chr.)
In <i>Albinovanū</i> (10 post Chr.)	In <i>Strabone</i> (10 a. Chr.)

Mențiunile mai prospete alle *Oltuluī*, tôte din primū secolū al creștinismuluī, sunt :

1. In inscripțiunea traianică, pe care o vomū reproduce mai la valle și care demonstră și ea, între celle-l'alte, cumū-că legiunile romane la întrarea lorū în Dacia găssiră degia aci numele de *Alutus*;

2. In Ptolemeū sub forma de 'Αλούτας¹¹;

3. Totū așa în Dione Cassiū¹²;

4. *Alutus* pe Tabla Peutingeriană¹³.

§ 51.

OLTULŪ „RIŪ DE AURŪ“ IN LIMBA AGATIRSIČĂ.

Ante-romanū și chīarū ante-tracicū, de oră-ce pe la anulū 250 înainte de Cristū, cândū citimū degīa pe *Alutus* în poetulū romanū Nevīū, în munții Terrei-Romănesci locuia încă nēmulū sciticū allū Agatirsilorū, Daciū luī Berebistū petrunđendū aci abia sub Cesarū, să ne întrebămū acuma : ce însemnăză cuvîntulū *Oltū* ?

⁸) Ap. CICER., *Orat.*, XLV, 152.— Cf. UKKERT, III, 1, p. 148.

⁹) FORBIGER, III, 492, 713.

¹⁰) OVID., *Ibis*, vers. 138: Dum tepidus Gangus, frigidus Ister erit.— Cf. *Pont.*, III, 2.

¹¹) *Geogr.*, III, 8.

¹²) *Epl.* Xiphil.

¹³) KATANCSICH, *Orbis antiquus ex Tabula Peutingeri*, Budae, s. p., in-4, t. 1, p. 380.

»Cellă înainte cunoscută din toate metalele — ȳice unŭ chimistŭ — a fostŭ aurulŭ.
 »Culŭrea ŝi lucirea sea nu potŭ a nu atrage atenŭiunea selbatecilorŭ, ŝi chŭarŭ a unorŭ
 »animalŭ, precumŭ sunt cŭrele, corbŭi ŝi alte passerŭ furŭtŭre; allŭ douilea, aprŭpe totŭ-
 »d'a-una ellŭ se gŭsesce ũn stare nativŭ, adecŭ cu culŭrea sea, cu lucirea, cu celle-l'alte
 »proprietŭiŭ alle sŭlle fisice.»¹

Prin urmare popŭrele, immigrate ũn Europa din anticitatea cea maiŭ immemorialŭ, cunoscuserŭ aurulŭ ũncŭ din epoca petrecerŭi lorŭ anteriorŭe ũn Asia.

Numele aurului ũn diverse limbe europŭee se ressimte de acŭstŭ comunŭ originŭe a primŭei cunoscŭinŭe, provenindŭ generalmente din radicala arianŭ *ghar*, a strŭluci.

Eccŭ ce ȳice Pictet :

»Samscritulŭ *hirana*, *hiranya*, *harana*, aurŭ. Zendiculŭ *zara*, *zairi*, aurŭ; *zaranya*, auritŭ;
 »*zarŭmāya*, de aurŭ. Persianulŭ *zar*, *zarr*, aurŭ; *zarŭn*, de aurŭ. Curdiculŭ ŝi buchariculŭ *zer*,
 »aurŭ; afganiculŭ *zar*; ossŕeticulŭ *gharin*, pŭstratŭ ũn compoziŭiunea *siz-gharin*. Cu forma zen-
 »dicŭ, care substituŭ lui *h* pe *z*, se lŕgŭ, cu schimbarea lui *r* ũn *l* ŝi adausulŭ unuŭ suffissŭ,
 »slaviculŭ *zlato*, aurŭ, russesce *zoloto*, polonesce *zloto*, boemesce ŝi serbesce *zlato*, ũn dialec-
 »tulŭ letticulŭ allŭ limbeiŭ litvane *zelts*. Suffissulŭ *t*, ca ŝi *l* ũn locŭ de *r*, se gŭsesce de asse-
 »menea ũn limbele germanice, la carŭ ũnse gutturala primitivŭ devine *g* sŕtu *k*: goticulŭ
 »*gulth*, aurŭ; anglo-sassonulŭ *gold*, scandinavulŭ *gull*, vechiulŭ teutonicŭ *kolt* etc., de unde
 »finlandesulŭ *kulti*, estoniculŭ *kuld*, laponiculŭ *golle* ŝi altele. In fine greculŭ χρŭσος, pŭte din
 »χρŭβος sŕtu χρŭβος, differŭ numaiŭ prin terminaŭiune. Tŭte aceste cuvinte ne conductŭ la rad-
 »cala *har*, *zar*, *zal*, *jal*, *gar*, *gal* etc. ũn ũnŭellesŭ de a strŭluci; ŝi 'n adevŕrŭ noŭ o aflŭmŭ sub
 »formaŭ cea maiŭ vechiŭ ũn samscritulŭ *ghrŭ*, *ghar*, a strŭluci, de unde *ghrŭta* — strŭlucitorŭ,
 »*gharma* — lumina solarŭ etc.»²

Adducŭndŭ pe germaniculŭ *gold* = *galta* ŝi pe slavo-letticulŭ *zlato* = *zalta*, Pictet a uŭ-
 tattŭ o a treŭa formŭ, totŭ cu *l* ŝi cu *t*, dŕrŭ distingŕndŭ-se prin perderea totalŭ a consŭneiŭ
 iniŭiale.

Acŭstŭ omisiune e cu atŭtŭ maiŭ surprindŕtŭre, cu cŭtŭ tocmaiŭ limba latinŭ ni offerŭ unŭ
 vestigiŭ necontestabilŭ allŭ unei forme *alta* cu accepŭiune de aurŭ.

Curtius, filologulŭ cellŭ maiŭ circospectŭ, carele maiŭ nicŭ o datŭ nu admite decŭtŭ numaiŭ
 casurile perfectamente sicure, a observatŭ degia cŭ din aceŭa-ŝi tulpinŭ cu germaniculŭ *gold*,
 cu slaviculŭ *zlato* ŝi cu ceŭ-l'alŭi terminŭ omogenŭ, derivŭ latinulŭ *lŭtum*, ũn ũnŭellesŭ de culŭre
 de aurŭ.³

»*Rubescere luto*» ũn Nemesianŭ,⁴ »*lutea ardescunt sulphura*» ũn Ovidiŭ,⁵ »*aurora lŭtea*» ũn Vir-
 giliŭ,⁶ indicŭ ũn adevŕrŭ fŭrte clarŭ acŭstŭ caracterŭ aurosŭ allŭ latinuluiŭ *lŭtum*, carele a-
 tŭtŭ prin semnificaŭiune, precumŭ ŝi prin lungimea lui *u*, differŭ cu deseversŭire de *lŭtum*,
 lutŭ ŝi orŭ-ce necurŭŭeniŭ, »*amica luto sus*» allŭ lui Oraŭiŭ.⁷

Lŭtum a perdutŭ nu numaiŭ pe consonanta iniŭialŭ, dŕrŭ pŕnŕ ŝi pe vocala *a*, pe care de-
 ŝi Hugo Weber crede cŭ a conservatŭ o unŭ altŭ cuvŕntŭ latinŭ, anume *aluta*, citŭndŭ din
 Pliniŭ: »*auraria metalla quae aluta vocant*»,⁸ totuŝ passagiulŭ ũn cestiune lipsindŭ ũn celle
 maiŭ bune ediŭiuniŭ alle naturalistuluiŭ romanŭ, noŭ unŭ nu cuteȳŭmŭ a 'ŭ da vre-o importanŭŭ.

Negreŝitŭ cŭ latinulŭ *lŭtum* provine dintrŭ o formŭ maiŭ vechiŭ *alutum*, nŭscutŭ la rŭndulŭ
 seŭ, prin perderea lui *h* ca ũn *anser* din *hanser*, *olus* din *holus*, *via* din *vehia* etc., dintrŭ o formŭ
 ŝi maiŭ vechiŭ *halutum*, cŭcŭ fŭrŭ o asemenea gradaŭiune nŭ-artŭ fi imposibilŭ a ne urca la
 radicala *ghar*; iniŭiala *a* se vede ũnse a fi dispŭrutŭ din limbŭ ũntr'unŭ periodŭ fŭrte depŭr-

1) HOFER, *Histoire de la chimie*, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 43. — Cf. MIHAILESCU, *Mineralogia*, Bucureŭ, 1870, in-8, t. 2, p. 177. — Cf. LOCKE, *L'Entendement humain*, trad. Coste, Amsterdam, 1729, in-4, p. 373.

2) PICTET, *Origines*, I, 154—5.

3) CURTIUS, *Griech. Etymol.*, 191, 193.

4) NEMES., *Cyneg.* v. 319.

5) OVID., *Metam.*, XV, v. 351.

6) VIRG., *Aen.*, VII, v. 26.

7) HORAT., *Epist.*, I, 2, v. 26.

8) WEBER, *Etymologische Untersuchungen*, Halle, 1861, in-8, p. 77, nota.

tatu, ast-feliu că 'n monumente litterare ne întimpină numai *lutum* cu adiectivul său *luteus* și cu deminutivul acestuia *luteolus*.

Necompletu la Latină, *a'ūtum* se regăsește bine conservat în afară din lumea indo-europeă mai în toate dialectele turanice, în care păstrează accepțiunea concretă de aur: *altun* la Uigură, Baskiră, Nogai, Chivesă și Turcă; *alton* la Turcomană; *altân* la Mesceracă, Kirghiză și felurite alte triburi siberiane; *iltân* la Ciuvașă; *altt* la Ieniseisk; *altan* la Tungusă⁹.

Fiindu evidente că Turanul a împrumutat pe alți lorți *alt* dela Ariană, care singur posedă radicala *ghar*, avem a constata dela cine anume dintre diversele ramuri indo-europice a putut el să contracteze acestu împrumut.

Dându la Finnesă peste *kult*-auru, nu e greu a conchide, prin persistința gutturalei inițiale și prin vecinătatea ambelor ginți, cumu-că densesi l'au luat din vechiul teutonicu *kolt*-auru.

Totu așa Turanul n'au putut primi pe *alt* decâtu dintr'o limbă ariană limitrofă, în care numele aurului perduse gutturala inițială.

Prin urmare nici dela Indi sētu Zendă, nici dela Grecă, Slavă, Germană sētu Celă, la care toți acestă gutturală inițială parte s'a păstrat intactă și parte s'a sibillat.

Alūtum italicu este pré-isolat și pré-departe de hotarele viței turanice. —

Unica soluțiune admissibilă rămâne stinsa limbă ariană a Sciților, care în regiunile Uralului și alle Mării-Caspice se ciocnău mereu din cea mai înaltă vechime cu felurite triburi turanice, astu-feliu că numai densesi erau în stare să transmittă acestora pe *alt*.

Agatirsă, stăpân primordiali ai Olteniei, au fostu o simplă crângă din ginta scitică.

Eccă tradițiunea locală, cullésă de cătră Erodotu care, după obiceiul anticității, îmbrodese faptul istoricu într'o ingeniosă țesetură mitică :

«Agatirsă, Gelonă și Scitu au fostu trei frați, născuți din unirea lui Ercule cu o ființă gîmătate-femeiă și gîmătate-șerpe. Tatăl lor li lăssase unu arcu și unu brău, pe care cine dintr'înșii va pute să le întrebuinteze, tinđendă arculu și strîngendă brăul, acela să domnescă asupra țerei, eru cei-l'alți doui să își caute unu adăpostu aiur. Scitu, cellu mai micu dintre frați, a reușitu singuru în acestă încercare, și dela ellu au purcesu Sciții. Cei-l'alți doui emigrandă, dela densesi se tragă Agatirsă și Gelonă»¹⁰.

Assupra acestui mitu celebrul istoricu polon Bandtkie observă :

«Precumă fabula slavică despre cei trei frați Lechă, Russă și Cechă trebu considerată ca o indicațiune adevărată despre înrudirea celor trei limbe slavice polonă, russă și boemă, astu-feliu și fabula addusă de Erodotu despre cei trei frați Agatirsă, Gelonă și Scitu servă numai a constata omogenitatea de limbă la cele trei popore Agatirsă, Gelonă și Sciți. In același înțellesu totu Erodotu ni arrătă ca frați pe părinții a trei nemuri înrudite prin limbă din Asia-mică : Lydus, Carus și Mysus. In acela-și înțellesu în timpii mai noui fabula germană ni dă éröși ca trei frați pe Fryso, Saxo și Bruno, din care au descinsu Frisii, Sașii și Brunsvicianii...»¹¹

Observațiunea lui Bandtkie e atât de luminosă, încătă nu are nevoie de a mai fi amplificată.

Prin limbă Agatirsă differău de Sciții propriu și ca Rușii de Poloni sētu ca Sașii de Frisii.

⁹) KLAPROTH, *Sprach-atlas*, XXVIII, XXIX etc.

¹⁰) HEROD., IV, 8—10.

¹¹) BANDTKIE, *Dzieje narodu polskiego*, Wroclaw, 1835, in-8, t. 1, p. 6.—Cf. SCHULLER, *Romänische Volkslieder*, Hermannstadt, 1859, in-12, p. IV: «Wenn wir daher eine romanische Sage, nach welcher Herkules die jüngste und wildeste von drei Schwestern an der Tscherna aus einer Felshöhle, in welcher sie nackt wohnt, herauslockt, und umarmt, mit der Herodotischen Agathyrssage, nach welcher Herkules im Scythenlande mit der in der Felshöhle

«wohnenden Schlangengjungfrau Echidna den Stammvater der Agathyrser Agathyrus erzeugt, vergleichen; so wird diese Zusammenstellung allerdings durch die Thatsache gerechtfertigt, dass die Agathyrser in den Gegenden gewohnt haben, in welchen später die Daken auftraten.» Pe câtă e de convingătoare analogia stabilită de Bandtkie, totu pe atăta de fictivă va appare ori-și-cu asmenarea închipuită de Schuller între tradițiunea erodotiană despre cei trei frați din Sciția și între legenda românească despre cele trei surori în ballada «Erculeu».

În numele aurului deosebirea la Agatirsî și la Scișî a putut fi cellu multu ca între *złoto* polonă și *zoloto* rusescă sêu ca între anglo-sassonulu *gold* și teutoniculu *kolt*.

La Scișî aurulu chiamându-se *alt*, acella-și termenü pentru acella-și lucru cată să fi avutu și Agatirsî.

Eccê de unde proviue anticulu nume ante-romanu și ante-dacicu allu porțiunii superiôre a Oltulu: *Alutus*.

Oltulu fiindu *aurosü* mai cu sémă în partea de susu, pe unde carră cu profusiune darurile metalice alle Carpașiloru, epitetulü de «rîu de aurü» nu i se putea impune decâtu numai acolo de cătră Agatirsî, pe cându Scișî ceî de pe câmpia României, tribulu «plugariloru» după Erodotu, ἀροτριες, pe carî partea de gîosü a acestuî fluviu îî despărția de Agatirsî, preferaü a'lü numi *Maris*, «hotarü», deși în dialectulu lorü, ca și 'n cellu agatirsicu, aurulu se chiama de asemenea *alt*.

La marginea resăritenă a vechiulu territoriu sciticu, dincollo de Nipru, ni se presintă o altă apă *Oltü*, pe care annalele moscovite o menționéză adesea în secolulu XII¹², éru o cronică polonă din secolulu XIV o descrie: «magnum fluvium Tartarorum, nomine Oltü, cuius «latitudo extenditur ad unam leucam gallicanam, cuius impetuositas cunctos exterruit.»¹³...

Acollo este «Oltü» sciticu, după cumü allu nostru e cellu agatirsicu, douî terminî sincronice și omogene exprimëndü aceia-și ideă de r î ü - d e - a u r ü.

§ 52.

ORIGINEA NUMELÜ GIU.

Să trecemü la unü allu treilea rîu *binomü*, rivallulu Oltulu, maiestosulu Giu, carele și ellü sparge Carpașii pentru a străbatte la noi din Transilvania, și după numele căruî întréga Olteniă se dicea câte-o-dată în crisóve: «banatü allü Giulu»¹.

«Asta e țerra cea roditóriă,
«Asta'î câmpia cea zimbitorîă,
«Ce'nteii pe densa holde-aurescî;
«Asta'î ținutulü de vechî costume,
«Care e mândru de allü seü nume,
«Ce *Oltülü*, *Giulu*, rotindü în spume,
«Ca *sentinelle illü ocolescü!*»²

Forma poporană actuală a acestuî nume este *Jiu* și *Jiuu*; forma străină, trecută în celelalte limbe prin canalulu Germaniloru, este *Shyl* sêu *Schil*; forma româna vechiă, înregistrată în urice începëndü de prin secolulu XV, este *Jilü* și *Julü*³, ceia-ce probéză că vocala de mișu-locu, intermediară între *i* și *u*, era *i*.

Din numele cellu vechiu allü *Jiulu*, neavëndü sonulu palatalü *j* Germanii făcură *Schil*, reșinëndü forțe correctü restulu cuvântulu; éru Români, după cunnoscuta proprietate a limbei nòstre, o proprietate înse despre care nu se găsece nici o urmă pênë la gîumëtatea sutimii XV⁴, aü mușatü pe finalulu *l*: din *Jilü*—*Jiü*.

De unde va fi luatü d. Bolliacu că Giulu este «le *Gilid* (!) des Romains»⁵, nu scimü; probabilmente, venerabilulu archeologü confundă aci, după cumü o făcuseră și alții mai 'nainte, Giulu oltenu cu rîulu *Gilfil* din Iornande⁶ sêu *Gilpit* din Geografulu Ravennatü⁷,

¹²) Ap. KARAMZIN, t. 2, nota 318: «perebredosta Dniepr ei poïdosta v Olto».

¹³) *Chronicon Dubnitzense*, ap. PODHRADCZYK, *Chronicon Budense*, Budae, 1838, in-8, p. 320.

¹) Unü actü din 1538 în VENELIN, 164: «Szerban vel ban *Zsiŕski*»

²) BOLLIAU, *Poesie naționale*, Paris, 1857, in-8, p. 1.

³) Actü din 1429: «na *Juli* selo Czauri...» în VENELIN, 56;

altulu din 1480: «da si uzmet yamu na *Jilie*», *Ibid.*, 122; etc.

⁴) Veđi în *Archiva istorică*, III, 190, probe documentale cumü-că pênë la 1450 Români din Dacia șiceau *urecle*, éru nu *ureche*, adecă nu mușaseră încă pe *l*.

⁵) *Topogr. de la Roum.*, 7.

⁶) *De reb. Get.*, XXII.

⁷) *Geogr.*, IV, 14.

nebăgându de sémă că acestü Gilfil sétü Gilpit se afla lóngă actualele rîuri transcarpatine Crişü şi Mureşü⁸, încätü nu se potriveşte de locü cu Gifulü nostru.

Nesciëndü din testurî cumü se chiäma în anticitate importantulü rîu olténü, nu urmézä încä imposibilitatea de a n'o puté afla de aŕurî pe o calle sciinţifică nu mai puŕinü sigură.

Metodulü analiticü cere mai änteitü de tóte de a se cerceta dupä putinţä, decä sonulü *j* la începutulü *Jiulü* este primordialü, sétü numai vechiü.

Cu alte cuvinte, trebuî sä definimü valórea genetică a inițialului *ǰ* în vorba poporului românü; ðicemü: «în vorba poporului românü», căcî limba cultă póte fără nici unü inconveniente sä'lü supprime cu deseversire, înlocuindu-lü în maioritatea casurilorü prin *dj* (*ge, gi*) ca la Italiani⁹, une-orî excepţionalü prin *ǰ* ca în *mašu* din *majus*, sétü prin *s* de'naintea unei consóne, bună-órá *vrasbä* pentru *vrajbä*.

Tóte vorbele de origine slavică cu *ǰ* în capü au conservatü la noi întocmai sonulü pe care'lü au la Slavî în prototipurile lorü: *jórdä, jitnişä, jële*, etc.

Acéstä ecuatiune înse n'arü fi nici decumü essactă în privinţa vorbelorü române provenite din alte fontâne decâtü acea slavică.

Dreptü probä, éccë unü tabellü:

ǰugü, latinesce *iugum*, dupä cumü se citeşte în inscripţiunii şi'n celle mai vechi manuscrite¹⁰;

ǰoǰ, latinesce *Jovis*;

ǰosü, latinesce *deorsum*;

ǰude, latinesce *iudex*;

ǰocü, latinesce *joco*;

ǰumëtate, latinesce *dimidietas*;

ǰune, latinesce *iuvenis*;

ǰunghitü, latinesce *iugulum*;

ǰurü, latinesce *iuro*;

ǰale, planta *salvia*;

ǰoldü, medianulü *solidum*, latinulü *solidum*¹¹;

ǰeşü, latinesce *sessus*, în gréca bizantină *σέντος*¹²;

ǰacü sétü *jafü*, de unde *a jăcui* şi *a jăfui*, din medianulü *sac*¹³;

ǰubră, adecä abcestü, grecesce *σαπρός, σαπρία, σηπεδών*, dela *σήπω*;

ǰemlä, nemşesce *Semmel*;

ǰelişä, unguresce *szellö* (citesce *sellö*);

ǰemlugă, pescele *salmo*;

ǰigă, la Româniü de peste Carpaşü numele *Sigismundus*;

ǰigăritü, unguresce *szigoru* (cit. *sigoru*);

ǰumaltü, italianesce *smalto*, nemşesce *schmelz*. . .

De doue orî avemü *j=d*, de şapte orî *j=i*, şi de ðece orî *j=s*.

Dupä sciinţa filologică tranşiţiunea lui *s* în *j* fiindü posibilă numai prin intermediulü unui *z*, astü-feliü că *smaltü* bună-órá a trebuitü änteitü sä devinä *zmaltü* şi apoi *jmaltü*, se potü

⁸) IORNAND, XXII.— Cf. ZEUSS, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, Muenchen, 1837, in-8, p. 447-8. — Cf. SCHAFFARIK, *Slov. star.*, 408. — etc.

⁹) Acéstä înlocuire a lui *j* cu *dj* ne întimpinä în documentele române fórte vechi. În Archivulü Statului din Bucureşci, actele monastirii Némşü, legătura 21, nr. 4 şi 7, se aflä în originalü doue crisoave moldovenesce, carî se confirmä reciprocü, ambele avëndü în vedere acellea-şi moşie; unulü din 11 martiü 1445 şi cellü-'altü din 8 decembre 1453; în cellü änteitü găsimum numele propriü: «Barbü *Jamărü*», în cellü altü douilea: «Barbü *Giamărü*.»

¹⁰) Despre analogia semi-vocalei latine *j* cu samscritulü *y*, din care de asemenea derivä *dj* în limba zendä, veđi o interesantä observaţiune a lui BOPP, *Grammaire des langues indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1866, in-8, t. I, p. 109. — Cf. LOUMYER, *De la prononciation du Grec et du Latin*, Bruxelles, 1840, in-8; RAPP, *Physiologie der Sprache*, Stuttgart, 1836, etc.

¹¹) ŞEULESCU, *Glossariü*, în *Albina Romänescă*, supplem. la nr. 11, 1845, verbo: *joldü*.

¹²) DU GANGE, *Gloss. med. graecit.*, 1356.

¹³) ID., *Gloss. med. latin.*, v. *sacum*.

da aci trei urme de acéstă trecere prealabilă a lui *s* în *z* la Românî: *zacherit* din *saccharum*, *zerit* din *serum* și *zeghe* din *sagulum*.

Inrudirea derivatului român *j* la începutul vorbelor cu un *u* primitiv *s* ne agiută a descoperi sorginea numelui topic *Jilă*, allu căruia prototipul este *Sil*.

Pictet rennôdă la o temă *sil* anticulă rîu *Silis* din provincia venețiană, rîul *Silarus* din Gallia Cisalpină, și totu-o-dată mai multe ape *Sala*, *Salvia* și *Saale* din Spania și Germania¹⁴.

În adevăr, mai în toate limbele vechi ale Europei termenul *sal*, cu formele selle regulamente scădute *sil* și *sul*, esprimă ideia de apă.

La Celții din Irlandia verbul *silim* însemnă a curge, eru substantivul *sal*-spumă și mare.

Latinesce *salum* este de asemenea luciul mării, și chiar valurile unui fluviu, bună oră în versul lui Stațiu :

Amnis ut incumbens longaevis robora pontis
Assiduis oppugnat aquis: jam saxa fatiscunt,
Emotaeque trabes: tanto violentior ille,
Saevit enim majore salo....¹⁵

Latinul *insula* și germanul *insel* nu sunt decât *in-sala*, adică «în apă»¹⁶; totu precum ellenicul *νησος*—insulă vine dela *να*—a curge¹⁷, séu slavicul *ostrovit*—insulă din *stru*—a curge¹⁸.

Cu *insula* séu *insel* concórdă și numele litvanu allu insulei: *sala*¹⁹, eru în vechiul dialectu stinsu prusso-litvanu *salus* însemna moînă séu baltă.²⁰

Tôte acestea și altele omogene provinu din radicala indo-europeă *sal* séu *sar*, a curge, conservată mai cu sémă în limba sanscrită cu o mulțime de derivate analoge: *sara*-lacu, *sarrit*-fluviu, *sala* séu *salila*-apă etc.

Pliniu ni spune că Sciții numătu Silis doue mari rîuri ale lor, Donul în Europa și Iaxartul în Asia: «Tanain ipsum Scythae Silin vocant»²¹, și mai la valle: «includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silin vocant»²².

Și la Sciții deru termenul *sil* avea accepțiunea generică de apă séu de fluviu.

O dată și se acestea, după ce demonstrarăm mai înainte că forma cea vechiă a Giului nostru a fost *Sil*, mai trebui ore vre-unu commentariu?

Deru o probă mai decisivă decâtu tôte se conservă pêne astă-zi în limba română.

§ 58.

CUVÎNTULU DACICU „SIL“ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Reproducem din d. Ionu Ionescu unu prețiosu passagiu relativu la hidrografia Mehedințului:

«Trecându delulu séu culmea cea mai înaltă a văii séu a luncei Motrului, dămă peste o mulțime de *perae cari se numescit jelțuri*. Satele din jelțuri sunt tôte situate lîngă albiele

¹⁴) *Origines indo-européennes*, I, 139. — Cf. SCHULLER, *Siebenbuergen vor Herodot*, 100: «Unstreitig gehoert jedenfalls siebenbuergische Flussname Schyl zu den aeltesten Silis». — Cf. STEUB, *Ueber die Urbewohner Raetiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, Muenchen, 1843, in-8, p. 123: «Das Thema sul, von welchem das mehrfach vorkommende Sils, Silz, in den Urkunden Sules, Sullus und Sill, Flussname, urkundlich Sulla kommt, ist wohl ein und dasselbe mit sal.»

¹⁵) STAT., *Theb.*, lib. X, v. 867.

¹⁶) CORNSEN, I, 71: «Insula ist ausgegangen von der Wz.

sar—, sal—, mit der Bedeutung fliessen; insula bedeutet also: im Fluss befindlich, im Wasser befindlich.»

¹⁷) CURTIUS, *Griech. Etym.*, 297.

¹⁸) SCHLEICHER, *Formenlehre der kirchenslawischen Sprache*, Bonn, 1852, in-8, p. 130, 136.

¹⁹) POTT, *Wurzelwoert.*, I, 732.

²⁰) PAULI, *Preussische Studien*, in KUHN, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung*, t. 7, Berlin, 1872, in-8, p. 179.

²¹) PLIN., *H. N.*, VI, 7.

²²) *Ibid.*, V, 1, 8.

«păraclorți. In vallea dela Runcurellü începe unü jelțü, care se duce și dă prin luncă la Metässarü. Intre culmea Motrului și lunca Metässarului sunt văile prin carü trecü jelțurile. Töte văile și luncele sunt ocupate de ogórele celle maı fertile alle locuitorilorü din satele Miculescï, Tihomirü, Cozmănescï, Slăvilescï, Sura; értü la Șacü jelțulü dela Miculescï dă în jelțulü dela Mëtässarü. Jelțulü dela Mëtässarü se pogórá în gıosü pe la Drăgotescï și se unesce cu cellü dela Miculescï. Jelțurile acesse minunate se potü asemëna cu numeroșe nervure alle unei frunđe, căcï nervure sunt apele cu luncele lorü celle fertile. Délurile sunt coperite cu pădurï ce înfrumusețézá cóstele și văile prin carü trecü jelțurile. Verdéța și activitatea vegetațiunii este întreținută numai de umeđela jelțurilorü. Ce arü fi cândü apa din jelțurï s'arü scóte, și cu dënsa s'arü irriga luncele? Arü fi unü spectacolü unicü și pe care nu l'amü vedütü încă nicăirï, cu töte că amü cällëtorittü, și încă pe gıosü, numai în Elveția de doue orï, și amü vedütü multe și minunate țerre în occidentulü Europeï ca și 'n orientü, și în Asia-mică, unde sunt peısagele celle maı pittorescï și maı frumosü înzestrate de natură. In jelțurile din gıudețulü Mehedințü pe lóngă matcele lorü sunt și allee de copacï; lóngă matcă și pe albia văï sunt ogóre; la pólele délurilorü văilorü sunt situate satele cu case între liveđï de prunï și de totü felulü de pomï roditorï ce mergü pënë sub sprincëna délurilorü. Din dreptulü Metässarului peste délü se începe vallea în care sunt satele Buhurellü, Negomirü, Ursóia, Artantü și Racü. Apa ce trece prin acéstă valle se numesce jelțü și merge pënë la Borescï, unde se împreună cu maı multe jelțurï ce vinü din văï și mergü töte la Ionescï de se vérsă în Giü»¹.

Jelțü, acéstă caracteristică denumire curatü olténă a păraielorți, pe care în deșertü o veșï căuta în restulü Munteniei, în Ardélü sétü în Moldova, ni offeră o formă modernisată a cuvëntului.

Nu maı departe decâtü în secolulü XVI se đicea încă *jilțü*, pe cândü totü atuncï Giülü se chiăma *jilü*.

Intr'unü crısovü dela Alessandru Mircea din 11 iuliu 1571, privitorü la satulü Turcenï din districtulü Gorgitü, noi citimü:

«Atü fostü datü eï cu suffletele lorü luï Zacharia și ceteï selle moșia în Turcenï pe *jilțü* în *susü*, értü moșia luï Manfü și Stanü este giümetatea cea pe *jilțü* în *gıosü*»².

Și maı departe:

«Hotarulü să se scie *dela gura jilțului*»³.

In acestü importantü documentü termenulü *jilțü* se repetă de cincï orï.

Astü-feliü vorba dacică *sil*, devenită *jilü* printr'o lege de preferință a fonetismului românü, după cumü amü vedütü în paragrafulü precedent, trăesce pënë 'n momentulü de față în Oltenia, ș'apoï numai acolo, în deminutivulü *jilțü*, contrastü din *jilușü* prin perderea luï *u* ca în *uscü* din *usucü*.

Jilü, rïü; *jilțü*, përéü; éccë o legitimă posteritate directă a *silului* Dacilorü.

Și câte maı sunt altele, menite a se desmormënta din limba română cu încetulü de cătră sciünța istorică, cu töte pedecelë ce-ï pune în calle pedantismulü unorü închipuișï filologï, carï înläturéză orï-ce nu li se pare a fi destullü de *ciceronianü* în grafulü nostru, uytändü cu naivitate că o limbă, căși unü individü, se nasce dintr'unü tată și o mumă, nu dintr'unü fantasticü androgintü.

Inainte de a trece la cellü-l'altü nume allü Giuluï, să ne oprimü o clipă asupra unorü rïurï omonime.

¹) Agricult. în Mehedințü, 72—73.

²) Documentele m-rilü Tismëna, legătura 40, nr. 6, în Arhivulü Statulü: «kako sut dali s's nichni duszi Zacha-

eriev i ezet emu ótezinu Turczani ót *zsilțu* u gor, a óezina Manulov i Stanov est pol ot *zsilțu* u dol.»

³) Ibid.: «i chotarulü da se znaet ot usta *zsilțuov*...»

§ 54.

UNDE A FOSTU DISTRICTULU DE JALEȘU DIN SECOLULU XIV?

Unu përițu numitù Jaleșu din gȳudeșulțu Gorgițu se citește degia în diploma mirciană din 1387¹, ertu actulù confirmativù dela împëratulù Sigismundù din 28 octobre 1429 ni spune și mai limuritù că pe malulù acestuy riuleșțu se află satulù Arcaniș², care în realitate essistă acolo pënë astă-șy, încâtù nu mai remâne nicı o îndouélă că Jaleșulù din 1387 și 1429 este identiculù cu actualulù Jaleșu.

După numele acestuy përițu însușy districtulù Gorgiuluy în acelea-șy doue documente se chȳamă «gȳudeștu de Jaleșu».

La prima vedere se pare curiosù, cumù de s'a botezatù o regiune întrégă după numele unuy riuleșțu fără nicı o însemnătate, cândù scimù că nemicù nu pôte fi mai secundarù și mai terțiarù decâtù perıulù gorgianù Jaleșu, unù bietù affluinte allù përițuluy Suhodolù, carele la rëndulù seù se vërsă în perıulù Bistrița, tributarù ertșy allù përițuluy Tismëna, totù din përițu în përițu!

Dertu sunt ore mai respectabile perıulù Covurluiț seù perıulù Tutova, după carı se chȳamă doue importante districte din Moldova?

Singura obiecțiune ce ni s'artù puté face, este că satele Ploscina, Cireșu și Leurda, menționate în diploma sigismundiană ca făcëndù parte din «gȳudeșulțu de Jaleșu», aparținù astă-șy Mehedințului, nu Gorgiului.

Da; înse elle se află anume la marginea dintre Mehedințu și Gorgiù, încâtù nu trebuia după secolulù XV decâtù o mică modificare administrativă pentru a le lua dela unulù și a le da celuy-l'altù.

Tottù astù-feliù satulù oltëntù Cumanıș la Dunăre nu mai departe decâtù sub Mateiù Bassarabù era documentalmentè allù Mehedințului³, pe cândù astă-șy face parte din districtulù Dolgiù⁴.

Totulù probéză că'n vechime districtulù mehedințëntù se întindea mai multù decâtù acuma dela vestù spre ostù, adecă călca peste Dolgiù, și mai puținù decâtù acuma dela sudù spre nordù, adecă era călcatù de Gorgiù.

Acësta se confirmă pe deplinù prin mappa Olteniei, essecutată de cătră armata austriacă la începutulù secolului trecutù și unde sunt indicate hotarele tuturorù districtelorù.⁵

Eccè de ce, încă o dată, «gȳudeșulțu de Jaleșu» din epoca luı Mircea cellù Mare este Gorgiulù, allù căruia nume actualù Gor-Giù însemnă slavonesce «Giulù-de-susù», după cumù Dol-Giù, numele învecinatù allù districtului craıovëntù, vrea să đică totù slavonesce «Giulù-de-giosù».

O nouă probă din celle nenumërate, cumù-că slavizarea nomenclaturei a fostù la noı unù simplu effectù modernù allù influinței culturale a cirillismului, ertu nicı decumù allù unuy vechiù amestecù corporalù cu Slavıș!

§ 55.

ORIGINEA CUVËNTULUY „JALEȘU”.

Prima sillabă a numeluy Jaleșu este evidentementè *sal*, cu aceia-șy rațiune cu care *Jilù* e *sil*, ambele numı offerindu-ni doue derivate collaterale din radicala ariană *sal*, a curge, din care provine accepțiunea substantivală de «rițu».

¹) VENELIN, 10.

²) Ibid., 56.

³) Actele monastirii Tismëna, legătura 14, în Arhivul Statului din Bucuresel.

⁴) FRUNP., *Dicț. top.*, 128.

⁵) Valachia cis-alutana in suos quinque districtos divisa, în KÖLESER, *Aurariã romano-dacica*, ed. Seivert, Posenii, 1780, in-8.

Este mai a-nevoia înse a limpeđi a doua gîmăetate a cuvântului «Jâl-eşü»: suffissulü *eşü*.

Ellü ne întimpină de asemenea în alte numî locale, ca fluviulü Arg-*eşü*, perîulü Brăt-*eşü* din Némţü şi laculü Brăt-*eşü* din Covurluitü, muntele Còrn-*eşü* din Gorgiü, Gò-*eşü* şi Büt-*eşü* din Argeşü, Pànd-*eşü* din Dîmboviţa, Gùr-*eşü*, Bàb-*eşü* şi Gròt-*eşü* din Prahova, Spèd-*eşü* din Buzetü etc., apoi în numî personale ca Ràr-*eşü*, Scàl-*eşü*, Pèn-*eşü*, Or-*eşü*, Vèrd-*eşü*, Bòld-*eşü*, Ràcl-*eşü*, Mâr-*eşü* şi altele; în fine în vorbe ca gâl-*eşü*, frünt-*eşü*, óch-*eşü*, trùp-*eşü*, lèn-*eşü* şi așa mai departe, tóte cu accentulü pe penultima sillabă.

În limba maghiară suffissulü *es* (citesce *es*) forméză regularmente adiective determinative: *egyeses, pénzes, beteges, részezes, öreges, nemes* etc., şi este certü că Unguriü nu l'au împrumutatü prin vecinătate dela Români, căci ellü se află şi ntr'o altă limbă finesă fórte depărtată, anume la Laponi¹; dérü trebuî óre să conchidemü de aci vice-versa că *eşü* arü fi la noi totü-d'a- una unü maghiarismü, întocmai după cumü *nik* este totü-d'a-una unü slavismü sétü *giü* unü turcismü?

Cu alte cuvinte, nesce termenü ca «Argeşü» bună-óra, carü offeră tóte indicile unei înalte vechimî, să fie posterióre în limba română venirü Ungurilorü în Pannonia în secolulü X?

Essistă unü miđü-locü decisivü de a responde la acéstă întrebare.

Ca posteritate directă a Tracilorü, Arnăuñil sunt de acella-şi némü cu Daciü, fără ca totuş la cóstele Albaniei să fi locuitü vre-o dată Unguriü.

Ei bine, în limba albanesă radicalele verbale forméză prin suffissulü *es*, cu accentulü pe penultima sillabă ca şi la Români, pe cândü la Unguriü ellü póte fi şi pe sillaba ante-penultimă, termenü substantivalü şi adiectivalü ca:

mbieles, séménătorü, dela *mbiel*, séménü;
mbyles, accoperişü, dela *mbyl*, închiăitü;
nemes, blăstémătorü, dela *nem*, blastemü;
prişes, corruptorü, dela *priş*, corruptü;
rïpes, callăü, dela *rïep*, despoü;
hăpes, chiăiă, dela *hăp*, deschidü;
hektes, sufferindü, dela *hek*, tragü etc.

Câte-o-dată între radicală şi suffissü se intercaléză o consună, ca în:

pimes, beñivü, dela *pi*, béü;
hames, mănăcăü, dela *ha*, mănăcü;
perghïones, spionü, dela *perghïoig*, pândescü etc.

Une-orî în loculü consunei figurezá vocala de legătură *e*, ca în:

rembees, hoñü, dela *remboig*, răpescü;
malekees, popă, dela *malekoig*, afurisescü;
kembees, zărafü, dela *kembeig*, schimbü;
kendees, cãntăreñü, dela *kendeig*, cãntü etc.

D. Hahn constată unü singurü casü, în care suffissulü *es* este secundarü, adecă se adaugă nu cătră o radicală verbală, ci la o temă nominală: *vendes*, pãménténü, dela *vend*, locü.²

Albanesulü *es* nu este decãtü suffissulü arianü primarü *as*, carele în maioritatea casurilorü cere accentü pe penultima sillabă, adesea pe ultima, nicü o dată pe ante-penultima.

Acestü suffissü în limba samscrită forméză:

a. Numî abstracte neutre ca:

tãras, răpedicïune, dela *tar*, a strãbatte;
rãhas, tañă, dela *rah*, a uña;
çãvas, putere, dela *çu*, a mări etc.

ß. Appellative neutre ca:

¹) UJFALVY DE MEZÖ-KÖVESD, *La Hongrie*, Paris, 1872, in-8, p. 45.

²) HAHN, *Alban. Stud.*, Gramm. 40.

gravas, urechiă, dela *gru*, a auđi ;
clētas, spiritū, dela *cit*, a cugeta ;
pāvas, apă, dela *pî*, a bé etc.

γ. In dialectulū vedicū, prin trecerea accentulū pe suffissū, adiective ca :

tarás, Iute, dela *tar*, a străbatte ;
tavás, fórte, dela *tu*, a mări ;
apás, activū etc.

In limba litvană suffissulū *as* scade la *es* ca și la Albanesī, maī lungindu-se printr'unū *ya* complementarū :

edesia, măncare, dela *ed*, a mănca ;
deghesta, augustū, dela *deg*, a arde ;
debesta, norū etc.

Lăssămū la o parte tranșiunile suffissulū *as* în limbele ellenă, latină, celtică, gotică, slavică etc., în carī tóte ellū se manifestă maī multū sétū maī puținū în diverse forme scăđute³.

Avemū acumū a stabili o distincțiune fórte essențială

In limba maghiară suffissulū *es* este eminentemente secundarū, unindu-se adecă numai cu teme nominale.

In limba albanesă, ca și'n tóte celle-l'alte de tulpină indo-europeă, suffissulū *es* este aproape exclusivamente primarū, legându-se cu radicale verbale.

In limba română suffissulū *eșū* e celle maī de multe orī secundarū, ca în *trupeșū* dela *trupū*, *leneșū* dela *lene*, *corneșū* dela *cornū* etc., fiindū prin urmare de origine maghiară, cu atâtū maī multū că unele vorbe sunt identice în totalitatea compozițiunii, de pildă *chipeșū*—*képes* ; ne întimpină înse din cândū în cândū, pe de altă parte, suffissulū primarū *eșū* tocmai în termenī ceī maī vechī din nomenclatura topografică, de esemplu *Argeșū* dela o radicală *arg*, *Pandeșū* dela o radicală *pand* etc., carī tóte, departe de a presinta ce-va ungurescū, denunță o antică provenință dacică, nediferindū întru nemicū de formațiunile albanese cu *es*.

De acéstă din urmă natură este și numele Jaleșulū.

Jal-eșū correspunde din punctū în punctū samscritulū *sal-as*, apă, formatū prin suffissulū *as* din radicala *sal*, a curge.

§ 56.

RIULU GILORTU

Pe lóngă *Jilū* sétū *Silis* și *Jaleșū* sétū *Salas*, Oltenia maī are Gilortulū, unū însemnatū afluinte allū Giřulū și'n a căruia primă sillabă degīa d. Vaillant recunoscuse pe *Jilū*, dérū s'a încurcatū asupra *ortulū*, derivându-lū din latinulū *ortus*, începutū.

Ca și *Jilū*, acestū misteriosū *ort* póte fi descoperitū numai într'unū stratū limbisticū anteriorū pe teritoriulū nostru cuceririī romane ; din fericire, grařulū romānū a conservatū în adevērū o vorbă, o vorbă maī remasă astă-đī în cânturile poporane celle maī arhaice, care póte să ne conducă la o seriósă soluțiune, fără ca să fimū constrinși cu d. Vaillant a face din Gilortū pe tatālū Giulū : «Gilli-ortus».

Vorba în cestiune este : «*orto-manū*», allū carī ințellesū appare fórte limpede în următorulū passagiū allū balladeī «*Mieórá*» :

«Și se sfătuiră
 «Pe l'appusū de sóre
 «Ca să mi'lū omóre,
 «Pe cellū Moldovenū,
 «Că-i maī *ortomanū*,
 «Șare oi maī multe,

³) BOPP, *Gram* I., § 931—936. -- SCHLEICHER, *Compendium*, § 230.— etc.

• Multe și cornute,
• Și cal învâțați,
• Și câni mai bărbați . . .

Sétu în ballada «Balaurul» :

• Cellu vitézú de ortomanú
• Izbúa negrulú dobrogénú,
• Și cu pala lui cea nouă
• Tâia bálaurú în două . . . » ?

Orto-man se descompune în *orto* și *man*.

Man, germanulú *mann*, celticulú *mon*, sanscritulú *manus* și *manu*, omú, ne întimpină în limba română ca finalú acollo unde se cere a se da mai multă vigóre fondulú espressú în prima parte a cuvântulú, adecă a face ideya mai *bărbatá*; astú-feliú din *gogú*, prostú, *go-go-manú*, și mai prostú; din *hoșú*, banditú, *hoșo-manú*, și mai banditú; din *marghiolú*, glumețú, italianesce *mariolia*, neogrecesce *μαργιολία*, *marghiolo-manú*, și mai glumețú; etc.

Acella-și rollú gýocă în alte vorbe române finalulú *andru*, elleniculú *ἀνδρός*, din indo-europeulú *nara=anra* cu intercalarea eufoinică a lui *d* întocmai ca în francesulú *gen-d-re* din *gener*, sanscritulú și zenticulú *nar*, celticulú *nerth*, sabinulú *nero*, albanesulú *nëri*, adecă éróșú omú sétu bărbatú ca și *man*; bună-óra: *flăcăi-andru*, ce de mai *flăcăú*; *copil-andru*, ce de mai *copilú* etc., éru într'unú basmú poporanú fórte vechýu: *seteș-andru*, ce de mai *setosú*; *chitaciu-andru*, ce de mai *lute*; *falcășú-andru*, ce de mai *fălcosú*³.

Man și *andru* n'au pututú rămâne în graiulú nostru decátú dela Daci, uniculú strattú primordialú peste care se suprapusese immediatú elementulú latinú.

Man în cuvintele române compuse fiindú o simplă întărire, cată dérö să cercetămú valórea lui *orto*, în care se copprinde simțulú fundamentalú allú vorbeí *ortomanú*.

Acestú *orto* este cu totul nedependinte de greculú *ὀρθός*, dreptú, a căruia formă dorică *βορθός*⁴ correspunde arianulú *vardha*⁵, de unde anevoiă se póte deduce tema *orto*, evidamente născutá, ca și *Oru* din *All*, dintr'unú prototipú *arta*.

Erodotú díce că numele cellú anticú allú Persilorú a fostú 'Αρταίαι⁶ și că'n limba lorú cuvântulú *arta* însemna ce-va mare, *μέγαν*⁷.

Lessicografulú Essichú este și mai espicitú.

Intr'unú passagiú ellú ni spune că vorba *arta* avea persianesce trei înțellesurí: mare, *μέγας*; luminosú, *λαμπρός*; vitézú: *Αρταίοι, οἱ ἥρωες παρὰ Πέρσας*⁸.

Intr'unú altú locú mai adauge că forma *artad* însemna la Persi «dreptú»: *Ἀρτάδες, οἱ δίκαιοι, ὑπὸ Μάγων*⁹.

Mare, luminosú, vitézú, dreptú, éccé dérú unú bogatú grupú de acceptiuní alle termenu-lú *arta* în antica limba persiană, tóte fórte apropiate de cefa-ce esprimaú Dacií prin *orto*.

Rawlinson a adunatú din fontáne classice următorulú registru de numí proprie medo-persice copprindéndú cuvântulú *arta*, pe carí nu l-a fostú greú a le esplica cu agítutorulú limbei zendice:

Artabardes, din *arta* și *vērēto*, celebrú: fórte celebrú;

Artabarzanes, din *arta* și *berez*, strălucitú: fórte strălucitú;

Artachacus, din *arta* și *hakhá*, amicú: fórte amicalú;

Artapatas, din *arta* și *paiti*, domnú: mare domnú;

Artaspras, din *arta* și *sura*, sóre: luminosú sóre;

¹) ALEX., Poes. popor., 1.

²) Ib., 12.

³) SERREA, Visulú lui Titanú, în *Columna lui Traianú*, t. 3, p. 55.— Nu înțellegemú cumú de a pututú d CIPARIU, *Grammatica limbéi române*, Bucur., 1869, in-8, t. I, p. 350, să'și închipuésă că *andru* este o «terminatiune deminutivă», citándú ca essemplu pe *cățellandru*. În acestú cuvântú numai «cățellú» e deminutivú, pe cândú *andru*, din contra,

illú augmentéză, dându-i acceptiunea de: ce de mai cățellú.

⁴) AHRENS, *Dialecto dorică*, Göttinge, 1843, in-8, p. 48.

⁵) FICK, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, Göttingen, 1871, in-8, p. 184.

⁶) HEROD., VII, 61.

⁷) Ibid., VI, 98.

⁸) HESYCH., v. *ἀρταίοι*.

⁹) Ibid., v. *ἀρτάδες*.— Cf. STEPHAN. BYZANT., v. *αρταία*.

Artaxerxes, din *arta* și *khšatra*, rege : mare rege ;
Artochmes, din *arta* și *takhma*, tare : forte tare etc.¹⁰.

În limba zendică *arta* ni apare sub formele collaterale : *areta*, ce-va perfectă ; *aretha*, lege ; *creta*, înaltă ; *erethé*, dreptate ; *erethwa*, adevărată etc.

Cuvântul *arethaman*, dreptă, legală¹¹, reproduce pînă și partea finală din allă nostru *ortoman*, pe care-l regăsim de asemenea în numele propriu persian *Artamenes*.

Din limbele eranice moderne, totu aci aparțin arménul *ardar* și osseticul *aldar* în înțelesul de stăpân¹², éru Pictet reduce la aceeași temă pe celto-irlandesul *art*, nobil¹³, și Curtius pe grecul *ἀρτι*, dreptă, pe *ἀρετή*, forță, pe *ἀρι* în *ἀριστος*, cel mai bun etc.¹⁴.

Amă mai puté menționa pe modernul persian *ard*, voinică.

Tóte acestea ne readduc la «orto-manul» român.

Orto, primitivamente *arta*, implicăndu ideia fundamentală de ce-va bună, dreptă și viteză totu-o-dată, adecă ună complexă ce s'arú puté traduce prin «voinică», finalul *man* vine de mai întăresce acéstă noțiune, astu-feliu că *orto-man* vrea să dică : «forte voinică».

Déru constatându-se antica essistență și nuanțele de semnificațiune alle cuvântului *ortu* conservatú chărú în limba română, după cumú constatarămú în același timpú totú în limba română cuvântul *jilú*, ce este óre *Gil-ortulú* ?

Compusú din *sil-arta*, ellú însemna în limba dacică «rîu voinică», ună epitetú ce i se cuvenia pentru natura cursului seú, care—după observațiunea inginerului Kopystynski, — «face multe și mari curbături, și cândú cresce, nomolesce totú împregurú»¹⁵.

§ 57.

NUMELE GIULUI «GIOMARTILU».

Totú în Oltenia se mai află o apă purtândú ună nume dacicú analogú cu allú *Gilortulú*. E *Gio-martilú*, ună pěrú ce curge prin districtele Dolgiú și Romanaș, versându-se în Oltețú. *Gio*, adecă *Giú*, represintândú pe dacicul *sil*, avemú de lîmuritú numai finalul *martilú*. Pictet a constatatú essistența unei radicale indo-europee *mart* în înțelesul de «vioiú», de unde persianul *mart*—viu, celto-irlandesul *marthaim* — a trăi și *mart* — vaccă, latinul *martes*—sderú, germanul *marder* etc.¹

Cuvântul *martilú*, identicú prin elemente formale cu germanul *marder*, arú puté fi ună membru dacicú din același grupú, denotândú ună prototipú *martira*, din radicala *mart* și suffisul *ra*.

Periul «*Giomartilú*», adecă *Sil-martira*, arú fi în acestú casú rîu-vioiú, întocmai după cumú *Gilortulú*, adecă *Sil-arta*, este rîu voinică.

Semnificațiunea termenului *martira* remâne înse d'o-cam-dată dubiósă, în așteptare de a i se găsi o urmă decisivă în limba română sétú în acea albanesă, carú amendoue sunt în privința graiului dacicú ce-va e coptica pentru descifrarea ieroglifelorú sétú persiana pentru monumentele zendice.

Totú ce se póte spune cu certitudine, este numai atăta că numele pěrului *Giomartilú* coprinde în sine elementul *sil*—rîu, și ună altú elementú neprecisatú încă *martira*...

§ 58.

NUMELE GIULUI ÎN PTOLEMEU.

Numele dacicú allú *Giulú Sil* nî-a împinsú pe nesimțite a cerceta nomenclatura congeneră a *Jaleșului*: *Salas*, a *Gilortului*: *Șil-arta*, și a *Giomartilului*: *Sil-martira*, tóte în Oltenia.

¹⁰) RAWLINSON, *On the derivation and meaning of the proper names of the Medes and Persians*, în *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 445.

¹¹) JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, in-4, p. 30.

¹²) *Ibid.*

¹³) *Origines*, I, 33.

¹⁴) *Griech. Etymol.*, 317, nr. 488.

¹⁵) Ap. FRUNDESCU, *Dicțion. topogr.*, 258.

1) PICTET, *Origines*, I, 452.

Punctul, la care trebuî să revenim după această lungă excursiune, este duplicitatea nominală a Giului.

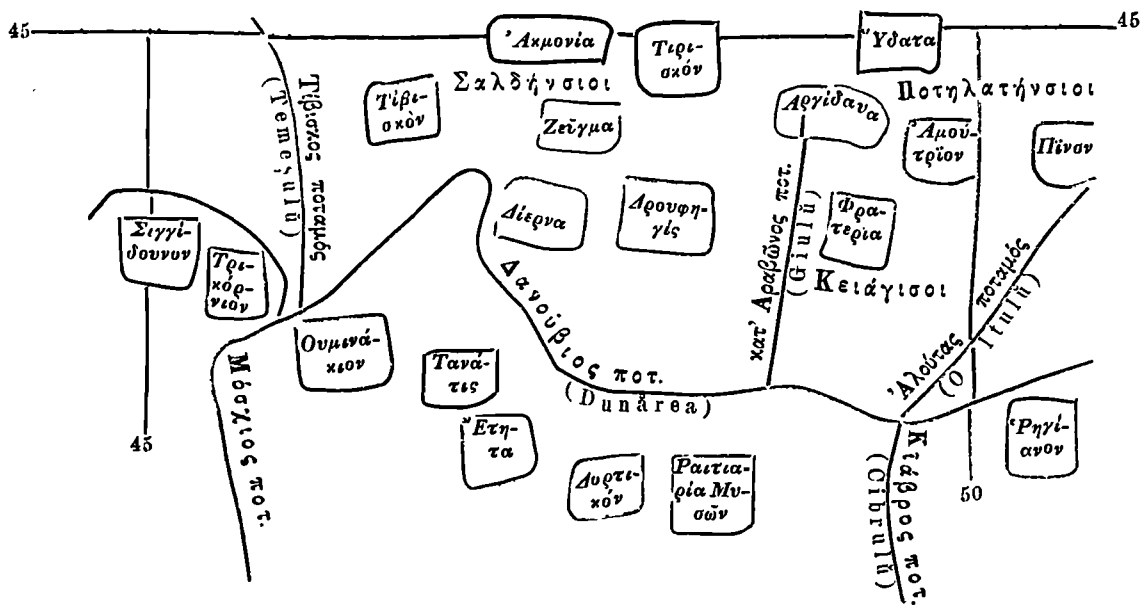
Pe lângă *Sil*, păstrat în gura poporului nostru și care cată să fi fost numele părții superioare a Giului, căci nu pe câmpia, ci în regiunea muntoasă se operase amestecul elementului latin cu cellu dacic dându nascere naționalității române, acestu fluviu mai purta totu atunci în porțiunea-î de giosu unu altu nume, ce se află înscrisu peste puțin după cucerirea Daciei în prețioasa compilațiune a lui Ptolemeu.

Immediat spre apus de Olt și imediat spre resăritu de Temeșu, în mai multă apropiere de cellu ânteiu, geografulu alessandrinu face a se versa în Dunăre, nu departe de gura râului Cebru de pe mallul oppus allu Bulgariei, unu fluviu în care degă Ukkert a recunoscutu pe allu nostru Giu.¹

Ptolemeu, după tôte edițiunile, illu numesce Ῥαβών; dertu tôte manuscriptele, de altă parte, ne autorisă cu același dreptu de a citi Ἀραβών, căci atât în testu precumu și pe mappă acestu cuvântu figură nedespărțitu de prepozițiunea elisibilă κατὰ, astu-feliu că de'naintea testulu καταραβωνοςποταμου depinde dela perspicacitatea editorulu de a preferi pe κατ' Ἀραβωνος ποταμου sėtu pe κατὰ Ῥαβωνος ποταμου², adecă: «cătră râlu Arabu» sėtu «cătră râlu Rabu», una din doue.

Arabu sėtu Rabu, ori-cumu să fie, vomu desbata auri originea și semnificațiunea acestu nume; aci d'o cam dată ne mărginim a constata că așa se chiamă Giulu în Ptolemeu.

Pentru a preveni în astă privință ori-ce controversă, ecce în fac-simile buccata oltenă a Daciei după codicele vatopedianu din secolulu XIII, cellu mai vechiu manuscriptu cunoscutu allu operi lui Ptolemeu :

Acollo dertu unde se descarcă în Dunăre, Giulu se chiamă Arabu sėtu Rabu, numele ce-î dederă probabilmente învecinați Misii de lângă Πατιαπλα Μυσών, făcendu-lu apoi cunoscutu

¹) Geogr., III, 2, p. 603: «Rhabon=Schyll». — ΚΑΤΑΝΕΣΙΧ, De Istro, 47, crede că e Mureșulu, uftându că acesta nici în Dunăre nu se vėrsă, nici între Oltu și Temeșu

nu curge, nici aprupe de gura Cibru nuse adă, trei condițiuni esențiale pe cari tôte le satisface Giulu.

²) Géographie de Ptolémée, ed. Sewastianoff, Paris, 1867 in-4 maj., p. XXXIII și LXXVIII.

Greciloră, prin intermediulă căroră va fi agăunsi pêne la Ptolemeu; mai încollo în munți acestă fluviu se ăicea *Silă*, transmittându-se cuvântulă prin moștenire dela Dacă la Român și persistându pêne 'n ăillele năstre.

§ 59.

CONCLUSIUNEA DESPRE FLUVIELE BINOME DIN MUNTENIA.

În paragrafulă precedinți ne-amă încredințată că:

1. Dunărea din vechimea cea mai cănuntă a purtată două numi: *Ister* dela gură pêne la Oltă, adecă în regiunea cămpenă, și *Danubius* dela Oltă în susă, unde și sparge lăngă Orșova ună drumă între Balcană și Carpați;

2. Oltulă avusese érđși două numi: *Maris* pe șesă și *Alta* în munți;

3. Giulă de asemenea se chăma *Arab* sétu *Rab* în partea inferiă, pe cândă locuitorilă zonei de susă illă cunosceată sub numele de *Sil*;

4. În fine, după ce demonstraserămă mai de'nainte că Argeșulă se numă *Marisca* pe cămpă, amă arătată apoi în trecătă anticitatea cellui-l'altă nune allă setu *Argas*, assupra căruă vomă avă a vorbi pe largă mai departe în monografia urbiloră și carele nu încăpea aiură decătă la cursulă superioră allă acestui fluviu.

Ister-Danubius, *Maris-Alta*, *Arab-Sil*, *Marisca-Argas*, éccă déră o bogată binomitate fluvială, din care înse Românii nu cunosce decătă numile celle curată muntăse: *Dunăre* și nu *Istru*, *Oltă* și nu *Maris*, *Giulă* și nu *Arab*, *Argeșulă* și nu *Marisca*; ceă-ce probăză încă o dată că naționalitatea năstră se născuse esclusivamente pe plaiă, de unde s'a pogorită pe șesă cu multă mai tărđiă, avëndă degă o limbă formată.

Față cu acestă tabellă binominală se mai nasce o nouă întrebare.

Affară de Dunăre, care aparține așa ăicëndă Europei întregi, celle-l'alte trei fluvie alle năstre căte cu două numi, Oltulă, Giulă și Argeșulă, se află tôte în giumătatea cea occidentală a Terrei-Romănesci.

De ce óre să nu si fostă totă așa de binome rîurile ce-va mai orientale, mai cu sémă Dîmbovița și Ialomița?

Problema fiindă dintre celle mai interesante, suntemă datoră a-ă accorda ună momentă de atențiune.

§ 60.

DE UNDE ȘI PENE UNDE AU LOCUTU SLAVII ÎN MUNTENIA.

Riulă cellă mare *Dîmbovița*, rîuleșulă *Dîmbovică* ce se vérsă în Néslovă, perîlă *Dîmbă* din Prahova și perîlă *Dumbrăveni* din Tutova, tôte derivă din tema slavică *dîmb*, avëndă semnificațiunea de stegărită, de unde limba română are *dumbravă* (quercetum, Eichenwald) și *dumbravnică* (melissophyllum, Waldmelisse)¹.

Totă de acollo mai avemă noi *dîmbă* (collis, Hügel), căci verbulă *dubiti* sétu *dîmbiti* în-sémă la Slavă a sta în susă, *erectum stare*, ceă-ce se aplică d'ó potrivă cătră ună arbore și cătră o movilă².

Lăssândă înse la o parte accepțiunile celle secundare, vorba *dîmb* esprimă în tôte dialectele slavice, vechi și noue, ideă principală de *stegărită*.

D. Bolliacă ăice într'ună articolă:

«Pentru ce *apele verđi* alle Dîmboviței se chămă *Dîmboviță*, voră spune-o norociți generățiuniloră viătore»³.

Fără a aștepta mórtea generațiunii presinți, noi vomă responde de pe acumă venerabilulă nostru archeologă, că apele celle verđi alle Dîmboviței se chămă *Dîmboviță* tocmai

¹) *Lexicon Budanum*, 200.

²) MIKLOSICH, *Lexic.*, 190.

³) Têrgovistea, în *Columna lui Traiană*, t. 3, p. 301.

pentru că Slaviloră de pe la începutulă evului mediu, ca și d-luī Bolliacū maī dē-ună-đī, elle se păruseră *verđī*.

Đimbovița se descompune în trei părți constitutive egalmente slavice :

1. Radicala *đimb*, stegiară;
2. Desinița adiectivală *va*: *đimbo-va*, prin care cuvântulă ȳea înțellesulă de «a stegiaru-luī», adecă «făiă de stegiară»;
3. Suffissulă *ița*, generalmente deminutivă, aci totuși semnalândă număi substantivarea adiectivuluī *Đimbova*, ca și'n o mulțime de alte casurī de numī proprie locale, cullese de d. Miklosich⁴.

Đimbovița cea verde, după cumă o numesce d. Bolliacū, nu este filologicesce altă ce-va decătă o «făiă de stegiară», őră nicī decumă ună Messia allă generațiuniloră viitoare, sėu vr'o imaginară vorbă latină *Ambacvites*, «doue vițe», după cumă își închipuīa ună respectabilă filoromână⁵.

Să trecemă la Ialomița.

D. Bolliacū, pe care ni place a'lu cita de câte ori este în gıocū observățiunea esterióră a lucrurilor, ni spune:

«Cine pôte đice că Ialomița nu este cea maī *galbenă* gără ce avemă în țerra noastră?»⁶.

D-sea retăcesce înse cândă esse din familiara sferă a impressiuniloră de pe natură, adăugândă că ară fi cititū în nesce crisove de pe la 1600 chără numele de *Galbena* și că însă-și vorba Ialomița ară deriva din γαλδ doricū (!) și din *mita*, «galbenū într'ună dialectū celtū» (?).

D-sea retăcesce, căci:

1. În istoriă nu se vorbesce cu «făilletândă prin chrisove găsescă» după cumă se exprimă d-sea, cise indică datulă cronologicū allū documentuluī și loculă numerotatū unde se află;
2. Nu număi pe la 1600 acestū rītu purta actualulă seū nume, dēră încă la 1387, într'ună crisovă allū monastiriī Nucetulă, unde Mircea cellū Mare dăruesce călugăriloră tôte bălțile pēnē la gura *Ialomitēt*: «dori do ustie *Ialovnitzi*»⁷;
3. Dacă Ialomița s'a născutū dintr'o închipuită limbă mixtă celto-dorică din anticitatea cea maī depărtată, apoi uricariī români de pe la 1600, carī nu scieatū nicī doricescce, nicī cu atătū maī puținū celticesce, cumă őră să fi pututū ghici atătū de bine că acea construcțiune verbală vrea să đică «Galbenă»?

Astū-felū, din tótă teoria d-luī Bolliacū număi culórea *galbenă* a Ialomiței remăne în picóre, rīurile differindū în adevărū adesea prin nuanțe, fie din cauza compunerii geologice relative a albieloră, fie din a diversei nature sėu dispozițiunī a maluriloră, fie din a materieluluī de alluviune ce carră.

Noī amă veđutū maī susū că *Đimbovița*, deși verde, totuși nu s'a numitū *verde*, ci număi prin asociațiune de idee cu *verdēja* s'a đisū «făiă de stegiară.»

Totū așa Ialomița, în locū de a se đice *galbenă*, și-a căpētātū ună nume după o altă proprietate a sea maī pronunțată, care pôte să fie cu *galbenēja* într'o relațiune fôrte indirectă.

Đecă popórele ară chiăma tôte rīurile loră număi d'a-dreptulă după culóre, vocabularulă idrograficū ară trebui să fie fôrte scurtū, de őră-ce numărulă culoriloră propriū đise este de totū mărginitū.

Forma cea correctă a numeluī Ialomița, pe care amă veđut'o în diploma mareluī Mircea, nu este cu *m*, ci cu *v*: «Ialovița»

⁴) Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, Wien, 1872. in-4, p. 22: «Das Suffix itza tritt an Substantiva und an Adjectiva; im ersteren Falle bildet es Deminutiva; im letzteren substantiviert es.» Probe de a doua speciă: Belitza, Blatnitza, Borovnitza, Brankovnitza, Brestovitza, Bre-

znitza etc., între carī Dubovitza, Dubstizza, Dubnitza, Dubovitza, de acela-și radicală cu *Đimbovița*.

⁵) VAILLANT, I, 86.

⁶) Supra nota 3.

⁷) *Actele m-rīi Cozia*, legătura nr. 40, în Archivulă Statuluī din Bucuresci.

Ń din crisovulŃ mircianŃ: «Ialov-niŃa», provine din facultatea limbei slavice de a adăuga acestŃ sonŃ cătră suffissulŃ *iŃa* sėu de alŃu supprime, purŃ Ńi simplu după consideraŃiunŃ momentane de eufoniă.⁸

Cu primitivulŃ *v* IalomiŃa ne întimpină degia în scriitorŃi bizantinŃi din secolŃi VII Ńi VIII după CristŃ

TeofilactŃ Simocatta, mortŃ pe la anulŃ 640, o numesce 'Ηλιβακία.⁹

CălugėrulŃ TeofanŃ CronografulŃ, născutŃ pe la anulŃ 784: 'Ιλβακία.¹⁰

Schaffarik transcrie ambele aceste grecisme prin *Ilovace*¹¹ Ńi traduce însu-Ńi numele, ca Ńi allŃu nostru ŃincaŃ¹², prin IalomiŃă.

NoŃ credemŃ că o transcripŃiune mai adecuată din 'Ηλιβακία Ńi 'Ιλβακία este *Jalovka*.

În adevėrŃ, așa se Ńice IalomiŃa Ńi în cronică maghŃară a lui IónŃ de Kikullew din secolulŃ XIV.¹³

Suffisesele *iŃa* Ńi *ka* fiindŃ perfectamente ecivalinŃi în limba slavică, mai allesŃ în numŃ proprie locale, DîmboviŃa se chiăma une-orŃ Ńi ea Dîmbovca.¹⁴

ElementulŃ materialŃ allŃu cuvėntului fiindŃ determinatŃ, să ne 'ntrebămŃ acuma: ce vrea să Ńică *JaloviŃa* sėu *Jalovca*?

CeŃa-ce caracteriză regiunea propriŃŃ Ńisă a IalomiŃei nŃstre, după cumŃ amŃ indicatŃ o degia în parte vorbindŃ despre bordeie, este o pustietate mlăscinosă Ńi neroditŃre, unŃ felŃu de Sahara a DacieŃ.

DescriėndŃ sub anulŃ 590 expediŃiunea Bizantinului PriscŃ contra SlavilorŃ dela IalomiŃa, TeofilactŃ Ńice:

«DândŃ peste *mlascine*, GrecŃi s'au încurcatŃ într'unŃu pericolŃu estremŃ, încătŃ tŃtă oŃtirea arŃu fi peritŃ, decă tribunulŃ Alessandru nu reuŃa s'o scŃŃă cu grabă din acelle *locuri băl-ă tŃse Ńi noroiŃse*.»¹⁵

BizantinŃi trecuseră atuncŃ Dunărea la punctulŃ numitŃ actualmente VadulŃ-oiŃ, de Ńră-ce TeofilactŃ ni spune că mai îndată ei au Ńi sossitŃ la IalomiŃa, ceŃa-ce e peste puțină la orŃ-ce altă trecėtŃre danubiană, căcŃ imediatŃ mai susŃu numeroŃe insule desfacŃ IstrulŃ în mai multe ramure, őrŃu imediatŃ mai gŃosŃ se întrepune între ellŃu Ńi IalomiŃa uriaŃulŃ braŃŃ dunărėnŃ Borcea.

Peste căŃi-va anulŃ GrecŃi trecŃu Dunărea într'unŃu altŃu locŃu cu multŃu mai spre apusŃu, anume unde-va între TurtucaŃu Ńi Silistria, căcŃ TeofilactŃ ni arėtă că era departe de IalomiŃă; Ńi apoi mergėndŃ înainte spre acestŃu rŃu, ei nemerescŃ — Ńice scriitorulŃ bizantinŃu — «peste nesce *locuri fără apă*, retăcindŃ vr'o treŃ Ńille.»¹⁶

TeofanŃ Ńi traducėtorulŃ sėu latinŃu AnastasiŃ BibliotecarulŃ, care trăia pe la anulŃ 850, sunt nu mai puŃinŃu espliciŃi asupra natureŃi fizice a spaŃiuluiŃ intermediarŃ dintre Dunăre Ńi IalomiŃa: «*arida inaquosaque loca*.»¹⁷

EŃ bine, acėstă sterilitate a țerreiŃ ialomiŃane de gŃurŃ în gŃurŃ trebuŃa să fi isbitŃ pe SlavŃ mai multŃ decătŃu chŃarŃu culŃrea galbenă, care impressionase atătŃu de multŃu pe d. BolliacŃ.

S'arŃu putė Ńice, ceŃ dreptŃ, că ideia de *galbenŃ*, frunŃă *galbenă*, faŃă *galbenă*, nu e fără legătură cu ideia de *sterilitate*; noŃ totuŃŃ suntemŃu dispuŃŃi a crede că la formaŃiunea numeluiŃ IalomiŃei acėstă poetică asociaŃiune n'a gŃucatŃu mai nicŃ unŃ rollŃ.

⁸) DOBROWSKY, *Institutiones linguae slavicae*, Vindobonae, 1822, in-8, p. 307: «Aliqua pro *itza* amant *nitza*: «pievnitza, kormitelnitza, chranielnitza etc.»

⁹) *Historia*, rec. Bekkerus, Bonnae, 1734, in-8, p. 257, 279.

¹⁰) *Chronographia*, rec. Classen, Bonnae, 1839, in-8, t. 1, p. 425. — Cf. ibid. ANASTASIUS, *Historia ecclesiastica*, t. 2, p. 129.

¹¹) *Slow. Staroz.*, 567, 568.

¹²) *Cron.*, I, 116. — ŃincaŃ aduce numai pe TeofanŃ, nu Ńi pe TeofilactŃ, carele înse acesta este mai importantŃ.

¹³) În *Chronicon Budense*, 329: «cum exercitu predicto «fluvium *Iloncha*, ubi fortalicia et propugnacula erant per «Vlachos firmata, potenter expugnando pertransiens». — În paleografia latină *n* Ńi *u* seriėndŃu-se în acella-Ńi modŃ, avemŃu totŃu dreptulŃu de a corege *Iloncha* în *Iloucha*.

¹⁴) *Ibid.*: «*Domboycha*». — Cf. MUCLOSICH, *Die slav. Ortsnamen*, p. 19, § 7, Ńi p. 22, § 20.

¹⁵) THEOPHYL, lib. VI, cap. 8. — Cf. STRITTER, II, 68.

¹⁶) *Ib.*, VII, 5.

¹⁷) THEOPHAN, t. I, p. 426; t. 2, p. 129.

Orî-cumă să fie, este certă că *sterilitatea* predomină în cazul de față asupra *gălbenelei*.

Adiectivul *ialov*, de unde *ialovița* și *ialovka*, ca și *dîmbovița* și *dîmbovka* din *dîmb*, două forme substantivale ecivalenți, înseamnă în toate dialectele slavice: *aridă*, *sterpă*, *neroditoră*, fie vaccă, fie câmp, fie oia, fie arbure.¹⁸

Ialomița, care scaldă îndeșertul profilul vastului baragan fără să-lă potă fertilisa, este fluviul cel mai sterp al României.

Am demonstrat că Dîmbovița cea verde și Ialomița cea galbenă sunt nesce numai elemente slavice, pe care Românul nu le-are pute traduce decât prin *Foia-de-stegiară* și *Stêrpă*.

Vom vorbi aluri despre Prahova, Ilfov, Cricov și cele-lalte riuri secundare, toate nu mai puțin slavice prin nomenclatură și toate în pătratul câmpului orientat al Munteniei.

Aci este locul de a constata atăta că, de când există Dacia, Slavii, ca element compact, n'au locuit nică o dată și nică o dată n'au fost în stare de a pătrunde în Țerra-Românească decât numai și numai în porțiunea teritorială cuprinsă între Dîmbovița și Ialomița, agățându-se spre apus până la Argeșul de gîost și întinzându-se spre răsărit dincolo de Buzeu.

Despre Moldova noi nu vorbim aici.

Oltenia și munții dela Muscel până la Vrancea au fost pururea vergură de orî-ce impoporare slavică.

Teofilact și Teofan, scriitorii de cea mai înaltă autoritate, cel mai înainte fiindu-continpurenți evinimintelor și cel mai al doilea basându-se pe memorie sincronice, mărginesc în modul cel mai decisiv *Slavonia* dela Istru, din secolul ei de apogeu, într-o sferă ce-va în stînga și ce-va în dreapta de Ialomița, nu mai încolo.

O mărturie totu atătu de prețioasă ogăsim în Bizantinul Menandru, un scriitor eros contimpurenți evinimintelor, carele ni spune sub anul 581 că hanul Avarilor, ce locuia atunci în partea occidentală a Temeșiei, fiindu-irritat pe Slavi din cauza refuzului lor de a-i plăti un tribut, trece Dunărea din Ungaria în Serbia, pășese prin totă Bulgaria până la Dobrogea, aci trece din nou Dunărea, naturalmente unde-va între Brăila și Silistria ca linie corespunzătoare littoralului dobrogean, și apoi pradă țerra slavică, adică presmele Ialomiței, ca și 'n Teofilact setu în Teofan.¹⁹

Decă Slavi ară fi locuit în Oltenia setu măcar puțin spre apus de Argeș, ore nu era absurd din partea Avarilor de a veni să 'y caute tocmai prin Dobrogea, pe când nu aveau, ca unii ce domneau în Temeșiana, decât să trecă Dunărea pe la Severin setu pe la Măgurele, oră să vină pe uscat prin Vercorova?

Este dertu învederat că în secolii VI, VII și VIII posesiunile slavice în Dacia nu se întindeau spre occidente mai departe de Dîmbovița, ertu centrul puterii lor, unde veniau să-isebescă successivamente Grecii și Avarii, era în vecinătatea Ialomiței.

Nică un popor slavice n'a locuit vre-o dată în Dacia spre apus de Argeș, și mai cu seamă în Oltenia; nică un popor slavice, affară dora de câte un isolat satulețu serbu setu bulgaru, colonizat de peste Dunăre și adăpostit sub deplina dominațiune a elementului român, ș'apoi chărut acesta cu mult mai încoce de secolul VIII.

Străbătuții pe pământul românesc cam între anii 300-400 după Cristu, căci prima mențiune despre stabilirea lor la noi se află în Cesarit, fratele sântului Gregoriu Teologu, adică un scriitor din secolul IV²⁰, Slavi ocupară aci teritoriul totu-d'a-una celu

¹⁸) KARADZICZ, *Lex. serb.*, 246, ad voces *Jalovitz* și *Ialovka*. — MIKLOSICH, *Lex. Palaeosl.*, 1145, verbo *Ialov*. — PFUHL, *Lausitzisch-Wendisches Wörterbuch*, Budissin, 1866, in-8, p. 230: «Jalowy, unfruchtbar, gelt.» — etc.

¹⁹) MENANDER, ap. STRITTER, II, 48.

²⁰) *Bibliotheca Patrum*, Lugduni, 1677, in-f, t. 5, p. 773. — Această importantă comunicațiune o dătorescu repositului meu părinte A. HASDEU, trâmîndu-mi-o la 1870 în urma publicării studiului meu: *Limba slavice la Rora mâni în țiarul Traianu*.

mai puțină locuită din cauza acelloră omorătoare condițiunii climaterice, pe cară noi le descri-seserămă mai susă din diverse puncturi de vedere.

Cumă-că la venire ei nu găsiseră între Buzeu și Dîmbovița mai pe nimeni, nemerindă într'ună felu de pustiu, dovédă este, între celle-l'alte, că n'a fostă cine să li spună nici încaă numirile celle vechi alle localităților; numiri ce se transmittă generalmente fără nici o modificare din poporă în poporă și din ginte în ginte, mai allesă în privința fluvieloră, alle căroră malluri sunt mai totă-d'a-una și mai pretutindenă celle mai locuite, astă-felă că peste miă de anni *Pyretos* allă lui Erodotă este totă *Prută*, *Alutus* allă lui Nævius este totă *Oltă* etc.

Din Teofilactă, din Iornandă,²¹ din împăratulă Mauriciă²² și din alte fontăne mediane, pe cară nu aci este pentru noi loculă de a le cita, ne încredințămă că spre nordă dominațiunea Slaviloră în Țerra-Romănescă, adecă în regiunea Ialomiței cu o cóstă la Dîmbovița și o cóstă peste apa Buzeuulă, nu mai multă decătă atăta, se întindea în susă pênă la zóna păduriloră, prin urmare pênă la brîulă territorială intermediară între pólele Carpațiloră și Dunăre.

Toți pênă la unulă caracterisândă locuința danubiană a Slaviloră prin *mlascine și păduri*, și absolutamente nemiă prin *păduri și munți*, așa dertă este în cestiune laturea cea *mlascino-pădurosă* pe care o căntă din vecinătate Ovidiă :

Non avis obloquitur silvis nisi si qua remotis,
Aequoreas rauco gutture potat aquas.²³

Pădurile celle depărtăte în mișă-loculă bălțiloră sălcie, despre cară vorbesce aci poetulă, nu erată în Dobrogă, nu numaă pentru că ni-o spune termenulă *remotae*, dertă și pentru că acolo nu se găsătuă nici arboră isolați, necumă păduri :

Poma negat regio: nec haberet Acontius in quo
Seriberet hic dominae verba legenda suae;
Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos!²⁴

Celle doue versuri din Ovidiă se referă la aceăa-și parte de locă, pe care noi o vedă-serămă descriă în Teofilactă, Teofană, împăratulă Mauriciă etc.

Este țerra ialomițenă.

Pe timpulă lui Augustă, în véculă de mișă-locă, astă-dă, ea nu s'a schimbată nici o dată.

Trăgëndă acumă pe chartă o liniă dela Brăila prin Buzeu și Ploiesci pênă la Tergoviște, apoi dela Tergoviște prin Bucuresci pênă la Oltenița séu Căllărașă, și 'n fine de aci pe Dunăre éroșă pênă la Brăila, ni putemă forma o imagine approssimativă a *Slavoniăi* danubiane dintre secolă V-VIII; notândă înse bine că pe acestă spațiă dessimea elementulă slaviciă era fórte disproporționată, avëndă *maximum* la gura Ialomiței și scădëndă din ce în ce mai multă în măsura depărtării de acolo.

Pe câtă este de certă că Slaviă ai botezată la noi Dîmbovița și Ialomița de'mpreună cu celle-l'alte riuri mai mici din porțiunea ost-sudică a Țerei-Romănesci: Prahova, Ilfovă, Cricovă, Telégenă, Milcovă etc.; pe câtă este de certă că, la aședarea loră în morbifica regiune a mlascineloră danubiane, ei o găsiseră aprópe pustiă; totă pe atăta e de certă că străbuniă nostri începuseră anume în urma Slaviloră, descindëndă din munții Olteniei și ai Muscellulă, a înaintă gradată în acéstă direcțiune, dândă la fie-ce passă peste nesce numiri locale slavice degă înrădăcinate, pe cară le-ai și adoptată în cea mai mare parte.

Intémplată în urma lui Teofilactă, Menandru, Iornandă, Mauriciă și a celloră-l'alte fon-

²¹⁾ De reb. Get., V; «Hi paludes silvasque pro civitatibus habent».

²²⁾ Strategicum, XI, 5.

²³⁾ Pont., III, 1.

²⁴⁾ Trist., III, 10.

tâne istorice de pênă la 650, mișcarea Românilor spre Ialomița se pôte fissa cu destulă precisiune în intervallul secundeî gîmătăî a secolului VII, adecă vr'o cincî sute de anny și mai bine după întrarea legionarilor lui Traianu în muntósa lature appusénă a Dacieî.

Pênă atunci strămoșii nostri nu se întelniseră nicăiri și nu aveau unde să se întelnescă nicăiri cu elementul slavicu, carele se feră pururea de plașu, urcându-se în regiuni delurose dóră în casuri de forță maioră, cându strîmtoratú de pretutindenî nu avea încotro să apuce; pe cându din contra naționalitatea română, antică odraslă alpo-pireneică, se feră pururea de câmpia, pogorîndu-se de nevoia în șessu numai și numai cându nici într'unți felitú nu putea să încapă la munte.

Este încă o aplicațiune a legii istorice de *influență teritorială postumă*, pe care noi amú desbătut'o pe largú vorbindú despre diferența dintre Geții și Daci.

Să trecemú acumú la apele oltene, prin carú vomú închiăia hidrografia munténă din epoca lui Ovidiú.

§ 61.

LIMBA DACICĂ, LIMBA SLAVICĂ ȘI LIMBA ROMÂNĂ.

Primulú rîtu interiorú, pe care l'au cunoscutú Romani descăllecându pe teritoriulú Munteniei, a fostú rîuleșulú Cerna, la hotarulú între Temeșiana și Oltenia.

În epigrafia daco-romană din epoca colonisării și mai încóce numele acesteî ape, care este de o importanță hidrografică atátú de mică, gîócă unú rollú fórte însemnatú din cauza stațiunii militare omonime, unde însuși cuceritorulú Dacieî stabilise o coloniă latină.

D. Laurianú resumă în următorulú passagiú indicațiunile anticității assupra Cernei:

«Ruinele acesteî cetăî romane sunt în ânghiulú de cătră nord-vestú cellú formatú de «Dunăre și derulú Cerna, care se vérsă într'insa sub $40^{\circ}8'$, $44^{\circ}4'$. Fundamentele castellulú forméză unú pătratú a căruî liniă paralelă cu Dunărea face 120, cea-l'altă paralelă cu Cerna 100 de pașî. Dérú cetatea trebuî să se fi întinsú cu multú mai departe prin acéstă valle. Urme de zidú, affară de fundamentele castellulú, se mai védú în deosebite locuri. Cărămidele și cimentulú nu lassă nici o îndouință assupra romanității acestorú ruine. Famósă fu în yechime astă cetate ca o coloniă fundată chýartú de împératulú Traianú: în Dacia quoque *Zernensium* colonia a Divo Traiano deducta iuris Italicus est, dice iurisconsultulú Ulpianú. Inscriptiunea cea luată de Caryophilus din băile Erkulane face dintr'insa o stațiune militară: *expraefectus Legionis V stationis Tjernensis*. Tabelele cerate spunú și de unú Gioue Cernénu: Artemidorus Apollonis Magister Collegii Jovis *Cerneni*. Aici era a doua trecétóre peste Dunăre din Mesia în Dacia. Posițiunea geografică a loculú acestuía e dreptú însemnată și de Ptolemeú, care'lú numesce *Dierna*, și de Tabla Peutingeriană, care'lú numesce *Tierna*».¹

Décă vomú rectifică că'n inscripțiunea dela Mehădia este *Tsiernensis*, értú nu *Tiernensis*², schița d-lui Laurianú va fi correctă.

Așa deró rîuleșulú Cerna din Oltenia și Temeșiana se numía astú-felú degia în epoca Dacilorú.

Dérú cuvêntulú *Gerna* este totú ce pôte fi mai slavicu! esclamá panslavistiú³.

Decú—închiăia dênșii—Daciú au fostú Slavi.

S'a pré grăbitú conclusiunea.

Este dreptú că'n tóte dialectele slavice vorba *czern*, *czarn*, *czorn*, însémnă *negru*.

¹) LAURIANU, *Istriana*, în *Magaz. ist.*, II, 119—121.

²) KATANCSICH, *Tab. Peut.*, I, 373.—*Geogr. epigraph.*, II, 233, 294, 312.

³) SCHAFFARIK, *Abk. d. Slav.*, 177 — CZERTKOV, *O peselenii thrakliskich plemen za Dunai*, Moskva, 1851, in-8, passim. — KATANCSICH, *Tab. Peut.*, etc

E dreptu nu mai puşinü cã numele rîuleşului *Cerna* se traduce romãnesce prin «Nerã», adecã *négrã*, bunã-órã în admirabila balladã poporanã despre Erculéanü :

Pe malü se opresee,
Cu *Cerna* grãesee :
„*Nerã* limpeşia,
«Stãl de'mi spune mie etc.»⁴

Cu tóte astea, înainte de a risca o soluşione istoriculü este datorü a lua tóte mesurile pentru a nu se poticni cumü-va peste periculosulü : «post hoc, ergo propter hoc».

Limba dacicã fiindü de aceiaşy tulpinã indo-europeã ca şi graşurile germanü, grecü, latinü, persianü, slavicu etc., óre nu se póte întempla fórte lesne cã o şicere óre-care sã fie comunã sub aceiaşy formã la doue sétu mai multe din aceste vere-primare, dupã cumü *nasum* latinü nu se deosebesce de *nase* germanü şi de *nas* samscritü?

Possibilitatea unei assemeny coincidinşe fiindü necontestabilã, vine acumü o a doua cestiune.

Deşi forma dacicã artü puté sã fie pe deplinü aceia-şy cu forma slavicu, fãrã ca sã urmeze de aci cã Dacişy aü fostü Slavü, totuşy ambele forme sunt elle óre în realitate aşa de perfectamente identice, dupã cumü o pretindü slavistişy?

Sã vedemü.

La Slavü predomnesce sonulü palatulu *cz*, adecã *cz*, pe care numai Serbişy l'aü redusü la sibillantulü *tz*.

Acestü elementü foneticü nu ni apare de locü în numele dacicu allü *Cerneşy*, alle cãruya forme în monumente sunt :

1. In Ptolemeü : $\Delta\epsilon\rho\nu\alpha$;
2. Pe Tabla Peutingerianã : *Xierna* ;
3. In inscriştiunea dela Mehadia : *Xsierna* ;
4. La Ulpianü : *Zerna*.

Apoş localitãşy învecinate cu acelaşy nume, fie pe mallulü danubianü sudicu dupã unü, fie dupã alşy chşarü în Oltenia actualã :

5. In «Notitia Dignitatum», faşã cu versarea *Cerneşy* în Dunãre : *Trans-diernis* ;
6. Totü acolo, o altã staşione în apropiare : *Zernes*⁵ ;
7. In Procopiü : *Zépvns*⁶.

Cerna din table cerate, citatã de d. Laurianü, se apropiã de *Xsierna* din inscriştiunea dela Mehadia sétu de *Xierna* de pe Tabla Peutingerianã, confundãndu-se *c* cu *t*, întocmai precumü în cursulü evuluşy mediü scribişy puneã «nacio» sétu «oracio» în locü de «natio» sétu «oratio».

Sã classificãmu acumü celle şapte forme de mai susü.

Duoe din elle sunt cu dentala *d* : *Dierna*.

Una cu dentala *t* : *Xierna*.

Forma cu *z* : *Zerna* sétu *Zernes*, repeşitã de treş orşy, adecã cea mai respãnditã, este unü evidinte romãnismü din *Dierna*, unü provincialismü daco-romanü ca şi'n *zi* din *dies*, *zece* din *decem* (ital. *diece*), *zeü* din *deus* (franc. *dieu*) etc.

Forma cu *ts* : *Xsierna*, întrebuintãtã numai într'unü rãndü, este éroşy o proprietate a dialectuluşy latinü din Dacia în locü de *Xierna*, ca şi'n *tséra* din *terra*, *tsin* din *tenco*, *tserm* din *terminus*, *tes* din *texo*, *tsévã* din *tibia* etc.

Frecuenşa formeşy *Zerna* îndemnase pe unü⁷ a o lua dreptü primitivã, cãutãndu-y apoş originea în slaviculü *z'rno*, care însemnãzã sîmbure, şi uştãndü doue lucrurşy essenşiale :

⁴) ALEXANDRI, *Poesie populare*, ed 2, p. 14.

⁵) BÖCKING, I, 108—9.

⁶) De aedif., IV, 6.

⁷) SULZER, *Gesch. d. trans. Dac.*, I, 141.

1. Nicî o localitate slavică nu s'a numitî nicîrî și nicî o dată după *z'rno*⁸, ideea de sim-bure fiindu fôrte depărtată de ori-ce reprezentațiune topică, mai allestî în privința unei ape;
2. Vorba slavică *z'rno* provine dintr'unî *garna*, de unde decurgu asemenea latinul *granum*, germanul *kern* etc.⁹, încâtî sonul *z* în *z'rno* este derivatî din *g* și fără nicî o legătură cu *d* sêtu *t*.

Astû-feliu, lăssândû la o parte forma înduoiosă *Gerna* din table cerate, celle-l'alte șesse se reductî la doue, carî ambele provintî dintr'una singură:

1. Forma primitivă cu o dentală, fie *d* sêtu *t*: *Dierna* sêtu *Țierna*;
2. Forma derivată din cea primitivă, distingându-se printr'o sibillantă, fie *z* sêtu *ț*: *Zerna* sêtu *Țsierna*.

Ca rezultatî dobândimû că prototipulî, prin urmare forma cea dacică, anterioră celei romane, acumî celei slavice, se caracteriza printr'o dentală, êrû nicî decumî printr'o palatală.

Dêrû pușî între doue dentale, nu cumû-va amû puté allege dintre elle pe cea mai corectă?

Dacîi điceaû ei ôre *Dierna* sêtu *Țierna*?

Se scie că limbey latine îy plăcea a schimba pe *d* în *t*, mai allestî cândû cellû ânteit precede de aprópe pe unî *r*¹⁰.

În acestû chipû este degia o probabilitate despre latinismulî formeî *Țierna*, remănêndû pe séma Dacilorû *Dierna*.

Essistă îmse unû miđû-locû de a demonstra acêsta într'unî modû irrecusabilû.

În prețiosa glossă antică assupra botaniceî luî Dioscoridû, noî găssimû că «*veratrum nigrum*», o varietate de elleborû remarcabilă prin negreța rădêcinei și chîartû a foilorû, se numîa în limba dacică «*prodiorna*»: *προδιόρνα*¹¹.

Êccê dêrô daciculû *diorna* sêtu *dierna* correspundêndû litteralmente cu latinulû *nigrum*; đicemû *diorna* sêtu *dierna*, ca și slavonesce *czorna* și *czerna*, ca și latinesce *vorsus* și *versus* etc, sêtu după cumû și la noî Bucurescenîi factû *picere* din *piciorû*.

Câtû pentru prima sillabă *pro*, ea derivă evidentamente din aceiași radicală de unde aû provenitû mai multe numirî indo-europee de vegetale, bună-ôră celticulû *peur*—êrbă, armênulî *perk*—fructû, persianulû *pârî* etc.;¹² o radicală fôrte respândită, de ôră-ce o aû și limbele semitice, de essemplu ebraiculû *prî*—rodû, siriaculû *piro* și altele; o radicală pe care o găsimû nu mai pușinû la vechiî Egiptenî sub forma de *pir* cu accepțiunea generală de vegetațiune¹³.

Daciculû *pro-diorna* esprimă ideea de o plantă-nêgră.

Amû arrêtatû că spiritulû dialectulû daco-romanû cere trecerea luî *di* în *z*, adecă din *diorna*—*zorna*, de unde *zărănă*.

Ey bine, planta «*solanum nigrum*», care în tôte limbele neo-latine pörtă epitetulû de *nêgră* din cauza colorîi fructelorî selle: francesesce *morelle*, italianesce *morella*, anglesesce *morel*, spaniolesce *perba mora*, tôte acestea dela μαύρος, negru, êrû nemșesce *Nachtschatten* sêtu «*umbră de nôpte*», se chîamă romănesce *zărănă*, unî termenû botanicû cunnoscutû pretutindenî în întrêga Daciă, pênê și la Românîi de peste Nistru¹⁴.

⁸) MIKLOSICH, Ortsnamen, 11—12.

⁹) FICK, Vergl. Wörterb., 517.

¹⁰) QUINTIL., I, 4: «*Quare minus mirum, si in vetustis o-peribus urbis nostrae, et celebribus templis legantur Ale-xanter et Cassantra.*»

¹¹) În unele manuscripte se citește *προδιόρνα*, veđî GRIMM, Gesch. d. deutschen Spr., 808.

¹²) PICTET, I, passim.

¹³) BRUGSCH, Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch, Leipzig, 1868, in-8, t. 2, p. 478: «*Pir*, se rapportant aux plantes embrasse les idées de pousser, germiner, croître, végétation qui se renouvelle etc.»

¹⁴) Lexic. Budan., 770 — Cf. MEIER, Opisanie Oczakovskija zemlje, Petersburg, 1794, in-8, p. 135: «*po moldavski zyrn*—*solanum nigrum.*»

În Oltenia, după cum ne asigură d. Dr. Demetrescu-Severénu, acestu cuvântu se aude lungitū în *zărnoită*, cu accentulū pe prima sillabă; éru în Transsilvania, după d. Barcianu, ellū essistă sub doue forme collaterale: *zîrnă* și *zîrniă*.¹⁵

Este înse și mai remarcabilū că în unele locuri Românii îllū pronunță nesibillatū: *dărnă*,¹⁶ ceia-ce reproduce din punctū în punctū prototipulū dacicu *diorna*.

Totū în privința plantelorū, limba noastră posedă vorba „*a se zărni*”, pe care d. Pontbriant o traduce prin „se rabougrir, s'etioler”,¹⁷ nemșesce „sich verkrüppeln, dünn aufschiessen, sich entfärben.”¹⁸

Cândū o plantă se etioléză, Românulū țice că ea *se zărnesc*.

„Etiolarea unei plante — ni spune Littré — este o consecință a creșterii sêlle într'unū locū obscurū sêlū pușinū luminatū.”¹⁹

Astū-feliū *zărnierea* corespunde litteralmente cu „întunecarea” plantei.

Zărnă și *zărniere* provinū dérū în limba română egalmente din daciculū *diorna* cu accepțiune de *negru*.

Să mergemū mai departe.

Intr'unū cântecū poporanū cam obscenū, pe care negreșitū că nu'lū putemū reproduce, vorba *zărnă* servesce ca refrenū la adresa pèrului *negru*.

În limbagiulū mocanilorū oișele *negre* se numescū *zărne*...

Mai avemū ce-va.

Dela cuvântulū dacicu *diorna* sêlū *dierna* românizatū în *zărnă*, remasū pênē astă-șî în poporū sub acestă arhaică formă daco-romană și cu înțellesulū sêlū propriū de *negru*, s'au născutū la noī o mulțime de numi topice.

În Ardêlū, fără a fi cercetatū nomenclatura localitășilorū mai mênunte, este marele satū *Zărnesc* cellū cu fabrica de hărtiă și muntele *Zărne* în Secuime.

În România danubiană avemū satulū *Zărnesc* din Argeșū, satulū *Zărnesc* din Covurluiū, satulū *Zărnesc* din Cahulū și doue sate *Zărnesc* din Buzetū, din carī unulū forméză o singură comună cu satulū *Cernătesc*, adecă doue cătune învecinate, ambele *negre*, dérū unulū daco-romanesce și cellū-l'altū degia refăcutū slavonesce.²⁰

În districtulū Putna sunt doue pèraie: *Zărna*-mare și *Zărna*-mică. carī au scăpatū ca prin minune de a fi și elle *cernisate* ca surorile lorū din Oltenia.²¹

Forma patronimică *Zărnesc* presupune neapèratū, ca poreclă a fundatorului, pe câte unū *Zărnă*, adecă ceia-ce Românii mai adessea țiceatū *Negrilă* și ceia-ce Slaviī numescū *Czernat*.

În adevèrū, noī deschidemū într'unū norocū o colecțiune de documente, și dămū în secolulū XVI peste unū „popă *Zărnă*.”²²

Din passū în passū, vedeșî câtū de departe se întinde pe teritoriulū nostru posteritatea cuvântului dacicu *diorna*, formândū epitete ca allū pèrului *negru* sêlū allū oișelorū *negre*, termenī botanicī generalī și specialī, numi locale, porecle personale...

Dentala curatū dacică *d* din *Dierna* sêlū *Diorna*, și chîarū sibillantulū daco-romanū *s* din *Zărna*, sunt fôrte depărtate de palatalulū slavicu *cz* în *Czerna*.

15) BARCIANU, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Hermannstadt, 1868, in-8, p. 295.

16) BARONZI, *Limba română și tradițiunile ei*, Braila, 1872, in-8, p. 132: „*dărnă*, solanum nigrum.”

17) PONTBRIANT, *Dicționară româno-francesă*, Bucur., 1862, in-8, p. 791.

18) BARCIANU, *op. cit.*, 294.

19) LITTRÉ et ROBIN, *Dict. de médecine*, Paris, 1873, in-8, p. 564: „Etiolé, se dit d'une plante qui, ayant crû dans un endroit obscur ou peu éclairé, n'a fourni que des pousses grêles etc.”

20) FRUNDESCU, *Dict. top.*, ad voces.

21) I. IONESCU, *Agricultura din Putna*, Bucur., 1860, in-8, p. 46.

22) *Archiva Istor.*, I, 1, p. 35. — Dela Românii acestū nume a trecutū și la vecinii nostri Serbi, unde se dă înse numai femeielorū. Veșî KARADZICE, *Lex.*, 314, v. *Zrna*.

Acastă depărtare devine cu atât mai palpabilă, cu cât se știe că la Slavi *cz* reprezintă în genere pe un *k*²³, éru *czern* allu loru mai speciă nu este decât o formă mai nouă din *kersna*, care se regăsește în vechiul dialectu prusso-litvanu: *kirsna* — negru, răspundendu essactamente samscritulu *keršna* — negru.²⁴

Daciculu *diorna*, pe de altă parte, e de aceia-și origine cu samscritulu *dhyama*, care însemnează orî-ce lucrū sumbru.²⁵

Compustu din *dhi* în simțu de întunecare și din cuvântulu *varna* — culóre, pe care și limba latină l'a redusu la *orna*²⁶, *diorna* exprimă ideia de «întunecată culóre», ceia-ce se țice nemșesce «dunkelfarbig.»

Intre daciculu *diorna* contrastu din *dhivarna* și între slaviculu *czern* contrastu din *kersna*, unde 'i óre vre-o picătură de înrudire?

Ce se mai face déro cu imaginarulu slavismu allu Daciloru, pescuitu cu entusiasmū din rîulețulu Cerna?

Să se observe că daciculu *diorna* s'a păstratu nu numai la Români în *zărna*, déru și la Albanesi în cuvântulu *diore*, săract, nenorocitu, propriamente negru,²⁷ printr'o asociațiune de idee între nefericire și întunecare, ca în latinulu *ater* — negru pe lîngă *atri dies* — țille de sărăciă sétu de nenorocire.

Albanesulu *diore*, mai correctu *diorre*, contrastu din *dhivarna* cu asimilarea nasalei, probéază că termenulu *diorna* a fostu nu numai dacicu, ci comunu tuturorū popórelorū de viță tracică de pe ambi țermi ai Dunării.

Mai pe scurtu, contra așteptării slavofililorū, tocmai rîulețulu Cerna dintre Oltenia și Temeșiana demonstră, mai bine ca orî-ce altu, că Daciū n'au fostu Slavi.

Dacica *Dierna* sétu *Diorna*, daco-romana *Zărna*, «colonia *Zernensium*» după cumu îi țicea iurisconsultulu Ulpianu în secolulu III, s'a pututu metamorfosa în *Czerna* abia între anii 1000 — 1300, după ce se întrodusesese la străbuniū nostri abecedarulu și liturgia luī Cirillu.

Totu atunci și totu în Oltenia cată să se fi prefăcutu din *Zărna* în *Czerna* o altă apă cu multu mai voluminosă, deși mai puțin celebră, anume rîulu Cerna, affluintele Oltețulu în districtulu Vâlcea.

Asemeni modificării erău cu atât mai ușore, cu câtu înțellesulu de *negru* allu vorbeī *zărni*, după cumu vedurămū, nici pêne astă-țī nu s'a perdotu din limba română, astū-feliū că moda slavofilă a părințilorū nostri din evulu mediū sciea fórté bine că *zărna* și *czerna* însémnează totu una.

Unu esemplu analogu de slavizare este cuvântulu «sudețu», prin care crisóvele slavo-române inlocuiau termenulu curatu latinescu «gřudețu.»

Slavonesce *sud* însemnându gřudecată, *sudatz* după dialectulu serbu — gřudecătoru, schimbarea unei singure inițiale metamorfosă d'o-dată în aparință pe «gřudețu» într'unu slavismu, întocmai ca și schimbarea luī *z* în *cz* în numele «Zărna», deși în realitate între latinulu *judicium* și slaviculu *sud* nu essistă nici o legătură, cellu ánteitū fiindu o contracțiune din *jus-dicere*, cellu-l'altu referindu-se la samscritulu *śudh*, a purifica.

Printr'o asemenea procedură rîulețulu *Zărna* fiindu slavisatu în *Czerna*, nu mai era greū de a slavisa allaturī cu ellu unu altu peritū, numindu-lū prin antiesă *Brela*, adecă «albă»....

23) SCHLEICHER, *Compendium*, § 182.

24) POTT, *Etymol. Forsch.*, ed. 2, II, part. 1, 263. — FICK, *op. cit.*, 38.

25) FICK, 104.

26) GURTJUS, *Griech. Etym.*, 245.

27) HAHN, *Alban. Stud.*, Lex. 30.

§ 62.

ORIGINEA SLAVISMELORU IN TOPOGRAFIA ROMÂNĂ.

În secolul de față, cându ne copleșise d'o dată furia gallomană, fie-care Radu vroia să fie *Rodolphe*, értu reposatul Assaki mersese pënë a țice că cetatea *Nemițu* este „la forteresse de *Saint-Germain*”¹, și dintr'unu përtu *a-lui-Martinu* făcea „*Lamartine*”².

Totuși francesismul a avut o velfă abia de câți-va anii, fără a fi câtu-și de puțin limbă ecclesiastică și oficială a țerrei, pe cându acțiunea slavismului fusese la noi secolară la curte și'n biserică.

Unu rîulețu învecinatu cu Cerna ni pôte servi ca esemplul cellu mai nemeritu, în ce chiptu nu numai se desfiguratu numile asemenate în sonu cu cele slavice, dértu se traduceatu pe de'ntregulu chiaru nesce terminii ai nostri cu totul differiți din punctul de vedere fonetic.

Arborul *plop* (*populus*) a datu nascere la o mulțime de numi topice în România: *Plopană*, *Plopanu*, *Plopeni*, *Plopesci*, *Plopi*, *Plopițu*, *Plopușoru* etc.

Mehedințulu mai în speciă posedă unu munte *Plopi* aprópe de hotaru, unu satu *Plopi* în plassa Dumbravă, totu pe acolo unu altu munte *Plopi* și unu përtu *Plopi* în plassa Ocolu.³

Ploputu slavonesce se chiamă *topol*.

Éccé déro că din celle multe *plop* alle Mehedințulu, cellu puțin una trebuia să se *topolizeze* în urma secolulu IX, și acéstă sórte, ba tocmai în acefa-și plassă unde essistă unu përtu *Plopi*, a avut'o anume pittoresculu rîulețu ce se vérsă în Dunăre lóngă Cernețu și pe care degăa în crisóvele dintre 1350—1400 noi illu citim sub botezul slavicu de *Topolniță*.

În cursu de șapte secolu de cirillismu oficialu și ecclesiasticu în România pënë la Mateiu Bassarabu și Basiliu Lupulu, fără să fi fostu nevoia de vre-o intervenire etnografică din partea Slavilor, ci curatu numai pe callea culturală, a fostu destullu timpu pentru a applica acéstă procedură de traducțiune mai peste tótă întinderea Daciei.

Slavii puteau să locuască în China séu în Brasilia, și totuși noi, grațiam unui altoiu de cultură cirillică, să ne slavisăm merit pe țermii Dunării; după cumu Roma era de-multu mórtă ca naționalitate, pe cându latinisarea nu înceta de a lucra, prin religiune și legislațiune, pënë'n fundulu Britanniei.

Slavofiliu, în locu de a se accăța de numirile slavice din România, aru fi trebuitu să studieze propria loru topografiă; Schaffarik mai cu deosebire, trăindu și scriendu în Praga, nu avea decătu să arunce ochii împregiuru'i pentru ca să se fi convinsu că *moda*, fără nici unu amestec directu cu străiniu, pôte să înstrăineze o mare parte din nomenclatura unei țerre.

Boemia este plină de *Löwenberg*, *Rosenberg*, *Sternberg*, *Riesenburg*, *Lichtenburg*, *Schwamberg*, *Riesenberg*, *Waldek*, *Wartenberg*, *Waldstein*, *Falkenstein* etc., fiindu că fundatoriul acestor localități, mai toți de pe la anul 1200, deși erau Cehi curați fără nici o picătură de sânge teutoncu, totuși — țice marele istoriografu boemu Palacky — li-a plăcutu să-și boteze proprietățile lor nemțesce.⁴

1) *Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie*, Iassy, 1859, in-8, t. 1, p. 84.

2) *Ibid.*, 37.

3) FRUNDESCU, *Dict. top.*, 263.

4) „So nannten die Brüder Jaroslaw und Hawel, die „Söhne Marquard's, des Castellans von Teschen, die von ihnen um's J. 1241 erbaute Burg *Löwenberg* (jetzt *Lämberg*), da sie einen Löwen im Wappen führten; Wok, der Sohn und Enkel zweier Witek von Prezie, deren Wappen eine Rose war, haute zwischen 1241 und 1246 die Burg *Rosenberg*. Zdislaw, ein Sohn des Diwiss von

Sculatu-s'a vre-unți Germani ca să strige că Cehii sunt pe gîmătate Nemți?
Pe la 1203 Boemii snopescă cumplită într'o bătălie o armată germană.
Cine era hatmanul slav?

Beneș *Herrmann*.⁵

Cellu mai viteză patriotă boemă, carele cu măcuca în mână striga în luptă:
«môrte, môrte Sașilor!» purta o poreclă eminentă germană.

După cum Boemul Beneș Herrmann nu era Némțu, totu așa n'au fost la noi
Slav Dragomiri, Vladislavi, Bogdani, Golești, Gradișteni, Vladioani, Socoli etc.

Avem de'naintea noastră codicele judiciar, scris pe la anul 1500 pentru
usul tribunalelor Boemiei de către profesorul universității din Praga Victorin
de Wszehrd.

Acollo ne isbesc la fie-care pagină nesce numi locale și personale ca acestea:
Wilim de *Pernstein*, Ian de *Schellenberg*, Put *Szwihowski de Riesenberg*, Bohuslaw
Hasisteinsky (adecă: *Hasenstein-ski*), Wilim de *Tallmberg*, Ian de *Herrstein*, Pawel
de *Jenstein*, Benesz de *Waimulle*, Burian *Linhart de Gutstein*, Alsza de *Klinstein*,
Bosko de *Kunstadt*, Ctibor de *Cimburg*, Dobrohost de *Ronsberg*, Jan *Hilburg de*
Wrzesowic, Wilim *Ilburg de Mszeny*, Hynek de *Wisemburg*, etc. etc. etc.⁶

Acella-și codice, atât de teutoman în privința onomastică, manifestă totuși pe
față o pază extremă contra intrusiunii etnografice a elementului german prin ur-
mătorul energic pasaj: «Numai Boemul de origine boemă, nici o dată Némțul
«sétu altă străin, voru ocupa după lege funcțiunile țerei pînă și celle mai de gîosu...»⁷

«Sub Venceslav I (936 — 967) — dice archeologul boem Wocel — limba și
«obiceiele germane intrând în grația la curtea regescă din Praga, o parte dintre
«nobili începuse din modă a germanisa numile proprietăților lor.»⁸

«Boemii—spune celebrul istoric și legist slav Macieiowski — se germanisau
«prin teutonomania regilor și a aristocrației, cărora li plăcea a face chiar versuri
«nemțesce.»⁹

Să punem acum într'o cumpănă germanismul Boemiei în comparație cu sla-
vismul României, și rezultatul o să fie strivitor pentru pretensiunile lui Katancsich,
Schaffarik, Czertkov, Lelewel, Venelin și alle scolei lor.

În adevăr, ce vedem?

În Boemia, cultura teutonă lucră numai prin *modă*; și totuși, introdusă pe la 950,
după trei secol de o acțiune forte *intreruptă* ea ni apare în culme pe la 1250.

În România, cultura slavă se încuibeză prin *modă*, prin *oficiu*, prin *ecclesia* totu-
d'o-dată; și apoi lucrarea, fiindu *legală*, este de o natură *permanente*.

În Boemia simțul de conservare națională merge pînă la escluderea ori-cărui
străin, și *mai ales a ori-cărui German*, dela ori-ce influență cât de mică sétu
cât de indirectă asupra afacerilor statului.

„Diwissow, königl. Hofmarschalls im J. 1224, erbaute im
„J. 1242 die Burg Sternberg. Borecz, der Sohn Bohu-
„slaw's, Enkel Slawek's von Osek, nahm den Namen
„von Riesenburg an, nach der gleichnamigen, unweit des
„Stiftes Osek erbauten Burg. Smil, der Sohn Heinrichs
„von Zittau, Burggrafen von Budissin, gab sich seit 1246
„aus gleichem Grunde den Namen von Lichtenberg Die-
„selbe Veranlassung hatten auch die etwas später urkund-
„lich auftauchenden Namen von Schwamberg, Riesenberg,
„Waldek, Wartenberg, Waldstein, Falkenstein u. dgl. m.,
„da der rein böhmische Ursprung dieser Familien aufs
„Strengste nachgewiesen werden kann.“ — Veři PALAOXY,
„Gesch. v. Böhmen, t. 2, I, p. 101, spud WOCEL,
„Grundsätze der böhmischen Alterthums-
„kunde, Prag, 1846, in-8, p. 106.

5) *Rukopis zelenohorsky a kralodvorsky*,
ed. Korzinek, Jindřichove Hradce, 1864, in-8, p. 41.

6) VIKT. ZE WSZEHRD, *O práwiech a súdiech i*
o dskach země české, Praha, 1841, in-8, passim.

7) *Ibid.*, p. 121: „prawy przirozeny Czech, ne Némec
„nebo jiny cizozemec, neb toliko w zřádný úřad zemsky
„od najwyszszsiego aż do najnizszsiego úřadu zřádný ci-
„zozemec nemá wsazen a přijat býti podlé práw.“

8) *Op. cit.*, 105.

9) *Pamiętniki o dziejach Słowian*, Peters-
burg, 1839, in-8, t. 2, p. 96.

În România, deși unu Alessandru cellu Buntu nu permittea străinilor a ține taverne în Sucéva; ¹⁰ deși unu Mihaitu cellu Vitezú, uítându că tocmai atunci mâna'y dréptă în consiliulu princiartu era Greculu Mihalcea, dechýara că nici unu Grecu nu va ocupa vre-o funcțiune în țerră; ¹¹ totuși toleranța de faptu, nu numai religiósă, dérú și curatú politică, pentru totú feliulu de străinú, mai cu deosebire ínse pentru cei ortodossí, íntru cǎtú eí veníau pe nesimțite unulu cǎte unulu, a fostú pururea nemărginită, ¹² értú cancellaria domnescă mai allestú, logofeșú și uricarú, erati celle mai de multe orí Serbí sétu Bulgarí.

Față cu unu asemenea bilanțu, catá să mărturimú că teritoriulu nostru, după *șépte secoli* de cuadrupla presiune a cirillismulu prin *modá*, prin *lege*, prin *clerú* și prin *funcționariatú*, s'a slavísatú pré-puținú în allăturare cu germanisarea Boemiei, unde lucruse într'unu chipu efemeru abia unulu din celle patru elemente, ba încă cellu mai puținú statornicú: *moda*.

§ 63.

CONCLUZIUNEA DESPRE IDROGRAFIA MUNTENIEI SUB OVIDIU.

Cerna sétu *Diorna*, adecă «Négra»; Giúlu sétu *Sil*, adecă «Rítu»; Gýalesulu sétu *Salas*, în acella-și ínțellesú; Gilortulu sétu *Sil-arta*, adecă «Rítu-voinicú»; și Gýomartilulu sétu *Sil-martira*; sunt cǎte patru prin nomenclaturá cu multú anterióre colonisáriu romane în Dacia, și putemú díce cu totú dreptulu că aparținú epocéi lui Ovidiu, deși cunnoscínțele geografice alle poetulu nu se ínținseserá pêné acolo.

Aýurea ne vomú íncredínța passú la passú că totú atátú de ante-romane, fie dacice, fie agatirsice, sunt numile apelorú oltene Motru sétu Mutru, *Μούτριον* în Ptolemeu și *Mutria* pe Tabla Peutingerianá; Lutru, în fontánele din evulu mediu *Lothur*, prefacutú prin simpla assonanță în Lotru; apoi Amaradia și tóte riurile sétu localitățile cu aceia-și interessantá finalá *dia*: *Ciocădia*, *Cisnedia*, *Cernădia*, *Arpădia*, *Crevedia* etc., o formațiune nominală absolutamente necunnoscú în Dacia orientálă, și chíaru în Transilvania mai susú de Sibíyu.

Pêné atunci celle spuse ni agýungú pentru a completa hidrografia Țerreí-Románescí în dílilele lui Ovidiu, arrétándú totú-o-datá, pe lóngá celle-l'alte probe adduse sétu de addusú de acumú înainte, cumú-cá suprapunerea elementulu latinu peste cellu dacicu, fecundá prin nascerea unei noue viguróse naționalitățí, pe care artú fi correctú a o numi daco-romaná, avusese locú mai cu sémá în Oltenia.

Ne aștéptá orografia...

§ 64.

COLCHIDA LA DUNÁRE ÎN OVIDIU.

S'artú páré la prima vedere că Ovidiu abia într'unu singurú versú menționézá Carpațú, numindu-y cu unu feliu de grozá «selbatecií munți sciticí și sarmaticí»:

Inque feris Seythiae Sarmaticisque jugis. ¹

Dérú cǎntáringú fie-care espressioné în locú de a se mulțumí cu suprafața lucrulu, critica descopere în cǎntárețulu dela Tomi ce-va mai multú decátú atáta.

Ovidiu díce că numai undele Dunáriu despartú regiunea tomitaná de cǎtrá malulú crivéțénú allú fluviulu, unde locuescú «Iazigií și Geșíy și *Colchít* și *glota metereá* sétu *regaturile meteree*»:

¹⁰ Actulú din 1407 în *Archiva istoricá*, I, 1, p. 132.

¹¹ FRAY, *Dissert.*, 154: „Graecus natione inter XII juratos Bojrones esse nequeat, neque aliquod munus, et officium spectans ad gubernationem illius regni obire possit.”

¹² Veđí a mea *Istoria toleranței în România*, passim.

1) *Trist.*, I, 8.

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba (variantū: regna) Getaeque,
Danubii mediis vix prohibentur aquis...²

În aceste câte-va cuvinte sunt cuprinse doue grelle enigme.

Maî ânteitū, ce să fie «*Meterea*»?

Commentatoriū aū propusū successivamente patru ipotese:

1. Prin «*Meterea*» se înţellege o urbe în regiunea superiōră a Nistrului, aceia pe care Ptolemeū o numesce *Maetonium*;³

2. «*Meterea*» este o lecţiune coruptă în locū de *Neurea*, referindu-se la Neuri,⁴ poporū sciticū cam din Galîţia actuală, despre care noi vorbirămū maî susū cu ocasiunea lui Erodotū;

3. «*Meterea*», după Zamoscius, derivă dela *μετώρειος*, adecă *transmontanū*, indicându într'unū modū generalū tōte ginţile de peste Carpaţi;

4. «*Meterea*», după Katancsich, vine *ἀπὸ τοῦ μετέρχομαι*, însemnându *glōte vagabunde*.⁵

Prima din aceste ipotese este de totū puerilă, căci după numele unū problematicū oraşū fără nici o însemnătate, care nici acella nu este *Metereum*, ci *Maetonium*, nu se putea dice «regna», şi nici chîarū «turba».

A doua nu adduce în spriginulū seū nici măcarū o plausibilitate paleografică, de oră ce *Neurea*, orî-cumū să fi fostū în manuscrite, cu greū se prefăcea în *Meterea*.

Opiniunea lui Katancsich nu se împacă cu Ovidiū, poetulū depingēndū ca *vagabunde* tōte popōrele ţermulū nordicū allū Dunării, încătū nu putea să califice *ἀπὸ τοῦ μετέρχομαι* numaî pe unulū din elle, şi apoi fără a ni spune pe care anume.

Singura ipotesă seriōsă este a lui Zamoscius.

Ea offeră maî multe condiţiuni de admissibilitate.

O espressionē atātū de vagă ca «*meterea turba*» seū «*meterea regna*» nu se pōte applica la vr'o regiune apropiată de reşedinţa lui Ovidiū, carele în privinţa ţerrelorū învecinate întrebuinteză totū-d'a-una nesce termenī concreţi: Corallī, Bessī, Scitī, Sarmatī etc.

În disticulū de maî susū ţermulū nordicū immediatū allū Dunării, adecă partea cea limitrofă cu Dobrogia, este represintatū prin Iazigī şi Geţī, de invasiunile cărorā poetulū dela Tomi se plânge necontenitū în *Tristele* şi'n *Ponticele* sēlle:

Iazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque...

Iazigī ceī de nēmū sarmaticū şi Geţī ceī de viţă tracică erāt doue marī popōre, cărorā li aparţinea în epoca lui Ovidiū întregulū spaţiū dela Nistru spre occidente pēnē pe la Oltū, locuindū ambele faţă'n faţă cu Dobrogia, astū-feliū că'n realitate se putea dice despre dēnsele:

Danubii mediis vix prohibentur aquis...

«Colchi» din versulū ovidianū, după cumū ne vomū convinge îndată, însemneză pe locuitorī din Carpaţi.

În acestū chipū tōte celle-l'alte numī găsindu-şi applicaţiunea în zōna danubiană şi acea muntōsă, «*meterea turba*» remâne fōrte naturalū pe sēma *trans-montanilorū*, completându tabellulū şi giustificându ipotesa lui Zamoscius:

2) *Ibid.*, vers. 191.

3) OVIDIUS, ed. Lemaire, Paris, 1822, în-8, t. 7, p. 69.

4) *Ibid.*

5) ZAMOSCIUS, *Analecta lapidum in Dacia*, Pataviī, 1793, in-16, p. 60.

6) KATANCICH, *De Istro*, 114.

NÉMURILE TRANSMONTANE (*meterea turba*)

· C · A · R · P · A · T · I · N · I · I · (Colchi) · · · · ·

· I · A · Z · I · G · I · I · (Jazyges) · G · E · Ţ · I · I · (Getae) · · · ·

D u n ă r e a (*Danubius*)Marea-négră
(*Pontus*)D O B R O G I A
(*Scythia minor*)

Admittându modulū de a interpreta a lui Zamoscius, se nasce intrebarea: de ce óre poetulū a pusū *meterea* in locū de *metorea*, după cumū arū urma să fie transcrisū din *μετώρειος* ?

Totulū se esplică printr'o essigință de prosodiă, căci in versulū de mai susū ũ trebuia o vocală scurtă, pe cândū in vorbe grece o și chiarū a tindū in compoșiune a se lungi in ω, ca in *μετωνομία*, *ἀκρόρεια*, *μέτωπον* etc.

Orī-cumū să fie, mai remâne o altă enigmă.

De unde și pêne unde *Colchid* in Dacia?

Colchida este tocmai la marginea oppusă a littoralulū crivățenū allū Mării-negre.

Națiune mai multū asiatică decâtū europeă, Colchiī aveatū a face cu muntele Caucasū și fluviulū Fastū, nu cu Carpațiī și Istrulū.

In ce modū Ovidiū, atātū de bine informatū despre totū ce se petrecea in bassinulū Dunării de giosū, și carele in acella-și timpū, autorū allū *Fastelorū* și allū *Metamorfoselorū*, era unulū din bărbațiī cei mai învățați ai Romei, putea să credă că numai Istrulū desparte pe Colchi de Dobrogiā?

Orī-ce mirare despare din dată ce monumentele celle mai autentice vorū proba că Carpațiī noștri aū purtatū și ei in vechime numele de *Caucasū*, értū prin urmare aū essistatū atunci și pe țermiī Istrulū o *Colchidā*.

§ 65.

CAUCASU LONGA DUNARE PE O INSCRIPTIUNE SI IN FLORU.

O inscripțiune afflată nu de multū in Germania appusenă, unde se pare a'și fi închiăiatū svēnturata carrieră unulū din viteziī espedițiunii dacice, sună așa:

MATRONIS
AVFANIB. C
IVL. MANSVE
TVS. M. L. I M.
P. F. V. S. L. M. FV
FADALVTVM
FLVMEN. SECVS
MONTCAVCASL

In transcripțiune

„Matronis Aufanibus † Caius Iulius Mansuetus, miles legionis primae Minerviae

1) O altă inscripțiune cu numele „Matrónelorū Aufane“, găssitā in Pannonia, veđi la RATANSICH, *Geogr. epigr.*, II, 121 — Celle din Occidinte sunt citate in DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 488 etc. — Originea etimologică și înțelesulū mitologicū allū cuvēntulū *Aufana* se esplică

din MARTIANUS CAPPELLA, scriitorū latinū din secolulū V, *De nuptiis*, II: „Fatueque vel Fantue vel etiam FANNE a quibus Fana dicta, quod soleant divinare.“ — La Albanesi credința in *Fane* seū *Fatue* trăescō pêne astă-đi; veđi HARR, *Alb. Stud.*, Lex. 189, verbo *φάρλα*.

„piae felicitis, votum solvit lubens merito. Fecit (séu: votum solvit laetus merito feliciter,) voto facto *ad Alutum flumen secus montem Caucasum.*»

În traducere:

„Dinelorŭ Ursitoré, Caiŭ Iulŭ Mansuetŭ, ostașu în prima legiune Minerviă piă fericită, îndeplini cu bucuriă cuviosulŭ votŭ, făcutu *la fluviulŭ Oltŭ lîngă muntele Caucasŭ.*»

Pe astă marmură cuvintele relative la Oltŭ și Caucasŭ sunt scrise fără prescurtări, încâtŭ în privința lorŭ nu se pôte rădica nici măcarŭ o umbră de controversă:

AD ALVTVM
FLVMEN SECVS
MONT. CAVCASI

Oltulŭ e pusŭ aci la masculinŭ, ca și 'n Naevius, pe Tabla Peutingeriană și'n limba română: *Alutus*, nu *Aluta* ca în Ptolemeŭ și'n Dione Cassiŭ.

Publicândŭ pentru ânteia dată importantissima pétră, archeologulŭ germanŭ Lersch constată că prima legiune Minerviă fusese în adevéru în Dacia anume sub Traianŭ, cea-ce se scie pré-bine dintr'o mulțime de fontâne; ² déru illŭ surprinde că *fluviulŭ Oltŭ se afflă lîngă muntele Caucasŭ.* ³

D. Fröhner reproduce fără nici o rezervă inscripțiunea între celle privitoré la resbellulŭ daco-romanŭ, și recunnósce că prin *mons Caucasum* nu se înțellege altŭ ce-vă decâtŭ munțŭ Dacieŭ. ⁴

D-sea nu e înse destullŭ de essactŭ cândŭ observă în notă că și'n Florŭ, istoricŭ latinŭ numai cu unŭ secolŭ posteriorŭ luŭ Traianŭ, Carpațŭ artŭ fi de assemenea numițŭ *Caucasŭ*.

Nu Carpațŭ, ci Balcaniŭ, căcŭ étă cumŭ sună passagiulŭ testualmente:

„Piso Rhodopen *Caucasum*que penetravit. Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Maeotim» ⁵.

Florŭ enumeră, mergêndŭ dela vest-sudŭ spre nord-ostŭ, progressulŭ armelorŭ romane contra diverselorŭ națiunŭ pontice:

1. Pisone trece Rodopulŭ: *Rhodopen*;
2. Totŭ dênsulŭ, după ce trecuse Rodopulŭ, străbatte Balcaniŭ: *Caucasum*;
3. Curione, mai fericitŭ decâtŭ predecessorulŭ seŭ Pisone, înaintează pênă la țermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriŭ, déru la Carpațŭ nici ellŭ nu petrunde, speriatŭ de întunecimea codrilorŭ: *tenebras saltuum expavit*;
4. Appiŭ, lăssândŭ callea Carpațilorŭ la stînga, apucă spre appusŭ și se apropiă de Nistru: *in Sarmatas*;
5. Lucullŭ, mergêndŭ pe urmele luŭ Appiŭ, agțunge la Donŭ: *ad terminum gentium Tanaim*.

Pusŭ la mițŭ-locŭ între Rodopŭ și între Dunăre, *Caucasus* din Florŭ nu pôte fi decâtŭ crescutulŭ intermediarŭ allŭ Balcanilorŭ, éru nici decumŭ Carpațŭ.

2) SPARTIAN., *Vita Hadr.*, 3: „Secunda expeditione dacica Traianus enim (Hadriannus) primae legionis Minerviae praeposuit secumque duxit“. — O inscripțiune în FRÖHNER, 152, nr. 2: „legato legionis I Minerviae piae fidelis bello Dacico“. — O altă inscripțiune *Ibid.*, 155, nr. 10: „promotus ex legione I Italica in legionem I Minerviam, iterum donis donatus torquibus armillis phalaris corona vallari bello Dacico“. — O a treia *ib.*, 160, nr. 24: „legionis I Minerviae piae fidelis, donis donato ab imperatore Traiano bello Dacico“. — etc.

3) *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, t. 5, Bonn, 1844, in-8, p. 316—317.

4) *Op. laud.*, 156, nr. 14. — In transcrierea inscripțiunii d. Fröhner diferă de Lersch numai prin „laetus“ în locŭ de „lubens“ și „feliciter“ în locŭ de „fecit“.

5) *FLOR.*, III, 5.

Déru nicī acésta nu este fără interesŭ.

În analiza Munteniei sub Erodottŭ ne întimpinase degŭa unŭ essemplu ŝi mai vechitŭ de omonimitate între Carpaŭi ŝi Balcani, cārora pārintele istoriei li ŭicea d'o potrivă *Hemŭ*, marginindu-se numai a deosebi Hemulŭ nordicŭ de Hemulŭ sudicŭ.

Aci de asemenea, pe cāndŭ Florŭ attribue numele de *Caucasŭ* Balcanilorŭ, inscripŭiunea lui Lersch illŭ întrebuinteză despre Carpaŭi.

Ŗi 'n adevērŭ, ambele linie de munŭi nu formēză decātŭ unŭ singurŭ lanŭŭ, pe care nemictŭ nu 'lŭ sfāramă în legăturaŭ de continuitate, cāci pēnē ŝi prin undele Dunārii illŭ re'nnodă lōngă Orșova veriga cataractelorŭ.

§ 66

ETNOGRAFIA ROMĀNIEI ÎN APOLLONIŪ DE RODOSU.

Cu trei sētŭ patru secolŭ înainte de Florŭ ŝi de piosulŭ legionarŭ carele în ŭillele lui Traianŭ făcuse unŭ votŭ de devoŭiune *„la fluviulŭ Oltŭ lōngă muntele Caucasŭ”*, poetulŭ alessandrinŭ Apolloniŭ de Rodosŭ versifica mitulŭ ellenicŭ despre expediŭiunea Argonauŭilorŭ.

Dunārea după ellŭ, ca ŝi după toŭi geografŭi din acella-ŝi ciclu, Teopompŭ, Aristotele Scimnŭ, Eratostene, etc.,¹ se divide în doue braŭe, din carŭ unulŭ se vērșă în Pontu, cellŭ-l'altŭ în Adriatica, avēndŭ ambele în Apolloniŭ punctulŭ lorŭ de separaŭiune acolo unde locuescŭ Traciŭ, Sciŭiŭ, Siginiiŭ, Graukeniiŭ ŝi Sindiŭ.

Din analiza lui Erodottŭ noi scimŭ cā teritoriile respective alle Tracilorŭ, Sciŭilorŭ ŝi Siginilorŭ se apropiatŭ unulŭ de altulŭ în direcŭiunea Oltului, astŭ-feliŭ cā Siginiiŭ se afflatŭ în Temeșiana, Sciŭiiŭ în zōna de șessŭ a Terrei-Romānescŭ, Traciŭ pe malulŭ sudicŭ alŭ fluviului.

Dēru ce felitŭ de Traciŭ?

Apolloniŭ n'o spune.

Dēca vomŭ căuta o raŭă de lumină ēroși în Erodottŭ, acesta ni va respunde cā Traciŭ prin escellinŭă, ca „cei mai nobili ŝi cei mai dreptŭi”, eraŭ Geŭiŭ, încātŭ ellŭ nu o dată în locŭ de *Γέται* se mulŭmesce a pune numai *Θρηῖνες*.²

Dintre tōte popōrele tracice Geŭiiŭ singurŭ fiindŭ vecinŭ cu Sciŭiiŭ, pe dērsiiŭ cată să 'ŭ vedemŭ noi sub epitetulŭ nedefinitŭ de „Traciŭ” în Apolloniŭ, cāci poetulŭ vorbesce în speciă despre acellŭ locŭ unde se *invicinēză Sciŭiiŭ ŝi Traciŭ*: *Θρηῖσι μιγάδες Σκύθαι*, sētŭ: *Θρηῖκῶν Σκυθῶν ἐπιβήσεται οὖρους*.

Acestŭ punctŭ e decisŭ.

Între Geŭiiŭ, Sciŭiiŭ ŝi Siginiiŭ, Argonautica înșiră doue nēmurŭ intermediare: Sindiŭ ŝi Graukenŭ, fără a ne līmuri înse, care dintre dēnsele va fi fostŭ pe mallulŭ dreptŭ ŝi care pe cellŭ stāngŭ alŭ Dunārii.

Unŭ indice ni permite totuși a līmpeđi acēstă ambiguitate.

Apolloniŭ ŭice cā Sindiŭ ocupatŭ o întinsă campia numită Laurium: *οἱ περὶ Λαύριον ἤδη Σίνδοι ἐρημαῖον πεδίον μέγα καιετάρωντες*.

Ei bine, unica vastă câmpia în care să fi locuitŭ atuncŭ unŭ poporŭ întregŭ în vecinētatea Oltenieiŭ, ŝi despre care să ni fi remasŭ vr'o urmă în litteratura antică, este *câmpia triballică* a lui Erodottŭ.

Πεδίον τὸ τριβαλλικὸν din pārintele istoriei correspunde cu *πεδίον τὸ Λαύριον* din Argonautica.

1) Veđi citaŭiunile în LELWEL, *Badania we wzgledzie geografii*, Wilno, 1818, in-8, p. 204; UKKERT, III, 146; etc.

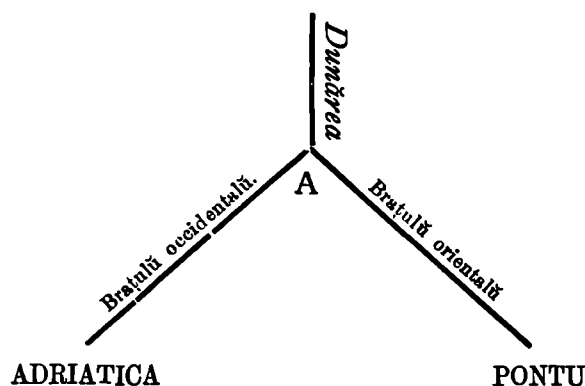
2) HEROD., IV, 93, 94, 99, etc.

În această chartă este înse ce-va inessactū.

Pentru a fi bine înțeleși, noi ni permiserăm a ne abatte dela concepțiunea mappografică a lui Apolloniū.

După dēnsulū Dunărea nu curge dela appusū spre resăritū, ci dela nordū spre sudū, formāndū apoi doue brațe, unulū ponticū și cellū-l'altū adriaticū, carī se separă acollo unde, precumū spuseserāmū, se învecinātū Scițī, Gețī, Triballiī, Siginī și Agatirsī, adecă în sfera Oltulū.

Cursulū Dunării avea pentru poetulū alessandrīnū o direcțiune cam așa :

Puntulū întēlniriī ambelortū brațe, însemnatū cu littera A, este la cataractele dela Orșova.

Intr'unū altū passagiū, în care se lassă la o parte Siginī, Sindī și Graukenī, Apolloniū se esprimă și mai clarū în astă privință, dīcēndū că cele doue brațe alle Dunării se despartū *la marginea dintre Sciți și Traci*: ἄλλ'ἑπὸταν Θρηκῶν Σκυθῶων τ' ἐπιβήσεται οὐρους...

Nu mai încape déro nici măcarū discussiunea despre cine vorū fi fostū Sindī sētū Graukenī, de óră-ce vedemū puse în gīocū numai cele doue ginți marī, alle că- rora teritorie relative ni sunt fórte bine cunnoscute din Erodotū și din successorī sei pēnē la Strabone.

A împinge mai spre occidente puntulū de separațiune allū închipuitelortū brațe alle Dunării dincollo de cataracte, arū fi a ne depărta peste măsură de *marginea Scițiet*, adecă a trece peste littera și spiritulū testulū.

Putemū crede orī-ce ni va plăcé despre Sindī și Graukenī, dérū suntemū siliți a ne opri lōngă Orșova.

Și nemicū mai conformū cu natura.

Nu mai acollo unde Dunărea își strīmtéză malurile, astū-feliū că ochiulū nu-ī mai póte urmări cursulū; numai acollo unde o grāmadă de stānce din laturī și din fundū se parū gata a astupa comunicațiunea între susulū și gīosulū apeī; ⁸ numai acollo imaginațiunea se simțīa liberă a plāsmui essistința unū altū brațū allū fluvīulū plecāndū nevēđutū într'o direcțiune oppusă.

Ș'apoi orī-ce dubitū se sterge cândū însuși Apolloniū pune aci douī munți față'n față pe ambele laturī alle fluvīulū, cea-ce nu se póte referi decātū la puntulū cīocniriī Carpațilortū cu Balcanī, adecă nu aiurī unde-va decātū la cataractele dela Orșova.

⁸) O admirabilă descriere poetică a cataractelorū Dunării, estrasă dintr'unū vechiū autorū perđutū, veđi în *SUIDAS*, v. *Καταράκται*.

Unu munte este din partea câmpiei Laurium, prin urmare crescutul balcanic, căruia poetul alessandrinu îi dăce *Angurii*: "Αγγουρον.

Cellu-l'altu munte se află prin consecință pe țermulū oppusū allū fluviuluī, adecă Carpații, allū căroru nume figurază în codiciī Argonauticeī în doue moduri diverse, dertu egalmente caracteristice.

Analisa lorū merită unū paragrafū separatū.

§ 67

CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASU ÎN APOLLONIU DE RODOSU.

Următorele manuscrite și edițiunī alle luī Apolloniū de Rodosu numescū Carpații *stânca Caucasu*:

1. Unū manuscriptū din Vaticanū;
2. Unū altulū totū de acollo;
3. Manuscriptulū dīsū Codex Guelpherbytanus;
4. Manuscriptulū Mediceū.

Să se observe că unulū din manuscritele vaticane, codicele guelferbitanū și cellū mediceū sunt dintre cele mai bune, „praestantissimae”, peste totū sépte, nu mai multe.¹

Apoi:

5. Edițiunea florentină din 1496;
6. Edițiunea parisiană din 1574.

Aci vomū nota éroși, că prima din aceste doue edițiunī a fostū essecutată după nesce manuscrite perdute, încătū criticiī o consideră ca avēndū tōtă valōrea codicilorū originalū.²

În fine:

7. Vechiulū scoliastū allū luī Apolloniū, care dechiară și ellū că în mai multe manuscrite se citesce *Caucasu*.³

Față cu nesce codiciī escellinți și față cu mărturia scoliastuluī, ca și nu mai puținū a doue edițiunī fórtē prețuite, *Caucasu* póte fi privitū mai multū ca admissibilū, și noi amū avé totū dreptulū de a adăoga de pe acumū pe Apolloniū cătră inscripțiunea luī Lersch cea cu „Oltū lōngă Caucasu”.

Acestū dreptū înse devine necontroversatū, cândū se mai constată pe d'assupra că și variantulū, care se găsece într'o sēmă de manuscrite, differă numai în aparință, értū în fondū este unū sinonimū allū *Caucasuluī*.

Lectura cea diverginte sună: *Καυλιακοῖο, Καυλιακὸς σκόπελος*, adecă *stânca Cauliacă*.

Caulica, prin contragere *Colica*, este unulū din numile celle mai vechi alle Caucasuluī asiaticū.

Țcateū, scriitorū anteriorū chiārū luī Erodottū, ni spune că părțile celle mai înalte alle crescutuluī caucasicū se chiāmă *Κωλικὰ ὄρη*.⁴

De acollo însuși numele *Colchilorū*.

Éccē déro *Colchida* la Dunăre nu numai în Ovidiū, dertū și cu doue vécuri mai 'nainte într'unū altū poetū nu mai puținū celebrū; și totulū provine din aceīa că Carpații se chiāmă *Caucasu*.

1) WELLAUER, *Apollonii Rhodii Argonautica*, Lipsiae, 1828, in-8, t. I, praef. p. VI.

2) *Ibid.*: „Editiones ex libris manuscriptis expressae, eorumque instar habendae sunt tres, Florentinae anni 1496, Aldinae 1521, Parisinae 1541”.

3) Noi ne-amū servitū de edițiunea luī WELLAUER, citată mai susū, t. 1, p. 220, 223, nota la vers. 324, t. 2, p. 165;

de a luī ENRIQUÉ STIENNE, *Apollonii Rhodii Argonauticōν libri IV*, (Parisii), 1574, in-4, p. 189; și de a luī BECK, *Argonauticorum libri quatuor*, Lipsiae, 1797, in-8, p. 317, 319.

4) ΗΕΟΤΑΚΕΙ fragm. 186, in *Fragmenta historicorum graecorum*, rec. Muller, Paris, 1841, in-8, p. 13.—Cf. Steph. Byz., v. *Κῶλοι*.

Limbagiului poetică i-a plăcută mai bine metaforiculă și vagulă *Colchi* decâtă directulă și pozitivulă *Caucasii*.

§ 68

CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASŪ IN IORNANDE, AMMIANU MARCELLINU, PTOLEMEU ȘI NESTORU.

Gotulă Iornande din secolulă VI, citindă unde-va sėu aflăndă din auzite că și Carpații se chiamă *Caucasii*, a agiunsă la ingenioasa concludiune că Caucasulă se începe în India, apoi trece prin totă Russia meridională și se opresce tocmai la Dunăre, după cumă veðurămă mai susă și'n Apolloniă, lōngă cataractele dela Orșova: «indeque Scythicis gentibus dorso suo terminum praebens, ad Pontum usque descendit, consertisque collibus, *Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus descendens...*»¹

Ammianū Marcellinū, istoricū latinū din secolulă IV, povestindă invasiunea Huniloră în Dăcia, a căriăa porțiune orientală aparțineă atunci Goșiloră, arată că acestiăa, voindă a se sustrage giugulă cumpliiloră năvălitoră, s'aū împărțitū în doue tabere: una trecu Dunărea, refugindă pe pământulă imperiulă romanū; cea-l'altă, sub conducerea regelă Atanaricū, după ce în deșertă se încercase a resiste pe malulă appusēnă allă Prutulă, a fostă silită a se retrage în regiunea forte pădurōsă și forte muntōsă numită *Caucaland*: «ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit»²

Așa dertă ună segmentă allă Carpaților se numă *Cauca*, căci finalulă «land» în tōte limbele germanice insēmăă «țerră»: Cauca-land — țerra *Cauca*.

Pe lōngă Iornande și Ammianū Marcellinū amă mai putē cita aci pe Ptolemeū, carele pune în Carpați spre resărită de porțiunea superiōră a Oltulă ună poporă ce-lă dīce *Καυκορύνοιοι*.³

Inse ceăa-ce'ă mai curiosă decâtă tōte, este că pēnē'n secolulă XII, cu o miă de ană și mai bine în urma diverseloră mărturie de mai susă, Carpații se numiă totă încă din cândă în cândă *Caucasii*.

Cronicarulă russū Nestorū, născutū pe la anulă 1056, dīce:

«Spre nordă pēnē la marea Pontulă, Dunărea, Nistrulă, și *muntii Caucasiani* *„adecă cel Unguresc*»⁴

§ 69

URMELE TOPOGRAFICE ALE NUMELUI CAUCASU LA DUNARE.

Este dertă ună faptă inregistrată în șapte fontăne irrecusabile, pe lōngă cară Ovidiū e a optă și Strabonē o să fie a nouă, cumă-că Carpații, începēndă din timpilă celă mai depărtată și pēnē'n evulă mediū, se chiamă *Caucasii*, ca și maiestosulă crescută dela marginea orientală a Europei, cu care ei nu potă avē nică o legătură affară de cea nominală.

Și nu se chiamă astă-feliū numai o porțiune a Carpaților, ci sistema intrēgă, ba pēnē și prelungirea'ă trans-danubiană, căci:

1. In Apolloniă, *Caucasii* sunt cataractele dela Orșova;
2. In Iornande, de asemenea;

1) *De reb. Get.*, VII.

2) *Her. gest.*, XXI, 3-4.

3) Cea mai erudită debattere a acestei cestiuni aparține d-lui A. ODOBESCU, *Notice sur les antiquités de la Roumanie*, Paris, 1868, in-8, p. 49-52.

4) SCHAFFARIE, *Slav. star.*, 990: „do ponet'skogomorja „na pol'noscnyia strany, Dunaï, D'nistr i Kavkajnskiia „gory, reksze Ugor'ski“.

3. In inscripțiunea lui Lersch, *Caucasii* sunt munții Olteniei, s'eu mai currându acei din Muscellu ;
4. Totu așa în Ptolemeu ;
5. In Flortu, *Caucasii* sunt Balcanii ;
6. In Ammianu, *Caucasii* sunt munții cei mai apropiati de Prutul de g'ostu ;
7. In Ovidiu, *Caucasii* se pare a fi ramura vrăncenă s'eu din Buzetu, g'udecându după contestulu : „munții scitici și sarmatici” ;
8. In Nestortu, *Caucasii* sunt toți „munții unguresci”.

Ca nume allu Carpaților, *Caucasii* este la noi anterioru dominațiunii dacice, căci în epoca lui Apolloniu Oltenia se mai afla încă sub stăpânirea Agatirsiloru.

După spiritulu graiului nostru *cauc* contrăgându-se în *coc*, cată să admittemu ca o urmă supraviețuindă a numelui *Caucasii* în privința Carpaților delulu *Cocani* din Muscellu, adecă mai-mai în acela-și locu unde ostașulu Mansuetu dintr'o legiune a lui Traianu stetuse în timpul resbellulu dacicu *la fluviulu Oltii l'ongă muntele Caucasii*, și mai-mai acollo unde mappa lui Ptolemeu ni arată poporul *Cocanenii*.

§ 70

UNDE LOCUIAȚU SIGINIȚI ȘI AGATIRSIȚI IN EPOCA LUI STRABONE ?

O dată constatatu că Carpații se chiămatu și ei *Caucasii*, devine lesne a corege unu passagiu din Strabone, care ni spune că SiginiȚi locuiatu pe timpulul s'eu *περὶ τὸν Καύκασον*, descriëndu apoi în următorulu modu obiceiile loru :

„SiginiȚi, în celle-l'alte trăindu persianesce, întrebuinteză nesce căllușei micu și „p'eroși, cari nu potu duce unu căllărețu, d'ertu se inhamă la cărruțe, m'ănându-Ți a-poȚ femeiele, dedate din copillăria la acestu meșteșugtu, și cea mai bună în con-ducerea cailorū își Țea de bărbatu pe cineȚi place.”¹

Affară de am'enantulu despre femeȚi, restulu s'a vețutu degia în Erodottu, pe cându SiginiȚi locuiatu la c'osteale Agatirsilorū în actuala Temeșiană, și anume :

1. Trafulu persianescu ;
2. Căllușei micu și p'eroși, bunu numai la cărruță.

In Țillele lui Apolloniu SiginiȚi se afflatu totu încă în Temeșiana, căci poetulu a-lessandrinu Ți așeqă l'ongă cataractele DunăriȚi.

Intre Strabone și Apolloniu este unu intervallu de vr'o sută cincȚi-șeci de anni.

Intr'unu secolu și ce-va, cumu ore de s'au strămutatu SiginiȚi dela noi din Temeșiana tocmai în Asia la Caucasu, ducëndu cu sine p'ene și vița cea *mică și p'erosă* de căllușei?

BȚetele lorū cărruc'ore, m'enate de intrepide fete și neveste, trebuati să trecă, călcându sub pic'ore ori-ce opozițiune, printr'o sută de felurite pop'ore scitice, sarmatice și de alte n'eturū, t'ote f'orte bellic'ose, cari stăpânȚi în tregulu territoriu allu Russei meridionale.

E evidente că *Caucasulu*, unde se duseseră SiginiȚi, nu este acella din Asia, ci puru și simplu o ramură a Carpaților.

Omonimitata înșellase pe Strabone.

Invasiunea Dacilorū, întemplată cu vr'unu secolu și ce-va înainte de Cristu și operatā în direcțiunea TemeșianeȚi, după cumu se v'edesce din vecin'etatea lorū în acellu periodu de cucerire cu pop'orele pannonice BoiȚ și Tauriscii,² trebuia firesce să respingă pe SiginiȚi, înse nu în Asia, ci peste Carpați în Transilvania.

STRAB., XI, 11, § 8.

2) IIb, VII, 8, § 11.

Caucasul Siginiloru sunt munții Ardélului, unde topografia a și păstrat unele vestigie ale lor pêne astă-zi, după cum vom demonstra auri.

Totă atunci ne vom convinge că și pe Agatirsii Dacii îi goniseră din Oltenia éroși în Transilvania, ș'apoi mai târziu, degă în urma lui Strabone, ambele popóre de secol învecinate, Siginii și Agatirsii, au fost constrânse a înainta sus spre nordul Europei, nici decum înse nu s'au întors în Asia.

Sub Augustu déro Dacii nu petrunseseră încă în Ardél.

§ 71

RESUMATU DESPRE CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASU.

Passajul din Strabone, explicat în paragraful precedent, e cu atât mai important în casul de față, cu câtă ilustrul geograf este un contest nedispensabil, după cum am mai spus-o, pentru înțelegerea topografiei contimpurului seti Ovidiu.

Acum încetază d'a mai fi enigmă cele doué versuri:

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque
Dannii mediis vix prohibentur aquis.

Elle se traduc și se explică astă-fel:

«De Iazigi și de *Caucasianii* (muntenii din Carpați), de popóre trans-montane (Agatirsii, Siginii etc.) și de Geții, abia ne apără apele Dunării.»

Intr'unu cuvânt, ca și'n Apolloniu, ca și'n Strabone, ca și'n Ammianu, ca și'n Iornande, ca și'n Nestoru, ca și'n acea inscripțiune a lui Lersch ce ni-a servit drept punct pe plecare în acéstă analiză, numele Carpaților în Ovidiu este: *Caucasus*.

Sunt multe și interesante consecințele ulteriére ale acestei descoperiri, pe cari noi de astă dată nu le vom atinge, fiindu foarte depărtate de obiectul strictu allu studiului de față.

Nu cumă-va la Dunăre, printre bogatele năssipuri metalice ale Olteniei, va fi fost însăși *Colchida* cea cu lână de aur a Medeei, ținta practică a expedițiunii celei mercantile a Argonautilor, încât tocmai de acea tradițiunea ellenică, culésă de cătră Apolloniu, va fi făcut pe acestia să căllătorească pe la cataractele dela Orșova?

Nu cumă-va tot în bassinul danubianu, cea mai scurtă calle comercială între Oriente și Europa centrală, trebui căutată *Caucasul* primul civilisatoru allu continentului nostru, acella ce răpise focul lui Ghoue și din focu a născută industriă?

În epoca lui Traianu, adecă a memorabilei inscripțiuni cu Oltul «secus montem Caucasi», Marțialu scria unu amic cu pleca spre Dunăre, că *in terra Getiloru o să găssescă stâncă lui Prometeu*:

Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,
Et Getici tuleris sidera pigra poli;
Ecce Prometheus rupe, et fabula montis,
Quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis...¹

Cândă va fi vorba despre elementul semitic în Dacia, vom reveni...

Amă isprăvită acum cu opera lui Ovidiu.

1) MART., *Epigr.*, IX, 46.—Despre rollul Dunării de glosă în civilizațiunea europeană dintr'o epocă pre-istorică,

vedi câte-va observațiuni foarte nemerite în ROUGEMONT, *L'âge du bronze*, Paris, 1866, in-8, passim.

§ 72

CONCLUȘIUNEA DESPRE MUNȚENIA SUB OVIDIU.

Dela Augustu pêne astă-đi nu s'a schimbattü nemicü fundamentaltü în climatologia și topografia Munteniei; după cumü nicü mai'nainte nu se schimbasesc nemicü în intervallulü aprópe semi-millenariü dintre Erodottü și Ovidiü.

Oltulü n'a încetattü atunci, și nu scimü decä va inceta vre-o datä, de a divide Țerra-Romänescä în doue mari regiuni förte caracteristice, dintre cari în cea d'a-drepta fluviulü precumpënesce plafulü assupra câmpiei, pe cândü in cea d'a-stanga câmpia precumpënesce assupra plafulü, insoțite ambele aceste precumpëniři opuse de câte o seriä diversä de condițiuni atmosferice și tellurice, tóte împreună concurrändü a desvolta unü altü tipü materialü și moralü spre appusü de Oltü și altulü spre resăritü, chiärü cândü territoriulü întregü e locuitü de nesce popóre eșite primitivamente, ca Daciü și Gețiü sêu ca Scițiü și Agatirsii, din câte o singurä tulpinä.

În regiunea cis-olténä, arteria comercialä a Dunării reduce depärtata ramurä ost-carpatinä la unü rollü absolutamente secundarü, cäci tótä activitatea umanä, productivä sêu improductivä, fie industriusulü Grecü sêu grossolanulü barbarü, se îndesä acolo spre țermulü danubianü, unde perü apoi pe nesimțite, sêu se piticesc în nesce vizuine subterane, prin miasmulü mlascinelorü, prin frigü și arșiță, prin torrente de nouü năvălitori, Sciți, Sarmați, Goți, Huni, Avari, etc. etc., pe cari nemicü nu-ı popresce în calle pe unü șessü descoperitü de pretutindenü, arenä a unei lungi successiuni de popóre bellicóse înse lipsite de vitalitate.

În regiunea trans-olténä, scutită de mortiferele bălți mixte, Dunărea împacä industria fluvialä cu sănătatea muntósă prin cununiä cu Carpații, allü cărorü ânghitü nord-vesticü dela Cósta-Căineni pêne la Orșova se aflä aci cu totulü în affarä de drumulü invasiunilorü, fie din Appusü sêu din Resăritü, cäci punctulü obiectivü allü barbarilorü fiindü totü-d'a-una bogatele provincie grece, năvălitoriü orientali petrundeät la densesle prin Moldova, cei occidentali prin Ungaria, lăssändü unü și alți pururea la o parte Oltenia, unde li-arü fi fostü cam anevoiä de a străbatte și altmintrea de gróza unei pozițiuni naturale dintre cele mai întărite prin stânce și ape, incätü locuitoriü de acolo, de 'nteitü Agatirsii, apoi Daciü, în fine Romăniü, mulțumită condițiunilorü economice, igienice și strategice cellorü mai priincióse, äü pututü într'unü spațiu territorialü förte restrînsü să agiungä successivü la unü gradü înaltü de resistință vitalä.

Immutabilitatea naturei fisice s'a resfrântü pêne la unü punctü în însăși nomenclatura topicä, astü-felü că unü munté din Muscellü ni mai amintescce numele *Caucasü* allü Carpaților într'o seriä de fontäne istorice de'nainte și de după Cristü, între cele-l'alte în Ovidiü și'ntr'o superbä inscripțiune traianicä relativä tocmai la porțiunea superiorä a Oltulü, carele și acesta se numescce astă-đi precumü se numä sunt acumä doue mi de anni în poetulü romanü Naevius; Giulü este *Sil* allü Dacilorü, Cerna-Diorna, Gilortulü — *Sil-arta*, *Giomartilulü* — *Sil-martira*; Motrulü e *Mutria* din Ptolemeü și de pe Tabla Peutingerianä; pêne și mitutellulü Gialesü, unü perëuț aprópe invisibilü, essista degia sub actualulü sêu nume *Salas*; și decä limba romänä n'a conservattü primordialele numiri alle riurilorü din câmpia, causa este că străbuniü nostri äü începutü s'o cunnóscä förte târđiü, abia pe la secolulü VII, gässindü acolo anume pe Slaviü cei cu Dâmbovița, Ialomița, Cricovulü, Ilfovulü etc., érü pêne atunci naționalitatea „daco-romänä” se născuse, crescuse și se formase definitivamente în plaiü

și numai în plaiu, încâtă chiară fluviile celle commune tuturoră zóneloră țerrei, noi le scimă așa cumă se dicea din vechime esclusivă la munte: *Danubius*, nu «Ister»; *Alutus*, nu «Maris»; *Guit*, nu «Arabon»; *Argeșu*, nu «Mariscus».

În fine, deca artă voi cine-va să restabilească mappa etnografică a Munteniei în ȕillele lui Ovidiu, după cumă o schițarămă noi pentru timpulă lui Erodottă, n'are decătă să așede pe Dacă în Oltenia și 'n Temeșiana, pe Sigină și pe Agatirsă în laturea vest-sudică a Transilvaniei, apoi în câmpia danubiană pênă la Pontă pe ambiț țermă ai fluviului o amestecătură de Sciță și Sarmață cu predominarea înse a elementului getic.

III.

EPOCA FORMAȚIUNII LIMBEI ROMÂNE.

§ 73.

IMPORTANȚA FILOLOGIEI ÎN ISTORIA.

Agține câte o dată o litteră pentru a caracteriza o națione.

Luându în mână o carte anglesă, va fi cine-va surprinsă de a întimpina meretă figurându isolată câte ună *I*, care nu pôte forma nică ună nume propriu, și totuș ellă predomnesce prin mărime asupra tuturoră littereloră învecinate.

Acestă grandiosă *I* însemneză: «eă».

Individualismulă atătă de pronunțată în tótă natura Anglesului s'a resfrântă și'n ortografiă.

Este uniculă poporă în lume, căruia să-î fi putută veni ideia de a scri *eă* cu o litteră capitală.

Cu câtă mai multă totalitatea lessică și grammaticală a unei limbe trebuă să fie pentru ună cugetătoră o nesecată comoră de revelaționă asupra întregelă desvolțării a unei naționalității în timpă și'n spațiu.

Astă-ȕă nu mai e permisă fără limbistică, fără o cunnoscință intimă cu Bopp, Pott, Schleicher, Curtius, Corssen, Kuhn etc., a face ună singură passă seriosă în limpeȕirea periódeloră celloră obscure din annalele popóreloră; și negreșită că cea mai deplină dreptate avea d. Rösler, cândă a formulată următórea fericită propositiune.

«Decă Româniă au trăită în adevără începându dela Traiană pe țermulă nordică allă Dunării; decă ei n'au venită aci tărȕită în evulă mediu din Dacia lui Aureliană; decă ei sunt nouă séu vechi în actuala loră patriă, acésta cată să se cun-nóscă din limba română». ¹

D. Rösler susține că imperatulă Aureliană de frica Goșiloră a scostă din Dacia Traiană în secolulă III pe toșă Româniă pênă la unulă, ducându-î acolo unde se affă așa numiță Macedo-români, ș'apoi degă o parte dintre acesti din urmă, întorcându-se pe țermulă nordică allă Dunării abia pe la anulă 1200, voră fi dată na-scere naționalității daco-române.

Cu alte cuvinte, Maghiariă, Serbiă, Sașă, sunt toșă mai indigenă decătă noi la póllele Carpașiloră.

D. Rösler își baséză asserționea pe doue consideraționă filologice :

1. Assemenarea între limbele română și albanesă;
2. Lipsa de elementă gotică în grafulă română.

1) *Român. Stud.*, 121 et seq.

Ambele aceste puncturi, pe cari d. Rösler se mulțumesc a le afirma, noi din parte-ne le vom demonstra pe larg, fiindcă-ă ele ne conduc la o concluziune diametralmente opusă.

§ 74.

D. RÖSLER ȘIE ROMÂNESCE?

D. Rösler ăice : decă RomâniŃ n'arŃ fi petrecutŃ vécurŃ întregŃ peste Dunăre în vecinătatea Epirului, limbele română și albanesă nu ni-artŃ offeri atâtă asemănare.

Inse care anume să fie *natura* acestei asemănări? — d-sea nu ni-o spune.

Este o nenorocire pentru d. Rösler de a sci pré-puținŃ românesce.

Éccă o probă dîntre cele multe :

„Mă surprinde — ăice d-sea— cuvântulŃ *Sirte-Margarite* din doñele române alle ăluŃ Murray, și eŃ cređŃ că ellŃ correspunde pe deplinŃ noțiuniiŃ *Sirtje* a SamoieđilorŃ; după cumŃ și maledicțiunea românescă astă-ăŃ de totŃ ne'nțelegibilă s.... ămi se pare éroșŃ a fi numele demonuluiŃ la némurŃ uralice : *Schitkir* séŃ *Tschitkir*.”

CuvântulŃ însemnatŃ cu mai multe puncte, lassŃ să se citescă gîostŃ în notă¹, ne-findu-ni permisŃ a'lŃ băga în testulŃ românuŃ.

O trivialitate turcă dîntre cele mai necuviincîose, întrodusă la noi în nefasta epocă fanariotă și pe care nu cutedă a o reproduce nici chîarŃ dicționarele limbeiŃ ottomane, d Rösler o preface într'o maledicțiune, o maledicțiune românescă, o maledicțiune atâtŃ de antică încâtŃ nici înțelesulŃ nu i se mai cunnosce, ș'apoŃ allérgă după origine tocmai la mitologia finnesă!

De altă parte, luândŃ pe *înșiră-te-mărgărite*, compusŃ din verbulŃ *înșiră* la imperativŃ, din pronumele *tu* în accusativŃ și din substantivulŃ *mărgăritŃ* la vocativŃ, câte-trelle fórte latine : *in-seriem te (dispone) margarite*, espressione poporană a unei limbuție fără capŃ și codă, d. Rösler izoléză pe „înșiră-te”, își închipesce că-Ń o singură radicală, o metamorfoséză în *sirte*, și se răpede cu ea dreptŃ peste UralŃ!

Cu unŃ asemenea metodŃ de a commenta naționalitatea română prin SamoieđŃ, noi ne mirămŃ că d. Rösler a uțatŃ unŃ lucru și mai ingeniosŃ.

În dialectulŃ samoieđicŃ dela Obdorsk din fundulŃ Siberiei codrulŃ se chîamă *pădăra*?

Éccă déro — trebuŃa să esclame — éccă déro de unde s'a născutŃ românesca *pădure*!

Și totuși, orŃ-câtŃ de cîudată arŃ fi coincidînța materială a ambilorŃ terminŃ, filologia modernă, care urmăresce desfășurarea fonetică și istorică totŃ-o-dată a fie-cărŃŃ vorbe², demonstră că a noastră *pădure* derivă din *padules*, o formă romanică a latinuluiŃ *palus*, baltă, italianesce *padule*³; éru pe lîngă filologia mai vine și Columna Antonină, arătându-ni cu plasticitatea sculptureŃ că bălțile danubiane din epoca colonisării romane erau în adevéru nesce *păduri* în totă puterea espressionii, în a căroră vegetațiune se ascundeav barbarii în timpŃ de resbellŃ⁴.

1) *Ibid.*, 259 : „Aufgefallen ist mir noch die *Sirte* „*Margarite* in einem Volksliede das Murray erzählt, und ich finde, dass sie durchaus den Vorstellungen von den „*Sirtje* bei den Samojedem entspricht; endlich scheint mir uralisch auch das walachische jetzt gänzlich unverständene Verwünschungswort *siktir*, da wir bei uralischen Stämmen den bösen Geist *Schitkir* oder *Tschitkir* finden“.

2) КЛАПРОТЪ, *Mémoires relatifs à l'Asie*, Paris, 1826, in-8, t. 2, p. 33.

3) MAX MÜLLER, *Lectures on the Science of Language*, London, 1864, in-8, t. 2, p. 243 : „sound etymology has nothing to do with sound“.

4) СИРАС, *Diet. d'étymologie daco-romane*, Francfort, 1870, in-8, p. 189 — CellŃ ánteŃŃ o apusese ~~semană~~ *Viaggio per la Valachia*, Firenze, 1815, in-8, p. 4 : „pădure o paduri in valaco, che deriva da Palus“.

5) *Columna Antonina*, ed. Bartoli, tab. 30, 32 etc.

Necunoscându limba română, care să fi fost criteriul d-lui Rösler pentru a conchide că ea sémănă cu cea albanesă?

O ecuațiune între unu x și unu y .

§ 75

LATINISMULŪ RELATIVŪ ALLŪ LIMBELORŪ ALBANESA ȘI ROMÂNĂ.

Limba albanesă e plină de reminiscențe latine.

Éccē esențialmente unu punctu de asemănare cu grafulu românū.

Urméză inse de aci că Albanesiŷ voru fi împrumutatu latinismele lorū dela Româniŷ?

Să cercetămū.

Albanesiŷ ȕicū *tra* (trabs), *mic* (amicus), *pošte* (post), *armic* (inimicus), *kembe* (gamba), *vittore* (victoria), *flume* (flumen), *biniac* (bignus), *gorg'e* (gurges), *kint* (centum), *gric* (grex), *g'ind* (gens), *pendohem* (poenitet), *spereig* (spero), *caše* (causa), *turpe* (turpitude), *fat* (fatum), *fer* (inferna), *cater* (quatuor), *crioig* (creo) etc.

Aceste vorbe atâtū de latine, ôre cumū putea să le fi datū cui-va Daco-românulū, cândū nu le are? și pe unele nu credemū să fi reȕinutū din limba-mumă nicī chȕarū în epoca luŷ Traianū, bună-ôră *flumen*, *bignus* sētu *fatum*, de vreme ce esprimă acellea-și idee prin alȕi terminī nu mai puȕinū latinī: *gemenū* (geminus), *rivū* (rivus), *sôrte* (sors); êrtū câtū despre *cater*, și unū copillū va recunôsce că s'a formatū din *quatuor*, nu din *patru*.

Albanesiŷ ȕicū: *kercoig* (quaerito), *kīarc* (circus), *kertoig* (certo), *kēpe* (cepa), *kūiel* (coelum), *fkūinte* (vicinitas) etc.

Bănuī-se-va că le-au luatū din romănesce: *a cerceta*, *cercū*, *a certa*, *cēpă*, *cerū*, *vecinēitate*, prefăcēndū numai sonulū *ce* în *k*?

Atunci de ce în ȕicerile turce *ciaderre*, *ciair*, *ciacmac*, *cialem*, *ciardac*, *ciarsaŷ*, *ciac*, *cisme*, *ciflic*, *cift* etc., au lăssatū pe *ci* intactū, neprefăcēndu-le în *kīaderre*, *kīair*, *kīacmac*, *kīalem* etc.?

De ce vorbele slavice *cias*, *cete*, *ciudit*, n'au schimbatū de asemenea în *kīas*, *kīete*, *kīudit*?

În sferșitū, de ce au conservatū *ce* și *ci* în cuvintele împrumutate în adevērtū dela Româniŷ: *ciarc* (circulus) și *ce* (quid)?

Greciŷ numai în classica anticitate esprimaŷ pe *ce* și *ci* latinū prin κ : *Κικέρων* (Cicero), *Κίννας* (Cinna), *Σκιπίων* (Scipio), *Κέθηγος* (Cethegus), *Κέλσα* (Celsa), *Κέντρωνες* (Centrones), *Κίρκαιον ὄρος* (Circaeus mons) etc., pe cândū în evulū mediū îi vedemū ȕicēndū: *τξελεστρινος* (caelestinus), *τξεντογάλη* (centrum gallinae), *τξερμονία* (ceremonia), *τξέρκη* (circulus), *τξέρτος* (certus), *τξηκουρέα* (cicoria), *τξιβελις* (civilis) și altele.¹

Cumū-că la vechiŷ Romanī *ce* și *ci* se rostfaŷ în realitate *ke* și *ki*, precumū le-au și transpusū Elleniŷ și Albanesiŷ, êr nuŷ după cumū le-au modificatū mai târȕitū Româniŷ și Italianiŷ, probă este că lătinesce se scriea ecalmente *squilla* și *scilla*, *coqui* și *coci*, *caeso* și *kaeso*, încâtū unū filologū modernū cere să se citēscă și astăȕi *kūnis* pentru *cūnis*, *kervus* pentru *cervus*, *kitus* pentru *citus* etc., numīndū orī-ce altă pronunȕiațiune: «unū detestabilū inorganismū.»²

1) DU CANGE, *Gloss. med. graec.*, 1565—1569.

2) CHAVÉE, *Lexiologie indo-européenne*, 21.

— O admirabilă demonstrațiune despre $c=k$ la Romanī,

ÎN COEBSER, *Ueber die Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache*, Leipzig, 1868—70, in-8, t. 1, p. 44—50.

Așa déro *k* în locu de *ce* și *ci* constituă la Albanesi, ca și la Greci, unu archaismu latinu cu multu anterioru cunnoscinței Epirulu cu Turci, Slavi și Români. ³

Albanesi au *vietere* (vetus, veteris), *virg'ineșe* (virgo, virginis), *zitere* (alter), *rete* (rete) etc., pe cari nici într'unu chipu nu le-au pututu lua dela Români, în grafulu nostru toate aceste vorbe fiindu mai puținu classice: *vechiu*, la Macedo-români *vecliu*, nici o dată *vetere*; *vergura*, nu *vergine*; *altu*, nu *altere*; *rețea*, nu *rete*; ș'apoî părinții nostri nu le-au formatu astu-feliu prin vr'o posteriôra corupțiune provincială, ci așa le-au și moștenitu, precumu probéză italianulu *vecchio* și sonulu *u* pentru *i* în *vergura*.

Albanesi au adverbulu *fort* și adiectivulu *forte*, correspuțându cellu ănteiu cu latinulu *fortiter* și cellu-l'altu cu *fortis*, pe cându Românulu nu posedă decâtu unu *forte* pentru ambele casuri, întocmai precumu noi dicemu *frumosu* pentru *pulcher* și *pulchre*, *adeveratu* pentru *verus* și *vere* etc., mulțumindu-ne cu o singură formă adiectivo-adverbială.

Sperămu a fi convinsu pe d. Rösler, că limba albanesă este unu dialectu neo-latinu cu totulu neattērnatu de dialectulu neo-latinu allu Românilor; unu dialectu mai anticu, fiindu că Albania întregă devenise provinciă romană cu unu secolu înainte de crâncena luptă a lui Traianu cu Decebalu; unu dialectu înse fără comparațiune mai săracu în elemente latine, de ôră-ce colonisarea romană nu avusese acollo acellu caracteru compactu și sistematicu, prin care s'a distinsu ea pe țermulu nordicu allu Dunării. ⁴

Ambele aceste dialecte se mai întelnescu prin punctulu forte importantu de a fi traco-latine, ceia-ce sub privința hematologică, adecă a înrudirii materiale, apropiă pe Români de Albanesi mai multu chiaru decâtu de Italiani, cu cari noi suntemu încuscriți numai după tată, pe cându cu cei-l'alți ne lovimū după amendouî părinții.

§ 76.

TRACISMULŪ RELATIVŪ ALLŪ LIMBELORŪ ALBANESĂ ȘI ROMÂNĂ.

Numerôsa ginte pan-tracică, stăpână într'o vreme peste mai tótă peninsula balcanică și mai tótă Asia-mică, se împărția în doue ramure forte mari, cea tracică propriu țisă și cea illirică, prima din elle ocupându regiunea despre Pontu din territoriulu communu, cea-l'altă regiunea despre Adriatică, fie-care subdivisă într'o mulțime de naționalități și triburi purtându diferite numi: Frigiani, Bistoni, Bessi, Ciconi, Crobizi, Odrizi, Peoni, Sapei, Sinti, Trausi, Geți, Daci, Triballi, Mesi, Macedoni, Epiroți, Arupini, Bulini, Daorsi, Enchelei, etc. etc.

Albanesi sunt unica posteritate actuală directă a ramurei illirice, ca și Români a celei tracice propriu țise.

3) Noi ne mirămū, cumū de a pututu respectabilulu canonicu, ЦПАРИЋ, **Principie de limbă**, Blasiu, 1866, in-8, p. 58, să se poticnescă a țice că și Macedo-români au pe *k* în locu de *ci* și *ce*, adducându dreptu probă trei cuvinte, din cari unul, *pescu*, nu este la loculū seū, fiindu vorba despre *ce* și *ci*, nu despre *cu*, êrū celle-l'alte doue, de totū anormale românesce, sunt luate dela Albanesi: *pakie* și *ghinta*.

4) Ô observațiune forte giustă în SCHUCHARDT, **Der Vocalismus des Vulgärlateins**, Leipzig, 1866-8,

in-8, t. 3, p. 49: „Dass das Vulgärlatein in Epirus sich als ein bestimmter Dialekt entwickelt habe, geht aus der Natur der Sache hervor; dass dieser Dialekt mit demjenigen, welcher in seiner heutigen Gestalt als Walachisch auftritt, im Wesentlichen identisch ist, bedarf des Beweises“. — Cf. SCHUCHARDT, **Albanisches und Romanisches**, in KUHN, **Zeitschrift für vergleich. Sprachkunde**, t. 22, Berlin, 1871, p. 241-302. — Cf. DIEFFENBACH, **Ueber die jetzigen romanischen Schriftsprachen**, Leipzig, 1831, in-4, p. 16-20.

Cumă-că Illiriî și Traciî propriu diși vorbiău aceia-și limbă fundamentală, dovădă este nu numai că scriitorii anticîi îi confundă mereu unîi cu alții, dertu mai cu sémă că dicționarulă albanesă pôte să ni esplice fără nici o dificultate filologică celle mai complicate probleme din nomenclatura dacică și din limba daco-latină.

Astă-feliu în paragrafiî precedinți noi veðurămă degia la Albanesî cuvinte eminate dacice, ca *diorna*-negru sêu *borda*-locuință suterrană.

Aci vomă mai da unî essemplu fôrte interessanțu, affară de acelea ce voră mai urma din cândă în cândă în cursulă opereî de față.

§ 77.

ORIGINEA NUMELUI „DUNĂRE.”

Samonicus, scriitoră romană cu unî secolă posterioră lui Traiană și carele poseda pe atuncî o bibliotecă de 60,000 volume, încătă avea la dispozițiune mai totă ce se va fi scrisă vre-o dată pênă la densusă, țice că tracicescă *Danubius* însemnă „purtătoră de nori”: *Δανούβιον δὲ τὸ νεφελοφόρον ἐκείνοι καλοῦσι πατριῶς.*¹

La Albanesî norulă se chiamă *re*.

În tôte limbele indo-europee radicala *da* esprimă ideia de *a da*, de unde o formă participială *dan* sêu *dana*.

Dana-re, „dândă nori”, ecce dero numele tracică din care Românulă a făcută *Dunăre* și pe care Samonicus l'a tradusă cu atătă mai correctă prin *νεφελοφόρος*, „purtătoră de nori”, cu câtă în unele limbe ariane, la Celți bună-ora, primitivulă *da* capetă anume înțellesulă de „a purta”.²

Totă limba albanesă ni esplică de ce Greciî, Romaniî și Germaniî au terminată numele acestui fluvii prin *β*, pe care nu'lă au Romaniî.

Albanesă *re*, noră, admite în unele casuri ună *v* de'nainte'i: *vre*,³ ceia-ce probază că nu este decătă o contractiune din zendiculă *awra*, modernulă persiană *abr*, curdiculă *awreh*, tôte acestea însemnândă de asemenea „noră”⁴ și producendă la vechiî Persiană ună nume propriu *Ἀβραδάτας*, „dată de nori”.⁵

Norulă chiamându-se albanesă *re* și *vre*, *Δανούβιος* ellină, *Danuvius* latină și *Donau* allă Germaniloră, dela cari au împrumutată apoi Slaviî pe *Dunava*, Maghiariî pe *Duna* etc., provină dintr'o formă collaterală *Dana-vre*.

Romaniî singuriî înse au reținută pe caracteristiculă *re*, în care se coppinde însăși chiăia enigmeî.

Și au reținută nu numai atăta, dertu pênă și interessanțulă blăstemă poporană: „battă-te Dunărea!” carele pe de o parte se potrivește atătă de bine cu ideia unui „purtătoră de nori”, értu pe de alta, ni adduce a-minte că la Daciî gîurămêntulă cellă mai sacru era legată cu solemnitatea de a bé apă din Danubiă⁶, încătă „purtătorulă de nori” pedepsia apoi pe spergiuri: „îi băttea Dunărea”.

Românulă nu țice: „battă-te Oltulă”, „battă-te Siretulă”, „battă-te Prutulă”, ci numai *battă-te Dunărea!*

1) Ap. LYDUM, *De magistr. rom.*, III, 32.

2) GLÜCK, *Die bei Caesar vorkommenden keltischen Namen*, Muenchen, 1857, in-8, p. 99: „doen, doan, portare, ferre”.

3) HAHN, *Alb. Stud.*, Lex. 107.

4) JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, in-4, p. 35.

5) HITZIG, în BROKHAUS, *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, Leipzig, 1847, in-8, t. 9, p. 760.

6) AUFIDIUS MODESTUS, ap. PHYLARG., în *Virgiliî Georg. II.*

Astü-feliü, mulțumită limbei dacice, restaurate prin confrunțațiunea dialectului epiroto-latinü allü Albanesilorü cu dialectulü traco-latinü allü Românilorü, se înlătură în rubrica unorü simple coincidențe fonetice etimologia generalmente patronată a *Dunării* dela samscriüto-zendiculü *dānu*, osseticulü *don* — fluviü, pe care'lü aü și Românii într'o acceștiune deminutivă ⁷, precumü se respinge nu mai pușinü și derivațiunea dela celticulü *dana*-vitezü. ⁸

§ 78.

CONCLUȘIUNEA DESPRE ÎNRUDIREA ROMÂNILORÜ CU ALBANESIÜ.

Post-punerea articolului definitivü, identitatea genitivului cu dativulü, timpulü viitorü espresü cu agiutorulü ideei *voiu*, formațiunea numeralelorü dela 11 pênã la 19 prin întrepunerea unui *supra*, și o grămadă de alte particularități grammatice sētu lessice, pe cari le vomü desbatte cândü vomü avé a restaura dialectulü dacicü, ne vorü adduce éroși și éroși la rezultatulü dobânditü mai susü, și anume:

Limbele română și albanesă sunt doue dialect d'o potrivă traco-latine, desvoltate înse fie-care pe o calle individuală nedependente.

Fără a se mișca unii din Dacia Traiană și alții din Epirü, Românii sētu Dacolatiniü și Albanesiü sētu Epiroto-latiniü suntu și nu potü a nu fi legați printr'o estremă asemênare limbistică, de óră ce provinü unii și alții din elemente romanice și elemente tracice, amestecate înse în diverse epoce, prin diverse dialecte, cu diverse dose și sub diverse condițiuni climatologice.

§ 79.

ORIGINEA CUVËNTULUI „HOȘÜ“.

Décă Daco-românii — ñice d. Rösler — nu s'au clintitü de pe țermulü nordicü allü Dunării, affară negreșitü de porțiunea cea strămutată de cătră imperatulü Aurelianü și din care se trage începutulü actualilorü Macedo-românii, cumü atunci de nu essistă in limba română nici o urmă gotică, precumü nici în limba gotică nu essistă nici o urmă română ?

Nu essistă ! nu ! repeșimü și noi după d. Rösler.

Nu este nu numai unü gotismü la Românii sētu unü românismü la Goșii, dëru nici măcarü unü cuvëntü despre Goșii.

S'a ñisü adesea, și de'mpreună cu alții vomü fi affirmat'o și noi altă dată, cumü că vorba română *hoșü* arü fi o reminiscință a dominațiunii gotice în Dacia Traiană.

Studiulü ulteriorü ne face a renunța la acéstă etimologiă.

Inițialulü *h* este la Românii o ușórá aspirațiune cam analógă cu a Grecilorü sētu cu *hi* allü Armenilorü, astü-feliü că poporulü rostesse d'o potrivă *hrăpire* și *răpire*, *harapü* și *arapü*, *heleșteü* și *eleșteü*, *hotariü* și *otariü*, *hoșü* și *oșü*.

Unü asemenea *h* nu se nasce din durulü *g*, mai allesü de'naintea unei vocale.

Dëru mai este ce-va.

Luändü pe rëndü tóte vorbele române monosillabice cu finalulü *ș*, pentru a constata valórea etimologică a acestuia din urmă, ne încredințamü că ellü derivă, affară de regularulü sētu prototipü *ti*, din : *te* (*puteus*—*puș*), *sp* (*crispus*—*cret*), *ss* (*sessus*—*jeș*), *que* (*laqueus*—*laș*), *chi* (*brachium*—*braș*), *thi* (*struthio*—*struș*) etc., adecă tottüd'a-una din doue consóne din cari una e *s*, orü dintr'o consónă sētu doue urmate de unü *i* sētu unü *e*, nici o dată înse dintr'o consónă nesibillată isolată.

⁷) *Lex. Bud.*, 195 : „*Donü*, canalis potatorius, die *Trankrinne*“.

⁸) *ГЛУХЪ*, *op. cit.*, 91-2.

T din *Got* e totu atutu de netransformabilu in *ț* din *hoț*, precumu de netransformabilu e *g* din cellu anteu in *h* din cellu allu douilea, incatu definitivamente *hoțulu* și *Gotulu* semena unulu cu altulu numai dora prin littera *o*.

De unde inse derivă in realitate acesta misterioasă monosillabă?

Lessiconulu Budanu propunea o derivațiune din latinulu *hostis*; inse tote limbele romanice au formatu de acollo altu ce-va: romanesce *oste*, francesesce *ost*, spaniolesce *hueste*, italianesce *oste*, provențalesce *host*, portugesesce *hoste*¹, așa că n'a remasu in *hostis* nici o portița deschisă pentru *hoțu*.

Să căutăm auri.

Intr'o cronică francesă noi citim următorulu pasajit relativu la secolulu XIII:

„Imperio regis Ludovici Hutini, quo nomine prisca lingua nostra turbulentus significatur.”

Adecă:

„Sub domnia regelu Ludovicu, supranumitu *h u t i n*, *ceța-ce* in vechia noastră limbă însemneză turburătoru.”

Apoi într'unu actū din 1363:

„Jehan, dit Vyanne, *risseur, brigueur, h u s t i n e u r*, mal et outrageux parleur.”²

Ca ideia, noi întrebăm decă nu e vorba de ceța-ce se chiamă romanesce *hoțu*?

Ca formă, *hust* francesu, compusū din doue consone din caru una e *s*, corespunde perfectamente cu allu nostru *hoț*, cu atutu mai allestū cându într'o mulțime de vorbe române ne întimpină ecuațiunea între *st* și *ț*, negreșitu prin intermediulu metatesei *ts* din *st*, bună oră: *țiră*—*stilla*, *țolă*—*stola*, *mațu*—*μαστός* etc.

Și totuși acesta interesantă țicere nici Româniș n'au luat'o dela Francesi, nici Francesiș dela Româniș, ci in ambele țerre ea s'a născutu spontanamente din cauza unuș strigătū.

In Francia, după cumu o demonstră prin țecimiș de documente Du Cange,³ poporulū era datoru să allerge după *hoțu* țipându și trămbițându.

In latinitatea din evulu mediū acesta se chiamă *hut-esium*, de unde a remasu in limba francesă *huée*, care nu differă intru nemicu de românuļu *huțetu*⁴, incatu urmēză naturalmente că și părinții nostri aveau același obiceiū, insoțitu de aceeași strigăte: *hu!* *ho!* francesesce *hutz!*⁵.

Aceste exclamațiuni o dată devenindū caracteristice la gona făcătorilorū de relle și stereotipându-se „pro eo multitudinis clamore incondito, quo *latronem* seu in ipso crimine deprehensum, seu fugientem ac latitantem, pagani omnes tenentur insectari ac prosequi, donec comprehendatur et in iudicis manus tradatur”⁶, nu numai era cu puțință, ci chiaru trebuia să se nască in Francia *hut*, *hutin*, *hust*, *hustin*, *hustineur*, eru in România *hoțu*.

Să se noteze unū lucru.

După cumu pentru țerraniș era *hoțu* acela pe care 'lu huțduțu dēșit, totu așa pentru făcătoriiș de relle, din punctulu lorū de vedere, erau *hoțu* aceia ce-ı huțduțu.

Eccē de ce in argotulu tãlhãrescū din evulu mețiu țerraniș se numiaț *hoțu*: „*houtz—rusticus*”.⁷

1) CIHAC, *Etymol. daco-romane*, 184.

2) Ambele testuri in DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, III, 736.

3) *Ibid.*, 736, 725, 724, 726.

4) *Lex. Bud.*, 267: „*huțesu*, batgiocorescū, strigū; „*huțu* pe cine-va ca și pe porei, illū țnerū, illū fierū, „clamore et sibillis quem explodo. — *Huțetu*, strigare multă „assupra cui-va, multitu linis inconditus clamor, explosio, „exsibillatio”

5) *Vita Ludovici Pii* anno 840, ap. DU CANGE, III, 724: „dixit bis: *hutz! hutz!* quod significat: *foras! foras!*”

6) DU CANGE, III, 725.

7) BONAVENTURA VULCANIUS, *De literis et lingua Getarum sive Gothorum*, Lugduni, 1597, in-16, p. 108.

Acastă considerațiune este decisivă pentru a proba originea curată onomato-peică a cuvântului „hoțu”, înlăturându-se orice altă etimologie, fie câtă de plausibilă în aparență.

Unu avocat român din Temeșiana, într'unu articolu foarte paradossalu, asupra căruia ni atrage atențiunea d. professoru dr. V. Glodariu din Brașov, aduce ca o probă despre derivațiunea *hoțului* din *Gotu* că :

„În Banat pînă în ziua de astăzi când vine vre-unu Némțu prin sate romănesci, se ia cu copiii după ellu și strigă dreptu semn de battu-giocură: Némțu! Némțu! *Goto-Frénțu!* și totu mai departe făcendu versuri de battu-giocură, parte rușinoase, la fie-care sentință de două versuri în cădintă repețescu: Némțu! Némțu! *Goto-Frénțu!*”⁸

D. Simeon Mangiucă, care ni-o spune acăsta, cumu ore de nu observă că exclamațiunea este „*Goto-Frénțu*”, értu nu „*Hoț-Frénțu*”?

Cu alte cuvinte, ea demonstră, într'o opozițiune diametrală cu opiniunea d-selle, cumu-că *Gotu* în gura poporului român n'a pututu să trecă în *hoțu*.

Să nu mai *hoțim* déro pe Goți, cari n'au pututu să fure dela noi, precum vom vedé îndată, nici măcaru două litere dintr'o vorbă!

§ 80.

TEORIA LUÍ IÓNŪ MAIORESCU DESPRE ROMÂNISME LA GOȚI.

Reposatul Iónu Maioreșcu credea că a datu peste patru *românisme* în testulu goticu allu luí Ulfila:

1° Numele Romaniloru: *Rumoneis*, *Rumonim*, correspondendu formeí române poporane *Rumânii*;

2° *Hausjan*, dela românulu *auzire*;

3° *Aljar*, romănesce *alture*, mai correctu *alture*, francesesce *alleurs*, latinesce *aliorsum*;

4° *Mais*, dela românulu *maí* din *magis*.¹

Anteiu punemú la o parte pe *aljar*, care este nu unu românismu, ci o proprietate comună mai tuturorú popórelorú neo-latine, după cumu mărturesce însuși Maiorescu, deși uitase a maí cita, pe lîngă formele română și francesă, vechiulu spaniolu *alubre*, provençalulu *ailhors* și portugesulu *alhur*.²

Remânú déro celle-l'alte trei.

Hausjan provine dintr'o temă *kus*, căci în limba gotică *h* represintă totu-d'una pe unu primitivú *k*, și *au* este o accrescere din *u*, încátu correspondintele luí *hausjan* în celle-l'alte limbe indo-europee e numai dóră elleniculú *κουσ* în *ακουστός*³, de unde inse pînă la românulu *auzire* e cam departe.

Goticulu *mais*, *maists*, *maiza*, e purú și simplu germanulu modernú *meist*, fără nici o legătură cu românulu *maí*.

Maí avemú déro unu singurú-singurellú *Rumonim* sétu *Rumoneis*, care nici acesta nu se pretinde a fi românú ca întreaga vorbă, ci unicamente prin sonurile *u* în locú de *o* și *o* în locú de *â* din celle șapte sétu optú littere.

Artú fi comicú ca tóte elementele române în limba gotică să se reducă în urma urmelorú la nesce ²/₈ dintr'unu bîetu cuvântú!

8) MANGIUCĂ, *Tractatú de originea numelui Valacá*, în *điarul Albina*, Vienna, 1866, nr. 88.

1) Art. *Románien* în ROTTECK UND WELCKER, *Staats-Lexicon*, ed. 2, p. 158, citatú în RÖSLER, *Rom.*

Stud., 140, unde autorul confundă pe Maiorescu tatá cu fiulú seú d. T. L. Maiorescu.

2) CIHAC, 6.

3) DELBRÜCK, în KUHN, *Zeitschrift*, XVI, 271. — Cf. SCHLEIERHER, *Compendium*, § 196.

Dérü și aci românismulü e fictivü.

Crénga limbistică neo-latină cea mai germanisată foneticesce, este așa numitulü dialectü reto-romanü din Elveția, * care'și dä ellü-însuși numele de *rumonsch*.^b

Décä in Alpî *rumonsch* e unü effectü allü germanismulü între Latinî, cumü óre la Dunăre aceia-și formă *rumoneis* arü puté să fie vice-versa unü effectü allü latinismulü între Germanî?

Să lăssămü dérü in pace și pe *Rumoneis* sétü pe *Rumonim*.

§ 81.

ORIGINEA CUVINTELORÜ „ODORÜ“ ȘI „PATÜ“.

S'a spusü că arü fi gotică vorba *odorü*, dela *aud* contrastü in *od*, tesaurü, avuțiä, possessiune.

In realitate cuvântulü este de o provenință slavică și relativamente modernă.

Serbesce *odora* are trei accepțiuni:

1. Haïne ;
2. Arme ;
3. Prédä.¹

Radicala este verbulü curatü slavicultü *dr'ti*, a despuța.

Odorulü semnifică totü ce se póte răpi in resbellü dela unü inamicü, *spolia opima* la vechiü Romanî.

S'a mai susținutü că vorba română *patü* arü proveni din goticulü *badî*.

Nu s'a observatü înse că *patulü* face parte dintr'o familiä întrégä de terminî români, cu cari trebui studiattü într'o strînsă legătură, și anume :

1. P a t ü, *lectus* ;
2. P ä t u l ü, *cubile*, *stratum*, „pre carele se aședä stupî, legumele sétü pómele érna, gâscele cândü clocescú etc.“ ;
3. P ä t u r ä, *folium*, *volumen*, fóiä, înduoitură, legătură ;
4. P ä t u r ü, *complico*, strîngü la unü locü.

Prin urmare, ideia fundamentală a *patulü* consiständü in stratificațiune, adecä in suprapunerea unü lucru peste unü altü lucru, este din punctü in punctü, in fondü ca și'n formă, albanesulü *pat*, stagiü, „Stockwerk“ dupä traducerea d-luî Hahn.²

Goticulü *badî*, din contra, esprimă in mai tóte formațiuni collaterale și derivate noțiunea pronunțată de ce-va planü, adecä nestratificatü, nesuprapusü, câte o datä chiarü escavatü⁴ ceia-ce 'lú depärtézä de ideia *patulü* romänü, pe care o esprimă atätü de bine din tóte puntele de vedere numai albanesulü *pat*.

§ 82.

CE URMÉZÄ DIN LIPSA GOTISMELORÜ IN LIMBA ROMÂNÄ ?

Scormonindü pretutindenî in paragrafiü precedinți și sgândärindü tóte córdele și cordițele limbei române, noi nu gässimü nici o umbră de necontestabilü gotismü măcartü in doue optimî alle unei singure vorbe.

a) CARISCH, *Formenlehre der rhaetoromanischen Sprache*, Chur, 1852, in-8, p. 107, 115 etc.

b) CARISCH, *Wörterbuch der rhaetoromanischen Sprache*, Chur, 1848, in-16, p. 137.

1) KARADZICZ, *Lex.*, 447.

2) *Lex. Bud.*, 490.

3) *Alb. Stud.*, *Lex.* 94.—In limba litvană *patulü* se chiamă *pátalas*, ceia-ce prin suffisü și prin accentü con-

córdä perfectamente cu romänulü *päturä*, ambele indicändü unü prototipü comunü *pätara*, care catä să fi fostü forma dacică a cuvântulü. Assupra imprumutării ei de către Litvanî noi vomü vorbi in *Istoria etnografică a Munteniei*. — Cf. SCHLEICHER, *Litauisches Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857, in-8, p. 301.

4) DIEFENBACH, *Woerterbuch der gothischen Sprache*, Frankfurt, 1851, in-8, t. 1, p. 254.

Prin urmare — va țice d. Rösler după cumu a mai spusu — în timpulü dominațiunii Goșilorü Româniü nu se affläü în Dacia.

Aci ne despărțimü de eminentulü istoricü vienestü, căci se desparte și d-sea de prescripțiunile criticismului, care cerea imperiosamente ca să procedă în următorulü modü :

1. Să preciseze pe o mappă, ținându-se strictü de fontâne sincronice, întregulü spațiu territorialü pe care l'au ocupatü la noi Goșii ;

2. Să probeze că, affară din acellü spațiu territorialü, nu essista în Dacia nici unü locșorü unde să fi pututü trăi Româniü departe de Goși și sustrași influinței acestora ;

3. Dcă demonstra că unü asemenea locșorü, aptü a adăposti o naționalitate întregă, nu se affla nicăiri, atuncü, dertü, numai atuncü putea conchide că împăratulü Aurelianü nu lăssase unü puiü de Românu în Dacia, de vreme ce nu găsimü nici unü vestigiü goticü în limba română.

Eccë ce trebuia să facă d. Rösler.

§ 83.

PUNCTULÜ TERRITORIALÜ ÎN ISTORIA GOȘILORÜ PENE LA ATTILA.

Itinerariulü successivei migrațiunii a Goșilorü se începe dela nordü în direcțiunea littoralului Mării-negre, aședându-se ei acollo în secolulü II după Cristü în spațiulü dintre Donü și Nistru, adecă la hotarulü de totü orientalü allü Daciei.

Stabiliți aci, urméză din parte-le unü șirü de încercări de a străbatte pe mallulü dreptü allü Dunării, unde erätü attrași de fama avuției provinciilorü grece.

Acestü punctü obiectivü fiindü hotărütü, callea cea mai scurtă de realizare erätü naturalmente gurele Dunării, de unde Goșii treceätü dreptü în Bulgaria și mai departe, mulțumindu-se cu possessiunea transitörü a actualei Bessarabie și lăssändü să mai trecă multü timpü pêne să începă a se gândi măcarü la Moldova, care nu se affla nici ea în drumulü ce și alleseseră pentru a agține mai currëndü la țintă.

În adevărü, ori-cändü e în glocü Goșia propriü ăisă, unde resedea forța offensivă și defensivă, simburele de resistință și de expansiune allü elementulü goticü, o găssimü între Prutü și Nistru.

La anulü 251 espedițiunea Goșilorü contra Romanilorü se dirige assupra Filipopolii, de unde retrăgëndü-se și căutändü a se întörce a-casă, urmăriți de armata imperatului Decii, ei apucă spre orașulü Abritü lóngă Varna, ¹ adecă în cea mai dréptă liniă spre *Bessarabia*.

Între 268-270 — țice Zosimü — Sciții, Erulii, Peucii și Goșii punü 320,000 ómenü pe 6,000 vase și atacă änteu orașulü Tomi în Dobrovia.

De unde plecase acea formidabilă flottă ?

«De lóngă Nistru». ²

Între anniü 367-369 imperatulü Valinte, voindü să isbescă pe Goși în propria lorü țerră, face unü podü pe Dunăre.

În ce locü anume ?

Lóngă orașulü Noviodunü sétü Novietunü, care după unanima mărturiă a lui Ptolemeu. a Tablei Peutingeriane, a Itinerariului lui Antoninü, a Notiței «Dignita-

¹) KATANCHOE, *Tab. Peut.*, I, 362. — AUREL. VICT., XXIX. — ZOSIM, I, 28. — JORNAND, XVIII.

²) ZOSIM, I, 42.

tum», a lui Procopiū, a Codicelui Teodosianū etc., se afla lîngă actuala Isakce, adecă *în fața Bessarabiei*.³

Astū-feliū pînă la 370 dominațiunea gotică, în înțelesul cellū adevăratū allū cuvîntului, se concentra exclusivementre între Prutū și Nistru.

Tocmai atunci năvălescū terribiliū Huni.

Peste ramura cea mai occidentală a Goșilorū domniā Atanarik.

Ellū trāmitte o parte din 6ste pentru a recunnosce pozițiunea Hunilorū, erti singurū se aședā într'o valle *pe malulū Nistrului*.

Gonittū de aci — ȃice contimpurēnuliū Ammianū Marcellinū — Atanarik se încercā a rādica unū zidū prin care sā unescā malulū Prutului cu Dunārea și din dossulū cāruia sā pōtā resiste Hunilorū: «a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium.»⁴

Acestū passagiū remāsese pînă acumū ne'nțellesū, și totuși ellū este de o claritate perfectā.

S'a cređutū generalmente cā Atanarik va fi clāditū unū murū dela mallulū *occidentalū* allū Prutului spre Dunāre pînă unde-va lîngā Galași.⁵

In acestū castū regele Goșilorū artū fi commisū unū actū de cea mai flagrantā absurditate, cāci Huniū veniātū dela resāritū, nu dela appusū, încātū ei n'artū fi avutū decātū sā trecā Prutulū pe la spatele lui Atanarik, prindēndu-lū apoi în cursa pe care și-o va fi întinsū cu naivitate ellū-īnsuși.

Este evidente cā zidulū în cestiune unfa malulū *orientalū* allū Prutului cu Dunārea, barricadāndū astū-feliū contra Hunilorū anume regiunea Izmailului.

Acestū spațiū — ȃice totū Ammianū Marcellinū — era locuitū de ramura gotică numitā Taifalī: «Taifalorum terras *praestringens*».

Nici acestiāa dēro nu erātū în Moldova.

Tōte s'atū petrecutū exclusivū *în Bessarabia*.

Constrīnși din noū a fugi, Goși cautā scāparea în munțiū *Cauca*: «ad Caucalandensem locum».

Aci noi ī vedemū degīa pe pāmēntulū moldovenescū.

Dertū nu mai era acollo țerrā gotică, de 6rā-ce Atanarik — ȃice totū Ammianū Marcellinū — trebuia s'o apuce cu forța, gonindū pe Sarmațiū ce o stāpāniātū: «Sarmatis inde extrusis.»

Acēsta ni adduce a-minte cā și Constantinū cellū Mare, cu o gīumētate-secolū mai nainte, bātuse pe Goși nu pe propriulū lorū pāmēntū, ci 6roși în țerrelle Sarmațilorū: «Victi Gothi ab exercitu Romano *in terris Sarmatarum*.»⁶

Fundarea castellului Dafne la gura Argeșului, attribuitā espressamente marelui Constantinū de cātrā Procopiū și a cāruia pozițiune topografică, de vreme ce se afla față în față cu orașulū Transmarisca de dīncollo de Dunāre, este de o precisiune așa ȃicēndū geometricā, mulțumitā Tablei Peutingeriane și Itinerariului lui Anto-

3) SCHAFFARIK, *Abk. d. Slav.*, 116—117: «Ptolemaeus ist der erste Schriftsteller, der uns den Namen der Stadt *Noviódouyon*, Noviodunum, aufbewahrt hat. Nach seiner genauen Bestimmung lag der Ort 26 röm. oder 5 $\frac{1}{2}$ geogr. Ml. von Arubium und 41 röm. oder 8 $\frac{1}{2}$ geogr. Ml. von Salsovia. Das Itinerarium Antonini führt es ebenfalls auf derselben Strasse an, und gibt als die nächsten Oerter Diniguttia am Einflusse des Prut mit 20 röm. oder 4 geogr. Ml. und Aegissus mit 24 röm. oder 4 $\frac{1}{2}$ geogr. Ml. an. Die Notitia Dignitatum Imp. verlegt hieher die Legio 1 Jovia. Nach Amm. Marcellinus schlug der General des K. Valens bei demselben eine Schiffbrücke auf seinem Zuge gegen die gothischen

Greuthungi: Per Novidunum, navibus ad transmittendum annem connexis, perrupto barbarico continuatis itinibus longius agentes Greuthungos aggressus est. XXVII⁵,⁴ etc.

4) AMM. MARC., XXXI, 8.

5) Și mai curiosā este combinațiunea lui MANNERT, *Res Trajani ad Danubium*, Norimbergae, 1798, in-8, p. 18, care print'ō trāsūrā de condeiu mutā murulū lui Atanarik în Temeșiana, sub simplulū cuvēntū cā acollo arū fi nesce ruine!

6) IDATIUS, *Chron.*, ann. 332.—Cf. OROSIUS, VII, 28.—PAUL. DIAC., XI.

ninū, probéză că acele „terre alle Sarmaților”, espuse unortū momentane incur-siunī gotice, cōpprindeatū gūmētatea cea resăritenă a Munteniei.⁷

Acesta confirmă opiniunea d-lui Odobescu, cumtū-că „Caucaland” allū lui Am-mianū Marcellinū trebūi căutatū în regiunea Buzēului, unde în adevērtū vr'o doui munți pōrtă pēnē astă-đi numele de *Coca* contrastū din *Cauca*, și unde descōpe-rirea tesaurului goticū dela Petrōsa esplică fōrte bine faptulū petrecerī pe acolo a fugarului Atanarik.

Moldova propriū đisă, pusă la miđū-locū între Goți și Sarmați, formă unū tēr-rēmū dubiosū, pe care și-lū appropriatū cândū și cândū ambele popōre, fără ca să resulte de unde-va vre-o dominațiune esclusivă assupră-ī din partea unūa din elle.

Maī pe scurtū, numai în Bessarabia Goțiī sunt la sine a-casă, făcēndū din cândū în cândū câte o aparițiune pe țermulū appusēntū allū Prutulū, cellū multū pēnē la câmpia osticā a Munteniei, dērtū tōte opintirile invasiōnare cele maī crāncene re-servāndū specialmente provinciilorū romane de peste Dunăre, unde'ī ademenīa au-rulū bizantinū⁸.

§ 84.

ORIGINEA NUMILORŪ „MOLDOVA” ȘI „PRAHOVA.”

O urmă fōrte interesantă a petrecerī Goșilorū în Moldova este chiarū rīulū „Mol-dova”, dela cuvēntulū goticū *mulda* — prafū¹, de unde s'a născutū de asemenea numele apeī *Mulde* în Sassonia, unū affluinte allū Elbei, precumū și forma germană *Moldau* a numelui bohemū Wltawa, pe cândū affară din lumea teutonică termenulū fluvialū „Moldova” nu se găsește nicăirī.

Goșiī aū đisū *Moldavia* rīulū moldovenescū cu aceiași rațiune cu care maī tārđitū Slaviī aū numitū unū rītū muntenescū *Prachova*, adecă eroși „prăfosă”, dela vorba *prach*, de unde vine allū nostru *prafū*, pulbere.

„Moldova” și „Prahova” reproductū essactamente, una goticesce și cea-l'altă sla-vo nesce, acea-și ideă pe care Ovidiū o esprimă prin „*amnis pulverulentus*”, rītū pulberosū.²

§ 85.

EPOCA DISPARIȚIUNII GOȘILORŪ DIN DACIA.

Irrumperea hunică a pusū capētū dominațiunii Goșilorū chiarū în cuībulū lorū dintre Prutū și Nistru, strămutāndū-ī maī cu toțiī în Bulgaria, unde ei s'atū așeđatū la pōlele Balcanului — đice Iornande — ca și cândū arū fi fostū pāmēntulū lorū de nascere: „*tanquam solo genitali potiti*”.

Sub marele Teodosiū se încercă a se străcura într'acollo ultimulū restū goticū de pe malulū nordicū allū Istrului, și 'lū vedemū pogorīndū-se totū din Bessarabia, căci trecētōrea se operă anume la gurele fluviului:

„*Corporibus premitur Peuce per quinqus recurrens*
„*Ostia barbaricos vix egerit unda cruores...*”³

7) Aci e loculū de a corregge o gravă errōre a lui ZEISS, *Die Deutschen und die Nachbarstaemme*, Muenchen, 1837, in-8, p. 434, carele afirmă că totū pe aci va fi trecutū și Imperatulū Valinte în prima'ī espe-dițiune contra Goșilorū, povestitā în AMM. MARC., XXVII, 5: „*prope Daphnem nomine munimentum est castra me-tatus, ponteque contabulato supra navium toros flumen transgressus est.*” Cetățuīa Dafne din acestū passagiū, unde se oprise armata înainte de a fi făcutū podulū, este în modulū cellū maī limpede așeđată pe țermulū sudicū

allū Dunării, pe cândū Δάφνης allū lui PROCORIŪ, *De aedif.*, IV, 7, se sfa pe țermulū nordicū, încătū e peste puțină a vedē în ambele una și acea-și localitate.

8) AMM. MARC., XXXI, 16: „*Constantinopolim, co-piarum eumulis inhiantes amplissimis.*” — Cf. ZUN-PIUS, VI.

1) FICK, *Vergl. Wörterb.*, 837.

2) OVID., *Amor.*, III, 6.

3) CLAUDIAN., *de IV Cons. Honor.*, 623 sq. — ZOSIM., IV, 35.

De peste Dunăre cea mai mare parte s'au îndrumat cu încetul spre Pannonia și mai încollo.

După densesi n'au întârziat a emigra și Sarmatii din câmpia Terrei-Românesce, mergându a se contopi cu frații lor din Temeșiana, așezați acolo încă din zilele lui Traian.

§ 86.

ISTORIA GEPIDILORU LA DUNARE.

Pe cându Goții ocupați numai regiunea de peste Nistru, se afla allături cu densesi unți altți nemți germanici.

Erați așa numiții Gepidi.

Posițiunea lor geografică în acea epocă rezultă foarte limpede din narrațiunea lui Iornande.

Ellu dice că ei locuieră anteu pe o insulă a Vislei; că de acollo s'au întinsu peste o țerră mai mănăsă, fără a se depărta totuși de reședința primitivă, căci n'au încetat a avé vecini o ramură a Burgundilor pe care și Ptolemeu o pune lângă Visla; ¹ și în fine că acestă nouă patriă a Gepidilor era numai munți și numai păduri, după propria espressione a unui rege allu lor: „inclusum se montium quaeritans asperitate, silvarumque densitate constrictum.” ²

Cu aceste indicațiuni în mână și o mappă de'naintea ochilor, e peste puțință a nu recunósce Galiția la póllele crescutului resăritent allu Carpaților.

Fiindu-că Gepidii vorbiau goticesce, precum ni-o spune nu numai Iornande, dertu și Procopiu, aru fi lăssat și ei în limba română nesce adevărate *gotisme*, decă vre-o dată noi amu fi avut a face cu densesi; suntem dator prin urmare a studia și sfera dominațiunii lor în Dacia, după cum făcurăm mai sus pentru Goți.

Din Galiția Gepidii au trecut în Ungaria, întocmai ca mai târziu Maghiarii. ³

Testulu lui Iornande este aci de o confusiune spăimântătoare, pe care póte cine-va s'o descurce numai dora adducându-și aminte că entuziastulu istoricu allu Goților trăia pe la anul 550 și că *totu pe atunci* scieat Bizantinii Procopiu, Agathias și Menandru.

Iornande repetă meru că Gepidii stăpănescu Dacia întregă pe care éroși întregă o stăpăniseră mai 'nainte Goții. ⁴

Cându agiunge înse a delimita topograficesce hotarele acestei dominațiunii a Gepidilor, dice că ei ședeau lângă fluviile Crișu și Mureșu, între caru la mițu-locu mai bagă doué riuri cu nesce numi enigmatice: „Gepidae sedent juxta flumina *Marisia*, *Miliare*, et *Gilfil*, et *Grissia qui amnes supradictos excedit.*” ⁵

Acésta-i „întregă Daciă” ?

Ș'apo tocmai în astă regiune nici că a fostu vre-o dată nu numai o dominațiune, dertu nici măcaru o invasiune gotică despre care să ni fi remastu o sillabă în fântănele anticității!

Intr'unu altu passagiu Iornande trage hotarele teritoriului gepidicu cu totulu altu-felü, și anume:

„Prin țerra Gepidilor curgu riuri mari și renumite, căci despre nordu și ap-pustu o scaldă *Tisianus*, despre sudu marea Dunăre, despre resăritu o curmă flu-viulu *Tavsis*, alle caru unde iuși și spumānde se răpedu furiose în Dunăre.” ⁶

1) *Geogr.*, III, 5.

2) *IORNAND.*, XVII.

3) *ENDLICHER, Monum. Arpadiana*, 11.

4) *De reb. Get.*, XII. — Cf. *ibid.*, L.

5) *ib.*, XXII.

6) *ib.*, V.

Tisianus fiindu Tissa; *Tausis*, pe Tabla Peutingeriană *Tivisco*, în Priscu *Τυρῖσας*, în Ptolemeu *Τιβισκος*, neputându să fie altu ce-va decâtu Temeşul; Gepidia este dertu o porţiune trans-temesiană a Ungariei.

Cumü öre să împăcămü pe Iornande cu Iornande?

Procopiu, Agathias şi Menandru ni spunü într'unu gļastu că Gepidiu stăpăniatu oraşul Sirmiu cu regiunea învecinată, şi nu că o spunü printr'o nudă afirmaţiune de felulü acelei a lui Iornande, dertu înregistréză unü şirü de evineminde petrecute între Gepidi şi Longobarđi, între Gepidi şi Greci, între Gepidi şi Franci etc., tóte în actuala Serbiă. ⁷

Unü altü scriitorü sincronicu, Eunodiu, confirmă şi ellü mărturia cellorü trei Bizantinü, punendu în Gepidia apa *Uica*, pe care o recunnoscuse Katancsich ⁸ şi ni pare bine că şi d. Rösler o recunnósce a fi actuala Vukă, ⁹ unü rîtu éroşü din regiunea Sirmiulu.

Cumü să reconciliámü celle doue aserţiuni contradictórie alle lui Iornande cu necontroversabila unanimitate a lui Procopiu, Agathias, Menandru şi Eunodiu?

Istoriculü Gottü deşi tráia pe la 550, totuşü scriea departe în Italia, copiándü pe Cassiodorü sétü compilándü de prin Ablavius şi alţi scriitorü perduţi, fără să observe vre-o dată că fontánele selle nu sunt tóte din aceia-şi epocă.

Estrema neglijinţă a lui Iornande este cea-ce l'a deochiatü de-mültü în ochiü criticilorü. ¹⁰

Totulü se limpedesce, decă vomü restabili urmatórea ordine cronologică în migraţiunile Gepidilorü :

Primulü stabilimentü, lóngă Visla ;

Allü douilea , în Galiþia ;

Allü treilea, lóngă Crişü şi Mureşü ;

Allü patrulea, între Tissa şi Temeşü ;

Allü cincilea şi ultimulü , peste Dunăre lóngă Sirmiu.

Nici într'una din aceste cincü staţiuni successive, cari tóte sunt fórte adevérate, căci pentru a agünge din Galiþia în Serbia callea cea naturală ducea la Crişü şi la Tissa ; nici într'una din aceste cincü staţiuni successive Gepidiu n'au stăpăniü Dacia Traiană, din totalitatea cării abia attinseseră în trecétü o cóstă a Transilvaniei.

Cumü dertu Iornande, deşi descrie pe largü ellü-ínsuşü hotarele gepidice în primele patru migraţiuni, totuşü nu se satură a celebra dominaţiunea Goţilor şi Gepidilorü peste „*totius Daciae fines*”?

Aci éroşü ellü nu committe altü pécãtã decãtã de a nu fi înþellestü fontánele de cari se servise.

Şi étã cumü.

Bizantinulü Procopiu este autoritatea autorităþilorü în cea-ce privesce ambiü þermü ai Dunării.

Ca secretarü allü lui Belisariü, ellü luase parte la tóte strălucitele espediţiuni alle marelui capitanü şi cunnóscea de aprópe totü felulü de némuri germanice: Goþi, Gepidi, Vandalü, Longobarđi etc.

„Descritü celle veđute cu ochiü mei.” ¹¹

Negreşitü că nemini pe acestü tãrrãmtü nu ne va puté conduce mai cu certitudine.

7) STRITTE, *Gepidien*, passim.

8) *Tab. Peuting.*, I, 301.

9) *Rom. Stud.*, 74.

10) MOUJAN, *Notice sur Jornandès*, în *JORNANDÈS*, ed. Nisard, Paris, 1849, in 8, p. 412 : „On dirait qu'il

„s'est fait un jeu barbare de jeter ces faits pêle-mêle, d'en rompre l'enchaînement, d'en brouiller la chronologie”.

11) *De bello Pers.*, I, l. — Cf. *PROTIUS, Myriobibl.*, cap. LXIII. — *SUIDAS* etc.

Ei bine, Procopiū dice într'unū locū:

«Gepidiī, cari stăpăniatū urbea Sirmiū și tōtă Dacia, după ce imperatulū Iustinianū smulsesse *acea regiune de sub dominațiunea Goșilorū.*»

Cu câte-va ronduri mai gōsū:

«Imperatulū a datū Erulilorū alte câte-va locuri din Dacia în giurulū Singidunuluī, unde ei locuescū și astă-đī.»¹²

Intr'unū altū passagiū:

«Mai 'nainte, pe cândū Dacia era tributariă Goșilorū, Gepidiī nu se mișcaū din *fōstele lorū locuințe* dincollo de Istru, căci atăta se temeati de Goși, încătū nu cuteđati *a trece fluviiulū.*»¹³

Pentru scriitorulū bizantinū «dincollo de Istru» este naturalmente țermulū nordictū.

Prin urmare, pe țermulū sudictū allū Dunării se afflatū Goșiī, cărorā li era tributariă Dacia de acollo și de grōza cărorā tremurati *Gepidiī așeđati atunci lōngă Tissa.*

Apoi eroși:

«In Dacia și în Pannonia sunt orașele Singidunū și Sirmiū pe mallulū Istruluī..»¹⁴

Mai încă:

«Hotarele Dacieī, unde se afflā urbea Sirmiū...»¹⁵

In fine:

«Gepidiī stăpănescū *Singidunulū și Sirmiulū* cu regiunea învecinată...»¹⁶

Dēcā aceste șesse citațiuni nu sunt de agiunsū, Procopiū ni-artū mai procura altele vr'o doue-trei nu mai puținū decisive.

Sirmiulū, adecā Mitrovitz de asta-đī; Singidunulū sēu actualulū Bielgradū; mai pe scurtū Serbia, nicī decumū Romānia danubianā, éccē déro tōtă Dacia pe care o occupaserā de'nteitū Goșiī după trecerea lorū peste Dunāre, precumū ni-o spune și însu-și Iornande¹⁷, értū retrăgēndu-se aceștiā aū coppriins'o Gepidiī, pogoriși acollo din laturea vest-carpatinā, unde locuierā mai 'nainte.

Confusiunea nominală între Dacia cis-danubianā pe de o parte, și pe de alta între cele doue Dacie trans-danubiane alle cărorā hotare aū fostū totū-d'a-una fōrte reū definite, dēru pe unde în realitate aū stăpănitū cātū-va timpū nēmulū gotogepidictū în urma invasiuniī Hunilorū, a făcutū pe compilerul de feliulū luī Iornande a plāsmui o fantastică *dominațiune a Goșilorū și Gepidiilorū peste tōtă Dacia d'a-stānga Dunării.*

Unū altū vechiū scriitorū totū atātū de puținū scrupulosū, «necriticulū și istoricesce nepēsătorulū Eutropiū», după cumū illū califică Eichhorn¹⁸, bagā și ellū în Dacia Traianā nu numai pe Tervingi și Taifali, dēru încă și pe Victofali¹⁹, pe cari totuși adevēratele fontāne nu-ī arētā nicāiri decātū spre appusū de Temești²⁰ și despre cari nu ni se va cita unū singurū faptū pe territoriulū danubianū allū Romānieī.

Istoricī modernī, fără a 'și da ostenēlla de a scāpēra luminā prin confruntarea izvōrelorū, s'aū mulțumitū a totū repeși fabula, pēnē ce sub eleganta pēnā a d-luī

12) *De bello Goth.*, III, 88: *Γήπαιδες δὲ πόλιν τε Σιρμιον καὶ Δακίας ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἀπάσας καταλαμβάντες ἔσχον. Ἐπεὶ δὲ τάχιστα βασιλεὺς αὐτῶν Ἰουστινιανὸς ἀφείλετο Γότθους ἐτε. καὶ ἄλλα μέντοι Δακίας χωρὶα δόντος βασιλεὺς Ἑρουνλοὶ ἔσχον ἀμφὶ πόλιν Σιγγηδόνα.*

13) *Ibid.*, III, 84.

14) *Ib.*, I, 15.

15) *Hist. arcana*, 18.

16) *De bello Vandal.*, I, 2.

17) *De reb. Get.*, LV, descrierea coppriinderiī de oātrā regele gotictū Teodoricū a Singidunuluī, pe care „suae subdidit ditioni.”

18) *Geschichte der Litteratur*, Göttingen, 1805, in-8, p. 389: „in einem zwar leichten, aber *unkritischen* und *historisch nachlässigen* Vortrag.”

19) *Epit.*, VIII, 2.

20) *Ann. Marc.*, XVII, 12.—*Capitolin.*, *M. Anton.*, XVI

Rösler ea a luată mai de-ună-đi nesce proporțiunii iperbolice pêne și'n cronologiă: „Bis zum sechsten Jahrhundert ist Dacien der Wohnsitz germanischer Stämme”²¹.

Noi înțelegem patriotismul ca o perghiă prin care să se miște cine-va a studiu istoria; din dată inse ce a intrat în știință, un alt mobil vine de lă impinge înainte; dorința de a afla adevărul.

Dacă se întemplă într'o cestiune ore-care ca ambele aceste impulsuri să potă merge în armonie, este negreșit o fericire; dacă inse veritatea nu se impacă cu interesul național, nu rămâne decât a sacrifica pe acesta din urmă, ori a ștece adio istoriei, una din doue.

Patriotismul teuton a îmboldit pe d. Rösler a vedé Goți peste Goți pretutinden.²²

Patriotismul latin face la noi pe o semă să strige că au fost Români pêne și sântul Sava cu amicul seti Sansala, Goți nemu de nemul lor, martirisați de cătră Gotulu Atanarik fiindu-că erau de partitul contrariu allu Gotulu Fritigern.²³

Essistă ore vr'o deosebire între ambele aceste teorie?

Amendoue sunt patriotice, și amendoue nu sunt istoria!

§ 87.

CONCLUȘIUNEA DESPRE GOȚI ȘI GEPIDI.

Bi-secolara dominațiune a Goșilor în Dacia Traiană s'a essercitată, după cumă amă constatată mai susu, numași și numași între Prutu și Nistru.

La appusă de acollo, estrema margine a unoră trecătoare stabilimente gotice, lipsite de oră-ce caracteru de dominațiune, nu merge mai departe de șessulu osticu allu Terrei-Romănesci, unde s'au și descoperit în regiunea Buzeulu prețioșele vase de aură cu o necontestabilă inscripțiune gotică.

Dominațiunea cu multă mai scurtă și mai șovăitoare a Gepidilor în Dacia Traiană s'a essercitată numași și numași spre occidente de Crișu și de Temeșu.

La resărită de acollo, estrema margine a unoră trecătoare stabilimente gepidice, lipsite de oră-ce caracteru de dominațiune, nu merge mai departe de regiunea Turdei, unde s'a și descoperit remarcabilulu sfinsu de bronză cu antica inscripțiune germanică: „ima ima si thi ere farloan”.¹

Români din Oltenia și din vallea Hașegulu pêne la Murășu nu avuseseră nici o dată ocasiunea de a învăța o singură vorbă gotică, după cumă nici Goșilor n'a fostu dată să auđă unde-va sunându romănesce, affară numași dora peste Dunăre, de unde ne adduce d. Rösler, scăpându din vedere că tocmai acollo părinți nostri s'artă fi pututu *gotiza* mai cu înlesnire.

21) *Rom. Stud.*, 52.

22) Totu astu-feliu, fără să mai vorbim despre alți, zeuss, *Die Deutschen*, 434, făcându-se a uita că Taifali din Dacia Traiană emigraseră peste Dunăre împreună cu restulu Goșilor și că, în urma acestei comune emigrațiuni, totu împreună cu Goșii și apoi cu Gepidii se aședară câtu-va timp în Dacia cea de lângă Sirmiu, unde însuși AMM. MARO., XVII, 13, îi pune între Misia și Sarmati din Temeșana: „tractus contiguos Moesia sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus obtinebant, liberi (Sarmatae) terras occupaverant e regione sibi oppositas”, interpretă pe dosu acestu passagiū din Ammianu, illu legă fără respectu pentru cronologia cu passagiulu cellu relativu la murulu lui Atanarik, ș'apoi conchide că dominațiunea Taifalilor se întindea dela Temeșu pêne la Prutu, adecă coprindea Temeșana, Țerra

Romănescă și Moldova. Dacă tribulu secundaru allu Taifalilor ținea atăta locu, negreșit că cele doue naționalități gotice mari, Goșii proprii și Gepidii, ne mai încăpându la Dunăre, se întindeau unii pêne la Ural și cel-alți pêne la Pirenei!

23) *Trompeta Carpaților*, 1878, nr. 1061, art. *Triumfulu Crestinismulu*. — Greșe în astă privință și bețranulu ȘINCAI, *Cron.*, I, 57, în care totă epoca gotică este de o confusiune extremă. — Cf. I. D. RETRESCU, *Martiri crucei din ambele Dacie*, Bucur., 1856, in-8, passim. — Despre gotismulu lui St. Sava veđi actulu contempurenu în OZANAM, *La civilisation chretienne chez les Francs*, Paris, 1861, in-8, p. 26.

1) *Albina Romănescă*, 1847, nr. 43.

În adevărtu, nu numai în Serbia a fostu adevărata dominațiune a Goșilor și a Gepișilor; nu numai însuși Ulfila, părintele aceluși testu goticu pe basea căruși avuseserămți plăcerea de a constata împreună cu d. Rösler absolutul ne-gotismu allu limbei române, trăia anume în Bulgaria; nu numai forțe numeroșe coloniă gotică, „populus immensus”, pe care o transplantase acestu apostolu allu arianismului, remase în Balcani pentru totu-d’a-una, adoptându unu traitu cam românesc² și pôte chîartu românisându-se cu timpul, de nu cumu-va se va fi bulgarisatu, căci în ori-ce casu urma nu i se mai allege; nu numai atăta, dertu pălcuri gotice petrunseseră atunci pêne ’n fundulu Greciei.³

În Albania se făceatu căsătorie între Goși și pamëntene.⁴

D. Hahn calculează că în partea nordică a Epirului dominațiunea gotică a duratu 130 anni dela 403 pêne la 535.⁵

Cumu de mai merge dero cu teoria d-lui Rösler că: Românii dela Dunăre sunt veniți mai târziu din Albania sêu de lîngă Albania fiind u-că *nu posedă în limbă elemente gotice?*

Inse de acollo decă veniați, tocmai atunci amu avé în graiulu nostru măcartu unu gotismu sêu doue!

Slaviu au trăiitu în vecinătate sêu chîartu la unu locu cu Goșii pe ambele laturi ale Dunării, anteu în Bessarabia și peste Nistru⁶, apoi mai cu sêmă în Bulgaria și’n Serbia, în astă din urmă fraternisându cu Gepișii.⁷

Este dero lucru firescu că’n limba slavică au remasă nesce urme ne’nduoșose de înriurirea gotică, bună oră: *vr’ tograd*, grădină (*aurtigards*, dela *aurts*, érbă); *userez*, cêrcellu (*ausahriggs*, dela *auso*, urechiă) etc.; precumu se surprindu unele slavisme și la Goși: *klismo*, cimbaltu (*klık*, hufetu), *plinsjan*, a sălta (*pliasati*) și altele; affară de aceea în caru nu se pôte precisa, decă le voru fi căpêtatu Slaviu dela Goși ori vice-versa: *chleb* — *hlaibs*, *m’zda* — *mizdo*, *s’klo* — *stikls*, *chwila* — *hveila*, *vitez* — *vithings* etc.⁸

Schaffarik observă că cele mai multe gotisme se affă anume în dialectulu bulgaru și în cellu vechiu serbescu, adecă la Slaviu de peste Dunăre.⁹

Și d. Rösler se duce de ne caută tocmai pe acollo fiind u-că — dice d-sea — *nu posedemă în limbă elemente gotice!*

§ 88.

RESULTATELE FILOLOGICE ASSUPRA FORMAȚIUNII NAȚIONALITĂȚII ROMANE.

Lipsa absolută a elementulu goticu în limba daco-latină probază că naționalitatea română s’a născutu și s’a dezvoltatu în Oltenia pêne ’n vallea Hașegului, fără să fi fostu vre-o dată în contactu cu Goșii propriu șiși, caru domniau peste Prutu agiungendu în fluctuațiunile loru cellu multu pe la Buzeti, și fără să fi fostu vre-o

2) IORNAND., LI: „Erant siquidem et alii Gothi, qui dicuntur Minores, populus immensus, cum suo pontifice, ipsoque primato Vulfila, qui eis dicitur et litteris instituisse, hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Europolitanam. Ad pedes enim montis gens multa sedit pauper et imbellis, nihil abundans, nisi armenta diversi generis pecorum, et pascuis, silvaque lignorum, parum habens tritici, caeterarum specierum est terra foecunda. Vineas vero nec si sunt alibi, certi eorum cognoscent, ex vicinis locis sibi vinum negotiantes: nam lacte aluntur.” — Cf. PROTOP., *De bello Goth.*, I, 16.

3) Veđi testurile în ZEUS, 414 etc.

4) MALCHUS în *Excerpta de legationibus*, rec. Bekker et Niebuhr, Bonnae, 1829, in-8, p. 258.

5) *Alb. Stud.*, 310.

6) IORNAND., V.

7) PROTOP., *De bello Goth.*, IV, 25.

8) SCHAFFARIK, *Slow. Star.*, 347.

9) *Ibid.*, 348: „we dnesnjm narsecj bulharském, na djele i we starych sákonech srbskyeh, nayvojce gothickych slow se vyskyta.”

dată în contact cu ramura gotică a Gepizilor, cari domnău în Serbia, după ce abia o clipă petrecuseră lângă Temeșu agiungându în fluctuațiunile lor cellu multu pe la Turda.

Vecinii imediați ai Românilor în epoca gotică, ca și vecinii imediați ai Dacilor în timpul lui Traian, atât despre partea câmpiei cis-oltenice precum și din a Temeșiane, au fost Sarmatii.

De ce nemi erau acestia și prin ce felu de descendență sunt representați astăzi, n'o demonstrăm acuma, mulțumiți a observa numai că îndelungata vecinătate cu Dacii și cu Românii trebuia să li fi lăsat în limbă multe tracisme și multe latinisme.

Oricum să fie, nici cu Slavii, nici cu Germanii nu pot fi confundați Sarmatii, fiindcă 'i vedem trăind pe toți în același timp, anume în epoca gotică, fie-care cu propria sea viuță națională cu totul neaternă, încât nu se pôte dice că numele Slavoru s'au allu Germanilor va fi venit să înlocuască pe allu Sarmatilor, dându-se adecă doué numi la unu singuru lucru.

Limba albanesă fiind într'o mare parte unu restu allu vechulu grai tracicu, estrema 'i asemănare cantitativă și calitativă cu limba română de pe țermul nordicu allu Dunării în privința elementelor ne-latine, probază că naționalitatea noastră s'a născutu și s'a desvoltatu anume în acea parte a Provinciê Traiane unde Dacii fuseseră mai înrădecinați decât aiurii: în Oltenia pên' n vallea Hațegulu.

În acestu modu limba noastră, prin lipsa gotismelor și prin abundența albanismelor, schițază ea însăși cea mai fidelă mappă etnografică a *României* din secolii III, IV, V și VI: dela Severintu pên' n Hațegu, dela munții Temeșiane pên' n Oltu, departe de Goții și de Gepizii.

§ 89.

MODERNITATEA SLAVISMELORU ȘI GERMANISMELORU ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Noi am demonstratu degia în studiulu nostru despre Muntenia în epoca lui Ovidiu, cumu-că acțiunea Slavoru asupra limbei române a fostu eminentemente culturală, introducându-se prin cirillismu după secolulu IX, apoi respândindu-se și întărindu-se în graiulu poporanu și 'n terminologia topografică mulțumită usulu oficialu, mulțumită liturgiei și mulțumită modei, o triplă presiune essercitată fără întrerumpere în cursu de optu vécuri pên' la 1700.

Nici unu singuru slavismu ante-cirillicu, ca și nici unu singuru gotismu, ci numai nesce germanisme și slavisme moderne, nu essistă în limba română.

Vr'o doué esemple.

Cuvântulu nostru *sură* este unu evidinte germanismu, născutu înse directamente din medio-germanulu *schûre*, pe cându Goții, la cari nu essista de locu sonulu *s*, diceau *skura*.¹

Cuvântulu nostru *prafu* este fără contestațiune slavicultu *prach*, din care *ch* a trecut la Românii regularmente în *f*, ca și'n *zădufu* din *zaduch*, *pufu* din *puch* etc.

Inse filologia a demonstratu că Slavii cei vechi nu cunosceau sonulu *ch*, ci l'au formatu degia mai târziu dintr'unu primitivu *s*.²

Slavicultu *prach* se dicea de'nteit *pras*, correspuțându samscritulu *purîsa* din arianulu *parasa*, pulbere³.

1) GAUGENIGL, *Uitlas*, II, XXXIX — DIEFFENBACH etc.
2) BOPP, *Gramm.*, § 929 — SCHLEICHER, *Compen-*

dium, § 182 etc.

3) FICK, *Vergl. Wörterb.*, 119.

Prifulū nostru este dertū unū slavismū modernū.

Assemenī essemple s'artū putē ĩmmulŷi pēnē la nefinitū.

Īn epoca goticā Slavī petreceatū la gurele Dunării, confundaŷi cu triburī germanice, ertū ramura cea maī puternicā, „fortissimi eorum” dupā espressionea luī ornande, era concentratā dincollo de Nistru.

Trecerea Goŷilorū ŷi Sarmatilorū peste Dunāre a permisū unora dintre Slavī, pe cāndū alŷi colindatū dupā Goŷi ŷi dupā Sarmatī prin Pannonia ŷi chiarū prin Italia, sā ĩnainteze din ce ĩn ce maī multū ĩn interiorulū Daciei, unde ĩn secolulū VII ĩt gāsesce Teofilactū, Menandru, ĩmpēratulū Mauriciū etc. ĩn bāltōsa regiune a Ialomiŷei, nu maī departe.

Aci ĩnse noi avemū a face numaī cu acellū periodū de formaŷiune, ĩn care despre Slavī nu pōte fi vorbā.

§ 90.

LIPSA DE DIALECTE LA ROMĀNIĪ DIN DACIA.

D. Rösler a uŷtatū o particularitate fōrte caracteristicā a limbei romāne.

Dacia Traianā occupā unū territorīū egalū prin mārime cu allū Franciei.

Dela cucerirea romanā pēnē astā-ŷi aū trecutū ŷepte-spre-ŷeci vēcūri, adecā cincī-ŷeci generaŷiunī, numerāndū numaī cāte treī la fie-care secolū.

Despārŷiŷi prin munŷi ŷi prin elemente strāine, Romāniī aū maī fostū trunchiatī prin diversitatea guvernelorū.

Ei bine, unū essemplu fārā pārechizā ĩn annalele lumii, sunt ŷece milliōne prese-rate ĩn treī, patru sēu cincī provincie, abia cunnoscēndu-se de nume unī pe alŷi, totuŷi vorbindū pretutindenī o singurā limbā nedialectizatā.

Gallia, Italia, Spania, Germania, Britannia, aū gārgōne peste gārgōne.”

Antica Elladā, atātū de micā, era tōtā numaī dialecte.

Dacia Traianā — nici decumū.

Ēccē o problemā dēmnā de a fi studiatā.

Lipsa elementulū goticū ŷi abundenŷa cellulū albanesū ĩn limba nōstrā nī-aū demonstratū maī susū cā, cellū puŷinū pēnē pe la anulū 500, naŷionalitatea romānā era concentratā ĩnrēgā ĩn Oltenia ŷi ĩn vallea Haŷegulūi, adecā acollo pe unde dacismulū fusese maī ĩncuibatū ŷi pēnē unde nu petrunsesse nici una din ramurile germanice.

Nu e dero de mirare cā ĩnr'unū spaŷiū atātū de restrĭnsū nu se formase pēnē atunci dialecte, cu atātū maī multū cā tĭmpulū anteriorū de treī secolī abīa fusese de agūnsū ca sā se nascā ĩnsā-ŷi limba din apropiarea ŷi ĩmpācarea unorū ingrediente aŷa de ostile ca celle latinū ŷi dacicū.

Dela secolulū VI ĩncōce putēndū sā se ĩncēpā miŷcarea de expansiune a nouei naŷionalitāŷi daco-latine, adecā respāndirea romānitāŷi din Oltenia ŷi din vallea Haŷegulūi peste Ardēlū, Temeŷiana, cāmpia ŷerreī Romānescī etc., n'a maī ĩncetātū cu deseveŷire decātū ĩn secolulū XIV.

Ultima mare migraŷiune oltēnā cunnoscūtā este de pe la 1370.

Copprĭndēndū din corpulū Transilvaniei districtulū Amlaŷulūi, limitroŷtū anume cu Oltenia, Vladislavū Bassarabū l'a ĩmpoporatū cu ōmenī de ai sei, l'a colonisatū, l'a fācutū „nova plantatio”.

Periodulū de migraŷiune oltēnā spre tōte celle-l'alte pārŷi alle Daciei Traiane se cercuscie ĩn intervallulū de vr'o ŷepte secolī dintre VI—XIV.

În acellu intervallu Românii din Oltenia și vallea Hațeguluî se respândiseră spre appusū pêne'n Moravia, unde posteritatea lorū abia mai reține astăđi epitetulū de Vlachi, însăși poporațiunea fiindū de multū slavisatā. ¹

În acellu intervallu Românii din Oltenia și vallea Hațeguluî se respândiseră spre resăritū pêne'n Volinia, unde în secolulū XVI Poloniî mai păstrău încă suvenirea și arătau chîarū pozițiunea localității, care în vechime purtase numele de *vadulū lui Bassarabū*: „Ostrokol, *antiquis Bassarabei vadum vocatum, brod Bazarabski.*” ²

Cumū-că acestă mișcare expansivă a fostū continuă, adecă s'a repețitū destullū de desū, astū-feliū că nu lăssa nicăiri să degenezeze din primitivă uniformitate graiulū poporuluî românū, o probă irrecusabilă se găsesce totū în limbă.

Incetarea migrațiunii coincidă cu aparițiunea Ottomanilorū în Europa.

Cuvînte turce, pe carī le are romănimea danubiană, sunt necunoscute romănimii de peste Carpați, căriia nu mai era cine să i le comunice.

Slavismele și bizantinismele, întru cătū elle sunt anteriore secoluluî XIV, ne întimpină din contra pe tōtă întinderea Daciei Traiane.

Fiindū înse că elementele slavice și bizantine n'au năvălitū d'o-dată în limba română, este învederatū că nu fusese întreruptū currentulū care dela Dunăre le respândia peste Carpați.

Și nu numai dela Dunăre peste Carpați, ci încă din munții Olteniei spre mlăstinoasă cămplă danubiană a Țerei-Romănesce și a Moldovei, căci sciința igienică demonstră că acclimatarea unei naționalități într'o regiune caracterizată prin febriferele bălți mixte, după cumū sunt mai cu sēmă acellea dintre Ialomița și Nistru, e cu puțință sub o singură condițiune: trāmitterea acollo a unorū contingente din timpū în timpū re'nouite, pêne ce după mai mulți secolī abia se operază prin așa numita lege a *selecțiunii naturale* o definitivă accomodare a organismuluî umanū cu viciosele elemente circumfuse. ³

Astū-feliū migrațiunea română din regiunea oltenă peste Carpați și spre Marea-negră este unū fenomenū continuū în lungulū intervallū dintre secolii VI—XIV.

§ 91.

FORȚA DE EXPANSIUNE A OLTENILORŪ.

Putea ore îngusta regiune dintre Oltū și crescutulū appusentū allū Carpațilorū să împoporeze întreaga Daciă Traiană?

Fără a repeți aci conclusiunile medicinei asupra salubrității generale a țerrelorū muntose, értū sănătatea — ȃice economistulū Roscher — e mișloculū cellū mai sicurtū de a înmulți o poporațiune, " noi ne vomū mārġini în sfera concretă a cătorū-va fapte relative anume la Oltenia.

D. Dr. Z. Petrescu, savantulū professorū de terapeutică dela Facultatea din București, studiase nu de multū districtulū Vălcii, cellū mai nordicū allū Olteniei.

D-sea ȃice:

„Plăurile au o pozițiune pittorescă prin munții giganticī, prin pădurile seculare, prin marnele colossale și prin stâncele celle grandiose de pētră, precumū este

1) JIREZEK, *Entstehen christlicher Reiche vom J. 500 bis 1000*, Wien, 1865, in-8, p. 225.

2) SARNICKI, *Descriptio veteris et novae Poloniae*, 1585, în MIZLER, *Historiarum Poloniae collectio*, Varsaviae, 1761, in-f, t. 1, p. 245, 260.

3) BERTILLOX, *Acclimatement*, în *Dict. encyclopédique des sciences médicales*, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 270—323.

a) *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Stuttgart, 1871, in-8, p. 587.

„matca Bistriței, pe pisculă cărița se află aședată Arnota cea înfiorătoare. Luându cine-va în considerațiune influința tuturoră acestorū aginți cosmicī assupra organismului animalū, nu va fi surprinsū cândū va vedē în acestū districtū *„omeni forte înaintați în etate și încă forte sănătoși, forte robusti și plini de viață.* Influința acestorū aginți cosmicī face ca să predomine aci temperamentulū sanguinū și constituțiunea forte robustă: *„omulū muntēnū e voinicū și voiosū, și femēta muntēnă e voinicā și voiosă.*”²

D. Ionū Ionescu studiase totū atuncī unulū din districtele sudice alle Olteniei.

D-sea a găssitū în Mehedințū sate unde se pōte constata duplicarea numărului locuitorilorū în fie-care 20 de annī, fără a fi vr'o imigrațiune din affară.³

Unū millionti, de nu s'artū întēpla epidemiā, fōmete sētū alte accidente neprevēdute, artū cresce la cifra de 32,000,000, într'unū singurū secolū!

Trei bulle papale, una din 1236, alta din 1238, a treia din 1239, ni spunū pe rōndū că „țerra Severinului” deși fusese pustiită, totuși poporațiunea'ī crescū din nou peste ori-ce mesură.

Ėccē testurile:

1. „*Multitudo gentium terrae Ceurin...*”⁴;

2. „*Terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata excrevit populi multitudo...*”⁵;

3. „*Terra, quae dudum fuerat desolata, populi multitudo supercreverit...*”⁶

D. Ionū Ionescu nu cunoscea bullele lui papa Gregoriū IX, nici papa Gregoriū IX nu putea să prevēdă cartea d-lui Ionū Ionescu!

Pustiirea, despre care se vorbește mai susū, se referă la o invasiune tatară din anulū 1221, adecă cu optū-spre-șeci annī anterioră ultimei din celle trei bulle.

„Tătariī — dice unū cronicarū occidentalū contimpurēnū — distruseră atuncī „tōtā țerra ce se întinde dincollo de Ungaria în direcțiune spre Galiția.”⁷

În fața acestei urgie dumnezeescī, Oltenii se trăsaseră naturalmente în creeri munților, de unde apoi întorcēndu-se, li-a fostū de agiunsū vr'unū deceniū și gîmētate pentru a speria prin mulțime Sântulū Scaunū.

Peste șeci annī se întēplă o nouă invasiune tatară.

Ni-o povestesc Fazel-ullah-Rașid, carele scriea în Persia la 1300.⁸

Poporulū își caută refugiulū ca totū-d'a-una în neștrăbătutuși codri ai munților, deșertāndū partea cea descoperită a Romanafului, a Dolgiului, a Vălcii.

La acēstă situațiune se referă famosul actū din 1247, abia cu șesse annī posteriorū invasiunii și'n care se copprinde donațiunea „țerei Severinului” Cavallerilorū Teutonicī din partea regelui maghiarū Bela.

Documentulū dice limpede că Tătariī devastaseră întregă Oltenia, în corpulū cării ellū intercalēză și vallea Hașegului: „terra Harsoc.”⁹

Totuși donațiunea a fostū fictivă.

2) Statistica medico-militară, în *Columna lui Traiană*, t. 4, p. 321.

3) *Agricultura în Mehedință*, București, 1862, in-8, p. 200: „Poporațiunea rurală din munți s'a înmulțitū atâtū de multū, încōtū n'o mai pōte hrāni pāmēntulū cultivabilū de care dispune. Necesitatea este aci evindinte de a eși din acēstă poporațiune, ca dintr'o matcă, roiori cari sū mērgă și sū populeze locurile celle bune din câmpiile țerei.”—*Ibid.*, p. 674: „La Govodarva moșnenii se înmulțescū atâtū de multū, cātū singuri sū începutū a se îngriji. Sunt beștrāni cari spunū că ei sū apneatū așel în satū numai 16 famillie, și că acumū a-

„ceste s'aū înmulțitū și aū agiunsū la 100. După aceste șapte, poporațiunea se dublăză aici din 20 în 20 de annī.”

4) THEINER, *Monumenta Hungariae*, Romae, 1859, in-f, t. 1, p. 150-1.

5) *Ibid.*, 165.

6) *Ib.*, 171.

7) ALBERICUS, *Chronicon*, ed. Leibnitz, Lipsiae, 1698, in-4, part. 2, p. 508.

8) D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 1, p. 627-8.

9) FEJER, *Cod. diplom. Hungariae*, t. 4, vol. 1, p. 447. — PRAY, *Dissertat.*, 134. — KATONA, VI, 95.—etc.

Remănându cu chrisovulü în mână, întrepidiî cruciaşî n'au pututü stăpăni în realitate unü singurü petecü în Oltenia.

De ce?

Pentru că, revenită din spaîma Tătarilorü, terra s'a împlutü d'o dată de obicei-nuita mulţime de Români: „supercrevit multitudo”, după espressionea bullei papale.

La 1259 Oltenia îndură o a treia invasiune tătară.

Cronicarulü polonü contimpurêntü ðice sub acellü annü:

„Thartari, subiugatis Bessarebenis, Lituanis, Ruthenis et aliis gentibus...”¹⁰

Ei bine, peste duoe-ðeci de anni Oltenia renasce éroşî din ruine plină de succulü viueţei, astü-feliü că pe la 1280 voevodulü Litêntü nu se sfiesce a purta unü crâncêntü resbellü contra întregêi puteri maghiare, şi deşi e uccisü, deşi frate-seü Bărbatü cade în mânele Ungurilorü, deşi autoritatea banului chîarü pênê la 1350 era contrabalantată prin essistinţa mai multorü principate române subordonate¹¹, totuşî regele Vladislavü nu póte annessa Oltenia cătră coróna sântului Stefanü, ci se mulţumescce cu unü simplu tributü, carele nici acella nu se plătia cu destullă regularitate.¹²

Cătu de nedependinte în faptü era Muntenia de orî-ce dominaţiune maghiară, să nî-o spună celebrulü istoricü sassü Eder, cunnoscutü prin animositatea'y contra naţionalităşîi române.

Intr'unü manuscriptü allü seü, conservatü în biblioteca gimnasiuluî evangelicü din Braşovü, reproducêndü unü actü din 1343, prin care Çhanadinü, archiepiscopulü Strigoniêi, ðice că monastirea Kertz dela hotarulü ţerei făgărăşene se află „*la extrema margine* a regatuluî ungarü”¹³, Eder adaogă următórea observaţiune:

„Dêcă monastirea Kertz se affia în anulü 1343 la extrema margine a regatuluî ungarü, resultă că Valachia nu făcea parte din coróna maghiară.”¹⁴

Nu mai vorbimü de ceî duoî mari Bassarabî, Alessandru şi urmaşulü seü Vladislavü, alle căroro lungî resbelle oltene contra regilorü Carolü-Robertü şi Ludovicü, uniî din ceî mai puternici monarchi ai Europei în secolulü XIV, manifestă unü înaltü gradü de vitalitate naţională.

Despre dênşîi se potü repeşi cuvintele lui Tacitü despre Olteniî ceî vechi ai lui Decebalü: „gloriosî cândü battü, gloriosî cândü sunt bättuşî”.¹⁵

§ 92.

CONCLUZIUNEA DESPRE ACŢIUNEA NATUREI.

In cursulü secoluluî XIV Oltenia conserva antica'y prioritate assupra totalităşîi Ţerei-Romănesci.

Sub successorîi marelui Mircea preponderinţa începe a se muta cu încetulü din ce în ce mai spre zóna mlăştinosă a regiuniî cis-oltene.

Scăderea politică se povêrnesce de atunci în aceia-şî măsură în care se depărteză centrulü de activitate morală dela norma anterióră a naturei teritoriale.

10) SOMMERSBERG, *Silesicar. rer. script.*, II 82.

11) Bulla papală din 1346 în THERNER, *Monum. Hung.*, I, 691: „Alexandro Bassarati, et aliis tam nobilibus quam popularibus Olachis Romanis, Nicolao principi de Remecha, Ladislao Voyvade de Bivinis, Stanislao de Sypsprach, Aproxye Voyvade de Zopus, et Nicolao Voyvade de Auginas...” — Numile oraşelorü fie-căruiä din aceşti principi feudali din Muntenia, puşi pe a doua liniä după *Alessandru Bassarabü*, le vomü restabili în istoria oraşelorü române. Aci întrebămü numai: de unde a luatü d. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 300, călcândü littera şi spiritulü testuluî, cumü-că ei toşî vorü fi fostü *egali* cu Alessandru Bassarabü?

12) FEJÉR, V, 3, 274: „tributum nostrum in eisdem partibus nobis fuit restauratum.”

13) „Chanadinus Dei et apostolica gratia Archiepiscopus Strigoniensis locique ejusdem comes perpetuus, universis comitibus, castellanis etc. ecclesiam Virginis gloriosae de Keres in extremo confinio regni hungarici...”

14) EDER, *Exercitationes diplomaticae*, Hermannstadt, 1802, MS. nr 26, b, in-4, ann. 1343, nota 8: „Abbatia Keres fuit anno 1343 in extremo confinio regni hungarici. Itaque Valachia hoc tempore non accesssebatur partibus regni hungarici.”

15) TACIT., *Hist.*, I, 2: „nobilitatus cladibus mutuis Dacus.”

«Geniulū mercantilū — ȝice unū igienistū — n'a inventatū încă hapurī contra «vântulū despre răsăritū; și totuși chīfarū în Francia acestū vântū se pare a pre-«dispune pe mai multī ōmenī la tristeȝă și la descuragiare, ertū în Andalusia se «crede că'n unele anno-timpurī ellū produce unū felitū de frenesiă, care se mani-«festă prin vendette și assassinaturī». ¹

Dacă atātū de energicā pōte fi acȝiunea unū singurū aginte fisicū assupra direc-ȝiunii affacerilorū umane, cu cātū mai decisivā cată să fie înrīurirea masseī condi-ȝiunilorū tellurice și atmosferice.

Cândū statulū magīorū allū unei țerre, adecă tocmai creeriī naȝiunii, reșede în Bucurescī, pe care unū cālletorū anglesū illū numesce «o mocirlă», ² acestū statū-ma-ȝorū nu mai cugetă ca la Tergovisce sétu la Argeșū, și nici acollo nu mai cugeta ca la Severinū.

Este originalū de a vedé unele popōre culcându-se de bună voiă cu capulū în giosū !

Cātū despre Oltenia, dela secolulū XIV încōce ea s'a redusū, ca în 1617 sétu 1821, la ingraturū rollū allū unū medicū, pe care bolnavulū illū chīamă după ce nu mai agīută nici o doftoriă băbescă...

1) FOISSAC, *De l'influence des climats*, Paris, 1867, in-8, t. 2, p. 106.

2) MAC MICHAEL, *op. cit.*, 112 : „The city of Bucharest is situated in a hollow, the environs are marshy, and the inhabitants suffer considerably from the prevalence of

low fevers and agues. Underneath the wooden sleepers laid across the streets, the liquid filth of the town, in the state of a quagmire, accumulates in sewers, which it is next to impossible to drain, and which are never cleaned“.

ADDENDA

CUVENTULU CELTICU „FRUT“

(La Studiul III, § 10)

Celebrul Schleicher crede că celto-kimricul *frwt*, adică *frut*, rîu, ară corespunde celto-irlandesului *sruth*, rîu, ambele provenindă din arianul *sru*—a curge¹.

Ellu se combatte totuși singur într'ună altă locă, unde arrétă că grupul inițial latin *fr* se represintă une-oră la Celți prin *sr*, citându ca essemplu, între celle-l'alte, pe celto-irlandesul *sru-th* în comparațiune cu latinul *flu-men*², care acestu din urmă se scie că n'are a face cu primitivul *sru*, căci nu e chipu a-lu separa de ellenicul *φλύω* — a curge³.

Celto-irlandesul *sruth*—rîu și celto-kimricul *frut* — rîu sunt dérö nesce termenă cu totul eterogenă.

Cellu antêiu provine evidamente din radicala *sru* — a curge; cellu-l'altu se apropiă de zendicul *pərə* și ellenicul *περάω* — a trece, cu atătă mai multă că însuși Schleicher recunósce ca fórte vechiă la Celți transițiunea inițialului *p* în *f*⁴.

STRECHIA IN ERODOTU.

(La Studiul III, § 15)

E fórte remarcabilu unu nume românescă allu tăunulu, întrebuițatū mai cu sémă în Muntenia, dérö cunoscutū și peste Carpați: «streche».^a

Acestu termenū nu pôte deriva decâtū din latinul *stragula* în înțellesū de mortuară, dela *strages* — măcellū séu ruină.

Din «stragula», după spiritul limbei nóstre a trebuitū să se nască *straghe*, ca și *ung'le* din «ungula», de unde apoi forma scăduță *streche* întocmai ca *zeche* din «sagulum».

Din punctul de vedere allu semnificațiunii, românul *streche* se rappórtă cătră latinul «strages» totū așa precum latinul *tabanus*, de unde allu nostru «tăunū», se referă la samscritul «tapana», tortură, dela radicala ariană *tap*, a turmenta, din care provinū de asemenea malaicul *tabuvan* — vespe și giavanesul *tawon* — albină.^b

Mai pe scurtū, «streche» însemnéză: insectū omorîtorū.

Acestu nume românū și mai cu sémă muntenescă allu tăunulu, atătū de conformū cu natura îa adevêrū terribilă a lui *oestrus-columbacensis* din Temeșiana, concurge și ellu a esplica idcia pe care, sunt acumū vr'o doue-đecă și patru secolă, își făcea betrânul Erodotu despre ucciđășele albine de pe țermul nordicu allu Dunării, cândū đice că din cauza lorū nu potū lócui ómenă . . .

1) Compendium, § 73.

2) Ibid., § 169, nota.

3) CURTIUS, Griech. Etymol., 282.

4) Compendium, § 166: «Anlautendes *p* fällt im altirischen ab, d. h. es verpflichtete sich in früheren Lebensperioden der Sprache allmählich zu *p̄h*, *f*, *h*, und letzteres

schwand dann völlig». *Frut* în loci de *prut* ară fi dérö unū re-tū arhaicu.

a) PONTBRIANT, Dic. 705: «*stre he*, taon, manche de cheval». — BARGIACU, Romanisch-deutsches Wörterb., 256: «*streche*, die Bieme».

b) PICIET, Origines, I, 421—2.

PAMENTULU TERREI-ROMANESCI.

COPPRINSULU VOLUMULUI I.

STUDIULU I.

INTINDEREA TERRITORIALA

	Pag
1. Hotarul muntenesă pêne la Marea-negră . . .	3.
2. Epoca lățirii Munteniei pêne la Marea-negră . . .	7.
3. Epoca scăderii hotarului orientală allă Munteniei . . .	9.
4. Ducatul Făgărașului . . .	10.
5. Epoca coprinderii Făgărașului de către Munteni . . .	11.
6. Modalitatea coprinderii Făgărașului de către Bassarabi . . .	14.
7. Făgărașulu între Munteni și Unguri . . .	15.
8. Ducatul Amlășului . . .	16.
9. Ducatul de Amlăș din punctulu de vedere cronologicu . . .	18.
10. Ducatul de Amlăș din punctulu de vedere geograficu . . .	21.
11. Possesiunile Bassarabilor în Temeșiana . . .	26.
12. Dobrogia. — Vidinü. — Hategü . . .	30.
13. O mappă a Munteniei din secolulu XIV . . .	32.
14. Resumatü . . .	33.

STUDIULU II.

NOMENCLATURA

1. Terra-Romănescă . . .	37.
2. Originea termenulu Vlachü . . .	38.
3. Ungro-vlachia . . .	43.
3 bis. Transalpina . . .	49.
4. Terra-Muntenescă . . .	51.
5. Havas-alfold . . .	52.
6. Multany . . .	53.
7. Vrancea . . .	54.
8. Vlachia-mare . . .	57.
9. Causa analogiilor nominale între Muntenia și România trans-danubiană . . .	60.
10. Bassarabia dela Oltü în fontănele polone și moldovene . . .	61.
11. Bassarabia în fontănele serbe și maghiare . . .	64.
12. Bassarabia în fontănele italiene . . .	64.
13. Recapitularea despre Bassarabia . . .	65.
14. Bassarabeni într'o cronică polonă din 1259 . . .	67.
15. Bassarabü-banü într'o cronică persiană din 1240 . . .	68.
16. Trecerea numelui Bassarabia către România de peste Prutü . . .	69.
17. Etimologia termenulu «Bassarabia» dela Bessi . . .	71.
18. Vladü voevodulu Bassarabiei din 1396 . . .	72.
19. Etimologia termenulu «Bassarabia» dela Bastarni . . .	76.
20. Ipoteza despre venirea Bassarabilor de peste Prutü . . .	77.
21. Banulü Barbu Bassarabü . . .	78.
22. Consecințele assonanței între Bassarabia și Serbia . . .	81.
23. Etimologia poporană . . .	82.
24. Muntenismulu dinastiei Mușatü din Moldova . . .	83.

25. Bogdanesă și Mușatesă . . .	84.
26. Numele propriü Mușatü . . .	86.
27. Domnia lui Iuga Koriatovicü în Moldova . . .	89.
28. Resumatü despre Mușatesă . . .	92.
29. Sulzer și Heliade despre arabismulu Bassarabilorü . . .	93.
30. Natura rebusulu eraldicu . . .	93.
31. Rebusulu eraldicu allü Bassarabilorü . . .	95.
32. Flavil și Bassarabil . . .	97.
33. Arabisarea Romănilorü în poesia poporană sud-slavică . . .	98.
34. Arabisarea Romănilorü în Nibelungenlied . . .	100.
35. Transitulu comercialü prin România . . .	102.
36. Confusiunea între Arabia danubiană și Arabia asiatică . . .	103.
37. Arabia cu numele epicü allü Romăniei . . .	105.
38. Numile Kara-iflak, Kara-bogdan și Mauro-vlachia . . .	106.
39. Morlachii din Dalmația . . .	108.
40. Cuvântulu «blak» în limbele nord-germane . . .	109.
41. Numele Kara-vlach la Slavi . . .	110.
42. Numele mongolicü Kara-ulag . . .	110.
43. Doui Negri-voevodi . . .	111.
44. Personificarea originilor naționale în istoria universală . . .	112.
45. Personificarea originilor naționale la Români . . .	113.
46. Originea fabulei despre venirea lui Negru din Făgărașü . . .	115.
47. Originea fabulei despre închinarea Bassarabilorü lui Negru . . .	117.
48. Tradițiunea și cronica . . .	118.
49. Resumatü despre mitulu lui Negru-vodă . . .	120.
50. Cine a fostü Negru-vodă cellü adevăratü? . . .	121.
51. Essemble de errori paleografice . . .	124.
52. Radu-Negru și Radu Grecenu . . .	126.
53. Originea monastirii Tisména . . .	127.
54. Originea monastirii Cozia . . .	129.
55. Originea monastirii Cotména . . .	131.
56. Originea monastirii dela Câmpu-lungü . . .	133.
57. Resumatü despre Radu Grecenu . . .	137.
58. Legenda ardelenă despre sântulu Nicodemü . . .	138.
59. Legenda munténă despre sântulu Nicodemü . . .	142.
60. Unü evangeliarü slavo-romănu din 1404 . . .	144.
61. Legenda serbo-bulgară despre sântulu Nicodemü . . .	145.
62. Resumatü despre sântulu Nicodemü . . .	146.
63. Resumatü despre adevăratulu Radu-Negru . . .	147.
64. Terra Negrilorü în sagele scandinave . . .	149.
65. Négra-Bulgariă, Négra-Ungariă și marea-Negră . . .	151.
66. Charta epică a Arabiei dela Dunăre . . .	158.
67. Concluziunea despre Arabia dela Dunăre . . .	159.
68. O coincidență la Romănil trans-danubiani . . .	160.
69. Importanța unei nomenclature teritoriale . . .	161.
70. Recapitularea despre nomenclatura Terrei-Romănesă . . .	162.

STUDIULU III.

ACȚIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI

1. Natura Munteniei	169.
2. Teoria acțiunii climatei asupra omului	171.
3. Gîntea mărgînîndu acțiunea naturii	172.
4. Instituțiunile mărgînîndu acțiunea naturii	176.
5. Omenii mari mărgînîndu acțiunea naturii	178.
6. Accidentele locale mărgînîndu acțiunea naturii	179.
7. Concluziunea despre acțiunea naturii	180.

I ERODOTU 181-215.

8. Testulul lui Erodottu despre Dacia	181.
9. Ecuivocitatea expresiunii <i>δία μέσων</i>	182.
10. Semnificațiunea termenilor Prutu și Siretu în limba scitică	184.
11. Oltul de gîos sub numele de Maris	185.
12. Agatirsii	188.
13. Aurul olteniu în cimitirul pre-istoric de la Hallstadt	189.
14. Ce însemna cuvîntul Maris la Scii?	193.
15. Siginii	193.
16. Caracterul comercial al Siginilor	196.
17. Anticitățile apiculturii române	197.
18. Vespile în Temeșiana	199.
19. Mapa geografică a Agatirsiei	200.
20. Migrațiunile Neurilor prin Moldova	201.
21. Regiunea Scitilor plugari	202.
22. Carpații în Erodottu	204.
23. Griffonii păzitori de aur	207.
24. Originea mitului griffonilor	208.
25. Pene unde Dunărea aparține Scitilor?	209.
26. Podul lui Dariu	210.
27. Gurele Dunării în Erodottu	212.
28. Scitia-vechiă și Scitia-nouă	213.

II. OVIDIU 215-288

29. Importanța lui Ovidiu pentru istoria Daciei	215.
30. Imaginile danubiane ale lui Ovidiu	216.
31. Frigul de la Dunăre	219.
32. Ovidiu murind de friguri	221.
33. Mortalitatea țărilor palustre	222.
34. Piticii de la gurele Dunării	223.
35. Motivele lui Traianu de a descăleca în Oltenia	224.
36. Coloniele române în Dobrogea	226.
37. Invasibilitatea țărilor baltose	226.
38. Caracterul strategic al Olteniei	227.
39. Diferința între popore bellice și popore forte	228.
40. Cestiunea lăcușelor lacustre în Dacia	229.
41. Istoria bordeșului în Dacia	233.
42. Legătura bordeșului cu invasiunile	236.
43. Originea cuvîntului bordeș	237.
44. Grănarele și mormintele subterane în Dacia	238.
45. Regiunea sirului în România	241.
46. Livreaa teritoriului	241.
47. Căllăreții geți pe Columna Traiană	244.
48. Legea influinței teritoriale postume	245.

49. Duplicitatea numelui Dunării	248.
50. Binomitatea Oltului	249.
51. Oltul «rîu de aur» în limba agatirsică	252.
52. Originea numelui Giu	255.
53. Cuvîntul dacic «sil» în limba română	257.
54. Unde a fost districtul de Jaleș în secolul XIV?	259.
55. Originea cuvîntului Jaleș	259.
56. Rîul Gilortu	261.
57. Rîulețul Gîomartilii	263.
58. Numele Giului în Ptolemeu	263.
59. Concluziunea despre fluviile binominale din Muntenia	265.
60. De unde și pene unde au locuit Slavi în Muntenia?	265.
61. Limba dacică, limba slavică și limba română	270.
62. Originea slavismelor în topografia română	275.
63. Concluziunea despre hidrografia Munteniei sub Ovidiu	277.
64. Colchida la Dunăre în Ovidiu	277.
65. Caucașul lungă Dunăre pe o inscripție și în Floru	279.
66. Etnografia Munteniei în Apolloniu de Rodosu	281.
67. Carpații sub numele de Caucaș în Apolloniu de Rodosu	284.
68. Carpații sub numele de Caucaș în Iornande, Ammianu Marcellinu, Ptolemeu și Nestoru	285.
69. Urmele topografice ale numelui Caucaș la Dunăre	285.
70. Unde lăcușii Siginii și Agatirsii în epoca lui Ovidiu?	286.
71. Resumatul despre Carpații sub numele de Caucaș	287.
72. Concluziunea despre Muntenia sub Ovidiu	288.

III. LIMBA ROMANA 289-308.

73. Importanța filologiei în istoria	289.
74. D. Rösler scie românește?	290.
75. Latinismul relativ al limbilor albanese și române	291.
76. Tracismul relativ al limbilor albane și române	292.
77. Originea numelui «Dunăre»	293.
78. Concluziunea despre înrudirea Românilor cu Albanesii	294.
79. Originea cuvîntului «hoțu»	294.
80. Teoria lui Ionu Maioreseu despre românisme la Goții	296.
81. Originea cuvîntelor «odoru» și «patu»	297.
82. Ce urmăze din lipsa gotismelor în limba română?	297.
83. Punctul teritorial în istoria Goților pene la Attila	298.
84. Originea numilor «Moldova» și «Prahova»	300.
85. Epoca disparițiunii Goților din Dacia	300.
86. Istoria Gepizilor la Dunăre	301.
87. Concluziunea despre Goții și Gepizii	304.
88. Resultatele filologice asupra formațiunii naționale române	305.
89. Modernitatea slavismelor și germanismelor în limba română	306.
90. Lipsa de dialecte la Românii din Dacia	307.
91. Forța de expansiune a Oltenilor	308.
92. Concluziunea despre acțiunea naturii	310.

ADDENDA

Cuvîntul celtic «frut»	312.
Strechia în Erodottu	312.

COLUMNA LUI TRAIAN

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ, LITERARĂ ȘI INDUSTRIALĂ

SUB REDACTIUNEA

D-ului B. P. HASDEU

este o dată pe lună în formatul mare: istorie, științe economice, drept, medicină, științe naturale, poezie, bibliografie, literatură populară, etc.

PREȚUL ABONAMENTULUI

Pentru capitală: 20 lei noi. — Pentru districte: 30 lei noi. — Pentru străinătate: 40 lei noi sau 20 florini.

Abonamentul este numit pe an, începând totuși d'a-una de la 1 genariu.

La redacțiunea Revistei se poate găsi o colecțiune completă pe anii 1870—72, cuprindând scrieri originale de D-nii V. Alexandri, A. Odobescu, A. Papadopolu-Calimach, Dr. Davila, Dr. Z. Petrescu, Dr. V. Vlădescu, Gr. G. Tocilescu, V. Maniu, C. Esareu, G. Missailu, etc.

Prețul colecțiunii întregi din patru tomuri: 100 lei noi.

Colecțiunea separată pe anul 1870: 40 lei noi.

Colecțiunea separată pe fiecare din cei-alți ani — câte 30 lei noi.

Redacțiunea și Administrațiunea se află în București, Callea Mogoșoia No. 172.

ISTORIA CRITICĂ A ROMANILORU

DE

B. P. HASDEU.

VOLUMU II.

A apărut pînă acum fasciōra I, care cuprinde:

- §. 1. Provedința în istorie. — §. 2. Wallace și Darwin. — §. 3. Gintile alese și liberul arbitriu. — §. 4. Cultura prin acclimatare. — §. 5. Un alfabet mongoloid în Dacia. — §. 6. Alfabetul dacic al lui Dekeneu. — §. 7. Diferința între originea unei națiuni și originea culturii naționale. — §. 8. Tzundra și zeghea. — §. 9. Epoca de bronz și Fenicianii. — §. 10. Genealogia filologică a sulitei de bronz. — §. 11. Cocioba, argea, sâncea. — §. 12. Genealogia sabiei la Daci. — §. 13. Selecțiunea naturală în originea urbilor. — §. 14. Statistica ruinelor în Muntenia. — §. 15. Dacia sub Ptolemeu. — §. 16. Ce însemna „dava“ la Traci? — §. 17. Viueța de codru. — §. 18. Poezia frunzei verzi. — Mai multe chărți și stampe.

Prețul volumului II: 20 lei noi, plătiți la primirea scrisorii

Depozit la autor: Callea Mogoșoia No. 172.